مکسورة وبعدها موحدة هذه النسبة الی خیاطة جلود الثعالب وعملها قیل له ذلک لانه کان فرّاءً و یافعی در مرآة الجنان در وقائع سنه ثلثین و اربعمائة گفته فیها ابو منصور الثعالبی عبدالملک بن محمد النیسابوری الادیب اللبیب الشاعر صاحب التصانیف الادبیة السائرة فی الدنیا راعی تلعات العلم وجامع اشتات النظم سار ذکره سیر المثل و ضربت الیه اباط الابل و طلعت دواوینه فی المشارق والمغارب طلوع النجم فی الغیاهب من نظمه ذلک فی المفاخر معجزات جمة تاید الغیر لک فی الودی لو تجمع بحران بحر فی البلاغة شابه شعر الولید وحسن لفظ الاصمعی کالنور او کالسحر او کالبدر او کالوشی فی برد علیه موشع و اذا تفنن تورشعر الکل ناظرا فالحسن بین مرصع و مصرع نقشت فی فص الزمان بدائعا تزری بآثار الربیع الممرع مع ابیات اخری کتبها الی الامیر ابی الفضل المیکالی و من التوالیف کتاب یتیمة الدهر فی محاسن اهل العصر و هو اکبر کتبه و احسنها و فیه یقول ابو الفرج الاسکندری ابیات اشعار الیتیمة ابکار افکار قدیمة ماتوا و عاشت بعدهم فلذلک سمیت الیتیمة و الثعالبی نسبة الی خیاطة جلود الثعالب و عملها لانه کان فراء و له کتاب فقه اللغة و سحر البلاغة و سر البراعة و مونس الوحید و شیء کثیر هو له مجید جمع فیها اشعار الناس و رسائلهم و اخبارهم و احوالهم و ذهبی در کتاب العبر در سنه ثلثین و اربعمائة گفته فیها ابو منصور الثعالبی عبدالملک بن محمد بن اسماعیل النیسابوری الادیب الشاعر صاحب التصانیف الادبیة السائرة فی الدنیا عاش ثمانین سنة و سیوطی در بغیة الوعاة گفته عبدالملک بن محمد بن اسماعیل الثعالبی ابو منصور صاحب الیتیمة ذکره ابن فضل الله فی النحاة

کذا فی البغیة والصواب محمد

ترجمه ثعالبی از مرآة الجنان یافعی — حوالہ مرآة الجنان یافعی مطبوعہ حیدرآباد دکن صفحہ ۱۹۶ جلد ۳ ورق

ترجمه ثعالبی از عبر ذهبی — صفحہ ۲۱۰ / ۲۳۵

ترجمه ثعالبی از بغیة سیوطی — صفحہ ۱۸۱ / ۳۰۴ ورق

فی المسالك وقال الذهبی الادیب الشاعر صاحب التصانیف الادبیة منها کتاب فقه
اللغة وکتاب الفرائد والقلائد وکتبه کثیرة جدًا سارت بها الرکبان وضربت الیه
آباط الابل وکان یلقب جاحظًا وانه ولد فی سنة خمسین وثلاثمائة ومات سنة
ثلثین واربعمائة والله اعلم و کتاب یتیمة الدهر فی محاسن اهل العصر که نسخه عتیقه آن بنظر
حقیر افتاده و گفته الباب العاشر فی ذکر الشریف ابی الحسن الموسوی النقیب و
غرر من شعره هو محمد بن الحسین بن موسی بن محمد بن موسی بن ابراهیم
بن موسی بن جعفر بن محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب
کرم الله وجوههم ومولده ببغداد سنة تسع وخمسین وثلثمائة وابتدأ
یقول الشعر بعد ان جاوز العشر سنین بقلیل وهو الیوم ابرع ابناء الزمان
وانجب سادة العراق یتحلّی مع محتده الشریف ومفخرة المنیف بادب
ظاهر وفضل باهر وحظ من جمیع المحاسن وافر ثم هو اشعر الطالبیین من مضی
منهم ومن غبر علی کثرة شعرائهم المفلقین کالحمّانی وابن طباطبا وابن
الناصر وغیرهم ولو قلت انه اشعر قریش لم ابعد عن الصدق وسیشهد بما
اجریه من ذکره شاهد عدل من شعره العالی القدح الممتنع عن القدح
الذی یجمع الی السلاسة متانة والی السهولة رصانة ویشتمل علی معان
یقرب جناها ویبعد مداها از ملاحظه این عبارت ظاهرست که ثعالبی بغایت
مرتبه تبجیل وتعظیم وتکریم واجلال واطرا جناب سید رضی طاب ثراه کوشیده چه از عبارت او
ظاهرست که سید رضی در زمان ثعالبی ابرع اهل الزمان وانجب سادات عراق بوده وعلاوه بر محتد
شریف ومفخر منیف متحلّی بود بادب ظاهر وفضل باهر وحظ وافر از جمیع محاسن وهرگاه حفظ

ص

و اقرار جمیع محاسن برای آنجناب با اعتراف ثعالبی که معدود آنجناب بیست ثابت شد بکمال مدح و
جلالت و عظمت واضح شد و مفاد کل الصید فی جوف الفرا جمیع مدائح و مناقب و کل محامد و
فضائل باین فقره مختصره متحقق گردید و علامه شمس الدین ابو العباس احمد بن محمد المعروف
بابن خلکان هم این فضائل و مناقب سید رضی از کتاب ثعالبی نقل کرده و بعضی مدائح
و محامد بران هم افزوده چنانچه در وفیات الاعیان فی انباء ابناء الزمان گفته الشریف
الرضی ابو الحسن محمد بن الطاهر ذی المناقب ابی احمد الحسین بن موسی بن محمد
بن موسی الکاظم بن جعفر الصادق بن محمد الباقر بن علی زین العابدین بن الحسین
بن علی بن ابی طالب رضی الله عنهم المعروف بالموسوی صاحب دیوان الشعر ذکره
الثعالبی فی کتاب الیتیمة فقال فی ترجمته ابتدأ یقول الشعر بعد ان جاوز عشر
سنین بقلیل و هو الیوم ابدع ابناء الزمان و انجب سادة العراق یتحلی مع محتده
الشریف و مفخره المنیف بادب ظاهر و فضل باهر و حظ من جمیع المحاسن وافر ثم
هو اشعر الطالبیین ممن مضی منهم و من غبر علی کثرة شعرائهم المفلقین و لو قلت
انه اشعر قریش لم ابعد عن الصدق و سیشهد بما اخبرته شاهد عدل من شعره
العالی القدح الممتنع عن القدح الذی یجمع الی السلاسة متانة و الی السهولة رصانة
و یشتمل علی معان یقرب جناها و یبعد مداها و کان ابوه یتولی قدیما نقابة
الطالبیین و یحکم فیهم اجمعین و النظر فی المظالم و الحج بالناس ثم ردت هذه الاعمال
کلها الی ولده الرضی المذکور فی سنة ثمان و ثمانین و ثلثمائة و ابوه حی و من غرر
شعره ما کتبه الی الامام القادر بالله ابی العباس احمد بن المقتدر من جملة
قصیدة قوله ؎ عطفا امیر المؤمنین فاننا ؎ فی دوحة العلیاء لا نتفرق

ما بيننا يوم الفخار تفاوت * ابدا كلانا في المعالي معرق * الا الخلافة ميزتك فانني
انا عاطل منها وانت مطوق * ومن جيد قوله رمت المعالي فامتنعن ولم يزل
ابدا يمانع عاشقا معشوق * وصبرت حتى نلتهن ولم اقل * ضجرا دواء الفارك
التطليق * وديوان شعره كبير يدخل في اربع مجلدات وهو كثير الوجود
فلا حاجة الى الاكثار من ذكره وله من جملة ابيات يا صاحبي قفا لي واقضيا وطرا
وحدثاني عن نجد باخبار * هل روضت قاعة الوعساء ام مطرت * خميلة الطلح
ذات البان والغار * ام هل ابيت ودار دون كاظمة * داري وسمار ذاك الحي سماري
تضوع ارواح نجد من ثيابهم * عند القدوم لقرب العهد بالدار * وذكر ابو الفتح بن جني
النحوي المقدم ذكره في بعض مجاميعه ان الشريف المذكور احضر الى ابن السيرافي
النحوي وهو طفل جدا لم يبلغ عشر سنين فلقنه النحو وقعد معه يوما في حلقة
فذاكره بشيء من الاعراب على عادة التعليم فقال له اذا قلنا رايت عمر فما علامة النصب في
عمر فقال له الرضي بغض علي فعجب السيرافي والحاضرون من حدة خاطره وذكر انه
تلقن القرآن بعد ان دخل في السن فحفظه في مدة يسيرة وصنف كتابا في
مجازات القرآن فجاء نادرا في بابه وقد عني بجمع ديوان الرضي المذكور جماعة واجود
ما جمع الذي جمعه ابو حكيم الخبري ولقد اخبرني بعض الفضلاء انه رأى في مجموع
ان بعض الادباء اجتاز بدار الشريف الرضي المذكور بسر من رأى وهو لا يعرفها
وقد اخنى عليها الزمان وذهبت بهجتها واخلق ديباجها وبقايا رسومها
تشهد لها بالنضارة وحسن الشارة فوقف عليها متعجبا من صروف
الزمان وطوارق الحدثان وتمثل بقول الشريف الرضي المذكور وهو ولقد

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

وقفت علی ربوعهم ٭ وطلولها بید البلی نهب فبکیت حتی ضج من لغب ٭ نضوی ولج
بعذلی الرکب و تلفتت عینی فمذ خفیت ٭ عنی الطلول تلفت القلب ثم به شخص
وسمعه ینشد هذه الابیات فقال له هل تعرف هذه الدار لمن هی فقال لا فقال
هذه الدار لصاحب هذه الابیات الشریف الرضی فتعجبا من حسن الاتفاق و بعد فاصله
یسیره گفته قال الخطیب فی تاریخ بغداد سمعت اباعبدالله محمد بن عبدالله الکاتب
بحضرة ابی الحسین بن محفوظ وکان احد الرؤساء یقول سمعت جماعة من اهل العلم
بالادب یقولون الرضی اشعر قریش فقال ابن محفوظ هذا صحیح وقد کان فی قریش من
یجید القول الا ان شعره قلیل فاما مجید مکثر فلیس الا الرضی و کانت ولادته سنة
تسع وخمسین و ثلثمائة ببغداد و توفی بکرة یوم الخمیس سادس المحرم وقیل صفر سنة
ست و اربعمائة ببغداد و دفن فی داره بخط مسجد الانباریین بالکرخ وخربت الدار
بالفتح راه دراز در چیزی ۱۲
ودثر القبر و مضی اخوه المرتضی ابوالقاسم علی الی مشهد موسی بن جعفر لانه لم
یستطع ان ینظر الی تابوته ودفنه وصلی علیه الوزیر فخر الملک فی الدار مع جماعة
کثیرة رحمه الله تعالی وکانت ولادة والده الطاهر ذی المناقب ابی احمد الحسین
سنة سبع وثلثمائة وتوفی فی جمادی الاولی سنة اربعمائة وقیل توفی سنة ثلث
و اربعمائة ببغداد و دفن فی مقابر قریش بمشهد باب التبن و رثاه ولده الرضی و
رثاه ایضا ابوالعلاء المعری بقصیدته التی اولها اودی فلیت الحادثات کفاف
مال المسیف وعنبر المستاف و هی طویلة اجاد فیها کل الاجادة وقد تقدم
ذکر اخیه الشریف المرتضی ابی القاسم علی و علامه ابو محمد عبدالله بن اسعد الیافعی الیمنی
الشافعی که فضائل و مناقب جمیله او بر ناظرر کامنه عیان فی ولیت آت ابوبکر است

واشال آن مخفی نیست نیز بمدح وثنا وتبجیل واطرای سید رضی طاب ثراه شرف اندوز گشته
یعنی تصریح کرده بآنکه جناب او نقیب اشراف وصاحب مناقب ومحاسن اوصاف ست وتمام
مدائح زاهره ومناقب فاخره او از یتیمه ثعالبی نقل کرده وشرح بعض الفاظ ثعالبی بمدح
الجناب نموده مزید فضل وجلالت الجناب ظاهر ساخته وکتاب معانی القرآن تصنیف
الجناب را بمدح بلیغ یاد کرده چنانچه در کتاب مراة الجنان وعبرة الیقظان در سنه ست
واربعمائة گفته وفی السنة المذکورة الشریف الرضی ابو الحسن محمد بن الحسین
بن موسی الحسینی الموسوی البغدادی الشیعی نقیب الاشراف ذو المناقب
ومحاسن الاوصاف صاحب دیوان الشعر ذکره الثعالبی فی کتابه الیتیمة
وقال ابتدأ یقول الشعر بعد ان جاوز عشر سنین بقلیل وهو الیوم ابدع
اهل الزمان انشاء وانجب سادة العراق یعنی الجهابذة الحذاق یتحلی مع
محتده الشریف ومفخره المنیف بادب ظاهر وفضل باهر وحظ من جمیع المحاسن
وافر ثم هو اشعر الطالبیین علی کثرة شعرائهم المفلقین یعنی بالمفلقین بضم المیم
وسکون الفاء وکسر اللام والقاف الدهاة الآتین بالامر العجیب قال ولو قلت
انه اشعر قریش لم ابعد عن الصدق وسیشهد بما اخبرته شاهد عدل
من شعره العالی المدح الممتنع فی وصفه عن القدح الذی یجمع الی السلاسة
متانة والی السهولة رصانة ویشتمل علی معان یقرب جناها ویبعد
مداها ومن غرر شعره ما کتبه الی الامام القادر بالله ابی العباس احمد بن
المقتدر من جملة قصیدة ؎ عطفا امیر المومنین فاننا * فی دوحة العلیاء
لا نتفرق * ما بیننا یوم الفخار تفاوت * ابدا کلانا فی المعالی معرق * الا

الخلیفة

ص ۱۸۹ ورق ۳۶۰

مدح سید رضی از مراة الجنان یافعی

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

الخلافة میزتك فاننی ... انا عاطل منها وانت مطوق ؛ یقال عرق الرجل اذا کان له عرق فی الکرم وکذلك الفرس ویقال ایضا فی اللوم بضم اللام ومن جید شعره قوله ایضا ء رمت المعالی فامتنعن ؛ فلم یزل ابدا یمانع عاشقا معشوق وصبرت حتی نلتهن ولو قلت ضجرا دواء نفارك التطلیق ؛ ودیوان شعره کبیر یدخل فی اربع مجلدات وهو کثیر الوجود فلا حاجة الی الاکثار من ذکره وذکر ابو الفتح ابن جنی النحوی ان الشریف المذکور احضر الی ابن السیرافی النحوی وهو طفل لم یبلغ عمره عشر سنین فلقنه النحو وقعد معه یوما فی الحلقة فذاکره بشیء من الاعراب علی عادة التعلیم فقال له اذا قلنا رایت عمر فما علامة النصب فقال له الرضی بغض علی فعجب السیرافی والحاضرون من حدة خاطره و ذکروا انه حفظ القران فی مدة یسیرة وصنف کتابا فی معانی القران یجاء نادرا فی بابه وقال الخطیب سمعت ابا عبد الله الکاتب بحضرة ابی الحسین بن محفوظ یقول سمعت جماعة من اهل العلم بالادب یقولون الرضی اشعر قریش فقال ابن محفوظ هذا صحیح وقد کان من قریش من یجید القول الا ان شعره قلیل فاما مجید مکثر فلیس الا الرضی الخ. ابو الحسن علی بن الحسن الباخرزی که از اعاظم نحاریر واکابر مشاهیر سنیه است ومحامد جمیله او از کتب ائمه قوم ظاهر چنانچه ابو سعد عبد الکریم بن محمد المروزی الشافعی السمعانی در کتاب انساب گفته الباخرزی بفتح الباء الموحدة وفتح الخاء المعجمة وسکون الراء وفی آخرها الزای هذه النسبة الی باخرز وهی ناحیة من نواحی نیسابور مشتملة علی قری ومزارع وللامیر الطاهر بها ضیاع وآثار مما یلی الهراة خرج منها جماعة کثیرة من الفضلاء وائمة الدین فمن الادباء

۱۶۹
ص ۹۰۷
فی باب الباء مع الالف من حرف الباء
محامد ابو الحسن باخرزی مادح سید رضی از انساب سمعانی

ابو الحسن علی بن الحسن بن علی بن ابی الطیب الباخرزی واحد عصره وعلامة دهره
وساحر زمانه فی ذهنه وقریحته وکان فی شبابه یتردد الی الامام ابی محمد
الجوینی ولازمه حتی انخرط فی سلک اصحابه ثم ترک ذلک وشرع فی الکتابة
واختلف الی دیوان الرسائل وسافر وکان احواله تتغیر خفضا ورفعا ودخل العراق
مع عمید الخراسان واتصل بابی نصر الکندری ثم عاد الی خراسان وقتل فی بعض مجالس
الانس علی یدی واحد من الاتراک فی اثناء الدولة النظامیة وطلّ دمه هدرا
صنف التصانیف منها دمیة القصر ودیوان شعره سائر مشهور فی الآفاق
وکان قتله فی ذی القعدة سنة سبع وستین واربعمائة بباخرز وقال شمس الدین
احمد بن محمد المعروف بابن خلکان در وفیات الاعیان گفته ابو الحسن علی بن الحسن بن علی
بن ابی الطیّب الباخرزی الشاعر المشهور کان اوحد عصره فی فضله وذهنه و
السابق الی حیازة القصب فی نظمه ونثره کان فی شبابه مشتغلا بالفقه علی
مذهب الامام الشافعی رضی الله عنه واختص بملازمة درس الشیخ ابی محمد
الجوینی والد امام الحرمین ثم شرع فی فن الکتابة واختلف الی دیوان الرسائل فارتفعت
به الاحوال وانخفضت ورای من الدهر العجائب سفرا وحضرا وغلب ادبه علی
علی فقهه فاشتهر بالادب وعمل الشعر وسمع الحدیث وصنف کتاب دمیة
القصر وعصرة اهل العصر وهو ذیل یتیمة الدهر التی للثعالبی وجمع فیها خلقا کثیرا
وقد وضع علی هذا الکتاب ابو الحسن علی بن زید البیهقی کتابا سماه وشاح الدمیة
وهو کالذیل له هکذا سماه السمعانی فی الذیل وشمس الدین ابو عبد الله محمد بن احمد ذهبی
در سیر النبلا گفته الباخرزی العلامة الادیب صاحب دمیة القصر ابو الحسن

ص ۲۳۲ ورق ۱۳۱ حرف العین
ابو الحسن باخرزی ... تاریخ ابن خلکان

ص ۳۴ جزو ... ذکره فی الطبقة الرابعة ... سیر النبلاء

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

علی بن الحسن بن علی بن ابی الطیب الباخرزی الشاعر الفقیه بابی محمد الجوینی
ثم برع فی الانشاء والادب وسافر الکثیر وسمع الحدیث وکتابه هو ذیل
لیتیمة الدهر للثعالبی وقد ذیّل علی بن زید البیهقی الادیب علیه بکتاب
وشاح الدّمیة وللباخرزی دیوان کبیر ونظمه رائق قتل بباخرز من اعمال
نیسابور وطُلّ دمه فی ذی القعدة سنة سبع وستین واربعمائة وکان من
کبار کُتّاب الانشاء ذکره ابن خلکان و ابو محمد عبد الله بن اسعد یافعی در مرآة الجنان
در سنه سبع وستین واربعمائة گفته وفیها ابو الحسن الباخرزی بالموحدة والخاء
المعجمة بعد الالف و بعدها راء ثم زای الرئیس الادیب علی بن الحسن مولف
کتاب دمیة القصر وکان راسا فی الکتابة والانشاء والشعر واحد عصره
فی فضله وذهنه سابقا الی حیازة قصبات السبق فی نظمه ونثره وکان
فی شبابه مشتغلا بالفقه علی مذهب الامام الشافعی ملازما درس
ابی محمد الجوینی ثم شرع فی فن الکتابة وارتفعت به الاحوال وانخفضت ورای
من الدهر العجائب و غلب ادبه علی فقهه عمل الشعر والحدیث وصنّف
کتاب دمیة القصر وعصرة اهل العصر وهو ذیل یتیمة الدهر التی للثعالبی
جمع فیها خلقا کثیرا وله دیوان شعر فی مجلد کبیر الخ وجمال الدین عبد الرحیم
بن الحسن بن علی الاسنوی الشافعی در طبقات شافعیه گفته ابو الحسن علی بن الحسن بن
علی الباخرزی نسبة الی باخرز بباء موحدة وخاء معجمة وهی من عمل نیسابور
کان فقیها ادیبا تفقه بالشیخ ابی محمد الجوینی ثم غلب علیه الادب والانشاء
والنظم وصنّف کتاب دمیة القصر وعصرة اهل العصر وهو کالذیل

صفحه ٢٠٤ ورق ٣
مدائح باخرزی از مرآة الجنان یافعی

ص ٣٩٩ ورق ٣
الفصل الثانی من باب الباء الموحدة
مدائح باخرزی از طبقات اسنوی

ورق ۹۸ ص ۱۵۰ القسم الثالث فضلاء العراق

غلی یتیمة الدهر للثعالبی فی ذکر الشعراء وله دیوان وله ایضا ـ یا فالق
الصبح من لالاء غرته ✽ وجاعل اللیل من اصداغه سکنا ✽ بصورة الوثن استعبدتنی
وبها ✽ فتنتنی وقدیما هجت لی شجنا ✽ لا غرو ان احرقت نار الهوی کبدی ✽ فالنار
حق علی من یعبد الوثنا ✽ مات المذکور ببلده قتیلا فی مجلس الانس فی ذی القعدة
سنة سبع وستین واربعمائة وهو رحمه ذکره ابن خلکان و عنده الذهبی
بقوله قتل مظلوما واعلم ان الدمیة بدال مهملة مضمومة بالیاء المثناة من
تحت هو الصورة من العاج ونحوه ثم یستعمل مجازا لکل صورة حسنة در کتاب
دمیة القصر وعصرة اهل العصر گفته السید الرضی الموسوی رضی الله عنه وارضاه
له صدر الوسادة بین الائمة والسادة وانا اذا مدحته کنت کمن قال لذکاء
ما انورك ولخضارة ما اغزرك وله شعر اذا فخر به ادرك من المجد اقاصیه
بالضم دریا ۱۲
وعقد بالنجم نواصیه واذا نسب الی الرقة من نسیبه فاز بالقدح المعلی من نصیبه
حتی لو انشد الراوی غزلیاته بین یدی العزهاة لقالت له من العزة هات
کسعلاة زن پیر ۱۲
واذا وصف فکلامه فی الاوصاف احسن من الوصائف الوصاف وان مدح
تحیر فیه الاوهام بین مادح وممدوح له بین المتراهنین فی الحلبتین سبق
سابق مروح وان نثر حمدت منه الاثر ورایت هناك خرزات من العقد
تنفض وقطرات من المزن ترفض ولعمری ان بغداد قد انجبت به فبوأتها
طلالها وارضعته زلالها وانشقته شمالها وورد شعره دجلتها فشرب
طل باران ریزه طلال جمع ۱۲
منها حتی شرق وانغمس فیها حتی کاد یقال غرق فکلما انشدت محاسن
کلامه تنزهت بغداد فی نضرة نعیمها واستنشقت من انفاس الجید یا ارواح

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

نسیمها فمن عقد سحره وعقود درّه قوله فی مطلع قصیدة له ؎ وظبیة من ظباء الانس عاطلة: تستوقف العین بین الخمص والهضم: الی آخر ما ذکر من الاشعار ازین عبارت بلیغه ومقالت رشیقه هم غایت جلالت وعظمت ومدح وثنا وعلو مرتبت وسمو منزلت جناب سید رضی طاب ثراه واضحست که اولا باخرزی در حق آنجناب کلمه رضی الله عنه وارضاه برزبان آورده کمال جلالت مرتبه آنجناب دردین ثابت ساخته وبعد ازان تصریح کرده که برای آنجناب صدر وساده است در میان ایمه وسادة ونیز مدح خود آنجناب را مثل این دانسته که بآفتاب گوید که چقدر روشن هستی یا ببدر یا گوید چقدر کثیر هستی یعنی نور وضیا وفضایل آنجناب مثل اشراق شمس ظاهر وغزارت علم وکثرت فضل آنجناب مثل غزارت بحر زاخر بنهایت وضوح وظهور وعیان غیر محتاج ببیان الی غیر ذلک مما یظهر من کلامه المعجب الانیق ویستفاد من مدحه البلیغ الرشیق مما هو بالممدوح حری وحقیق والله ولی الارشاد والتوفیق وجای کمال سراسیمگی واستعجاب ومقام نهایت تحیر واضطراب ارباب الباب آنست که باوصفیکه اکابر ائمه سنیه واجله اساطین دین شان اعنی ثعالبی وباخرزی وابن خلکان ویافعی جناب سید رضی الله عنه را باین فضایل جمیله ومحامد جلیله می ستایند وبمدح وثنای آنجناب شرف وسعادت می اندوزند صاحب منتهی الکلام بسبب کمال انهماک در کبر وخیلاء وعداوت ذریت حضرت خیر الانام علیه وآله آلاف التحیة والسلام جناب او را بسب وشتم یاد می نماید ودرجات خود را در درکات می فزاید ونمی داند که باین جسارت وخسارت حسب افادات ایمه اعلام واساطین فخام خودش مستحق کمال تهجین وتوهین وتفضیح وتقبیح گردیده وازصاحب منتهی الکلام صدور این سب وشتم وتعییر وتشنیع ازراه تحقیر جناب ایشان

انکار رشید عصبیت صاحب منتهی الکلام بجناب سید رضی [illegible]

تعجب نیست لکن غایت حیرت این ست که جناب شاه صاحب هم با آنهمه حلم و علم و تهذیب
اخلاق و فقر و درویشی و تصدر و جلوس بر وساده ریاست و دعوی ولا و تعظیم سادات
خود را از طعن و تشنیع بر جناب سید رضی طاب ثراه باز نداشته کلمات خرافت آیات
بحق آنجناب در صدد تهجین باب امامت بر زبان آورده خود را حسب افادات مادحین جناب
سید رضی که اجله و اعاظم سنیه اند بغایت قصوی سوا ساخته اند که اهانت ممدوح چنین
اکابر خود دلیل باهر و برهان زاهر بر کمال جسارت و خسارت ست و لله الحمد و المنه که مادحین
جناب سید رضی در ثعالبی و باخرزی و ابن خلکان و یافعی منحصر نیستند بلکه دیگر ائمه
سنن نیز آنجناب را بتعظیم و اجلال و تبجیل یاد می کنند ابو علی یحیی بن عیسی بن علی بن جزلة
المتطبب در مختار مختصر تاریخ بغداد خطیب گفته محمد بن الحسین بن موسی بن محمد بن
موسی بن ابراهیم بن موسی بن جعفر بن محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب
ابو الحسن نقیب الطالبیین ببغداد کان یلقب بالرضی ذی الحسبین صنف کتابا
فی معانی القرآن یتعذر وجود مثله و تلقن القرآن بعد ان دخل فی السن فجمع
حفظه فی مدة یسیرة مولده ببغداد فی سنة تسع و خمسین و ثلاثمائة و وفاته
بها فی یوم الاحد السادس من المحرم من سنة ست و اربعمائة و دفن فی داره
بمسجد الانباریین و دیوان شعره معروف مشهور و تبریزه فیه حتی قیل انه اشعر
قریش انتهی بلفظه عن نسخة عتیقة و نحریر العرب صلاح الدین خلیل بن ایبک الصفدی
الشافعی در وافی بالوفیات گفته محمد بن الحسین بن موسی بن محمد بن موسی الکاظم
بن جعفر الصادق بن محمد الباقر بن علی زین العابدین بن الحسین بن علی بن
ابی طالب رضی الله عنهم المعروف بالشریف الرضی بن الطاهر ذی المناقب ابی احمد الحسین

ص ۴۱۲ تعجب از تعجب مخاطب
دلیل نهم از ادله ماخوذه از کتاب عترت ابی بکر از عقیده ششم از باب هفتم

ص محامد سید رضی از مختار مختصر تاریخ بغداد

ص محامد سید رضی از وافی بالوفیات

صاحب الدیوان المشہور ویتیمۃ الادباء النائحۃ الشکلی لرقۃ شعرہ قال الشعر
بعد ان جاوز عشر سنین بقلیل وہو اشعر الطالبیین ویقال اشعر قریش قلت
معناہ انہ لیس لقرشی کثرۃ جیدۃ کان ابوہ قدیما یتولی نقابۃ الطالبیین
والنظر فی المظالم والحج بالناس فلما توفی ابوہ رثاہ ابو العلاء المعری بقصیدتہ
الفائیۃ المشہورۃ التی اولہا اودی فلیت الحادثات کفاف منہا یذکر الغراب
لاخاب سعیک من خفاف اسحم کسحیم الاسدی او کخفاف من شاعر البین قال قصیدۃ
یرثی الشریف علی روی القاف فارقت دہرک ساخطا افعالہ وہو الجدیر بقلۃ
الانصاف ولقیت ربک فاسترد لک الہدی ما نالت الاقوام بالاتلاف ابقیت
فینا کوکبین سناہما فی الصبح والظلماء لیس بخاف قدرین فی الارداء بل مطرین
فی الاجداء بل قمرین فی الاسداف والراح ان قیل ابنۃ العنب اکتفت باب من الاسماء
والاوصاف ما زاغ بیتکم الرفیع وانما بالوہم ادرکہ خفی رجاف قلت ما اظن
کبیرا یذہب سلف بمثل ہذا البیت وقولہ فیما یرثی الشریف علی روی القاف
یرید قول الغراب غاق کلما کررہا وہو من حسن تخییل وردت الاعمال التی
کانت بید ابیہ الیہ فی حیاتہ قال ابن جنی احضر الشریف وہو صغیر لم یبلغ
العشر السنین الی ابن السیرافی فلقنہ النحو فلما کان مدیدۃ وہو قاعد فی الحلقۃ
ذاکرہ بشیء من الاعراب علی عادۃ التعلیم فقال لہ اذا قلنا رایت عمر ما علامۃ
النصب فی عمر فقال الرضی بغض علی فعجب السیرافی والحاضرون من حدۃ ذہنہ
قلت ذکرت ہہنا قول الوداق الحظیری فیمن اسمہ فتح وہو ملیح الی الغایۃ
یا فتح یا اشہر کل الوری باللوم والخسۃ والکذب کم تدعی شیعۃ آل العبا

اسماء ینبئ عن النصب له کتاب فی مجاز القران نادر وکتاب فی معانی القران
مجازات الآثار النبویة مشتمل علی احادیث تلخیص البیان عن مجازات القران
سیرة والده الطاهر شعر ابن الحجاج اخبار قضاة بغداد ومسائله ثلاث مجلدات
دیوان شعره ثلاث مجلدات انتهی و علامه ابن ماکولا در کتاب الاکمال گفته واما رضی
بفتح الراء وکسر الضاد وتشدید الیاء فهو رضی بن ابی عقیل یروی عن ابی جعفر
محمد بن علی رضی الله عنهما روی عن اهل الکوفة والرضی ابو الحسن محمد بن ابی
احمد الحسین بن موسی بن محمد بن موسی بن ابراهیم بن موسی بن جعفر ولی
نقابة الطالبیین ببغداد قبل اخیه الاکبر ابی القسم المرتضی وکان فاضلا متکلما
شاعرا ملیح الشعر و شمس الدین محمد بن احمد ذهبی در کتاب عبر فی خبر من غبر در وقائع سنه
ست واربعمائة گفته والشریف الرضی نقیب العلویین ابو الحسن محمد بن الحسین بن موسی
بن محمد الموسوی البغدادی الشیعی الشاعر یقال انه اشعر قریش ولد سنة تسع
وخمسین وثلثمائة وابتدا بنظم الشعر وله عشر سنین وکان مفرط الذکاء
له دیوان شعر فی اربع مجلدات وقیل انه حضر مجلس ابی سعید السیرافی فسأله
ما علامة النصب فی عمر فقال بغض علی فعجبوا من حدة ذهنه ومات
فی سنة اربعمائة او بعدها وقد نیف علی الثلثین واما اخوه الشریف المرتضی
فتاخر و علامه شهاب الدین ابو الفضل احمد بن علی بن محمد المعروف بابن حجر العسقلانی
الشافعی در لسان المیزان گفته محمد بن الحسین الشریف الرضی ابو الحسن شاعر بغداد
رافضی جلد انتهی تقدم ذکر اخیه علی بن الحسین بن موسی وکان عالما وشعره
اکثر من شعر اخیه [illegible] و شعر محمد اجود و یقال انه لم یکن للطالبیین اشعر منه

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

وكان مشهوراً بالرفض ويحكى انه سئل في صغره عن قولهم ضرب زيد عمرو ما علامة النصب في عمر فقال في الحال بغض علي فعجبوا لحدة ذهنه وقد اخذ عن ابي سعيد السيرافي وغيره وذكر الخطيب عن بعض اهل العلم بالادب ان جماعة منهم كانوا يقولون ان الرضي اشعر قريش قال فسمع ذلك ابن محفوظ فقرر ذلك وبرهن عليه قال قد ولي نقابة الطالبيين في سنة ثمان وثمانين وثلثمائة عوضا عن ابيه قبل موته وعاش الى سنة ست واربعمائة و عمر بن مظفر بن عمر بن محمد بن ابي الفوارس الوردي الشافعي در كتاب تتمة المختصر في اخبار البشر در وقائع سنة ست واربعمائة گفته وفيها توفي الشريف الرضي محمد بن الحسين بن موسى بن ابراهيم بن موسى بن جعفر الصادق بن محمد الباقر بن علي زين العابدين بن الحسين بن علي بن ابي طالب رضي الله عنهم المعروف بالموسوي ذاكره شيخه السيرافي يوما وهو صبي فقال اذا رايت عمر علامة النصب في عمر فقال الرضي بغض علي اشار الى عمرو بن العاص وبغضه لعلي فتعجب الحاضرون من ذهنه ومولده سنة تسع وخمسين وثلثمائة ببغداد قلت ولو قال بدل قوله بغض علي بغض علي لكان ابدع وهو اشعر الطالبيين على كثرة شعرائهم المفلقين ومن قوله ــ يا صاحبيّ قفا لي واقضيا وطري ۞ وخبّراني عن نجد باخبار ۞ هل روّضت قاعة الوعساء ام مطرت ۞ خميلة الطلح ذات الشيح والغار ۞ ام هل ابيت ودار دون كاظمة ۞ داري وسمّار ذاك الحي سمّاري ۞ تضوع ارواح نجد من ثيابهم ۞ عند القدوم لقرب العهد بالدار ۞ ومحتجب نماند كه ابو العلاء معري در مرثيه شريف ابي احمد الحسين الطاهر والد ماجد سيد رضي كه ابن خلكان ذكر آن نموده ومدح ان ابنا بنت قصوى نموده ...

ص ۳۲۵ ۳۸۳ نصف اول

ترجمه سید رضی از تتمة المختصر ابن الوردی

برگ درخت است ۱۲

و تبجیل و تکریم جناب سید رضی و برادر او جناب سید مرتضی طاب ثراهما هم غرر درر بتقب بیان سفته است لهذا نقل جمله از اشعار آن مناسب می نماید و چون این قصیده از مغلقات ست لهذا شرح اشعار آن هم از شرح دیوان ابو العلا که موسوم ست بتنویر ضوء السقط نقل می نمایم و حسب اقتضاء مقام شرح بعض اشعار از شرح صدر الافاضل قاسم بن الحسین الخوارزمی که موسوم ست بضرام السقط نیز نقل خواهم کرد قال فی التنویر وقال ایضا فی الکامل الثانی والقافیة من المتواتر بغداد یرثی الشریف ابا احمد الموسوی الملقب بالطاهر ویعزّی ولدیه الرضی ابا الحسن والمرتضی ابا القاسم

اَوْدَی فَلَیتَ الحَادِثَاتُ کَفَافِ ❊ مَالُ المُسِیفِ وَعَنبرُ المُستَافِ

کفاف اسم معدول مبنی علی الکسر مثل قطام جعلها اسماً للکفّ الاذی ای لیت الحادثات یکفّ بعضها بعضاً ویقوم خیرها بشرها واساف الرجل ذهب ماله والاستیاف الشم والمعنی ان المرثی کان مال من ذهب ماله ای کان یعطی المسیف یواسیه بالمال فکان هو للمسیف بمنزلة ماله فلما هلک کان کانّه قد اودی مال المسیف وجعل المرثی ایضا عنبر المستاف ای انه نفّاح نفّاع بمنزلة العنبر فانّه بطبیعته یرطب الدماغ ویعطر جوهره ویقوی الروح النفسانی الذی فی الدماغ نزل المرثی منزلة مال المسیف وعنبر المستاف والتقدیر اودی مال المسیف وعنبر المستاف فلیت الحادثات کفاف وهذا الجنس یسمی حشو اللوزینج فانه قد دخل بین الفعل الذی هو اودی وبین فاعله الذی هو مال المسیف ومثل هذا یکثر فی الشعر والکلام وصدر الافاضل قاسم بن الحسین الخوارزمی فی شرحه المسمی بضرام السقط فی شرح

ص ۵۵ — ۲۲۸ چاپه مصر جلد ثانی

اشعار مدائح والد سید رضی از دیوان ابی العلاء

هذا الشعر يقول هلك من كان مثل المال نفّاعاً لمن هلك ماله ومثل
العطر نفّاحاً لمن اشتمّه فليت الحوادث تجتزي بهلاكه ويتركنا اصدارا سابراس سه
الطاهر الآباء والابناء والآ * ثواب والآراب والآلاف
وصف المرثي وآباءه وابناءه بزكاء النفوس ونزاهة الاخلاق وانهم
لم يتدنّسوا برذائلها والمراد بالآراب جمع اَرَب وهي الحاجة اي انه كان لا يخطر
في نفسه من الحاجات والاماني الا ما كان مستحسناً ديناً ومروّة غير منطو
على ما هو سبب الاثم والمراد بالآلاف من يألفه من الاصحاب والاتباع فاثنيا
عليهم بالزكاء والطهارة وقال صدر الافاضل في ضرام السقط الآراب
جمع ارب وهي الحاجة واشتقاقه من الاربة وهي العقدة لان الحاجة
تلزم صاحبها فكانها تعقد ويشهد له تسميتها حاجة اذ هي من الحاج بمعنى الشوك لان
الشوك تشبث بكل ما يلقاه ومعنى طهارة حاجاته انه لا يطلب من الحوائج الا المستحسنات
رغت الرعود وتلك هدّة واجب * جبل هوى من آل عبد مناف
توفي هذا المرثي ليلة كانت السماء ترعد فيها والاصل في الرغاء صوت الابل
وهي انما ترغو عند مكروه يصيبها ادّعى ان رغاء الرعود لم يكن رعداً وانما
هو حسيس جبل انهدّ من بني عبد مناف بن قصي بن كلاب والواجب الهالك
وجبل اذا رفعته فهو خبر مبتدأ محذوف واذا خفضته فهو بدل من واجب
شبه المرثي في عظم شانه وكونه ملجأ وملاذا بالجبل وجعل هلاكه
انهدادا كما في الجبل ورغاء الرعود صوت ذلك الانهداد كانه سه
بجلت فلما كان ليلة فقده * سمح الغمام بدمعه الذرّاف

ای کانت الامطار قد قلت فی تلک السنة حتی قحطت البلاد ای ان السحب
کانت بخیلة بالامطار فلما توفی المرثی بکت علیه وجادت بالامطار
فهی دموع السحاب الذارفة المنصبة لفقده اسفا علیه ؎
ویقال ان البحر غاض وانها ؛ ستعود سیفا لجة الرجاف
السیف شاطی البحر واللجة معظم ماء البحر والرجاف من نعوت البحر قال ابن
الزبعری حتی تغیب الشمس فی الرجاف وقوله وانها الضمیر فیه ضمیر الامر
والشان وانما انث الضمیر ارادة الخطة ولو قال وانه کان جائزا علی تقدیر
وان الامر والشان قال الله تعالی فانها لا تعمی الابصار لعظم هذه الحادثة
استشعر الناس انه قد غاض البحر وان معظم ماء البحر سیعود یبسا کشاطی البحر ؎
وبحق فی رزء الحسین تغیر الحرسین بله الدر فی الاصداف
الحرسان اللیل والنهار والحرس ایضا الدهر وبله بمعنی دع وکف اذا انتصب
ما بعده کان اسما للفعل علی تقدیر دع الدر واذا کسر ما بعده کان
بمنزلة مصدر اضیف الی المفعول ای ان مصاب المرثی قد اثر فی الزمان
حتی تغیر اللیل والنهار بموته وهکذا ینبغی ان یکون فلا تعجب من تاثر
الدر فی الاصداف بمصابه وانما خص الدر بالذکر لان معدنه البحر
وقد ادعی ان البحر قد غاض بموته واذا غاض البحر انقطعت مادة الدر عنه
فیتغیر لا محالة وقال صدر الافاضل فی ضرام السقط عنی بالحرسین اللیل
والنهار وهذا من قولک مضی علیه حرس من الدهر یقول رزیته تقتضی
ان یتغیر العالم بجمیع الاطراف فدع تغیر الدر فی الاصداف

مولانا

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

فذاك تغير يسير غير فاحش والحسين مع الحسين تشبيهه
ذهب الذی غدت الذوائب بعده ٭ رعش المتون كليلة الاطراف
ای انه كان صاحب حرب فلما مضى ظهر الارتعاش والاضطراب فی اوساط الرماح
جزعًا عليه وكلّت اطرافها فلم تؤثر فی المطعون ای ان الحزن عليه
اثّر فی السلاح واضعفه عن العمل اذ انما كان تقوى به
وتعطّفت لعب الصلال من الاسى ٭ فالزّجّ عند اللهذم الرّعاف
الصِّلال جمع الصِّل وهی الحيّة واللّهذم السّنان الماضی ای تعطفت الرماح
من الحزن كما تتعطف الحيّات وتتلوّى اذا لعبت حتى تجمع روسها الى اذنابها
ای صارت الرّماح تتاوّد من الحزن حتى تجمع اسنّتها وزجاجها
وانتصب لعب على المصدر وذلك ان التعطف لازم
لعب الصلال ای تعطفت الرماح تعطف الصلال اذا لعبت
وتيقّنت ابطالها مما رأت ٭ ان لا تقوّم منها بغمز ثقاف
الثقاف عود تقوّم به الرماح ای لمّا تعوّجت الرماح حزنًا ايقنت الابطال
الحاملون لها الياس عن تقويمها بمعالجة التثقيف ای انها تاوّدت
اسفًا بحيث لا "مطمع" (مفعول ايقنت) فی تقويمها بالغمز بالثقاف
شَغَل الفوارس بينها وسيوفها ٭ تحت القوانس رجّة الرجاف
الرجاف والرجفان الرعدة ای ان الفوارس شغلهم بينهم وحزنهم عن تثقيف
رماحهم فی حالة صارت السيوف ترعد وترتعش تحت قوانسها الما هاهنا من
رمی المرثی ای لم ان الفوارس من الحزن ما شغلهم عن اود الرماح او فی سيوفها والحال

بر وفور رثا ابو العلا ...

لو انهم نكبوا الغمود لهالهم * كمد الظبى وتفلل الاسياف

نكب الغمد وغيره اذا قلبه ليخرج ما فيه والكمد تغير اللون من الحزن

وتفلل السيوف تكسر مضاربها اى لو قلب الفوارس غمود سيوفهم ونظروا

اليها لافزعهم تغير الوان الظبى من الحزن وتكسر مضاربها

طار النواعب يوم فاد نواعيا * فندبنه لموافق ومناف

النواعب الغربان يقال نعب الغراب ينعب نعبا اذا صاح وفاد يفيد

ويفود اذا مات اى لما مات المرثى نعته الغربان بنعيها وبكت عليه

وندبته لكل موافق له فى دينه ومناف ينافيه اى يخالفه فى دينه يعنى

نعته الاغربة للناس كافة مسلمهم وكافرهم لانهم وان اختلفوا فى الملل

مجمعون على فضله وقال صدر الافاضل فى ضرام السقط فاد يفود ويفيد

اذا مات يقول ان الاغربة قد نعته للاصدقاء والاعداء يريد ان الصديق

والعدو كانا متفقين على امامته العلياء والنواعب مع النواعى تجنيس وقال ابو العلا بعده اشعار

ان زاره الموتى كساهم فى البلى * اكفان ابلج مكرم الاضياف

الابلج الواضح ويراد به الكريم الذى يستنير وجهه بشرا وهو عنوان الكرم

اى انه مجبول على الجود والكرم لا تزايله غريزة الجود فلو زاره الموتى فى قبره

بعد البلى آثرهم باكفانه وفاء بكرم طبعه وقال صدر الافاضل فى ضرام

السقط التبريزى الابلج الواضح ومعناه ان الميت كريم فان زاره الموتى فى

قبره ففى قدرة الله سبحانه ان يقضى له ان يكسوهم اكفانا جددا عوضا

من الاكفان البالية فان لم يكن ذلك فجائز ان يخلع عليهم كفنه *

اجماع المسلمين والكافرين على فضل السيد الرضى

يا للرضى

واللّٰہ ان یخلع علیہم حلّۃً ∴ یبعث الیہ بمثلہا اضعاف

ای اذا اکرم اللّٰہ تعالی الموتی بکرامۃ خصّصہ من بینہم باضعاف ما اکرمہم وحباہ بما یقتضیہ قدرہ

نُبذت مفاتیح الجنان وانما ∴ رضوان بین یدیہ للاتحاف

ای القیت الیہ مفاتیح الجنان تحکما فی خزائنہا وخازن الجنۃ رضوان

کالمطیع بین یدیہ یتحفہ بما یرید من طرف الجنۃ وقال صدر الافاضل

فی ضرام السقط یقال نبذت الشیء انبذہ اذا القیتہ من یدک یرید نبذت

مفاتیح الجنان لیفتح لہ الجنان ومعنی المصراع الاخیر ان

رضوان بین یدیہ کالمطیع یتحفہ من طرائف الجنۃ بما یرید

الرکب اثرک آجمون لزادہم ∴ واللُّجُّ صادفۃ عن الاخلاف

اجم الطعام اذا کرہہ واللّجّ جمع لاجّ ولجّ وہو الفصیل الذی یلجّ بالرضاع

ویحرص علیہ ای ان الرکب کرہوا الطعام واستغنوا عن اکلہ لما نالہم

من الحزن فی ہذہ الرزیۃ وکذلک الفصال اللّجّ قد اعرضت عن اخلاف

امہاتہا وترکت الرضاع تاثرا بہذا الرزء الجلیل یعنی عمّ ازرمصابہ فی کلانسان والحیوان

والآن الفی المجد اخمص رجلہ ∴ لم یقتنع جزعا بمشیۃ حاف

ای لجلالۃ ہذا المصاب لم یرض المجد بان یمشی حافیا بلا نعل بل القی اخمص

ای اسفل قدمہ ومشی بلا اخمص جزعا واستفظاعا وقال صدر الافاضل

فی ضرام السقط العادۃ جاریۃ بخلع النعال فی المصیبۃ فیقول فی

ہذہ المصیبۃ لم یقتنع المجد بخلع نعلیہ حتی القی اخمص رجلیہ

تکبیرتان حیال قبرک للفتی ∴ محسوبتان بعمرۃ وطواف

بواقیح رازی و منع حدیث غدیر
فی زیارة قبر والد الرضی من الفضیلة ما للعمرة و الطواف

یصفہ بالفضیلة والتقدم فی الدین وان لزیارة قبرہ من الفضیلة ما للعمرة والطواف بالبیت الکرام ؟

لو تقدر الخیل التی زایلتها ؛ اَلْحَتْ بایدیها علی الاعراف

عادة المصاب ان یضع یدیہ علی الراس و یضربہ بہما ای لو قدرت خیلک التی فارقتہا ان تضع ایدیہا علی موضع الاعراف اظہار للجزع لفعلت و یجوز ان یراد بہ ان الفارس اذا ہلک قطع شعر ذنب فرسہ و جز عرفہ فہو یقول لو امکن خیلک ان تجز اعرافہا بایدیہا لاَلْحَتْ بایدیہا علی الاعراف لتزیلہا جزعا

فارقت دہرک ساخطا افعالہ ؛ وہو الجدیر بقلة الانصاف

ای لم ترض افعالہ و سخطتہ ففارقتہ و نسبة الدہر قلة الانصاف و ان لا یعدل فی القضیة والانصاف ہو العدل

ولقیت ربک فاسترد لک الہدی ؛ ما نالت الایام بالاتلاف

ای لقیت اللہ تعالی بعد ان فارقت الدنیا فاسترجع ہدیک الصالح ما اخذتہ الایام منک و اتلفتہ یعنی لما نالت الایام من حیاتک و شبابک رجح حسن سمتک فی الآخرة حیوة ہی اعلی من الحیوة الفانیة واحیاک فی جوار اللہ تعالی حیاة طیبة وقد وعد اللہ علی الہدی طیب الحیوة فی العقبی قال تعالی فلنحیینہ حیوة طیبة وقال صدر الافاضل فی ضرام السقط ای استرجعت بقاک شبیبتک کانما لقیت اللہ تعالی رد علیک حیوتہ وشبابہ

وسقاک امواہ الحیاة مخلدا ؛ وکساک شرخ شبابک الافواف

یقال برد مفوف اذا کان فیہ خطوط بیض و ہو ماخوذ من الفوف و ہو البیاض الذی یکون فی اظفار الاحداث و یقال برد افواف بالاضافة و ہو جمع فوف و قولہ شرخ شبابک الافواف اراد ذی الافواف ای شبابک

الغض

الفضل الطری اذا لاقواف علی الاظفار تدل علی طراءة الشباب ای لما لقیت
ربك سقاك ماء الحیوة فی جواره مخلدا ای حیوة لا تنقطع قال الله تعالی
وان الدار الاخرة لهی الحیوان لو کانوا یعلمون ورد ك الی عنفوان شبابك وکساك
من ریعانه حلة ذات اوفاف ای عادك الی شرخ شبابك کما جاء به السمع
ابقیت فینا کوکبین سناهما ؛ فی الصبح والظلماء لیس بخاف
اراد بالکوکبین ابنی المتوفی ای انهما فی رفعة المکان والشهرة مثل کوکبین
لا یخفی ضوءهما بحال بل انهما مضیئان فی ظلمة اللیل وبیاض الصبح لا ترتقی
الیهما حوادث الدهر فتخفیهما وقال صدر الافاضل فی ضرام السقط عنی
بالکوکبین الرضی وهو من اهل الادب له شعر فصیح واخاه المرتضی الموسوی
وهو امام الشیعة عارف بالکلام فی الاصول وله ایضا شعر وهما
ابنا الشریف الطاهر ذی المنقبتین ابی احمد الحسین العلوی وهو المرثی بهذه القافیة
والدلیل علی ان المراد بهما الرضی والمرتضی قوله فی هذه القافیة ساوی الرضی المرتضی وتقاسما
متانقین وفی المکارم ارتعا ؛ متانقین بسودد وعفاف
تانق الرجل فی الریاض اذا وقع فیها معجبا بها وشئ انیق ای حسن معجب
ای انهما متانقان فی ریاض المکارم یستحسنانها ویعجبان بانیق منظرها
قد ارتعا انفسهما فی ریاضها حذف مفعول رتعا وهو یریده ای ارتعا
انفسهما فیها وسرحا انعامها طرف طرفیهما والواو فی وفی المکارم واو
الابتداء ای وانما ارتعا فی المکارم فتانقا متنزهین فی ریاضها المونقة
متانقین ای مضیئین اضاءة البرق بسودد وعفاف ای اشتهرا

بهاتين الخصلتين اشتهار البرق واضاءته

قدرين في الارداء بل مطرين في الاجداء بل قمرين في الاسداف

اى انهما في الاهلاك للاعداء كالقضاء الحتم وفي الجدوى والعطاء كالمطر وفي الحسن كالقمر
في الاسداف وهو الاظلام يقال اسدف الليل اذا اظلم واشراق النيرات انما يحسن في ظلمة الليل

رزقا العلاء فاهل نجد كلما ٭ نطقا الفصاحة مثل اهل دياف

دياف موضع فيه نبط لا فصاحة لهم قال الفرزدق ولكن ديافى ابوه وامه
بحوران يعصرن السليط اقاربه اى خصا بالفصاحة في المنطق حتى
انهما متى نطقا كان اهل نجد عندهم عيا وركاكة منطق مثل النبط

ساوى الرضى المرتضى وتقاسما ٭ خطط العلا بتناصف وتصاف

خطط جمع خطة وهي الارض يختطها الرجل لنفسه وهو ان يعلم عليها علامة
بالخط ليعلم انه قد اختارها ليبنيها دارا وغيرها اى ان الرضى والمرتضى تساويا في الفضل
واقتسما بينهما المكارم استعار الخطط لقسمها على السواء والعدل متصفا احدهما
صاحبه ومصفيا عقيدته في استحقاق صاحبه ما حازه من خطط العلى

حلفا ندى سبقا وصلى الاطهر المرضى فيا لثلاثة احلاف

الحلف بمعنى الحليف وهو المحالف المتعاهد اى انهما عاهدا الجود وعقدا معه
الحلف وهو التعهد ان لا يخالفا الندى وقد سبقا في حلبة المكارم والجود
وصلى الاطهر وهو ابو المرتضى اى صار بمنزلة المصلى للسابق وهو الذي
يجيء تاليا للسابق في حلبة المسابقة اى ان الاطهر تال لابنيه في
الفضل ثم تعجب من تبرز هولاء الثلاثة فقال فيا لثلاثة

مع الاطهر وسبق ابنيه ... المرتضى

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

ای یا قوم اقضوا العجب من ثلثة لحلاف الندی والجود عاهدوه واقلین بمقتضاه

انلومُ ذو والنسب القصیر فطولکم ۞ بادٍ علی الکبراء والاشراف

معناه ان الرجل اذا کان شریفا اکتفی باسم ابیه فاذا ذکر اباه وعرف به قصر
نسبه واذا لم یکن شریفا افتقر الی ان یذکر آباء کثیرة حتی یصل الی اب شریف
ویقال دخل رؤبة بن العجاج علی دغفل النسابة فقال له من انت قال ابن العجاج
فقال دغفل قصرت وعرفت ای ان نسبکم قصیر حتی تنتهی الی ابیکم عرف شرفکم

والراح ان قیل ابنة العنب اکتفت ۞ بابٍ عن الاسماء والاوصاف

هذا تمثیل للنسب القصیر وهو ان الراح اذا قیل انها ابنة العنب استغنت به عن ذکر اسمائها وصفاتها

ما زاغ بیتکم الرفیع وانما ۞ بالوجد ادرکه خفی زحاف

ای بیتکم الشریف ما مال بموت هذا السید وانما هو کبیت شعر فیه زحاف خفی ذهب منه متحرک
او ساکن یهون امر هذه الرزیة علیکم لان بیتکم ارفع واشرف من ان ینقص من شرافة رزیة ومصاب

والشمس دائمة البقاء وان تُنل ۞ بالشکو فهی سریعة الاخطاف

اخطف المریض اذا افاق من مرضه شبه شرف بیتهم بشرف الشمس فانه دائم
وان ناله بعض الوهن زایله سریعا وقال صدر الافاضل فی ضرام السقط
التبریزی المعنی ان هذا البیت ان لحقه شیء من خطوب الزمان فانه سریع
الزوال لا یلحقه به عیب کالشمس ان لحقها کسف وانه لا یدوم
فی اساس البلاغة اخطفه المرض خف علیه فلم یضطجع له وهو من الخطفة

ویُخال موسی جدکم لجلاله ۞ فی النفس صاحب سورة الاعراف

یرید بموسی جدهم موسی بن جعفر الصادق بن محمد الباقر بن زین العابدین

علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہم اجمعین و ھو ابو علی الرضی

رضی اللہ عنہ ای یُخال جدکم موسیٰ لشرف ذاتہ و فضائل نفسہ مثل موسیٰ

النبیّ علیہ السلام المذکور فی سورۃ الاعراف فی قولہ تعالیٰ وَوَاعَدْنَا موسیٰ

ثلاثین لیلۃ الی سائر الایات فیہا وقال صدر الافاضل فی ضرام السقط

ھو موسیٰ الکاظم بن جعفر الصّادق بن محمد الباقر بن علی زین العابدین

بن الحسین بن علی بن ابی طالب رضوان اللہ علیہم کان یبلغہ عن الرّجل انہ

یوذیہ فیبعث الیہ بصرّۃ فیہا الف دینار وکان اذا صلّی العتمۃ حمد اللہ

ومجّدہ ودعاہ فلم یزل کذلک حتی یزول اللّیل فاذا زال اللیل قام یصلّی حتی

یصلّی الصبح ثم یذکر قلیلاً حتی تطلع الشمس ثم یقعد الی ارتفاع الضحی ثم

یتوضّأ ویستاک ویاکل ثم یرقد ولد سنۃ ثمان وعشرین ومأۃ ومات

فی الحبس لخمس بقین من رجب سنۃ ثلث وثمانین ومأۃ الاعراف سور بین الجنۃ والنار

وموسیٰ مع صاحب سورۃ الاعراف تجنیس الاشارۃ لان المراد بہ موسیٰ النبیّ علیہ السلام

المُوقِدِی نارَ القِرَی الآصالَ والاَسحارَ بالاَھضامِ والاَشعافِ

الاھضام جمع ھضم وھو المطمئن من الارض والاشعاف جمع شعف وھو جمع

شعفۃ وھی راس جبل العرب تفتخر بایقاد النار فی الاودیۃ والاماکن المرتفعۃ

لیستدل بہا السارون فیقصدوھا فیصیبوا عندھا القری ای انہم یوقدون

النار للقری للاضیاف اول النہار وآخرہ فی الاماکن المنخفضۃ والمرتفعۃ

حمراء ساطعۃ الذوائب فی الدجی ۞ ترمی بکل شرارۃ کطراف ترجمہ

الطراف قبّۃ من ادم یصف عظم النار وسطوع لھبہا واستعار للھبہا ذوائب

جواب تعجب و انکار رشید حدیث غدیر

كعذب الاعلام اى انها نار حمراء يستطير لهبها فى الظلم و مى بشرر كل شرارة كالقبة من ادم حمراء عظيمة

نارٌ لهم ضرميّة كرميّة ❊ تاريثها إرثٌ عن الاسلاف

الضرم الوقود الذى يجعله النار واَرّثت النار تاريثا اوقدها اى هذه

النار وان كانت ضرميّة موقدة بالضرم الا انها كريمة اقتضى الكرم ايقادها

فانسبت اليه وقد توارثوا تاريثها عن الاسلاف الكرام

تسقيك والأَرْيَ الضريبَ ولو عدت ❊ نهي الاله لثلّثت بسلاف

الضريب اللبن والارى العسل اى تسقيك الضريب والارى فقدم المعطوف ولو جاوزت

نهى الله تعالى لثلّثت بالسلاف وهى الخمرة الصافية وهى اول ما يسيل منها اذا

عصرت اى من اتى هذه النار صادف هذا القرى عندها فاضافه الى النار توسعا

ينسى الطريدُ امامها وكانه ❊ اسدُ الشرى او طائرٌ بشراف

شراف مثل قطام جبل منيع والشرى مأسدة معروفة اى ان الطريد الخائف اذا

اوى الى هذه النار صار منيعا عزيزا لا يرام صار كانه اسد الشرى عزة او طائر بهذا

الجبل مناعة اى يصير اللائذ بهذه النار ممتنعا ان يسام خطة الخسف

واذا تضيّفت النعام ضياءها ❊ حمل الهبيدُ لها مع الالطاف

الهبيد حب الحنظل يعالج حتى تذهب مرارته فيؤكل اى اذا اتت النعام

ضوء هذه النار ضيفا اكرمت بالالطاف والتحف ويحمل اليها

الهبيد الذى يعتاد النعام اكله فى جملة ما اتحف به تكرمة لها

مفتنّة فى ظلّها وحرورها ❊ تغنيك فى المشتى وفى المصطاف

يقال افتنّ الرجل فى حديثه وفعله اذا جاء بالافانين اى هذه النار

مصفّنة ای آتیة بانواع وفنون من الافاعیل وهو برد الظل فی الحرور والدفاءة
فی البرد فهی تغنیك فی الشتاء والصیف تدفئك فی الشتاء وتروحك بطیب البرد
فی حرّ الصیف والمشتی والمصطاف موضعان یکونا مصدرین واسمی زمان ومکان

تزهراء یحلم فی العواصف جمرها ۔ وتقرّ الا هزّة الاعطاف

یصف عظم النار وان جمرها فی العظم بحیث لا تستخفها الریاح
الشدیدة الهبوب فهی حلیمة مستقرة قرارها الا ما یهتز من جوانبها

سطعت فما یستطیع اطفاءها ۔ زحل ونور الحق لیس بطاف

یقال سطع الصبح والرائحة والغبار یسطع سطوعا اذا ارتفع ای عظمت
هذه النار وارتفعت فلم یقدر زحل علی اطفائها وخص زحل لانه
بارد یابس ثم قال انها نار مکرمة وقد استحقوا ایقادها ونور الحق لا یزال
یزداد سطوعا لا یطفی وقوله لیس بطاف اراد بطافی یقال طفی فهو طافی

تصل الوفود ولا خمود ولو جری ۔ بالبحر صوب الوابل الغراف

الغراف من صفة المطر واصله من غرف الماء بالید کانه یغرف ما فی السحاب من الماء
فیصبه ای هذه النار دائمة الاتقاد لا تخمد وان جری علیها وابل المطر مثل البحر

شبّت بعالیة العراق ونورها ۔ یغشی منازل نائل واساف

نائل واساف صنمان کانا فی الکعبة قبل الاسلام ای اوقدت هذه النار بعالیة
العراق وهی بلاد مرتفعة بها وهما عالیتان عالیة العراق وعالیة نجد وقد
وصل نورها الی الحجاز حیث کان به هذان الصنمان یصف بعد صیت
موقدی هذه النار ووصول آثار مکارمهم الی هذه النواحی والبلاد

وقدورهم مثل الهضاب رواكد ❊ وجفانهم كجبية الاخياف

الاخياف جمع خيف وهو لغة في الخيفاء وهي البرية الواسعة اي قدورهم المعدة لقرى الاضياف كبار مثل الهضاب جمع هضبة وهي الجبل المنبسط على الارض رواكد اي ثوابت يعني انها عظام لا تنقل ولا تحرك من مواضعها فهي ثابتة ابدا ورواكد نصب على الحال من القدور وجفانهم التي يقرون الضيفان فيها كبار ايضا واسعة مثل البراري شبه قدورهم في العظم بالجبال وجفانهم بالبراري سعة قال الافوه الاودي شعر وقدور كالربا راكدة ❊ وجفان كالجوابي مترعة

من كل جائشة العشي مغيثة ❊ بالمير خير مرافد وصحاف

يقال مار اهله يميرهم اذا جلب لهم الميرة وهي الطعام يجلب من مكان الى غيره والمرفد الاناء يحلب فيه ويقرى فيه جمع مرافد والصحاف جمع صحفة اعاده اي من كل قدر تجيش بالقرى عند العشي تغني بالطعام خير مرافد وصحاف اكبر الاواني والقصاع واوسعها للقرى اي تحضر المرافد والصحاف هذه القدر خالية وتردها مملوة طعاما

دهماء راكبة ثلاثة اجبل ❊ عظماء وان حسبت ثلاث اثاف

دهماء اي قدر سوداء قد ركبت ثلاثة اجبل يعني الاثفية شبهها بالاجبل لعظمها وذلك يدل على عظم القدر اي انها قدر عظيمة لا يستقل بها الا ثلاثة اجبل وان عدت تلك ثلاث اثاف بقرينة الحال شعر

يا مالكي سرح القريض اتتكما ❊ مني حمولة مسنتين عجاف

المسنت الذي اصابته السنة اي الجدب والعجاف المهازيل استعار للشعر سرحا وجعل ابني المرتضى مالكي السرح يصفهما بالتبريز في صنعة الشعر والماجعلها

بیان الکرم مدح الشریف ششهم قصیده بانه محمولة المجد بین المهاذیل تصاغر اذا ع

لا تعرف الورق اللجين وان تسل ؞ تخبو عن القلام والجذراف

القلام والجذراف ضربان من الحمض من نبات البادية واللجين الورق المدقوق
المخلوط بالنوى المرضوض وهو من علوفة اهل الامصار اى هذه القصيدة عريقة
فى العربية لانها انشأت فى البادية انما تعرف الحمض القلام ولا معرفة لها بالورق
اللجين لما استعار السرح للقريض وهو المال الراعى ادعى لقصيدته المعرفة برعى البادية

وانا الذى اهدى اقل بهارة ؞ حسنا لاحسن روضة ميناف

ميناف مفعال من قولهم روضة انف وهى التى له لم ترع قبل انما يستانف
رعيها اى انى فى انشادى هذه القصيدة لولدى المرتضى وهما معدنا الفضائل
كمن اهدى اقل زهرة الى روضة مونقة على كمال حسنها لم ترع

اوضعت فى طرق التشرف ساميا ؞ بكما ولم اسلك طريق العافى

اى اسرعت فى سبيل الفوز بالشرف ساميا الى يفاعه متوسلا اليه بكما اى انما رمت
بهذا التابين التشرف والسمو الى مراتب المجد بشرفكما ولم اقصد قصد العافى اى طالب
المعروف يعنى لم ارد بهذا الانشاء نيل معروف انما اردت التشرف بكما

عجب است که فاضل رشید مدح سید رضی جاحظ را که در مقام الزام واقع است تمسک
می نماید و همچنین بمدح الزامی تفتازانی تشبث می کند و این مدائح عظیمه و مناقب جلیله
سید رضی را که در مقام تحقیق است نه در مقام الزام و اضعاف مضاعفه مدح جاحظ
و مدح تفتازانی است بنظر نمی آرد و نیز بمحامد و مناقب والد ماجد سید رضی طاب ثراه
که ازین مرثیه بلیغه ظاهر است و بملاحظه قلوب متعصبین و متعنتین بی فروغ است اعتنا نمی کند

در ابطال قدح [illegible]

[illegible]
از رد و ابطال آن دلیل علیحده باشد این همه مدائح و مناقب فاخره سید رضی که بمراتب
بسیار که احصای آن دشوار است بالاتر است از مدح جاحظ و مدح تفتازانی مع کون الفارق
بینهما الالزام والتحقیق بصد اولویت مانع از توجیه طعن و تشنیع بر جناب سید رضی و نسبت
فساد مذهب بآنجناب خواهد شد و هم مانع از رد و ابطال افادات آنجناب در تایید
مذهب حق خواهد شد و نیز از این اشعار بلاغت شعار کمال مدح و ثنا جناب سید مرتضی
طاب ثراه هم ثابت است پس ابطال ائمه سنیه افادات آنجناب را در تایید مذهب الحق
محض تعصب مذموم و جاهلیت ملوم خواهد بود حسب افاده رشید در باب تفتازانی
و اگر کسی بگوید که احتجاج بمدح و ثنای ابو العلا ضیمین کریمین و الد ماجد ایشان بر جای
خویش نیست بجهت آنکه ذهبی حکم بزندقه ابو العلا کرده پس جوابش بوجوه عدیده است
اول آنکه هرگاه این مدح ابو العلا را ابن خلکان مدح کرده باشد پس در حقیقت احتجاج
بسبب مدح ابن خلکان باشد خصوصا بنظر تایید این مدح بمدح صریح ابن خلکان ضیمین
کریمین را دوم آنکه دانستی که صدر الافاضل قاسم بن الحسین و صاحب تنویر ضوء السقط
که شرح این مدح کرده اند ردی و انکاری بران نکرده اند و نقل کلامی و سکوت بران نزد
فاضل رشید حسب افاده اش بجواب رساله نفاق الشیخین و هم افاده شاه صاحب
در باب چهارم و باب یازدهم همین کتاب تحفه دلیل تسلیم آن و موجب حجیت آن بر ناقل است
سوم آنکه علامه عمر بن مظفر بن عمر بن محمد بن ابی الفوارس المعروف بابن الوردی
که صلاح الدین محمد بن شاکر بن احمد الخازن در کتاب فوات الوفیات بترجمه او گفته

[illegible]

عمر بن مظفر بن عمر بن محمد بن ابی الفوارس القاضی الاجل الامام الفقیه الادیب
الشاعر زین الدین بن الوردی المعری الشافعی احد فضلاء العصر وفقهائه
وادبائه وشعرائه تفنن فی العلوم واجاد فی المنثور والمنظوم نظمه جید الی
الغایة وفضله بلغ النهایة الی ان قال بعد ذکر نبذ من اشعاره ومن مصنفاته
البهجة الوردیة فی نظم الحاوی فوائد فقهیة منظومة شرح الفیة ابن مالك
ضوء الدرة علی الفیة ابن المعطی قصیدة اللباب فی علم الاعراب شرحها اختصار
ملحة الاعراب نظما تذکرة الغریب نظما وشرحها المسائل المذهبیة فی المسائل
الملقبة ابکار الافکار تتمة تاریخ صاحب حماة ارجوزة فی تعبیر المنامات
ارجوزة فی خواص الاحجار والجواهر منطق الطیر نظما ونثرا وبلغنا وفاته فی الطاعون
سنة تسع واربعین وسبعمائة وهو فی عشر السبعین رحمه الله تعالی
وتقی الدین ابو بکر بن احمد بن قاضی شهبة الدمشقی الاسدی الشافعی در طبقات شافعیه گفته عمر بن — ص ٩٢ / ١١٦ الطبقة الثامنة والعشرون
مظفر بن عمر بن محمد بن ابی الفوارس بن علی الامام العلامة الادیب المورخ
زین الدین ابو حفص المعری الحلبی المشهور بابن الوردی فقیه حلب ومورخها
وادیبها تفقه علی الشیخ شرف الدین البارزی له مصنفات جلیلة نظما ونثرا
منها البهجة نظم الحاوی الصغیر ومقدمة فی النحو اختصر فیها الملحة سماها
النفحة وشرحها وله تاریخ حسن مفید وارجوزة فی تعبیر المنامات وديوان شعر
لطیف ومقامات مستظرفة وناب فی الحکم فی حلب فی شبیبته عن الشیخ شمس الدین
بن النقیب ثم عزل نفسه وحلف لا یلی القضاء لمنام رآه وکان ملازما للاشتغال
والتصنیف شاع ذکره واشتهر بالفضل اسمه ذکره الصلاح الصفدی فی تاریخه

جواب قدح رابع در حدیث غدیر

ترجمهٔ طویله و قال احد فضلاء العصر و فقهائه و ادبائه و شعرائه تفنن فی علوم واجاد فی منثوره و منظومه شعره اسحر من عیون الغید و ابهی من الوجنات ذوات التورید و قال السبکی فی الطبقات الکبری شعره اعلی من السکر المکرر قیمة و اغلا من الجوهر توفی بحلب شهیدا فی اخر سنة تسع و اربعین و سبعمائة در کتاب تتمة المختصر فی اخبار البشر بهم بعد ذکر تزیین اشعار بلیغه ابو العلاء را در کرده جلالت شان رضیین شریفین و والد ماجد شان ظاهر کرده چنانچه در وقائع سنه اربعمائة گفته و فیها توفی النقیب ابو احمد

ص ۳۲۱ / ۳۸۳ نصف اول

الموسوی والد الشریف الرضی مولده سنة اربع و ثلثمائة و اضر فی اخر عمره قلت و رثاه الشیخ ابو العلاء المعری بقصیدته الفائیة التی اولها اودی فلیت الحادثات کفاف مال المسیف و عنبر المستاف الطاهر الآباء والابناء والآراب والاثواب والآلاف رغت رعود و تلک هدة واجب جبل ثوی من الاعز مناف و بخلت فلما کان لیلة فقده سمح الغمام بدمعه الذراف و منها و یجی فی ثری الحسین تعد الحسین بلا الدد فی الاصداف هلا دفنتم سیفه فی قبره معه فذاک له خلیل واف ان زاره الموتی کساهم فی البلی اثواب ابیض مکرم الاضیاف والله ان یخلع علیهم حلة یبعث الیه بمثلها اضعاف بیدت مفاتیح الجنان و انما رضوان بین یدیه للاتحاف تکبیرتان حیال قبرک للفتی محسوبتان بعمرة و طواف لو تقدر الخیل التی زایلتها الحقت بایدیها علی الاعراف ابقیت فینا کوکبین سناهما فی الصبح والظلماء لیس بخاف قدرین فی الارداء بل مطرین فی الاجداء بل قمرین فی الاسداف ساوی الرضی المرتضی و تقاسما خطط العلی بتناصف و تصاف انتم ذوو النسب القصیر فطولکم باد علی الکبراء والاشراف

ما زاغ بیتکم الرفیع وانما ... بالوجد ادرکه خفی نحاف و سابقا دانستی که صلاح الدین صفدی
هم در وافی بالوفیات بعض اشعار این قصیده بلیغه بترجمه سید رضی طاب ثراه ذکر فرموده و چهارم آنکه
هرگاه ابو العلا با وصف زندقه و الحاد و مزید لداد و عناد مدح رضیین کریمین و والد ماجد
شان کرده باشد این مدح بعد انضمام آن با مدح دیگر ادله سنیه دلیل بین بر کمال فضل و جلالت
و نهایت اعتلا و نبالت این حضرات ست که ازین مدح ظاهر خواهد شد که عظمت شان ایشان
بمرتبه ایست که ملحد و زندیق هم انکار آن نتوانست کرد پنجم آنکه خود شاهصاحب در تعصب اول از
تعصبات فاحشه خود که در فصل دوم از باب یازدهم وارد کرده اند می سرایند و نیز آیات خفیة ص ۶۶۴ فصل دوم از باب یازدهم
الدلاله را که هرگز موافق قواعد اصول و عربیت بر مدعای ایشان دلالت نمیکنند نص و صریح
انگارند و نصوص صریحه را که بر مذهب اهل سنت دلالت واضح دارند متشابه اعتقاد کنند
حال آنکه طریق امتحان بارها با علمای ایشان مسلوک شده باین وضع که بعضی کافران
ذمی را که غرضی بهیچ مذهب و علاقه با اهل آن ندارند بعد از تعلیم لغت عرب با ترجمه تحت اللفظ
آن آیات شنوانیده استفسار واقع شده که شما ازین کلام چه فهمید بگواهی بر مدعای
اهلسنت داده اند و مدعای شیعه را هرگز باور نکرده و از آیت نفهمیده انتهی و ازین عبارت ظاهر است
که شاهصاحب بادعای موافقت و شهادت فهم کفار اهل ذمه با فهم اهلسنت می نازند و باین فهم
ادعائی و شهادت مزعومه احتجاج و استدلال می نمایند بر حقیت مزعومات اهل سنت و بطلان
تفسیرات اتباع اهل بیت عصمت و طهارت پس هرگاه شاهصاحب فهم کفار اهل ذمه را موجب
برائت ذمه بلکه سبب تصاول و تطاول بحول الله پندارند و شهادت شان را شهادت مقبوله قرار دهند
و بمقابله اهل حق آنرا حجت و برهان باهر گردانند مدح ابو العلا جناب رضیین کریمین و والد ماجد
ایشان را گو ابو العلا زندیق و ملحد باشد بالاولی حجت باشد و دلیل و علی الله قصد السبیل

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

ششم آنکه بنا برین ظاهر خواهد شد که جناب شاهصاحب بصاحب منتهی الکلام و امثال ایشان از متعصبین و معاندین که السنه خود را بلوم و توهین و ذم و تهجین جناب سید رضی و سید مرتضی طاب ثراهما می آلایند ازین ملحد و زندیق هم بدتر بودند که ملحد و زندیق که اعتقاد اسلام ندارد بنهایت مرتبه مدح این هر دو جناب می نماید و این حضرات با وصف دعوی اسلام بلکه انتحال ریاست انام خود را از اهانت و ملام چنین اجله کرام باز نمی دارند هفتم آنکه ثبوت این مدح از ابی العلا با وصف زندقه و الحاد او دافع شبهه فاضل رشید در باب جاحظ است که بذکر جاحظ فضائل جناب امیر المومنین علیه السلام را متمسک کرده بر بطلان نسبت ناصبیت باو چه هرگاه ابو العلا با وصف زندقه و الحاد و عداوت اصل اسلام رضیین شریفین را باین مدائح فخیمه و مناقب عظیمه یاد کند و در تبجیل و تعظیم والا آنجناب چنین اشعار بلیغه و مضامین لطیفه نظم کند ذکر جاحظ فضائل جناب امیر المومنین علیه السلام را با وصف عداوت آنحضرت چه عجب است هشتم آنکه قطع نظر از وجوه سابقه احتجاج و استناد بمدح ابو العلا بنا بر مذهب جمعی از اجله اعلام و محققین فخام سنیه که نسبت حریم ابو العلا می کنند و مدائح فاخره و فضائل باهره برای او ثابت می کنند نهایت رزین و متین است عمر بن مظفر المعروف بابن الوردی در تتمة المختصر باخبار البشر در سنه تسع و اربعین و اربعمائة گفته و فیها توفی الشیخ ابو العلاء احمد بن عبد الله بن سلیمان بن محمد بن سلیمان بن داود بن المطهر بن زیاد بن ربیعة بن الحارث بن ربیعة بن انور بن اسحم بن ارقم بن النعمان بن عدی بن غطفان بن عمرو بن بریح بن خزیمة بن تیم الله بن اسد بن وبرة بن ثعلب بن حلوان بن عمران بن الحاف بن قضاعة المعری التنوخی قال ابن خلکان فی تاریخه کان علامة عصره رحمه الله قرأ النحو و اللغة علی ابیه بالمعرة و علی محمد بن عبد الله

ص ۳۸۴ نصف اول

ترجمه ابو العلاء از تتمة المختصر ابن الوردی

حدیث اول حدیث غدیر

بن سعد النحوی بحلب وله التصانيف المشهورة والرسائل المأثورة وله من النظم
لزوم ما لا يلزم خمس مجلدات وسقط الزند وشرحه بنفسه وسماه ضوء السقط
وبلغنا ان له كتابا سماه الايك والغصون وهو المعروف بالهمزة والردف
يقارب مائة جزء في الادب قال ابن خلكان وحكى له من وقف على المجلد الاول
بعد المائة من كتاب الهمزة والردف وقال لا اعلم ما كان يعوزه بعد هذا
وكان متضلعا من فنون الادب واخذ عنه ابو القاسم على بن المحسن التنوخي
والخطيب ابو زكريا يحيى التبريزي وغيرهما وكانت ولادته يوم الجمعة عند
مغيب الشمس لثلاث بقين من ربيع الاول سنة ثلث وستين وثلثمائة بالمعرة
وعمى من الجدرى سنة سبع وستين غشى يمنى عينيه بياض وذهبت
اليسرى جملة ولما فرغ من تصنيف كتاب اللامع العزيزى فى شرح شعر المتنبى
وقرئ عليه اخذ الجماعة فى وصفه فقال ابو العلاء كانما نظر المتنبى لى
بلحظ الغيب حيث يقول انا الذى نظر الاعمى الى ادبى * واسمعت كلماتى من به صمم
واختصر ديوان ابى تمام حبيب وشرحه وسماه ذكرى حبيب وديوان البحترى وسماه عبث الوليد وديوان المتنبى
وسماه معجز احمد وتكلم على غريب اشعارهم ومعانيها وماخذهم من غيرهم
وما اخذ عليهم وتولى الانتصار لهم والنقد فى بعض المواضع عليهم والتوجيه
فى اماكن لخطائهم ودخل بغداد سنة ثمان وتسعين وثلثمائة ودخلها
ثانيا سنة تسع وتسعين واقام بها سنة وسبعة اشهر ثم رجع الى المعرة
ولزم منزله وشرع فى التصنيف وكان على على بضع عشرة محبرة فى فنون
من العلوم واخذ عنه الناس وسار اليه الطلبة من الآفاق وكاتب العلماء

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

فانظر الی ما رثاه ایضا هذا الرجل و وصفه به من تقاه و رفضه للحیوة و موته
قبل الموت و تطوعه و هو ایضا اعلم به من الاجانب و بالجملة فقد الف الصاحب
کمال الدین بن العدیم رحمه الله تعالی فی مناقبه کتابا سماه کتاب العدل
والتحری فی دفع الظلم والتجری عن ابی العلاء المعری و قال فیه انه اعتبر
من ذمّ ابا العلاء و من مدحه فوجد کل من ذمّه لم یره و لا صحبه
و وجد من لقیه هو المادح له و هذا دلیل لما قلته و صنّف بعض الاعلام فی
مناقبه کتابا و سماه دفع المعرّة عن شیخ المعرة و فی هذین الکتابین فصول من
نوادر ذکائه و اجابة دعائه والاعتذار عن طعن اعدائه و انا کنت اتعصّب له
لکونه من المعرّة ثم وقفت له علی کتاب استغفر و استغفری فابغضته و ازددت
عنه نفرة و نظرت له فی کتاب لزوم ما لا یلزم فرایت التبری منه احزم فان
هذین الکتابین یدلّان علی انه کان لما نظمهما عالمًا حائرا و مذبذبا ناقوا
یقرّ فیهما ان الحق قد خفی علیه و یودّ لو ظفر بالیقین فاخذه بکلتا یدیه
کما قال فی مرثیة ابیه طلبت یقینا من جهینة عنهم و لم تخبرینی یا جهین سوی ظن
فان تعهدینی لا ازال مسائلا فانی لم اعط الصحیح فاستغنی ثم وقفت له
علی کتاب ضوء السقط الذی املاه علی الشیخ ابی عبد الله محمد بن محمد بن
عبد الله الاصبهانی الذی لازم الشیخ الی ان مات ثم اقام بحلب یروی عنه
کتبه فکان هذا الکتاب عندی مصلحا لفساده موضحا لرجوعه الی الحق
وصحة اعتقاده فانه کتاب یحکم بصحة اسلامه اوّلًا و یتلو لمن وقف علیه
بعد کتبه المتقدمة وللآخرة خیر لک من الاولی فلقد ضمن هذا الکتاب

ای آخره ۱۲

ما یثلج الصدر ویلذ السمع ویقر العین ویسر القلب ویطلق الید ویثبت القدم
من تعظیم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خیر بریتہ والتقرب الی اللہ بمدائح
الاشراف من ذریتہ وتبجیل الصحابۃ والرضی عنہم والادب عند ذکر ما یتلقی
منہم وایراد محاسن من التفسیر والاقرار بالبعث والاشفاق من الیوم
العسیر وتضلیل من انکر المعاد والترغیب فی اذکار اللہ والاوراد والخضوع
للشریعۃ المحمدیۃ وتعظیمہا وہو خاتمۃ کتبہ والاعمال بخواتیمہا وقد تعذر
من ذمہ واستحل شتمہ فانہ عول علی مبادی امرہ واوسط شعرہ وتعذر
من احبہ وحرم سبہ فانہ اطلع علی صلاح سرہ وما صار الیہ فی آخر
عمرہ من الانابۃ التی کان اصلہا والتوبۃ التی تجب ما قبلہا وکان یقول رحمہ اللہ
انا شیخ مکذوب علیہ ولقد اغرت بہ حسادہ وزیر حلب فجھز لاحضارہ
خمسین فارسا لیقتلہ فانزلہم ابو العلاء فی مجلس لہ بالمعرۃ فاجتمع بنو عمہ
الیہ وتالموا لذلک فقال ان لی ربا یمنعنی ثم قال کلاما منہ ما لم یفہم
وقال الضیوف الضیوف الوزیر الوزیر فوقع المجلس علی الخمسین فارسا فماتوا ووقع
الحمام علی الوزیر بحلب فمات فمن الناس من زعم انہ قتلہم بدعائہ وتہجدہ
ومنہم من زعم انہ قتلہم بسحرہ ورصدہ ووضع ابو طاہر الحافظ السلفی
کتابا فی اخبار ابی العلاء وقال فیہ مسندا عن القاضی ابی الطیب الطبری رحمہ اللہ
کتبت الی ابی العلاء المعری حین وافی بغداد وقد کان نزل فی سویقۃ غالب

وما ذات در لا یحل لحالب | تناولہ واللحم منہا محلل
لمن شاء فی الحالین حیا ومیتا | ومن رام شرب الدر فہو مضلل

والوزراء واهل الاقدار وسمی نفسه رهین المحبسین للزومه منزله ولذهاب
عینیه ومکث خمسًا واربعین سنة لا یاکل اللحم تدینا وعمل الشعر وهو ابن
احدی عشرة سنة ومن شعره فی اللزوم ۔ لا تطلبن بآلة لك رتبة ۔ قلم
البلیغ بغیر حظ مغزل ۔ سکن السماکان السماء کلاهما ۔ هذا له رمح وهذا اعزل
وتوفی لیلة الجمعة ثالث وقیل ثانی ربیع الاول وقیل ثالث عشره منها واوصی
ان یکتب علی قبره هذا البیت ۔ هذا جناه ابی علیّ ۔ وما جنیت علی احد ولما
توفی قرئ علی قبره سبعون مرثیة وممن رثاه تلمیذه ابو الحسن علی بن همام بقوله

ان کنت لم تُرِق الدماء زهادة ۔ فلقد ارقت الیوم من جفنی دما
سَیَّرتَ ذکرك فی البلاد کانه ۔ مِسكٌ فسامعة یُضَمَّخُ او فما
واری الحجیج اذا ارادوا لیلة ۔ ذکراك اَخرَجَ فدیة من احرما

هذه خلاصة ما قاله القاضی شمس الدین بن خلکان فی تاریخه قلت
وقول تلمیذه لم ترق الدماء زهادة یدفع قول من قال انه لم یرق
الدماء فلسفة ونسبه الی رأی الحکماء وتلمیذه اعرف به ممن هو غریب
یرجم بالغیب وما ذا علی من ترك اللحم وهو من اعظم الشهوات خمسًا واربعین
سنة زهادة وقد قال المکی فی قوت القلوب اباحة حلال الدنیا حسن
والزهد فیه احسن ولما اتی رسول الله صلی الله علیه وسلم اهل قُباء بشربة
من لبن مشوبة بعسل وضع القدح من یده وقال اما انی لست احرمه ولکنی
اترکه تواضعا لله تعالی واُتی عمر بن الخطاب رضی الله عنه بشربة من ماء بارد
وعسل فی یوم صائف فقال اعزلوا عنی حسابها وقد نهی النبی صلی الله علیه وسلم

[illegible]

عن التنعم وکتب الرقائق وغیرها مشحونة بترک السلف الصالح للشهوات والملاذ الفانیة رغبة فی النعیم الباقی ورثاه ایضا الامیر ابو الفتح الحسن بن عبد الله بن ابی حصینة المعرّی بقصیدة طویلة منها

العلم بعد ابی العلاء مضیّع — والارض خالیة الجوانب بلقع
اودی وقد ملأ البلاد غرائبا — تسری کما تسری النجوم الطلّع
ماکنت اعلم وهو یودع فی الثری — ان الثری فیه الکواکب تودع
جبل ظننت وقد تزعزع رکنه — انّ الجبال الراسیات تزعزع
وعجبت ان تسع المعرّة قبره — ویضیق بطن الارض عنه الاوسع
لو فاضت المهجات یوم وفاته — ما استکثرت فیه فکیف الادمع
تتصرّم الدنیا ویاتی بعده — امم وانت بمثله لا تسمع
لا تجمع المال العتید وجدبه — من قبل ترکک کل شیء تجمع
وان استطعت فسر بسیرة احمد — تامن خدیعة من یغرّ ویخدع
رفض الحیوة ومات قبل مماته — متطوعا ابرّ ما یتطوّع
عین تسهّد للعفاف وللتقی — ابدا وقلب للمهیمن یخشع
شیم تجمّله فهنّ لمجده — تاج ولکن بالثناء مرصّع
جادت ثراک ابا العلاء غمامة — کندی یدیک ومزنة لا تقلع
ما ضیّع الباکی علیک دموعه — انّ الدموع علی سواک تضیّع
قصدتک طلّاب العلوم ولا اری — للعلم بابا بعد بابک یقرع
مات النهی وتعطّلت اسبابه — وقضی التادّب والمکارم اجمع

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

اذا طعمت في السن فاللحم طيب ... وآكله عند الجميع معقل
وخمر فانها للاكل فيها كرازة ... فما لحصيف الرأي فيهن مأكل
وما يجتني معناه الا مبرّز ... عليم باسرار القلوب محصّل

فاجاب في واملى على الرسول في الحال

جوابان عن هذا السوال كلاهما ... صواب وبعض القائلين مضلّل
فمن ظنه كرماً فليس بكاذب ... ومن ظنه نخلاً فليس يجهّل
لحومهما الاعناب والرطب الذي ... هو الحلّ والدرّ الرحيق المسلسل
ولكن ثمار النخل وهي رطيبة ... تمرّ وغضّ الكرم يجني فيوكل
يكلّفني القاضي الجليل مسائلاً ... هي النجم قدرا بل اعزّ واطول
ولو لم اجب عنها لكنت بجهلها ... جديرا ولكن من يودّك مقبل

قال القاضي ابو الطيب فاجبته عنه وقلت

اثار ضميري من يعزّ نظيره ... من الناس طرّا سابق الفضل مكمل
ومن قلبه كتب العلوم باسرها ... وخاطره في حدّة النار مشعل
تساوى له سرّ المعاني وجهرها ... ومعضلها باد لديه مفصّل
ولما اثار الخبء قاد منيعه ... اسيرا بانواع البيان يكبّل
وقرّبه من كل فهم بكشفه ... وايضاحه حتى رآه المغفّل
واعجب منه نظمه الدرّ مسرعا ... ومرتجلا من غير ما يتمهّل
فيخرج من بحر ويسمو مكانه ... جلالا الى حيث الكواكب تنزل
فهنّاه الله الكريم بفضله ... محاسنه والعمر فيها مطوّل

فاملی ابو العلاء علی الرسول مرتجلا

الا ایها القاضی الذی بدهائه ... سیوف علی اهل الخلاف تسلل
فؤادک معمور من العلم آهل ... وجدّک فی کل المسائل مقبل
فان کنت بین الناس غیر مموّل ... فانت من الفهم المصون مموّل
اذا انت خاطبت الخصوم مجادلا ... فانت وهم مثل الحمائم اجدل
کانّک من فی الشافعی مخاطب ... ومن قلبه تملی فما تتمهل
وکیف یری علم ابن ادریس دارسا ... وانت بایضاح الهدی متکفّل
تفضّلت حتی ضاق ذرعی بشکر ما ... فعلت وکفّی عن جوابک اجمل
لانّک فی کنه الثریا فصاحة ... واعلی ومن یبغی مکانک اسفل
فعذرا فانی ان اجبتک واثقا ... بفضلک فالانسان یسهو ویذهل
واخطات فی انشاد رقعتک التی ... هی الحکمی منها اخیرا او اول
ولکن عدانی ان اروم احتفاظها ... لسوالذی وهو القافیة المتفضل
عداه عن الامر عدوه وشغله
ومن حقها ان یصبح المسک عاطرا ... بها وهی فی اعلی المواضع تجعل
فمن کان فی اشعاره متمثلا ... فانت امرؤ فی العلم والشعر امثل
تجمّلت الدنیا بانک فوقها ... ومثلک حقا من به یتجمّل

فشهادة ابی الطیب فی الشیخ مقدمة علی شهادة الغیر وحسن الظن وخصوصا بالعلماء فدل علیه القران والحدیث وهو لا یاتی الا بخیر وکان شیخنا عیسی حسن العقیدة فیه واعتراف الطبری له ومدحه یکفیه

شهادة الطبری الحبر کافیة ... ابا العلاء فقل ما شئت وفنّد

من اغمد السیف عنه کان فی دعة	و من نضی السیف فابلناه بالظبر

وقال لی یوما بعض الاصحاب من کلام ذوی الفهم کیف کان ابو العلاء فی اعتقاد البعث فانشد قوله

فیا وطنی ان فاتنی منك سابق	من الدهر فلینعم لساکنك البال
وان استطع فی الحشر آتك زائرا	وهیهات لی یوم القیمة اشغال

وبلغنی ان بعضهم زعم ان ابا العلاء کان ینکر النبوة فهذا مردود بقول ابی العلاء

عجبت وقد جرت الصراة برفلة	وما خضلت مما تسربلت اذیال
اُعْجِبْتِ البنام فقالُ ابن مَرْیَم	فقلت وَهَلْ یعطی النبوة مکسال

وقوله فی شریف

یا ابن الذی بلسانه وبیانه	هدی الانام ونُزِّلَ التنزیل
عن فضله نطق الکتاب وبشرت	بقدومه التورٰیة والانجیل

وقوله فی الشریف ابو ابراهیم العلوی الموسوی

یا ابن مستعرض الصفوف ببدر	ومبیدا لجموع من غطفان

احد الخمسة الذین هم الاغراض من کل منطق والمعانی

والشخوص الذی خلقن ضیاء	قبل خلق المریخ والمیزان
قبل ان تخلق السموات او	تؤمر افلاکهن بالدوران

وافق اسم احمد اسم رسول الله لما توافق المعنیان یا ابا ابراهیم قصر عنك الشعر لما وصفت بالقرآن

اُشْرِبَ العالمون حُبَّكَ طبعًا	فهو فرض فی سائر الادیان

وقوله

قوله [illegible] الاصحاب [illegible] ... الا بعید [illegible] ... علی [illegible] ... سیف ... بیان ... الکمال ... فقال ... والسلام [illegible]

ایدا تنع معجزات الرسل قوم — وفیك وفی بدیهتك اعتیاد

وقد طالت هذه الترجمة فانی رایت المولف سامحه الله غض من الشیخ فاحببت ان انبه علی ذلك والله اعلم و مخجتب نماند که ابو الفتح حسن بن عبد الله بن ابی حصینه که ابو العلا را بمدائح علیه و محامد سنیه و مناقب فاخره و فضائل باهره ستوده از اجلهٔ مشهورین و اکابر متقدمین ست شیخ زین الدین عمر بن مظفر المعروف بابن الوردی در تتمة المختصر فی اخبار البشر در سنهٔ احدی وخمسین واربعمائة گفته وفیها تسلم الامیر ابو الفتح الحسن بن عبد الله بن ابی حصینة المعری من بین یدی الخلیفة المستنصر العلوی صاحب مصر السجل بتامیره وذلك فی ربیع الآخر فعلا قدره وعظم شانه وکان سبب شهرته وتقدمه انه وفد الی حضرة المستنصر رسولاً من قبل الامیر تاج الدولة بن مرداس سنة سبع وثلاثین واربعمائة ومدح المستنصر بقوله

ظهر الهدی وتجمّل الاسلام	وابن الرسول خلیفة و امام
مستنصر بالله لیس یفوته	طلب ولا یعتاص عنه مرام
حاط العباد وبات یسهر عینه	وعیون سکّان البلاد نیام
قصر الامام لذی تمیم کعبة	ویمینه رکن لها و مقام
لولا بنو الزهراء ما عرف التقی	فینا ولا تبع الهدی الاقوام
یا آل احمد ثبتت اقدامکم	وتزلزلت بعداکم الاقدام
لستم وغیرکم سواء انتم	للدین ارواح و هم اجسام
یا آل طه حبکم وولاؤکم	فرض وان عذل الوشاة ولاموا

وهی طویلة ومدحه سنة خمسین واربعمائة ثم انجز له وعده

جواب فقیہ از ابن ابی حصینه حسن ناصبیت

سلہ یعنی ابو الفداء در المختصر فی اخبار البشر عماد الدین اسمعیل صاحب حماة ۷۳۲ (المعروف به ابن علی الایوبی)

ص ۳۶۵ / ۳۸۴ نصف اول در سنه احدی وخمسین واربعمائة

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

بالتامير فقال فيه قصيدة منها

اما الامام فقد وفى بمقاله ... صلى الاله على الامام وآله
لذنا بجانبه فعم بفضله ... وبنيله وبعفوه وبماله
لا خلق اكرم من معد شيمة ... محمودة في قوله وفعاله
فاقصد امير المومنين فما ترى ... بؤسا وانت مظلل بظلاله
زاد الامام على البحور بفضله ... وعلى البدور بحسنه وجماله
وعلى سرير الملك من آل الهدى ... من لا تمر الفاحشات بباله
النصر والتاييد في اعلامه ... ومكارم الاخلاق في سرباله
مستنصر بالله ضاق زمانه ... عن شبهه ونظيره ومثاله

وكان الذى كتب له سجل التامير وسعى فى مصالحه ونهض فيه هو الشيخ الاجل ابو على صدقة بن اسماعيل بن فهد الكاتب بحضرة المستنصر

فشكر الامير ابو الفتح سعيه فى قصيدة منها قوله

قد كان صبرى عيل فى طلب العلى ... حتى استندت الى ابن اسماعيلا
فظفرت بالخطر الجليل ولم يزل ... يحوى الجليل من استعان جليلا
لولا الوزير ابو على لم اجد ... ابدا الى الشرف العلى سبيلا
ان كان ريب الدهر قبح ما مضى ... عندى فقد صار القبيح جميلا
واجل ما جعل الرجال صلاتهم ... للراغبين العز والتبجيلا
اليوم ادركت الذى انا طالب ... والامس كان طلابه تعليلا

ولولا التطويل لذكرت من شعر الامير ابى الفتح المذكور كثيرا فانه السهل

الممتنع سلس القیاد عذب الالفاظ حسن السبک لطیف المقاصد عریے عن الحشو نال رحمه الله التامیر الذی مات المتنبی بحسرته ورحل الی کافور بسببه وتوفی الامیر ابو الفتح بسروج منتصف شعبان سنة سبع وخمسین واربعمائة والله اعلم وقاضی ابو الطیب طبری که داد اطراء وثنای ابو العلا داده از اساطین عظام واکابر فخام واجله اعلام متسننین است ابو سعد عبد الکریم بن محمد المروزی الشافعی در انساب گفته ابو الطیب طاهر بن عبد الله بن طاهر بن عمر الطبری الفقیه الشافعی من اهل طبرستان استوطن بغداد ودرس بها العلم وافتی وولی القضاء بربع الکرخ بعد موت ابی عبد الله الصیمری ولم یزل قاضیا الی حین وفاته وکان معمرا ذکیا متیقظا ورعا عارفا باصول الفقه وفروعه محققا فی علمه سلیم الصدر حسن الخلق صحیح المذهب فصیح اللسان یقول الشعر علی طریقة الفقهاء وله تصانیف فی الفقه والاصول الخ واحمد بن محمد بن ابراهیم بن ابی بکر بن خلکان الشافعی در وفیات الاعیان الزمان گفته ابو الطیب طاهر بن عبد الله بن طاهر بن عمر الطبری القاضے الفقیه الشافعی کان ثقة صادقا ادیبا عارفا باصول الفقه وفروعه محققا فی علمه سلیم الصدر حسن الخلق صحیح المذهب یقول الشعر علی طریقه الفقهاء ومن شعره ما اورده له الحافظ ابو طاهر احمد بن محمد السلفی فی الجزء الذی وضعه فی اخبار ابی العلاء المعری فقال مسندا عنه کتبت الی ابی العلاء المعری الادیب حین وافی بغداد وکان قد نزل فی سویقة غالب

ومازات دراً لا یحل لحالب تناوله واللحم منها محلل

ثبوت مدح ابی الطیب ابا العلاء شعرًا

ص ۵۳۳ / ۹۰۴ باب الطاء
ترجمه ابو الطیب طبری مادح ابو العلا از انساب سمعانی

ص ۳۲۸ / ۲۴۴ حرف الطاء
ترجمه ابو الطیب طبری مادح ابو العلا از وفیات الاعیان

جواب فرح رازی بحدیث عمدیہ

لمن شاء فی الحالین حیا و میتا … و من رام شرب الدر فهو مضلل
اذا طعنت فی السن فا للحم طیب … و آکله عند الجمیع معقل
و خرفانها للاکل فیها کزازة … فما لحصیف الرای فیهن ماکل
و ما یجتنی معناه الا مبرز … علیم باسرار القلوب محصل

فاجابنی و املی علی لرسول فی الحال

جوابان عن هذا السوال کلاهما … صواب و بعض القائلین مضلل
فمن ظنه کرما فلیس بکاذب … و من ظنه نخلا فلیس بجهل
لحومهما الاعناب و الرطب الذی … هو الحل و الدر الرحیق المسلسل
و لکن ثمار النخل و هی غضیضة … تمر و غض الکرم یجنی و یوکل
یکلفنی القاضی الجلیل مسائلا … هی النجم قدرا بل اعز و اطول
و لو لم اجب عنها لکنت بجهلها … جدیرا و لکن من یودک مقبل

فاجبته و قلت

اثار ضمیری من یعز نظیره … من الناس طرا سابغ الفضل مکمل
و من قلبه کتب العلوم باسرها … و خاطره فی حدة النار مشعل
تساوی له سر المعانی و جهرها … و معضلها باد لدیه مفصل
و لما اثار الخبء قاد منیعه … اسیرا بانواع البیان مکبل
و قرّبه من کل فهم بکشفه … و ایضاحه حتی راه المغفل
و اعجب منه نظمه الدر مسرعا … و مرتجلا من غیر ما یتمهل

فیخرج من بحر ویسمو مکانه … جلالا الی حیث الکواکب تنزل
فهناه الله الکریم بفضله … محاسنه والعمر فیها مطول

فاجاب مرتجلا واملی علی الرسول

الا ایها القاضی الذی بدهاته … سیوف علی اهل الخلاف تسلل
فؤادک معمور من العلم آهل … وجدک فی کل المسائل مقبل
فان کنت بین الناس غیر مموّل … فانت من الفهم المصون مموّل
اذا انت خاطبت الخصوم مجادلا … فانت وهم مثل الحمائم اجدل
کانک من فی الشافعی مخاطب … ومن قلبه تملی فما تتمهل
وکیف یری علم ابن ادریس دارسا … وانت بایضاح الهدی متکفل
تفضلت حتی ضاق ذرعی بشکر ما … فعلت وکفی عن جوابک اجمل
فعذرا لک فی انی اجبتک واثقا … بفضلک فالانسان یسهو ویذهل
واخطات فی انفاذ رقعتک التی … هی المجد منها اخیرا واول
رسولک وهو الفاضل المتفضل … بها وهی فی اعلی المواضع تجعل
ومن حقها ان یصحب المسک عاطرا … فانت امرء فی العلم والشعر امثل
فمن کان فی اشعاره متمثلا … ومثلک حقا من به نتجمل
تجملت الدنیا بانک فوقها

وذکر السمعانی فی الذیل فی ترجمة ابی اسحاق علی بن احمد بن الحسین بن احمد بن الحسین بن محمویه الیزدی انه کان له عمامة وقمیص بینه وبین اخیه اذا خرج ذاک قعد هذا فی البیت واذا خرج هذا احتاج

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

ذاك ان يفعل قال السمعاني وسمعته يقول يوماً وقد دخلت عليه
مع علي بن الحسين الغزنوي الواعظ مسلّماً داره فوجدناه عرياناً متأزراً
بمئزر فاعتذر من العري وقال نحن اذا غسلنا ثيابنا نكون كما قال القاضي ابو الطيب الطبري

قوم اذا غسلوا ثياب جمالهم لبسوا البيوت الى فراغ الغاسل

وعاش الطبري مائة سنة وسنتين لم يختل عقله ولا تغيّر فهمه يفتي
ويستدرك على الفقهاء الخطاء ويقضي ببغداد ويحضر المواكب في
دار الخلافة الى ان مات تفقّه بآمل على ابي علي الزجاجي صاحب ابن القاص
وقرأ على ابي سعد الاسمعيلي وابي القسم بن كج بجرجان ثم ارتحل الى نيسابور
وادرك ابا الحسن الماسرجسي فصحبه اربع سنين وتفقه عليه ثم ارتحل
الى بغداد وحضر مجلس الشيخ ابي حامد الاسفرايني وعليه اشتغل
الشيخ ابو اسحاق الشيرازي وقال في حقه لم ار فيمن رايت اكمل اجتهاداً
واشدّ تحقيقاً واجود نظراً منه وشرح مختصر المزني وفروع ابي بكر بن الحداد
المصري وصنّف في الاصول والمذهب والخلاف والجدل كتباً كثيرة
وقال الشيخ ابو اسحاق لزمت مجلسه بضع عشرة سنة ودرست اصحابه
في مسجده سنين باذنه ورتّبني في حلقته واستوطن بغداد وولّي
القضاء بربع الكرخ بعد موت ابي عبدالله الصيمري ولم يزل على القضاء
الى حين وفاته وكان مولده بآمل سنة ثمان واربعين وثلثمائة
وتوفي في شهر ربيع الاول يوم السبت لعشر بقين منه سنة خمسين
واربعمائة رحمه الله تعالى ببغداد ودفن من الغد في مقبرة باب حرب

[illegible]

وصلّی علیه فی جامع المنصور والطبری تقدم الکلام بانه منسوب الی طبرستان وآمل بمدّ الهمزة وضم المیم وبعدها لام مدینة عظیمة وهی قصبة طبرستان وابو محمد عبد الله بن اسعد بن علی الیافعی الشافعی در مرآة الجنان گفته سنة خمسین واربعمائة فیها توفی الفقیه الکبیر الامام الشهیر ابو الطیب طاهر بن عبد الله بن طاهر الطبری الشافعی کان دیّنا ورعا عارفا بالاصول والفروع محققا فی العلم سلیم الصدر حسن الخلق صحیح المذهب یقول الشعر ومن شعره ما ارسل به لغزا الی ابی العلاء المعرّی حین اتی بغداد

۱۹۹ ص ۹۶۰

ترجمه ابو الطیب طبری [illegible] مرآة الجنان یافعی

وما ذات درّ لا یحل لحالب	تناوله واللحم منها محلّل
لمن شاء فی الحالین حیا ومیتا	ومن رام شرب الدرّ فهو مضلّل
اذا طعنت فی السنّ فاللحم طیب	وآکله عند الجمیع معقّل
وخرفانها للاکل فیها کزازة	فما لحصیف الرای فیهنّ مأکل
وما یجتنی معناه الا مبرّز	علیم باسرار القلوب محصّل

فاجاب المعرّی مملیا علی الرسول فی الحال ارتجالا

جوابان عن هذا السوال کلاهما	صواب وبعض القائلین مضلّل
فمن ظنّه کرما فلیس بکاذب	ومن ظنّه نخلا فلیس بجهّل
لحومهما الاعناب والرطب الذی	هو الحلّ والدرّ الرحیق المسلسل
ولکن ثمار النخل وهی غضیضة	تمرّ وغضّ الکرم یجنی ویوکل
یکلّفنی القاضی الجلیل مسائلا	هی النجم قدرا بل اعزّ واطول

فاجابه ابو الطیب

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

اثار ضميرى من يعزّ نظيره	من الناس طرّا سابغ الفضل مكمل
ومن قلبه كتب العلوم باسرها	وخاطره فى حدّة النار مشعل
تساوى له سرّ المعانى وجهرها	ومعضلها باد لديه مفصّل
فلما اثار الخبء قاد منيعه	اسيرا بانواع البيان مكبّل
وقرّبه من كل فهم بكشفه	وايضاحه حتى راه المغفّل
واعجب منه نظمه الدرّ مسرعا	ومرتجلا من غير ما يتمهّل
فيخرج من بحر ويسمو مكانه	جلالا الى حيث الكواكب تنزل
فهنّاه الله الكريم بفضله	محاسنه والعمر فيها مطوّل

فاجابه المعرّى مرتجلا مملياً على الرسول

الا ايها القاضى الذى بدهاته	سيوف على اهل الخلاف تسلّل
فؤادك معمور من العلم آهل	وجدّك فى كل المسائل مقبل
فان كنت بين الناس غير مموّل	فانت من الفهم المصون مموّل
اذا انت خاطبت الخصوم مجادلا	فانت وهم مثل الحمائم اجدل
كانك من فى الشافعى مخاطب	ومن قلبه تملى فما تتمهّل
وكيف يرى علم ابن ادريس دارسا	وانت بايضاح الهدى متكفّل
تفضلت حتى ضاق ذرعى بشكر ما	فعلت وكفّى عن جوابك اجمل
لانك فى كنه الثريا فصاحة	واعلى ومن يبغى مكانك اسفل

مع ابيات اخرى حذفتها اختصارا وآخرها

تجمّلت الدنيا بانك فوقها	ومثلك حقّا من به تتجمّل

عاش القاضي ابو الطيب رحمه الله مائة وسنتين قلت وربما سمعت
من شيوخنا وعشرين سنة ولم يهن عظمه حكى انه اتى على نهر وكان
يحتاج الى طفرة كبيرة فطفره ثم قال اعضاء حفظها الله في صغرها
فقواها في كبرها او كما قال رضي الله عنه وكذلك لم يختل عقله ولا تغير
فهمه يفتي ويستدرك على الفقهاء الخطاء ويقضي ببغداد ويحضر المواكب
في دار الخلافة الى ان مات تفقه على ابي علي الزجاجي صاحب ابن القاص
في طبرستان وعلى ابي سعيد الاسماعيلي وابي القاسم بن كج بجرجان
ثم ارتحل الى النيسابور وادرك ابا الحسين الماسرجسي فصحبه اربع سنين
وتفقه عليه ثم ارتحل الى بغداد وحضر مجلس الشيخ ابي حامد الاسفرايني
واشتغل باصول الفقه على الاستاد ابي اسحاق الاسفرايني وعليه
اشتغل الشيخ ابو اسحاق الشيرازي وقال في حقه لم ار فيمن رأيت اكمل
اجتهادا واشد تحقيقا واجود نظرا منه وشرح مختصر المزني وفروع
ابن الحداد المصري وصنف في الاصول والمذهب والخلاف والجدل
كتبا كثيرة وقال الشيخ ابو اسحاق لازمت مجلسه بضع عشر سنة
ودرست اصحابه في مسجده سنين باذنه ورتبني او قال استنابني
في حلقته واستوطن بغداد وولي القضاء بربع الكرخ بعد موت عبد الله
الصيمري ولم يزل على القضاء الى حين وفاته رحمه الله وشمس الدين ابو عبد الله
محمد بن احمد الذهبی در عبر فی خبر من غبر در سنه خمسین واربعمائة گفته ابو الطیب
الطبري طاهر بن عبد الله بن طاهر القاضي الشافعي احد الائمة الاعلام

ص ۲۲۰ جلد سوم
ترجمه ابو الطیب طبری ناصح ابو العلا از عبر ذهبی

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

قال یاقوت صدر الافاضل حقا واوحد الدهر فی علم العربیة صدقا
ذو الحظ الوافر والطبع النقاد برع فی علم الاوفاق وفی نظم الشعر وکان
یخطب فهو عین الزمان وغرة جبهة هذا الاوان ولد تاسع شوال سنة
خمس وخمسین وخمسمائة وکان حنفیا سنیا ذا لهجة سنیة واخلاق
رضیة وبشر طلق ولسان ذلق الّف ضرام السقط شرح دیوان ابو العلاء فی شرح
شعر وانا الذی هذا اقل بهاره حسنا کاحسن روضة سینا فی گفته
بروضة سینا فی روضة انفا ولم اسمعه بهذا المعنی الا ههنا وابو العلاء
قدوهٔ مامون وجناب سید مرتضی را که برادر بزرگ جناب سید رضی ست نیز ایه فحول
ومحققین فروع واصول سنیه بجابه عظیمه ومناقب فخیمه ومدائح سنیه وفضائل علیه
ستوده وشرف تجلیل اندوخته اند وقلوب متعصبین جاحدین ومتعنتین بغی یقین امثل
کباب سوخته مدائح عظیمه آنجناب از ابو العلاء معری آنفا شنیدی وعلامه ابن خلکان
که شمس الدین ابو عبد الله محمد بن احمد در عبر فی خبر من غبر مدح او گفته ابن خلکان
قاضی القضاة شمس الدین ابو العباس احمد بن محمد بن ابراهیم بن ابی بکر
الاربلی الشافعی ولد سنة ثمان وستمائة وسمع البخاری من ابن مکرم
واجاز له المؤید الطوسی وجماعة وتفقه بالموصل علی الکمال بن یونس
وبالشام علی ابن شداد ولقی کبار العلماء وبرع فی الفضائل والآداب و
سکن مصر مدة وناب فی القضاء ثم ولی قضاء الشام عشر سنین وعزل
بابن الصائغ سنة تسع وستین فاقام سبع سنین معزولا بمصر ثم ولی
قضاء الشام وکان کریما جوادا سریا ذکیا اخباریا عارفا باخبار الناس

۲۰۹
ص ۲۳۵
سنة احدی وثمانین وستمائة
ترجمهٔ ابن خلکان از عبر ذهبی

توفی فی رجب عمر بن مظفر بن عمر بن محمد الشہیر بابن الوردی الشافعی در تتمۃ المختصر فی
اخبار البشر در سنہ احدی و ثمانین و ستمائۃ گفتہ و فیہا توفی القاضی شمس الدین
احمد بن محمد بن ابی بکر بن خلکان البرمکی وکان فاضلاً عالماً تولی القضاء
بمصر والشام ولہ مصنفات جلیلۃ مثل وفیات الاعیان فی التاریخ و
غیرہا ومولدہ یوم الخمیس بعد العصر حادی عشر ربیع الآخر سنۃ
ثمان وستمائۃ باربل بمدرسۃ سلطانہا مظفر الدین صاحب اربل و صلاح
خلیل بن ایبک الصفدی در وافی بالوفیات گفتہ احمد بن محمد بن ابراہیم بن خلکان
قاضی القضاۃ شمس الدین ابو العباس البرمکی الاربلی الشافعی ولد باربل
سنۃ ثمان وستمائۃ وسمع بہا صحیح البخاری من ابی محمد بن
ہبۃ اللہ بن مکرم الصوفی واجازلہ المؤید الطوسی وعبد المعز الہروی
وزینب الشعریۃ روی عنہ المزی والبرزالی والطبقۃ وعبد المعز الہروی
وزینب الشعریۃ وکان فاضلاً بارعاً متفنناً عارفاً بالمذہب حسن
الفتاوی جید القریحۃ بصیراً بالعربیۃ علامۃ بالادب والشعر وایام
الناس کثیر الاطلاع حلو المذاکرۃ وافر الحرمۃ فیہ ریاسۃ کبیرۃ
لہ کتاب وفیات الاعیان وقد اشتہر کثیراً ولہ مجامیع ادبیۃ قدم
الشام فی شبیبتہ وقد تفقہ بالموصل علی کمال الدین بن یونس
واخذ بحلب عن القاضی بہاء الدین بن شداد وغیرہما ودخل مصر
وسکنہا مدۃ وناب بہا فی القضاء عن القاضی بدر الدین السنجاری الخ
وابو محمد عبد اللہ بن اسعد بن علی الیافعی الیمنی الشافعی در مرآۃ الجنان گفتہ

جلد اول طبع مصر قسطنطنیہ

ص ۳۵۳ ج ۱

ترجمہ ابن خلکان از تتمۃ المختصر ابن الوردی

ص ۳۵۳ ج ۲

ترجمہ ابن خلکان از الوافی بالوفیات

جواب قدح رازی در حدیث غدیر ص ٣٦٦ ٣٢٧

ترجمه ابن خلکان از تاریخ یافعی

سنة احدى و ثمانين و ست مائة توفى قاضى القضاة شمس الدين ابو العباس
احمد بن محمد الاربلى الشافعى المعروف بابن خلكان صاحب التاريخ ولد سنة ثمان
وست مائة وسمع البخارى من ابن مكرم واجاز له المؤيد الطوسى وجماعة
وتفقه بالموصل على الكمال بن يونس وبالشام على ابن شداد ولقى كبار
العلماء وبرع فى الفضائل والآداب وسكن مصر مدة وناب فى القضاء
ثم ولى قضاء الشام عشر سنين بعد ولاية عز الدين ابن الصائغ وتلقاه
يوم دخوله نائب السلطنة واعيان البلد وكان يوما مشهودا قل
ان قاض مثله وكان عالما بارعا عارفا بالمذهب وفنونه سديد
الفتاوى جيد القريحة وقورا رئيسا حسن المذاكرة حلو المحاضرة بصيرا
بالشعر جميل الاخلاق سريا ذكيا اخباريا عارفا بايام الناس له كتاب
وفيات الاعيان وهو من احسن ما صنف فى هذا الفن قلت ومن طالع
تاريخه المذكور اطلع على كثرة فضائل مصنفه وما رايته تتبع فى تاريخه
الا الفضلاء ويطنب فى تعديد فضائلهم من العلماء خصوصا وذوى الادب
والشعراء واعيان اولى الولايات وكبراء الدولة من الملوك والوزراء
والامراء ومن له شهرة وصيت لكنه لم يذكر فيه احدا من الصحابة
رضى الله عنهم ولا من التابعين رحمهم الله الا جماعة يسيرة تدعو حاجة
كثير من الناس الى معرفة احوالهم كذا قال فى خطبته قال وكذلك
الخلفاء لم يذكر احدا و عبد الوهاب بن على بن عبد الكافى الشافعى السبكى در
طبقات شافعيه وسطى على ما نقل عنه گفته شمس الدين قاضى القضاة ابن خلكان

جواب ابطال شیخ ... ترجمه ابن خلکان از طبقات سبکی

الاربلی الشافعی هو احمد بن محمد بن ابراهیم بن ابی بکر بن خلکان بن باملک
بن عبد الله بن شاکل بفتح الکاف بن الحسین بن مالک بن جعفر بن یحیی
بن خالد البرمکی کان احنف وقته حلما وشافعی زمانه علما وحاتم
عصره الا انه لا یقاس به حاتم من بقایا البرامکة الکرام والسادة
الذین لقوا جانب الدهر الغرام وکانت منه مثل ذلک الزمان الذی فات
وعلی منوال ذلک الاحسان وتلک المواهب مع التخلق بتلک الاخلاق
التی کانما بات یشب عنبرها او اصبح یتخیر من اکلیل جواهر الثریا جوهرها
بحلم ما داوی معویة سورة غضبه بمثله ولا داری تشیعه ابو مسلم
فی مکائده وفعله وکرم ما دانی السفاح غمامه ولا دان به المامون
وقد طلب الامامة هذا الادب خفض به جانب الخفاجی واستصغر البلیغ
وطوی ذکر الطائی مع اتقان فی ذکر الوقائع وحفظ البدایع احد علماء
عصره المشهورین وسید ادباء دهره المذکورین انتهی وجمال الدین عبد الرحیم
بن الحسن بن علی الاسنوی الشافعی در طبقات شافعیه گفته شمس الدین احمد صاحب
التاریخ المعروف هو ولد الشهاب محمد المذکور قبله بیته کما تراه من اجل
البیوت لکن لعب الدهر بناره ما بین لهوب وخبوت والتقلب بتذکاره
ما بین ظهور وخفوت وقد اوضح هو حاله فی تاریخه المعروف فی
مواضع فقال انه ولد بمدینة اربل سنة ثمان وستمائة ثم انتقل بعد
موت والده الی الموصل وحضر درس الشیخ کمال الدین بن یونس
ثم انتقل الی حلب فقرأ الفقه علی قاضیها ابن شداد الآتی ذکره

۱۳۲
ص ۳۹۹
فی الفصل الثالث من باب الکلام الجمعة

ترجمه ابن خلکان از طبقات اسنوی

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

والنحو علی ابن یعیش ثم قدم دمشق واخذ عن ابن الصلاح ثم ارتحل
الی مصر وناب فی الحکم بالقاهرة عن بدر الدین السنجاری ثم ولی قضاء المحلة
ثم قضاء القضاة بالشام سنة تسع وخمسین وعزل بابن الصائغ فی
سنة تسع وستین قال فکانت مدة تلک الولایة عشر سنین لا تزید
یوما ولا تنقص یوما ثم عزل ابن الصائغ بعد سنین واعید هو الیها
وبقی عشر سنین مرة اخری بابن الصائغ واستمر معزولا مدرسا بالامینیة
والنجیبیة الی ان توفی یوم السبت عشیة السادس والعشرین من رجب
سنة احدی وثمانین وستمائة بالمدرسة النجیبیة بابوابها ذکره
الذهبی فی العبر والتاریخ وکان رحمه الله خیرا دینا کریما وقوراً من
مؤلفاته التاریخ المشهور ولله در القائل ؎ مازلت تلهج بالاموات تکتبها
حتی رایتک فی الاموات مکتوبا وتقی الدین ابو بکر بن احمد دمشقی اسدی در طبقات
شافعیه گفته احمد بن محمد بن ابراهیم بن ابی بکر بن خلکان قاضی القضاة
شمس الدین ابو العباس البرمکی الاربلی ولد باربل سنة ثمان وستمائة
تفقه بالموصل علی کمال الدین بن یونس واخذ بحلب عن القاضی بهاء الدین
بن شداد وغیرهما وقرأ النحو علی ابی البقا یعیش بن علی النحوی وسمع من
جماعة وقدم الشام فی شبیبته واخذ عن ابن الصلاح ودخل الدیار
المصریة وسکنها وناب فی القضاء عن القاضی بدر الدین السنجاری ثم قدم
الشام علی القضاء فی ذی الحجة سنة تسع وخمسین منفردا بالامر ثم
قلم معه القضاة الثلاثة فی سنة اربع وستین ثم عزل سنة تسع

۶۹
ص ۱۳۱
الطبقة الثانیة والعشرون
ترجمه ابن خلکان از طبقات اسدی

وستين ثم اعيد بعد سبع سنين فى اول سنة سبع وسبعين ثم عزل
ثانيا فى اوائل سنة ثمانين واستمر معزولا وبيده الامينية والنجيبية قال
الشيخ تاج الدين الفزارى فى تاريخه كان قد جمع حسن الصورة وفصاحة
المنطق وغزارة الفضل وثبات الجاش ونزاهة النفس وقال قطب الدين
فى تاريخ مصر كان اماما واديبا بارعا وحاكما عادلا ومورخا جامعا
وله الباع الطويل فى الفقه والنحو والادب غزير الفضل كامل العقل
قال واخبرنى من اثق به عنه انه قال حفظ سبعة عشر ديوانا
من الشعر وقال البرزالى فى معجمه احد علماء عصره المشهورين وسيد
ادباء دهره المذكورين جمع بين علوم جمة فقه وعربية وتاريخ و
لغة وغير ذلك وجمع تاريخا نفيسا اقتصر على المشهورين من كل فن وكانت
له يد طولى فى علم اللغة لم ير فى وقته من يعرف ديوان المتنبى كمعرفته
وكان مجلسه كثير الفوائد والتحقيق والبحث وقال الذهبى كان اماما
فاضلا بارعا متقنا عارفا بالمذهب حسن الفتاوى جيد القريحة
بصيرا بالعربية علامة فى الادب والشعر وايام الناس كثير الاطلاع
حلو المذاكرة وافر الحرمة من سروات الناس كريما جوادا ممدحا وقد
جمع كتابا نفيسا فى وفيات الاعيان توفى فى رجب سنة احدى
وثمانين وستمائة ودفن بالصالحية وجمال الدين يوسف بن تغرى بردى در
نجوم زاهره فى تاريخ مصر والقاهره گفته السنة الرابعة من ولاية المنصور
قلاوون على مصر وهى سنة احدى وثمانين وستمائة فيها توفى

ص ٢٠٩ جلد دوم
سنة اربع وسبعين وثمانمائة
ترجمه ابن خلکان از نجوم زاهره

قاضی القضاة شمس الدین ابو العباس احمد بن محمد بن ابراهیم بن ابی بکر بن
خلکان بن بامك بن عبد الله بن شاکل بن الحسین بن مالك بن جعفر بن
یحیی بن خالد بن برمك البرمکی الشافعی قاضی قضاة دمشق وعالمها
ومورخها مولده فی لیلة الاحد حادی عشر جمادی الآخرة سنة
ثمان وستمائة باربل وبها نشأ ذکره ابن العدیم فی تاریخه فقال من
بیت معروف بالفقه والمناصب الدینیة وقال غیره کان اماما
عالما فقیها ادیبا شاعرا مفننا مجموع الفضائل معدوم النظیر
فی علوم شتی حجة فیما ینقله محققا لما یورده منفردا فی علم الادب
والتاریخ وکانت وفاته فی شهر رجب وله ثلث وسبعون سنة قلت
وهو صاحب التاریخ المذکور المشهور وقد استوعبنا من حاله نبذة
جیدة فی تاریخنا المنهل الصافی والمستوفی بعد الوافی انتهی وکان
ولی قضاء دمشق مرتین الاولی فی حدود الستین وستمائة وعزل
وقدم القاهرة وناب فی الحکم بها عن قاضی القضاة بدر الدین
السنجاری وافتی بها ودرس ودام بها نحو سبع سنین ثم اعید الی القضاء
بعد عز الدین بن الصائغ وسر الناس بعوده ومدحته الشعراء بعدة
قصائد من ذلك ما انشده عمر بن اسماعیل الفارقی فقال انت فی
الشام مثل یوسف فی مصر وعندی ان الکرام جناس لکل سبع شداد
وبعد السبع عام فیه یغاث الناس وقال فیه ایضا نور الدین علی بن
مصعب رایت اهل الشام طرا ما فیهم غیر راض اتاهم الخیر بعد شر

در اثبات تواتر حدیث غدیر

فالوقت بسط بلا انقباض وعوضوا فرحة بحزن قد انصف الدهر
في التقاضي وسرّهم بعد طول غمّ قدوم قاض وعزل قاض فكلهم شاكر
وشاكي الحال مستقبل وماض وابو الفضل عبد الرحمن بن الكمال ابي بكر بن محمد
السيوطي در حسن المحاضرة گفته ابن خلكان قاضي القضاة شمس الدين ابو العباس — ص ١٩١ / ٢٩٥ ذكر من كان بمصر من المورخين
احمد بن محمد بن ابراهيم بن ابي بكر الاربلي الشافعي صاحب وفيات الاعيان
ولد سنة ثلثمائة واجاز له المؤيد الطوسي وتفقه بابن يونس
وابن شداد والتقى كبار العلماء وسكن مصر مدة وناب في القضاء بها
ثم ولي قضاء الشام عشر سنين ثم عزل فاقام بمصر ثم رد الى قضاء الشام
قال في العبر كان سريا ذكيا اخباريا عارفا بايام الناس مات في
رجب سنة احدى وثمانين وستمائة در وفيات الاعيان گفته الشريف المرتضى — ص ٢١٧ / ٢٢٠ حرف العين — ترجمه سید مرتضی از ابن خلکان
ابو القسم علي بن طاهر ذي المناقب ابي احمد الحسين بن موسى بن محمد
بن موسى بن ابراهيم بن موسى الكاظم بن جعفر الصادق بن محمد الباقر
بن علي بن العابدين بن الحسين بن علي بن ابي طالب رضي الله عنهم كان
نقيب الطالبيين وكان اماما في علم الكلام والادب والشعر وهو اخو
الشريف الرضي وسيأتي ذكره ان شاء الله تعالى وله تصانيف على
مذهب الشيعة ومقالة في اصول الدين وله ديوان شعر كبير واذا
وصف الطيف اجاد فيه وقد استعمله في كثير من المواضع وقد اختلف
شیر ۲ حماد — الناس في كتاب نهج البلاغة المجموع من كلام الامام علي بن ابي طالب
رضي الله عنه هل هو جمعه ام جمع اخيه الرضي وقد قيل انه ليس

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

من كلام علي رضي الله عنه وانما الذي جمعه ونسبه اليه هو الذي وضعه
والله اعلم وله الكتاب الذي سماه الغرر والدرر وهي مجالس املاها تشتمل
على فنون من معاني الادب تكلم فيها على النحو واللغة وغير ذلك وهو
كتاب ممتع يدل على فضل كثير وتوسع في الاطلاع على العلوم وذكره
ابن بسام في اواخر كتاب الذخيرة فقال كان هذا الشريف امام ائمة
العراق بين الاختلاف والاتفاق اليه فزع علماؤها وعنه اخذ عظماؤها و
صاحب مدارسها وجماع شاردها وآنسها ممن سارت اخباره وعرفت
اشعاره وحمدت في ذات الله مآثره وآثاره الى تواليفه في الدين و
تصانيفه في احكام المسلمين مما يشهد انه فرع تلك الاصول ومن اهل
ذلك البيت الجليل الى ان قال ابن خلكان وملح الشريف المرتضى وفضائله
كثيرة وكانت ولادته في سنة خمس وخمسين وثلثمائة وتوفي يوم الاحد
الخامس والعشرين من شهر ربيع الاول سنة ست وثلثين واربعمائة
ببغداد ودفن في داره عشية ذلك النهار رحمه الله تعالى ازین عبارت
ظاهرست که ابن خلکان تصریح کرده باینکه جناب سید مرتضی امام بود در علم کلام و ادب
و شعر و نیز کتاب غرر و درر آنجناب را بمدح عظیم وصف کرده یعنی گفته که آن کتابی ست
ممتع که دلالت می کند بر فضل کثیر و توسع در اطلاع بر علوم و نیز ازان ظاهرست که
ابن بسام جناب سید مرتضی را در آخر کتاب ذخیره ذکر کرده و بمدح و ثنای آنجناب ذخیره
مشرف ساخته و گفته آنچه حاصلش این ست که این شریف امام ائمه عراق ست
در اختلاف و اتفاق و بسوی آنجناب پناه آورده اند علماء عراق و نیز ازانجناب

فذکره اند عظمای عراق و آنجناب صاحب مدارس عراق ست و جامع شتات دروس
آنست و اخبار آنجناب اکثر و سائر و اشعارش معروف و مشهور و مآثر و آثار آنجناب
در راه خدا محمود و تألیف آنجناب در دین و تصانیفش در احکام مسلمین از آن قبیل ست
که شهادت می دهد بر آنکه آنجناب فرع این اصول و از اهل این بیت جلیل ست و عبد الله
بن اسعد الیمنی الیافعی که فضائل فاخره و مناقب زاهره او از کتب اساطین قوم ظاهر ست
نیز مثل ابن خلکان در تعظیم و تبجیل و مدح و ثنای سید مرتضی طاب ثراه کوشیده است
و اولا بعض فضائل یافعی باید شنید بعد از آن بعبارتش باید رسید جمال الدین
عبد الرحیم بن الحسن بن علی الاسنوی الشافعی در طبقات فقهای شافعیه گفته عبد الله
بن اسعد الیمنی ثم المکی الملقب عفیف الدین المشهور بالیافعی بیاء
نقطتین من تحت و بالفاء والعین المهملة و یافع قبیلة بالیمن من قبائل
حمیر کان اماما یسترشد بعلومه و یقتدی و علما یستضاء بانواره
و یهتدی ولد قبل السبعمائة و بلغ بالاحتلام سنة احدی عشرة و کان
فی ذلک السن ملازما بیته تارکا لما یشتغل الاطفال به من اللعب
فلما رای والده آثار الفلاح علیه ظاهرة بعث به الی عدن فقرأ
القرآن و اشتغل بالعلم و حج الفرض سنة اثنتی عشرة و عاد الی بلده
و حبب الله الیه الخلوة والانقطاع والسیاحة فی الجبال و صحب شیخه
الشیخ علی المعروف بالطواشی و هو الذی سلکه الطریق قال و ترددت
هل انقطع الی العلم والعبادة و حصل لی بسبب ذلک هم کبیر و فکر شدید
ففتحت کتابا علی قصد التبرك والتفاؤل مما یطلع لی فرأیت فیه

ص ٣٩٥ / ٣٩٩ الفصل الثانی من باب الباء

ترجمه یافعی از طبقات اسنوی

ورقة لوارضافيه قبل ذلك مع كثرة نظرى فيه وفيها هذه الابيات
كن عن همومك معرضا وكل الامور الى القضا فلربما اتسع المضيق وربما ضاق
الفضا ولرب امر متعب لك فى عواقبه الرضا الله يفعل ما يشاء فلا تكن
متعرضا قال فسكن ما عندى وشرح الله صدرى لملازمة العلم ثم عاد الى
مكة سنة ثمان عشرة وجاور بها وتزوج وقرأ الحاوى الصغير على القاضى
نجم الدين الطبرى واقام بها مدة ملازما للعلم ثم ترك التزوج وتجرد
نحو عشر سنين وتردد فى تلك المدة بين الحرمين الشريفين ورحل الى الشام
سنة اثنتين وثلثين وزار المقدس والخليل واقام بالخليل نحو مائة
يوم ثم قصد الديار المصرية فى تلك السنة مخفيا امره فزار الامام الشافعى
وغيره من المشاهير وكان اكثر اقامته بالقرافة فى مشهد ذى النون
المصرى ثم حضر عند الشيخ حسين الحاكى فى مجلس وعظه وهو بجامع الذى
يخطب فيه بظاهر القاهرة بالحكر وعند الشيخ عبد الله المنوفى المالكى
بالمدرسة الصالحية وعند الهوزاوى بسعيد السعداء وكان اذ
ذاك شيخا واشتهر فى تلك الايام قدومه القاهرة الا ان الله تعالى حقق
قصده فلم يعثر عليه احد ممن يظهر امره ثم سافر الى الوجه البحرى من
اعمال الديار المصرية وزار الشيخ محمد المرشدى بمنية و بشره بامور ثم
قصد الوجه القبلى فسافر الى الصعيد الاعلى ثم عاد الى الحجاز وجاور
بالمدينة والنوبة مدة ثم عاد الى مكة شرفها الله تعالى ملازما للعلم
والعمل وتزوج واولد عدة ثم سافر الى اليمن سنة ثمان وثلاثين لزيارة

شيخه اولا المعروف بالطواشي فانه كان اذ ذاك حيا وزار ايضا غيره من العلماء
والصلحاء ومع هذه الاسفار لم تفته حجة في هذه السنين ثم سافر
الى مكة شرفها الله تعالى وانشد لسان الحال والقت عصاها واستقر بها النوى
كما قر عينا بالاياب المسافر وعكف على التصنيف والاقراء والاسماع
وصنف تصانيف كثيرة في انواع من العلوم الا ان غالبها صغير الحجم
معقود لمسائل مفردة ومن تصانيفه قصيدة تشتمل على قريب من عشرين
علما على ما ذكر الا ان بعضها متداخل كالتصريف مع النحو والقوافي
مع العروض ونحو ذلك وكان يصرف ما فاته في وجوه البر واغلبها في العلم
والصدقة مع الاحتياج متواضعا مع الفقراء مترفعا على اغنياء الدنيا
معرضا عما في ايديهم يخيفا ربعة من الرجال مربيا للطلبة والمريدين فعق
بهم غراب التفريق وشتت شمل سالكي الطريق فتنكرت طباعه وبدت اوجاعه
فشكى راسه المه وجسمه سقما واقام اياما قلائلا وتوفي وهو اذ ذاك
فضيل مكة وافضلها وعالم الاباطح وعاملها الخ واحمد بن علي المعروف
بابن حجر العسقلاني در درر كامنه في اعيان المائة الثامنة گفته عبد الله بن علي
بن سليمان بن فلاح اليافعي الشافعي اليمني ثم المكي عفيف الدين ابو السعادات
وابو عبد الرحمن ولد قبل السبعمائة بسنتين او ثلاث وذكر انه بلغ الحلم
سنة احدى عشرة واخذ عن العلامة ابي عبد الله محمد بن احمد
المعروف بالبصال وعن شرف الدين احمد بن علي الحرازي قاضي عدن ومقيلها
ونشأ على خير وصلاح وانقطاع ولم يكن في صباه يشتغل بشئ غير الله

جواب قدح ابن تیمیه در حدیث ...

سنه ۷۰۲ نصف اول
ص ۲۶۵
حرف العين

ترجمه یافعی باوح سعید مرتضی ... از درر کامنه

والعلم وحجّ سنة اثنتى عشرة وصحب الشيخ عليا الطواشى فسلّكه وحفظ
الحاوى والجمل ثم جاور بمكة من سنة ثمان عشرة وتزوّج بها ولازم مشايخ
العلم ومن شيوخه الفقيه نجم الدين الطبرى قرأ عليه الحاوى وسمع
الحديث من الرضى الطبرى ثم فارق ذلك وتجرّد عشر سنين يتردد فيها
بين الحرمين ورحل الى القدس سنة ٣٤ ودخل دمشق ثم دخل مصر وزار الشافعى
واقام بالقرافة عند حسين الحاكى والشيخ عبد الله المنوفى وزار الشيخ
محمد المرشدى وذكر انه بشّره بامور ثم رجع الى الحجاز وجاور بالمدينة
ثم رجع الى مكة وتزوج ودخل اليمن سنة ثمان وثلثين لزيارة شيخه الشيخ
على الطواشى ثم رجع الى مكة واقام بها مع انه فى طول المدة التى قبل هذا
لم يفته الحج اثنى عليه الاسنوى فى الطبقات وقال كان كثير التصانيف
وله قصيدة تشتمل على عشرين علما او تزيد وكان كثير الايثار للفقراء
كثير التواضع مترفعا على الاغنياء معرضا عن ابنائهم نحيفا يرتدى ...
الاحسان للطلبة الى ان مات وقال ابن رافع اشتهر ذكره وبعد صيته
وصنّف فى التصوف وفى اصول الدين وكان يتعصب للاشعرى وله
كلام فى ذم ابن تيمية ولذلك غمزه بعض من يتعصب لابن تيمية من الحنابلة
وغيرهم وممن حطّ عليه ايضا الحموى بقوله فى قصيدة له وفى الليلة
فيها السعادة والمنى لقد صغرت فى جنبها ليلة القدر وكلمات اخرى
وتاوّل طائفة كلامه وكان منقطع القرين فى الزهد اخبرنى شيخنا
ابو الفضل العراقى انه قال لهم فى كلام ذكر فيه الخضر انه لم تقولوا انه

ص ۱۳۱ / ۹۹ الطبقة السادسة والعشرون

والا غضبت عليكم وحفظ عنه تعظيم ابن العربي في المبالغة في ذلك
وكانت وفاته في العشرين من جمادى الآخرة سنة ... وتقي الدين ابو بكر
بن محمد بن عمر بن محمد الدمشقي الاسدي در طبقات شافعیه گفته عبد الله بن اسعد
بن علي بن سليمان بن فلاح الشيخ الامام القدوة العارف الفقيه العالم
شيخ الحجاز عفيف الدين ابو محمد اليافعي اليمني ثم المكي ولد قبل السبعمائة
بقليل وكان من صغره ملازما لبيته تاركا لما تشتغل به الاطفال
من اللعب فلما رأى والده آثار الفلاح عليه ظاهرة بعث به الى عدن
فاشتغل بالعلم اخذ عن العلامة بن عبد الله البصال و شرف الدين
الحرازي قاضي عدن ومفتيها و عاد الى مكة وحبب اليه الخلوة و
الانقطاع والسياحة في الجبال وصحب شيخه الشيخ علي المعروف بالطواشي
وهو الذي سلكه الطريق ثم لازم العلم و حفظ الحاوي الصغير والجمل
للزجاجي ثم جاور بمكة وتزوج بها وقرأ الحاوي على قاضيها القاضي
نجم الدين الطبري وسمع الحديث وله سياحات واشعار ذكره الاسنوي
في طبقاته وخلط به كتابه وذكر له ترجمة طويلة وقال كان اماما
يسترشد بعلومه ويقتدى علما يستضاء بانواره ويهتدى صنف
التصانيف الكثيرة في انواع العلوم الا ان غالبها صغير الحجم معقود
لمسائل مفردة وكثير من تصانيفه نظم فانه كان يقول الشعر الحسن
الكثير بغير كلفة ومن تصانيفه قصيدة مشتملة على قريب من عشرين
علما على ما ذكر الا ان بعضها متداخل كالتصريف مع النحو والقوافي

مع العروض و نحو ذلك و قال ابن رافع اشتهر ذکره و بعد صیته و صنّف
فی التصوف و فی اصول الدین و کان یتعصب للاشعری و له کلام فی ذمّ
ابن تیمیة و لذلك غمزه بعض من یتعصب لابن تیمیة من الحنابلة و
غیرهم توفی بمکة فی جمادی الآخرة سنة ثمان و ستین و سبعمائة و دفن
بمقبرة باب المعلّی جوار الفضیل بن عیاض و الیافعی نسبة الی قبیلة من
قبائل الیمن من حمیر و بدر الدین احمد بن احمد بن عبد اللطیف الشرجی الیمانی التهامی در
طبقات الخواص اهل الصدق و الاخلاص گفته ابو محمد عبد الله بن اسعد الیافعی
نزیل الحرمین الشریفین الذی کان یقتدی بآثاره و یهتدی بانواره شهرته
تغنی عن اقامة البرهان کالشمس لا یحتاج واصفها الی بیان شیخ الطریقین
و امام الفریقین کان مولده بمدینة عدن و نشأ بها و اشتغل بالعلم
حتّی برع فیه ثمّ حجّ و رجع الی الیمن فحبّب الله الیه الخلوة و الانقطاع
عن الناس ثم صحب الشیخ علی الطواشی صاحب حلی الآتی ذکره ان شاء الله
تعالی و لازمه و هو شیخه الذی انتفع به فی سلوك الطریق قال رحمه الله
تعالی حصل لی فی بعض الایام فکر و تردد هل انقطع الی الله تعالی او الی
العلم او الی العبادة و دخل علیّ بسبب ذلك همّ کثیر فبینما انا کذلك
اذ فتّشت کتابا لانظر فیه علی قصد التبرك و التفاؤل فوجدت فیه
ورقة لم اکن اراها قبل ذلك مع کثرة اشتغالی به و نظری الیه و اذا
فیها مکتوب هذه الابیات ؎ کن عن همومك معرضا ٭ و کل الامور الی القضا
فلربما اتسع المضیق ٭ و لربما ضاق الفضا ٭ و لرب امر متعب لك فی عواقبه

الرضا۔ الله یفعل مایشاء۔ فلا تکن متعرضا۔ قال فسکن ما کان عندی ثم
شرح الله صدری لملازمة العلم الشریف فارتحل الی مکة بسبب ذلك
واشتغل بها بالعلم مدة ثم خرج وتجرد بعد ذلك عن الاشغال
جمیعها نحو عشرین سنة وهو مع ذلك یتردد من مکة الی المدینة
یقیم فی هذه مدة وفی هذه مدة ثم ارتحل الی الشام فزار بیت المقدس
وقبر الخلیل علیه السلام وقصد مصر لزیارة من بها من الصالحین
وکان مقامه فی مشهد الشیخ ذی النون المصری مختفیا امورہ موثرا
للخمول ثم رجع الی الحجاز واقام بالمدینه مدة ثم عاد الی مکة ولازم
المجاورة والاشتغال بالعلم والعبادة وتزوج بها واولد فی هذه المدة
ثم قصد الیمن لمشایخها ولشیخه علی الطواشی وغیره من الصالحین مع
هذه الاسفار لم تفته حجة واحدة حکی عنه انه لما قصد زیارة
النبی صلی الله علیه وسلم قال لا ادخل المدینة حتی یاذن النبی صلی الله
علیه وسلم قال فوقفت علی باب المدینة اربعة عشر یوما فرایت النبی
صلی الله علیه وسلم فی المنام فقال لی یا عبد الله انا فی الدنیا نبیك
وفی الاخرة شفیعك وفی الجنة رفیقك واعلم ان فی الیمن عشرة انفس
فمن زارهم فقد زارنی ومن جفاهم فقد جفانی فقلت ومن هم یا رسول الله
فقال خمسة من الاحیاء وخمسة من الاموات فقلت من الاحیاء فقال
الشیخ علی الطواشی صاحب حلی والشیخ منصور بن جعدار صاحب ذی عرض
وابن الموذن صاحب مقصورة المهجم والفقیه عمر بن علی الزیلعی صاحب

جو ربیع الثانی حدیث غدیر

السلامة والشیخ محمد بن عمر النهاری وان الاموات ابو الغیث وما ابو الغیث
والفقیه اسمعیل الحضرمی والفقیه احمد بن موسی بن عجیل والشیخ محمد بن
ابی بکر الحکمی والفقیه محمد بن حسین البجلی قال فخرجت فی طلب القوم ولیس
الخبر کالعیان ومن شك فقد اشرك فاتیت الاحیاء فحدثونی واتیت الاموات
فحدثونی فلما اتیت الشیخ محمد بن عمر النهاری قال مرحبا برسول رسول الله
فقلت بم نلت هذا فقال قال الله سبحانه وتعالی وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَیُعَلِّمُکُمُ اللّٰهُ
فاقمت عنده ثلاثة ایام ثم انصرفت الی المدینة فاقمت عند باب
المدینة اربعة عشر یوما وقلت لا ادخل حتی یاذن لی رسول الله
صلی الله علیه وسلم فرایت النبی صلی الله علیه وسلم فقال لی زرت
العشرة فقلت نعم الا انك اثنیت علی ابی الغیث فتبسم علیه الصلوة
والسلام وقال ابو الغیث غدا اهل من لا اهل له یوم القیمة فقلت اتاذن
بالدخول فقال ادخل انك من الامنین انتهی وهولاء العشرة کلهم مذکورون
فی هذا الکتاب کل واحد فی موضعه والحمد لله نفعنا الله بهم اجمعین
ثم عاد الی مکة وعکف علی التصنیف فصنف عدة کتب مصنفات مفیدة
فی انواع شتی وشهرتها تغنی عن ذکرها وکان رحمه الله یقول شعرا جیدا
حسنا غالبه فی مدح النبی صلی الله علیه وسلم ومدح الاولیاء وفی
ذم الدنیا والحث علی الزهد فیها فمن ذلك قوله فی مدح النبی صلی الله
علیه وسلم ع علیك صلوة الله یا ملجأ الوری :: اذا اقبلت
یوم الحساب جهنم :: وراموا شفیعا یستغاث بجاهه :: له الشرف العلیا

وجيه مكرم * وقالوا الاهل العزم في الرسل من لها * فليس سواكم
يا اولي العزم يعزم * ففيها خليل والكليم تأخروا * وعيسى وقبل القوم
نوح وآدم * فحين الرسل الكرام عنها تأخروا * اتيت اليها بالفخار
تقدم * اغثت جميع الخلق اذ كنت رحمة * تعنيت لكل العالمين وترحم
وله في مدح النبي صلى الله عليه وسلم القصائد المعظمات المطولات
موجودة في ديوانه ومن ذلك قوله في مدح الصالحين نفع الله بهم شعر
ملوك على التحقيق ليس لغيرهم * من الملك الا اسمه وعقابه * اولئك هم
اهل الولاية نالهم * من الله فيها فضله وثوابه * وقرب وانس واجتلاء
معارف * ووارد تكليم لذيذ خطابه * واسرار غيب عندهم علم كشفها
وقد سكروا فيما يطيب شرابه * ومن ذلك قوله في ذم الدنيا ومدح الفقر
شعر وقائلة ما المجد والفخر في الورى * فقلت لها شيء لبيض العمائم * واما بنو الدنيا
ففخرهم الغنا * كزهر نضير في غديد ليس الزهر * واما بنو الاخرى ففي الفقر فخرهم
نضارته تزداد ما بقي الدهر * واشعاره كلها في هذا المعنى وكانت
اوقاته كلها مشحونة باعمال البر من الاشتغال بالعلم والصيام والقيام
والذكر والتلاوة الى غير ذلك وكان مؤثرا للفقر محبا للفقراء يؤثرهم على
نفسه مع فقره مترفعا عن ابناء الدنيا وكانت له منامات صالحة
كثيرا ما يرى النبي صلى الله عليه وسلم وحصل له بشارات كثيرة تدل
على ولايته وكذلك بشره جماعة من الاولياء الاكابر بما يدل على
ولايته ايضا روي ان بعض الصالحين من المجاورين بمكة المشرفة

جواب قیح ذاتی ... [illegible]

رای النبی صلی الله علیه وسلم فی المنام وهو داخل من باب بنی شیبة

وبین یدیه الشیخ عبد الله بن اسعد الیافعی والشیخ احمد بن الجعد المقدم

ذکره وبید کل واحد منهما علم اخضر قال فمشیت خلفهم حتی وصلوا الی

الکعبة وصلی بنا النبی صلی الله علیه وسلم وصلینا بعده وکذلک

رای بعض الصالحین النبی صلی الله علیه وسلم فی المنام وهو یلقم

الشیخ عبد الله بن اسعد رطبا وعنده ابو بکر وعمر وهو یلقمهما تمرا

مزبورا وکان ذلک فی حیوة الامام الیافعی فلما اصبح الرائی اتی الیه

واخبره بالمنام وعنده جماعة فاعتقد بعض الحاضرین ان الشیخ

عبد الله میز بالرطب فقام رجل غریب من المجاورین فقال یا عبد الله

لما کنت بین الخوف والرجا اعطاک النبی صلی الله علیه وسلم رطبا

ولما قوی ایمان ابی بکر وعمر اعطاهم النبی صلی الله علیه وسلم التمر الکامل

قال بعض اهل العلم هذا تاویل اهل الکشف وکذلک رات بعض النساء

الصالحات المجاورات بمکة النبی صلی الله علیه وسلم فی المنام وهو

واقف علی باب دار الشیخ عبد الله بن اسعد وهو یقول باعلا صوته

ضمنت لک علی الله الجنة یا یافعی بانک کاحد العمرین قالها ثلاثا

ثم قال ذلک بعملک هذا واشار بیده الکریمة الی جماعة من الفقراء کانوا

عند داره یتناولون طعاما قالت ورایت شعر النبی صلی الله علیه

وسلم الی شحمة اذنه کما وصف وهو یقطر ماء وعلیه رداء احمر قال

الشیخ الامام قاضی القضاة مجد الدین الشیرازی رایت فی المنام

اسنادیمنم ...

وانا بمكة المشرفة كان معي اجزا من كتب الحديث وانا افكر في نفسي الى
اين اذهب بها للسماع عليه وكان اذ ذاك بمكة من الشيوخ عدة
جماعة معظمين من المسندين يقدمون في اكثر النفوس على الامام اليافعي
فسمعت صوتا من جميع جهاتي وهو يقول ليس عند الله اعظم قدرا
من اليافعي فقلت في نفسي لعل المراد بين اهل مكة فسمعت القائل يقول
ولا في الشام ولا في المصر فقلت في نفسي هذه رؤيا منام ولا بد لها
من تعبير فمضيت اسير فما خطوت خطوات الا رايت شخصا واقفا
على طريقي غلب على ظني ميكائيل او ابراهيم الخليل عليهما السلام لا اشك
انه احدهما فسلمت عليه وذكرت له رؤياي فقال تعبيره انه يشتهر
حتى يصير مثل الشمس ثم يموت فاستيقظت وكتبت ذلك في ورقة
لئلا انسى منه شيئا قال ولم ازل مترددا في معنى الكلام حتى اجتمعت
ببعض الصالحين في بيت المقدس بعد سنين وهو الشيخ محمد القرمي
قال لي اخبرك ان بعض الصالحين بالمسجد الاقصى شرفه الله تعالى
اخبروني ان اليافعي قطب البارحة فاثبت تاريخ هذا القول عندي
وذكرت رؤياي فلما رجعت الى مكة وجدت الشيخ عبد الله قد مات
وانتقل الى رحمة الله تعالى فنظرت فاذا يوم وفاته بعد سبعة ايام
من اليوم الذي قطب فيها وهي المدة التي صار فيها مثل الشمس وقد
تقدم في ترجمة الشيخ طلحة الهتار ما يؤيد ذلك وبالجملة فمناقبه
[illegible] ذكره الشيخ جمال الدين الاسنوي في طبقاته

واثنی علیه ثناء کثیرا وقال توفی سنة ثمان وستین وسبعمائة وهو
اذ ذاک فضیل مکة وفاضلها وعالمها الا باطح وعاملها ودفن بباب المعلی
جنب الفضیل بن عیاض نفعنا الله بهما قال وبیعت اشیاء حقیرة من ترکته
بالا ثمان الغالیة حتی بیع له مئزر عتیق بثلثمائة درهم وطاقیة بمائة
درهم الی غیر ذلک نفع الله به وعبد الرحمن بن احمد الجامی در کتاب نفحات
الانس من حضرات القدس گفته امام عبد الله الیافعی الیمنی قدس الله سره
هو ابو السعادات عفیف الدین عبد الله بن اسعد الیافعی الیمنی نزیل
الحرمین الشریفین زادهما الله تشریفا ورضی الله عنه از کبار
مشایخ وقت خود بوده است بعلوم ظاهری و باطنی وویرا تصنیفات است
از انجمله است تاریخ مرآة الجنان وعبرة الیقظان فی معرفة حوادث الزمان وکتاب
روض الریاحین فی حکایات الصالحین وکتاب در النظیم فی فضائل القرآن
العظیم وورای این تصانیف دیگر دارد واشعار نیکو نیز گفته است وی گفته است
که شیخ علاء الدین خوارزمی رحمه الله گفته است که شبی در بعضی از بلاد شام در خلوت
خود بعد از نماز خفتن نشسته بودم ودر خلوت از درون بسته ودو مرد دیدم
با خود که گفتند که یا شیخ بچه مشغولی در خلوت وندانستم که از کجا در آمدند وساعتی
با من سخن گفتند وبا یکدیگر احوال فقرا بیان کردیم وذکر مردی از شام کردند وبروی
ثنا گفتند وگفتند که نیکو مردیست اگر بدانستی که از کجا می خورد وبعد از آن گفتند
سلام ما بصاحب خود عبد الله یافعی برسان گفتم او را از کجا می شناسید گفتند وی
در حجاز است گفتند برپای خود [illegible] برخاستند وپیش رفتند [illegible]

ص ۴۹۲

پنداشتم که نماز خواهند گذارد و از دیوار بیرون رفتند و هم وی گفته است که شیخ
مذکور گفت در بعضی از ساحلهای شام در ماه رجب سنه اثنتین و اربعین و
سبعمائة هر دو پیر در خلوت من درآمدند و بعد از نماز پیشین پیش رفتند سوی محراب
ندانستم که از کجا درآمدند و از کدام بلد آمدند چون بر من سلام کردند و مصافحه کردند
با ایشان انس گرفتم گفتم از کجا آمدید گفتند سبحان الله چه حق توی ازین حال سوال میکنی
بعد از آن خشک پاره نان جوین داشتم پیش ایشان بنهادم گفتند نه از بهر این آمده ایم
گفتم پس از بهر چه آمده اید گفتند که آمده ایم که ترا وصیت میکنیم برسانیدن سلام
بعبدالله یافعی و گفتند که بگو که بشارت باد ترا گفتم و برا از کجا می شناسید گفتند
ما بوی رسیده ایم و وی بما رسیده است گفتم شما را در بشارت رسانیدن رخصت
گفتند آری چنان ذکر کردند که از پیش برادرانی آمده اند که ایشان اهل سند اند در مشرق
و فی الحال غائب شدند و هم وی گفته است که در اوائل حال متردد بودم که بطلب
علم مشغول باشم که موجب فضیلت و کمالست یا بعبادت که ثمره حلاوت و سلامت
از آفات قیل و قالست و درین کشاکش و اضطراب مرا نه خواب بود نه قرار کتابی
داشتم که روز و شب در مطالعه آن میگذرانیدم درین بیقراری آنرا باز کشادم
ورقی دیدم که هرگز ندیده بودم و در وی بیتی چند نوشته که از کسی نشنیده بودم
و این ابیاتست کن عن همومک معرضا وکل الامور الی القضا فلربما اتسع
المضیق ولربما ضاق الفضا ولرب امر متعب لک فی عواقبه الرضا الله یفعل
ما یشاء فلا تکن متعرضا چون این ابیات را خواندم گویا آبی بر آتش من زدند
و شدت حرارت قلق مرا فرو نشاندند انتهی کتاب مرآة الجنان را که در تاریخ نوشته

جواب قدح یافعی در حدیث غدیر

ص ۱۹۹ / ۳۲

مدائح سید مرتضی از مرآة الجنان یافعی

بر سال نهاد هست وتاسنه خمسین و سبعمائة بیان حوادث کرده معلوم نیست که بعد از آن
چند گاه دیگر بوده هست رضی الله عنه و نفعنا به و هر گاه این همه دانستی پس باید دانست
که همین یافعی در کتاب مرآة الجنان گفته سنة ست وثلاثین واربعمائة توفی
فیها الشریف المرتضی ابو القسم علی بن الحسین بن موسی بن محمد بن موسی
بن ابراهیم بن موسی الکاظم بن جعفر الصادق بن محمد الباقر بن علی
زین العابدین بن الحسین بن علی بن ابی طالب رضی الله عنهم کان
نقیب الطالبیین وکان اماما فی علم الکلام والادب والشعر وهو
اخو الشریف الرضی المقدم ذکره فی سنة ست واربعمائة بین موتهما
ثلثون سنة وللمرتضی تصانیف علی مذهب الشیعة ومقالة
فی اصول الدین وله دیوان شعر کبیر وقد اختلف الناس فی کتاب
نهج البلاغة المجموع من کلام علی بن ابی طالب رضی الله هل هو جمعه
او جمع اخیه الرضی وقد قیل انه لیس من کلام علی وانما احدهما هو الذی
وضعه ونسبه الیه والله تعالی اعلم وله الکتاب الذی سماه
الغرر والدرر وهی مجالس املائه المشتمل علی فنون من معانی الادب
تکلم فیها علی النحو واللغة وغیر ذلک وهو کتاب یدل علی فضل کبیر
وتوسع فی الاطلاع علی العلوم وذکره ابن بسام الاندلسی فی اواخر
کتاب الذخیرة فقال هذا الشریف امام ائمة العراق بین الاختلاف
والافتراق الیه فزع علماؤها واخذ عنه عظماؤها صاحب مدارسها
وجامع شاردها وآنسها ممن سارت اخباره وعرفت به اشعاره

وجمعت في ذات الله مآثره وآثاره وتواليفه في الدين وتصانيفه
في احكام المسلمين مما يشهد انه فرع تلك الاصول واهل ذلك البيت
الجليل واورد له عدة مقاطيع فمن ذلك قوله ـ ولما تفرقنا كما شاءت
النوى ؛ تبين ود خالص وتودد ؛ كاني وقد سار الخليط عشية ؛ اخو جنة
مما اقوم واقعد ؛ وقيل معنى البيت الاول من هذين البيتين ماخوذ من
قول المتنبي اذا اشتبكت دموع في خدود ؛ تبين من بكى ممن تباكى ؛ ومما
نسب الى المرتضى ايضا رضي الله تعالى عنه ـ مولاي يا بدر كل داجية ؛ خذ
بيدي قد وقعت في اللجج ؛ حسنك ما تنقضي عجائبه ؛ كالبحر حدث عنه بلا حرج
بحق من خط عارضيك ومن ؛ سلط سلطانها على المهج ؛ مد يديك الكريمتان
معا ؛ ثم ادع لي من هواك بالفرج ؛ وحكى الخطيب ابو زكريا يحيى بن علي
التبريزي اللغوي ان ابا الحسن علي بن احمد الفالي الاديب كانت له نسخة
من كتاب الجمهرة لابن دريد في غاية الجودة ودعته الحاجة الى بيعها
فباعها واشتراها الشريف المرتضى بستين دينارا وتصفحها فوجد فيها
ابياتا بخط بائعها ابي الحسن الفالي ـ انست بها عشرين حولا وبعتها ؛ لقد
طال وجدي بعدها وحنيني ؛ وما كان ظني انني سابيعها ؛ ولو خلدتني في
السجون ديوني ؛ ولكن لضعف وافتقار وصبية ؛ صغار عليهم تستهل شؤوني
وقد تخرج الحاجات يا ام مالك ؛ كرائم من رب بهن ضنين ؛ فارسل اليه
الكتاب ووهب له الثمن وهذا الفالي منسوب الى فالة بالفاء وهي بلدة بخوزستان
[illegible] الشريف المرتضى ومناقبه كثيرة وكانت ولادته في سنة خمس [illegible] وثلثمائة

وابو الحسن علی بن الحسن الباخرزی در کتاب دمیة القصر بعد ذکر سید رضی طاب ثراه
گفته اخوه المرتضی ابو القاسم علی بن الحسین بن موسی الموسوی الملقب
بعلم الهدی ذو المجدین هو واخوه فی دوحة السیادة ثمران وفی فلک
الریاسة قمران وادب الرضی اذا قرن بعلم المرتضی کان الفرند فی متن
الصارم المنتضی فمن محاسن اشعاره ومحامد آثاره قوله الا یا نسیم
الریح من ارض بابل تحمل الی اهل الخیام سلامی وقل لحبیب فیک
بعض نسیمه اما آن ان تسطیع رجع کلامی رضیت والا ما علمتم
من الجوی لما کنت ارضی منکم بلمامی الی آخر ما ذکر ازین عبارت ظاهر است
که سید مرتضی ثمره دوحه سیادت و قمر فلک ریاست است و علم آنجناب
مثل سیف منتضی است و برای آنجناب محاسن اشعار و محامد آثار است و جلال الدین
عبد الرحمن بن کمال سیوطی در کتاب بغیة الوعاة فی طبقات اللغویین و النحاة گفته
علی بن الحسین بن موسی بن محمد بن موسی بن ابراهیم بن موسی
بن جعفر بن محمد بن الحسین بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب
علیه السلام نقیب العلویین ابو القاسم الملقب بالمرتضی علم الهدی
اخو الرضی قال یاقوت قال ابو القسم الطوسی توحد فی علوم کثیرة
مجمع علی فضله مثل الکلام والفقه واصول الفقه والادب من النحو
والشعر ومعانیه واللغة وغیر ذلک وله تصانیف منها الغرر
والذخیرة فی الاصول والذریعة فی اصول الفقه وکتاب الشیب
والشباب وکتاب تتبع ابیات المعانی التی تکلم علیها ابن جنی وکتاب

جواب طعن رازی در حدیث غدیر
ص
مدائح سید مرتضی از دمیة ابو الحسن باخرزی
ص
ترجمه سید مرتضی از بغیه سیوطی

مدائح سید مرتضی از عبر ذهبی

النقض علی ابن جنی فی الحکایة والمحکی وکتاب البرق وکتاب طیف الخیال
ودیوان شعره وغیر ذلک ولد سنة خمس وخمسین وثلاثمائة ومات
سنة ست وثلثین واربعمائة ازین عبارت ظاهرست که یاقوت حموی
مدح عظیم وثنای جلیل جناب سید مرتضی نقل کرده که ازان ظاهرست که آنجناب
متوحد بوده در علوم کثیره واجماع بر فضل آنجناب واقع شده وشمس الدین ابو عبد الله
محمد بن احمد الذهبی در کتاب العبر فی خبر من غبر در سنه ست وثلثین واربعمائة گفته
والشریف المرتضی نقیب الطالبیین وشیخ الشیعة ورئیسهم بالعراق ص ۲۱۲ / ۳۳۲
ابو طالب علی بن الحسین بن موسی الحسینی الموسوی وله احدی
وثمانون سنة وکان اماما فی الکلام والشعر والبلاغة کثیر التصانیف
متبحرا فی فنون العلم اخذ عن الشیخ المفید الخ ازین عبارت ظاهرست که ذهبی
تصریح کرده بآنکه جناب سید مرتضی امام بوده در کلام وشعر وبلاغت وکثیر التصانیف
ومتبحر بوده در فنون علم وعلامه شهاب الدین احمد بن علی المعروف بابن حجر العسقلانی
که محمد بن عبد الرحمن السخاوی الشافعی بترجمه او در کتاب ضوء لامع لاهل القرن
التاسع که نسخه آن مزین باجازه مصنف ومحشی بخط او نزد فقیر حاضرست گفته
احمد بن علی بن محمد بن محمد بن علی بن احمد شیخی الاستاد امام الائمة ص ۱۹۰ / ۲ ذکر الاحمدین من حرف الالف
الشهاب ابو الفضل الکنانی العسقلانی المصری ثم القاهری الشافعی
ویعرف بابن حجر وهو لقب لبعض ابائه ولد فی ثانی عشر شعبان سنة
ثلاث وسبعین وسبعمائة بمصر العتیقة ونشأ بها یتیما فی کنف احد
اوصیائه الزکی [illegible] فحفظ القرآن وهو ابن تسع [illegible] عند [illegible]

مدائح ابن حجر عسقلانی از ضوء لامع سخاوی

جواب فخر رازی در حدیث غدیر

شارح مختصر التبريزي فصلى به على العادة بمكة حيث كان مع وصيه عفيفا
حفظ العمدة والحاوي الصغير ومختصر ابن الحاجب الاصلي والملحة والفية
ابن مالك وغيرها وبحث في صغره وهو بمكة في العمدة على الجمال بن ظهيرة
ثم قرأ على الصدر الابشيطي بالقاهرة شيئاً من العلم وبعد بلوغه لازم
احد اوصيائه الشمس بن القطان في الفقه والعربية والحساب وغيرها
وقرأ عليه جانبا كبيرا من الحاوي وكذا لازم في الفقه والعربية النور
الآدمي تفقه بالابناسي بحث عليه في المنهاج وغيره واكثر من
ملازمته ايضا لاختصاصه بابيه وبالبلقيني لازمه مدة
وحضر دروسه الفقهية وقرأ عليه الكثير من الروضة ومن كلامه
على حواشيها وسمع عليه بقراءة الشمس البرماوي في مختصر المزني
وبابن الملقن قرأ عليه قطعة كبيرة من شرحه الكبير على المنهاج ولازم
العز بن جماعة في غالب العلوم التي كان يقرئها دهرا ومما اخذه عنه
في شرح المنهاج الاصلي وفي جمع الجوامع وشرحه للعز وفي المختصر الاصلي
والنصف الاول من شرح العضد وفي المطول وعلق عنه بخطه اكثر
شرح جمع الجوامع وحضر درس الهمام الخوارزمي ومن قبله درس
قنبر العجمي واخذ ايضا عن البدر بن الطنبدي وابن الصائغ والشهاب
احمد بن عبد الله البوصيري وعن الجمال المارداني الموقت الحساب
واللغة عن المجد صاحب القاموس والعربية عن الغماري والمحب
ابن هشام والادب والعروض ونحوهما عن البدر البشتكي والكنا[illegible]

عن ابي علي الوفائي والنور البدماصي والقراآت عن التنوخي قرأ عليه
بالسبع الى المفلحون وجوده قبل ذلك على غيره وجد في الفنون حتى
بلغ الغاية وحبب الله اليه الحديث واقبل عليه بكليته وطلبه من
سنة ثلث وتسعين وهلم جرا لكنه لم يلزم الطلب الا من سنة ست
وتسعين فعكف على الزين العراقي وتخرج به وانتفع بملازمته وقرأ
عليه الفيته وشرحها ونكته على ابن الصلاح دراية وتحقيقا والكثير
من الكتب الكبار والاجزاء وحمل عنه من اماليه جملة واستملى عليه
بعضها وتحول الى القاهرة فسكنها قبيل القرن وارتحل الى الشامية
والمصرية والحجازية واكثر جدا من المسموع والشيوخ فسمع العالي والنازل
واخذ عن الشيوخ والاقران فمن دونهم واجتمع له من الشيوخ المشار
اليهم والمعول في المشكلات عليهم ما لم يجتمع لاحد من اهل عصره لان
كل واحد منهم كان متبحرا ورأسا في فنه الذي اشتهر به لا يلحق فيه فالتنوخي
في معرفة القراآت وعلو سنده فيها والعراقي في معرفة علوم الحديث
ومتعلقاته والهيثمي في حفظ المتون واستحضارها والبلقيني في
سعة الحفظ وكثرة الاطلاع وابن الملقن في كثرة التصانيف والمجد
الفيروزآبادي في حفظ اللغة واطلاعه عليها والغماري في معرفة
العربية ومتعلقاتها وكذا المحب بن هشام كان حسن التصرف فيها
لوفور ذكائه وكان الغماري فائقا في حفظها والعز بن جماعة في تفننه
في علوم كثيرة بحيث انه كان يقول انا اقرئ في خمسة عشر علما

لا یعرف علماء عصری اسماءها واذن له جلهم او جمیعهم کالبلقینی
والعراقی فی الافتاء والتدریس وتصدّی لنشر الحدیث وقصّر نفسه
علیه مطالعة وقراءة واقراءً وتصنیفا وافتاء وشهد له اعیان شیوخه
بالحفظ وزادت تصانیفه التی معظمها فی فنون الحدیث وفیها من
فنون الادب والفقه والاصلین وغیر ذلک علی مائة وخمسین تصنیفا
ورزق فیها من السعد والقبول خصوصاً فتح الباری بشرح البخاری
الذی لم یسبق لنظیره امرا عجبا بحیث استدعی طلبه ملوک الاطراف
بسؤال علمائهم لهم فی طلبه وبیع بنحو ثلثمائة دینار وانتشر فی
الآفاق ولمّا تمّ لم یتخلف عن ولیمة ختمه فی التاج والسبع وجوه من
سائر المسلمین الّا النادر وکان مصروف ذلک الیوم نحو خمسمائة
دینار واعتنی بتحصیل تصانیفه کثیر من شیوخه واقرانه فمن
دونهم وکتبها الاکابر وانتشرت فی حیاته واقرأ الکثیر منها وحفظ
غیر واحد من الابناء عدة منها وعرضوها علی جاری العادة علی
مشائخ العصر وانشد من نظمه فی المحافل وخطب من دواوینه علی
المنابر لبلیغ نظمه ونثره وکان مصمّما علی عدم دخوله فی القضاء حتی
انه لم یوافق الصدر المناوی لما عرّض علیه قبل القرن النیابة عنه
علیها ثم قُدِّر ان المؤیّد ولّاه الحکم فی بعض القضایا والزم من ذلک
النیابة ولکنّه لم یتوجه الیها ولا انتدب لها الی ان عرض علیه
الاستقلال به والزم من احبائه بقبوله فقبل واستقرّ فی المحرم

سنة سبع وعشرين بعد ان كان عرض عليه في ايام المؤيد فمن دونه
وهو يابى وتزايد ندمه على القبول لعدم فرق ارباب الدولة بين
العلماء وغيرهم ومبالغتهم في اللوم لرد اشاراتهم وان لم تكن على وفق
الحق بل يعادون على ذلك واحتياجه لمداراة كبيرهم وصغيرهم
بحيث لا يمكنه مع ذلك القيام بكل ما يرومونه على وجه العدل
وصرح بانه جنى على نفسه بتقليد امرهم وان بعضهم قال القائلة
وبلغه في اثناء توجهه تلبسه بوظيفة القضاء فرجع ولم يلبث ان
صرف ثم اعيد ولا زال كذلك الى ان خلص في الاقلاع عنه عقب
صرفه في جمادى الثانية سنة اثنتين وخمسين بعد زيادة مدد قضائه
على احد وعشرين سنة وزهد في القضاء زهدا تاما لكثرة ما توالى
عليه من الانكاد والمحن بسببه وصرح بانه لم تبق في بدنه شعرة
تقبل اسمه ودرس في اماكن كالتفسير بالحسنية والمنصورية
والحديث بالبيبرسية والجمالية المستجدة والحسنية والزينية
والشيخونية وجامع طولون والقبة المنصورية والاسماع بالمحمودية
والفقه بالخروبية البدرية بمصر والشريفية الفخرية والشيخونية
والصالحية النجمية والصلاحية المجاورة للشافعي والمؤيدية
وولي مشيخة البيبرسية ونظرها والافتاء بدار العدل والخطابة
بجامع الازهر ثم بجامع عمرو وخزن الكتب بالمحمودية واشياء
غير ذلك مما لم يجتمع له في آن واحد واملى ما ينيف على الف

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

مجلس من حفظه واشتهر ذكره وبعد صيته وارتحل الائمة اليه وتبجح الاعيان بالوفود عليه وكثرت طلبته حتى كان رؤس العلماء من كل مذهب من تلامذته واخذ الناس عنه طبقة بعد اخرى والحق الابناء بالآباء والاحفاد بل وابناءهم بالاجداد ولم يجتمع عند احد مجموعهم وقهرهم بذكائه وشفوف نظره وسرعة ادراكه واتساع نظره ووفور آدابه وامتدحه الكبار وتبجح فحول الشعراء بمطارحته وطارت فتاواه التي لا يمكن دخولها تحت الحصر في الآفاق وحدث باكثر مروياته خصوصا المطولات منها كل ذلك مع شدة تواضعه وحلمه وبهائه وتحريه في ماكله ومشربه وملبسه وصيامه وقيامه وبذله وحسن عشرته ومزيد مداراته ولذيذ محاضراته ورضي اخلاقه وميله لاهل الفضائل وانصافه في البحث ورجوعه الى الحق وخصاله التي لم تجتمع لاحد من اهل عصره وقد شهد له القدماء بالحفظ والثقة والامانة والمعرفة التامة والذهن الوقاد والذكاء المفرط وسعة العلم في فنون شتى وشهد له شيخه العراقي بانه اعلم اصحابه بالحديث وقال كل من التقي الفاسي والبرهان الحلبي ما راينا مثله وسال الفاضل تغري برمش الفقيه ارايت مثل نفسك فقال قال الله ولا تزكوا انفسكم ومحاسنه جمة وما عسى ان اقول في هذا المختصر او من انا حتى يعرف بمثله خصوصا وقد ترجمه من الاعيان في التصانيف المتداولة بالايدي التقي الفاسي في ذيل التقييد

والبدر البشتكى فى طبقاته للشعراء والتقى المقريزى فى كتاب العقود الفريدة
والعلاء بن خطيب الناصرية فى ذيل تاريخ حلب والشمس بن
الناصر الدين فى توضيح المشتبه والتقى بن قاضى شهبة فى تاريخه
والبرهان الحلبى فى بعض مجاميعه والتقى بن فهد المكى فى ذيل طبقات
الحفاظ والقطب الخيضرى فى طبقات الشافعية وجماعة من اصحابنا
كابن فهد النجم فى معاجيمهم وغير واحد فى الوفيات وهو نفسه
فى رفع الاصر وكفى بذلك فخرا وتجاسرت فاوردته فى معجمى والوفيات
وذيل القضاة بل وافردت له ترجمة حافلة لا تفى ببعض احواله فى
مجلد ضخم او مجلدين كتبها الائمة عنى وانتشرت نسخها وحدثت بها
الاكابر غير مرة بكل من مكة والقاهرة وارجو كما شهد به غير واحد
ان تكون غاية فى بابها سميتها الجواهر والدرر وقد قرات عليه
الكثير جدا من تصانيفه ومروياته بحيث لا اعلم من شاركنى فى مجموعها
وكان رحمه الله يودنى كثيرا وينوه بذكرى فى غيبتى مع صغر سنى حتى
قال البس فى جماعة مثله وكتب لى على عدة من تصانيفى واذن لى فى
الاقراء والافادة بخطه وامرنى بتخريج حديث ثم املاه ولم يزل
على جلالته وعظمته فى النفوس مدا ومنه على انواع الخيرات
الى ان توفى فى اواخر ذى الحجة سنة اثنتين وخمسين وكان له مشهد
لم ير من حضره من الشيوخ فضلا عمن دونهم مثله وشهد امير المؤمنين
والسلطان فمن دونهما الصلاة عليه وقدم السلطان الخليفة للصلوة

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

ودفن تجاه تربة الدیلمی بالقرافة وتزاحم الامراء والاکابر علی حمل نعشه
ومشی الی تربته من لم یمش نصف مسافتها قط ولم یخلف بعده فی
مجموعه مثله ورثاه غیر واحد بما مقامه اجل منه رحمه الله وایانا

ص ۱۵۱/۱۵۱ آخر کتاب — ترجمه ابن حجر عسقلانی از طبقات الحفاظ سیوطی

وعلامه جلال الدین عبد الرحمن بن کمال الدین السیوطی در طبقات الحفاظ گفته ابن حجر
شیخ الاسلام وامام الحفاظ فی زمانه وحافظ الدیار المصریة بل
حافظ الدنیا مطلقا قاضی القضاة شهاب الدین ابو الفضل احمد
بن علی بن محمد بن علی الکنانی العسقلانی ثم المصری ولد سنة ۷۷۳
وعانی اولا الادب ونظم الشعر فبلغ فیه الغایة ثم طلب الحدیث
من سنة ۷۹۴ فسمع الکثیر ورحل ولازم الحافظ ابا الفضل العراقی وبرع
فی الحدیث وتقدم فی جمیع فنونه حکی انه شرب ماء زمزم لیصل
الی رتبة الذهبی فبلغها وزاد ولما حضرت العراقی الوفاة قیل له من
تخلف بعدک قال ابن حجر ثم ابنی ابو زرعة ثم الهیثمی وصنف التصانیف
التی عم النفع بها کشرح البخاری الذی لم یصنف احد فی الاولین ولا فی
الآخرین مثله وتعلیق التعلیق والتشویق الی وصل التعلیق والتوفیق فیه ایضا
وتهذیب التهذیب ولسان المیزان والاصابة فی الصحابة ونکت ابن الصلاح
واسباب النزول وتعجیل المنفعة برجال الاربعة والمدرج و
المقترب فی المضطرب فی اشیاء کثیرة جدا تزید علی مائة واملی اکثر من
الف مجلس وولی القضاء بالدیار المصریة والتدریس بعدة اماکن و
خرج احادیث الرافعی والهدایة والکشاف والفردوس وعمل اطراف

الکتب العشرة والمسند الحنبلي وعمل زوائد المسانيد اليمانية وله تعاليق
وتخاريج ما الحفاظ والمحدثون لها محاويج توفي في ذي القعدة سنة
ثلاث وخمسين وثمانمائة ولي منه اجازة عامة ولا استبعد ان يكون
لي منه اجازة خاصة فان والدي كان يتردد اليه وينوب في الحكم عنه
وان يكن فاتني حضور مجالسه والفوز بسماع كلامه والاخذ عنه فقد
انتفعت بالفوز بتصانيفه واستفدت منها الكثير وقد غلق بعده
الباب وختم به هذا الشان اخبرني الشهاب المنصوري انه شهد جنازته
فلما وصل الى المصلى مطرت السماء على نعشه فانشد في ذلك قد
بكت السحب على قاضي القضاة بالمطر وانهدم الركن الذي كان مشيدا بالحجر
ونیز جلال الدین سیوطی در کتاب نظم العقیان فی اعیان الاعیان علی ما نقل گفته
احمد بن علي بن محمد بن محمد بن علي بن محمود بن احمد بن حجر بن احمد الكناني
العسقلاني الاصل ثم المصري الشافعي قاضي القضاة شيخ الاسلام امام
الحفاظ شهاب الدين ابو الفضل بن نور الدين بن قطب الدين
بن ناصر الدين بن جلال الدين فريد زمانه وحامل لواء السنة في
اوانه ذهبي هذا العصر ونضاره وجوهره الذي ثبت به على كثير
من الاعصار فخاره امام هذا الفن للمقتدين ومقدم عساكر المحدثين
وعمدة الوجود في التوهين والتصحيح واعظم الحكام والشهود في باب التعديل
والتجريح شهد له بالانفراد خصوصا في شرح البخاري كل مسلم وقضى له
كل حاكم بانه العلم المعلم له الحفظ الواسع الذي اذا وصفته فحدث

ص

مدائح عظیمه ابن حجر عسقلانی از نظم العقیان سیوطی

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

عن الحافظ ابن حجر ولا حرج والنقد الذی ضاهی به ابن معین فلا یمشی علیه
بهرج هرج والتصانیف التی ما شبهتها الا بالکنوز والمطالب فمن ثم قیض لها
موانع تحول بینها وبین کل طالب جمل الله به هذا الزمان الاخیر واحیی
به وبشیخه سنة الاملاء بعد انقطاعه من دهر کبیر ولد فی ثانی
عشری شعبان سنة ثلاث وسبعین وسبعمائة وعنی اولا بالادب
والشعر حتی برع فیهما ونظم الکثیر فاجاد وهو ثانی السبعة الشهب
من الشعراء وکتب الخط المنسوب ثم حبب الیه فی الحدیث فاقبل علیه
سماعا وکتابة وتخریجا وتعلیقا وتصنیفا ولازم حافظ عصره زین الدین
العراقی حتی تخرج به واکب الیه اکبابا لا مزید علیه حتی رأس فی حیاة
شیوخه حتی شهدوا له بالحفظ وتفقه علی الشیخ سراج الدین البلقینی
والشیخ سراج الدین بن الملقن والشیخ برهان الدین الابناسی واخذ الاصول
وغیرها عن العلامة عز الدین بن جماعة ولازمه طویلا ورحل الی
الشام والحجاز ودخل الیمن فاجتمع بالعلامة مجد الدین الشیرازی صاحب
القاموس ثم رجع فاقبل بکلیته علی الحدیث وصنف التصانیف
الباهرة وولی وظائف سنیة تدریس الحدیث بالشیخونیة وجامع القلعة
وبالجمالیة وبالبیبرسیة وتدریس الفقه بالمؤیدیة وبالشیخونیة ومشیخة
مشیخة الشیوخ بالبیبرسیة ومشیخة الصلاحیة بجوار مشهد الامام
الشافعی رضی الله عنه وولی قضاء القضاة بالدیار المصریة واول ما
ولیه سنة سبع وعشرین الخ وسیوطی در حسن المحاضره فی اخبار مصر والقاهره گفته

ابن حجر امام الحفاظ فی زمانه قاضی القضاة شهاب الدین ابو الفضل احمد
بن علی بن محمد بن محمد بن علی الکنانی العسقلانی ثم المصری ولد سنة ثلاث
وسبعین وسبع مائة وعانی او لا الادب ونظم الشعر فبلغ فیه الغایة ثم
طلب الحدیث فسمع الکثیر ورحل وتخرج بالحافظ ابی الفضل العراقی
وبرع فیه وتقدم فی جمیع فنونه وانتهت الیه الرحلة والریاسة
فی الحدیث فی الدنیا باسرها فلم یکن فی عصره حافظ سواه والف کتبا
کثیرة کشرح البخاری وتعلیق التعلیق وتهذیب التهذیب ولسان المیزان
والاصابة فی الصحابة ونکت ابن الصلاح ورجال الاربعة والنخبة
وشرحها والالقاب وتبصیر المنتبه بتحریر المشتبه وتقریب المنهج بترتیب
المدرج واملی اکثر من الف مجلس توفی فی ذی الحجة سنة اثنتین وخمسین
وثمانمائة وخلوبه الفن حدثنی الشهاب المنصوری شاعر العصر انه
حضر جنازته فامطرت السماء علی نعشه وقرب الی المصلی ولم یکن
زمان مطر قال فانشدت فی ذلک الوقت ؎ قد بکت السحب علی قاضی
القضاة بالمطر ٭ وانهدم الرکن الذی کان مشیدا من حجر ٭ وقال شیخنا
الادیب شهاب الدین الحجازی رثیه ؎ کل البریة للمنیة صائرة وقفولها
شیئا فشیئا سائرة ٭ والنفس ان رضیت بذا ربحت وان لم ترض کانت عند ذلک
خاسرة ٭ وانا الذی راض باحکام مضت ٭ عن ربنا اللہ المهیمن صادرة ٭ لکن سئمت
العیش من بعد الذی قد خلف الافکار منا حائرة ٭ هو شیخ الاسلام المعظم
قدره ٭ من کان اوحد عصره والنادرة ٭ قاضی القضاة العسقلانی الذی

ذکر من کان بمصر من حفاظ الحدیث
ص ۲۹۴
۹۵۹
حسن المحاضرة سیوطی

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

لو ترفع الدنیا خصیما ناظره ❊ وشهاب دین الله ذی الفضل الذی ❊
اربی علی عدد النجوم مکاثره ❊ لا تعجبوا العلوه فابوه من ❊ قبل علی فی الدنیا
والآخرة هو کیمیاء العلوم کم من طالب بالکیمیاء له فاضحی جابره ❊ لا بدع
ان عادت علوم الکیمیاء ❊ من بعد ذا البحر الکریم بائرة ❊ لهفی علی من اورثنی
حسرة ❊ درس الدروس علیه اذ هی خاسرة ❊ لهفی علی المدح استحالت المرثاة ❊
وقصور ابیات غدت متقاصرة ❊ لهفی علیه عالما بوفاته ❊ درست
دروس والمدارس داثرة ❊ لهفی علی الاملاء عطّل بعده ورباطه
الاسماع اذ هی شاغرة ❊ لهفی علیه حافظ العصر الذی قد کان معدودا الاکابر
مناظرة ❊ لهفی علی الفقه المهذب والمحرر حاوی المقصود عند محاضرة
لهفی علی النحو الذی تسهیله ❊ مغنی اللبیب مساعد المذاکرة ❊ لهفی
علی اللغة العربیة کم اراه ❊ ناصعا بصحاحها المتظاهرة ❊ لهفی علی علم
العروض تقطعت ❊ اسبابه بفواصل متغایرة ❊ لهفی علیه خزانة العلم
التی ❊ کانت بها کل الافاضل ماهرة ❊ لهفی علی شیخی الذی سعدت به
صحب واوجه ناظریه ناضرة ❊ لهفی علی التقصیر منی حیث لم ❊ املا
النواحی بالنواح مبادرة ❊ لهفی علی غدری عن استیفاء ما ❊ یهوی وبحق
ان عدّ ماثره ❊ لهفی علی لهفی وهل ذا مسعدی ❊ او کان ینفعنی شدید
مبادرة ❊ لهفی علی من کل عام للقضاء ❊ تأتی الوفود الحاج مبادرة ❊ ولکن
ذا العام جاؤا للعزاء فیه وعادوا بالدموع الهامرة ❊ قد خلف الدنیا
خرابا بعده ❊ لکنها الاخری لدیه عامرة ❊ وبموته شغل الفؤاد واعلم

انثنت في حالتيها شائرة ؛ ولي المحاجر طابقت اذ للوثا ؛ انا ناظر وهي
بالمدامع ناثرة ؛ فكانه في قبره سرٌ غدا في الصدر والافهام عنه قاصرة
وكانه في اللحد منه ذخيرة ؛ اعظم بها در العلوم الفاخرة ؛ وكانه في
رمسه سيف ثوى ؛ في الغمد مخبؤ اليوم متناثرة ؛ قهرتني الايام فيه فليتني
في مصر مت وما رايت القاهرة ؛ هجرتني الايام بعدك سيدي
واحر قلبي قد رمى بالهاجرة ؛ من شاء بعدك فليمت انت الذي كانت
عليك النفس قد ما حاذرة ؛ وسرت مذ صدح النعي بزجرة ؛ فاذا هم
من مقلتي بالساهرة ؛ ودريت فيه فليت اني لم اكن اوليت اني قد سكنت
مقابره ؛ رثته جميع الناس فيه واحسن طوبى لنفس عند ذلك صابرة ؛
يا نوم عني لا تلم بمقلتي ؛ فالنوم لا ياوي لعين ساهرة ؛ يا دمع واسقي
تربة ولو انها بعلومه جرت البحار الزاخرة ؛ يا صبري ارحل الميس قلبي
فارغا سكنته احزان غدت متكاثرة ؛ يا نار شوقي بالعراق تاججي ؛
يا ادمعي بالمزن كوني ساخرة ؛ يا قبر طب فقد صرت بيت العلم و عينا
به انسان قطب الدائرة ؛ يا موت انك قد نزلت بذي الندا ؛ ومددت
حباك نفسا حاضرة ؛ يا رب فارحمه واسق ضريحه ؛ بسحائب من فيض
فضلك غامرة ؛ يا نفس صبرا فالتاسي لائق ؛ بوفاة اعظم شافع
في الآخرة ؛ المصطفى زين النبيين الذي ؛ حاز العلى والمعجزات الباهرة
صلى عليه الله ما جال الردى فينا وجرد للبرية باتره ؛ وعلى عشيرته
الكرام وآله وعلى صحابته النجوم الزاهرة ؛ ولسان الميزان بترجمه سيد مرتضى

جواب قلع رازی در حدیث غدیر
ص ۲۶۶ نصف ثانی
ترجمہ علی بن الحسین بن موسیٰ

مدائح سید مرتضیٰ از لسان المیزان ابن حجر عسقلانی

طالب ثراه کفنه وکان مولده فی رجب سنة ۳۵۵ قال ابن ابی طی هو اول من جعل
داره دار العلم وقرّرها للمناظرة ویقال انه افتی ولم یبلغ العشرین وکان
قد حصل علی ریاسة الدنیا والعلم مع العمل الکثیر فی السرّ والمواظبة
علی تلاوة القرآن وقیام اللیل وافادة العلم وکان لا یوثر علی العلم شیئا مع البلاغة
وفصاحة اللهجة وکان اخذ العلوم عن الشیخ المفید وزعم انه رأی
فاطمة الزهراء لیلة ناولته صبیین فقالت خذ ابنی هذین فعلّمهما
فلما استیقظ وافاه الشریف ابو احمد ومعه ولداه الرضی والمرتضی فقال له
خذهما الیک وعلّمهما فبکی وذکر القصة وذکر ابو جعفر الطوسی له
من التصانیف الشافی فی الامامة خمس مجلدات الملخّص والموجز فی الاصول
وتنزیه الانبیاء والدرر والغرر ومسائل الخلاف والانتصار لما انفردت
به الامامیة وکتاب المسائل کبیر جدّا وکتاب الردّ علی ابن جنی فی شرح
دیوان المتنبی وسرد اشیاء کثیرة یقال ان الشیخ ابا اسحق الشیرازی کان
یصفه بالفضل حتی نقل عنه انه قال کان الشریف المرتضی ثابت الجاش
ینطق بلسان المعرفة ویورد الکلمة المسددة فتمرق مروق السهم من الرمیة
ما اصاب احصی وما اخطأ شوی اذا شرع الناس الکلام رایته لجانب وللناس
جانب وذکر بعض الامامیة ان المرتضی اوّل من بسط کلام الامامیة فی
الفقه وناظر الخصوم واستخرج الغوامض وقیّد المسائل وهو القائل
فی ذلک کان لولای ما اشا ما کرع :: الفقه سحیق المدی بحر الکلام ::
ومعان شطت لطفا عن الافهام قرّبتها من الافهام ودقق الحقیقة

جلیل، وحلال خلصته من الحرام، وحکی ابن برهان النحوی انه دخل علیه وهو
مضطجع ووجهه الی الحائط وهو یخاطب نفسه ویقول ابوبکر وعمر ولیا فعدلا
واسترحما فرحما فانا اقول ارتدا از ملاحظه این عبارت ظاهرست که جناب سید مرتضی
اول کسی ست که دار خود را دار علم گردانیده وبرای مناظره آنرا مقرر ساخته وفتوی
داده قبل ازانکه بسن بیست سال رسد وحاصل بود برای آنجناب ریاست دنیا وعلم
باعمل کثیر در سر ومواظبت تلاوت قرآن شریف وقیام لیل وافاده علم وشوق ومحبت
علم بمرتبه داشت که بر علم چیزی را اختیار نمی ساخت وعلم بلاغت وفصاحت لهجه
می افراشت وشیخ ابواسحق شیرازی بکمال مدح وثنا وتجلیل وتعظیم جناب سید مرتضی را
وصف کرده یعنی گفته انچه حاصلش این ست که شریف مرتضی ثابت الجاش بود
وکلام میکرد بزبان معرفت ووارد میکرد کلمه مسدده را پس میگذشت مثل گذشتن
تیر در نشانه وهرگاه شروع میکردند مردم کلام را آنجناب در یکجانب می بود ومردم
دیگر در جانب دیگر حاصل آنکه آنجناب تنها مقابل ومزاحم سائر علما وفضلا میشد ودیگر
اکابر واجله بمرتبه او نمی رسیدند وتعجب نما که شیخ ابواسحاق از اکابر ائمه حذاق
اجله مشائخ مشهورین فی الآفاق وافاخم اساطین اهل شقاق ست وفضائل ومناقب
او بالاتر ازانست که احصا توان کرد نبذی ازان برزبان محققین قوم باید شنید
شمس الدین احمد بن محمد بن ابراهیم بن ابی بکر بن خلکان در وفیات الاعیان گفته الشیخ
ابواسحاق ابراهیم بن علی بن یوسف الشیرازی الفیروزابادی الملقب
جمال الدین سکن بغداد وتفقه علی جماعة من الاعیان وصحب القاضی
اباالطیب الطبری کثیرا وانتفع به وناب عنه فی مجلسه ورتبه معیدا

ص ... نصف اول حرف الهمزة
ترجمه ابواسحق شیرازی از تاریخ ابن خلکان

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

فی حلقته وصار امام وقته ببغداد ولما بنی نظام الملك مدرسة
ببغداد ساله ان يتولاها فلم يفعل فولاها لابي نصر بن الصباغ صاحب
الشامل مدة يسيرة ثم اجاب الى ذلك فتولاها فلم يزل بها الى ان مات
وقد بسطت القول فی ذلك فی ترجمة الشيخ ابی نصر عبد السيد بن
الصباغ فيطلب منه وصنف التصانيف المباركة المفيدة منها المهذب
فی المذهب والتنبيه فی الفقه واللمع وشرحها فی الاصول والنكت فی
الخلاف والتبصرة والمعونة والتلخيص فی الجدل وغير ذلك فانتفع به
خلق كثير وله شعر حسن فمن ذلك قوله سالت الناس عن خل وفی
فقالوا ما الى هذا سبيل تمسك ان ظفرت بذيل حر فان الحر فی الدنيا
قليل وقال الشيخ ابو بكر محمد بن الوليد الطرطوشی الاتی ذكره ان شاء الله تعالى
كان ببغداد شاعر مفلق يقال له عاصم فقال يمدح الشيخ ابا اسحق قدس الله
سره تراه من الذكاء نحيف جسم عليه من توقده دليل اذا
كان الفتى ضخم المعالی فليس يضره الجسم النحيل وكان فی غاية من الورع
والتشدد فی الدين ومحاسنه اكثر من ان تحصر وكانت ولادته فی سنة
ثلث وتسعين وثلثمائة بفيروزاباد وتوفی ليلة الاحد الحادی
والعشرين من جمادی الاخرة قاله السمعانی فی الذيل وقيل فی
جمادی الاولی سنة ست وسبعين واربعمائة ببغداد ودفن من
الغد بباب ابرز رحمه الله ورثاه ابو القسم بن ناقيا واسمه عبد الله
وسيأتی ذكره ان شاء الله بقوله اجری المدامع بالدم المهراق

ما اللیالی لا انس لف شملها * بعد ابن نجدتها ابی اسحق * ان قیل مات فلم یمت
من ذکره * حی علی مر اللیالی باق * وذکره محب الدین بن النجار فی تاریخ
بغداد فقال فی حقه امام اصحاب الشافعی ومن انتشر فضله فی البلاد وفاق
اهل زمانه بالعلم والزهد واکثر علماء الامصار من تلامذته ولد
بفیروزاباد بلدة بفارس ونشأ بها ودخل شیراز وقرأ بها الفقه علی ابی
عبد الله البیضاوی وعلی ابی احمد عبد الوهاب بن رامین ثم دخل البصرة
وقرأ علی الجزری ودخل بغداد فی شوال سنة خمس عشرة واربعمائة
وقرأ علی ابی الطیب الطبری ومولده فی سنة ثلث وتسعین وثلثمائة
وقال ابو عبد الله الحمیدی سالته عن مولده فذکر دلائل دلت علی سنة
ست وتسعین قال ورحلت فی طلب العلم الی شیراز سنة عشر واربعمائة
وقیل ان مولده خمس وتسعین والله اعلم وجلس اصحابه للعزاء بالمدرسة
النظامیة ولما انقضی العزاء رتب مؤید الملک بن نظام الملک ابا سعد المتولی
ولما بلغ الخبر نظام الملک کتب بانکار ذلک وقال کان من الواجب ان
تغلق المدرسة سنة لاجله وزری علی تولی موضعه وامر ان یدرس
الشیخ ابو نصر عبد السید بن الصباغ مکانه * وشمس الدین ابو عبد الله محمد بن احمد
بن عثمان الذهبی در سیر النبلاء گفته ابو اسحق الشیرازی الشیخ الامام القدوة
المجتهد شیخ الاسلام ابو اسحق ابراهیم بن علی بن یوسف الفیروزابادی
الشیرازی الشافعی نزیل بغداد قیل لقبه جمال الدین مولده فی سنة ثلاث
وتسعین وثلثمائة تفقه علی ابی عبد الله البیضاوی وعبد الوهاب

صد ۱۰۳ جزو خامس عشر ۲۵۴

طبقة خامسة وعشرون

ترجمه ابو اسحق شیرازی ... سیر النبلاء ذهبی

بن رامین

بن رامین بشیراز واخذ بالبصرة عن الجزری وقدم بغداد سنة خمس
عشرة واربعمائة فلزم ابا الطیب وبرع وصار معیده وکان یضرب المثل
بفصاحته وقوة مناظرته وسمع من ابی علی بن شاذان وابی بکر البرقانی
ومحمد بن عبد الله الخرجوشی حدث عنه الخطیب وابو الولید الباجی
والحمیدی واسمعیل بن السمرقندی وابو البدر الکرخی والزاهد یوسف
بن ایوب وابو نصر احمد بن محمد الطوسی وابو الحسن بن عبد السلام واحمد بن
نصر بن حمان الهمدانی خاتمة من روی عنه قال السمعانی هو امام الشافعیة
ومدرس النظامیة وشیخ العصر رحل الناس الیه من البلاد وقصدوه
وتفرد بالعلم الوافر مع السیرة الجمیلة والطریقة المرضیة جاءته
الدنیا صاغرة فاباها واقتصر علی خشونة العیش ایام حیوته صنف
فی الاصول والفروع والخلاف والمذهب وکان زاهدا ورعا متواضعا
ظریفا کریما جوادا طلق الوجه دائم البشر ملیح المحاورة اخذ عنه جماعة
کثیرة حکی عنه قال کنت نائما ببغداد فرایت النبی صلی الله علیه وسلم
ومعه ابوبکر وعمر فقلت یا رسول بلغنی عنک احادیث کثیرة عن
ناقلی الاخبار فارید ان اسمع منک حدیثا اتشرف به فی الدنیا واجعله
ذخرا للآخرة فقال قال لی یا شیخ وسمانی شیخا وخاطبنی به وکان
یفرح به قل عنی من اراد السلامة فلیطلبها فی سلامة غیره
قال السمعانی سمعت هذا بمرو من ابی القاسم حیدر بن محمود الشیرازی
انه سمع ذلک من ابی اسحق وعن ابی اسحق ان رجلا خسّأ کلبا فقال

مه الطريق بينك وبينه وعنه كنت اشتهي ثريدا بماء باقلا فما صح
لي اكله لاشتغالي بالدرس واخذي النوبة قال السمعاني قال اصحابنا
ببغداد كان الشيخ ابو اسحق اذا بقي مدة لا ياكل شيئا صعد الى النصرية
وله بها صديق فكان يثرد له رغيفا ويشربه بماء الباقلاء فربما
صعد اليه وقد فرغ فيقول ابو اسحق تلك اذا كرة خاسرة قال ابو بكر
الشاشي ابو اسحق حجة الله على ائمة العصر وقال الموفق الحنفي ابو اسحق
امير المؤمنين في الفقهاء قال القاضي بن هاني امامان ما اتفق لهما الحج
ابو اسحق وقاضي القضاة ابو عبد الله الدامغاني اما ابو اسحق فكان
فقيرا ولو اراده لحملوه على الاعناق والاخر لو اراد الحج لامكنه على السندس
والاستبرق قال السمعاني سمعت ابا بكر محمد بن القاسم الشهرزوري بالموصل
يقول كان شيخنا ابو اسحق اذا اخطأ احد بين يديه قال اي سكتة فاتتك
قال وكان يتوسوس يعني في الماء وسمعت عبد الوهاب الانماطي يقول
كان ابو اسحق يتوضا في الشط ويشك في غسل وجهه حتى غسله مرات
فقال له رجل يا شيخ ما هذا قال لو صحت لي الثلث ما زدت عليها
قال السمعاني دخل ابو اسحق يوما مسجدا ليتغدى فنسي دينارا ثم ذكر
فرجع ووجده ففكر وقال لعله من غيري فتركه قيل ان طاهر النيسابوري
خرج لابي اسحق جزءا فقال انا ابو علي بن شاذان ومرة انا الحسن بن احمد البزاز
ومرة انا الحسن بن ابي بكر الفارسي فقال من ذا قال هو ابن شاذان فقال
ما اريد هذا الجزء التدليس اخو الكذب قال القاضي ابو بكر الانصاري اتيت

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

ابا اسحق یفتیا فی الطریق فاخذ قلم خباز فکتب ثم مسح القلم فی ثوبه قال
السمعانی سمعت جماعة یقولون لما قدم ابو اسحق نیسابور رسولاً تلقوه
وحمل امام الحرمین غاشیته ومشی بین یدیه وقال افتخر بهذا وکان
عامة المدرسین بالعراق والجبال تلامذته واتباعه وکفاهم
بذلک فخرا وکان ینشد الاشعار الملیحة ویوردها ویحفظ منها الکثیر
وعنه قال العلم الذی لا ینتفع به صاحبه ان یکون الرجل عالما ولا یکون
عاملاً وقال الجاهل بالعالم یقتدی فاذا کان العالم لا یعمل فالجاهل
ما یرجو من نفسه والله الله یا اولادی نعوذ بالله من علم یصیر حجة
علینا قال ت عبد الرحیم بن القشیری جلس بجنب الشیخ ابی اسحق فا
بثقل فی کمه فقال ما هذا یا سیدنا قال قرص الملاح وکان یحملها فی کمه
طرحا للتکلف قال السمعانی رایت بخط ابی اسحق رقعة فیها انشدنی ما رواه
ابو محمد المریدی رایت فی سنة ثمان وستین لیلة الجمعة ابا اسحق
الفیروزابادی فی منامی یطیر مع اصحابه فی السماء الثالثة او الرابعة
فتحیرت وقلت فی نفسی هذا الشیخ الامام مع اصحابه یطیر وانا معهم
وکنت فی هذه الفکرة اذ تلقی الشیخ ملک وسلم علیه عن الرب تعالی
وقال ان الله یقرأ علیک السلام ویقول ما تدرس باصحابک قال
ادرس ما نقل عن صاحب الشرع قال له الملک فاقرأ علی شیئا اسمعه
فقرأ علیه الشیخ مسئلة لا اذکرها ثم رجع الملک بعد ساعة الی الشیخ
وقال ان الله تعالی یقول الحق ما انت علیه واصحابک وادخل الجنة

بهجهم قال الشيخ ابو اسحق كنت اعيد كل قياس الف مرة فاذا فرغت منه اخذت
قياسا اخر على هذا وكنت اعيد كل درس الف مرة فاذا كان في المسئلة
بيت يستشهد به حفظت القصيدة التي فيها البيت وكان الوزير
ابن جهير كثيرا ما يقول الامام ابو اسحق وحيد عصره وفريد دهره ومستجاب
الدعوة قال السمعاني لما خرج ابو اسحق الى نيسابور خرج معه جماعة من
تلامذته كابي بكر الشاشي وابي عبد الله الطبري وابي معاذ الاندلسي
والقاضي علي الميانجي وقاضي البصرة ابن فسان وابي الحسن الآمدي وابي القسم
الزنجاني وابي علي الفارقي وابي العباس بن الرطبي قال ابن النجار ولد ابو اسحق
بفيروزاباد بليدة بفارس ونشأ بها وقرأ الفقه بشيراز على اصحاب ابي
القسم الداركي وعلى ابي الطيب الطبري صاحب الماسرجسي وعلى الزجاجي صاحب
ابن القاص وقرأ الكلام على ابي حاتم القزويني صاحب ابن الباقلاني وهو في
غاية الرداءة قال ابو العباس الجرجاني القاضي كان ابو اسحق لا يملك شيئا
بلغ به الفقر حتى لا يجد قوتا ولا ملبسا كنا نأتيه وهو ساكن في القطيعة
فيقوم لنا نصف قومة كي لا يظهر منه شيء من العري كنت امشي معه
فتعلق به باقلاني وقال يا شيخ كسرتني وافقرتني فقلنا وكم لك عنده
قال حبتين من ذهب وحبتين ونصف وقال ابو الحاصة كان ابن عقيل
يعبث من ثوب الشيخ ابي اسحق البذاذة والعمامة المثقبة فكان لا يلبس
العمامة حتى يغسلها في دجلة بقصد طهارتها وقيل ان ابا اسحاق
نزع عمامته وكانت بعشرين دينارا وتوضأ في دجلة فجاء لص فاخذها

وترك عمامة رديّة بدلها فطلع الشيخ فلبسها وما يشعر حتى سألوه
وهو يدرس فقال الذي اخذها محتاج قال ابو بكر بن الخاضبة سمعت
بعض اصحاب ابي اسحق يقول رأيت الشيخ كان يصلي ركعتين عند فراغ
كل فصل من المهذب قال نظام الملك واثنى على ابي اسحق وقال كيف
حالي مع رجل لا يفرق بيني وبين بهروز الفرّاش في المخاطبة قال لي
بارك الله فيك وقال له لما صبّ عليه كذلك قال محمد بن عبد الملك
الهمداني حكى ابي قال حضرت مع قاضي القضاة ابي الحسن الماوردي
عزا فتكلم الشيخ ابو اسحق واجاد فلما خرجنا قال الماوردي ما رأيت
كابي اسحاق لو رآه الشافعي لتجمّل به اخبرنا الحسن بن علي انا جعفر الهمداني
انا السلفي سألت شجاعا الذهلي عن ابي اسحق فقال امام اصحاب الشافعي
والمقدم عليهم في وقته ببغداد كان ثقة ورعا صالحا عالما بالخلاف
لا يشاركه فيه احد قال محمد بن عبد الملك الهمداني ندب المقتدي
ابا اسحق للرسلية الى المعسكر فتوجّه في آخر سنة خمس وسبعين
فكان يخرج اليه اهل البلد بنسائهم واولادهم يمسحون اردانه
ويأخذون تراب نعليه يستشفون به وخرج الخبّازون ونثروا
الخبز وهو ينهاهم ولا ينتهون وخرج اصحاب الفاكهة والحلوى ونثروا
حتى الاساكفة عملوا مداسات صغارا ونثروها وهي تقع على رؤس
الناس والشيخ يعجب وقال لنا ايام النثار ما وصل اليكم منه فقالوا
يا سيدي وانت اي شيء كان حظك منه قال لنا غطّيت نفسي بالمحفة

قال شيرويه الديلمي في تاريخ همدان الشيخ ابو اسحق امام عصره قدم علينا
رسولاً الى السلطان ملكشاه سمعت منه وكان ثقة فقيها زاهدا في الدنيا
على التحقيق اوحد زمانه قال خطيب الموصل ابو الفضل حدثني ابي قال
توجهت من الموصل سنة ۴۵۹ الى ابي اسحق فلما حضرت عنده رحب بي
وقال من اين انت قلت من الموصل قال مرحباً انت من بلدي قلت يا سيدنا
انت من فيروزاباد قال ما جمعتنا سفينة نوح فشاهدت من حسن
اخلاقه ولطافته وزهده ما حبب الي لزومه فصحبته الى ان مات توفي
ليلة الحادي والعشرين من جمادي الاخرى سنة ست وسبعين
واربعمائة ببغداد واحضر الى دار امير المومنين المقتدي بالله فصلى
عليه ودفن بمقبرة باب ابرز وعمل العزاء بالنظامية وصلى عليه
صاحبه ابو عبد الله الطبري ثم رتب المويد بن نظام الملك بعده
في تدريس النظامية ابا سعد المتولي فلما بلغ ذلك النظام كتب بانكار
ذلك وقال كان الواجب ان يغلق المدرسة سنة من اجل الشيخ وعاب
على من تولى وامر ان يدرس الامام ابو نصر عبد السيد بن الصباغ بها قلت
درس بها الشيخ ابو اسحق بعد تمنع ولم يتناول جامكية اصلاً وكان
يقتصر على عمامة صغيرة وثوب قطني ويقنع بالقوت وكان الفقيه
رافع الحمال رفيقه في الاشتغال فحمل شطر نهاره بالاجرة وينفق
على نفسه وعلى ابي اسحق ثم ان رافعا حج وجاور وصار فقيه الحرم في
سنة ثمان وثلاثين واربعمائة ثم مات ابو اسحق ولم يخلف درهما

ولا عليه درهم وكذا فليكن الزاهد وما تزوج فيما اعلم وبحسن نيته
في العلم اشتهرت تصانيفه في الدنيا كالمهذب والتنبيه واللمع في
الفقه وشرح اللمع والمعونة في الجدل والملخص في اصول الفقه وغير ذلك
وابو محمد عبد الله بن اسعد بن علي اليافعي در مرآة الجنان در سنه ست وسبعين واربعمائة
گفته وفيها الشيخ الامام المتفق على جلالته وبراعته في الفقه والاصول
وزهادته وورعه وعبادته وصلاحه وجميل صفاته السنية
الجامع ابو اسحاق المشهور فضله في الآفاق جمال الدين ابراهيم بن علي
بن يوسف الشيرازي الفيروزابادي وعمره ثلث وثمانون سنة دخل
شيراز وقرأ بها الفقه على ابي عبد الله البيضاوي وعلى عبد الوهاب
بن رامين ثم دخل البصرة وقرأ بها على بعض علمائها ودخل بغداد
سنة خمس عشرة واربعمائة تفقه على جماعة من الاعيان وصحب القاضي
ابا الطيب الطبري ولازمه كثيرا وانتفع به وظهر فضله وتميز على اصحابه
وناب عنه في مجلسه ورتبه معيدا في حلقته وصنف التصانيف
المباركة المفيدة المشهورة السعيدة منها التنبيه والمهذب في الفقه
واللمع وشرحه في اصول الفقه والنكت في الخلاف والمعونة في الجدل
وله شعر حسن ومنه قوله سألت الناس عن خل وفي فقالوا ما الى
هذا سبيل تمسك ان ظفرت بود حر فان الحر في الدنيا قليل وقوله
ايضا فيما نقله بعضهم احب الكاس من غير المدام واهوى للحسان
بلا حرام وما حبي بفاحشة ولكن رأيت الحب اخلاق الكرام

جواب بعض حدیث مرتضی
۲۰۶
ص ۳۵۹
سنه ست وسبعين واربعمائة

وقوله ایضا فیما عزی الیه حکیم یری ان النجوم حقیقة ویذهب فی احکامها
کل مذهب یخبر عن افلاکها وبروجها وما عنده علم بما فی المغیب وسیأتی
ذکر شیء مما قیل فیه وفی کتبه وذکر الحافظ ابن عساکر انه کان انظر اهل
زمانه وافصحهم واورعهم واکثرهم تواضعا وبشرا انتهت الیه ریاسة
المذهب ورحل الیه الفقهاء من الاقطار وتخرج به ائمة کبار ولم یحج
ولا وجب علیه حج لانه کان فقیرا متعففا قانعا سمع الحدیث
من ابی علی بن شاذان وابی بکر البرقانی وغیرهما وتفقه علی جماعة فی
شیراز والبصرة وبغداد قلت وقد ذکر الشیخ ابو اسحاق المذکور فی طبقات
الفقهاء قریب عشرة من شیوخه منهم من انتسب الیهم واشهرهم فی
الانتساب الیه والاشتغال علیه والملازمة له والاخذ عنه الامام
القاضی ابو الطیب الطبری قال الحافظ ابن عساکر وکان یظن بعض من لا یفهم
انه مخالف الاشعری لقوله فی کتابه فی اصول الفقه وقالت الاشعریة
الامر لا صیغة له قال ولیس ذلک لانه لا یعتقد اعتقاده وانما قال
ذلک لانه خالف فی هذه المسئلة التی هی مما تفرد بها ابو الحسن قال
وقد ذکرنا فتواه فیمن خالف الاشعریة واعتقد تبدیعهم وذلک اوفی
دلیل علی انه منهم انتهی کلام الحافظ ابن عساکر قلت والفتوی المذکورة
عن الشیخ ابی اسحق فی هذه الالفاظ التی نقلها الامام ابن عساکر الجواب
وبالله التوفیق ان الاشعریة هم اعیان اهل السنة وانصار الشریعة
انتصبوا للرد علی المبتدعین القدریة والرافضة وغیرهم فمن طعن

فيهم فقد طعن على السنة واذا رفع امر من يفعل ذلك الى الناظر في امر المسلمين
وجب عليه تاديبه بما يرتدع به كل احد وكتب ابراهيم بن على الفيروزابادى
وبعده جواب مثله وكتب محمد بن احمد الشاشى وذكر الحافظ ابن عساكر
ايضا اجوبة اخرى لقاضى القضاة الدامغانى واصحاب الحديث ولا نطول
بذكر ذلك وقال الحافظ محب الدين بن النجار وفاق اهل زمانه في العلم والزهد
وانتشر فضله في القرب والبعد وجال في البلاد واكثر علماء الامصار
من تلامذته وروى عنه الامام الحافظ السمعانى بسنده في تذييله
على تاريخ بغداد انه قال كنت نائما فرايت رسول الله صلى الله عليه
وسلم ومعه ابو بكر وعمر رضى الله عنهما فقلت يا رسول الله بلغنى
عنك احاديث كثيرة واريد ان اسمع منك حديثا بغير واسطة وروى
بعضهم اتشرف به في الدنيا واجعله ذخرا في الآخرة فقال صلى الله عليه وسلم
يا شيخ من اراد السلامة فليطلبها في سلامة غيره منه وكان يفرح
ويقول سماني رسول الله صلى الله عليه وسلم شيخا قال الامام السمعانى
وسمعت جماعة يقولون لما قدم ابو اسحاق رسولا الى نيسابور يعنى
رسول الخليفة امير المومنين المقتدى بامر الله تلقاه الناس وحمل الامام
ابو المعالى الجوينى غاشيته ومشى بين يديه يعنى بذلك امام الحرمين
قلت وسيأتي في ترجمة امام الحرمين ان الشيخ ابا اسحاق عظمه ايضا فقال
تمتعوا بهذا الامام فانه نزهة هذا الزمان مشيرا الى امام الحرمين رواه
السمعانى وذكر بعض اهل الطبقات كلاما معناه انه حكى ان الشيخ

ابا اسحاق يناظره وامام الحرمين فغلبه ابو اسحاق بقوة معرفته بطريق
الجدل قلت قد سمعت من المشتغلين بالعلم نحو من هذا وان امام الحرمين
قال له والله ما غلبتني بفقهك ولكن بصلاحك هذا وحكى والله اعلم
وذكروا انه لما شافهه بين يدي انك امير المومنين ولم ارك قبل هذا قط فتبسم
الخليفة من ذلك واعجبه فاحضر له من عرفه به وذكروا ايضا انه
كان في طريق فمر كلب فزجره بعض اصحابه فقال له ابو اسحاق اما علمت
ان الطريق مشتركة بيننا وبينه وله في الورع حكايات شهيرة ومن
تواضعه انه كان مع جلالته وعلو منزلته يحضر مجلس بعض تلامذة
امام الحرمين اعني مجلس وعظه وهو الشيخ الامام البارع جامع المحاسن
والفضائل بلا ممانع ابو نصر عبد الرحيم بن الامام ابي القسم القشيري
كما سيأتي وذكر الحافظ ابن النجار انه لما ورد بلاد العجم كان يخرج اليه اهلها
بنسائهم فيمسحون اردانهم يعني به او قال اردانهم به ويأخذون تراب نعله
فيستشفون به الى ان قال اخبرني بعض الفقهاء الصلحاء الافاضل اهل
الصفا ممن يرد عليه احوال الفقراء كنا نتدارس القران فبينا نحن في
بعض الايام نتدارسه اذ كشف لي عن الشيخ ابي اسحاق حاضرا معنا في
المجلس واذا به يقول ما معناه حسبت في كتابي ما حسبت من خير
الامال وما حسبت قط انه يبلغ الى هذا الحال ونحو ذلك من المقال
يعني انه يتدارس كما يتدارس القران وقال القاضي محمد بن محمد اماما
اماما من ما اتفق لهما الحج الشيخ ابو اسحاق والقاضي ابو عبد الله الدامغاني

بعض نسخ

امیر المومنین بار رسالة ... قال امام

قال كنا جماعة نتدارس التنبيه

اما ابو اسحاق فكان فقيرا ولكن لو اراده لحمل على الاعناق واما الدامغاني
فلو اراد لجر على السندس والاستبرق لامكنه وقال الفقيه ابو الحسن
محمد بن عبد الملك الهمداني حكى ابي قال حضرت مع قاضي القضاة ابي
الحسن الماوردي سنة اربعين واربعمائة في عزاء انسان سماه فتكلم
الشيخ ابو اسحاق فلما خرجنا قال الماوردي ما رايت كابي اسحاق لو راه
الشافعي لتجمل به او قال لاعجب به وقال الامام ابو بكر الشاشي مصنف
المستظهري شيخنا ابو اسحاق حجة ائمة العصر وقال الموفق الحنفي الشيخ
ابو اسحاق امير المومنين فيما بين الفقهاء الى ان قال اليافعي ومن ذلك ايضا
ما ذكره بعضهم انه رؤي الشيخ الامام ابو اسحاق المذكور بعد وفاته و
عليه ثياب بيض وعلى راسه تاج فقيل له ما هذا البياض فقال شرف الطاعة
قال والتاج قال عز العلم وفيه قال عاصم بن حسين تراه من الذكا نحيف جسم
عليه من توقده دليل اذا كان الفتى ضخم المعالي فليس يضيره الجسم النحيل
وقال البندار العقيلي كفاني اذا عز الحوادث صارم ينيلني المامول في الاثر
والاثر يقد ويفري في اللقاء كانه لسان ابي اسحاق في مجلس النظر ومما قيل فيه
وكان قد استقر اجماع اهل بغداد بعد موت الخليفة على ان يعقد
الخلافة لمن اختاره الشيخ ابو اسحاق فاختار المقتدي بامر الله ومما حكاه
الامام طاهر بن الامام العلامة يحيى بن ابي الخير العمراني فيما يغلب على
ظنه ولقد رضيت عن الزمان وان رمى قومي بخطب ضعضع الاركان
لما اراني طلعة الحبر الذي ناحى الاله بعلمه الاديانا اذ كل الورى دينا

اختیار الشیخ ابو اسحق للخلافۃ المقتدی بامر اللہ

واکرم شیمة ❊ وامسّ فی حلق الحلوم عنانا ❊ واقلّ فی الدنیا العصیبة رغبة

لطالما قد انضت الرهبانا ❊ لله ابراهیم ای محقق ❊ صلب اذا ما الصبرة

لانا ❊ فجزاه من زهده ومخافة لله قد نظر المعاد عیانا ❊ ومما قیل فیه وفی

کتاب التنبیه ما رواه الحافظ ابن عساکر سقیا لمن صنف التنبیه مختصرا

الفاظه الغر واستقصی معانیه ❊ ان الامام ابا اسحاق صنفه لله والدین

لا للکبر والتیه ❊ رای علوما عن الافهام شاردة ❊ فحازها ابن علی کلها فیه

لا زلت للشرع ابراهیم منتصرا ❊ تذب عنه اعادیه وتحمیه ❊ قلت وفیه

وفی کتاب المهذب وما اشتمل علیه من الفقه والمسائل النفیسات نظمت ابیات

من جملتها هذه الابیات بعد ما طعن فیه بعض المتعصبین وزعم انه

لیس فیه شیء من المسائل الفقهیات وحلف علی ذلک بعض الایمان الغلیظة

فارسل الی من بعض البلاد البعیدة فی السوال عن ذلک وعن الیمین المذکورة

فاجبت بجواب مشتمل علی التصنیف والانکار الشدید علی الطاعن فی محاسنه

المشهورة وضمنت الجواب بهذه الابیات التی هی لی فضائله مشیرات اذا الغر

عن غر المسائل سائل وقال افتنی این استقرت فحوث وقل عن ها عن فقه

تبسمت ❊ ملاح الحلی حلت کتاب المهذب ❊ عذارا المعانی قد زهت فی

خدورها ❊ علی غیر کفو لا زمات التحجب ❊ دراری ابی اسحاق اکرم بسید ❊

امام نجیب للبعید مقرب ❊ بمدح علاه لا اقوم وانما ❊ اذب مقال الطاعن

المتعصب ❊ قبولا واقبالا حظته سعادة ❊ واضحی لطلاب کیاقوت مطلب

تصانیفه کم من امام وطالب ❊ بها انتفعا فی شرق ارض ومغرب ❊ وما ذاک الا

عن عطاء عنایته وتخصیص ته لا ینال بکسب ولما مات الشیخ ابو اسحق رثاه ابو القاسم بن ناقیا بالنون بعد الالف فاء ثم المثناة من تحت هکذا هو فی الاصل المنقول منه حیث قال ؎ اجری المدامع بالدم المهراق * خطب اقام قیامة الاماق * ما للیالی لا تؤلف شملها * بعد ابن بجدتها ابی اسحاق * ان قیل مات فلم یمت من ذکره * حی علی مر اللیالی باق * ثم درس بعده فی النظامیة ابو سعد المتولی مدة ثم صرف بالامام ابن الصباغ ثم صرف ابن الصباغ ایضا بابی سعد المذکور علی ما نقل بعضهم وذکر بعضهم انه لما توفی الشیخ ابو اسحق جلس اصحابه للعزاء بالمدرسة النظامیة فلما انقضی العزاء رتب مؤید الملک بن نظام الملک ابا سعد المتولی ولما بلغ الخبر نظام الملک کتب بانکار ذلک وقال کان من الواجب ان یغلق المدرسة سنة لاجله وامر ان یدرس الشیخ ابو نصر بن الصباغ قلت وممن درس فی النظامیة من الائمة الکبار ابو حامد الغزالی وابو بکر الشاشی صاحب المستظهری وابو النجیب السهروردی وجماعة کبار مترتبون علی تعاقب الاعصار وقد یتعجب من عدم ذکر التدریس بها لامام الحرمین ولیس بعجب فان امام الحرمین کانت اقامته بنیسابور وکان مدرسا هنالک بالمدرسة النظامیة قلت وهذا ما اقتصرت علیه من ذکر مناقب الشیخ ابی اسحق وله فضائل جلیلة ومحاسن جمیلة وسیرة حمیدة طویلة فی آدابه وزهادته وورعه وعبادته وفضائله وبراعته وتواضعه وقناعته وصلاحه

سله الصحیح انه بالقاف کما فی ترجمة عبد الله بن ناقیا فی وفیات الاعیان ۱۲

وکرامته وغیر ذلک من مشهور المناقب ومشکور المواهب التی لا یحصرها
عدّ حاسب الخ وعبد الرحیم بن حسن الاسنوی در طبقات فقهاء شافعیہ گفتہ الشیخ ابو اسحاق
ابراهیم بن علی بن یوسف الشیرازی شیخ الاسلام علماً وعملاً وورعاً وزهداً
وتصنیفاً واملاءً وتلامیذ واشتغالاً کانت الطلبة ترحل من الشرق
والغرب الیه والفتاوی تحمل من البر والبحر الی بین یدیه قال رحمه الله
لما خرجت فی رسالة الخلیفة الی خراسان لم ادخل بلداً ولا قریة الا وجدت
قاضیها او خطیبها او مفتیها من تلامیذی ومع هذا فکان لا یملک
شیئاً من الدنیا ابلغ به الفقر حتی کان لا یجد فی بعض الاوقات قوتاً
ولا لباساً ولم یحج بسبب ذلک هذا والامراء والوزراء بین یدیه ولو
اراد الحج لحملوه علی الاعناق وکان طلق الوجه دائم البشر کثیر البسط
حسن المجالسة یحفظ کثیراً من الحکایات الحسنة والاشعار ولشعر حسن ومنه
سألت الناس عن خلٍ وفیّ فقالوا ما الی هذا سبیل تمسّک ان قدرت
بودّ حرّ فان الحر فی الدنیا قلیل ولد رحمه الله تعالی بفیروزاباد
بکسر الفاء وقیل بفتحها حکاه الفزاری فی الاقلیلد وهی قریة من قری
شیراز فی سنة ثلث وتسعین وثلثمائة وقیل فی سنة خمس وقیل ست
ونشأ بها ثم دخل شیراز سنة عشر قرأ الفقه علی عبد الله البیضاوی
وعلی ابن رامین تلمیذی الداری ثم دخل البصرة وقرأ علی الجزری ثم
دخل بغداد فی شوال سنة خمس عشرة واربعمائة فقرأ الاصول علی ابی حاتم
القزوینی والفقه علی جماعة منهم ابو علی الزجاجی والقاضی ابو الطیب

ص ۲۰۲ / ۳۹۹ فصل اول کتاب تشیید — ترجمہ ابو اسحق از طبقات اسنوی

ص ... الاقلید ... بسکون الفاء ... اقلید ... باب تاسع ... [illegible]

الا ان استخلفه فی حلقته کما سبق فی ترجمته وهو اول من درس بنظامیة
بغداد کما ستعرفه فی ترجمة ابن الصباغ وصنف التصانیف النافعة المشهورة
منها المهذب والتنبیه واللمع وشرحها فی اصول الفقه والنکت فی الخلاف
والمعونة فی الجدل بدأ فی تصنیف التنبیه فی اوائل رمضان سنة اثنتین
وخمسین واربعمائة وفرغ منه فی شعبان من السنة التی تلیها وهی سنة
ثلث وبدأ فی تصنیف المهذب سنة خمس وخمسین وفرغ منه یوم الاحد
سنة تسع وستین توفی رحمه الله یوم الاحد وقیل لیلة الاحد حادی عشر
جمادی الاخرة وقیل الاولی سنة ست وسبعین واربعمائة ودفن من
الغد بمقبرة باب ابرز قاله النووی فی تهذیبه وکان موته فی دار المظفر
ابن رئیس الرؤساء فی دار الخلافة واول من صلی علیه المقتدی بالله
امیر المومنین ورثاه ابو القاسم بن ناقیا بقوله شعر اجری المدامع بالدم
المهراق ۔ خطب اقام قیامة الآماق ۔ ما للیالی لا انتظام لشملها ۔ بعد ابن
بجدتها ابی اسحاق ۔ ان قیل مات فلم یمت من ذکره ۔ حی علی مر اللیالی باق انتهی
وتقی الدین ابوبکر بن احمد اسدی در طبقات شافعیه گفته ابراهیم بن علی بن یوسف
بن عبدالله الشیخ ابواسحاق الشیرازی شیخ الاسلام علما وعملا وورعا
وزهدا وتصنیفا واشتغالا وتلامذة ولد بفیروزاباد قریة من قری
شیراز فی سنة ثلاث وتسعین وثلثمائة وقیل فی سنة خمس وقیل سنة
ست ونشأ بها ثم دخل شیراز سنة عشر وقرأ الفقه علی ابی عبدالله البیضاوی
وعلی ابن رامین تلمیذی الدارکی ثم دخل بصرة وقرأ بها علی الجزری ثم

ص ۱۳۱ / ۳۵
الطبقة الخامسة عشر
ترجمه ابواسحق از طبقات ابوبکر اسدی

دنبالۂ ترجمۂ شیرازی از ...

دخل بغداد فی شوال سنة خمس عشرة واربعمأة وقرأ الاصول علی ابی حاتم القزوینی والفقه علی جماعة منهم ابو علی الزجاجی والقاضی ابو الطیب الی ان استخلفه فی حلقته واشتهر وارتفع ذکره وکانت الطلبة ترحل من المشرق والمغرب الیه والفتاوی تحمل من البر والبحر الی بین یدیه قال رحمه الله لما خرجت فی رسالة الخلیفة الی خراسان لم ادخل بلدا ولا قریة الا وجدت قاضیها او خطیبها او مفتیها تلامیذی وینسب له البسطامیة درس بها الی حین وفاته ومع هذا کان لا یملک شیئا من الدنیا بلغ به الفقر حتی کان لا یجد فی بعض الاوقات قوتا ولا لباسا ولم یحج بسبب ذلک وکان طلق الوجه دائم البشر کثیر البسط حسن المجالسة یحفظ کثیرا من الحکایات الحسنة والاشعار وله شعر حسن توفی فی جمادی الآخرة وقیل الاولی سنة ست وسبعین واربعمائة ودفن بباب ابرز وتصانیفه التنبیه بدأ فیه من اوائل رمضان سنة اثنتین وخمسین واربعمأة وفرغ منه فی شعبان من السنة الآتیة اخذه من تعلیق ابی حامد وبدأ فی المهذب سنة خمس وخمسین وفرغ منه سنة تسع وستین اخذه من تعلیق شیخه ابی الطیب واللمع والتبصرة شرحها وله کتاب کبیر فی الاختلاف اسمه تذکرة المسؤلین وآخر دونه سماه النکت والعیون والمعونة فی الجدل وکتاب طبقات الفقهاء

شمس الدین ابو عبد الله محمد بن احمد الذہبی در عبر فی خبر من غبر در سنہ ست وسبعین واربعمائۃ گفتہ وفیہا توفی الشیخ ابو اسحاق الشیرازی ابراہیم بن یوسف الفیروزآبادی الشافعی جمال الدین احد الاعلام وله ثلاث وثمانون سنة تفقه بشیراز وقدم بغداد وله اثنان وعشرون

ص ۲۳۴ / ۴۳۵
ترجمۂ ابو اسحٰق از عبر ذہبی

سنة فاستوطنها ولزم القاضی ابا الطیب الی ان صار معیده فی حلقته
وکان انظر اهل زمانه وافصحهم واورعهم واکثرهم تواضعا وبشرا وانتهت
الیه ریاسة المذهب فی الدنیا روی عن ابی علی بن شاذان والبرقانی
ورحل الیه الفقهاء من الاقطار وتخرج به ایمة کبار ولم یحج ولا وجب
علیه لانه کان فقیرا متعففا قانعا بالیسیر درس بالنظامیة وله
شعر حسن توفی فی الحادی والعشرین من جمادی الآخرة وعمر بن مظفر المعروف
بابن الوردی در تتمة المختصر گفته ثم دخلت سنة ست وسبعین واربعمائة
فیها فی جمادی الاخرة توفی الشیخ ابو اسحق ابراهیم بن علی بن یوسف
الفیروزابادی الشیرازی وفیروزاباد بلدة بفارس وقیل هی مدینة
جور ومولده سنة ثلاث وتسعین وثلثمائة وقیل سنة ست وتسعین
کان اوحد عصره علما وزهدا وعبادة ولد بفیروزاباد ونشأ ودخل
شیراز وتفقه ثم قدم البصرة ثم بغداد سنة خمس عشرة واربعمائة
وکان اماما فی المذهب والخلاف والاصول له المهذب والتنبیه والتلخیص والنکت
والتبصرة واللمع ورؤس المسائل وکان فصیحا ینظم حسنا فمنه سالت الناس
عن خل وفی فقالوا اما الی هذا سبیل تمسک ان ظفرت بود حر فان الحر
فی الدنیا قلیل (قلت) وهذا قریب من قول بعض الناس اکثر وطء الناس من
شبهة او من زنا والحل قلیل فابن حلال نادر نادر والنادر النادر کالمستحیل
والله اعلم وللشیخ ایضا جاء الربیع وحسن ورده ومضی الشتاء وقبحه
برده فاشرب علی وجه الحبیب ووجنتیه وحسن خده وکان مستجاب الدعوة

ص ٣٩٦ نصف اول از جلد سوم مصر

ترجمه ابو اسحق از تتمة المختصر ابن الوردی

مطمح التکلف ولما توجّه رسولا من الخلیفة الی خراسان قال ما دخلت بلدة ولا قریة الّا وخطیبها وفاضلها تلمیذی ومن جملة اصحابی از اشعه انوار این بیان سنیع الارکان وبوارق شوارق اضواء این فصل رزین البنیان بر کسیکه ادراک سلیم او بآفت غیر موصوم وعقل صافی او بخرافت غیر موسوم باشد واضح وظاهر گردید که علو مرتبت وسمو منزلت وکمال براعت وفضل وذکاء مجد وطیب اصل ونهایت عظمت ونبالت وشرف ورفعت وجلالت سید مرتضی بغایت قصوی رسیده است که اکابر اجله محققین واجلّه منقدین وافاخم مهره حذاق واماثل مشهورین فی الآفاق وجهابذه اعلام ومدققین عظام سنیه بآن اعتراف دارند لکن از غرائب دهور وعجائب امور این ست که شاهصاحب بهره از اطلاع بر افادات این حضرات که در مدح وثناء جناب سید مرتضی طاب ثراه اهتمام تمام دارند بر نداشته در تهجین وتوهین وازراء وحسارت ادب آنجناب کوشیده نهایت حسن ادب خود وغایت معرفت وحق شناسی واطلاع بر کتب رجال ظاهر ساخته اند چنانچه در باب پنجم بعد ایراد واعتراض بر کلام سید مرتضی که وهن ورکاکت وشناعت آن بر ناظر متدبر ومنصف متامل ظاهر ست گفته وهر چند این کلام مرتضی را درینجا نقل کردن وبران رد وقدح نمودن بظاهر فضولی می نماید لیکن غرض تنبیه ست بر قوت دانشمندی این بزرگان ودقیقه فهمی این بزرگواران که در معنی یک شعر از اشعار شاعر بدوی چه قسم دست بر سر وپای در گل مانده وباوصف این تقریرات که مضحک ثکلان وملعبه صبیان است اورا جمیع طائفه شیعه امامیه علم الهدی لقب داده اند وبناء دین وایمان ... خود بر اقوال او نهاده اند انتهی کمال عجب ست ونهایت حیرت که جناب شاهصاحب از افادات وتصریحات اکابر اماثل واساطین افاضل خود حظی بر نداشته در وادی اغفال

ص ۳۲۰ / ۴۷۶
عقیده بستم از باب پنجم

و بوادی احتیال بسبب کمال اختلال و اعتلال و اهمال عقل رزین و استیلاء حبّ ترویج زیوف کاسده و تخدیع همج رعاع اسعافاً نموده در ذمّ و اهانت و توهین و تهوین و لوم و تهجین جناب سید مرتضی طاب ثراه اطلاق لسان فرموده جان نازنین انصاف را زیر تیغ بیدریغ اعتساف کشیده اند و ادّعای ملازمان شاه صاحب عجز سید مرتضی را از فهم معنای شعر ذو الرمه از اعجب هفوات و اشنع ترّهات ست زیرا که کمال و تبحر و جلالت شان جنابش در علوم ادبیه از نهایت ظهور و اشتهار کالشمس فی رابعة النهار ست نسبت عجز از فهم شعری از اشعار عربیه بآنجناب نمودن ضحکهٔ ثکلان و لعبهٔ صبیان ست و مثل آنست که کسی بگوید که سیبویه خبری از نحو نداشت و اصمعی را در لغت منزلتی نبود مگر نشنیدهٔ که ابو العلاء معرّی که علوّ مرتبت او در علوم عربیه در یافتی و شنیدهٔ که در علم ادب کتابی تصنیف کرده که زیاده از یکصد جلدست و قاضی ابو الطیب طبری نظیر او را در جمیع مردم عصر نه دانسته و او را سابق الفضل و مکمل گفته و ارشاد کرده که قلب او کنز جمیع علوم ست و خاطر او در حدّت نار مشتعل ست و مساوی ست برای او سرّ معانی و جهر آن و معضل معانی ظاهرست نزد او و مفصل ست و نیز از ارشاد او ظاهرست که ابو العلا نظم درّ با سراج تجمیل نموده و بلندی مرتبه این درّ بمشابه ست که کواکب هم پستر ست از ان الی غیر ذلک مما سمعت رضیین کریمین را بمالکی سرح القریض وصف نموده جلالت شان و تقدم و تبرز ایشان در فن شعر ظاهر ساخته و قصیده بدیعه خود را که ابن خلکان بغایت مدح آن نموده و صفدی هم بعض اشعار آنرا بکمال مرتبه استحسان کرده کمترین بهاره از روی حسن که اهدا کرده شود و بسوی احسن روضه مونقه که با وصف حسن ان رعی نکرده شود وا نموده و نیز مدح این هر دو جناب را سبب تشرف خود دانسته و نیز از مدح او با ملاحظه عبارت شرح ظاهرست که این هر دو جناب

در رفعت مکان و شهرت فضائل مثل دو کوکب اند که مخفی نمی شود ضوء آن بلکه آن هر دو
روشن اند در ظلمت لیل و بیاض صبح و مرتقی نمی شود بسوی ایشان حوادث دهر بس اخفاء
شان بکند و نیز ازان ظاهرست که ایشان متألق اند و مرتع در ریاض مکارم و متألق اند
بسود دو عفاف و مثل قمر اند در ظلمات و فصاحت کلام ایشان بمرتبه ایست که هرگاه
گویا میشوند اهل نجد نزد شان مثل نبط اند در رکاکت و عیّ ازان هویداست که سید مرتضی
و سید رضی هر دو متساوی اند در فضل و قسمت کرده اند در میان خود مکارم را بتناصف
و تصافی و نیز ازان روشن ست که سید مرتضی و سید رضی سبقت کرده اند در حلبه مکارم
وجود و اطهر خلف افخر جناب سید مرتضی ثانی ایشانست و تیر این هر سه بزرگان در
فضائل بمثابه ایست که حکم کرده مردم را بآنکه قضاء عجب کنند ازین احلاف ندی و جود
که معاهده آن کردند و وفا بمقتضای آن نمودند و نیز ابو العلا بخطاب ایشان گفته که شما
صاحبان نسب قصیر هستید پس شرف شما ظاهرست بر کبرا و اشراف و نیز کمال جلالت
بیت رفیع ایشان بقول خود ما زاغ الخ ظاهر ساخته و از قول او والشمس دائمة البقاء و اضحت
که شرف بیت ایشان مثل شرف شمس دائم و غیر زائل ست و از قول او سطعت الخ و اضحت
که نار قری که آنرا رضیین کریمین و سید اطهر روشن کرده عظیم و مرتفع ست که زحل هم اطفاء
آن نمی تواند کرد و روشنی این نار روشنی نور حق ست که همیشه زیادت در سطوع دارد منطفی
نمی شود و لطیف تر آنست که همین کتاب غرر و درر جناب سید طاب ثراه نقل کرده و در
تشنیع بران می نمایند و ازان مثبت نهایت تفضل و جلالت مرتبت جناب سید مرتضی می پندارند
قاضی القضاة ابن خلکان که حسب افاده علامه سبکی شافعی زمان خود از روی علم بود
و ادب او جانب خفاجی را تضعیف ساخته و لیه الطفل جمهیرا انفرد و کرائی را اهلی نزده

وبتصریح علامه صفدی فاضل بارع ومتفقه عارف بالمذهب وحسن الفتاوی جید القریحه بصیر
بالعربیة وعلامه بادب وشعر وایام ناس کثیر الاطلاع حلو المذاکره واقر الحرمه بود وحسب افاده
تاج الدین فزاری جامع فصاحت منطق وغزارت فضل وثبات جاش ونزاهت نفس
وبتصریح قطب الدین امام وادیب وبارع وحاکم عادل ومورخ جامع وبرای او باع
طویلست در فقه ونحو وادب وعزیز الفضل وکامل العقل بوده وهفده دیوان شعر را
حافظ بود وبنابر ارشاد برزالی یکی از علماء مشهورین وسید او باو دهر مذکورین بوده و
جمع کرده درمیان علوم کثیره مثل فقه وعربیت وتاریخ ولغت وغیر آن وجمع کرده
تاریخی نفیس وبرای او ید طولی بود در علم لغت ودیده نشد در وقت او کسیکه شناسد
دیوان متنبی را مثل شناختن او ومجلس او کثیر الفوائد والتحقیق والبحث بود وذهبی فرموده
که او امام فاضل وبارع متقن عارف بالمذهب حسن الفتاوی جید القریحه بصیر بالعربیه علامه
در ادب وشعر وایام ناس کثیر الاطلاع حلو المذاکره واقرا لحرمه بود واز نجوم زاهره ظاهرست
که او امام عالم وفقیه ادیب وشاعر مفنن بود وفضائل در او جمع شده ومعدوم النظیر بود
در علوم شتی وحجت بود در انچه نقل میکرد وتحقیق میکرد چیزی را که وارد میکرد ومنفرد بود
در علم ادب وحسب افاده یافعی عالم بارع وعارف بمذهب وفنون آن وسدید الفتاوی
جید القریحه وقور رئیس حسن المذاکره حلو المحاضره وبصیر بشعر جمیل الاخلاق سری محکے
واخباری عارف بایام ناس بوده وکتاب وفیات الاعیان او از احسن تصانیف
این فن ست وکسیکه مطالعه کند تاریخ او را مطلع می شود بر کثرت فضائل او الی غیر ذلک
مما سمعت بنهایت مرتبه مدح وثنا نموده یعنی تصریح کرده که آن کتاب ممتع یعنی نافع ست
ودلالت میکند بر فضل کثیر وتوسع در اطلاع بر علوم وعلامه یافعی که نبذی از فضائل

فاخره و محامد باهره او هم شنیدی و دریافتی که او علاوه بر کمالات علمیه بمرتبه عالیه ولایت
و کرامت هم حسب افاده این حضرات فائز بوده و جلالت و عظمت شانش بمرتبه رسیده
که دخول مدینه منوره علی حسب ما سمعت سابقا بغیر اذن صریح جناب رسالتمآب صلی الله علیه
و آله و سلم نه پسندیده و چهارده روز بر باب مدینه اقامت کرده تا آنکه دروغ بر گردن یافعی
جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم او را مژده شفاعت خود در آخرت و رفاقت او
با آنحضرت در جنت مبشر ساخت و حث و ترغیب بر زیارت عشره مبشره اهل یمن که
پنج کس از ایشان زنده بودند و پنج کس مرده فرموده و یافعی نزد احیا آمد و ایشان او را
تحدیث کردند و نزد اموات آمد و ایشان هم تحدیث او کردند و یافعی شک را درین باب
عین شرک می داند و محمد بن عمر نظاری که یکی ازین عشره مبشره بود کرامت خود و صدق
منام یافعی هم ظاهر ساخته که بوقت رسیدن یافعی بخدمتش گفته که مرحبا برسول رسول الله
و بعد امتثال امر نبوی در زیارت این عشره باز یافعی بسوی مدینه آمد و بر باب مدینه یازده
روز رحل اقامت انداخت و اکتفا بر منام اول نکرد و طالب اذن صریح شد تا آنکه جناب
رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم در منام ثانی اذن صریح بدخول مدینه منوره داد یعنی ارشاد
فرمود که داخل شو بدرستیکه تو از آمنین هستی و چون ولی جلیل الشان هم این کتاب غرر
و درر را مدح نموده و گفته است که آن کتابیست که دلالت می کند بر فضل کبیر و توسع در
اطلاع بر علوم پس مقام نهایت شرم و آزرم و حیا و خجالت است که چنین عالم جلیل
و محقق نبیل سنیان کتاب غرر و درر را باین مدح عظیم و ثنای جلیل یاد سازند و جناب
شاهصاحب برغم شان بعض افادات همین کتاب را سبب غایت عجب و ازرا
و تحقیر و تعییر جناب سید مرتضی طاب ثراه گردانند و از تفضیح و تقبیح خود نهراسند کرامت

جناب سید مرتضی انست که چون جناب شاهصاحب درین مقام در صدد توهین و تهجین آنجناب افتاده و زبان بتغلیط در فهم شعر ذو الرمه و حط منزلت ملازمانش در علم عربیت گشاده ببلاء تحریف و تصحیف کلام ذو الرمه مبتلا شده و از فهم کلام منثور او فضلا عن المنظوم بر اهل شناسعه دور افتاده کمال علو منزلت خود در علم عربیت ثابت ساخته بیانش آنکه در صدر این تشنیع شنیع گفته و عجیب ست از علماء امامیه که آیات صریحه قرآن را گذاشته و اخبار صحیحه ائمه را پس پشت انداخته بقول شاعری جاهل تمسک نموده اند و درین اعتقاد خود مصداق آیه والشعراء یتبعهم الغاوون گشته اند روی الشریف المرتضی فی الغرر والدرر عن الثوری عن ابی عبیدة قال اختصم روبة و ذو الرمة عند بلال بن ابی بردة فقال روبة والله ما فحص طائر فحوصا ولا تقرمص سبع قرموصا الا بقضاء من الله وقدره فقال له ذو الرمة والله ما قدر الله علی الذئب ان یاکل حلوبة عیایل جیرانک قال روبة افبقدرته اکلها هذا کذب علی الذئب فقال ذو الرمة الکذب علی الذئب خیر من الکذب علی رب الذئب قال المرتضی هذا الخبر صریح فی قوله بالعدل واحتجاجه علیه ونصره له انتهی درین عبارت لفظ ضرائک را که بعد لفظ عیایل در اصل غرر مذکورست بسبب از دحام وهم و مجاورت سوء فهم بلفظ جیرانک محرف ساخته و ضرائک جمع ضریک بمعنی فقیرست پس بجای آن لفظ جیرانک که جمع جار مضاف بکاف خطابست آوردن داد تبحر و کمال عربیت دادنست و تحقیق و تدقیق را بپایه قصوی رسانیدن ذلک مبلغهم من العلم و هیچ ظاهر نمی شود که برای لفظ جیرانک چه معنی ایجاد کرده و در ترکیب چه محل برای آن قرار داده و جناب سید مرتضی قدس الله نفسه الزکیه و افاض علینا من برکاته الرحیمه

فی تربیة السفینة خود تفسیر لفظ ضرائک فرموده است لکن چون کابلی این تفسیر را نقل نکرده شاهصاحب
اصل غرر و درر را در خواب هم ندیده بودند نتوانستند که معنای این لفظ از ارشاد خود
جناب سید مرتضی دریابند فضلا ازینکه بقوت علمیه خود ادراک کنند و از تحریف قبیح
و تصحیف شنیع باز مانند و تمام عبارت جناب سید مرتضی که اول آن هم کابلی نقل کرده
که از ان مثل آخر آن بطلان دعوی شاهصاحب که اهل حق درین اعتقاد بقول شاعری
جاهل تمسک کرده اند واضح است و آخر آن مشتمل است بر تفسیر لفظ ضرائک این است و ممن کان ص ۲۰۸ ج
من مشهوری الشعراء ومتقدّميهم على مذهب اهل العدل ذو الرمة واسمه
غيلان بن عقبة وكنيته ابو الحرث وذو الرّمة لقب لُقّب به لبيت قاله
وهو فی صفة الوتد اشعث باقی رُمّة التقليد والرّمة القطعة البالية
من الحبل ويقال حبل ارمام اذا كان ضعيفا باليا وقيل انه انما لقب بذی
الرّمة لانه كان وهو غلام ينفزع فجاءت به امّه بمن كتب له كتابا
وعلّقته عليه برُمّة من حبل فسمّی ذا الرّمة ويشهد بمذهبه فی
العدل ما اخبرنا به ابو عبيد الله محمد بن عمران المرزبانی قال حدثنا
ابن دُريد قال حدّثنا ابو عثمان الاشناندانی عن التوزی عن ابی عبيدة
قال اختصم رؤبة وذو الرّمة عند بلال بن ابی بُردة فقال له رؤبة
والله ما فحص طائر افحوصا ولا تقرمص سبع قرموصا الا بقضاء
من الله وقدر فقال له ذو الرمة والله ما قدّر الله على الذئب
ان ياكل حلوبة عيايل ضرائك قال رؤبة افبقدرته اكلها هذا كذب
على الذئب ثان فقال ذو الرمّة الكذب على الذئب خير من الكذب

علی رب الذنب و هذا الخبر صریح فی قوله بالعدل و احتجاجه علیه بصیرته فیه فاما العیایل فهو جمع عیّل و هو ذو العیال و الضرائک جمع ضریک و هو الفقیر انتهی از آخر این عبارت ظاهر ست که جناب سید مرتضی طاب ثراه اوّلا معنای لفظ عیایل بیان کرده و بعد آن لفظ ضرائک را تفسیر فرموده و تصریح نموده بانکه آن جمع ضریک ست و ضریک بمعنی فقیر ست و از صدر این عبارت اعنی و ممّن کان من متقدمی الشعراء و متقدمیهم علی مذهب العدل ذو الرمة و جمله و بیتی که بمذهب فی العدل الخ صراحة واضحست که غرض آنجناب آنست که استدلال و احتجاج کند بقول ذو الرمه بر صحت اصل عقیده بلکه غرض آنجناب استدلال ست باین حکایت بر آنکه ذو الرمه معتقد عدل بود چنانچه آخر عبارت اعنی و هذا الخبر صریح فی قوله بالعدل و احتجاجه علیه و بصیرته فیه نیز صریحست در آن و ظریف تر آنست که جناب شاهصاحب بمحض تحریف لفظ ضرائک اکتفا نکرده در عبارت دیگر که جناب سید مرتضی بعد این مناظره از ذو الرمه نقل فرموده نیز تحریف پس شنیع و تغییر بس فظیع بکار برده اند چنانچه بعد طعن و تشنیع بلیغ بنقل عبارت سابقه غوره در رکه شناعت و فظاعت آن از تصریحات عدیده جناب سید مرتضی که ذکر آن کردم ظاهر ست گفته اند و روی الشریف المرتضی عن الاصمعی عن اسحاق بن سوید قال انشدنی ذو الرمة و عینان قال الله کونا فکانتا فعولان بالالباب ما یفعل الخمر فقلت فعولین خبر الکون فقال لو سبّحت لو بحت انما قلت عینان فعولان وصفتهما بذلک قال المرتضی انما تحرز ذو الرمة بهذا الکلام من القول بخلاف العدل انتهی کلامه درین عبارت لفظ سبّحت را که فعل مخاطب از تسبیح ست بلفظ شخت که ماخوذ از شاخ یشیخ ست تبدیل کرده شیخوخت خود

محمل ست این فقره قصد و ذم است این معنی ابلغ و جه تحریر از خلاف محمل ...
سوم آنکه دعوی این معنی که در صورت جعل فعولان بصفت بیتان سوق کلام بالاصالة برای
اثبات فتانی و ساحری و عقل ربائی دو چشم معشوق می شود و این معنی قصد و ذم ...
در تبه عالی دارد نیز خالی از دلیل و شاهد ست چهارم آنکه داب عرب ست که اشیای خوب را
در مقام مدح و ثنای آن نسبت بحق تعالی می نمایند کما یقال لله دره و لله ابوه و عبد الرحمن
بن محمد اسفراینی در حاشیه فوائد ضیائیه شرح کافیه نحو ابن الحاجب در شرح قول شارح و لله
در المصنف گفته الدر فی اللغة اللبن و فیه خیر کثیر عند العرب فاریدبه الخیر
مجازا فان العرب اذا عظّموا شیئا نسبوه الی الله تعالی قصدا الی ان غیره لا یقدر
علیه انتهی و ابو نصر اسمعیل بن حماد جوهری در صحاح گفته الدرّ اللبن یقال فی الذم
لا درّ درّه ای لا کثر خیره و یقال فی المدح لله درّه ای عمله و لله درّک
من رجل و احمد بن محمد الفیومی در کتاب مصباح منیر فی غریب الشرح الکبیر گفته و الدرّ اللبن
تسمیة بالمصدر و منه قیل لله درّه فارسا انتهی اگر مخالفت محمل ...
نسبت ساحری و فتانی هر دو چشم معشوق بحق تعالی ابلغ و اعجب بود و رتبه عالی داشت
بنسبت اثبات محض ساحری و فتانی هر دو چشم بلا نسبت آن بخدای تعالی ...
جناب شاه صاحب قلب موضوع کرده نسبت را بحق تعالی سبب انحطاط کلام از رتبه
می گردانند پنجم آنکه از افاده خود شاه صاحب هم ظاهر ست که نسبت خالق بحق تعالی
مفید مدح و ثنا آنست چنانچه گفته اند و نیز ثابت شد که حق تعالی آنها را بقدرت خاص
خود و بامر تکوین خود آفریده الخ چه ازین کلام ظاهر ست که بیان کون این هر دو چشم بحکم
باری تعالی مفید جلالت و عظمت و مدح و ثنای آنهاست و اگر محض کون ایشان بیان

ابن حسین العکبری البغدادی در تبیان شرح دیوان متنبی در شرح شعر و ترقّ القضا ایام تحریره ... گفته و هو مسمّی بالمصدر لانه یقال در اللبن درّا ثم کثر حتی قالوا لله درّه ای ... الذی ارضعه قالوا لا درّ درّه و هو ... النعجب ۱۲ ص ۱۵ جلد اول ۵۲۹

۵۲ و ابن اثیر در نهایه گفته و فی الحدیث لله درّک ... اذا اضیف الشیء الی عظیم شریف اکتسی عظما و شرفا کما قیل بیت الله و ناقة الله ... ص

و محمد قبل ... و التعجب ... فی معرض المدح ... و الی ... کما فی ... ابیاتی نقل کرده که از جمله آن این شعر ست ... ابراهیم الی الحق و ابن ابی الحدید در قصیده سابعه از قصائد سبعه که در مدح جناب امیر المؤمنین علیه السلام گفته می گوید

... الامام ... حسبنا ... التحکش

ابو علی احمد بن محمد المرزوقی در شرح دیوان حماسه ... قطرة ذی ... و ... تکمیل ... و من ... الی الله تعالی ... از ... ۱۲ ص ...

می کرد این فائده حاصل نمی شد پس اثبات کون هر دو چشم معشوق بامر باری تعالی مفید
مدح وثنا وجلالت وعظمت انهاست همچنین اگر مخالفت عدل لازم می آمد اثبات ساحری
و فتانی انها بامر وخلق باری تعالی مفید مزید جلالت وعظمت شان ایشان می شد و کلام ابلغ
و افصح واعجب می شد پس تحرز ذو الرمة از نسبت ساحری بحق تعالی با وصف نسبت کون
هر دو چشم بحق تعالی دلیل صریحست بر تحرز او از مخالفت عدل ششم آنکه پر ظاهرست که اگر مجموع
خبر کانتا باشد درین صورت برای عینان یک صفت خواهد بود که همین جمله قال الله کونا الخ می باشد
و عائد در جمله وصفیه محذوف ست و تقدیرش چنین ست قال الله لهما کونا فکانتا و جمله فکانتا
متفرع ست بر جمله اولی و معطوف بران ست و در صورت رفع دو صفت یکی جمله قال الله کونا فکانتا
و دیگر فعولان هرگاه بنا بر رفع فعولان دو صفت برای عینان متحقق شد ظاهر گردید که فعولان
صفت ثانیه ست و جمله قال الله کونا فکانتا صفت اولی پس صفت اولی بسبب تقدیم آن
اولی و احری ست بآنکه کلام مسوق برای آن باشد و لا اقل آنکه کلام مسوق برای اثبات هر دو صفت
باشد هفتم آنکه از کلام خود شاهصاحب هم ظاهرست که از کلام ذو الرمة بر تقدیر رفع فعولان
دو فائده حاصل میشود یکی اثبات فتانی و ساحری و عقل ربایی هر دو چشم معشوق دوم آنکه
حق تعالی انهارا بقدرت خاص خود و بامر تکوین خود آفرید الخ و پر ظاهرست که ثبوت فائده
ثانیه از کلام ذو الرمة قبل از ثبوت فائده اولی ست از کلامش چه این فائده یعنی حق تعالی انهارا
بقدرت خاص خود و بامر تکوین خود آفرید الخ از فقره قال الله کونا فکانتا ثابت می شود و این مقدم ست
بر فعولان و ثبوت فتانی و ساحری و عقل ربایی که شاهصاحب ادعای سوق کلام بالاصالة برای
آن کرده اند متاخرست از فقره قال الله کونا فکانتا پس چرا شاهصاحب متقدم را متاخر کرده اند
و متاخر را متقدم وجه وجیه این تقدیم و تاخیر و تبدیل و تغییر که سبب اشتباه ناظر غیر بصیر می شود باید کرد

هشتم آنکه فعولین در صورت نصب خبر کانتا خواهد بود و جمله فکانتا متفرع است بر جمله ... و ظاهر است
که مقصود بالذات در جمله خبریه خبر می باشد پس مقصود بالذات در جمله کانتا فعولین اثبات فعل
برای عینان است و این هم ظاهر است که مقصود بالذات در هر دو جمله قال الله کونا فکانتا الخ
جمله فکانتا الخ است چنانچه در جمله جاءنی زید فاکرمته مقصود بالذات اثبات اکرام برای زید است
پس در صورت نصب فعولین مقصود بالذات اثبات فعل برای عینان خواهد بود نه مقصود بالعرض
آری قبل از اثبات فعل برای عینان بطور توطیه و تمهید این هم ثابت شده که حق تعالی
بایشان خطاب کونا فرموده و ثبوت این معنی ضرری بمقصود بالذات بودن اثبات فعل
برای عینان نمی رساند نهم آنکه از ملاحظه عبارت اصل غرر و درر ظاهر است که ذو الرمة بجواب
اسحق بن سوید از گردانیدن فعولین خبر کون باین وجه استنکاف کرده که آنرا مخالف تسبیح و تنزیه
باری تعالی دانسته چنانچه فقره لو سبحت ربک بران دلالت صریحه دارد چه این کلام
واضح است که اسحق بن سوید بجعل فعولین خبر کون تسبیح باری تعالی نکرده و اگر عینان را مرفوع
و صفت عینان می گردانید تسبیح باری تعالی میکرد پس این کلام در صدق دعوی جناب
سید مرتضی اعنی و انما تحرز ذو الرمة بهذا الکلام عن القول بخلاف العدل صریح است لکن چون
جناب شاهصاحب معانی کلام ذو الرمة ندریافتند بلکه اصل الفاظ را نتوانستند که درست بخوانند
بلکه آنرا تحریف و تصحیف نمودند باین سبب در رد ارشاد باسداد جناب سید مرتضی طاب ثراه
دراز نفسی و هرزه سرائی آغاز نهاده اند و باین تقریر مهمل و تخیل و تزویر بی مغز و مختل بخود
بالیده در پوست نمی گنجند و گمان می برند که در تغلیط جناب سید مرتضی گوی مسابقت ربوده
داد تحقیق و امعان نظر داده اند دهم آنکه این خبر را جناب سید مرتضی بوجهی دیگر غیر درر و غرر
نقل فرموده و اگر شاهصاحب ملاحظه آن می کردند در تحریف لفظ سبحت بلفظ شخت که سلب

عدم فهم مراد گردیده مبتلا می شدند لکن چون در تقلید کابلی و استراق خرافاتش انهماک تمام دارند
رو بمراجعت اصول کتب نمی آرند پس باین وجه دیگر هم نبردند جناب سید مرتضی طاب ثراه
در غرر و درر بعد عبارت سابقه که دران فقره لو سبحت ربحت مسطور ست فرموده وقد ص ۲۰۸
روی هذا الخبر علی خلاف هذا الوجه اخبرنا ابو عبید الله المرزبانی قال حدثنی
احمد بن خالد النخاس قال حدثنی محمد بن القسم ابو العینا قال حدثنی الاصمعی قال
لما انشد ذو الرمة قوله ؎ وعینان قال الله کونا فکانتا ؞ فعولین بالالباب
ما تفعل الخمر ؞ وهو یرید کونا فکانتا فعولین فعولین خبر کانتا قال له عمرو بن
عبید ویحک قلت عظیما فقل فعولان بالالباب فقال له ذو الرمة ما ابالی
ت هذا ام سبحت فلما علم ما ذهب الیه عمرو بن عبید قال یا سبحان الله او عنیت
ظلمت کنت جاهلا از ملاحظه این عبارت ظاهر ست که ذو الرمه هرگاه فعولین
بنصب خواند عمرو بن عبید بران رد و انکار کرد یعنی گفت که وای بر تو گفتی قول عظیم را یعنی
درین کلام جسارت بزرگ کردی که نسبت قبیح بحق تعالی ازان ظاهر می شود پس بگو فعولان
بالالباب و ذو الرمه بجواب عمرو بن عبید گفته ما ابالی قلت هذا ام سبحت یعنی باک نمی دارم
ازینکه گفتم این قول را یا تسبیح کردم پس اگر قاصر الباعی در روایت اولی
بسبب سوء فهم لو سبحت ربحت را بفقره لو شحت و بحت محرف ساز و معنای رکیک برای آن
بسبب کمال انهماک در اختراع و ابتداع تراشد می تواند که درین روایت لفظ سبحت را
محرف بلفظ شحت نماید و چون شاه صاحب را اصلا بهره از تتبع و تفحص نیست از و شان
چه شکایت عدم ملاحظه این روایت توان کرد لکن حیف ست که کابلی هم این روایت را
با وصفیکه متصل روایت اولی مذکور ست ملاحظه نکرده یا دیده و دانسته خود را بر وادی

بتجاهل و اغفال و ایضاع در تهامه مکابره و مجادله صریح الاختلال زده در ردّ افاده جناب سید مرتضی طاب ثراه کوشیده و مخفی نماند که هرچند این خبر حسب ظاهر مخالف خبر اوّل است که این خبر ظاهر می‌شود که خود ذو الرّمه فعولین را بنصب انشاد کرده و از خبر اوّل واضح است که آنرا برفع خوانده لکن جمع در هر دو ممکن است باین طریق که محتمل است که ذو الرّمه اولا بلا تدبر و بلا تامّل فعولین را منصوب قرار داده باشد و همان طور رو بروی عمرو بن عبید خوانده و هرگاه عمرو بن عبید تنبیه بر شناعت آن کرده عدول از نصب که مخالف عدل است نموده آنرا مرفوع گردانیده و رو بروی اسحق بن سوید برفع خوانده و هرگاه اسحق بن سوید از منصوب گمان کرد ردّ و ابطال آن نمود و شناعت آن ظاهر ساخت الحاصل مقام نهایت عجب است که شاهصاحب باوصف پی سپر شدن وادی پرخار ترهات دور از کار و اختیار نعاره بفوات رکیکه که هر یک از ان کَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ است و بکمال وضوح از ان ظاهر که جناب ایشان از علم عربیت و فهم شعر ذو الرّمه بمراحل قاصیه دور افتاده اند مصداق أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ گردیده می‌فرمایند که حالا باید دید که شریف مرتضی در کدام وادی افتاده است و بچه مثل تهجین و توهین در حق آنجناب می‌خوانند و نیز شاهصاحب بعد عبارت سابقه گفته اند و تحرز از خلاف عدل در صورتیکه فعولین بنصب می‌آورد نسبتا ظاهر نیز حاصل بود زیراکه فتنه و ساحری را نسبت بحق تعالی نکرده بلکه بهر دو چشم معشوق نسبت کرده و ساحر و فتان را ساحر و فتان ساختن نزد هیچکس خلاف عدل نیست اگر خلاف عدل ست ابتدا سحر و فتنه کردن است و اگر دقت نظر را کار فرمایند در صورت رفع هم بحسب معنی خلاف عدل معتقد ایشان است زیراکه هیچکس از عقلا نمی‌گوید که خمر خالق اسکار است و چشم معشوق خالق عشق و جنون در عاشق و موافق فهم شریف مرتضی باید که خمر و چشم معشوق نیز خالق

بعضی اعراض که قسمی است از موجودات عالم و شریک پروردگار باشند حالانکه ماهیه نیز اشتراک
در حیوانات میکنند نه در جمادات و کلام شاعر محض مبنی بر مبالغه است نه اراده معنی حقیقی انتهی از صدر
این عبارت ظاهر است که اگر فعولین بمنصب می آورد تحرز از خلاف عدل در آن محض بحسب ظاهر حاصل
می شد نه در واقع و ظاهر است که بحث از تحرز واقعی است نه تحرز ظاهری و وهمی پس فکر این وجه
که بطلانش از کلام خود شاه صاحب ظاهر است عبث و لغو صرف است و دلیلیکه بر تحرز ظاهری
وارد کرده مخالف آنست چه اگر این دلیل تمام شود تحرز واقعی حاصل خواهد شد حالانکه دعوایش
آنست که تحرز حسب ظاهر حاصل میشود یعنی حسب واقع تحرز حاصل نمی شود عجب که از مطابقت
دعوی با دلیل درین عبارت مختصر که فاصله دران در دعوی و دلیل نیست خبری برنمی دارد
و باز این همه کبر و غرور در سر دارد و نگرینمی بینی که در دلیل گفته و ساحر و فتان را ساحر و فتان
ساختن نزد هیچکس خلاف عدل نیست اگر خلاف عدل است سحر و فتنه کردن است درین
کلام بقطع و حتم و یقین و بت و جزم ادعا کرده که ساحر و فتان را ساحر و فتان ساختن نزد هیچکس
خلاف عدل نیست پس بر محض نفی مخالفت عدل اکتفا نکرده اجماع و اتفاق را هم بران بالای
شده پس هرگاه نزد هیچکس یعنی احدی از شیعه و سنی ساحر و فتّان را ساحر و فتان ساختن
خلاف عدل نباشد تحرز از مخالفت عدل در صورت نصب فعولین قطعا و حتما و واقعا
حاصل خواهد شد نه محض بحسب ظاهر و حق اینست که این دلیلی که ذکر کرده سراسر واهی باطل
و مخدوش و از مزید رکاکت و وهن کالعهن المنفوش است چه اگر ساحر و فتان ساختن نزد هیچکس
خلاف عدل نباشد لازم آید که کافر ساختن و زانی ساختن و همچنین مرتکب سائر قبائح
و شنائع ساختن خلاف عدل نباشد بلکه مخالفت عدل منحصر در ارتکاب کفر و ارتکاب دیگر
شنائع باشد حالانکه بر ظاهر است که نزد عدلیه بلا ریب کافر ساختن یا زانی ساختن

شنائع ساختن خلاف عدل است واگر درین امور نزد هیچکس مخالفت عدل نباشد نزاع از میان
عدلیه ومنکرین عدل برخیزد چه ارتکاب کفر وارتکاب دیگر شنائع را منکرین عدل هم لو عاندا نه
که نزاع دران واقع شود مگر آنکه شاهصاحب ثابت سازند که اسلاف ایشان ارتکاب کفر و دیگر
شنائع العیاذ بالله ثابت می سازند ورد عدلیه بر همین اعتقاد صریح الفساد است و دقت
نظری را که کار فرما شده واهی تر از افاده ظاهری است چه درین تدقیق وتحقیق وامعان
وتحدیق که مبنی بر محض تزویر وتلفیق وبحث تخلیع وتمیق وتشدق وتشقیق است
این است که در صورت رفع فعولان هم بحسب معنی خلاف عدل معتقد اهل حق است و دلیل این
که هیچکس از عقلا نمی گوید که خمر خالق اسکار است وچشم معشوق خالق عشق وجنون عاشق الخ
و دلیل را با دعوی اصلا ارتباطی نیست چه حاصل دلیل آنست که نسبت تعالی و ساحری که مدلول
لفظ فعولان است بهر دو چشم بحسب حقیقت درست نیست و مجاز و مبالغه نسبت فعل بهر دو چشم
کرده پس ازین دلیل هرگز مخالفت عدل در صورت رفع فعولان لازم نمی آید اگر ازین دلیل
ظاهر می شود همین قدر ظاهر می شود که نسبت فعل بهر دو چشم بر سبیل حقیقت نیست بلکه
مجاز النسبت واقع شده و هرگاه مجاز النسبت فعل بهر دو چشم واقع شود ازین مجازیت
مخالفت عدل کجا لازم می آید اندک سخن فهمیده باید گفت وخلط وخبط را ترک باید کرد مخالفت
عدل در صورت رفع فعولان وقتی لازم می آمد که ازان انتساب قبیحی بحق تعالی لازم می آمد
حالانکه بدیهی است که در صورت رفع فعولان هرگز انتساب قبیحی بحق تعالی متوهم نمی شود
شاهصاحب عجب ید طولی در مباهته ومکابره وقلب حقائق دارند که امری را که مثبت اسناد
قبیح بباری تعالی است موافق عدل وا می نمایند وامری را که دران اصلا شائبه توهم اسناد
قبیحی بحق تعالی نیست مخالف عدل باری تعالی قرار می دهند و بمزید جسارت ومکابره این را

دقت نظر می پندارند بالجمله بعد سماع بطلان و وهن و رکاکت اعتراضات شاهصاحب
بر عبارت جناب سید مرتضی طاب ثراه زیاده تر شناعت تشنیعات ایشان بر ارباب الباب
منکشف گردیده و هرگاه فاضل رشید محض مدح الزامی جاحظ را مانع از طعن و تشنیع بر او
می گرداند و آنرا برهان قاطع بر بطلان نسبت ناصبیت بجاحظ می داند و همچنین افاده بودن
تفتازانی از علما [illegible] را مانع از تاویل علیه السلام می پندارد پس آن همه مدائح جلیله و معالم
عظیمه و مناقب جمیله و فضائل فخیمه و مفاخر سنیه و مآثر علیه و مکارم منیعه و معالی بهیه
و مزایای باهره و محاسن فاخره که اکابر ائمه سنیه جناب سید مرتضی را بآن ستوده اند
بصد اولویت مانع از تهجین و توهین جناب سید مرتضی و حط منزلت آنجناب خواهد بود
و لله الحمد و المنه که فاضل رشید باین همه تشزر و تهور و تحذر و تکبر و تجبر و تغطرس و تمنع و تشدق و تفیهق
جناب شاهصاحب گول نخورده و گوش بتشنیعات و استهزاءات و تخیلات و تفشات و هذرات
و ملزات شان نداده رغماً لانفه و احراقاً لقلبه و ابطالاً لغیه و نشراً لخزیه و هدیاً فی نحره
و دفعاً فی صدره و هدماً لاساسه و بنیانه و هصراً لعروقه و اغصانه و جزّاً لاصوله و اقنانه
در تعظیم و تبجیل جناب سید مرتضی طاب ثراه کوشیده چنانچه در رساله که آنرا جواب رساله
شریفه نفاق الشیخین قرار داده و غرائب و عجائب آن سبب ضحک حزین کئیب و محیر عقل
هر متامل لبیب ست بعد ذکر آیه هو الذی خلقکم من نفس واحدة و جعل منها
زوجها لیسکن الیها فلما تغشّیها حملت حملا خفیفا الایه و ذکر توجیه سید
مرتضی علم الهدی برای این آیه کریمه گفته چون تقریر معتقد علم و فضل و باعث علم الهدی
و مثل این توجیه دیگر علمای کبار نیز ذکر کرده اند لهذا مقدمات برای درستی این توجیه
از مقالات آن که علم توجیه عبید اند بهم می رسانم اگر خدا خواسته مرتب خواهد شد

ص ۱۸/۲۴ جواب قوله و الا اختلال در نظم کلام لازم آید

وبدون غایت مهارت در علوم عربیه و احادیث نبویه تصدی توجیهات غیر وجیهه از مسلاح خط

این عبارت ظاهرست که فاضل رشید جناب سید مرتضی طاب ثراه را بعلم الهدی ملقب

می سازد و قبل این عبارت در همین بحث شش بار دیگر نیز اطلاق علم الهدی برآنجناب

نموده و مع ذلک کله فاضل رشید بتصریح فرموده که حضرت او معتقد علم و فضل و بلاغت

علم الهدی هست و نیز ازین عبارت ظاهرست که فاضل رشید بسبب این حسن اعتقاد توجیه جناب

علم الهدی را [illegible] بلکه برای تشیید این [illegible] و [illegible] علوم عربیه که آنرا

رسانیده [illegible] و در [illegible] حسن توجیه

ازین افاده [illegible] فاضل رشید [illegible] کمال [illegible]

منتهی که شاهصاحب بران عبارت کرده اند واضح و [illegible] نسبت کرده اند

منتهی الکلام [illegible] المتعصبین [illegible] المتکلمین [illegible] المتشدقین [illegible] سامعه

المتطلعین [illegible] اقوال [illegible] فاضل رشید [illegible] نهایت حسن عقیدت خود بجناب

حضرت [illegible] کوشش نهاده [illegible] مطالعت [illegible] کمال [illegible]

وحسن اخلاق و طیب اعراق که شیوه اکابر [illegible] و [illegible] شاهصاحب [illegible]

پایان ترک نماده و داد تشتم ملوم و مقال [illegible] شوم که قلوب اهل ایمان باستماع آن در اضطراب

والتیاع [illegible] داده و از تلبیث کتابت نقل و ایراد این خرافات [illegible] بجهوات [illegible] تشنیعات معکوسه

و [illegible] و تلبیسات [illegible] عبارات ملومه و کلمات مشومه و فلتات قبیحه

و نزغات شنیعه و خطرات قبیحه و همسات قضیحه اعراض کردیم و بعنایت ربانی و تایید یزدانی

از افادات ائمه و اساطین و اکابر مشایخ محققین سنیه در مدح و ثناء جناب سید مرتضی ظاهر و لائح

می شود که آن همه تشنیعات مستهجنه بعد زیادت آن باضعاف مضاعفه متوجه بمنشی آن می شود

و در حق او وبال ابدی و نکال سرمدی میگردد و بلکه بحمد الله حسن توفیقه کمال تفضیح و تقبیح و تجهیل
و تسفیه و تکذیب این متعصب شدید از افادات فاضل رشید که او را در ازالة الغین بمقابله تفضیح و تجهیل او می کند ظاهر شد
و کفی الله المؤمنین القتال و هرگاه این همه دانستی پس باید دانست که از کلام فاضل رشید
در ایضاح که در صدد نقض آن مستقیم ظاهر است که جناب سید رضی بمحض ذکر جاحظ این
خطبه را در کتاب بیان و تبیین منسوبا الی امیر المؤمنین علیه السلام تمسک کرده حالانکه سید رضی
بمحض ذکر جاحظ این خطبه را در کتاب بیان و تبیین منسوبا الی امیر المؤمنین علیه السلام تمسک
نکرده بلکه آنجناب برای اسکات و افحام لئام رد جاحظ بر ناصبین این خطبه را بعبارت ذکر کرده
که آن را فاضل رشید نقل نکرده و بقیه عبارت سید رضی بعد انتهای ما فی الایضاح اینست جمله
انا قال و هذا الکلام بکلام علی اشبه و بمذهبه فی تصنیف الناس و فی
الاخبار عما هم علیه من القهر و الاذلال و من التقیة و الخوف الیق ثم قال
و متی وجدنا معاویة فی حال من الاحوال یسلک فی کلامه مسلک الزهاد
و مذاهب العباد انتهی اینچه گفته پس شخصی را که در نقد کلام حضرت امیر المؤمنین مرتضی رضی
را دلیل او باشد مدفوعست بآنکه اگر غرض آنست که جاحظ شقی مرضی رضی در نقد کلام جناب
امیر المؤمنین علیه السلام باین معنی ست که هر حکمیکه جاحظ درین باب نفیا و اثباتا کند رضی آنرا
پسند می کند فهو کذب غیر رضی و بهتان غیر مرضی چه این تعمیم و تحکیم از هیچ لفظی از الفاظ سید رضی
رضی الله عنه مستفاد نمیشود آری چون جاحظ در نقد و تحقیق این خطبه در رد بر منکرین لئام
و ناصبین اتباع شام بر او صواب رفته سید رضی حکم او را پسندیده برای افحام و الزام
اغتنام تمسک بآن کرده و نیز مراد فاضل رشید از دلیل بودن جاحظ برای رضی در نقد کلام
جناب امیر المؤمنین علیه السلام چنانچه کلمه بل که برای ترقی ست هم بیان و دلالت می کند اینست

که جاحظ نه محض مرتضی رضی در نقد کلام حضرت امیر المومنین علیه السلام بود بلکه جاحظ دلیل
سید رضی درین باب بود یعنی مطاع و مقتدای سید رضی بود درین باب حالانکه هرگز از تمسک
الزامی و تشبث افحامی این معنی لازم نمی آید والا لازم آید که علمای یهود و نصاری که اهل اسلام
احتجاج و استدلال بکلمات شان می کنند دلیل و مقتدای اهل اسلام باشند و اما آنچه فرموده که ...
جناب قاضی نور الله شوشتری با وجود اعمال اغماض از رساله جاحظ در مناقب سید الانبیاء
پس مخدوش است ... بآنکه نسبت اعمال اغماض از رساله جاحظ ...
از فاضل رشید نهایت بعید که کذب غیر سدید است چنانچه از ملاحظه احقاق الحق و شرح
بلکه طرفه این است که بطلان این دعوی از کلام رشید ... آنجا بیان ...
پس بدانکه در احقاق الحق بجواب کلام ابن روزبهان که سابقا مذکور شد مسطور است فقد تقدم
علاوة الجاحظ من كلماته الاخر ومن بعض عقائده الدالة على ان صدور تلك الكلم
عنه من قبيل ما اشار اليه تعالى بقوله يقولون بألسنتهم ما ليس في قلوبهم وقوله تعالى
ومن الناس من يعجبك قوله في الحيوة الدنيا ويشهد الله على ما في قلبه وهو الد
الخصام واقل ما صدر عن الجاحظ مما يدل على عداوته لامير المومنين ومخالفته
لاجماع المسلمين انه اظهر في سنة عشر ومائتين من الهجرة القول بان الامامة بالميراث
وان وارث النبي هو عمه العباس دون علي ع وكان ذلك منه تقربا الى الخليفة
المامون العباسي فباع دينه بدنياه ونظير ذلك ان معوية كان يسب عليا
عليه السلام ... ويأمر بسبه على رؤس المنابر والشيطان
... عليه السلام ...
... الله ...

استدلاله المذکور علی المحبة ویفهم انه لم یذق طعم المحبة وبالجملة فقد علم ان الجاحظ وهو ابو عثمان عمرو بن بحر کان عثمانیا مروانیا ومع هذا فقد اعترف بفضل بنی هاشم واهل بیت النبی صلی الله علیه وآله وسلم وتقدیمهم ثم فضل علی علیه السلام وتقدیمه فی بعض رسائله فان کان هذا مذهبه فذاک والا فقد انطقه الله تعالی بالحق واجری لسانه بالصدق ثم قال ما یکون حجة علیه فی الدنیا والاخرة ونطق بما لو اعتقد غیره لکان خصیمه فی محشره فان الله تعالی عند لسان کل قائل فلینظر قائل ما یقول واصعب الامور واشقها ان یذکر الانسان شیئا یستحق به الجنة ثم یکون ذلک موجبا لدخول النار نعوذ بالله من ذلک از ملاحظهٔ این عبارت ظاهرست که صاحب احقاق الحق هرگز اعمال اغماض از رسالهٔ جاحظ نکرده بلکه دفع تشبث ابن روزبهان باین رساله بوجوه عدیده بسطا و توضیحا فرموده باوجود این تاکید و مبالغه آنجناب در دفع تمسک ابن روزبهان باین رساله ادعای اعمال اغماض صریح عجب صدق صحیح ست اما ظهور بطلان دعوی اعمال اغماض از رسالهٔ جاحظ از قول خود رشید پس بیانش آنست که خود فاضل رشید بلافاصله ازین دعوی عاطفا علیها گفته و حمل آن بر محمل مستغرب نزد اذکیا و اغبیا و ازین قول ظاهر و واضح ست که صاحب احقاق الحق این رساله بر محمل مستغرب حمل فرموده پس دعوی اعمال اغماض از آن صریح البطلان ست و دعوی استغراب این محمل نزد اذکیا و اغبیا طرفه تر جرحیست و در حقیقت تسفیه و تحمیق جناب شاهصاحب ست چه ازین قول فاضل رشید ظاهرست که حمل این رساله برین محمل نزد اذکیا مستغرب ست و اذکیا را چه ذکر اغبیا هم آنرا مستغرب میدانند و پر ظاهرست که هرگاه نزد شاهصاحب ناصبیت جاحظ قطعا و حتما ثابت ست و تصنیف جاحظ کتابی را در ایراد مطاعن بر جناب امیر المؤمنین علیه السلام

هم نزد ایشان متحقق پس لابدست که جناب شاه صاحب هم این رساله جاحظ را برهمین محمل محمول خواهند کرد که چاره ازان نیست پس لازم خواهد آمد که مخاطب وحید نزد فاضل رشید خارج از جملهٔ اذکیا بلکه داخل اغبیا بلکه بدتر از اغبیا باشد و از اطرف طرائف این ست که فاضل رشید استدلال صاحب احقاق الحق را بر عداوت جاحظ با امیر المومنین علیه السلام و مخالفت اجماع اهل اسلام باظهار او قول را باینکه امامت بمیراث ست و وارث جناب رسالتماب صلی الله علیه و آله وسلم عباس ست نه جناب امیر المومنین علیه السلام عجب تر از ادعای علامه حلی انموده ست حالانکه بر ظاهرست که از نتائج مذهب فاسد که خلاف اجماع اهل اسلام ست و شیعه و سنی هر دو منکر آنند و آنرا اضلال صریح و عناد قبیح و مخالف ارشادات نبویه و دلالت آیات الهیه می دانند آنست که معاذ الله جناب امیر المومنین علیه السلام در مرتبه رابعه هم خلیفه و امام نبوده و بناء بحد التسلط آنحضرت در مرتبه رابعه هم ناحق و خلاف صواب بود و جمیع تصرفات آنحضرت در اموال و دماء مسلمین بر وجه ناجائز بوده و اگر این معنی هم نزد فاضل رشید عداوت و ناصبیت نیست پس بیان بفرمایند که نزد ایشان مصداق عداوت و ناصبیت چیست و مستحق اطلاق این کیست و تشکیک فاضل رشید در صدور این قول از جاحظ بقول خود بر تقدیر تسلیم وجود این نسخه ازان معتزلی دلیل کمال طول باع و مزید اطلاع و نهایت انصاف و رشاد ست زیرا که صدور این قول از جاحظ در غایت اشتهار و ثبوت آن کالشمس فی رابعة النهار ست چه جاحظ درین باب کتابی خاص تصنیف کرده و ضلال خود را در اکناف عالم مشتهر ساخته است و جناب سید مرتضی طاب ثراه که فضائل و مناقب آنجناب بر زبان ائمه و اساطین قوم شنیده و فاضل رشید خود را معتقد علم و فضل و بلاغت آنجناب وا می نماید ذکر این کتاب جاحظ در شافی فرموده است چنانچه جائی که قاضی القضاة در کتاب مغنی گفته و بعد فان جاز حصول النص علی هذه الطریقة

ویختص بمعرفته قوم دون قوم علی بعض الوجوه یجوز ان ادعاء النص علی العباس وغیره وان اختص بمعرفته قوم دون قوم ثم انقطع النقل لانه ان جاز انقطاع النقل فیما یعم تکلیفه عن بعض دون بعض جاز انقطاعه عن المکلفین کذلک لان ما اوجب ازاحة العلة فی کلهم یوجب ازاحة العلة فی بعضهم جناب سید مرتضی طاب ثراه بجواب آن در شافی فرموده یقال له ان المعارضة بما یدعی من النص علی العباس ابعد عن الصواب من المعارضة بالنص علی ابی بکر والذی یبین بطلان هذه المقالة والفرق بینهما وبین ما یذهب الیه الشیعة فی النص علی امیر المومنین علیه السلام وجوه منها انا لا نسمع بهذه المقالة الا حکایة وما شاهدنا قط ولا نشاهد من اخبرنا ممن لقیناه قوما یدینون بها والحال فی شذوذها اهلها اظهر من الحال فی شذوذ البکریة فان البکریة وان کنا لم نلق منهم الا احادا لا یقوم الحجة بمثلهم فقد وجدوا علی حال وعرف فی جملة الناس من یذهب الی المقالة المرویة عنهم ولیس هذا فی العباسیة ولولا ان الجاحظ صنف کتابا حکی فیه مقالتهم واورد فیه ضربا من الحجاج نسبه الیهم لما عرفت لهم شبهة ولا طریقة تعتمد فی نصرة قولهم والظاهر ان قوما ممن اراد التسوق والتوصل الی منافع الدنیا تقربا الی بعض خلفاء ولد العباس بذکر هذا المذهب واظهار اعتقاده ثم انقرض اهله وانقطع نظام القائلین به لانقطاع الاسباب والدواعی لهم الی اظهاره ومن جعل ما یحکی من هذه المقالة الضعیفة الشاذة معارضة لقول الشیعة فی النص فقد خرج عن الغایة فی البهت والمکابرة ومنها ان الذی یحکی عن هذه الفرقة التی اخبرنا عن شذوذها وانقراضها

ص ۹۸ / ۲۹۴ من فصل فی ابطال ما دفع به ثبوت النص وورود السمع به

مخالف ایضا لما تدین به الشیعة من النص لانهم یعولون فیما یدعونه من النص علی صاحبهم علی اخبار احاد لیس فی شیء منها تصریح بنص ولا تعریض ولا دلالة علیه من فحوی ولا ظاهر وانما یعتمدون علی ان العم وارث وانه یستحق وراثة المقام کما یستحق وراثة المال وعلی ما روی من قوله علیه السلام ردوا علی ابی وما اشبه هذا من الاخبار التی اذا سلم نقلها وصحت الروایة المتضمنة لها لم یکن فیها دلالة علی النص ولا امارة ولا اعتبار بمن یحمل نفسه من مخالفینا علی ان یحکی عنهم القول بالنص الجلی الذی یوجب العلم ویزیل الریب کما یقول الشیعة لان هذا القول عن قائله لا یغنی عنه شیئا مع العلم بما حکی من مقالة هذه الفرقة وسطر من احتجاجها واستدلالها ولو لم یرجع فی ذلک الا الی ما صنفه الجاحظ لهم لکان فیه اکبر حجة واوضح دلالة فما وجدناه مع توغله وشدة توصله الی نصرة هذا المذهب اقدم علی ان یدعی علی رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم نصا صریحا بالامامة بل الذی اعتمده فهو ما قدمنا ذکره وما یجری مجراه مثل قول العباس وقد خطب رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم خطبته المشهورة فی الفتح فانتهی الی قوله ان مکة حرام حرمها الله یوم خلق السموات والارض لا یختلی خلاها ولا یعضد شجرها الا الاذخر یا رسول الله فاطرق صلی الله علیه وآله وسلم وقال الا الاذخر ومثل ما روی من تشفیعه له فی مجاشع بن مسعود السلمی وقد التمس البیعة علی الهجرة بعد ان قال علیه السلام لا هجرة بعد الفتح فاجابه الی ذلک ومثل ادعائه سبقه الناس الی الصلاة علی رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم عند وفاته وتعلقه بحدیث المیراث وحدیث الله ودالی غیر

[illegible]

ما ذكرناه مما هو مسطور في كتابه ومن تصفحه علم ان جميع ما اعتمده لا يخرج عما حكيناه
فيه بخلوه من الاشارة الى نص ودلالة عليه وقد علمنا عادة الجاحظ فيما ينصره من
المذاهب فانه لا يدع غثا وسمينا ولا يغفل عن ايراد ضعيف ولا قوي حتى انه
ربما خرج الى ادعاء ما لا يعرف ودفع ما يعرف فلو كان لمن ذهب الى مذهب
العباسية خبر ينقلونه يتضمن نصا صريحا على صاحبهم لما جاز ان يعدل عن
ذكره مع تعلقه بما حكينا بعضه واعتماده على اخبار آحاد اكثرها لا يعرف وآنچه
فرموده ونیز آنکه بنا برین بزعم اکثر اوقات احب احباب از میراث محروم میشود و غیر محبوب از آن می برد
الخ پس کمال عجب ست که فاضل رشید درین مقام در حمایت جاحظ بکیس الاعتصام از دین اسلام
دست برداشته این قول شنیع جاحظ را که سراسر خلاف اجماع اهل اسلام ست و ازان بصراحت
تمام مطاعن عظیمه العیاذ بالله بجناب امیر المومنین علیه السلام متوجه می شود که بنا بران تولیت
آنحضرت در مرتبه رابعه هم باطل میگردد بر محض مغالطه فطر حمل می فرماید و از استلزام عداوت
جناب امیر المومنین علیه السلام نفی داند اگر سلب خلافت از آنحضرت در مرتبه رابعه که این سلب
سبب انتجاه شنائع عظیمه والزام فضائح فظیعه ست هم مستلزم عداوت نیست پس بیان
بفرمایند که آخر مستلزم عداوت کدام امر ست اما آنچه گفته و هرگاه این قول از جاحظ بموجب تصریح
قاضی بجهت تقرب بمامون عباسی سرزده شده باشد غرض او از تلفظ بآن ارضاء خلیفه باشد
نه این عداوت امیر المومنین علیه السلام که از امور قلبیه ست بخاطر گذرانیدن شخص انصاف را
بقلق رسانیدنست ازین عبارت ظاهر میشود که فاضل رشید بر عدم دلالت قول جاحظ بر عداوت
و ناصبیت او احتجاج بدو وجه کرده یکی آنکه این قول چون بجهت تقرب بمامون عباسی بوده
غرض او از تلفظ بآن ارضاء مامون باشد نه عداوت و ناصبیت دوم آنکه عداوت از امور

[illegible]

قلبیه است پس قول جاحظ بران دلالت نکند و این هر دو وجه از غرائب افادات ست چه از وجه اول
بنابر اشتراط کلیت کبری ظاهر میشود که هر قولیکه برای ارضاء رئیسی صادر شود اگرچه آن قول در اقصای
شناعت و خلاف دین و اسلام باشد دلالت بر فساد عقیده و ناصبیت و عداوت قائل نمی کند
پس بنابرین سابّین جناب امیر المومنین علیه السلام که بغرض ارضاء سلاطین امویه میکردند نیز ناصبی
و دشمن آنحضرت نباشند و نیز بنابرین اگر کسی برای ارضاء بعض سلاطین کفار جسارت بر اهانت
و سبّ جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله الاطهار کند محکوم بکفر و عداوت آنحضرت نشود و الی غیر ذلک
من المفاسد الشنیعة و القبائح المسمجة و در حقیقت این افاده هادم ارکان دین و اسلام و تبریهٔ ساحت
بسیاری از کفار لئام ست اما وجه دوم پس آن هم مثل وجه اول صریح الفساد و الاختلال و موجب
تحیّر ارباب کمال ست و در حقیقت فاضل رشید باین وجه غیر سدید بهم طرفه توطیه و تمهید عذر برای ناصب
عنید و کفار مرید نموده زیرا که هرگاه قول دلالت بر عداوت نداشته باشد و اطلاع بر عداوت باین
سبب که آن از امور قلبیه ست غیر ممکن بود حکم بعداوت سائر نواصب خوارج با جناب امیر المومنین
علیه السلام ممکن نشود و همچنین حکم بعداوت کفار با سرور انبیاء اخیار صلوات الله و سلامه علیه
و آله ما اختلف اللیل و النهار صحیح نشود و همچنین حکم بعداوت کفار با انبیاء سابقین بسبب اقوال
فظیعه شان صحیح نشود حالا تامل باید فرمود که شخص انصاف را کدام کس بقتل رسانیده و کدام
کس آنرا جامه حیات پوشانیده و نیز باید دانست که بنابر وجه دوم حکم بعداوت اهل حق با خلفاء
ثلثه و علماء سنیه نیز وجه صحتی ندارد و نیز حکم بعداوت شان با اهل بیت علیهم السلام که بزعم
سنیه بکمال وقاحت جسارت بران می سازند باطل محض خواهد شد که سند این دعاوی جز
اقوال نمی آرند و قول حسب افاده رشیدیه دلیل عداوت نمی باشد بلکه قول را دلیل عداوت
گردانیدن شخص انصاف را بقتل رسانیدن ست پس ثابت شد که هر جا علماء سنیه حکم

بعداوت کسی بسبب قول او کرده اند شخص انصاف را بقتل رسانیده اند اما آنچه گفته و اعجب العجاب
دیگر درین مقام آنکه جناب قاضی صاحب در مجالس المؤمنین حکم بتشیع مامون و دیگر عباسیه قائلین
اهلبیت اطهار نموده اند کما سیأتی نقله پس مخدوش ست بچند وجه اول آنکه حکم بتشیع مامون اجله
علمای سنیه و اکابر محققین اعلام اساطین و افاخم محققین و جهابذه منقدین ایشان نموده اند
پس تشنیعی که بران حکم می زنند راجع باین حضرات ست علامه جلال الدین عبد الرحمن بن الکمال
ابی بکر السیوطی الشافعی در کتاب تاریخ الخلفا گفته و مهر فیها فجره ذلک الی القول بخلق القران
روی عنه ولده الفضل و یحیی بن اکثم و جعفر بن ابی عثمان الطیالسی والامیر
عبد الله بن طاهر و احمد بن الحارث الشیعی و دعبل الخزاعی و آخرون و کان افضل
رجال بنی العباس حزما و عزما و حلما و علما و رایا و دهاءً و هیبةً و شجاعة و
سوددا و سماحة وله محاسن و سیرة طویلة لولا ما اتاه من محنة الناس فی القول
بخلق القران ولم یل الخلافة من بنی العباس اعلم منه و کان فصیحا مفوّها و کان
یقول معاویة بعمره و عبد الملک بحجاجه و انا بنفسی و کان یقال لبنی العباس
فاتحة و واسطة و خاتمة فالفاتحة السفاح والواسطة المامون والخاتمة المعتضد
وقیل انه ختم فی بعض الرمضانات ثلثا و ثلثین ختمة و کان معروفا بالتشیع
و قد حمله ذلک علی خلع اخیه المؤتمن والعهد بالخلافة الی علی الرضی کما سنذکره
انتهی ازین عبارت واضحست که مامون معروف بود بتشیع و همین تشیع باعث شد مامون را بخلع
برادر خود موتمن و عهد خلافت بسوی امام رضا علیه الاف التحیة والثنا و نیز سیوطی در تاریخ
الخلفا بعد فاصله یسیره از عبارت سابقه گفته و فی سنة احدی و مائتین خلع اخاه المؤتمن
من العهد و جعل ولی العهد من بعده علی الرضی بن موسی الکاظم بن جعفر الصادق

حمله علی ذلك افراطه فی التشیع حتی قیل انه همّ ان یخلع نفسه ویفوّض الامر الیه وهو
الذی لقّبه الرضی وضرب الدراهم باسمه وزوّجه ابنته وکتب الی الآفاق
بذلك وامر بترك السواد ولبس الخضرة فاشتدّ ذلك علی بنی العباس جدًّا وخرجوا
علیه وبایعوا ابراهیم بن المهدی ولقب المبارك فجهّز المامون لقتاله وجرت
امور وحروب وسار المامون الی نحو العراق فلم ینشب علی الرضی ان مات فی
سنة ثلث فکتب المامون الی اهل بغداد یعلمهم انه مات ونقموا علیه بیعته
لعلی وقدمات فردّوا جوابه اغلظ جواب وسار المامون وبلغ ابراهیم
بن المهدی تسلّل الناس من عهده فاختفی فی ذی الحجة فکانت ایامه سنتین
الا ایاما وبقی فی اختفائه مدة ثمان سنین ووصل المامون بغداد فی صفر سنة
اربع فکلمه العباسیون وغیرهم فی العود الی لبس السواد وترك الخضرة فتوقّفا
ثم اجاب الی ذلك ازین عبارت واضح ست که مامون مفرطا فی التشیع بود وبهمین افراط
تشیع او بر داشت او را بر خلع برادر خود موتمن وگردانیدن امام علی رضا علیه السلام
ولی عهد بعد خود وافراط تشیع مامون بمرتبه بود که گفته شده که بر سبیل او قصد کرد که خلع نماید
نفس خود را و تفویض کند امر خلافت را بسوی حضرت امام رضا علیه السلام وعجب ترآنست
که خود فاضل رشید هم این عبارت سیوطی را که نص صریحست بر تشیع مامون در همین کتاب
ایضاح در ما بعد نقل نموده است پس حیران درین جا و هم در بعض مقامات دیگر این
کتاب هم در شوکت عمریه نسبت تشیع را بمامون سبب نهایت طعن وتشنیع وسخریه وفسوس
گمان برده وندانسته که این نسبت هرگاه موافق ست بالتصریح مثل سیوطی که مجدد مذهب
سنیه در مائة تاسعه بوده ومبنی ست بر الزام وافحام تشیع بآن وتوجیه طعن بسبب آن بر اهل

ص ۹۳/۳۳

قاصیه از تامل و مراعات طریق مناظره دور تر افتاده بلکه این تشنیع و استهزا ابواب صنوف تشنیع و طعن بران عمدة الاذکیا کشاده اما اثبات این معنی که فاضل رشید خود عبارت سیوطی را نقل کرده پس باید دانست که جناب او در مابعد در مقام اثبات حصول رتبه عالیه در دنیا برای فاطمیین گفته شیخ جلال الدین سیوطی در تاریخ الخلفا میفرماید و فی سنة احدی وثمانین خلع ای المامون اخاه الموتمن من العهد وجعل ولی العهد بعده علی الرضا بن موسی الکاظم بن جعفر الصادق حمله علی ذلک افراطه فی التشیع حتی قیل انه همّ ان یخلع نفسه ویفوّض الامر الیه وهو الذی لقبّه الرضا وضرب الدراهم باسمه وزوّجه ابنته وکتب الی الآفاق بذلک وامر بترک السواد ولبس الخضرة فاشتدّ ذلک علی بنی العباس جدا وخرجوا علیه وبایعوا ابراهیم المهدی ولقب المبارک فجهز المامون لقتاله وجرت امور وحروب انتهی وازانجاکه ولیعهد ساختن مامون حضرت امام علی رضا علیه السلام را از مشهورات و دائر بر السنهٔ ثقات لهذا تبیض وجه قرطاس بتکثیر سواد شواهد این مدعا از قبیل ایضاح واضحات انتهی

وعلامه شمس الدین محمد بن احمد ذهبی در کتاب سیر النبلا بترجمه احمد بن حنبل گفته کان الناس امة واحدة ودینهم قائما فی خلافة ابی بکر وعمر فلما استشهد قفل باب الفتنة عمر رضی الله عنه وانکسر الباب قام رؤس الشر علی الشهید عثمن حتی ذبح صبرا وتفرقت الکلمة وتمت وقعة الجمل ثم وقعة صفین فظهرت الخوارج وکفرت سادة الصحابة ثم ظهرت الروافض والنواصب وفی آخر زمن الصحابة ظهرت القدریة ثم ظهرت المعتزلة بالبصرة والجهمیة والمجسمة بخراسان فی اثناء عصر التابعین مع ظهور السنة واهلها الی بعد المائتین فظهر المامون

الخليفة وكان ذكيا متكلما له نظر في المعقول فاستجلب كتب الاوائل وعرّب حكمة اليونان وقام في ذلك وقعد وخبّ واوضع ورفعت الجهمية والمعتزلة رؤسها بل والشيعة فانه كان كذلك وآل به الحال الى ان حمل الامة على القول بخلق القرآن وامتحن العلماء فلم يمهل وهلك لعامه وخلّى بعده شرا وبلاء في الدين فان الامة ما زالت على ان القرآن العظيم كلام الله تعالى ووحيه وتنزيله لا يعرفون غير ذلك حتى نبغ لهم القول بانه كلام الله مخلوق مجعول وانه انما يضاف الى الله تعالى اضافة تشريف كبيت الله وناقة الله فانكر ذلك العلماء ولم يكن الجهمية يظهرون في دولة المهدي والرشيد والامين فلما ولي المامون كان منهم واظهر المقالة از این عبارت ظاهر است که علامه ذهبی تصریح کرده بآنکه مامون مثل شیعه بوده و باین سبب شیعه هم در زمان او سرهای خود بلند کردند و خود صاحب مجالس المؤمنین هم بتصریح ابن کثیر تشیع مامون ذکر نموده چنانچه در ترجمه مامون گفته ابن کثیر شامی در تاریخ خود تصریح بتشیع او نموده انتهی پس کمال عجب است که فاضل رشید با وصف تمسک بخود صاحب مجالس المؤمنین التفات نمی کند و اعتنا بتصریح مثل علامه ابن کثیر که از اجله اساطین و اعاظم محدثین محققین اهل سنت است نمی فرماید و نیز بافاده علامه سیوطی که خود ناقل آنست نظری نمی اندازد و نه از تصریح علامه ذهبی حسابی برمی دارد و بنابر نسبت تشیع بمامون زبان طعن و ملام دراز می سازد و نمی داند که این طعن و تشنیع متوجه باکابر ائمه و اساطین محققین او است بالجمله چون عبارت سیوطی که حاکم بتشیع مامون است خود سنی نقل کرده و احتجاج و استناد بآن نموده لهذا نزد خود جنابش هم تشیع مامون مسلم باشد پس این همه تشنیعات متوجه بخود جناب او است و عبد الرحمن بن محمد بن خلدون المغربی در کتاب العبر و دیوان المبتدأ

ص ۱۶۳ جلد ثالث از مجلد ... بعد ذکر مبدأ دولة الشيعة

د الخبر گفته الخبر عن بني العباس من دول الاسلام في هذه الطبقة الثالثة للعرب
واولية امرهم وانشاء دولتهم والالمام بنكت اخبارهم وعيون احاديثهم
هذه الدولة من دولة الشيعة كما ذكرنا وفرقها منهم يعرفون بالكيسانية
وهم القائلون بامامة محمد بن علي بن الحنفية بعد علي ثم بعده الى ابنه
ابي هاشم عبد الله ثم بعده الى محمد بن علي بن عبد الله بن عباس بوصيته
كما ذكرنا ثم بعده الى ابنه ابراهيم الامام ابن محمد ثم بعده الى اخيه ابي العباس
السفاح وهو عبد الله بن الحارثية هكذا مساقها عند هؤلاء الكيسانية و
يسمون ايضا الحرماقية نسبة الى ابي مسلم لانه كان يلقب بحرماق ولبني
العباس ايضا شيعة يسمون الراوندية من اهل خراسان يزعمون ان احق
الناس بالامامة بعد النبي صلى الله عليه وسلم هو العباس لانه وارثه
وعاصبه لقوله واولوا الارحام بعضهم اولى ببعض في كتاب الله وان الناس
منعوه من ذلك وظلموه الى ان رده الله الى ولده ويذهبون الى البراءة
من الشيخين وعثمان ويجيزون بيعة علي لان العباس قال له يا ابن اخي هلم
ابايعك فلا يختلف عليك اثنان ولقول داود بن علي على منبر الكوفة يوم بويع
السفاح يا اهل الكوفة انه لم يقم فيكم امام بعد رسول الله صلى الله عليه
وسلم الا علي بن ابي طالب وهذا القائم فيكم يعني السفاح از اين عبارت ظاهر است
که اصل دولت عباسيه از دولت شيعه است و فرق اين دولت از شيعه مى باشند پس نسبت
صاحب مجالس المؤمنين تشيع را بخلفاى بنى العباس موافق افاده ابن خلدون باشد
پس تشنيع فاضل رشيد بر نسبت تشيع بنى العباس عين تشنيع بر اسلاف جلالت اساس

الخلیفة وکان ذکیا متکلما له نظر فی المعقول فاستجلب کتب الاوائل وعرّب
حکمة الیونان وقام فی ذلک وقعد وخبّ واوضع ورفعت الجهمیة والمعتزلة
رؤسها بل والشیعة فانه کان کذلک وآل به الحال الی ان حمل الامة علی القول
بخلق القرآن وامتحن العلماء فلم یمهل وهلک لعامه وخلّی بعده شرا وبلاء فی
الدین فان الامة مازالت علی ان القرآن العظیم کلام الله تعالی ووحیه وتنزیله
لا یعرفون غیر ذلک حتی نبغ لهم القول بانه کلام الله مخلوق مجعول وانه
انما یضاف الی الله تعالی اضافة تشریف کبیت الله وناقة الله فانکر ذلک
العلماء ولم یکن الجهمیة یظهرون فی دولة المهدی والرشید والامین فلما
ولی المامون کان منهم واظهر المقالة ازین عبارت ظاهرست که علامه ذهبی تصریح
کرده بانکه مامون مثل شیعه بود وبهمین سبب شیعه هم در زمان او سرهای خود بلند کردند ونیز
صاحب مجالس المؤمنین هم بتصریح ابن کثیر بتشیع مامون ذکر نموده چنانچه در ترجمه مامون گفته
ابن کثیر شامی در تاریخ خود تصریح بتشیع او نموده انتهی پس کمال عجب است که فاضل رشید که
خود صاحب مجالس المؤمنین را از غلات می‌شمرد اعتنا بتصریح مثل علامه ابن کثیر که از اجله اساطین
واعاظم محدثین ومحققین ایشانست نمی‌فرماید وبر افاده علامه سیوطی که خود ناقل آنست
نظری نمی‌اندازد وخود از تصریح علامه ذهبی هم اصلا بحثی ندارد وبا این همه بنسبت تشیع بمامون
زبان طعن وملام دراز می‌سازد ونمی‌داند که این طعن وتشنیع متوجه باکابر ایشان واساطین
محققین ایشانست بلکه چون عبارت سیوطی که حاکم بتشیع مامون است خود بنقل کرده
واحتجاج واستناد بآن نموده لهذا از خود جنابش هم تشیع مامون مسلم باشد پس این
تشنیعات متوجه بخود جنابش است وعبد الرحمن بن محمد بن خلدون المغربی در کتاب العبر ودیوان المبتدا

تاریخ ابن خلدون
ص ۱۷۳ / ۲۳۳ جلد ثالث از مجلدات سبعه
بعد ذکر مبدأ دولة الشيعة

و الخبر گفته الخبر عن بني العباس من دول الاسلام في هذه الطبقة الثالثة للعرب
واولية امرهم انشاء دولتهم والالمام بنكت اخبارهم وعيون احاديثهم
هذه الدولة من دولة الشيعة كما ذكرنا وفرقها منهم يعرفون بالكيسانية
وهم القائلون بامامة محمد بن علي بن الحنفية بعد علي ثم بعده الى ابنه
ابي هاشم عبد الله ثم بعده الى محمد بن علي بن عبد الله بن عباس بوصية
كما ذكرنا ثم بعده الى ابنه ابراهيم الامام ابن محمد ثم بعده الى اخيه ابي العباس
السفاح وهو عبد الله بن الحارثية هكذا مساقها عند هؤلاء الكيسانية و
يسمون ايضا الحرماقية نسبة الى ابي مسلم لانه كان يلقب بحرماق ولبني
العباس ايضا شيعة يسمون الراوندية من اهل خراسان يزعمون ان احق
الناس بالامامة بعد النبي صلى الله عليه وسلم هو العباس لانه وارثه
وعاصبه لقوله واولوا الارحام بعضهم اولى ببعض في كتاب الله وان الناس
منعوه من ذلك وظلموه الى ان رده الله الى ولده ويذهبون الى البراءة
من الشيخين وعثمان ويجيزون بيعة علي لان العباس قال له يا ابن اخي هلم
ابايعك فلا يختلف عليك اثنان ولقول داود بن علي على منبر الكوفة يوم بويع
السفاح يا اهل الكوفة انه لم يقم فيكم امام بعد رسول الله صلى الله عليه
وسلم الا علي بن ابي طالب وهذا القائم فيكم يعني السفاح از این عبارت ظاهر
که اصل دولت عباسیه از دولت شیعه ست و فرق این دولت از شیعه می باشند پس نسبت
صاحب مجالس المؤمنين تشیع را بخلفای بنی العباس موافق افاده ابن خلدون باشد
پس تشنیع فاضل رشید بر نسبت تشیع بنی العباس عین تشنیع بر اسلاف جلالت

خود بست ونیز از آخر این عبارت ظاهرست که داود بن علی بر منبر کوفه بروز بیعت سفاح گفته بود رستیکه قائم نشد در شما امامی بعد حضرت رسولخدا صلی الله علیه وآله وسلم مگر علی ابن ابی طالب و این قائم در شما یعنی سفاح و این قول صریحست در نفی خلافت ثلثه و چون سفاح هم ردّی بران نکرده بطلان خلافت ثلثه نزد او هم منکشف باشد پس تشیع سفاح ازین عبارت ثابت شد واین عبارت که صاحب مجالس المؤمنین این قول داود بن علی را در ترجمه سفاح برای اثبات تشیع او ذکر کرده حیث قال عبد الله بن محمد بن علی بن عباس بن عبد المطلب کنیتش ابو العباس لقبش سفاح ست ولادتش سنه خمس ومائة اول خلفاء آل عباس ست بیعتش بسعی حسن بن قحطبه طائی ونصرت ابومسلم مروزی در اواسط چهاردهم شهر ربیع الاول سنه اثنتین وثلثین ومائة صاحب روضة الصفا آورده که صباح جمعه ابو العباس با اتباع خود سوار شده در دار الاماره مروان فرود آمده وازانجا بمسجد جامع رفت وبر منبر برآمده برپای خطبه بخواند بخلاف بنی امیه که ایشان نشسته میخواندند وبنابر آنکه در اندرون ضعفی داشت بربالای منبر نشست وعمش داود بن علی ازوی بیک درجه پایان تر ایستاده خطبه را باتمام رسانید وآخرین کلام داود با اهل کوفه این بود که میان شما وپیغمبر شما هیچ خلیفه بحق بپای اقتدا بر منبر ننهاد مگر علی بن ابی طالب علیه السلام واین امام که بر منبرست یعنی عبد الله بن محمد وبدانید که این امر بما متعلق شد وازمیان ما بیرون نرود تا آنزمان که عیسی علیه السلام از آسمان فرود آید بعد ازان سفاح وداود از منبر فرود آمده بدار الاماره رفتند وابوجعفر منصور تا نماز دیگر باخذ بیعت مشغول بود وچون بیعت تمام شد وبرمسند خلافت استقلال یافتند در استیصال بنی امیه مبالغه تمام نمودند چنانکه در احوال قریش از مجلس اول مذکور شد انتهی واین قول داود را عماد الدین ادریس بن علی بن عبد الله هم نقل کرده چنانچه در کتاب کنز الاخبار فی السیر والاخبار که نسخه عتیقه آن بدست نگارنده

پیش این خاکسار حاضر ست بعد ذکر خطبه خواندن ابو العباس سفاح مذکور ست وکان موعوکا
فاشتدّ وجعه فجلس علی المنبر وصعد عمّه داود بن علیّ دونه علی مراقی فی
المنبر فقال الحمد لله شکرا شکرا الذی اهلک عدوّنا واصار الینا میراثنا
من نبیّنا صلی الله علیه وآله وسلم الان اقشعت حنادس الظلم وانکشف
غطاؤها واشرقت ارضها وسماؤها وطلعت الشمس من مطلعها وبزغ القمر
من مبزغه واخذ القوس باریها وعاد السهم الی منزعه ورجع الحق الی
نصابه من اهل بیت نبیّکم اهل الرافة والرحمة بکم والعطف علیکم ثم ذکر
سوء سیرة بنی امیّة وجورهم وعسفهم وقال فتبّا تبًّا لبنی حرب وبنی مروان
آثروا فی مدّتهم وعصرهم العاجلة علی الآجلة والدار الفانیة علی الباقیة
فرکبوا الآثام وظلموا الانام وانتهکوا المحارم واطالوا فی هذا المعنی وکان فصیحا
مرتجلا للخطب معروفا بذلک معدودا فی خطباء بنی هاشم ثم قال ان امیر المؤمنین
اعزّه الله نصره انما عاد الی المنبر بعد الصلوة لانه کره ان یخلط بکلام الجمعة
غیره وانما قطعه عن استتمام الکلام بعد ان اخذ فیه شدّة الوجع فادعوا الله
لامیر المؤمنین بالعافیة فقد ابدلکم الله مروان عدو الرحمن وخلیفة الشیطان
الشابّ المکتهل المتّبع لسلفه الابرار الاخیار فضجّ الناس له بالدعاء ثم قال
یا اهل الکوفة انا والله ما زلنا مظلومین مقهورین علی حقّنا حتی اتاح الله
لنا شیعتنا من اهل خراسان فاحیی بهم حقّنا وابلج بهم حجّتنا واظهر بهم دولتنا
ایّها الناس انه والله ما کان بینکم وبین رسول الله صلی الله علیه خلیفة
الا علیّ بن ابی طالب وامیر المؤمنین هذا الذی خلفی ثم نزل فسار ابو العباس

ص
ثم دخلت سنة احدی وثلثین ومائة من الباب الثانی من الکتاب

عبارت کنز الاخبار عماد الدین ... ادریس که ازان نقل داود بن علی خلافت تغیر جناب امیر و سفاح را ثابت ست

مروان عدو الرحمن و خلیفة الشیطان

قال داود بن علی ما کان بینکم وبین رسول الله خلیفة الا علی والسفاح

الی القصر و اجلس اخاه ابا جعفر یاخذ البیعة علی الناس فی المسجد حتی جنه
اللیل و قد کان حین سار بہت القواد نحو ابی العباس لحقهم ابو سلمة الخلال فاذ خلوه
وحده فسلم علیه بالخلافة فقال بعضهم علی رغم انفک یا ابن الفاعلة فنهاهم
ابو العباس و خرج ابو العباس فعسکر بحمام اعین فی عسکر ابی سلمة و نزل معه
فی حجرته بینهما ستر و استخلف علی الکوفة و اعمالها عمه داود بن علی
و بعث عمه عبد الله بن علی لقتال مروان الخ و گمان مبرکه فاضل رشید در صدر
کتاب ایضاح باوصف نقل عبارت سیوطی مشتمل بر تشیع مامون و استناد بآن مخالفت آن
آغاز نهاده و باب طعن و تشنیع بر نسبت تشیع بمامون کشاده بلکه فاضل رشید در شبهات
خود بر صوارم نیز معروف بودن مامون بتشیع از تاریخ الخلفاء سیوطی نقل کرده و تمسک
بآن نموده و بنقد جانش خریده بلکه تصریح ابن کثیر بتشیع مامون نیز از صاحب مجالس
و رین شبهات نقل کرده و عجب که بعد این افاده در شبهات خود بر حسام و شبهات خود
بر ذو الفقار که همراه همین شبهات طبع (ظاهر) کرده نسبت تشیع را بمامون سبب نهایت طعن
و تشنیع و باعث غایت تهجین و توهین می گرداند تا آنکه این نسبت را مثبت ناصبیت
می پندارد و نمی داند که هرگاه ابن کثیر نسبت تشیع بمامون کرده باشد و حسب تصریح
ملاذ زمان شان علامه سیوطی که مجدد دین سنیه در مائه تاسعه بوده معروف بودن مامون
بتشیع ثابت ساخته پس اگر صاحب مجالس هم نسبت تشیع بمامون برای الزام منکرین و اثبات
حقیت خلافت بلا فاصله جناب امیر المومنین علیه السلام بر زبان خلفاء متسننین و افضلیت
آنحضرت علیه السلام نماید چرا مورد طعن و تشنیع و استهزا گردد و چگونه این نسبت مثبت ناصبیت و
عداوت گردد و چگونه استهزاء و تسخر بدین نسبت در شوکت عمریه و کتاب ایضاح بر غفلت

ایضاح صفحه ۳۰ (حاشیه)

صفحه ۶۸ شبهات خود بر صوارم و صفحه ۵ شبهات خود بر حسام و صفحه ۴ شبهات خود بر ذو الفقار

[illegible]

وذهول بسبب امتداد وطول زمان محمول می تواند شد لکن چرا ادراک وجه طعن وتشنیعکه در شبهات خود برحسام وذوالفقار فرموده اند عقل متحیر ست که با وصفیکه کل این شبهات سه کانه اوراقی چند بیش نیست باز وقوع سرعت ذهول وغفول دران محیر عقول ست وسید محمد بن عبدالرسول برزنجی که از متعصبین متکلمین سنیه است نیز تصریح بتشیع مامون ومجاهر ست او درین باب کرده وعهد او را بسوی امام رضا علیه السلام معلل بتشیع او کرده و در حقیقت حقیت مذهب شیعه وبطلان مذهب سنیه مثل آفتاب روشن ساخته چنانچه در کتاب نواقض الروافض گفته وانما کان منکرا فی زمن بنی العباس القول بانحصار الامامة فی بنی الزهراء لانه کان موجبا لاخراج بنی العباس من الخلافة بل المامون منهم کان شیعیا مجاهرا ولهذا عهد الی الامام علی الرضا بن موسی الکاظم دوم آنکه تشیع بر دو معنی اطلاق می یابد اول معنایی که مرادف ایمان خاص ست پس مراد از شیعه حسب این اطلاق امامی اثنا عشری ست که معتقد امامت ایمه اثنا عشر علیهم السلام وسایر ضروریات مذهب امامیه اثنا عشریه باشد دوم معنای عام ست که بنا برین مراد از شیعی کسی ست که قائل بخلافت بلافصل جناب امیر المومنین علی بن ابی طالب علیه السلام باشد گو بامامت جمیع ایمه اثنا عشر علیهم السلام معتقد نباشد وگو منکر بعض ضروریات مذهب حق باشد واطلاق شیعه بر فرق هالکه مثل اسماعیلیه وزیدیه وفطحیه وواقفیه وامثالهم بهمین معنی ست پس بمجرد نسبت تشیع بکسی ثابت نمی شود که او امامی اثنا عشری بوده پس اگر مامون وهارون شیعی باشند یعنی تا کدام مقام استبعاد واستغراب ست وچرا این نسبت سبب تعجب وطعن واستهزا بالحق تواند شد وعموم تشیع از اثنا عشریت در اطلاقات علما امری ست نهایت واضح ومشهور وبغایت لایح ومعروف که بر ناظر کتب ملل ونحل وکتب عقائد که دران ذکر فرق می نمایند مخفی نیست ادنی متتبع

ص ۱۲۹
ذیل قوله من هفواتهم
الشنیعة ایجابهم التقیة الخ

وتفحص درین باب ارتیاب ندارد ولکن فاضل رشید ظاهرا دیده ودانسته خود را بدر تغافل زده
نسبت تشیع را با مثال مامون وهارون سبب طعن مهو بهوم موهون گردانیده وعلاوه بر
تصریحات علمای اهلحق بعموم تشیع از اثناعشریت کتب اهل سنت هم بآن ناطق است کتاب
ملل ونحل شهرستانی وعبر ابن خلدون وشرح مواقف وامثال آن بدست باید گرفت وازین
استعجاب واستغراب باید گذشتن ودر تراچرا باید رفت بلکه تحفه شاه صاحب را بعین الصدق
نظر باید نمود بعموم تشیع از اثناعشریت که در باب اول اداء فسانه خوانی و ذکر انشعاب فرق
شیعه داده اند پس اگر فاضل رشید کتب ملل ونحل بچشم انصاف بنظر تعمق ندیده بودند باری
کاش بمطالعه باب اول تحفه هم مشرف گردیدند که جابجا نسبت تشیع بمامون وهارون و
امثال او بر خود پیچیدند وآنرا باعث نهایت طعن وتشنیع وسبب غایت تحیر واستعجاب
فهمیدند واز اعاجیب نوادر اتفاقات آنست که خود فاضل رشید هم در شبهات خود چهارم تعمیم تشیع
از اثناعشریت در مقام حمایت مولوی عبدالعلی که نسبت قول بعصمت ائمه اثناعشر بجمیع
روافض کرده اهتمام تام بهم می نماید وباز درین جا بلکه در همان شبهات نسبت تشیع را بمامون و
هارون وامثال شان سبب طعن وتشنیع بلیغ گمان می برد وداد زبان درازی می دهد وتصور
نمی کند که هرگاه شیعیت عام ست از اثناعشریت ونزد اثناعشریه کسیکه بر مذهب شان نباشد
کافر وضال ومبتدع وخاسر ست پس از محض نسبت تشیع بکسی کجا تقیت او نزد اثناعشریه
لازم می آید سوم آنکه کلمات خود صاحب مجالس المؤمنین بنهایت تصریح بر تعمیم تشیع دلالت
دارد وبرانکه جنابش درین کتاب مطلق شیعه را ذکر می کند نه تخصیص شیعه امامیه اثناعشریه را
چنانچه در مجالس در ترجمه علاء الدوله احمد سمنانی بعد ذکر حوالی از قول او در اثبات امامت ابن الامام
محمد بن الحسن العسکری گفته که بر این تقدیر مطلقا بر ایشان انکار وجود محمد بن الحسن العسکری علیه السلام

علاء الدوله الدین محمد السمنانی از مجلس ششم

منافی تشیع شیخ نیست چه بعضی از طوائف شیعه حتی جمعی از امامیه قائل بدوازده امام که یکی از ایشان محمد بن الحسن العسکری علیه السلام است نیستند چه مناط تشیع بر اعتقاد این است که بعد از رسول خلیفه بحق بلا فصل حضرت امیر المومنین علی بن ابی طالب است چنانچه در صدر کتاب مذکور شده و آنچه درین مقام از روایت صاحب احباب و عبارت رسالهٔ شیخ تحریر یافت نص صریح است درین باب و در مواضع این کتاب که مطلق امامیه را منظور داشته ایم مقصود بذکر امامیه اثنا عشریه نگذاشته ایم انتهی این عبارت بوجوه عدیده دلالت دارد بر آنکه نزد صاحب مجالس از محض نسبت تشیع بکسی حقیت مذهب او لازم نمی آید و تشیع عام است از اثنا عشریت اول آنکه قول او انکار وجود محمد بن الحسن العسکری علیه السلام منافی تشیع شیخ نیست صریحست در آنکه نزد صاحب مجالس تشیع عام است از اثنا عشریت که انکار وجود حضرت صاحب العصر علیه السلام را منافی تشیع نمی گیرد و ذکر منکر وجود آنحضرت را درین کتاب منافی غرض خود نمی داند دوم آنکه قول او چه بعضی از طوائف الخ صریحست در آنکه بعض طوائف شیعه و امامیه قائل بامامت ائمه اثنا عشر علیهم السلام نیستند پس اگر سوای حضرت صاحب العصر علیه السلام امامت دیگر ائمه علیهم السلام را هم کسی منکر شود و بامامت بلا فاصله جناب امیر المومنین علیه السلام قائل باشد سوم آنکه قول او چه مناط تشیع الخ صریحست در آنکه مدار تشیع مبحوث عنه درین کتاب بر اعتقاد امامت بلا فاصله جناب امیر المومنین علیه السلام است پس فرق هالکه ضاله که بامامت بلا فاصله آنحضرت قائل اند و منکر امامت دیگر ائمه علیهم السلام باشند متشیع اند بمعنی عام چهارم آنکه از قول او چنانچه در صدر کتاب مذکور شد نیز عموم تشیع از اثنا عشریت ظاهرست و عبارت صدر کتاب که اشاره بآن درین مقام فرموده این است اما تشیع کسی است که خلیفه بحق بعد از حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم امیر المومنین علی بن ابی طالب علیه السلام را داند و کسی

ص ۵۷۳

باوضح تقریرات وابین توضیحات بیخ این شبهه سخیفه برکنده ضلال وکفر وخسران متغلبه
بنی عباس ثابت کرده تا کسی را مقام اشتباه والتباس وریب ووسواس درباب غداران بنی
عباس باقی نماند وکسی نسبت تشیع بایشان اعتراض وایراد نکند در مجالس المؤمنین در مجلس
هشتم مذکورست صنف اول آل عباس که ایشانرا هاشمیه نیز میخوانند عدد ایشان سی و هفت نفر ص ۳۸۱ / ۵۲۳
مدت ملکشان از روز جمعه ربیع الاول سنه اثنتین وثلثین ومائة تا شب چهاردهم صفر سنة
خمس وستمائة پانصد وبیست وشش سال قدما وفضلای ایشان شیعی بوده اند وخلیفه و
امام بحق بعد از حضرت رسول صلی الله علیه وآله وسلم بلا فصل حضرت امیر المؤمنین علیه السلام را
میدانسته اند اما بواسطه آنکه در زمان هر یک از ایشان یکی از ائمه اهل البیت علیهم السلام
که مستحق خلافت فی الحقیقة ایشان بوده اند ومع هذا چنانکه در مقدمه مذکور شد اکابر
علویه با ایشان در مقام مدافعه ومقاتله بودند حفظ ملک عقیم نموده در غالب اوقات اظهار
عقائد اهل سنت وجماعت می نموده اند تا از هجوم شیعه ودر وکش ساختن ائمه طاهرین ایمن
توانند بود وبعضی از ایشان نیز باین اکتفا ننموده مرتکب حبس وقتل بعضی از ائمه طاهرین
وذریه سید المرسلین که معاصر ایشان بوده شده اند وابتدای این اظهار وافتتاح قبائح
ناهنجار از منصور غدار شد چنانکه در شرح حال او مذکور خواهد شد انتهی ازین عبارت بوجوه
عدیده ضلال وخسران متغلبین بنی عباس ظاهرست اول آنکه از قول او اما بواسطه آنکه الخ
واضح است که در زمان هر یک ازین متغلبین مستحق خلافت فی الحقیقة یکی از ائمه اهل بیت
علیهم السلام بوده پس خلفای بنی العباس غاصب وظالم وجائر وکافر باشند که مستولی
بر خلافت بناحق بوده اند وهم آنکه از قول او حفظ ملک عقیم نموده ظاهرست وکلا کظهور
النار علی العلم والنور فی الظلم که خلفای بنی عباس در بلای حب ملک ومال ومخالفت

عترت و آل گرفتار بودند و بسبب ابتلا باین بلیه و ارتکاب این خطیه از رشد و رشاد دور افتاده سوم آنکه
از قول او در غالب اوقات اظهار عقائد اهل سنت و جماعت نموده اند الخ ظاهرست که بنی العباس
در غالب اوقات اظهار عقائد اهلسنت و جماعت بغرض باطل حفظ ملک عقیم و ابدار موافقت مبطلین
و مدغلین و مفسدین و معاندین دین بحب دنیای لئیم سقیم می نمودند و ناهیک به ضلالا و شنارا
و بوارا و خسارا چهارم آنکه از قول او و بعضی از ایشان الخ واضحست که بعضی از بنی عباس
مرتکب حبس و قتل بعض ائمه طاهرین و ذریه حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله اجمعین
گردیدند و باقصی حد افحش انواع کفر و خسران و غایت عدوان و طغیان رسیدند پس
ثابت شد که صاحب مجالس بکمال وضوح و اجهار و بنهایت استبداد و اصرار کمال شقاوت
و ضلالت و غایت کفر و خسارت اینها ثابت می کند پنجم آنکه از قول او و ابتدای این اظهار الخ
کفر و عداوت و خسران منصور معز در ضلال و شنار و کثرت غدر آن غدور در کمال وضوح
و ظهورست و نیز در مجالس المؤمنین بعد عبارت سابقه مسطورست و در تاریخ یافعی مسطورست
که سبب انتقال خلافت به بنی العباس آن بود که بسیاری از شیعه معتقد امامت محمد بن حنفیه بودند
بعد از برادر او امام حسین علیه السلام و چون محمد وفات یافت شیعه او اعتقاد امامت پسرش
ابوهاشم داشتند و او عظیم القدر بود و شیعه او را تابع بودند و چون ابوهاشم را در شام وفات نزدیک
رسید و عقب نداشت وصیت خلافت خود به محمد بن علی بن عبد الله بن عباس کرد و با او گفت
که خلافت در اولاد تو خواهد بود و آنگاه کتب خود را باو سپرد و شیعه خود را بمتابعت او امر فرمود
چون محمد را وفات رسید پسر خود ابراهیم مشهور بامام را وصی خود ساخت و چون مروان بن محمد
که آخر ملوک بنی امیه بود ابراهیم را بگرفت و ابراهیم یقین دانست که مروان او را خواهد کشت برادر
خود عبد الله سفاح را وصی خود ساخت و او اول کسی ست که متولی خلافت شد از اولاد

[illegible]

ص ۳۹۲/۵۲۳ جلد اول از مجلس هشتم

عباس ابقیست کلام یافعی مضمون آن علی رغم انف ملا سعد الدین تفتازانی صریحست در آنکه شیعه را در زمان ملوک بنی امیه شیوع و کثرتی تمام بوده و درمیان ایشان کتب شرعیه بوده و از محمد بن حنفیه تا زمان خلافت بنی العباس منتظر خروج بر متغلبان بنی امیه بوده اند با آنکه عجبست شیعه که قائل بامامت محمد حنفیه بوده اند ایشان را کیسانیه میگویند و دیگر فرق امامیه که احق ایشان اثنی عشریه اند در تحت متابعت محمد بن حنفیه و بنی العباس داخل نشده اند بلکه در اکثر اوقات با یکی از علویه اتفاق کرده بر بنی العباس خروج کرده اند چنانکه سابقا مذکور شد انتهی از این عبارت ظاهرست که امامیه اثنا عشریه متابعت بنی عباس نکرده اند بلکه امامیه اثنا عشریه بنی العباس را ظالم و غاصب جائر و اهل ضلال و مجادله و مقاتله ایشان را مباح و حلال می دانستند پس ثابت شد که بنی عباس از اهل حق که امامیه اثنا عشریه اند بنص صریح صاحب مجالس خارج اند و در ارباب ضلال و خسار و اصحاب کفر و بوار داخل و نیز از این عبارت ظاهرست که غرض صاحب مجالس از ذکر متغلبه بنی عباس درین کتاب اثبات تشیع شان رد است بر سعد الدین تفتازانی که بزعم او شیعه در زمان سابق کثرتی نداشتند چه اکثر بنی عباس حسب تصریحات ائمه و اساطین سنیه شیعه باشند یعنی قائل باشند بخلافت بلا فاصله جناب امیر المومنین علیه السلام کذب تفتازانی و امثال او از متعصبین طرف ثانی در نفی کثرت شیعه در زمان سابق بکمال وضوح ظاهر می گردد و ظاهرست که غرض تفتازانی نفی کثرت قائلین بخلافت بلا فصل جناب امیر المومنین علیه السلام علی الاطلاق ست تقییدی دران بنفی کثرت اثنا عشریه نیست تا اثبات تشیع بنی عباس بمقابله او دلالت بر اثنا عشریت ایشان کند و حقیت شان نزد اهل حق لازم آید و علاوه برین همه دیگر عبارات مجالس در تراجم منصور و هارون و مامون و غیر آن دلائل صریحه ست بر آنکه صاحب مجالس این متغلبین را از جائرین

چهارم بیچ از پنج سخن صح...

وظالمین ومعاندین ها الکین مے داند وفضائح وقبائح ایشان اظاهر می نماید مگر عجب آنست که فاضل رشید بعض همین عبارات تمسک نموده چنانچه در همین کتاب ایضاح بعد ذکر بعض توهمات که آنرا مثبت تعصب اهل حق باصحابه دانسته گفته وبمناسبت مقام چندی از وجوه مشعره بر عدم ولاو قلت اعتنای این حضرات نسبت باهل بیت وازواج وبنات سرور کائنات علیه وعلیهم افضل الصلوات والتسلیمات باید شنید وبکنه حال ولای ادعائی این بزرگان باید رسید وچون این باب بس طویل الذیل ست وصاحب تحفه قدری ازان در کتاب خود بیان نموده لهذا درین مقام بر ذکر پنج وجه ازان بطریق نمونه اکتفا می رود وبعد بیان سه وجه کما گفته چهارم آنکه قاتلین ائمه اطهار واولاد ابرار شان بقبیح ترین انحاء قتل نزد بعض کبرای امامیه در زمره رفیعه شیعه داخل اند چنانکه قاضی نور الله شوستری در مجالس المومنین در مجلس هشتم که معنونست بانکه مجلس هشتم در ذکر ملوک نامدار وسلاطین کامگار از فرقه ناجیه اولو البصائر والابصار در ترجمه منصور دوانقی فرموده چون در اوائل خلافت او علویه با او در مقام خلاف بودند وشیعه را از متابعت او منع کرده میگفتند که خلافت حق آل علی ست ابو جعفر مضطر گردیده تدبیر حال خود دران دید که با اهل سنت وجماعت موافقت نماید وبامداد ایشان هجوم علویه را از خود دفع نماید لاجرم در یکی از مجالس انس روی خشم و قسم یاد کرده گفت والله لارغمن انفی وانوفهم وارفع علیهم بنی تیم وعدی یعنی بینی خود وبینی علویه را بر خاک خواهم مالید وعلی رغم ایشان بنی تیم وبنی عدی را که عبارت از ابوبکر وعمر باشد بر حضرت امیر المومنین علیه السلام تقدیم خواهم نمود واظهار مذهب اهلسنت وجماعت خواهم کرد پس بمقتضای قسم خود عمل نموده در خطبه ذکر خلفای ثلثه را بر ذکر حضرت امیر المومنین علیه السلام تقدیم نموده ودشمنی آل علی علیه السلام را آشکار کرد وبسیار کس

ص ١٦٤ / ٣٠٣
در جواب قوله حالانکه بلغت عرب سکوع بمعنی خضوع آمده الخ از قسم دوم از اقسام ثلاثه کتاب

از سادات و علویان بر انگشت و در دیوار جامع منصور که در بغداد است بسیاری از بنی فاطمه را
زنده دفن کرده و محمد و ابراهیم ابنای عبد الله بن الحسن بن علی بن ابی طالب علیه السلام بر او
خروج کردند و لشکر فرستاد تا ایشان را بقتل آوردند و اصوب آن بود که نظر بآن اعمال عقوبت
مآل که بی شبه طریق عفو و شفاعت حضرت پیغمبر و آل را بر او مسدود ساخته ذکر او را درین کتاب
نیاریم و او را و امثال او را با اهل سنت ارزانی داریم اما چون مبنای کتاب بر رعایت جانب
اعتقاد بود و بعد از منصور مذکور در مقامی که او را خوف زوال ملک بود اظهار تشیع قولاً و فعلاً
می نمود چنانکه بعد ازین مذکور خواهد شد انتهی بالفاظه و این عبارت پر بشارت با وجود
نص بودن آن بر تشیع منصور دوانقی مشتمل بر فوائد بسیارست که تنبیه بر بعض آن برای
اهتزاز طبائع ناظرین درکارست از انجمله است غایت حمایت مثل منصور بدکردار بابت علویه
در خلاف ورزیدن با او و منع نمودن بشیعه از متابعت او و قتلش ایشان را باضطرار
که موهم عذر مسموع از طرف او در قتل و هتک حرمت و آشکارا کردن دشمنی سادات میشود
و از انجمله است آنکه تشیع همچو مشرب عذب اوسع المشارب است که با وجود آشکارا کردن دشمنی
آل علی و قتل بسیاری از ایشان و زنده دفن کردن بسیاری از بنی فاطمه زوال نمی پذیرد و از انجمله
است آنکه اعتقاد تشیع با وجود بند شدن راه عفو و شفاعت حضرت پیغمبر و آل از بعض
اهل آن مرتفع نمیشود زهی مذهب قوی بنیاد که استحکامش قوی تر از بنای هرمان و اگرچه لطائف
این عبارت بسیارست لیکن بر ما للاختصار بر همین قدر اکتفا رفت و نیز جناب قاضی صاحب
در کتاب مذکور در مجلس مزبور در ترجمهٔ هارون بعد ذکر واقعهٔ حبس کردن و بشهادت رسانیدن
او حضرت موسی کاظم را ارشاد کرده که هارون با این همه اعمال وخامت مآل که بواسطهٔ حب جاه
ازو سر زده در عقیدهٔ تشیع راسخ بود و از حضرت آنحضرت بسبب مسرور می بود لاجرم بوجهی که در مجالس [illegible]

جواب انکار رشید ناصبیت جاحظ را

جواب ... [illegible]

گذشته همواره هشام بن الحکم را که از تلامذه حضرت امام جعفر صادق علیه السلام بود با علمای
اهل خلاف در مباحثه مذهب انداختی و ایشان را در شکنجه مناظره او مالیده و ملزم ساختی
و بآن مفتخر و مسرور بودی و هشام را جزا بر خطایا مقرر نمودی صاحب ظرائف آورده
که چون هارون الرشید [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] علیه السلام [illegible]
لیکن چون [illegible] ایشان [illegible] دار السلطنت [illegible]
[illegible]
[illegible]
ثالثاً که آنچه در عبارت اولی از مجالس المؤمنین [illegible]
[illegible] مجالس المؤمنین
[illegible]
[illegible]
[illegible] قاضی [illegible]
[illegible] البصائر [illegible]
قبیل اخبار الفاسق [illegible] از اعاظم [illegible] حیدر کرار دانسته [illegible]
خود را فراموش کرده [illegible] بمقتضای [illegible] و انصاف شعاری معلوم [illegible]
اهل بیت سید الانبیا گفتن از نوادر روزگار باشد انتهی و این همه [illegible] فاضل رشید

مبنی بر محض تغافل و عدم تدبّر و تامل ست چه پر ظاهر ست که نسبت تشیع عام بقاتلین
ائمه اطهار و اولاد ابرار شان هرگز موجب لوم و طعن و عیب و ثلب و سبب هزو و لمز و همز و غمز نمی تواند
شد زیراکه قاتلین ائمه علیهم السلام نزد اهل حق کافر اند و اشقی الاولین و الآخرین پس تشیع عام
که دران بسیاری از فرق هالکه و ضاله داخل اند اگر با ایشان منسوب شود از ان [illegible]
و تبجیل و تعظیم شان ثابت نمی شود آری از ثبوت تشیع ایشان لائح می گردد که ایشان امام برحق
بعد جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم حضرت امیر المؤمنین علیه السلام را می دانستند
و خلافت ثلثه را باطل چون بسیاری از ائمه و اساطین اهل سنت این عباسیه را خلفاء برحق
می دانند و مبالغه در تعظیم و تبجیل شان می نمایند پس باثبات تشیع عباسیه حقیت خلافت بلا فاصل
جناب امیر المؤمنین علیه السلام و افضلیت آنحضرت بر زبان ائمه و اساطین سنیه ثابت شود
و نیز کثرت معتقدین خلافت بلا فاصله جناب امیر المؤمنین علیه السلام در زمان اول ثابت
شود و زعم واهی تفتازانی و امثال او باطل گردد اما آنچه گفته بعنوان [illegible] که دران جماعه
مجالس عباسیه را ذکر کرده پس ان هم بعنوان [illegible] زیراکه [illegible]
یکی ملوک نامدار و دیگر سلاطین کامگار پس از کجا ثابت توان کرد که از فرقه ناجیه اولو الابصار
و الا بصار بیان هر دو لفظ است بلکه می گوییم که از فرقه ناجیه الخ بیان سلاطین کامگار است
و بس و بنابرین ان سلاطین که معتقد بجمیع اعتقادات حقه و ضروریات مذهب اهل حق بودند
داخل در سلاطین کامگار باشند و کسانیکه بسبب مخالفت [illegible] خارج شده اند از
اهل حق مثل بنی العباس و غیر ایشان داخل ملوک و وصف شان بنامدار بنا بر شهرت دنیاوی
و صیت حکومت ست نه باعتبار دین فتامل و انصف حتی یاتیک الیقین و قطع نظر ازین به نگاه
بعد این عنوان که برای این مجلس نوشته چون عنوان جندبی که دران بنی العباس را ذکر فرموده

جواب از عبارت فاضل رشید [illegible] کردن بتفصیل عباسیه [illegible] طعن [illegible] تشیع [illegible] بودن

تعجب [illegible]

در خروج ایشان از اهل حق کما ذکرنا آنفا پس اعراض از عنوان اصلی و قریب نمودن و دست بر عنوان
بعید انداختن چه قدر از مراحل انصاف و تامل دور تر افتاده است اما عبارت صاحب مجالس که
در ترجمهٔ منصور دوانقی وارد نموده پس ذکر آن اصلا نفعی بفاضل رشید نمی رساند بلکه اعتراض
و ایراد و تشنیع او را صراحةً مندفع می گرداند چه ازان ظاهرست که نزد صاحب مجالس منصور
و امثال او از اهل شرور بلا ریب و شک خاسر و کافر و ضال و هالک و سالک مسالک عداوت
اهلبیت علیهم السلام بودند آری چون اعتقاد تشیع عام داشتند یعنی خلافت خلفای ثلثه را
باطل می دانستند باین سبب ایشانرا درین کتاب ذکر کرده زیرا که بنای این کتاب بر ذکر کسانی است
که خلافت خلفای ثلثه را باطل دانند و این تشیع عام است که دران سائر فرق شیعه داخل اند
و ظاهرست که نزد امامیهٔ اثنا عشریه که اهل حق اند فرق باقیهٔ شیعه که مخالف اثنا عشریه اند ضال و کافر
و بی دین اند پس بسبب نسبت چنین تشیع بمنصور و امثال او هیچ ضرری باهل حق نمی رسد آری
از اثبات تشیع عام باین معنی ثابت می شود که بطلان خلافت خلفای ثلثه و تعیین
جناب امیر المؤمنین علیه السلام برای خلافت بلا فاصله چنان امری واضح بود که منصور
و امثال او هم با وصف آن همه بغض و عناد با اهلبیت امجاد اعتقاد بآن داشتند و چون جلالت
و عظمت شان منصور و امثال او نزد اهل سنت ظاهرست چنانچه ان شاء الله تعالی
عنقریب بر تو واضح می شود بلکه ظاهر میگردد که ایشان خلفای برحق نزد اهل سنت بودند پس
ثبوت تشیع شان در حقیقت ثبوت بطلان مذهب سنیه است [illegible]
علی ذلک اما آنچه گفته این عبارت [illegible] با وجود نقص بودن آن بر تشیع منصور دوانقی الخ
پس جوابست که ثبوت تشیع منصور دوانقی که مراد ازان تشیع عام است اصلا ضرری باهل حق
نمی رساند و نفعی بفاضل رشید را بر کسی ثبوت نمی نشاند زیرا که در تشیع عام بسیاری از فرق

بالکه داخل اند که ایشان نزد اهل حق حظی از نجات ندارند ومثل کفار مخلد فی النار اند ومع ذلک نسبت
تشیع عام هم باعتبار اوائل حال منصور نیست چه از عبارت مجالس ظاهر است که منصور بعد خلاف
علویه از انهم برگشته وموافقت با اهلسنت وجماعت نمود و ثلاثه را بر حضرت امیر المؤمنین
علیه السلام تقدیم نمود ودشمنی آل علی را آشکارا کرد پس [illegible] تشیع عام
آن منصور [illegible] که نفی خلافت ثلثه وتفضیل جناب امیر المؤمنین علیه السلام [illegible] اثبات [illegible]
ثابت نشده ذکر تشیع او بنابر اوائل حال قبل از اظهار کمال [illegible] ضلال و [illegible] کردن
عداوت آل [illegible] باید دانست که عبارت فاضل [illegible] دلالت دارد [illegible] تشیع
علاوه بر [illegible] که ازین عبارت [illegible]
[illegible] تشیع [illegible]
ثلثه کرده [illegible] این عبارت [illegible] ذکر کرده [illegible]
[illegible] وسواس [illegible]
علویه [illegible]
آن ظلوم وجهول [illegible]
عاقل حمایت چنین معاند [illegible] صاحب مجالس [illegible]
بیان سبب ارتداد او هیچ وجه دلالت [illegible]
که سبب شیطان از اطاعت او تعالی شانه [illegible] بیان [illegible]
حمایت شیطان کرده باشد ولا یقول به الا شیطان مرید [illegible] قال الله تعالی ولقد
خلقناکم ثم صورناکم ثم قلنا للملائکة اسجدوا لآدم فسجدوا الا ابلیس
لم یکن من الساجدین قال ما منعک الا تسجد اذ امرتک قال انا خیر منه

جواب طعن از ...

خلقتنی من نار وخلقته من طین قال فاهبط منها فما یکون لک ان تتکبر فیها
فاخرج انک من الصاغرین قال انظرنی الی یوم یبعثون قال انک من المنظرین
از آیه ما منعک الا یه ظاهرست که هرگاه حق تعالی از شیطان سبب ترک سجود پرسید شیطان
بجواب گفت که من بهترم از آدم که پیدا کردی مرا از نار و پیدا کردی آدم را از طین پس ثابت شد
که حق تعالی سبب امتناع شیطان از سجود وجه ارتداد او بیان فرموده پس بنابر مزعوم
فاضل رشید لازم آید که معاذ الله حق تعالی غایت حمایت شیطان در قرآن فرموده باشد
که سبب امتناع شیطان از سجود از زبان شیطان نقل فرموده ونیز وجه تمسک او بیان
فرموده ونیز او را مهلت داده وبیان آن فرموده ومراد از اضطرار در کلام صاحب مجالس
نه الجائی ست که سبب جواز باشد بلکه مراد از اضطرار عصبیت وعناد واضطرام نار حقد ولداد
ست وقول فاضل رشید که موهم عذر مسموع از طرف او الخ دلالت صریحه دارد برانکه این
معنی موهم عذر مسموع از طرف منصور ست وظاهر ست که در مقام استدلال تشبث به اوهام و
خیالات نباید کرد بلکه درین مقام تمسک بنصوص وتصریحات درکارست واگر بمحض موهمات
تمسک خواهند کرد جواب ملاحده وزنادقه که بآیات موهمه تشبیه وتجسیم وتناقض وامثال
آن تمسک می نمایند بکدام حیله درست خواهند نمود عجیب ست که با وصف این همه مهارت
وحذاقت چنین امر صریح را در نمی یابند ونهایت تحیر آنست که فاضل رشید محض بکمال خلاف
علاقه با منصور که سبب انهماک او در عداوت وشقاوت گردیده ووسبب افاده خودش هم
نص با عتذار نیست که آنرا موهم عذر مسموع گفته موجب غایت حمایت منصور می انگارد سبب
غایت تشنیع وتهجین وشیعت ناصبیت می پندارد واز افادات وتصریحات ائمه واساطین
دین خود که از ان سراسر تجلیل وتعظیم ومدح واطراء وثناء منصور واثبات غایت جلالت وعظمت او

در دین ظاهرست خبری برملی دارد و بملاحظهٔ آن حکم بناصبیت اساطین و ایمه خود ملی فرماید و
کدام عاقل تجویز خواهد کرد که محض ذکر خلاف علویه با منصور که بسبب موافقت او با سنیه گردیده
و نهایت صریح ست در ذم و تهجین و توهین و تضلیل او و مفید غایت حمایت منصور کرده و نهایت
تعظیم و تبجیل و مدح و ستایش و اطراء و ثنای او و اعتقاد حقیت خلافت او کما یسیر علیک ذلک
کلام انشاء الله علی لسان ائمة السنیة و ارکانهم هرگز بسبب غایت حمایت منصور پرشرور نسبت
ناصبیت باین حضرات پیدا نمود و عجب که فاضل رشید این جمله اصطلاح بدیع خود را املا نظم
نمی کند و بادعای اصطلاح مزعوم در باب جاحظ چنانکه می بندد آفا کرده ثانیا این مجدد سنیت
با آنکه فاضل رشید در حمایت و دفع و شنعه حالی و ستم ناقع تمیز نه نموده و سنت مذهب تشیع را
بکمال افتخار و استبشار ذکر می کند و ثبوت آن از عبارت صاحب مجالس ثمرة الغراب گمان
می برد حالانکه پر ظاهرست که ثبوت این چه سنت عشیق جبال و قاطع قیل و قال از معدن
فضل و کمال ست چه هرگاه تشیع مشرب ادبع المشارب باشد که با وجود آشکار کردن شنیع
آل علی از قتل بسیاری از ایشان و زنده دفن کردن بسیاری از بنی فاطمه زوال نمی پذیرد پس
نسبت چنین تشیع بظلمه بنی العباس مثبت هیچ فضلی و جلالتی برای ایشان نباشد و نسبت
تشیع عام با ایشان مثل نسبت اسلام بخوارج و نواصب موجب افتخار و استکبار ایشان نگردد
اما فائده ثالثه پس مخدوش ست بانکه الحق خود بنهایت اهتمام و مبالغه ثابت می سازند که بسیاری
از فرق شیعه که منکر امامت بعض ائمه اطهار علیهم السلام اند در راه عفو و شفاعت حضرت
پیغمبر خدا اول بجا علیه و علیهم آلاف التحیة والثنا مسدود ست پس باستفاده این معنی از
عبارت مجالس چه جای استبشار و افتخارست بلکه این معنی خود واقع شده و مزیل اعتراض سنت
که از مجرد نسبت تشیع بکسی توهم ثبوت نجات برای او توهم دور از کار و قابل تماشاست

جواب تحقیق ... امامی از احادیث

اولی الابصار است پس منصور مغرور که کافر مدهور است اصلا نزد صاحب مجالس شرفے
وجلالتی ندارد بلکه حسب افاده جناب او هالک و خاسر و غیر ناجی ست پس تمسک بذکر او درین
کتاب بغفلت یا تغافل صریحست اما آنچه گفته واگرچه لطائف این عبارت بسیارست الخ پس
قبل ازین هم تصریح فرموده اند بآنکه این عبارت مشتمل بر فوائد بسیارست و باز بغیر فاصله معتدبها
بتکرار بی لطف ارشاد می سازند که لطائف این عبارت بسیارست و با این همه ازعاد و ابراق
اکتفا بر فوائد ثلثه تبرکا باعداد الثالثة المنیفة فرموده اند و از حریم تثلیث با تربیع و تسبیع هم نگذاشته
و عذر وهم اختصار با وصف انهماک در مطالب دور از کار از عجائب روزگارست اما تشبث
بعبارت صاحب مجالس که در ترجمه هارون فرموده پس آن هم بعدم تامل و تدبر مقرون
زیراکه درین عبارت تصریح بوخامت اعمال او موجود و خود افاده می فرمایند که صاحب مجالس
واقعه حبس کردن او بخشنودی رشید ایشان او حضرت امام موسی کاظم علیه السلام را قبل ازین
ذکر کرده پس هارون نزد صاحب مجالس و سائر اهل حق کافر شقی و ملحد ازلی مثل یزید و معاویه
وامثال ایشان باشد و تشیع او مثل تشیع دیگر فرق هالکه ضاله مثل اسماعیلیه و واقفیه و غیر
ایشان نفعی باو نرساند که مجرد انکار امامت یک امام موجب کفر و ضلال و هلاک بدیهی ست
چه جا که حبس امام برحق و قتل او هم زیاده بران گردد اما آنچه گفته و چون از عبارت مجالس المؤمنین
قاضی نور الله شوستری معاندت و معادات ظاهره الخ پس ثبوت معاندت و معادات
ظاهره بعض سلاطین عباسیه با ائمه طاهرین و اولاد عالی درجات آنحضرت ضرری باهل حق نمی رساند
و ثبوت عداوت ظاهره از بعض افراد منتسبین بشیعه نسبت بائمه امجاد از حکم محکم صاحب مجالس مدعای
فاضل رشید را ثابت نمی گرداند چه اهل حق هرگز حقیت جمیع فرق منتسبین بشیعه را مدعی نشده اند
بلکه افادات و تصریحات شان در کتب اعتقادات و کتب مناظره و کتب فرق و مذاهب نصوص

صریحست بر آنکه غیر اثنا عشریه جمیع فرق شیعه هالک و ضال کما هو و غیر ناجی اند اما آنچه گفته و نقل
کننده هجو اعادی بدکردار الخ پس هرگز صاحب مجالس این اعادی بدکردار را از زمرهٔ شیعه
ابرار اولی البصائر و الابصار نمی داند بلکه بتصریحات صریحه جابجا بر هلاک و ضلال و کفر و عدم
نجات شان می فرماید و در عنوان ذکر این غدّاران بدکردار کفر و ضلال ایشان ثابت می نماید
تا کسی را توهم دخول شان در زمرهٔ اهل حق نرسد پس اگر فاضل رشید باین تصریحات اعتنا نماید
بلکه آنرا از مزید خویش فهمی و دقیقه سنجی ... صاحب مجالس سبب طعن و تشنیع و الزام ناصبیت
و عداوت کرداند و نیز بعنوان ذکر آل بنی عباس التفات نکند بمحض عنوان مجلس که آنهم
مثبت مطلوبش نیست هیچ تأییدی نمی شود و این مرض را چه علاج است و تمسک آنحضرت باقوال
ان فجار که از قبیل اقرار العاقل علی نفسه است دلالت صریحه دارد بر آنکه اقوال معادیان و
معاندان متضمن دعوی محبت اهلبیت و مدح و ثنا و تبجیل اهل بیت علیهم السلام مثبت محبت
شان با اهلبیت علیهم السلام و مانع نمی تواند شد پس هرگاه اقوال عباسیه در دعوی محبت
اهلبیت علیهم السلام مثبت محبت شان در واقع نباشد ذکر جاحظ فضائل و مناقب جناب
امیر المؤمنین علیه السلام را چگونه مثبت محبت او با آنحضرت باشد و تهمت ناصبیت را
از وی دور کرده اند آری تشبث اهل حق باقوال عباسیه برای اثبات فضائل اهلبیت و اثبات خلافت
بلا فاصله جناب امیر المؤمنین علیه السلام مثل تمسک شان باقوال جاحظ بر مطلوب خود نهایت
متین و رزین است و باید دانست که ازین افادهٔ رشیدیه بوضوح تمام ظاهر است که سلسلهٔ این
عباسیه را از ابرار و اولی البصائر قرار داده و بلا ریب معادی و دشمن جناب امیر المؤمنین علیه السلام
است و نیز فاضل رشید در شبهات خود بر بعض مقامات صوارم بعد ذکر بعض خلفای عباسیه
گفته و نیز می گویند یعنی مخالفان اهل حق که آنچه ازین خلفاء شیعه بر امیه گذشت معاذ الله که از

ابرار و اولی الابصار

جواب قوله ... و در نباشد الخ

احدی از خلفاء اہلسنت بر آنها گذشته باشد پس وای برین ادعاء تشیع که مخالفین بآن افتخار می نمایند و این عقیده را مستلزم نجات می انگارند گو صاحب آن تمام عمر در فسق و فجور گذرانیده باشد کما هو مصرح فی کتبهم و احادیثهم و حققه القاضی فی کتابه مجالس المومنین و غیره من الامامیة فی تصانیفهم و نیز فاضل رشید در شبهات خود در بعض مقامات صوارم بعد ذکر هارون و مامون گفته و اعمالیکه از ایشان نسبت باہل بیت طاہرین سر زده شده دل و زبان هیچ مسلم یاری نمی دهد که بتفصیل آن پردازند و مع هذا اظهر و اشهر از انست که محتاج بیان باشد انتهی و ناظر منصف بر کمال نهوض و وضوح از عبارت ایضاح و ازین هر دو عبارت مثل دیگر عبارات رشید که در شوکت عمر مذکور است کمال شناعت و فظاعت حمایت منصور و هارون و مامون و نهایت سماجت و قباحت رعایت این جماعه مطعون ثابت گردید پس حالا باید دانست که این همه زور و شور و اغراق و مبالغه رشید مبنی ست بر غفلت و تغافل از افادات و تحقیقات و اعتقادات ایمه و اساطین عالی درجات خود و شان نیز اکه اعاظم ایمه سنیه و اکابر ارکان و اجله اعیان شان این ثلثه منحوسه و اقران و امثال شان را بمدایح عظیمه و مناقب جلیله می ستایند و بپایه عالی از دین و دیانت و فضل و جلالت نشانند تا آنکه خلافت حقه را که جامع فضائل و محاسن و اصل محامد و مناقب ست و جمعی از ایمه و اساطین سنیه باثبات آن برای حضرت امیر المومنین علیه السلام و لو فی المرتبة الرابعة هم راضی نمی شوند و نفی ایمه قوم آنرا از حضرت امام حسین علیه السلام و دیگر ایمه معصومین علیهم السلام که خود ظاهر ست نیز ثابت سازند پس بر صرف نسبت تشیع عام بنی عباس طعن و استهزا نمودن و ازین همه مدح و اطراء و تبجیل و ثنای ایمه و اساطین خود غفلت نمودن موجب نهایت تحیر و سبب استغراب غریب ست

امّا منصور پس مشهور است که ظالم و جائر و متعدّی بوده لیکن بسبب حلم و عفو او در عطایا و مخازی او برافواه خواص و عوام مذکور و علی ممرّ الدهور و کرّ العصور معروف و مشهور پس امام مالک که رکنی رکین و جلیل ست از ارکان اربعهٔ اسلام سنیان مقتدی و هادی و معلّم بوده تنشیر برای خود و رحجان فضیلت و علمیت از سائر علما و ائمه آن زمان ظاهر کرده و امام اعظم سنیان حضرت ابی حنیفه بسبب انهماک در ابتغاء مراضی آن جائر جافی بوده که بسبب ارضا او و احتیاط خاطر خود بمقابله و معارضه حضرت امام بحق ناطق حضرت جعفر صادق علیه السلام ایثار کرده و دیگر اکابر و اساطین ائمه سنیه نیز بذکر مناقب عظیمه و محامد فخیمه برای او اوراق و دفاتر و اسفار را سیاه و اجلّه معتقدین و منقلبین دیانت و امانت خود را تباه می سازند علامه عبد الرحمن بن محمد بن خلدون در کتاب العبر و دیوان المبتدء والخبر در بیان تنزیه هارون رشید از شرب خمر که اطناب و اسهاب بسیار در آن نموده کما سیجیئ عن قریب گفته و لم یکن بینه ای بین هارون و بین جدّه ابی جعفر بعید زمن انما خلفه غلاما و قد کان ابو جعفر بمکان من العلم والدّین قبل الخلافة و بعدها و هو القائل لمالک حین اشار علیه بتالیف الموطا یا ابا عبد الله انه لم یبق علی وجه الارض اعلم منی و منک و انی قد شغلتنی الخلافة فضع انت للناس کتابا ینتفعون به تجنّب فیه رخص ابن عباس و شدائد ابن عمر و وطّئه للناس توطئة قال مالک فوالله لقد علّمنی التصنیف یومئذ و لقد ادرکه ابنه المهدی ابو الرشید هذا و هو یتورّع عن کسوة الجدید لعیاله من بیت المال و دخل علیه یوما و هو بمجلسه یباشر الخیاطین فی ارقاع الخلقان من ثیاب عیاله فاستنکف المهدی من ذلک و قال یا امیر المومنین علیّ

[حاشیه:] ... تصریح بتنشیر ... منصور ... امام ... (ناخوانا)

[حاشیه:] ۹ جلد اول از مجلدات سبعه ص ۱۶۳ ابن المقدمة فی فضل علم التاریخ و تحقیق مذاهبه ... منصور دوانیقی

[حاشیه:] قال مالک فوالله لقد علمنی التصنیف یعنی ابو جعفر منصور ...

کسوة العیال عامنا هذا من عطائی فقال لك ذلك ولم یصدّا عنه ولا نهی
بالاتفاق فیه من اموال المسلمین فکیف یلیق بالرشید علی قرب العهد من
هذا الخلیفة وابوّته وما رُبّی علیه من امثال هذه السیر فی اهل بیته
والتخلق بها ان یعاقر الخمر او یجاهر بها از ین عبارت واضحست که ابن خلدون
در مدح و ثنا و ستایش و اطرای ابوجعفر منصور بغایت قصوی کوشیده که نهایت
مرتبه و جلالت منزلت او در علم و دین قبل خلافت و بعد آن ظاهر ساخته و برای اثبات
جلالت مرتبه او حکایت هدایت منصور مالک بن انس را بطریقه تصنیف ذکر کرده
و خلاصه‌اش این ست که منصور اشاره کرد ... الک بتالیف موطا و گفت باو که ای
یا عبد الله باقی نمانده بروی ارض کسی عالمتر از من و تو و بدرستیکه مشغول ساخته است
مرا خلافت پس وضع کن تو برای مردم کتابی را که منتفع شوند بآن و بپرهیز کن دران
رخص ابن عباس و شدائد ابن عمر را و توطیه کن آنرا توطیه کردنی مالک قسم بایزد ذو الجلال
یاد کرده می فرماید بدرستیکه تعلیم کرد مرا منصور تصنیف را این روز پس بوجوه عدیده
نهایت جلالت و کمال فضل و علم منصور نزد متحاة اهل شرور ثابت میگردد اول آنکه خود
ابن خلدون این حکایت را در مقام مدح و ثنا و اثبات عظمت مرتبه منصور ذکر کرده
دوم آنکه ازان ثابت ست که منصور تصریح کرده بآنکه بدرستیکه باقی نمانده بروی
زمین عالمتری از و و از مالک پس ازین عبارت معلوم شد که سائر علما و محدثین و
محققین ائمه سنیه سوای مالک که جمعی کثیر و جمعی غفیر در زمان آن عنید شریر بودند کسی
ازایشان بمرتبه منصور نمی رسید و چون مالک بن انس این دعوی منصور در مقام مدح
منصور نقل کرده مقبولیت آن نزد مالک هم ظاهر باشد سوم آنکه ازان ظاهرست

ثبوت نهایت مدح منصور از حکایت امر منصور مالک را بتصنیف موطا که خود مالک نقل کرده

کہ منصور خود را مماثل و مقابل مالک ساختہ و مالک نجم الائمہ سفیان ست و فضائل و مناقب او
ہوش ربای عالمیان تا آنکہ امام شافعی او را بر ابوحنیفہ ہم ترجیح دادہ حافظ ابونعیم احمد بن عبد اللہ
الاصفہانی در حلیۃ الاولیا گفتہ حدثنا محمد بن عبد الرحمن بن سہل اخبرنی محمد بن یحیی
بن آدم الجوہری ثنا محمد بن عبد اللہ بن الحکم قال سمعت الشافعی یقول قال لی
محمد بن الحسن صاحبنا اعلم او صاحبکم قلت ترید المکابرۃ او الانصاف قال بل
الانصاف قال قلت فما الحجۃ عندکم قال الکتاب والسنۃ والاجماع والقیاس
قال قلت انشدکم اللہ اصاحبنا اعلم بکتاب اللہ ام صاحبکم قال اذ انشدتنی
باللہ فصاحبکم قلت فصاحبنا اعلم بسنۃ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
ام صاحبکم قال صاحبکم قلت فصاحبکم اعلم باقاویل رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم ام صاحبنا قال فقال لی صاحبکم قال فقلت بقی شیء غیر القیاس
قال لا قلت فنحن ندعی القیاس اکثر مما یدعون وانما یقاس علی الاصول فیعرف
القیاس قال و یرید بصاحبہ مالک بن انس و محیی الدین ابو زکریا یحیی بن شرف
النووی در تہذیب الاسماء واللغات گفتہ واجتمعت طوائف علی امامتہ وجلالتہ
وعظیم سیادتہ وتبجیلہ وتوقیرہ والاذعان لہ فی الحفظ والتثبت وتعظیم
حدیث رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال البخاری اصح الاسانید مالک عن
نافع عن ابن عمر وفی ہذہ المسئلۃ خلاف سبق مرات فعلی ہذا المذہب قال
الامام ابو المنصور التمیمی اصحہا الشافعی عن مالک عن نافع عن ابن عمر عن النبی
صلی اللہ علیہ وسلم وقال سفیان ما کان اشد انتقاء مالک للرجال وقال ابن
المدینی لا اعلم مالکا ترک انسانا الا من فی حدیثہ شیء وقال احمد بن حنبل

ص ۱۵۹ / ۲۹۸ نصف ثانی
ترجمۃ ابی عبد اللہ محمد بن ادریس الشافعی

اعلمیت مالک بن انس از ابی حنیفہ بشہادت شافعی و محمد بن الحسن از حلیۃ الاولیا

ص ۱۰۹ / ۳۱۱ تہذیب الاسماء واللغات
ذکر مالک بن انس من حرف المیم من النوع الاول من الفرع الاول من القسم الاول

وابن معين وابن المديني اثبت اصحاب الزهري مالك وقال ابو حاتم مالك
ثقة وهو امام الحجاز وهو اثبت اصحاب الزهري قال الشافعي اذا جاء الاثر
فمالك النجم ومالك وابن عيينة القرينان وقال الشافعي ايضا لولا مالك
وسفيان يعني ابن عيينة لذهب علم الحجاز وكان مالك اذا شك في شئ
من الحديث تركه كله وقال ايضا مالك معلمي وعنه اخذنا العلم وقال حرملة
لم يكن الشافعي يقدم على مالك احدا في الحديث وقال وهيب بن خالد ما بين
المشرق والمغرب رجل آمن على حديث رسول الله صلى الله عليه وسلم
من مالك روينا بالاسناد الصحيح في الترمذي وغيره عن ابي هريرة رض قال
قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يوشك ان يضرب الناس اكباد الابل
في طلب العلم ولا يجدون عالما اعلم من عالم المدينة قال الترمذي حديث
حسن چهارم آنکه ازین حکایت ظاهرست که موطا حسب امر منصور تصنیف شده
و منصور مالک را هدایت باین امر جلیل الشان کرده پنجم آنکه از افاده منصور ظاهر میشود
که خود او هم قادر بود بر تصنیف کتابی مثل موطا لکن شغل خلافت او را ازین تصنیف
باز داشت ششم آنکه از کلام منصور ظاهرست که او بر محض امر تصنیف موطا اکتفا نکرده
بلکه طریقه تصنیف هم او را تعلیم کرده هفتم آنکه ازین عبارت ظاهرست که اسم موطا هم
از کلام منصور ماخوذ ست پس مالک نام کتاب خود هم تبرکا و تیمنا از ارشاد او اخذ کرده
هشتم آنکه مالک قسم بخدای قهار یاد کرده تصریح فرموده بآنکه هر آئینه تعلیم کرد منصور ما را
تصنیف را این بروز و این ارشاد باسداد مالک که از غایت انصاف و تورع و اظهار حق
سرزده صریح ست در آنکه مالک خود را متعلم منصور و مثل تلمیذ او و ثبت من خلك

مالک موطا را حسب امر منصور تصنیف کرده

اسم موطا ماخوذ ست از قول منصور

تعلیم منصور مالک را طریقه تصنیف موطا

ولاح کون مالک مملوک منصور وانه سالک مسلک ارشاد هذا المتمرد وتابع امر
هذا المدحور ومعطی ایاه التعظیم الجلیل الموفور فارجع البصر هل تری من فطور
از قول ابن خلدون ولقد ادرکه ابنه المهدی الخ ظاهرست که منصور در غایت ورع وزهد
وتاثم وتحرز از تصرف در اموال مسلمین بوده پس مرتبه منصور از حضرت عثمان که دست تعدی
در اموال مسلمین دراز فرموده بودند کما لا یخفی علی ناظر تشیید المطاعن نیز بهتر وفضل باشد
وقاضی القضاة ابو المؤید محمد بن محمود الخوارزمی در جامع مسانید ابو حنیفه می گوید قال جعفر
بن محمد افقه من رایت ولقد بعث الی ابو جعفر المنصور ان الناس قد فتنوا
بجعفر بن محمد فهیئ له مسائل شدادا فهیأت اربعین مسئلة وبعثت بها
الی المنصور بالحیرة ثم ابرد الی فوافیته علی سریره وجعفر بن محمد عن یمینه
فوجدت من جعفر هیبة لم اجدها من المنصور فاجلسنی ثم التفت الی جعفر
قائلا یا ابا عبد الله هذا ابو حنیفة فقال نعم اعرفه ثم قال المنصور سله
ما بدا لک یا ابا حنیفة فجعلت اسأله ویجیب الاجابة الحسنة ویفحم حتی
اجاب عن اربعین مسئلة فرایته اعلم الناس باختلاف الفقهاء فلذلک
احکم انه افقه من رایت اخرجه الحافظ طلحة عن ابی العباس احمد بن محمد عن
جعفر بن محمد بن الحسین عن ابی یحیی ابراهیم بن محمد بن زیاد عن ابی حنیفة از ملاحظه
این روایت ظاهرست که ابو حنیفه حسب اعتراف خودش اطاعت وامتثال امر منصور
در بر چیدن مسائل صعاب برای معارضه حضرت امام جعفر صادق علیه السلام نموده
وبعد از ان بمزید وقاحت وجسارت تطییبا لخاطر المنصور واطاعة لهذا الابلیس المدحور
درصدد معارضه ومقابله آنحضرت برآمده واظهار کمال عقل وفهم ودین وولای

صـ ٩١ نصف اول ٢٢٥
آخر الباب الثالث

اہلبیت علیہم السلام داده وپس حسب این روایت منصور مطاع ومقتدای ابوحنیفه باشد
که ابوحنیفه بسبب اطاعت او دین وایمان خود باخته وعلم معادات ومعارضه حضرت
صادق علیه السلام بامر او برافراشته عجب که امام اعظم سنیه بجان ودل در اطاعت منصور
کوشد وامتثال امر او وتطییب خاطر خبیث خاطر او مقدم وبالاتر از رعایت دین واسلام
پندارد وباز فاضل رشید اظهار فضائح او را حمایت او قرار داده بر اہلحق طعن نماید حیرت
بر حیرت افزاید وقاضی حسین بن محمد الدیار بکری المالکی نزیل مکه در کتاب خمیس فی احوال
النفس النفیس که مصطفی بن عبد الله القسطنطینی الشهیر بحاجی خلیفه والکاتب الجلبی الاستنبولی
در کشف الظنون عن اسامی الکتب والفنون گفته خمیس فی احوال النفس النفیس فی السیر للقاضی
حسین بن محمد الدیار بکری المالکی نزیل مکة المکرمة المتوفی بها فی حدود سنة
ست وستین وتسعمائة وهو کتاب مشهور مرتب علی مقدمة وثلاثة ارکان
وخاتمة انتهی گوید ذکر خلافة ابی جعفر المنصور عبد الله بن محمد بن علی بن عبد الله
بن عباس امیر المومنین القرشی الهاشمی ثانی خلفاء بنی العباس امه سلامة
البربریة ومولده فی سنة خمس وتسعین وهو اسن من اخیه السفاح کما تقدم
وکان المنصور فی صغره یلقب بمدرك التراب وبالطویل ایضا ثم لقب فی خلافته
بابی الدوانیق لبخله وکان بخیلا ولمحاسبته العمال والصناع علی الدوانیق والحبات
سمی بالدوانیقی وکان مع هذا ربما یعطی العطاء العظیم اللحیة کان اسمر نحیفا طویلا
مهابا خفیف العارضین معرق الوجه رحب اللحیة یخضب بالسواد کان
عینیه لسانان ناطقان تخالطه ابهة الملك بزی النساك تقبله القلوب
وتتبعه العیون وکان فحل بنی العباس هیبة وشجاعة وحزما ورایا

وجبروتا وجماعًا للمال تارکا للّهو والطرب کامل العقل جیّد المشارکة فی العلم والادب فقیه النفس وکان یرجع الی عدل و دیانة وله حظّ من صلوة وتدین وکان فصیحًا بلیغًا خلیقا للامارة الّا انه قتل خلقًا کثیرًا حتّے استقام ملکه بویع بالخلافة بعد اخیه السفاح اتته البیعة وهو بمکة بعد السفاح لانه کان حجّ فی تلک السنة ومکث فی الخلافة احدی وعشرین سنةً واحد عشر شهرا کذا فی سیرة مغلطای ازین عبارت مکررا واضحست که منصور بمرتبه عالیه خلافت نبویه فائز بوده و نیز ازان ظاهرست که معاذ الله منصور امیر المومنین بوده پس هرگاه منصور خلیفه برحق و امیر المومنین باشد حالا دیگر کدام فضل دینی باقی ست که فاضل رشید انتظار ثبوت آن دارد یا للعجب که تو کرار تدا و منصور از تشنیع عام بسبب خلاف علویه و بیان فضائح و قبائح اعمال و انسداد باب شفاعت برای حمایت آن منصور نشود و سبب طعن و تشنیع و استهزاء و سخریه بلکه مثبت ناصبیت گردد و اثبات مرتبه جلیله خلافت و امامت و تلقیب منصور بامیر المومنین که از القاب خاصه جناب امیر المومنین علیه السلام ست و چندان این لقب جلیل الشان و عظیم المرتبه ست که اطلاق آن بر دیگر ائمه معصومین علیهم السلام هم نمی کنند اصلا سبب استهزاء و طعن و تشنیع بر حضرات سنیه نگردد و نیز ازین عبارت واضحست که منصور فحل بنی العباس از روی هیبت و شجاعت و حزم و رای صاحب جبروت بوده و تارک لهو و لعب و هزل و طرب و کامل العقل و جید المشارکه در علم و ادب و فقیه النفس و راجع بسوی عدل و دین و صاحب حظ در صلوة و تدین بوده و بعد ثبوت این همه مدائح عظیمه و مناقب جلیله ظاهر می شود که قول او الا انه قتل خلقا الخ از قبیل ع ولا عیب فیهم غیر ان سیوفهم * بهن فلول من قراع الکتائب و محدثین

عیسی الدمیری الشافعی در حیوة الحیوان در ذکر ابی جعفر منصور گفته وکان طویلا اسمر خفیف اللحیة رحب الجبهة کان عینیه لسانان ناطقان صارما مهیبا ذا جبروت وسطوة وحزم وعزم ورای وشجاعة وکمال عقل ودهاء وحلم وعلم وفقه وخبرة بالامور تقبله النفوس وتهابه الرجال کان یخالط أبهة الملك بزی ذوی النسك وکان بخیلا بالمال الا عند النوائب ازین عبارت واضحست که منصور علاوه بر جبروت و سطوت صاحب حزم و عزم و رائی و شجاعت و کمال عقل و دها و حلم و علم و فقه و خبرت بامور بوده و نفوس مردم او را قبول میکردند و نیز از و هیبت می نمودند و خلط میکرد ابهت ملک بلباس اهل نسک را و عماد الدین ادریس بن علی بن عبد الله در کتاب کنز الاخبار فی السیر والاخبار در ذکر منصور گفته وکان ملکا حازما فخما بالامور ذا سیاسة حسنة فی ملکه یتانی للاموال عند الحرب والشدائد متمسکا لها الاصلاح الکثیر فی غیر ذلك وکان یشغله فی صدر النهار بالامر والنهی والولایات والعزل وشحن الثغور والاطراف والنظر فی النفقات والخراج ومصلحة معایش الرعیة فاذا صلی العصر جلس لاهل بیته ومن احب ان یسامره فاذا صلی العشاء نظر فیما ورد علیه من کتب الثغور والآفاق وشاور سماره فی ذلك الی ثلث اللیل ثم یاوی الی فراشه فاذا مضی اللیل قدر ثلثه قام فتوضأ وصلی حتی یطلع الفجر ثم یخرج فیصلی بالناس ویدخل الی ایوانه ازین عبارت هم دلالت صریحه دارد بر حزم و تجربه و حسن سیاست او و مشغول بودن او باشغال صحیحه و کثرت عبادت نمایان و جلال الدین عبد الرحمن بن ابی بکر السیوطی در تاریخ الخلفا گفته المنصور ابو عبد الله محمد بن المنصور ولد بایذج

سنة سبع وعشرين ومائة وقيل سنة ست وعشرين وامه ام موسى بنت
منصور الحميرية وكان جوادا ممدحا مليح الشكل محببا الى الرعية حسن الاعتقاد
تتبع الزنادقة وافنى منهم خلقا وهو اول من امر بتصنيف كتب الجدل في الرد
على الزنادقة والملحدين روى الحديث عن ابيه وعن مبارك بن فضالة حدث
عنه يحيى بن حمزة وجعفر بن سليمان الضبعي ومحمد بن عبد الله الرقاشي و
ابو سفيان سعيد بن يحيى الحميري قال الذهبي وما علمت قيل فيه جرحا ولا
تعديلا واخرج ابن عدي من حديث عثمان مرفوعا المهدي من ولد العباس
عمي تفرد به محمد بن الوليد مولى بني هاشم وكان يضع الحديث واورد
الذهبي هنا حديث ابن مسعود مرفوعا المهدي يواطي اسمه اسمي واسم ابيه
اسم ابي اخرجه ابو داود والترمذي وصححه ولما شب المهدي امره ابوه على
طبرستان وما والاها وتادب بمجالسة العلماء وتميز ثم ان اباه عهد اليه
فلما مات بويع بالخلافة ووصل الخبر اليه ببغداد فخطب الناس فقال ان
امير المومنين عبد دعي فاجاب وامر فاطاع واغرورقت عيناه فقال
قد بكى رسول الله صلى الله عليه وسلم عند فراق الاحبة ولقد فارقت
عظيما وقلدت جسيما فعند الله احتسب امير المومنين وبه استعين على
خلافة المسلمين ايها الناس اسروا مثل ما تعلنون من طاعتنا نهبكم العافية
وتحمدوا العاقبة واخفضوا جناح الطاعة لمن نشر معدلته فيكم وطوى
الاصر عنكم واهال عليكم السلامة من حيث رآه الله مقدما ذلك
والله لافنين عمري بين عقوبتكم والاحسان اليكم انتهى بعبارته

حسن اعتقاد و مدح مهدی پسر منصور

که مهدی پسر منصور که جواد ممدوح بود در رعیت او را دوست می داشتند و اعتقاد او نیکو بود که تتبع زنادقه کرده و خلقی را از ایشان بدار الفنا فرستاده و او اول کسی است که حکم فرموده بتصنیف کتب جدل در رد بر زنادقه و ملحدین پدر خود منصور را بامیر المؤمنین ملقب ساخته و بر وفات او گریسته و عظمت و جلالت او ظاهر ساخته و بعد ثبوت این همه مدائح و مناقب منصور نزد اهل سنیه و ظهور خلافت و امامت او توان گفت که طعن و تشنیع فاضل رشید بظاهر برنگ دیگر است لکن در حقیقت این است که چرا صاحب مجالس قبائح و شنائع اعمال و عداوت منصور با آل علی بیان کرده و قبح حال خلیفه و امیر المؤمنین سنیه ظاهر فرموده کشف قناع از حال ائمه سنیه با وصف عظم منصور نموده اما هارون رشید نارشید که متعصب عنید و ناصبی شدید و شیطان مرید بوده پس او هم ممدوح اکابر و اجله سنیان و اساطین دین ایشانست ابن خلدون در کتاب العبر گفته ومن الحکایات المدخولة للمورخین ما ینقلونه کافة فی سبب نکبة الرشید للبرامکة من قصة العباسة اخته مع جعفر بن یحیی بن خالد مولاه وانه لکلفه بمکانهما من معاقرته ایاهما الخمر اذن لهما فی عقد النکاح دون الخلوة حرصا علی اجتماعهما فی مجلسه وان العباسة تحیلت علیه فی التماس الخلوة به لما شغفها من حبه حتی واقعها زعموا فی حالة سکر فحملت ووشی بذلک للرشید فاستغضب وهیهات ذلک من منصب العباسة فی دینها وابویها وجلالها وانها بنت عبد الله بن عباس لیس بینها وبینه الا اربعة رجال هم اشراف الدین وعظماء الملة من بعده العباسة بنت محمد المهدی بن عبد الله ابی جعفر المنصور بن محمد السجاد

اثبات مدح اهل سنت هارون رشید را

ص ٢١٢ جلد اول از مجلدات سبعه
المقدمة فی فضل علم التاریخ وتحقیق مذاهبه

اثبات ابن خلدون جلالة منصب العباسة اخت الرشید فی دینها وجلالها

تصریح ابن خلدون بان المنصور من اشراف الدین وعظماء الملة

بن علی ابی الخلفاء بن عبد الله ترجمان القرآن بن العباس عم النبی صلی الله علیه
وسلم ابنة خلیفة اخت خلیفة محفوفة بالملك العزیز والخلافة النبویة و
صحبة الرسول وعمومته وامامة الملة ونور الوحی ومهبط الملائکة من سائر
جهاتها قریبة عهد ببداوة العروبیة وسذاجة الدین البعیدة عن عوائد
(عروبة تازی زبان شدن عروبیة مثله، منتهی الارب)
الترف ومراتع الفواحش فاین یطلب الصون والعفاف اذا ذهب عنها واین
یوجد الطهارة والذکاء اذا فقد من بیتها او کیف تلحم نسبها بجعفر بن یحیی
وتدنس شرفها العربی بمولی من موالی العجم بملکة جده من الفرس او بولاء
جده من عمومة الرسول واشراف قریش وغایته ان جذبت دولتهم
بضبعه وضبع ابیه استخلصتهم ورقتهم الی منازل الاشراف وکیف یسوغ
من الرشید ان یصهر الی موالی الاعاجم علی بعد همته وعظم آبائه ولو نظر
المتامل فی ذلك نظر المنصف وقاس العباسة بابنة ملك من عظماء ملوك
زمانه لاستنکف لها عن مثلها مع مولی من موالی دولتها وفی سلطان
قومها واستنکره ولج فی تکذیبه واین قدر العباسة والرشید من الناس و
انما نکب البرامکة ما کان من استبدادهم علی الدولة واحتجانهم اموال الجبایة
حتی کان الرشید یطلب الیسیر من المال فلا یصل الیه فغلبوه علی امره وشارکوه
فی سلطانه ولم یکن له معهم تصرف فی امور ملکه فعظمت آثارهم وبعد
صیتهم وعمروا مراتب الدولة وخططها بالرؤساء من ولدهم وصنائعهم
واحتازوها عمن سواهم من وزارة وکتابة وقیادة وحجابة وسیف وقلم
یقال انه کان بدار الرشید من ولد یحیی بن خالد خمسة وعشرون رئیسا

(حاشیه: جواب تصحیح ابن خلدون رشید — تصریح ابن خلدون بآنکه عباسه اخت خلیفه محفوفه بالخلافة النبویة بود و دارای صحبة الرسول وعمومته وامامة الملة ونور الوحی ومهبط الملائکة)

(حاشیه: حکم ابن خلدون برشید ... استبداد برامکه)

من بين صاحب سيف وصاحب قلم زاحموا فيها اهل الدولة بالمناكب ودفعوهم
عنها بالراح لمكان ابيهم يحيى من كفالة هارون ولي عهد وخليفة حتى شب
في حجره ودرج من عشه وغلب على امره وكان يدعوه يا ابت فتوجه الايثار
من السلطان اليهم وعظمت الدالة منهم وانبسط الجاه عندهم وانصرفت
نحوهم الوجوه وخضعت لهم الرقاب وقصرت عليهم الآمال وتخطت اليهم من
اقصى التخوم هدايا الملوك وتحف الامراء وسيرت الى خزائنهم في سبيل التزلف
والاستمالة اموال الجباية وافاضوا في رجال الشيعة وعظماء القرابة العطاء
وطوقوهم المنن وكسوا من بيوتات الاشراف المعدم وفكوا العاني ومدحوا
بما لم يمدح به خليفتهم واسنوا لعفاتهم الجوائز والصلات واستولوا على القرى
والضياع من الضواحي والامصار في سائر الممالك حتى آسفوا البطانة
واحقدوا الخاصة واغصوا اهل الولاية فكشفت لهم وجوه المنافسة
اغصاص اندوهگین گردانیدن ۱۲
والحسد ودبت الى مهادهم الوثير من الدولة عقارب السعاية حتى لقد
كان بنو قحطبة اخوال جعفر من اعظم الساعين عليهم لم تعطفهم لما وقر في
نفوسهم من الحسد عواطف الرحم ولا وزعتهم اواصر القرابة وقارن ذلك
عند مخدومهم نواشئ الغيرة والاستنكاف من الحجر والانفة وكامن
الحقود التي بعثتها منهم صغائر الدالة وانتهى بها الاصرار على شانهم الى
كبائر المخالفة كقصتهم في يحيى بن عبد الله بن الحسن بن حسن بن علي بن
ابي طالب اخي محمد المهدي الملقب بالنفس الزكية الخارج على المنصور ويحيى
هذا هو الذي استنزله الفضل بن يحيى من بلاد الديلم على امان الرشيد

قصة الفضل بن يحيى البرمكي في استنزال يحيى بن عبد الله بن الحسن بن حسن بن علي بن ابي طالب

بجملته وبذل لهم فيه الف الف درهم على ما ذكره الطبري ودفعه الرشيد

الى جعفر وجعل اعتقاله بداره والى نظره فحبسه مدة ثم حملته الدالة

على تخلية سبيله والاستبداد بحل عقاله حرمًا لدماء اهل البيت بزعمه

ودالّة على السلطان فى حكمه وسأله الرشيد عنه لما وشى به اليه ففطن

وقال اطلقته فابدى له وجه الاستحسان واسرّها فى نفسه فاوجد

السبيل بذلك على نفسه وقومه حتى ثلّ عرشهم واكفئت عليهم سماؤهم

وخسفت الارض بهم وبدارهم وذهبت سلفًا ومثلًا للآخرين اياميهم

ومن تأمّل اخبارهم واستقصى سير الدولة وسيرهم وجد ذلك محقق

الاثر ممهد الاسباب وانظر ما نقله ابن عبد ربّه فى مفاوضة الرشيد

عمّ جدّه داود بن على فى شان نكبتهم وما ذكره فى باب الشعراء من

كتاب العقد فى محاورة الاصمعى للرشيد وللفضل بن يحيى فى سمرهم تفهم

انه انما قتلهم الغيرة والمنافسة فى الاستبداد من الخليفة فمن دونه وكذلك

ما تحيّل به اعداؤهم من البطانة فيما دسّوه للمغنين من الشعر احتيالًا على

اسماعه للخليفة وتحريك حفائظه لهم وهو قوله ليت هندًا انجزتنا ما تعد

وشفت انفسنا مما تجد ۞ واستبدّت مرّة واحدة ۞ انما العاجز من لا يستبدّ

وان الرشيد لما سمعها قال اى والله انى عاجز حتى بعثوا بامثال هذه كامن

غيرته وسلطوا عليه ابن باس انتقامه نعوذ بالله من غلبة الرجال وسوء الحال

واما ما موّه به الحكاية من معاقرة الرشيد الخمر واقتران سكره بسكر الندمان

فحاشا لله ما علمنا عليه من سوء هذا من حال الرشيد وقيامه بما يجب

منصب الخلافة من الدين والعدالة وما كان عليه من صحابة العلماء والاولياء ومحاوراته للفضيل بن عياض وابن السماك والعمري ومكاتبته سفيان الثوري وبكائه من مواعظهم ودعائه بمكة في طوافه وما كان عليه من العبادة والمحافظة على اوقات الصلوات وشهود الصبح لاول وقتها حكى الطبري وغيره انه كان يصلي في كل يوم مائة ركعة نافلة وكان يغزو عاما ويحج عاما ولقد زجر ابن ابي مريم مضحكه في سمره حين تعرض له بمثل ذلك في الصلوة لما سمعه يقرأ ومالي لا اعبد الذي فطرني وقال والله ما ادري لم فما تمالك الرشيد ان ضحك ثم التفت اليه مغضبا وقال يا ابن ابي مريم في الصلوة ايضا اياك اياك والقران والدين ولك ما شئت بعدهما وايضا فقد كان من العلم والسذاجة بمكان لقرب عهده من سلفه المنتحلين لذلك ولم يكن بينه وبين جده ابي جعفر بعيد زمن انما خلفه غلاما وقد كان ابو جعفر بمكان من العلم والدين قبل الخلافة وبعدها وهو القائل لمالك حين اشار عليه بتاليف الموطا يا ابا عبد الله انه لم يبق على وجه الارض اعلم مني ومنك واني قد شغلتني الخلافة فضع انت للناس كتابا ينتفعون به تجنب فيه رخص ابن عباس وشدائد ابن عمر ووطئه للناس توطئة قال مالك فوالله لقد علمني التصنيف يومئذ ولقد ادركه ابنه المهدي ابو الرشيد هذا وهو يتورع عن كسوة الجديد لعياله من بيت المال ودخل عليه يوما وهو بمجلسه يباشر الخياطين في ارقاع الخلقان من ثياب عياله فاستنكف المهدي من ذلك وقال يا امير المؤمنين عليّ كسوة العيال عامنا هذا

اثبات ابن خلدون قیام رشید بواجب منصب خلافت از دین و عدالت

۳ بکاء من مواعظ العلماء

۴ محافظۃ الرشید علی اوقات الصلوۃ

۵ یصلی الرشید کل یوم مائۃ رکعۃ

۶ زجر الرشید مضحکہ ابن ابی مریم حین تعرض لہ فی الصلوۃ

کان الرشید بمکان من السذاجۃ والعلم

من عطائی فقال له لك ذلك ولم یصدّه عنه ولا سمح بالانفاق فیه من
اموال المسلمین فکیف یلیق بالرشید علی قرب العهد من هذا الخلیفة
وابوته وما ربّی علیه من امثال هذه السیر فی اهل بیته والتخلق بها
ان یعاقر الخمر ویجاهر بها وقد کانت حالة الاشراف من العرب الجاهلیة
فی اجتناب الخمر معلومة ولم تکن الکرم شجرتهم وکان شربها مذمّة عند
الکثیر منهم والرشید واباؤه کانوا علی ثبج من اجتناب المذمومات
فی دینهم ودنیاهم والتخلق بالمحامد واوصاف الکمال ونزعات العرب
وانظر ما نقله الطبری والمسعودی فی قصة جبریل بختیشوع الطبیب
حین أحضر له السمك فی مائدته فحماه عنه ثم امر صاحب المائدة بحمله الی
منزله وفطن الرشید وارتاب به ودسّ خادمه حتی عاینه یتناوله
فاعدّ ابن بختیشوع للاعتذار ثلث قطع من السمك فی ثلثة اقداح خلط
احدها باللحم المعالج بالتوابل والبقول والبوارد والحلوی وصبّ علی
الثانیة ماء مثلجا وعلی الثالث خمرا صرفا وقال فی الاوّل والثانی هذا طعام
امیر المومنین ان خلط السمك بغیره او لم یخلطه وقال فی الثالث هذا طعام
ابن بختیشوع ودفعها الی صاحب المائدة حتی اذا انتبه الرشید واحضره
للتوبیخ احضر الثلثة الاقداح فوجد صاحب الخمر قد اختلط وماع وتفتت ووجد
الاخرین قد فسدا وتغیرت رائحتهما فکانت له فی ذلك معذرة وتبین من
ذلك ان حالة الرشید فی اجتناب الخمر کانت معروفة عند بطانته واهل
مائدته ولقد ثبت عنه انه عهد بحبس ابی نواس لما بلغه من انهماکه فی المعاقرة

بیان اجتناب رشید و آبای او از شرب خمر

احتجاج به حکایت ابن بختیشوع با مسعودی

حتی تاب واقلع وانما کان الرشید یشرب نبیذ التمر علی مذهب اهل العراق و فتاویهم فیها معروفة واما الخمر الصرف فلا سبیل الی اتهامه به ولا تقلید الاخبار الواهیة فیها فلم یکن الرجل بحیث یواقع محرما من اکبر الکبائر عند الملة ولقد کان اولئک القوم کلهم بمنجاة من ارتکاب السرف والترف فی ملابسهم وزینتهم وسائر متناولاتهم لما کانوا علیه من خشونة البداوة وسذاجة الدین التی لم یفارقوها بعد فما ظنک بما یخرج عن الاباحة الی الحظر وعن الحلیة الی الحرمة ولقد اتفق المورخون الطبری والمسعودی وغیرهم علی ان جمیع من سلف من خلفاء بنی امیة وبنی العباس انما کانوا یرکبون بالحلیة الخفیفة من الفضة فی المناطق والسیوف واللجم والسروج وان اول خلیفة احدث الرکوب بحلیة الذهب هو المعتز بن المتوکل ثامن الخلفاء بعد الرشید وهکذا کان حالهم ایضا فی ملابسهم فما ظنک بمشاربهم ویتبین ذلک باتم من هذا اذا فهمت طبیعة الدولة فی اولها من البداوة والغضاضة کما نشرح فی مسائل الکتاب الاول ان شاء الله تعالی والله الهادی الی الصواب ازین عبارت واضحست که ابن خلدون عباسه را که اخت هارون رشید بود چندان در عظمت و جلالت و دیانت قرار داده که صدور احتمال ازو در خلوت با زوج خود و ایقاع وقاع را با او از زوج او هم در حال سکر ممتنع و محال دانسته و آنرا از منصب عالی او دور انگاشته چه حاصل کلامش آنست که دور ست این امر از منصب عباسه در دین او و ابوین او و جلال او و بدرستیکه عباسه بنت عبد الله بن عباس بود و نیست در میان او و در میان عبد الله بن عباس مگر چهار مرد که ایشان اشراف دین اند و عظمای ملت اند

لم یکن الرشید بحیث یواقع محرما من اکبر الکبائر

کان الرشید وامثاله بمنجاة من ارتکاب السرف والترف فی ملابسهم وسائر متناولاتهم

احتجاج ابن خلدون بالمسعودی

کمال ورع عباسه اخت هارون از ابن خلدون

عبد ابن عباس نیز اکنه عباسه بنت محمد مهدی ست و او ابن عبد الله ابی جعفر منصور و او ابن
محمد سجاد و او ابن علی و او ابن عبد الله بن عباس ست پس عباسه بنت خلیفه و اخت
خلیفه است محفوف ست بملک عزیز و خلافت نبویه و صحبت رسول و عمومت آنحضرت
و امامت ملت و فور وحی و مهبط ملائکه از سائر جهات قریبة العهد ست ببداوت عربیت
و سماحت دین و بعید ست از عوائد ترف و مراتع فواحش پس کجا طلب کرده شود
صون و عفاف هرگاه برده واز وی کجا یافته شود طهارت و زکا هرگاه مفقود شود از بیت او
الی آخر ما سطره بتشقیقه و تج فی تنمیقه و تلفیقه و کدح فی تزویره و تزویقه و این همه مدائح که برای
عباسه ثابت کرده و بسبب آن تنزیه او از احتمال ایقاع وقاع باو نموده همه در برادرش
هارون بالاولی موجود ست پس بنابرین ثابت شد تنزیه هارون نیز از فواحش و قوادح
او هم حسب معتقد ابن خلدون صاحب فضل و کمال آن بدین و جلال ابن اشراف دین و عظماء
ملت بعد ابن عباس خلیفه بن خلیفه محفوف بملک عزیز و خلافت نبویه و صحبت رسول و عمومت
آنحضرت و امامت ملت و فور وحی و مهبط ملائکه از سائر جهات باشد و قریب العهد ببداوت
عربیت و سماحت دین و بعید از عوائد ترف و مراتع فواحش باشد و کجا طلب کرده
شود صون و عفاف هرگاه برده واز وی کجا یافته شود طهارت و زکا هرگاه مفقود شود
از بیت او و نیز ازین عبارت ظاهر ست که مهدی و منصور و محمد و علی اشراف دین و عظماء
ملت بودند و نیز از قول او و اما ما تقدم لحکایة الخ ظاهر ست نهایت تعظیم و اجلال و تفخیم
و اکبار رشید عنید راس الاشقیاء که بمزید تنزیه او از معاقره خمر و اقتران سکر او بسکر
ندمان نموده و آیه کریمه حاش لله ما علمنا علیه من سوء که در حق حضرت یوسف
بحق آن جائر جابر خوانده و تشبیه کرده بانکه رشید قیاس میکرد با نچه واجبست برای

منصب خلافت از دین و عدالت و نیز صحابت علما و اولیا و محاورات او با فضیل
بن عیاض و ابن السماک و عمری و مکاتبت او بسفیان ثوری و بکاء او از مواعظ ایشان
و دعای او در مکه در حال طواف ثابت کرده و باین همه احتجاج و استدلال بر عدم جواز
صدور فاحشه و معصیت از رشید نموده و نیز مرتبه عبادت او و محافظت او را بر
اوقات صلوة و شهود صبح باول وقت ظاهر ساخته و آنرا مانع از ارتکاب فاحشه گردانیده
و نیز ذکر کرده که طبری حکایت کرده اند که بدرستیکه رشید می خواند در هر روز صد رکعت
نافله و غزو میکرد یکسال و حج میکرد یکسال نیز از قول او و ایضا فقد کان من العلو و السذاجة الخ
ثابت ست که هارون رشید ابه عالیه از علم و سذاجت دین داشته بسبب قرب خود از سلف او
که منتحلین علم و سذاجت دین بودند و از قول او و لم یکن بینه و بین جده ابی جعفر الخ
واضحست که درمیان رشید و درمیان منصور زمنی بعید نبوده و منصور بمرتبه عالیه
از علم و دین قبل خلافت و بعد آن فائز بوده پس رشید هم صاحب ورع و دین و بعید از
حالات فاسقین و فاجرین باشد و از قول او فکیف یلیق بالرشید الخ ظاهرست
که رشید بسبب قرب عهد از منصور و ابوت او و تربیت یافتن بر امثال این سیر
حمیده و خصال صالحه در اهل بیت خود و تخلق بآن از معاقرت خمر و مجاهرت بان
منزه و مبری بود و از قول ابن خلدون وقد کانت حالة الاشراف الخ ظاهرست
که حالت اشراف از عرب جاهلیت در اجتناب خمر معلوم بود و کرم شجره ایشان نبود و شرب
خمر مذمت بود نزد بسیاری از عرب و غرض ازین آنست که هرگاه اعراب جاهلیت
بآن جهل و جفا و ضلالت بی انتها از شرب خمر اجتناب نمایند و کرم شجره ایشان
نباشد و شرب خمر را مذمت و عیب دانند پس هارون رشید اولی ست بآنکه

اجتناب از شرب خمر کند وارتکاب آن ننماید وآنرا مذموم وملوم داند ودامن خود ازان افشاند پس هرگاه شناعت شرب خمر باین مرتبه در زمان جاهلیت ثابت گردید اینجا نهایت فظاعت بهتانی که العیاذ بالله بر جناب امیر المؤمنین علیه السلام فرابسته اند وترمذی بایراد آن در صحیح خود نیل ناصبیت بر جبین خود کشیده و ملتانی در تمویه و شناعت سلامة الصدر در معرکه بذکر آن مبادرت می کنند و بنای دین و اسلام ظاهری خود هم می کنند بمرتبه قصوی ظاهر شد و از قول او والد رشید و آباؤه الخ ظاهرست که رشید و آبای رشید بر مکان عظیم از اجتناب مذمومات در دین و دنیای خود بودند و متخلق بودند بمحامد و اوصاف کمال و نزعات عرب از قول او اما الخمر الصرف الخ واضحست که سبیلی نیست باتهام رشید بشرب خمر صرف و نه جائزست تقلید اخبار درین باب و از قول او فلو یکن الرجل الخ پیداست که رشید بالاتزان بود که مواقعت محرّم که از اکبر کبائر نزد اهل ملت باشد ننماید پس ازین عبارت مثل دیگر تصریحات او ظاهر شد که نزد ابن خلدون سفک دماء اولاد الطیبین الطاهرین علیهم السلام که از رشید واقع شده هرگز محرّم و از اکبر کبائر نزد اهل ملت نبوده نعوذ بالله من هذا النصب الصریح والعناد الفظیع الذی یقشعر منه الجلود وینفجر الجلمود و از قول او ولقد کان اولئک القوم الخ واضحست که رشید و امثال او همه بالاتزان بودند که ارتکاب سرف و ترف در ملابس خود و زینت خود و سائر متناولات خود نمایند بسبب آنکه متصف بودند بخشونت بداوت و سذاجت دین که مفارقت آن نکرده بودند تا حال و ازین عبارت هم نهایت عظمت و جلالت دینی وورع و تقوی و زهد و کمال حزم و احتیاط و حسن ادب و خلق رشید و امثال او ظاهرست که از ارتکاب مباحات هم در متناولات اجتناب میکردند فما ظنک بالمحرمات

ص ۴۹۲ / ۴۵۴ سورة النساء کتاب التفسیر
ص ۳۴۵ / ۳۴۸ جواب قوله عجب ست ازین صحابه کبار که این ننگ عار از جواب عقیده سیزدهم
ص ۲۳۷ / ۲۶۷ فی ذیل جواب قول وقد بالغ صاحب المواهب فی تصحیح الروایة الخ

والمحظورات و هرچند ثبوت این اولویت خود ازین عبارت ظاهر بود لکن ابن خلدون برآن اکتفا نکرده بمزید اهتمام و عنایت و انهماک در تعظیم و تبجیل هارون و امثال او که در تمام این فصل سراسر هزل مطمح نظر داشته تنبیه بر ثبوت این اولویت کرده حیث قال فما ظنک بما یخرج عن الاباحة الخ که ازین عبارت ظاهرست که هرگاه رشید و امثال او احتراز و اجتناب از مباحات ترف در متناولات خود داشتند پس براءت و صیانت شان از محظورات و محرمات بالاولی و قطعاً و حتماً ظاهرست و ظن آن ظن باطل و نیز ابن خلدون در کتاب العبر و الخبر گفته اعلم انا قدمنا الکلام فی الامامة و مشروعیتها لما فیها من المصلحة و ان حقیقتها النظر فی مصالح الامة لدینهم و دنیاهم فهو ولیهم والامین علیهم ینظر لهم ذلک فی حیوته و یتبع ذلک ان ینظر لهم بعد مماته و یقیم لهم من یتولی امورهم کما کان هو یتولاها و یثقون بنظره لهم فی ذلک کما وثقوا به فیما قبل و قد عرف ذلک من الشرع باجماع الامة علی جوازه و انعقاده اذ وقع بعهد ابی بکر رضی الله عنه لعمر بمحضر من الصحابة و اجازوه و اوجبوا علی انفسهم به طاعة عمر رضی الله عنه و عنهم و کذلک عهد عمر فی الشوری الی الستة بقیة العشرة و جعل لهم ان یختاروا للمسلمین ففوض بعضهم الی بعض حتی افضی ذلک الی عبد الرحمن بن عوف فاجتهد و ناظر المسلمین فوجدهم متفقین علی عثمان و علی علی فآثر عثمان بالبیعة علی ذلک لموافقته ایاه علی لزوم الاقتداء بالشیخین فی کل ما یعن دون اجتهاده فانعقد امر عثمان لذلک و اوجبوا طاعته و الملأ من الصحابة حاضرون للاولی و الثانیة و لم ینکره احد منهم فدل علی انهم متفقون علی

جواب تابع ... رشید ...

ص ۱۰۲ / ۳۱۶ جلد اول از مجلدات سبعه
فصل فی ولایة العهد
من الفصل الثالث
من الکتاب الاول

حقیقة الخلافة النظر فی مصالح الامة لدینهم و دنیاهم
الخلیفة ولی الامة والامین علیهم

وافق عثمان عبد الرحمن علی لزوم الاقتداء بالشیخین فی کل ما یعن دون اجتهاده
و لم یفعل علی ذلک

صحة هذا العهد عارفون بمشروعيته والاجماع حجة كما عرف ولا يتهم الامام في هذا الامر وان عهد الى ابيه او ابنه لانه مامون على النظر لهم في حيوته فاولى ان لا يحتمل فيها تبعة بعد مماته خلافا لمن قال باتهامه في الولد والوالد او لمن خصص التهمة بالولد دون الوالد فانه بعيد عن الظنة في ذلك كله لا سيما اذا كانت هناك داعية تدعو اليه من ايثار مصلحة او توقع مفسدة فتنتفي الظنة عند ذلك راسا كما وقع في عهد معاوية لابنه يزيد وان كان فعل معاوية مع وفاق الناس له حجة في الباب والذي دعا معاوية لايثار ابنه يزيد بالعهد دون من سواه انما هو مراعاة المصلحة في اجتماع الناس واتفاق اهوائهم باتفاق اهل الحل والعقد عليه حينئذ من بني امية اذ بنو امية يومئذ لا يرضون سواهم وهم عصابة قريش واهل الملة اجمع واهل الغلب منهم فآثره بذلك دون غيره ممن يظن انه اولى بها وعدل عن الفاضل الى المفضول حرصا على الاتفاق واجتماع الاهواء الذي شانه اهم عند الشارع وان كان لا يظن بمعاوية غير هذا فعدالته وصحبته مانعة من سوى ذلك وحضور اكابر الصحابة لذلك وسكوتهم عنه دليل على انتفاء الريب فيه فليسوا ممن ياخذهم في الحق هوادة وليس معاوية ممن تاخذه العزة في قبول الحق فانهم كلهم اجل من ذلك وعدالتهم مانعة منه وفرار عبد الله بن عمر من ذلك انما هو محمول على تورعه من الدخول في شيء من الامور مباحا كان او محظورا كما هو معروف عنه ولم يبق في المخالفة لهذا العهد الذي اتفق عليه الجمهور الا ابن الزبير وندور المخالف معروف ثم انه

ووقع مثل ذلك من بعد معاوية من الخلفاء الذين كانوا يتحرون الحق ويعملون
به مثل عبد الملك وسليمان من بني امية والسفاح والمنصور والمهدي
والرشيد من بني العباس وامثالهم ممن عرفت عدالتهم وحسن رايهم للمسلمين
والنظر لهم ولا يعاب عليهم ايثار ابنائهم واخوانهم وخروجهم عن سنن الخلفاء
الاربعة في ذلك فشانهم غير شان اولئك الخلفاء فانهم كانوا على حين
لم تحدث طبيعة الملك وكان الوازع دينيا فعند كل احد وازع من نفسه
فعهدوا الى من يرتضيه الدين فقط وآثروه على غيره ووكلوا كل من يسمو الى ذلك
الى وازعه واما من بعدهم من لدن معاوية فكانت العصبية قد اشرفت
على غايتها من الملك والوازع الديني قد ضعف واحتيج الى الوازع السلطاني
والعصباني فلو عهد الى غير من ترتضيه العصبية لردت ذلك العهد وانتقض
امره سريعا وصارت الجماعة الى الفرقة والاختلاف سأل رجل عليا
رضي الله عنه ما بال المسلمين اختلفوا عليك ولم يختلفوا على ابي بكر وعمر
فقال لان ابا بكر وعمر كانا واليين على مثلي وانا اليوم وال على مثلك يشير الى
وازع الدين افلا ترى الى المامون لما عهد الى علي بن موسى بن جعفر الصادق
وسماه الرضا كيف انكرت العباسية ذلك ونقضوا بيعته وبايعوا لعمه
ابراهيم بن المهدي وظهر من الهرج والخلاف وانقطاع السبل وتعدد الثوار
والخوارج ما كاد ان يصطلم الامر حتى بادر المامون من خراسان الى بغداد
ورد امرهم لمعاهده فلا بد من اعتبار ذلك في العهد فالعصور تختلف باختلاف
ما يحدث فيها من الامور والقبائل والعصبيات وتختلف باختلاف المصالح

عبد الملك و سليمان من بني امية والسفاح والمنصور والمهدي والرشيد من بني العباس كانوا يتحرون الحق ويعملون به

الرشيد وامثالهم ممن عرفت عدالتهم وحسن رايهم للمسلمين

ولکل واحد منها حکم یخصه لطفا من الله بعباده واما ان یکون القصد
بالعهد حفظ التراث علی الابناء فلیس من المقاصد الدینیة اذ هو امر من الله
یخص به من یشاء من عباده ینبغی ان تحسن فیه النیة ما امکن خوفا من
العبث بالمناصب الدینیة والملک لله یوتیه من یشاء از ملاحظه این عبارت
واضحست که نزد ابن خلدون سفاح و منصور و مهدی و رشید همه خلفاء برحق بودند
که تحری حق می کردند و عدالت شان و حسن رای شان برای مسلمین و نظر شان
برای مسلمین معروفست و ایثار شان ابناء خود و اخوان خود را مبنی بر مصلحت
دینی بود نه غرض دنیوی و نیز از ان ظاهرست که عبد الملک و سلیمان هم از عدول
ابرار اخیار روزگار و ناصحان مسلمین و خیرخواهان مومنین و متحریان حق و صواب
و تابعان سنت و کتاب بودند پس هرگاه منصور و مهدی و رشید بلکه عبد الملک
و سلیمان هم باین اوصاف جمیله موصوف باشند و همه شنائع افعال و فظائع
اعمال شان یکقلم مستور کرده و طعن فاضل رشید و چشمک او و اتباعش بر محض نسبت کردن
تشیع عام که بسیاری از فرق هالکه منسوب می شود بمامون و هارون با وصف اظهار
فضائح و قبائح شان از عجائب روزگار و نیز ازین عبارت محقق دیگر مستفادست
که بملاحظه آن جمیع تاویلات و تسویلات صاحب ازالة الغین که بتزویر آن جزها سیاه
کرده هباء منثورا میگردد و تفصیلش آنکه از قول او کما وقع فی عهد معاویة الخ مع لحاظ
عبارات سابقه از ان اعنی ولا یتهم الامام الخ بکمال ظهور واضحست که معاویه که امام برحق
و خلیفه بالصدق بوده در استخلاف یزید معاذ الله متهم بزیغ و حیف و مخالفت صواب
نبوده زیرا که معاویه مامون بود بر نظر برای مسلمین در حیات خود پس اولی آنست

تصریح ابن خلدون بتحری سفاح و منصور و مهدی و رشید حق را

نزد ابن خلدون عبد الملک و سلیمان از عدول ابرار بودند

نزد ابن خلدون معاویه در استخلاف یزید متهم بزیغ و حیف نبوده

که احتمال تبعه در خلافت نکند بعد ممات خود پس معاویه در عهد خلافت بسوی یزید
بعید بود از تهمت ولا سیما درین استخلاف داعیه ایثار مصلحت یا دفع مفسده بود
پس منتفی گردید تهمت رانتہی معاذ الله من ذلک و نیز از قول او وان کان فعل معاویة
الخ ظاهرست که فعل معاویه در استخلاف یزید باوصف موافقت مردم او راجحت
بود درین باب و از قول او والذی دعا معاویة الخ نیز بکمال توضیح و تاکید حقیت
استخلاف یزید و صحت تامیر آن عنید ظاهر و لائحست فلا حول ولا قوة الا بالله
و نیز ابن خلدون در کتاب العبر گفته ولما وقعت الفتنة بین علی و معاویة
وهی مقتضی العصبیة کان طریقهم فیها الحق والاجتهاد و لم یکونوا
فی محاربتهم لغرض دنیوی او لایثار باطل او لاستشعار حقد کما قد
یتوهمه متوهم وینزع الیه ملحد وانما اختلف اجتهادهم فی الحق وسفّه
کل واحد نظر صاحبه باجتهاده فی الحق فاقتتلوا علیه وان کان المصیب
علیا فلم یکن معاویة قائما فیها بقصد الباطل انما قصد الحق واخطأ والکل
کانوا فی مقاصدهم علی حق ثم اقتضت طبیعة الملک الانفراد بالمجد
واستئثار الواحد به ولم یکن لمعاویة ان یدفع ذلک عن نفسه وقومه
فهو امر طبیعی ساقته العصبیة بطبیعتها واستشعرته بنو امیة ومن
لم یکن علی طریقة معاویة فی اقتفاء الحق من اتباعهم فاعصوصبوا
علیه واستماتوا دونه ولو حملهم معاویة علی غیر تلک الطریقة وخالفهم
فی الانفراد بالامر لوقع فی افتراق الکلمة التی کان جمعها وتالیفها اهم علیه
من امر لیس وراءه کبیر مخالفة وقد کان عمر بن عبد العزیز رضی الله عنه

صـ ۱۰۱ جلد اول از مجلدات سبعه
فصل فی انقلاب الخلافة الی الملک
من الفصل الثالث من الکتاب الاول

کلام ابن خلدون بالجماوکو کم قبیحت
باطل بمعاویة نماید

سفّه کل واحد نظر صاحبه فی الحق علیا
معاذ الله من ذلک

کان معاویة فی مقصده علی الحق
العیاذ بالله من ذلک

يقول الدار ای القاسم بن محمد بن ابی بکر لو کان لی من الامر شی لولیته الخلافة ولو اراد
ان يعهد اليه لفعل ولکنه کان يخشى من بنی امية اهل الحل والعقد لما ذکرناه
فلا يقدر ان يحول الامر عنهم لئلا تقع الفرقة وهذا کله انما حمل عليه منازع
الملك التی هی مقتضى العصبية فالملك اذا حصل وفرضنا ان الواحد انفرد به
وصرفه فی مذاهب الحق ووجوهه لم يكن فی ذلك نكير عليه ولقد انفرد سليمن
وابوه داود صلوات الله عليهما بملك بنی اسرائيل لما اقتضته طبيعة الملك
فيهم من الانفراد به وکانوا ما علمت من النبوة والحق وکذلك عهد معاوية
الى يزيد خوفا من افتراق الكلمة بما کانت بنو امية لم يرضوا تسليم الامر الى من
سواهم فلو قد عهد الى غيره اختلفوا عليه مع ان ظنهم کان به صالحا ولا يرتاب
احد فی ذلك ولا يظن بمعاوية غيره فلم يكن ليعهد اليه وهو يعتقد ما کان
عليه من الفسق حاشا لله لمعاوية من ذلك وکذلك کان مروان بن الحکم
وابنه وان کانوا ملوکا فلم يكن مذهبهم فی الملك مذهب اهل البطالة والبغی
انما کانوا متحرين لمقاصد الحق جهدهم الا فی ضرورة تحملهم على بعضها مثل
خشية افتراق الكلمة الذی هو اهم لديهم من کل مقصد يشهد لذلك ما کانوا
عليه من الاتباع والاقتداء وما علم السلف من احوالهم فقد احتج مالك فی
الموطا بعمل عبد الملك واما مروان فکان من الطبقة الاولى من التابعين
وعدالتهم معروفة ثم تدرج الامر فی ولد عبد الملك وکانوا من الدين بالمكان
الذی کانوا عليه وتوسطهم عمر بن عبد العزيز فنزع الى طريقة الخلفاء الاربعة
والصحابة جهده ولم يهمل ثم جاء خلفهم واستعملوا طبيعة الملك فی اغراضهم

الدنيوية ومقاصدهم ونسوا ما كان عليه سلفهم من تحرّي القصد فيها
واعتماد الحق في مذاهبها فكان ذلك مما دعا الناس الى أن نعوا عليهم افعالهم
وادالوا بالدعوة العباسية منهم وولي رجالها الامر فكانوا من العدالة بمكان
وصرفوا الملك في وجوه الحق ومذاهبه ما استطاعوا حتى جاء بنو الرشيد
من بعده فكان منهم الصالح والطالح ثم افضى الامر الى بنيهم فاعطوا الملك
والترف حقه وانغمسوا في الدنيا وباطلها ونبذوا الدين وراءهم ظهريّا
فاذن الله بحربهم وانتزاع الامر من ايدي العرب جملة وامكن سواهم منه
والله لا يظلم مثقال ذرة ومن تأمل سير هؤلاء الخلفاء والملوك واختلافهم
في تحرّي الحق من الباطل علم صحة ما قلناه وقد حكى المسعودي مثله في احوال
بني امية عن ابي جعفر المنصور وقد حضر عمومته وذكروا بني امية فقال
اما عبد الملك فكان جبّارا لا يبالي بما صنع واما سليمان فكان همّه بطنه
وفرجه واما عمر فكان اعور بين عميان وكان رجل القوم هشاما قال
ولم يزل بنو امية ضابطين لما مُهّد لهم من السلطان يحوطونه ويصونون
ما وهب الله لهم منه مع تسنّمهم معالي الامور ورفضهم دنيّاتها حتى
افضى الامر الى ابنائهم المترفين فكانت همّتهم قصد الشهوات وركوب اللذّات
من معاصي الله جهلا باستدراجه وامنا لمكره مع اطّراحهم صيانة الخلافة
واستخفافهم حق الرياسة وضعفهم عن السياسة فسلبهم الله العز و
البسهم الذلّ ونفى عنهم النعمة ثم استحضر عبد الله بن مروان فقصّ عليه
خبره مع ملك النوبة لما دخل ارضه فارّا ايام السفّاح قال اقمت مليّا

احتجاج ابن خلدون بالمسعودی

ثم اتانی ملکهم فقعد علی الارض وقد بسطت لی فرش ذات قیمة فقلت
له ما منعك من القعود علی ثیابنا فقال انی ملك وحق لكل ملك ان
یتواضع لعظمة الله اذ رفعه الله ثم قال لی لم تشربون الخمر وهی محرمة علیكم
فی كتابكم فقلت اجترأ علی ذلك عبیدنا واتباعنا قال فلم تطؤن الزرع
بدوابكم والفساد محرم علیكم قلت فعل ذلك عبیدنا واتباعنا بجهلهم
قال فلم تلبسون الدیباج والذهب والحریر وهو محرم علیكم فی كتابكم
قلت ذهب منا الملك وانتصرنا بقوم من العجم دخلوا فی دیننا فلبسوا ذلك
علی الكره منا فاطرق ینكت بیده فی الارض ویقول عبیدنا واتباعنا واعاجم
دخلوا فی دیننا ثم رفع راسه الیّ قال لیس كما ذكرت بل انتم قوم استحللتم
ما حرم الله علیكم واتیتم ما عنه نهیتم وظلمتم فیما ملكتم فسلبكم الله العز
والبسكم الذل بذنوبكم ولله نقمة لم تبلغ غایتها فیكم وانا خائف ان یحل بكم العذاب
وانتم ببلدی فینالنی معكم وانما الضیافة ثلث فتزود ما احتجت الیه
وارتحل عن ارضی فتعجب المنصور واطرق فقد تبین لك كیف انقلبت الخلافة
الی الملك وان الامر كان فی اوله خلافة ووازع كل احد فیها من نفسه هو الدین
وكانوا یوثرونه علی امور دنیاهم وان افضت الی هلاكهم وحدهم دون الكافة
فهذا عثمان لما حصر فی الدار جاءه الحسن والحسین وعبد الله بن عمر وابن جعفر
وامثالهم یریدون المدافعة عنه فابی ومنع من سل السیوف بین المسلمین
مخافة الفرقة وحفظا للالفة التی بها حفظ الكلمة ولو ادی الی هلاكه وهذا
علی اشار الیه المغیرة لاول ولایته باستبقاء الزبیر ومعاویة وطلحة علی

اعمالهم حتى يجتمع الناس على بيعته وتتفق الكلمة وله بعد ذلك ما شاء
من امره وكان ذلك من سياسة الملك فأبى فرارا من الغش الذي ينافيه
الاسلام وغدا عليه المغيرة من الغداة فقال لقد اشرت عليك بالامس
بما اشرت ثم عدت الى نظري فعلمت انه ليس من الحق والنصيحة وان الحق
فيما رايته انت فقال علي لا والله بل علمت انك نصحتني بالامس وغششتني
اليوم ولكن منعني مما اشرت به ذائد الحق وهكذا كانت احوالهم في اصلاح
دينهم بفساد دنياهم ونحن نرقع دنيانا بتمزيق ديننا فلا ديننا يبقى ولا
ما نرقع فقد رايت كيف صار الامر الى الملك وبقيت معاني الخلافة من تحري
الدين ومذاهبه والجري على منهاج الحق ولم يظهر التغير الا في الوازع الذي
كان دينا ثم انقلب عصبية وسيفا وهكذا كان الامر لعهد معاوية
ومروان وابنه عبد الملك والصدر الاول من خلفاء بني العباس الى الرشيد
وبعض ولده ثم ذهبت معاني الخلافة ولم يبق الا اسمها وصار الامر ملكا
بحتا وجرت طبيعة التغلب الى غايتها واستعملت في اغراضها من القهر
والتقلب في الشهوات والملاذ وهكذا كان الامر لولد عبد الملك ولمن جاء
بعد الرشيد من بني العباس واسم الخلافة باقيا فيهم لبقاء عصبية العرب
والخلافة والملك في الطورين ملتبس بعضها ببعض ثم ذهب رسم الخلافة
واثرها بذهاب عصبية العرب وفناء جيلهم وتلاشي احوالهم وبقي الامر ملكا
بحتا كما كان الشان في ملوك العجم بالمشرق يدينون بطاعة الخليفة تبركا والملك
بجميع القابه ومناحيه لهم وليس للخليفة منه شيء وكذلك فعل ملوك زناتة

معانی الخلافة من تحری الحق ومذاہبہ والجری علی منہاج الحق کانت باقیة فی زمان بنی العباس الی الرشید وکذا فی زمان مروان وابنہ عبد الملک

نقب بالفتح سوراخ انقاب ثقوب جمع ۱۲

بالمغرب مثل صنهاجة مع العبیدیین ومغراوة وبنی یفرن ایضا مع خلفاء بنی امیة بالاندلس والعبیدیین بالقیروان فقد تبین ان الخلافة قد وجدت بدون الملك اولا ثم التبست معانیهما واختلطت ثم انفرد الملك حیث افترقت عصبیته من عصبیة الخلافة والله مقدر اللیل والنهار وهو الواحد القهار

عدالت و حقیت عباسیه نزد ابن خلدون

ازین عبارت واضحست که خلفاء عباسیه که بعد بنی امیه آمدند بپایه عالی در عدالت فائز بودند و صرف کردند ملک را در وجوه حق و مذاهب آن حسب استطاعت خود و بعض اولاد رشید هم صالح بودند و نیز از قول او فقد رایت کیف صار الامر الی الملک واضحست که در زمان صدر اول از خلفاء بنی عباس تا زمان رشید و بعض ولد او معانی خلافت و مقاصد آن که تحری دین و تحری مذاهب آن و جاری بودن بر منهاج حق ست باقی بود و نیز مروان و عبد الملک هم متحری دین و مذاهب آن بودند و بر منهاج حق جاری بودند و نیز از قول و کذلک کان مروان بن الحکم و ابنه الخ ظاهرست

حقیت مروان و عبد الملک نزد ابن خلدون

که مروان بن الحکم و پسر او عبد الملک از اهل بطالت و بغی نبودند بلکه تحری مقاصد حق می‌نمودند و جهد در آن می‌کردند و اتباع و اقتداء آثار حقه می‌نمودند و سلف سنیه این احوال شان را می‌دانند که مالک در موطا بعبد الملک احتجاج نموده و مروان از طبقه اولی از تابعین بود و عدالت ایشان معروفست و از قول او الا فی ضرورة تحملهم علی نقضها این هم ظاهرست که اگر مروان و عبد الملک احیانا مخالفت حق می‌نمودند سبب آن ضرورت شرعیه می‌بود نه هوای نفسانی یعنی بخوف افتراق کلمه که آن اهم بود نزد ایشان از هر مقصد گاهی خلاف حق میکردند پس ازین کلام مثل کلام سابق [illegible] هم بنهایت وضوح ظاهرست [illegible] تشبث با فعال شنیعه و اعمال قبیحه مروان و عبد الملک و معاویه

جواب طعن ابن خلدون [illegible]

محمول بر ضرورت شرعیه و ماوّل بتقیه کرده و برای اہل حق تقیه موجب انواع استهزا و تشنیع
کرده آری حق انصاف همین ست و محل تعجب است که ابن خلدون که این همه اهتمام در تبجیل
و تعظیم فراعنه بنی عباس و جبابره بنی امیه و کمال دلسوزی در تنزیه شان از فضائح و
قبائح بکار برده از اجله و اعاظم معتمدین اهل سنه است شیخ ابو العباس احمد بن محمد
المقری الاندلسی در نفح الطیب من غصن الاندلس الرطیب گفته و من نثر لسان الدین
ما اثبته فی الاحاطة فی ترجمة ابن خلدون صاحب التاریخ الذی تکرر نقلنا
منه فی هذا التالیف و لنذکر الترجمة بجملتها فنقول قال رحمه الله تعالی
فی الاحاطة ما نصه عبد الرحمن بن محمد بن محمد بن الحسن بن محمد بن جابر بن محمد
بن ابراهیم بن محمد بن عبد الرحمن بن خلدون الحضرمی من ذریة عثمان اخی
کریب المذکور فی نبهاء ثوار الاندلس و ینسب سلفهم الی وائل بن حجر و حاله عند
القدوم علی رسول الله صلی الله علیه و سلم معروفة انتقل سلفه من
مدینة اشبیلیة عن نباهة و تعیّن و شهرة عند الحادثة بها او قبل ذلک
فاستقر بتونس منهم ثانی المحمدین محمد بن الحسن و تناسلوا علی حشمة و سراوة
و رسوم حسنة و تصرّف جدّ المترجم به فی القیادة و اما المُتَرجَم به فهو رجل
فاضل حسن الخلق جم الفضائل باهر الخصل رفیع القدر ظاهر الحیاء اصیل المجد
وقور المجلس خاصّی الزی عالی الهمة عزوف عن الضیم صعب المقادة قوی الجاش
طامح لقنن الریاسة خاطب للحظّ متقدم فی فنون عقلیة و نقلیة متعدّد
المزایا شدید البحث کثیر الحفظ صحیح التصور بارع الخط مُغرًی بالتجلة جواد
حسن العشرة مبذول المشارکة مقیم لرسم التعیّن عاکف علی رعی خلال الاصالة

۱۴ ام جلد رابع مجلد اربعه ص ۸۹۰ الباب الخامس فی ایراد جملة من نثره ای لسان الدین من القسم الثانی من الکتاب

ترجمه ابن خلدون از نفح الطیب ابو العباس احمد المقری

فخر من مفاخر التخوم المغربية قرأ القرآن ببلده على المكتب بن برال والعربية
على المقري الزواوي وغيره وتأدب بأبيه واخذ عن المحدث ابي عبد الله
بن جابر الوادياشي وحضر مجلس القاضي ابي عبد الله بن عبد السلام وروى
عن الحافظ ابي عبد الله السطي والرئيس ابي محمد عبد المهيمن الحضرمي ولازم
العالم الشهير ابا عبد الله الآبلي وانتفع به انصرف من افريقية منشأه بعد
ان تعلق بالخدمة السلطانية على الحداثة واقامته لرسم العلامة بحكم
الاستنابة عام ثلاثة وخمسين وسبعمائة وعرف فضله وخطبه السلطان
منفق سوق العلم والادب ابو عنان فارس بن علي بن عثمن واستحضره بمجلس
المذاكرة فعرف حقه واوجب فضله واستعمله على الكتابة اوائل عام ستة
وخمسين تا آنکه بعد پنج ورق بدلائلی که همه متعلق بترجمه ابن خلدون ست گفته وهو الآن ص ۳۲۵ / ۸۹
بحاله الموصوفة من الوجاهة والحظوة قد استعمل في السفارة الى
ملك قشتالة فاقام وعرف حقه مولده بتونس بلده في شهر رمضان عام
اثنين وثلاثين وسبعمائة انتهى كلام لسان الدين في حق ابن خلدون قلت
هذا كلام لسان الدين في حق المذكور في مبادي امره واواسطه فكيف لو رأى تاريخه
الكبير الذي نقلنا منه في مواضع وسماه ديوان العبر وكتاب المبتدأ والخبر
في تاريخ العرب والعجم والبربر ومن عاصرهم من ذوي السلطان الاكبر وهو
يناسق عليه خطه في ثمان مجلدات كبار جدا وقد عرف في آخره بنفسه
واطال في ذكر انه لما كان بالاندلس وحظي عند السلطان ابي عبد الله شم من
وزيره ابن الخطيب رائحة الانقباض فقوض الرحال ولم يرض من الاقامة بحال

ولعب بکرته صولجة الاقدار حتی حل بالقاهرة المعزیة واتخذها خیر دار
وتولی بها قضاء القضاة وحصلت له امور رحمه الله تعالی وکان اعنی الولی
بن خلدون کثیر الثناء علی لسان الدین بن الخطیب رحمه الله تعالی و نیز ابو العباس
احمد بن محمد المقری در نفح الطیب گفته ولقد رایت بخط العالم الشهیر الشیخ ابراهیم
الباعونی الشامی فیما یتعلق بابن خلدون ما نص محل الحاجة منه تقلبت به
الاحوال حتی قدم الی الدیار المصریة وولی بها قضاء قضاة المالکیة فی الدولة
الشریفة الظاهریة وصحبته رحمه الله تعالی فی سنة ۸۰۳ عند قدومه
الی الشام صحبة الملك الناصر فرج بن الملك الظاهر برقوق فی فتنة تمرلنك
علیه من الله تعالی ما یستحقه واکرمه تمرلنك غایة الاکرام واعاده الی
الدیار المصریة وکنت اکثر الاجتماع به بالقاهرة المحروسة للمودة الحاصلة
بینی وبینه وکان یکثر من ذکر لسان الدین بن الخطیب ویورد من نظمه
ونثره ما یشنف به الاسماع وینعقد علی استحسانه الاجماع وتتقاصر
عن ادراکه الاطماع فرحمة الله تعالی علیهما وازکی تحیاته تهدی الیهما
ولقد کان ابن خلدون هذا من عجائب الزمان وله من النظم والنثر
ما یزری بعقود الجمان مع الهمة العلیة والتبحر فی العلوم النقلیة والعقلیة
وکانت وفاته بالقاهرة المعزیة سنة ۸۰۷ سقی الله تعالی عهده وکان
فی الفردوس مهده قاله وکتبه الفقیر الی الله تعالی ابراهیم بن احمد الباعونی
الشافعی غفر الله تعالی زلله واصلح خلله و علامه جار الله ابو مهدی عیسی بن
محمد الثعالبی الجعفری الهاشمی المالکی المغربی الاشعری الشاذلی که جلائل فضائل او

ص ۲۲۵/۹۹۰ جلد رابع من المجلدات الاربعة

مدح ابن خلدون از شیخ ابراہیم باعونی

از خلاصة الاثر فی اعیان القرن الحادی عشر تصنیف محمد بن فضل الله بن محب الله المحبی و رساله اسانید احمد بن محمد بن احمد بن علی النخلی المکی ظاهر است در کتاب اسانید خود گفته تاریخ ابن خلدون المسمی بکتاب العبر و دیوان المبتدأ والخبر فی دولة العرب والعجم والبربر و من عاصرهم من ذوی السلطان الاکبر قرأت علیه مواضع متفرقة من مقدمته واجازلی سائره بروایته له عن ابی العباس المقری عن عمه سعید بن احمد عن ابی عبدالله التنیسی عن والده الحافظ محمد بن عبدالله بن عبد الجلیل عن ابی الفضل بن مرزوق الحفید عن مؤلفه الحافظ ابی زید عبد الرحمن بن محمد بن خلدون فذکره وبالسند قال الامام العلامة المورخ القاضی ابو زید بن خلدون رحمه الله تعالی صاحب الترجمة من تعریفه قال الامام فی کفایة المحتاج هو عبد الرحمن بن محمد بن محمد بن الحسن بن محمد بن جابر بن خلدون الاشبیلی الاصل التونسی المولد الامام ابو زید ولی الدین القاضی العلامة المورخ الحافظ ولد بتونس فی رمضان سنة اثنتین و ثلاثین و سبعمائة قال فی الاحاطة کان فاضلا حسن الخلق جم الفضائل باهر المحامد رفیع القدر عالی الهمم متقدما فی فنون عقلیة ونقلیة شدید البحث کثیر الحفظ صحیح التصور جواد الکف حسن المعاشرة من مفاخر المغرب من ذریة وائل بن حجر اخذ عن الوادیاشی وابن عبد السلام والابلی وکان رهم وغیرهم انتهی رحل لمصر و ولاه الظاهر برقوق قضاء المالکیة وتصدر بالجامع الازهر للاقراء وکان یسلک فی اقرائه مسلک الاقدمین کالغزالی والفخر مع انکار طریقة العجم ویقول ان اختصار الکتب فی کل فن والتقیید بالالفاظ علی

انکار ابن خلدون طریقة العجم [در] اختصار الکتب والتقیید بالالفاظ

طريقة العضد من محدثات المتاخرين والعلم وراء ذلك وتكرر عزله وولايته
للقضاء شرح البردة شرحا بديعا دل على تفننه وادراكه وغزارة حفظه
وصنف تاريخه الكبير في سبع مجلدات والف في اصول الفقه والمنطق و
الحساب وغير ذلك انتهى وله آداب الكتاب مجلد اودع فيه من غرائب التاريخ
وقواعد الكتابة ما يعرف قدره بالوقوف عليه وانشد فيه بيتين وقال
مات بسببهما ازيد من مائة الف نفس وهما اذا المرء لم يطلب معاشا لنفسه
شكا الفقر او لام الصديق فاكثرا فسر في بلاد الله والتمس الغنى تعش ذا يسار
او تموت فتعذرا توفي قاضيا بحماة يوم الاربعاء لاربع بقين من رمضان سنة
ثمان وثمانمائة عن ست وسبعين سنة الا شهرا رحمة الله عليه انتهى نقلا عن
نسخة استكتبها جار الله بن الشيخ عبد الرحيم للشيخ ولي الله والد صاحب التحفة
في المدينة المنورة وهي عندي ولله الحمد على ذلك و سیوطی در تاریخ الخلفا گفته
الرشيد هارون ابو جعفر بن المهدي محمد بن المنصور عبد الله بن محمد بن علي
بن عبد الله بن العباس استخلف بعهد من ابيه عند موت اخيه الهادي
ليلة السبت لاربع عشرة بقيت من ربيع الاول سنة سبعين ومائة قال
الصولي هذه الليلة ولد له عبد الله المامون ولم يكن في سائر الزمان ليلة مات
فيها خليفة وقام خليفة وولد خليفة الا هذه الليلة وكان يكنى ابا موسى فتكنى
بابي جعفر حدث عن ابيه وجده ومبارك بن فضالة روى عنه ابنه المامون
وغيره وكان من اميز الخلفاء واجل ملوك الدنيا وكان كثير الغزو والحج
كما قال فيه ابو العلاء الكلابي ــ فمن يطلب لقاءك او يرده ۞ فبالحرمين او اقصى

العلم وراء طريقة المتاخرين

بيتان لابن خلدون مات بسببهما ازيد من مائة الف نفس

۳۸۶
ذکر الرشید هارون
ابو جعفر

مدائح هارون رشید از تاریخ الخلفاء سیوطی

الثغور ❊ ففی ارض العدو وعلی طمرٍ ❊ وفی ارض البریة فوق کورٍ ❊ مولده بالری
حین کان ابوه امیرا علیها وعلی خراسان فی سنة ثمان واربعین ومائة
وامه ام ولد تسمی الخیزران وهی ام الهادی وفیها یقول مروان بن ابی
حفصة ؎ یا خیزران هناك ثم هناك ❊ امسی یسوس العالمین ابناك ❊ وکان
ابیض طویلا جمیلا ملیحا فصیحا له نظر فی العلم والادب وکان یصلی فی خلافته
فی کل یوم مائة رکعة الی ان مات لا یترکها الا لعلة ویتصدق من
صلب ماله کل یوم بالف درهم وکان یحب العلم واهله ویعظم حرمات
الاسلام ویبغض المراء فی الدین والکلام فی معارضة النص وبلغه عن بشر
المریسی القول بخلق القران فقال لئن ظفرت به لاضربن عنقه وکان یبکی
علی نفسه علی اسرافه وذنوبه سیما اذا وعظ وکان یحب المدیح ویجیز
علیه الاموال الجزیلة وله شعر دخل علیه مرة ابن السماك الواعظ فبالغ
فی احترامه فقال له ابن السماك تواضعك فی شرفك اشرف من شرفك
ثم وعظه فابکاه وکان یاتی بنفسه الی بیت الفضیل بن عیاض قال
عبد الرزاق کنت مع الفضیل بمکة فمر هارون فقال فضیل الناس
یکرهون هذا وما فی الارض اعز علیّ منه لو مات لرأیت امورا عظاما
وقال ابو معویة الضریر ما ذکرت النبی صلی الله علیه وسلم بین یدی الرشید
الا قال صلی الله علی سیدی وحدثته یوما حدیث احتج آدم وموسی
وعنده رجل من وجوه قریش فقال القرشی فاین لقیه فغضب الرشید
وقال النطع والسیف زندیق یطعن فی حدیث النبی صلی الله علیه وسلم

قال ابو معوية فما زلت اسكته واقول يا امير المومنين كانت منه بادرة
حتى سكن وعن ابى معوية ايضا قال اكلت مع الرشيد يوما ثم صب على يدى
رجل لا اعرفه ثم قال الرشيد تدرى من يصب عليك قلت لا قال انا
اجلالا للعلم وقال منصور بن عمار ما رأيت اغزر دمعا عند الذكر
من ثلثة الفضيل بن عياض والرشيد وآخر وقال عبيد الله القواريرى
لما لقى الرشيد الفضيل قال له يا حسن الوجه انت المسئول عن هذه
الامة حدثنا ليث عن مجاهد وتقطعت بهم الاسباب قال الوصل التى
كانت بينهم فى الدنيا فجعل هرون يبكى ويشهق ومن محاسنه انه لما بلغه
موت ابن المبارك جلس للعزاء وامر الاعيان ان يعزوه فى ابن المبارك
قال نفطويه كان الرشيد يقتفى آثار جده ابى جعفر الا فى الحرص فانه
لم ير خليفة قبله اعطى منه الخ ازین عبارت علاوه بر ظهور اتصاف هارون
بمرتبهٔ جلیلهٔ خلافت ظاهرست که او از امیر خلفا و اجل ملوک دنیا بوده و نیز از قول او
وكان كثير الحج والغزو الخ ظاهرست که کثرت حج وغزو هارون بحدی رسیده که مدح
ابو العلاء کلابی او را صادق گردیده و نیز از قول او وكان ابيض الخ واضحست
که هارون با وصف فصاحت ناظر فی العلم والادب بوده و تا موت خود صد رکعت
می خواند و ترک نمی کرد آنرا مگر بعلتی و تصدق می کرد از صلب مال خود هر روز هزار
درهم و دوست می داشت علما را و اهل علم را و تعظیم می کرد حرمات اسلام را و دشمن
می داشت ممارات را در دین و کلام را در معارضهٔ نص و نیز از آن واضحست که هرگاه
ابن السماک واعظ بر هارون داخل شد مبالغه نمود هارون در احترام ابن السماک

قال منصور بن عمار ما رأيت اغزر دمعا عند الذكر من ثلثة الفضيل بن عياض والرشيد وآخر

پس ابن السماک باو ارشاد نمود که تواضع تو در شرف تو اشرف ست از شرف تو
فلیتوارین قوم الفاضل الرشید للرشید العنید بمدح ابن السماک فاین هذا من فوائک ایها ابن
السمک من السماک و نیز ازان واضحست که هارون محبت و عظمت بمرتبه داشت که خود بسوی
خانه فضیل بن عیاض آمد و نیز ازان ظاهرست که عبد الرزاق با فضیل در مکه معظمه بود
پس هارون مرور کرد فضیل او را دیده ارشاد کرد که مردم کراهت می کنند این را و نیست
در زمین کسی عزیزتر بر من از و اگر خواهد مرد هر آیینه خواهم دید امور عظیمه را و منصور بن عمار
گفته که ندیدم کسی را که زیاده تر باشد از روی اشک نزد ذکر از سه کس فضیل بن عیاض
و رشید و شخصی دیگر پس ازین افاده منصور بن عمار همسنگ بودن رشید با فضیل بن
عیاض در مرتبه عالیه معرفت خدا و رقت قلب و جلالت شان ظاهرست و نیز
در تاریخ الخلفاء سیوطی مذکورست روی ان ابن السماک دخل علی الرشید یوما
فاستسقی فاتی بکوز فلما اخذه قال علی رسلک یا امیر المؤمنین لو منعت
هذه الشربة بکم کنت تشتریها قال بنصف ملکی قال اشرب هنأک الله
فلما شربها قال اسألک لو منعت خروجها من بدنک بماذا کنت تشتری
خروجها قال بجمیع ملکی قال ان ملکا قیمته شربة ماء و بولة لجدیر ان لا ینافس
فیه فبکی هرون بکاء شدیدا ازین عبارت ظاهرست که ابن السماک رشید را
با میر المؤمنین ملقب ساخت و نیز در تاریخ الخلفاء سیوطی مسطورست فی کتاب الاوراق
للصولی بسنده لما ولی الرشید الخلافة و استوزر یحیی بن خالد قال ابراهیم
الموصلی الم تران الشمس کانت مریضة * فلما اتی هارون اشرق نورها * تلبست
الدنیا جمالا بملکه * فهرون والیها و یحیی وزیرها * فاعطاه مائة الف درهم

ص ۱۹۰ ص ۲۸۲ فصل فی نبذ من اخبار الرشید من ذکر الرشید هارون ابی جعفر

ملقب ساختن ابن السماک هارون را بامیر المؤمنین

ص مشار سابق

مدح ابراهیم موصلی هارون را باشراق نور شمس و یحیی را بجمالیت او

واعطاه یحیی خمسین الفا ولداود بن رزین الواسطی فیه بهرون لاح النور فی کل بلدة
وقام به فی عدل سیرته النهج * امام بذات الله اصبح شغله * فاکثر ما یعنی به
الغزو والحج * یضیق عیون الخلق عن نور وجهه * اذا ما بدا للناس منظره البلج
تفسحت الاموال فی جود کفه * فاعطی الذی یرجوه فوق الذی یرجو و نیز سیوطی
در تاریخ الخلفا گفته اخرج الصولی عن الفضل الیزیدی قال وجه المعتصم الی
الشعراء ببابه من کان منکم یحسن ان یقول فینا کما قال منصور النمری فی الرشید
ان المکارم والمعروف اودیة * احلک الله منها حیث تجتمع * من لم یکن بامین الله
معتصما * فلیس بالصلوة الخمس ینتفع * ان اخلف القطر لم تخلف فواضله * او ضاق
امر ذکرناه فیتسع * فقال ابو وهیب فینا من یقول خیرا منه وقال ثلثة
تشرق الدنیا ببهجتها * شمس الضحی وابو اسحق والقمر * تحکی افاعیله فی کل نائبة
اللیث والغیث والصمصامة الذکر * و نیز سیوطی در تاریخ الخلفا گفته واخرج
ابن عساکر عن عبد الله بن محمد التیمی قال اراد الرشید سفرا فامر الناس ان یتاهبوا
لذلک واعلمهم انه خارج بعد الاسبوع فمضی الاسبوع ولم یخرج فاجتمعوا
الی المامون فسالوه ان یستعلم ذلک ولم یکن الرشید یعلم ان المامون یقول
الشعر فکتب الیه المامون یا خیر من دبت المطی به * ومن تقدی بسرجه فرس
هل غایة فی السیر نعرفها * ام امرنا فی المسیر ملتبس * ما علم هذا الا الی ملک
من نوره فی الظلام نقتبس * ان سرت سار الرشاد متبعا * وان تقف فالرشاد محتبس
فقراها الرشید فسر بها ووقع فیها یا بنی ما انت والشعر ارفع حالات الدنی
واقل حالات السری تقدی ای باستمرار و ذهبی در کتاب دول الاسلام در ذکر سنه

ثلث وتسعين ومائة گفته مات هرون الرشيد بن مهدی بن المنصور فی جمادی الآخرة
بطوس وله خمس واربعون سنة وكانت خلافته ثلاثا وعشرين سنة وكان
مولده بالری وكان جوادا ممدحا غازيا مجاهدا شجاعا مهيبا مليحا ابيض
طويلا عبل الجسم وقد وخطه الشيب بلغنا انه منذ استخلف كان يصلی
كل يوم وليلة مائة ركعة ويتصدق من ماله بالف درهم وله معرفة
جيدة بالعلوم وشيخ كمال الدين محمد بن عيسى الدميری الشافعی در حيوة الحيوان در ذكر
هارون رشيد گفته وكان جوادا ممدحا غازيا مجاهدا شجاعا مهيبا مليحا ابيض
طويلا عبل الجسم قد وخطه الشيب يقال انه منذ استخلف كان يصلی
كل يوم وليلة مائة ركعة ويتصدق من خالص ماله بالف درهم وله
معرفة جيدة بالعلوم وابو محمد عبد الله بن اسعد بن علی اليافعی در مراة الجنان
در سنة ثلث وتسعين ومائة گفته وفيها توفی الخليفة ابو جعفر هارون الرشيد
بن المهدی بن المنصور [illegible] بطوس وكانت خلافته ثلثا وعشرين سنة
ومولده بالری سنة ثمان واربعين ومائة روی عن ابيه وجده ومبارك
بن فضالة وحج مرات فی خلافته وغزا عدة غزوات حتى قيل فيه ؎
فمن يطلب لقاءك او يرده ۔ فبالحرمين او اقصى الثغور ۔ وكان شهما شجاعا
حازما جوادا ممدحا فيه دين وسنة وتخشع وقيل كان يصلی فی اليوم
مائة ركعة ويتصدق كل يوم من ماله بالف درهم وكان يخضع للكبار
ويتأدب معهم ووعظه الفضيل وابن السماك وبهلول وغيرهم وله مشاركة
قوية فی الفقه وبعض العلوم والادب وفيه انهماك علی اللذات والقيان

ولجواری الفائقات الجمال و سماع اشعار مغازلاتهن بلسان الحال مما نظم الشعراء
من الابیات الفاحش و سیاق ذکر شیء من ذلك فی ترجمة ابی نواس و کذلك
سیاق فی ترجمة الاصمعی ذکر اشیاء کثیرة جرت له معه ومع غیره وفیها
غرائب و شیخ حسین بن محمد الدیار بکری در تاریخ الخمیس فی احوال النفس النفیس گفته
ذکر خلافة هرون الرشید بن المهدی محمد بن ابی جعفر المنصور الهاشمی
العباسی الخامس من خلفاء بنی العباس امیر المومنین ابی جعفر امه الخیزران
ام اخیه الهادی ومولده بالری لما کان ابوه امیرا علیها و علی خراسان
فی سنة ثمان واربعین ومائة استخلف بعهد من ابیه بعد موت اخیه الهادی
فی سنة خمسین ومائة وکان ابوهما عقد لهما بولایة العهد معا صفته
کان الرشید ابیض جمیلا ملیح الشکل طویلا عبل الجسم قد وخطه الشیب
قبل موته وکان فصیحا له نظر و معرفة جیدة بالعلوم بلغنا انه منذ
استخلف کان یصلی کل یوم ولیلة مائة رکعة الی ان ترکها الا لعلة قاله
نفطویه فی تاریخه ویتصدق من خالص ماله بالف درهم وکان یقتفی
آثار جده المنصور الا فی الحرص وکان یحب العلم واهله ویعظم الاسلام
ویبکی علی نفسه واسرافه وذنوبه سیما اذا وعظ وکان یاتی بنفسه
الی الفضیل بن عیاض و یسمع وعظه وکان ابوه اغزاه ارض الروم وهو
ابن خمسة عشر سنة وهو اجل الخلفاء واعظم ملوك بنی العباس وکان کثیر الحج
قیل انه کان یحج سنة ویغزو سنة وفیه یقول بعض شعرائه فمن یطلب
لقاءك او یرده فبالحرمین او اقصی الثغور وفی سیرة مغلطای قد کان حج تسع

جواب تعصب ابن تیمیه صاحب تحفه

ص ۳۳۱ / ۳۹۲ صفحات

مدایح ہارون از خمیس دیار بکری

ہارون اجل الخلفاء واعظم ملوک بنی عباس

روایت ابونعیم که اِثبات مدح رشید از محمد بن الحسن و ابویوسف و شافعی ظاهرست

حج و هفتاد غزوات ۱ هـ و حافظ ابونعیم احمد بن عبد اللہ الاصبہانی که محمد بن عبد اللہ الخطیب صاحب مشکوۃ در رجال مشکوۃ بترجمہ او گفته ابونعیم احمد بن عبد الله الاصفهانی صاحب الحلیة هو من مشایخ الحدیث الثقات المعمول بحدیثهم المرجوع الی قولهم کبیر القدر ولد سنة اربع وثلثین وثلثمائة ومات فی صفر سنة ثلاثین واربعمائة باصفهان وله من العمر ست وتسعون سنة رحمه الله تعالی در حلیة الاولیا که نسخه کامله آن در دو جلد ضخیم درین اوان بعنایت رب منان بدست این کثیر العصیان افتاده در ترجمه محمد بن ادریس الشافعی گفته حدثنا محمد بن ابراهیم بن احمد ثنا ابو عمرو عثمان بن عبد الله المدینی ثنا احمد بن موسی النجار قال قال ابو عبد الله محمد بن سهل الاموی ثنا عبد الله بن محمد البلوی قال لما جیٔ بابن عبد الله محمد بن ادریس الی العراق ادخل الیها لیلا علی بغل بلا قتب وعلیه طیلسان مطبق وفی رجلیه حدید وذلک انه کان من اصحاب عبد الله بن الحسن بن الحسن واصبح الناس فی یوم الاثنین لعشر خلون من شعبان من سنة اربع وثمانین ومائة وکان قد اعتور علی هرون الرشید ابو یوسف القاضی وکان قاضی القضاة وکان علی المظالم محمد بن الحسن فکان الرشید یصدر عن رایهما ویتفقه بقرائتهما فسارا فی ذلک الیوم الی الرشید فاخبراه بمکان الشافعی وانبسطا جمیعا فی الکلام فقال محمد بن الحسن الحمد لله الذی مکن لک فی البلاد وملکک رقاب العباد من کل باغ ومعاد الی یوم المعاد لا زلت مسموعا لک ومطاعا فقد علت الدعوة وظهر امر الله وهم کارهون وان جماعة من اصحاب عبد الله بن الحسن اجتمعت وهم متفرقون وقد اتاک

[حاشیه:] ص ۱۴۱ / ۱۴۲ من الباب الثانی فی ذکر الائمة اصحاب الاصول

[حاشیه:] شیخ ابونعیم صاحب حلیه از رجال مشکوۃ

[حاشیه:] ابونعیم من الثقات المعمول بحدیثهم المرجوع الی قولهم ص ۲۸۸ / ۱۶۲ نصف ثانی

[حاشیه:] مدح محمد بن الحسن الرشید و حمدہ تعالی علی تمکین الرشید فی البلاد و تسلطه علی العباد

[حاشیه:] سعی ابن محمد بن الحسن حرض الرشید علی قتل الشافعی

عنق ینوب عن الجمیع وهو علی الباب یقال له محمد بن ادریس بن العباس
بن عثمان بن شافع بن السائب بن عبید بن عبد یزید بن هاشم بن عبد المطلب
بعد شاهدین ولا اقرار ابلغ من المحنة وکفی بالمرء اثما ان یشهد بشهادة
یخفیها عن خصمه فعلی رسلکما لا تبرحان ثم امر بالشافعی فادخل فوضع بین
یدیه بالحدید الذی کان فی رجلیه فلما استقر به المجلس ورمی القوم الیه
بابصارهم رمی الشافعی بطرفه نحو امیر المؤمنین واشار بکفه کله مسلما
فقال السلام علیک یا امیر المؤمنین ورحمة الله وبرکاته
فقال الرشید وعلیک السلام ورحمة الله وبرکاته بدأت بسنة لم تؤمر
باقامتها ورددنا فریضة قامت بذاتها ومن اعجب العجب انک تکلمت
فی مجلسی بغیر اذن فقال الشافعی یا امیر المؤمنین ان الله جل وعز قال
وعد الله الذین امنوا منکم وعملوا الصالحات لیستخلفنهم فی الارض
کما استخلف الذین من قبلهم ولیمکنن لهم دینهم الذی ارتضی لهم ولیبدلنهم
من بعد خوفهم امنا وهو الذی اذا وعد وفی فقد مکننی فی ارضه وآمننی
بعد خوفی یا امیر المؤمنین فقال له الرشید اجل قد آمنک الله اذ آمنتک
فقال الشافعی قد حدثت انک لا تقتل قومک صبرا ولا تزدریهم بحجرتک
غدرا ولا تکذبهم اذا اقاموا الدیک عذرا فقال له الرشید هو کذلک
فما عذرک مع ما اری من حالک وتسییرک من حجازک الی عراقنا التی
فتحها الله علینا بعد ان بغی صاحبک ثم اتبعه الارذال وانت رئیسهم
فما ینفع لک القول مع اقامة الحجة ولن یضر الشهادة مع اظهار التوبة

یظهر من کلام الشافعی ان آیة وعد الله الذین امنوا منکم وعملوا الصالحات لیستخلفنهم فی الارض نازلة فی عامة المؤمنین کما اراد بالاستخلاف جعل المؤمنین خلفاء کما یدعیه صاحب التحفة وغیره

فقال له الشافعي يا امير المومنين اما اذا استنطقتني الكلام فسأتكلم على العدل
والنصفة فقال الرشيد ذلك لك فقال الشافعي والله يا امير المومنين
لو اتسع الكلام على ما بي لما شكوت اليك الكلام مع ثقل الحديد يعوز فان
جدت عليّ بفكّه افصحت عن نفسي وان كانت الاخرى فيدك العليا ويدي السفلى
والله غني حميد فقال الرشيد لغلامه يا سراج حلّ عنه فاخذ ما في قدميه
من الحديد فجثا على ركبته اليسرى ونصب اليمنى وابتدأ الكلام فقال والله
يا امير المومنين لان يحشرني الله تحت راية عبد الله بن الحسن وهو من قد
علمت وشيخ قرابة لا تنكر عند اختلاف الاهواء وتفرق الآراء احبّ اليّ
والى كل مومن من ان يحشرني تحت راية قطري بن الفجاءة المازني وكان
الرشيد فاستوى جالسا وقال صدقت وبررت لان تكون تحت راية رجل
من اهل بيت رسول الله صلى الله عليه وسلم واقارب به اذا اختلف الاهواء
خير من ان تحشر تحت راية خارجي حنفي يأخذه الله بغتة وخبّرني
يا شافعي ما تقول في ان قريشا كلها ائمة وانت منهم قال الشافعي قد افتريت
على الله كذبا يا امير المومنين ان نصبت نفسي لها وهذه كلمة ما سمعت
بها قط والذين فاطلبهم معاينة فان الشهادة لا تجوز الا كذلك ثم نظر
امير المومنين اليهما فلما راهما لا يتكلمان علم ما في ذلك فامسك عنهما
ثم قال له الرشيد قد صدقت يا ابن ادريس فكيف بصرك بكتاب الله تعالى
فقال له الشافعي عن اي كتاب الله تسألني ان الله انزل ثلاثا وسبعين
كتابا على خمسة انبياء وانزل كتاب موعظة النبي فكان سادسا

تلقیب الشافعی ہارون بامیر المومنین مکررا

بیان الشافعی فضل کونہ تحت رایۃ عبد اللہ بن الحسن

تصدیق الرشید الشافعی فی استحسان کونہ تحت رایۃ عبد اللہ بن الحسن

[illegible]

علم الرشید کذب ابی یوسف ومحمد بن الحسن فی حکایتہما عن الشافعی انہ زعم ان قریشا کلہا ائمۃ والشافعی منہم

[illegible]

اولهم آدم عليه السلام عليه انزل ثلثون صحيفة كلها امثال وانزل
على اخنوخ وهو ادريس ستة عشر صحيفة كلها حكم وعلم الملكوت
الاعلى وانزل على ابراهيم ثمانية صحف كلها حكم مفصلة فيها فرائض
ونذر وانزل على موسى التورية فيها تخويف وموعظة وانزل على عيسى
الانجيل ليبين لبني اسرائيل ما اختلفوا فيه من التورية وانزل على داود
كتابا كله دعاء وموعظة لنفسه حتى يخلصه به من خطيئة لا حكم لنا
فيه وايقاظ لداود وانزل على محمد صلى الله عليه وسلم القرآن وجمع فيه
سائر الكتب فقال تبيانا لكل شئ وهدى وموعظة احكمت اياته ثم
فصلت فقال له الرشيد فصل لي كتاب الله المنزل على ابن عمي رسول الله
صلى الله عليه وسلم الذي دعانا الى قبوله وامرنا بالعمل بمحكمه والايمان
بمتشابهه فقال عن اية آية تسألني عن محكمه ام عن متشابهه ام عن تقديمه
ام عن تاخيره ام عن ناسخه ام عن منسوخه ام عما ثبت حكمه ونسخت
تلاوته ام عما ثبت تلاوته وارتفع حكمه ام عما ضربه الله مثلا ام عما
ضربه الله اعتبارا ام عما احصى ما فيه فعال الامم الماضية ام عما قصد به
الله من فعلهم تحذيرا قال فما زال حتى عد له الشافعي ثلاثا وسبعين حكما
في القرآن فقال له الرشيد ويحك يا شافعي افكل هذا يحيط به علمك
فقال يا امير المومنين المحنة على العالم كالنار على الفضة تخرج جودتها
من رداءتها فها انا ذا فامتحن فقال له الرشيد ما احسن ما اعيد ما قلت
فسأسألك عنه بعد هذا المجلس ان شاء الله تعالى قال له وكيف يصل

[illegible]

بسنة رسول الله صلے علیه وسلم فقال له الشافعی انی لاعرف منها
یا امیر المومنین ما خرج علی وجه الایجاب لا یجوز ترکه کما لا یجوز ترک ما انزل الله
فی القرآن وما خرج علی وجه التادیب وما خرج علی وجه الخاص
لا یشرک فیه العام وما خرج علی وجه العموم یدخل فیه الخصوص وما خرج
جوابا عن سوال سائل لیس لغیره استعماله وما خرج منه ابتداء لازدحام
العلوم فی صدره وما جعله فی خاصة نفسه واقتدی به الخاصة
والعامة وما خص به نفسه دون الناس کلهم مع ما لا ینبغی ذکره
لانه اسقطه صلی الله علیه وسلم فقال اجدت الترتیب یا شافعی
لسنة رسول الله صلی الله علیه وسلم فاحسنت موضعها بوصفها فما
حاجتنا الی التکرار علیک ونحن نعلم ومن حضر انک نصابها فقال الشافعی
النصاب الاصل والمرجع
ذلک من فضل الله علینا وعلی الناس وانما شرفنا برسول الله صلی الله
علیه وسلم وبک فقال کیف بصرک بالعربیة قال مبدأنا وطباعنا بها
تقدمت والسنتنا بها جرت فصارت کالحیاة لا تتم الا بالسلامة و
کذلک العربیة لا تسلم الا لاهلها ولقد ولدت وما اعرف اللحن فکنت
کمن سلم من الداء ما سلم له الدواء وعاش متکاملا وبذلک شهد لی القرآن
فقال وما ارسلنا من رسول الا بلسان قومه یعنی قریشا وانت وانا منهم
یا امیر المومنین فالعنصر نظیف والجرثومة منیعة شامخة انت اصل و
نحن فرع وهو صلی الله علیه وسلم مفسر ومبین به اجتمعت احسابنا فنحن
بنو الاسلام وبذلک ندعی وننسب فقال الرشید صدقت بارک الله فیک الخ

مدح هارون الشافعی

قال الشافعی لهارون انما شرفنا برسول الله صلی الله علیه وسلم وبک

قال الشافعی لهارون انت اصل ونحن فرع

ازین عبارت ظاهرست که محمد بن الحسن بخطاب هارون گفته حمدست برای خدا یکه تمکین کرد برای تو در بلاد و مالک کرد ترا رقاب عباد از هر باغی و معاد تا روز معاد همیشه باشی مسموع القول و مطاع الامر پس بتحقیق که بلند شد دعوت و ظاهر شد امر شدا حالانکه ایشان کاره اند و این همه کلمات بلیغه و تسجیعات رشیقه بدلالات واضحه و توضیحات لائحه واضح می سازد کمال حقیت خلافت رشید عنید و افتراض طاعت و موفق و موید و مسدد بودن او از جانب حق تعالی نهایت ذم و تهجین و تشنیع مخالفین او که مراد از عبدا و نیز از آن ظاهرست که ابو یوسف هارون را مخاطب بخطاب امیر المؤمنین ساخته همداستان محمد بن الحسن گردیده تصدیق جمیع افادات و مقالات او نموده پس جمیع محامد و فضائل که محمد بن الحسن برای هارون ساخته ابو یوسف هم اثبات آن نموده و تلقیب هارون با میر المؤمنین بران زیاده نموده و فخر رازی هم این هفوات محمد بن الحسن و تصدیق ابو یوسف او را درین خرافات نقل کرده چنانچه در رساله فضائل شافعی گفته الباب الثالث فی حکایة محنة الشافعی رضی الله عنه و فیه فصول الفصل الاول فی کیفیة تلک المحنة لما جیئ بالشافعی رضی الله عنه الی العراق أدخل لیلا و کان فی رجله حدید لانه کان من اصحاب عبد الله بن الحسن بن الحسن بن علی بن ابی طالب و کان ذلك لیلة الاثنین لعشر خلون من شعبان سنة اربع و ثمانین و فی ذلك الوقت کان ابو یوسف علی قضاء القضاة و محمد علی المظالم فدخل علی الرشید فقال محمد بن الحسن الحمد لله الذی مکنك فی البلاد و ملکك رقاب العباد من کل باغ و عاد الی یوم المعاد لا زال قولك مسموعا و امرك مطاعا فقد

دینه المحامی عن امته قال فهلل وجه هرون ثم قال لیفرخ روعك فانا نرعی حق قرابتك وعلمك ثم امره بالقعود ازین عبارت هم ظاهرست که شافعی نهایت اباء و استنکاف و تحاشی از ادعای امامت ظاهر کرده که او لا فسق و کذب و افترای محمد بن الحسن و ابو یوسف که نسبت این ادعا بشافعی کرده بودند بتلاوت آیه کریمه ثابت کرده و بعد آن گفته که حاشا مر که بگویم من این قول را بدرستیکه دروغ گفت رسانندهٔ این قول و فاسق شد و گنه کار گردیده و نیز شافعی تصریح کرده بآنکه اخ کسیکه اخذ کرده باو سید خدای تعالی ابن عم رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم ست که ذب کننده است از دین حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و محامات کننده است از امت آنحضرت و ازین ارشاد شافعی هم نهایت مدح و تعظیم و تبجیل و تکریم رشید ظاهرست که او را اخ عاملین بحکم تعالی وانموده و ذب او از حامی دین نبوی و محامات او امت آنحضرت را ظاهر ساخته و نیز از روایت حلیة الاولیا ظاهرست که هرگاه شافعی بجواب هارون رشید اقسام سنت بیان کرد و هارون استحسان آن نمود و مدح شافعی کرد شافعی بخطاب هارون گفته که جز این نیست که شرف ما برسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم هست و بدو پس ظاهر شد که شافعی هارون را تالی جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم در تشریف خویش میدانست و زیاده ازین کدام شرف و جلالت و عظمت و نبالت و علو و سمو خواهد بود که بسبب هارون شافعی مشرف گردیده باشد و معاذ الله هارون تالی جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم درین تشریف بوده و شافعی بآن اعتراف داشته و نیز از روایت حلیة الاولیا هویداست که شافعی هارون را در فضائل و محامد خود اصل قرار داده و خود را فرع او حیث قال انت اصل و نحن فرع و اعجباه

که فاضل رشید از نهایت توهین و تهجین چنین امام خود که اصل امام شافعی در فضائل ومناقب بوده وشافعی بسبب او مشرف شده و بار بار امارت مومنین که خود را هرگز لائق آن ندیده و ادعای آنرا محض کذب و افترا بر حق تعالی دانسته برای او ثابت کرده بلکه حمایت او را دلیل کفر و ناصبیت می‌داند و از ناصبیت ائمه کبار خود غفلت ورزیده تشنیع معکوس بکار می‌برد و فخر رازی در رساله فضائل شافعی این روایت نقل کرده قال الشافعی هی مبدأ تنا طباعنا بما تقدمت والسنتنا بما جرت و لقد ولدت وانا ما اعرف اللحن فکنت کمن سلم من الداء فلم یحتج الی الدواء والقرآن یشهد قال الله تعالی وما ارسلنا من رسول الا بلسان قومه وانت وانا من هو فالعنصر سیف والجرثومه منیفة وانت اصل ونحن فرع فقال الرشید صدقت بارک الله فیک و نیز در حلیة الاولیاء روایت دیگر که در آن مناظره شافعی با بشر مریسی روبروی هارون رشید نقل کرده آورده که فقال له ای للشافعی بشر ادعیت الاجماع فهل تعرف شیئا اجمع الناس علیه قال نعم اجمعوا علی ان الحاضر امیر المؤمنین فمن خالفه قتل فضحک هارون وامر باخذ القید عن جلیه الخ ازین عبارت ظاهرست که شافعی تصریح کرده بانکه مردم اجماع کرده اند برآنکه حاضر یعنی هارون امیر المؤمنین است پس هرکسیکه مخالفت او کند قتل کرده شود پس ثابت شد که نزد شافعی هارون باجماع اهل ایمان و اسلام خلیفه برحق و امام بالصدق و امیر المؤمنین و رئیس مسلمین و واجب الاتباع ولازم الاطاعه بود و مخالفش مباح الدم بلکه واجب القتل بوده پس چرا حضرت رشید از خواب غفلت بیدار نمی‌شوند و این مبالغات و اغراقات ائمه عالی درجات خود را در تعظیم و تبجیل رشید عنید نمی‌بینند و خود را از طعن و تشنیع برا هل حق که بالاجماع نزد ایشان رشید

ص ۴۵/۳۴۸ الفصل الاول من الباب الثالث من القسم الاول

ص ۱۶۰/۲۸۸ نصف ثانی ترجمه محمد بن ادریس الشافعی

قال الشافعی ان الناس اجمعوا علی ان هارون امیر المؤمنین فمن خالفه قتل

مرید ضالّ و کافر و ہالک و خاسر بودہ باز نمی دارد و نیز فخر رازی در رسالہ فضائل شافعی گفتہ الفصل الثالث فی مناظرۃ جرت بینہ و بین محمد بن الحسن فی ہذہ الواقعۃ ذکروا ان الشافعی رضی اللہ عنہ لما احضر مع العلویین من الیمن واحضر باب الرشید اتفق ان کان ذلک فی وھن من اللیل فکانوا یدخلون عشرۃ عشرۃ منھم علی الرشید فجعل یقیم واحدا واحدا منھم و یتکلم من داخل الستر و یامر بضرب عنقہ قال الشافعی رحمہ اللہ تعالی فلما انتھی الامر الی سئلت یا امیر المومنین عبدک و خادمک محمد بن ادریس قال یا غلام اضرب عنقہ قلت یا امیر المومنین کانک اتھمتنی بالانحراف عنک والمیل الی العلویۃ و ساضرب مثلا لک فی ہذا المعنی ماتقول یا امیر المومنین فی رجل لہ ابنا عم احدھما خلطہ بنفسہ و اشرکہ فی نسبہ و زعم ان مالہ حرام علیہ الا باذنہ و ان ابنتہ حرام علیہ الا بتزویجہ والاخر یزعم انہ دونہ کالعبد لہ فھذا الرجل الی ایھما یمیل فھذا مثلک و مثل ھؤلاء العلویین فاستعاد الرشید ہذا القول ثلث مرات و کنت اعبر عن ہذا المعنی بالفاظ مختلفۃ ازین روایت ہم ظاہر ست کہ شافعی رشید را بامیر المومنین ملقب ساختہ و انحراف را از و شنیع و فظیع دانستہ الی عند و انقیاد خود برای آن رئیس اہل العناد ظاہر ساختہ و تبری تمام از میل بسوی علویہ نمودہ و ترجیح و تفضیل ہارون بر علویہ مکررا و موکدا بالفاظ فصیحہ مختلفہ و عبارات بلیغہ متنوعہ بیان کردہ و قاضی القضاۃ ابو یوسف یعقوب بن ابراہیم تلمیذ رشید امام اعظم سنیان در کتاب الخراج کہ برای ہارون رشید تصنیف کردہ و نسخہ عتیقہ آن در کتب خانہ جناب والد ماجد قدس اللہ نفسہ الزکیہ موجود ست گفتہ اطال اللہ بقاء امیر المومنین فی

چہارم از سی و پنج حدیث غدیریه

ص
من الباب الثالث
من القسم الاول

کان العلویون یدخلون علی ہارون عشرۃ عشرۃ و کان یجعل یقیم واحدا واحدا و یکلم من وراء الستر و یامر بضرب عنقہ

تبری شافعی از المیل الی العلویۃ

تفضیل شافعی ہارون را بر علویہ و رشید را بامیر

ہارون امیر المومنین است

ص ۱۲۸

واقام له العز فی تمام من النعمة و دوام من الکرامة وجعل ما انعم به علیه
موصولا بنعیم الاٰخرة الذی لا ینفد ولا یزول و مرافقة النبی صلی الله علیه
واعلم ان امیر المومنین ایده الله تعالی سألنی ان اصنع له کتابا جامعا یعمل
به فی جبایة الخراج والاقطاعات والعشور والصدقات والجوالی وغیر
ذلك مما یجب علیه النظر فیه والعمل به وانما اراد بذلك رفع الظلم عن
الرعیة والصلاح لامرهم وفق الله امیر المومنین وسدده واعانه علی
ما تولی من ذلك وسلمه مما یخاف وان ابین له ما سألنی عنه مما یرید العمل
به وافسره واشرحه وقد فسرت ذلك وشرحته یا امیر المومنین ازین عبارت
ظاهر ست که قاضی ابو یوسف هارون رشید را بامیر المومنین ملقب میسازد و دعای
طول عمر وادامت عز برای او می کند و اتمام نعمت و دوام کرامت برای او و وصل
نعم دنیویه او را بنعیم آخرت که غیر نافد و غیر زائل ست و مرافقت جناب رسالت مآب
صلی الله علیه وآله وسلم می نماید اما مامون غیر مامون که بفواحش مطاعن
مطعون ست پس او را هم مثل منصور و هارون اکابر ائمه ذو فنون خلعت خلافت و امارت
مومنین می پوشانند و بمراتب عالیه مدح و ثنا و تعظیم و اجلال دینی می رسانند علامه
عبد الرحمن بن الکمال ابی بکر السیوطی در کتاب تاریخ الخلفا گفته اخرج یعنی ابن عساکر عن
محمد بن حفص الانماطی قال تغدینا مع المامون فی یوم عید فوضع علی مائدته
هذا نافع لکذا ضار لکذا فمن کان منکم صاحب بلغم فلیجتنب هذا ومن کان
منکم صاحب صفراء فلیاکل من هذا ومن غلبت علیه السوداء فلا یتعرض
لهذا ومن قصد قلة الغذاء فلیقتصر علی هذا فقال له یحیی بن اکثم یا امیر المومنین

مدائح هارون از فصل کتاب الخراج ابو یوسف

ذکر مدح اہل سنت مامون را

۳۲۱
۵۴۳
فصل فی نبذ من اخبار المامون من ذکر المامات عبد الله

مدائح مامون از تاریخ الخلفاء سیوطی

ان حضنا فی الطب کنت جالینوس فی معرفته او فی النجوم کنت هرمس فی حسابه
او فی الفقه کنت علی بن ابی طالب فی علمه او ذکر السخاء کنت حاتم طی فی
صفته او صدق الحدیث کنت اباذر فی لهجته او الکرم فانت کعب
بن مامة فی فعاله او الوفاء فانت السموال بن عادیا فی وفائه فسر بهذا الکلام
وقال ان الانسان انما فضل بعقله ولولا ذلک لم یکن لحم اطیب من لحم الادم
اطیب من دم ازین عبارت ظاهرست که یحیی بن اکثم علاوه برانکه مامون را با میر المومنین
مخاطب می ساخت پناه بخدا او را در فقه مثل باب مدینه علم اعنی جناب امیر المومنین
علی بن ابی طالب علیه السلام والموده و در صدق حدیث مثل حضرت ابی ذر غفاری
قرار داده پس این نهایت تعظیم و تبجیل و تکریم و یی ست که زبان از بیان کنه آن قاصرست
و نیز در تاریخ الخلفاء سیوطی مذکورست واخرج یعنی ابن عساکر عن یحیی بن اکثم قال
ما رأیت اکمل من المامون بت عنده لیلة فانتبه فقال یا یحیی انظر ایش
عند رجلی فنظرت فلم ار شیئا فقال شمعة فتبادر الفراشون فقال انظروا
فنظروا فاذا تحت فراشه حیة بطوله فقتلوها فقلت قد انضاف الی
کمال امیر المومنین علم الغیب فقال معاذ الله ولکن هتف بی هاتف الساعة
وانا نائم فقال ؎ یا راقد اللیل انتبه ؛ ان الخطوب لها سری ؛ ثقة الفتی
بزمانه ؛ ثقة محللة العری ؛ فانتبهت فعلمت ان قد حدث امر اما
قریب واما بعید فتاملت ما قرب فکان ما رایت ازین عبارت ظاهرست که
یحیی بن اکثم تصریح کرده بانکه ندیدم من کامل تری از مامون و بعد این تصریح حکایت انتباه
مامون بسبب بودن ماری زیر فراش او استدلالا واحتجاجا علی هذا المرام ذکر نموده و نیز

حیای یحیی از یحیی صاحب تحفه

قال یحیی بن اکثم للمامون ان حضنا فی الفقه کنت علی بن ابی طالب فی علمه معاذ الله من ذلک

تشبیه ابن اکثم المامون بابی ذر فی صدق الحدیث

ص ۳۲۱ / ۵۴۳
فصل فی نبذ من اخبار المامون من ذکر المامون و عبد الله

قال یحیی بن اکثم ما رایت اکمل من المامون

قال یحیی بن اکثم للمامون قد انضاف الی کمال امیر المومنین علم الغیب

ازان واضحست که یحیی بن اکثم علم غیب را هم برای مامون علاوه بر کمال او ثابت کرده
و گو مامون بزین اثبات انکار کرده و لکن مع ذلک مؤیّد بودن خود بهاتف غیبی خود
هم بیان کرده و نیز سیوطی در تاریخ الخلفا گفته اخرج الخطیب عن یحیی بن اکثم قال
ما رایت اکرم من المامون بتُّ عنده لیلة فاخذه سعال فرایت یسدّ
فاه بکمّ قمیصه حتی لا انتبه وکان یقول اول العدل ان یعدل الرجل فی
بطانته ثم الذین یلونهم حتی یبلغ الطبقة السفلی ازین عبارت ظاهرست که
یحیی بن اکثم ارشاد کرده که ندیدم کریمتری از مامون و نیز سیوطی در تاریخ الخلفا گفته قال
ابو معشر المنجم کان المامون امّارا بالعدل فقیه النفس یعدّ من کبار العلماء
ازین عبارت واضحست که مامون حسب تصریح ابو معشر امّار بالعدل و فقیه النفس و معدود
از کبار علما بوده و حسین بن محمد دیاربکری در تاریخ خمیس فی احوال النفس النفیس در ذکر
مامون گفته قال ابو معشر کان یعنی المامون امّارا بالعدل محمود السیرة یعدّ
من کبار العلماء و نیز سیوطی در تاریخ الخلفا گفته و اخرج یعنی الصولی عن ابی عباد
قال ما اظن الله خلق نفسا هی انبل من نفس المامون ولا اکرم وکان قد عرف
شرّه احمد بن ابی خالد فکان اذا وجّهه فی حاجة غدّاه قبل ان یرسله ازین
عبارت واضحست که ابو عباد گفته که گمان نمیکنم خدای تعالی را که پیدا کرده باشد نفسی را
که نبیل تر از نفس مامون باشد کمال عجبست که فاضل رشید بزین مبالغها و اغراقات نظر نمیکند
و برای اهل حق بخیالات و اوهام طعن و استهزا می نماید و نیز جلال الدین سیوطی در تاریخ الخلفا
گفته اخرج یعنی ابن عساکر عن عمارة بن عقیل قال قال لی ابن ابی حفصة
الشاعر أعلمت ان المامون لا یبصر الشعر فقلت من ذا یکون افرس منه

ص ۳۲۶ / ۵۴۳ ف نشان سابق قال یحیی بن اکثم ما رأیت اکرم من المامون

ص ۳۱۱ / ۵۴۳ ذکر المامون عبد الله ابی العباس ابن الرشید ف قال ابو معشر کان المامون امارا بالعدل فقیه النفس یعد من کبار العلماء

ص ۳۳۱ / ۵۴۳ فصل فی نبذ من اخبار المامون مرتبج ذکر خلافة المامون عبد الله ابی العباس ف قال ابو عباد ما اظن الله خلق نفسا انبل من المامون ولا اکرم

ص ۳۳۲ / ۵۴۳ نشان سابق

والله انا لمنشد اول البیت فیسبق الی اٰخره من غیر ان یکون سمعه قال ہی انشدته بیتاً اجدت فیه فلم اره تحرك له وهو هذا اضحی امام الهدی المامون مشتغلاً بالدین والناس فی الدنیا مشاغیل فقلت له ما زدت علی ان جعلته عجوزاً فی محرابها فی یدها سبحة فمن یقوم بامر الدنیا اذا کان مشغولاً عنها وهو المطوق الا قلت کما قال عمك فی الولید فلا هو فی الدنیا مضیع نصیبه ولا عرض الدنیا عن الدین شاغله ؛ ازین عبارت واضحست که عماره بن عقیل در مدح مامون گفته که او امام هدی ست و مشتغل ست بدین و در حیوة الحیوان بعد ذکر محمد امین گفته ثم قام بالامر بعده اخوه عبد الله المامون بویع له بالخلافة العامة صبیحة اللیلة التی قتل فیها الامین باجماع من الامة علی ذلك خلا ما کان من خلل امیر الاندلس فانه کان والامراء قبله وبعده لم یتقیدوا بطاعة العباسیین لبعد الدیار قال فی الاخبار الطوال کان المامون شهماً بعید الهمة ابی النفس وکان نجم بنی العباس فی العلم والحکمة وکان قد اخذ من العلوم بقسط وضرب فیها بسهم وهو الذی استخرج کتاب اقلیدس وامر بترجمته وتفصیله وعقد المجالس فی خلافته للمناظرة فی الادیان والمقالات الخ ازین عبارت ظاهرست که صاحب اخبار طوال تصریح کرده بانکه مامون شهم بعید الهمة ابی النفس بود و بود مامون نجم بنی العباس در علم و حکمت و نیز در حیوة الحیوان مسطورست قال ابن خلکان کان المامون عظیم العفو جواداً بالمال عارفاً بالنجوم والنحو وغیرهما من انواع العلوم خصوصاً علم النجوم وکان یقول لو یعلم الناس ما اجد فی العفو من اللذة لتقربوا الی بالذنوب وقال غیره انه لم یکن فی بنی العباس اعلم من المامون وکان یشتغل

بعلم النجوم کثیرا وفی ذلک یقول الشاعر ؏ هل النجوم اغنت عن المامون
او عن ملکه المانوس٭ خلفوه بساحتی طرسوس٭ مثل ما خلفوا اباه بطوس٭
وکان ابیض مربوعا ملیح الوجه طویل اللحیة طویل الجبهة دیّنا عارفا بالعلم
فیه دهاء وسیاسة از آخر این عبارت ونخست که مامون متدین وعارف بعلم
وصاحب دهاء وسیاست بود واز اول آن ظاهرست که مامون عارف بود بنجوم ونحو
وغیر آن از انواع علوم وغیر ابن خلکان گفته که در بنی عباس عالمتری از مامون نبوده
سعد الدین مسعود بن عمر تفتازانی در شرح مقاصد الطالبین فی علم اصول الدین گفته
والعظماء من عترة النبی واولاد الوصی الموسومون بالدرایة المعصومون
فی الروایة لم یکن معهم هذه الاحقاد والتعصبات ولم یذکروا من الصحابة
الا الکمالات ولم یسلکوا مع رؤساء المذاهب من علماء الاسلام الا طریق
الاجلال والاعظام وها هو الامام علی بن موسی الرضا مع جلالة قدره
ونباهة ذکره وکمال علمه وهداه وورعه وتقواه قد کتب علی ظهر کتاب
عهد المامون له ما ینبئ عن فرحه وقبول عهده والتزام ما شرط علیه
وان کتب فی آخره والجامعة والجفر یدلان علی ضد ذلک ثم انه دعا
للمامون بالرضوان فکتب فی اثناء اسطر العهد تحت قوله وسمیته الرضا
رضی الله تعالی عنک وارضاک وتحت قوله ویکون لک الامرة الکبری
بعدی بل جعلت فداک وفی موضع آخر وصلتک رحم وجزیت خیرا
وهذا العهد بخطهما موجود الآن فی المشهد الرضوی بخراسان وآحاد
الشیعة فی هذا الزمان لا یسمحون لکبار الصحابة بالرضوان فضلا عن

جواب تصحیح ابن حجر حدیث ثقلین

کان المامون دیّنا

اثبات تفتازانی کمال مامون از امام رضا

ص شرح قوله احتجت الشیعة بوجوه من البحث الخامس فی الامام الحق بعد رسول الله صلی الله علیه وسلم من الفصل الرابع فی الامامة من المقصد السادس

علم الرضا علیه السلام بالجفر والجامعة

جواب تشنیع بر تفتازانی بعلت ثنای حضرت علیه

بنی العباس فقد رضوا اه پس ازین عبارت واضحست که تفتازانی بکمال فراخ لسانی و فصاحت بیانی ثابت می سازد که حضرت امام رضا علیه آلاف التحیة والثنا بنهایت مرتبه تعظیم و تبجیل مامون نموده یعنی بخط مبارک خود نوشته آنچه آگاه می سازد از وفور حمد مامون و قبول عهد او و التزام اموریکه مامون شرط کرده بود بر آنحضرت و نیز تفتازانی ثابت کرده که امام رضا علیه السلام دعا فرموده برای مامون برضوان یعنی نوشته آنجناب زیر قول او و سمیته الرضا فقره رضی الله عنک وارضاک و نیز نقل کرده که آنحضرت زیر قول مامون و یکون لک الامرة الکبری بعدی نوشته بل جعلت فداک و فیه من نهایة التعظیم والتبجیل ما لا یخفی و نیز نقل کرده که آنحضرت نوشته که وصلتک رحمة و جزیت خیرا یعنی واصل شوی تو از رحمت خدا و جزا داده شوی خیر را پس عجب که فاضل رشید اثبات این همه مدائح و محامد را برای مامون موجب طعن و تشنیع و استهزا بر تفتازانی می گرداند و صرف نسبت تشیع عام را باو که موافق تصریحات اهل سنه است سبب اینهمه تشنیعات و مطاعن عظیمه می داند ما هکذا تورد یا سعد الابل و مصطفی بن عبد الله القسطنطینی المشهور بحاجی خلیفة والکاتب الجلبی الاستنبولی در کشف الظنون عن اسامی الکتب والفنون گفته اول رصد وضع فی الاسلام بدمشق سنة اربع عشرة ومائتین قلت قال الفاضل ابو القاسم صاعد الاندلسی فی کتاب التعریف بطبقات الامم لما افضت الخلافة الی عبد الله المامون بن الرشید العباسی وطمحت نفسه الفاضلة الی درک الحکمة وسمت همته الشریفة الی الاشراف علی علوم الفلاسفة ووقف العلماء فی وقته علی کتاب المجسطی وفهموا صورة آلات الرصد

ص ۵۱۰ ج ۳ نصف اول چاپ مصر
علم الرصد من باب الراء

نقل صاحب کشف الظنون عن کتاب التعریف بطبقات الامم لصاعد الاندلسی

مدح مامون از کشف الظنون

الموصوفة فيه بعثه شرفه وحداه نبله على ان جمع علماء عصره من اقطار مملكته وامرهم ان يضعوا مثل تلك الآلات وان يقيسوا بها الكواكب ويتعرفوا احوالها بها كما صنعه بطليموس ومن كان قبله ففعلوا ذلك وتولوا الرصد بها بمدينة الشماسية وبلاد دمشق من ارض الشام سنة اربع عشرة ومائتين فوقفوا على زمان سنة الشمس الرصدية و مقدار ميلها وخروج مراكزها ومواضع اوجها وعرفوا مع ذلك بعض احوال ما في الكواكب من السيارة والثابتة ثم قطع بهم عن استيفاء غرضهم موت الخليفة المامون في سنة ثمان عشرة ومائتين فقيدوا ما انتهوا اليه وسموه الرصد المامونی ازین عبارت ظاهرست که ابو القاسم صاعد اندلسی تصریح بوصول خلافت بسوی مامون می نماید و نفس فاضله و همت منیفه برای او ثابت میکند و بر سمو همت و علو نهمت او می نازد و نیز در کشف الظنون مسطورست الآن الاوائل كانت مهجورة في عصر الاموية ولما ظهر آل العباس كان اوّل من عُني منهم بالعلوم الخليفة الثاني ابو جعفر المنصور وكان رحمه الله تعالى مع براعته في الفقه مقدّما في علم الفلسفة وخاصّة في النجوم محبّا لاهلها ثم لما افضت الخلافة الى السابع عبد الله المامون بن الرشيد تمّم ما بدأ به جدّه فاقبل على طلب العلم في مواضعه واستخراجه من معادنه بقوة نفسه الشريفة وعلوّ همته المنيفة فداخل ملوك الروم وسألهم وصلة ما لديهم من كتب الفلاسفة فبعثوا اليه منها بما حضرهم من كتب افلاطون وارسطو وبقراط وجالينوس واقليدس وبطليموس وغيرهم

ص ۲۲ / ۱۷ نصف اول ج مطبوعه
من الفصل الرابع من الباب الثاني من ابواب المقدمة

براعة منصور في الفقه

مدح مامون از کشف الظنون

واحضر لها مهرة المترجمين فترجموا له على غاية ما امكن ثم كلّف الناس قراءتها
ورغّبهم في تعلّمها اذ المقصود من المنع هو احكام قواعد الاسلام ورسوخ
عقائد الانام وقد حصل وانقضى على ان اكثرها مما لا تعلّق له بالديانات
فنفقت له سوق العلم وقامت دولة الحكمة في عصره وكذلك سائر
الفنون فاتقن جماعة من ذوي الفهم في ايّامه كثيرا من الفلسفة
ومهّدوا اصول الادب وبيّنوا منهاج الطلب ثم اخذ الناس يزهدون
في العلم ويشتغلون عنه بتزاحم الفتن تارة وجمع الشمل اخرى الى ان
كاد يرتفع جملة وكذا شان سائر الصنائع والدُّوَل فانها تبتدى قليلا
ولا يزال يزيد حتى يصل الى غاية هي منتهاه ثم يعود الى النقصان فيؤول
امره الى الغيبة في مهاد النسيان والحق ان اعظم الاسباب في رواج العلم وكساده
هو رغبة الملوك في كل عصر وعدم رغبتهم فانا لله وانا اليه راجعون ازين
عبارت ظاهرست که کاتب چلبی هم نفس شریفه وهمت منیفه برای او ثابت می کرداند
وقوت نفس وعلو همت او ظاهر می نماید وهم اثبات خلافت برای او وبرای منصور
می نماید وتعظیم وتبجیل منصور ممدوح در مرتبه قصوی می کند وعبد الرحمن بن محمد بن خلدون
الحضرمی در کتاب العبر ودیوان المبتدا والخبر بعد نقل حکایتی از رشید وتکذیب آن که
سابقا مذکور شد گفته ویناسب هذا او قریب منه ما ینقلونه کافّة عن یحیی
بن اکثم قاضی المامون وصاحبه وانه کان یُعاقر المامون الخمر وانه سکر لیلة
مع شربه فدفن في الريحان حتى افاق وينشدون على لسانه يا سيدي
وامير الناس كلهم * قد جار في حكمه من كان يسقيني * اني غفلت عن الساقي

اقبال مامون

مدح مامون

نقل کافة المورخین حکایة معاقرة ابن اکثم المامون الخمر وتکذیب ابن خلدون هذه الحکایة حمایة للمامون

فصیرونی بکما تراں سلیب العقل والدین وحال ابن اکثم والمامون فی ذلک حال الرشید وشرابهم انما کان النبیذ ولم یکن محظورا عندهم واما السکر فلیس من شانهم وصحابته للمامون انما کانت خلة فی الدین ولقد ثبت انه کان ینام معه فی البیت ونقل فی فضائل المامون وحسن عشرته انه انتبه ذات لیلة عطشان فقام یتحسس ویلتمس الاناء مخافة ان یوقظ یحیی بن اکثم وثبت انهما کانا یصلیان الصبح جمیعا فاین هذا من المعاقرة ازین عبارت ظاهرست که ابن خلدون حال مامون را مثل حال رشید پدرش در برائت از فواحش ونزاهت از معاقرت خمر وسکر دانموده وجلالت حال رشید وکمال علم ودیانت وورع وزهد وعبادت او نزد ابن خلدون در ما سبق شنیدی ونیز ازین عبارت ظاهرست که یحیی بن اکثم با مامون دوستی در دین داشته ودر جمله فضائل مامون حسن عشرت او نقل کرده که مامون بیدار شد شبی بحالیکه تشنه بود وپس برخواست که تفحص میکرد ظرف آب را یعنی کسی را آواز نداد بخوف آنکه بیدار سازد یحیی بن اکثم را ونیز ابن خلدون در عبر گفته ومن امثال هذه الحکایات ما نقله ابن عبد ربه صاحب العقد من حدیث الزنبیل فی سبب اصهار المامون الی الحسن بن سهل فی بنته بوران وانه عثر فی بعض اللیالی فی تطوافه بسکک بغداد علی زنبیل مدلی من بعض السطوح بمعالق وجدل مغارة الفتل من الحریر فاقتعده وتناول المعالق فاهتزت وذهب به صعدا الی مجلس شانه کذا ووصف من زینة فرشه وتنضید ابنیته وجمال رویته ما یستوقف الطرف ویملک النفس وان امراة برزت له من خلل الستور فی ذلک المجلس رائقة الجمال فتانة المحاسن فحیته

ص ۱۶/۳۱ جلد اول از مجلد اول المقدمة فی فضل علم التاریخ وتحقیق مذاهبه

ودعته الى المنادمة فلم يزل يعاقرها الخمر حتى الصباح ورجع الى اصحابه بمكانه
من انتظاره وقد شغفته حبًّا بعثه على الاصهار الى ابيها واين هذا كله من
حال المامون المعروفة فى دينه وعلمه واقتفائه سنن الخلفاء الراشدين
من ابائه واخذه بسير الخلفاء الاربعة اركان الملة ومناظرته للعلماء وحفظه
لحدود الله تعالى فى صلواته واحكامه فكيف تصح عنه احوال الفساق المستهترين
فى التطواف بالليل وطروق المنازل وغشيان السمر سبيل عشاق الاعراب واين
ذلك من منصب ابنة الحسن بن سهل وشرفها وما كان بدار ابيها من الصون
والعفاف وامثال هذه الحكايات كثيرة وفى كتب المورخين معروفة وانما
يبعث على وضعها والحديث بها الانهماك فى اللذات المحرمة وهتك قناع
المخدرات ويتعللون بالتاسى بالقوم فيما ياتونه من طاعة لذاتهم فلذلك
تراهم كثيرا ما يلهجون باشباه هذه الاخبار وينقرون عنها عند تصفحهم لاوراق
الدواوين ولو ائتسوا بهم فى غير هذا من احوالهم وصفات الكمال اللائقة
بهم المشهورة عنهم لكان خيرا لهم لو كانوا يعلمون ولقد عذلت يوما بعض
الامراء من ابناء الملوك فى كلفه بتعلم الغناء وولوعه بالاوتار وقلت له ليس
هذا من شانك ولا يليق بمنصبك فقال لى افلا ترى الى ابراهيم بن المهدى
كيف كان امام هذه الصناعة ورئيس المغنين فى زمانه فقلت له يا سبحان الله
وهلا تاسيت بابيه او اخيه او ما رايت كيف قعد ذلك بابراهيم عن
مناصبهم فصمّ عن عذلى واعرض والله يهدى من يشاء این عبارت واضح است
که حسب افاده علامه ابن خلدون حال مامون معروف بود در دین او و علم او و اتباع او

جواب طعن ... صاحب ...

سنن خلفاء راشدین را از آباء خود و اخذ او بسیر خلفاء اربعه که ارکان ملت اند و مناظرهٔ او برای علما و حفظ او برای حدود خدای تعالی در صلوات خود و احکام خود واز قول او فکیف یصح الخ ظاهرست که مامون از حالات فساق که حریص اند بطول اللیل وطروق منازل و غشیان سمر و سلوک سبیل عشاق اعراب نهایت بعید بود و چنین حالات ازو هرگز صحیح نمی تواند شد و از قول او واین ذلک من منصب ابنة الحسن الخ ظاهرست که منصب و شرف بنت حسن بن سهل بهزاران بود که مرتکب فسق و فجور نشود و منزل حسن بن سهل منزل صون و عفاف بود پس منزل مامون بالاولی منزل صون و عفاف باشد و هرگاه نسبت فسق و فجور ببنت حسن بن سهل کذب و جهل باشد نسبت ضلال و فسق بمامون چگونه سهل گردد و نیز از قول او ولولا انقسوا بهم فی غیر هذا الخ ظاهرست که صفات کمال که لائق ست بمامون وامثال او مشهورست ازو وامثال او واقدا باین احوال و صفات کمال اولی ست و علامه

ثبوت مدح و تحقیق خلافت بنی العباس از عبارت سیوطی در تاریخ الخلفا

سیوطی در شروع تاریخ الخلفا گفته اما بعد حمد الله الذی وعد فوفی واوعد فعفا والصلوة والسلام علی سیدنا محمد سید الشرفا ومسود الخلفا وعلی آله وصحبه اهل الکرم والوفا فهذا تاریخ لطیف ترجمت فیه الخلفاء امراء المومنین القائمین بامر الامة من عهد ابی بکر الصدیق رضی الله عنه الی عهدنا هذا علی ترتیب زمانهم الاول فالاول وذکرت فی ترجمة کل منهم ما وقع فی ایامه من الحوادث المستغربة ومن کان فی ایامه من ائمة الدین واعلام الامة والداعی الی تالیف هذا الکتاب امور منها ان الاحاطة بتراجم اعیان الامة مطلوبة ولذوی المعارف محبوبة الی ان قال بعد ذکر جملة من کتبه فی الطبقات ولم یبق من الاعیان غیر الخلفاء مع

تشوق النفوس الی اخبارهم فافردت لهم هذا الکتاب و لم اورد احدا
ممن ادّعی الخلافة خروجا و لم یتم له الامر ککثیر من العلویین و قلیل
من العباسیین و لم اورد احدا من الخلفاء العبیدیین لان امامتهم غیر
صحیحة لامور منها انهم غیر قرشیین و انما سمّاهم بالفاطمیین العوام
و الا فجدّهم مجوسی الی ان قال السیوطی و منها ان مبایعتهم ای العبیدیین
صدرت و الامام العباسی قائم موجود سابق البیعة فلا تصح اذ لا تصح
البیعة لامامین فی وقت واحد و الصحیح المتقدم و منها ان الحدیث ورد
بانّ هذا الامر اذا وصل الی بنی العباس لا یخرج عنهم حتی یسلموه الی عیسی
بن مریم او المهدی فعلم ان من تسمّی بالخلافة مع قیامهم خارج باغ فلهذا الامور
لم اذکر احدا من العبیدیین و لا غیرهم من الخوارج و انما ذکرت الخلیفة المتفق علی
صحة امامته و عقد بیعته ازین عبارت ظاهر است که سیوطی درین کتاب امرا مومنین را
که قائم اند بامر امت از عهد ابی بکر تا زمان خود ذکر کرده و نیز ازان ظاهر است که مذکورین
درین کتاب از اعیان امت و اصحاب معارف اند که احاطه بتراجم شان مطلوب و محبوب است
و نیز از قول او و لم یبق من الاعیان غیر الخلفاء الخ ظاهر است که سیوطی درین کتاب خلفا را
ذکر کرده و از ذکر کسانی که دعوی خلافت کردند و خروج نمودند و تمام نشد برای ایشان
امر امامت مثل بسیاری از علویین و قلیلی از عباسیین طی کشح نموده پس ثابت شد که منصور
و هارون و مامون و دیگر ظلمه بنی امیه و بنی عباس را که سیوطی درین کتاب ذکر کرده خلفاء
بر حق و امیر صدق بودند و از وصمت ادّعای خلافت بباطل و عدم اتمام امر برای
ایشان بری بودند و نیز از قول او و لم اورد احدا من العبیدیین لان امامتهم غیر صحیحة ظاهر است

بودند که ببرکت خلافت شان عظمت و جلالت بلاد و کثرت شعائر اسلام و صلاح عباد و علو سنت سنیهٔ جناب خیر الانبیاء و الامجاد علیه آلاف آلاف التحیة و السلام الی یوم التناد و انمحاء بدعت بیند عین او غاد حاصل میشده هر جا که ایشان می بودند علم و ایمان با ایشان و ایمن و دین و ایقان همرکاب ایشان سائر بوده و سر الهی بخلافت ایشان ظاهر شده و نیز سیوطی در تاریخ الخلفا گفته و من شعر الصولی یمدح المکتفی و یذکر القرامطة کفی المکتفی الخلیفة ما کان قد جنی الی ان قال آل عباس انتم سادة الناس فی العرب حکم الله انکم حکماء علی البشر و اولوا الامر منکم صفوة الله و الخیر من رأی ان مؤمنا من عصاکم فقد کفر انزل الله ذاکم قبل فی محکم السور ازین اشعار ظاهر است که آل عباس سادات مردم و بهتر ناس اند و حکم کرده حق تعالی بآنکه ایشان حاکم اند بر بشر و اولو الامر ایشان صفوهٔ الهی و بهترین مردم اند و کسیکه گمان کند که عاصی ایشان مؤمن است پس او کافر است و حق تعالی این حکم نازل فرموده است در محکمات سور پس حیرت بسوی خود میکشد که اولیای فاضل رشید بعد ملاحظهٔ این شعار بلاغت شعار سرهای نازنین خود را بکدام سنگ خارا حواله خواهند کرد که معاذ الله ازان کفر مخالفین بنی عباس بحکم خالق ناس می آید پس این اسائت ادب کشان کشان بساحت علیای فاضل رشید که تشمیر ذیل در توهین و تضلیل بنی عباس فرموده نیز میرسد و نیز سیوطی در کتاب تاریخ الخلفاء گفته المستعین بالله ابو الفضل العباس بن المتوکل امه ام ولد ترکیة اسمها بای خاتون بویع بالخلافة بعد موت ابیه فی رجب سنة ثمان و ثمانمائة و السلطان یومئذ الملک الناصر فرج فلما خرج الناصر لقتال شیخ و هزم و قتل بویع الخلیفه بالسلطنة

اسم رجل ۱۲

[illegible]

ذکر المکتفی بالله ابی محمد علی بن المعتضد ص ۳۸۶

من رأی ان من عصا بنی العباس مومن فقد کفر

ص ۵۲۱

جواب تقریح رازی در حدیث غدیر

مضافة للخلافة وذلك في المحرم سنة خمس عشرة ولم يفعل ذلك
الا بعد شدة وتصميم وتوثق من الامراء بالايمان وعاد الى مصر والامراء
في خدمته وتصرف بالولاية والعزل وضربت السكة باسمه ولم يغير
لقبه وعمل شيخ الاسلام ابن حجر فيه قصيدته المشهورة وهي هذه
الملك اصبح ثابت الاساس * بالمستعين العادل العباس * رجعت مكانة
آل عم المصطفى * لمحلها من بعد طول تناس * ثاني ربيع الآخر الميمون في *
يوم الثلثا حف بالاعراس * بقدوم مهدي الانام امينهم * مأمون عيب
طاهر الانفاس * ذو البيت طاف به الرجال فهل ترى * من قاصد متردد
في الياس * فرع نما من هاشم في روضة * زاكي المنابت طيب الاغراس * بالمرتضى
والمجتبى والمشتري * من أسرة اسروا الخطوب وطهروا * مما يغيرهم من الادناس *
أسد اذا حضروا الوغى واذا خلوا * كانوا بمجلسهم ظبي كناس * مثل الكواكب
نوره ما بينهم * كالبدر اشرق في دجى الاغلاس * ويكفه عند العلامة آية *
فلو يضيء اضاءة المقباس * فبشره للوافدين مباسم * يدعى للاجلال
بالعباس * فالحمد لله المعز لدينه * من بعد ما قد كان في ابلاس * بالسادة
الامراء اركان العلا * من بين مدرك ثاره ومواس * نهضوا باعقاب
المناقب وارتقوا * في منصب العليا الاثم الراسي * تركوا العدى صرعى بمعترك الردى
فالله يحرسهم من الوسواس * واما مهم بجلاله متقدم * تقديم بسم الله في
القرطاس * لولا نظام الملك في تدبيره * لم يستقم في الملك حال الناس * كم
من امير قبله خطب العلى * وبجهده رجعته بالافلاس * حتى اذا جاء المعالي

ماہ محرم سنہ ۸۱۵ ہجری

[illegible]

که امامت کسانی که سیوطی درین کتاب ذکر کرده صحیح ست و از قول او و منها ان مبایعتهم الخ
ظاهرست که بیعت عبیدیین باین وجه صحیح نیست که بیعت ایشان با وصف وجود امام
عباسی واقع شده و بیعت امام عباسی صحیح بود پس بیعت خلیفه عبیدی صحیح نباشد
پس هرگاه امامت خلیفه عباسی متاخر که در زمان عبیدیین بوده صحیح باشد امامت خلفاء
عباسیه سابقین که اقرب و افضل از معاصرین عبیدیین بودند بالاولی صحیح باشد و از قول او
و منها ان الحدیث الخ ظاهرست که حسب حدیث امر خلافت هرگاه ببنی عباس
خواهد رسید خارج از ایشان نخواهد شد تا آنکه تسلیم کنند آنرا بسوی عیسی بن مریم یا مهدی
پس ثابت شد که حقیت خلافت بنی عباس نزد سیوطی از حدیث ثابت ست و ازین هم بیت
که سیوطی بتصریح تمام افاده فرموده که کسیکه متسمی شود بخلافت با وصف قیام عباسیین
خارج باغی ست و از قول او و انما ذکرت الخلیفة المتفق علی صحة امامته الخ واضحست که
کسانی را که سیوطی درین کتاب ذکر کرده خلفاء بر حق اند که اتفاق و اجماع مسلمین بر صحت
امامت ایشان و عقد امامت ایشان واقع شده پس هرگاه صحت امامت و خلافت منصوره
و هارون و مامون و دیگر ظلمه و کفره بنی امیه و بنی عباس که سیوطی ایشانرا درین کتاب ذکر کرده
باجماع و اتفاق جمیع ائمه و اساطین سنیه ثابت باشد ندانم که رشید حدید الذهن
یکدام رو بر صاحب مجالس استهزا و تشنیع می نماید و چرا خبری ازین افادات نمی گیرد و نیز
جلال الدین سیوطی در حسن المحاضرة فی اخبار مصر و القاهرة گفته و اعلم ان مصر من حین
صارت دار الخلافة عظم امرها و کثرت شعائر الاسلام فیها و علت فیها
السنة و عفت منها البدعة و صارت محل سکنی العلماء و محط رحال الفضلاء
و هذا سر من اسرار الله اودعه فی الخلافة النبویة حیث ما کانت یکون

ص ۲۰۵ / ۲۹۳
ذکر من کان بمصر من الخلفاء العباسیة
عبارت حسن المحاضرة سیوطی که از ان حقیت خلافت بنی العباس ظاهرست

معها الایمان والکتاب کما خرج دلّ هذا الحدیث علی ان الایمان والعلم یکونان مع
بعد لفظ خرج بیاض فی النسخ القلمیة والمطبوعة بمصر ۱۲
الخلافة اینما کانت فکانا اولا بالمدینة من الخلفاء الراشدین ثم انتقلا الی
الشام من خلفاء بنی امیة ثم انتقلا الی البغداد من خلفاء بنی العباس ثم انتقلا
الی مصر حین سکنها خلفاء بنی العباس ولا یظنّ ان ذلک بسبب الملوک
فقد کانت ملوک بنی ایوب اجلّ قدرا واعظم خطرا من ملوک جاءت
بعدهم بکثیر ولم تکن مصر فی زمانهم کبغداد وفی اقطار الارض الآن من الملوک
من هو اشدّ باسا واکثر جندا من ملوک مصر کالعجم والعراق والروم والهند
والمغرب ولیس الدین قائما ببلادهم کقیامه بمصر ولا شعائر الاسلام
فی اقطارهم ظاهرة کظهورها فی مصر ولا نشر السنّة والحدیث والعلم فیها
کما فی مصر بل البدع عندهم فاشیة والفلسفة بینهم منتشرة والسنّة
والاحادیث داثرة والمعاصی والخمور واللواطة متکاثرة ازین عبارت ظاهرست
که مصر از وقتیکه دار خلافت گردید امر آن منتظم شد و شعائر اسلام دران بسیار شد
و سنت سنیه بلند گردید و بدعت محو شد و محل اقامت علما و محطّ رحال فضلا شد
و این سرّیست از اسرار حق تعالی که ودیعت نهاده ان سرّ را در خلافت نبویه که
هر جا که خلافت خواهد بود با آن ایمان و کتاب خواهد بود و نیز ازان ظاهرست که حدیث دلالت
دارد بر آنکه ایمان و علم خواهد بود با خلافت هر جا که خواهد بود پس بود ایمان و علم بمدینه
از خلفاء راشدین بعد ازان منتقل شد ایمان و علم بشام از خلفاء بنی امیه بعد ازان منتقل شد
ایمان و علم بسوی بغداد از خلفاء بنی عباس پس ثابت شد ازین افاده بدیهیه که
خلفاء بنی عباس و همچنین خلفاء بنی امیه اسباب نزول برکات و علل شیوع سعادات

کفوها ؛ خضعت له من بعد فرط شماس ؛ طاعت له ایدی الملوک و اذعنت
من نیل مصر اصابع المقیاس ؛ فهو الذی قد رد عنا البؤس فی ؛ دهر به لولاه کل
الباس و ازال ظلما عم کل معمم ؛ من سائر الانواع و الاجناس ؛ بالخاذل
المدعو ضد فعاله ؛ بالناصر المتناقض الاساس ؛ کم نعمة لله کانت عنده
فکانها فی غربة و تناسی ؛ ما زال سر الشر بین ضلوعه ؛ کالنار او صحبته
للارماس کم مسن سیئة علیه اثامها ؛ حتی القیمة ماله من آس ؛ مکوا بنی
ارکانها لکنها ؛ للغدر قد بنیت بغیر آساس ؛ کل امرء یدنی و یذکر تارة ؛
لکنه للشر لیس بناس ؛ املی له رب الوری حتی اذا ؛ اخذه لم یفلته مر الکاس
و اذ الناصر الملیک بمالک ؛ ایامه صدرت بغیر قیاس ؛ فاستبشرت ام القری
والارض من ؛ شرق و غرب کالعذیب و فاس ؛ آیات مجد لا یحاول جحدها ؛
فی الناس غیر الجاهل الخناس ؛ و مناقب العباس لم تجمع سوی ؛ لحفیده الملک
الورع العباسی ؛ لا تنکروا للمستعین ریاسة ؛ فی الملک من بعد جحود الناس ؛
فبنو امیة قد اتی من بعدهم ؛ فی سالف الدنیا بنو العباس ؛ و اتی اتم بنی امیة
ناشرا ؛ للعدل من بعد المبیر الخاسی ؛ مولای عبدک قد اتی لک راجیا ؛ منک
القبول فلا یری من یأس ؛ لولا المهابة طولت امداحه ؛ لکنها جاءت
بالقسطاس ؛ فادام رب الناس عزک دائما ؛ بالحق محروسا برب الناس ؛
و بقیت تسمع المدیح لخادم ؛ لولاک کان من الهموم یقاسی ؛ عبد صفا و دا
و برّ مرّ ما حادیا ؛ و سعی علی العینین قبل الراس ؛ امداحه فی آل بیت محمد
بین الوری مسکیة الانفاس ؛ ازین اشعار بلاغت آثار حضرت شیخ الاسلام

[illegible]

سفیان اعنی ابن حجر عسقلانی که علم افتخار به تحقیق و تدقیق او بر آسمان هفتم می افرازند
و کم کسی را بر تبه او در عظمت و جلالت نشان می دهند نهایت مدح و ستایش و تعظیم
و تبجیل و تکریم ابو الفضل مستعین عباسی ظاهر است و هرگاه مستعین عباسی باین فضائل
و محامد جلیله و مناقب و مدائح جمیله موصوف باشد از جلالت مخلوع و نظرائه منصور
و هارون و مامون چه توان گفت که حسب افادات آن عالی درجات خود این حضرات
که سیوطی ناقل این قصیده هم از جمله ایشان است بمدارج کثیره افضل و اعلی و اشرف
از متاخران بنی عباس بوده اند و نیز از شعر فبنو امیة [illegible] است که بنی عباس که بعد
بنی امیه آمدند ریاست و امامت ایشان قابل رد و انکار نیست بلکه اعتراف و اقرار آن
باید کرد و ظاهر است که از اوائل این بنی عباس که بعد بنی امیه آمدند منصور و هارون
و مامون بوده اند و علاوه برین از قول ابن حجر ای الناسب انه مدح آبای مستعین هم نهایت
وضوح ظاهر است و پیداست که از مشابه و امثال آبای او منصور و هارون و مامون اند
و نیز سیوطی در رسالة الاساس فی مناقب بنی العباس گفته الحمد لله الذی وعد هذه
الامة المحمدیة بالعصمة من الضلالة ما ان تمسک بکتابه و عترة نبیه
وخص آل البیت النبوی من المناقب الشریفة بما قامت علیه الاحادیث
الصحیحة التی بها لمع البرهان وجلیه ثم الحمد لله الذی فرض محبة
اهل هذا البیت الشریف علی جمیع البشر وانزل ذلک فی کتابه العزیز
متلوا فی السموات والارض فی محکم السور وانزل علی لسان رسول الله
صلی الله علیه وسلم ان من ابغضهم فقد کفر ثم الحمد لله الذی خص
آل العباس بمناقب لا یمل من تردادها وجعل حبهم خیر ذخیرة تعدها النفوس

لخلاصة ليوم معادها وعظم نقلة آثارهم في الدنيا والآخرة بوزن
مدادها فيرجح على دم الشهداء حتى تودّ العيون لو كتبتها بسوادها
فهي للاحباب شعار الابهة وللاعداء لباس حدادها ثم الحمد لله الذي
شرّف بمراتب بني العباس صدور الاسرّة واعواد المنابر وجمّل بمناقبهم
وجوه الطروس والسنة الاقلام وافواه المحابر وحباهم منصب الخلافة
التي توارثوها بوعد الصادق المصدوق كابراً عن كابر سبحانه عوداً على بدء
والعود لاشك احمد واشكره ومن احق بالشكر منه وهو الذي نعّم وافضل
بعد ان انشأ واوجد واشهد ان لا اله الا الله وحده لاشريك له شهادة
محكمة الاساس اصلها محبة النبي صلى الله عليه وسلم وفرعها مودة بني
العباس واشهد ان سيدنا محمداً عبده ورسوله خلاصة الوجود ومعدن
الافضال والجود وصاحب اللواء المعقود في اليوم المشهود والمنتخب من
اشرف القبائل والبطون صلى الله عليه وسلم وعلى آله الطيبين واصحابه
الطاهرين صلاة وسلاماً دائمين الى يوم يبعثون ما اهتزت اعواد
المنابر طرباً بالقاب الخلافة السعيدة وحاكت شعارها الاسود عيون
المحبين ووجوه الحاسدين التي تصبح وتمسي وهي كحوالك الظلام غير حميدة
فقد برز الامر الشريف الذي فرض الله على جميع العالمين امتثاله والرسم
المنيف الذي من تمسّك به فقد اعتصم من الضلالة وهو امر سيدنا
ومولانا امير المؤمنين وعصمة المسلمين وابن عم سيد المرسلين وامام
اهل الدنيا واهل الدين خليفة رسول الله صلى الله عليه وسلم على العالمين

امام اهل الاسلام والعروة الوثقى التى من تمسك بها فلا انفصام والسلالة التى
اذا استقريتها الى آدم كانت اطهر سلالة وصاحب المنصب الشريف الذى لا عيب
فيه الا احدثنى ابى عن جدى عن صاحب الرسالة ولا عيب فينا غير ان
اصولنا لها سبب بالمرسلين وثيق وان ظلام الجهل يمحى بذكرنا وانا بكل
المكرمات حقيق من اصبح ثغر الدنيا بامامته باسم وايام خلافته كلها
اعياد ومواسم وانفرد فى عصره بانه زين بنى عبد مناف وهاشم ومن اضحى به
للامة عصمة الايمان والامان ورضيته الامة المحمدية لامرها فبايعوه
عن تراض فكانت بيعة رضوان وهو الاحق بقول الاول اتته الخلافة
منقادة اليه تجرر اذيالها فلم تك تصلح الا له ولم يك يصلح الا
لها ولو رامها احد غيره لزلزلت الارض زلزالها ولو لم تطعه
بنات القلوب لما قبل الله اعمالها الامام الاعظم والخليفة المعظم
وارث المقام الشريف وسرّ من المتوكل على الله ابو العز عبد العزيز بن الجناب
الشرفى سيدى يعقوب بن المتوكل على الله ابى عبد الله محمد المعتضد بالله
ابى العباس احمد بن ابى على الحسن بن على بن ابى بكر بن المسترشد بالله ابى
منصور الفضل بن المستظهر بالله ابى العباس احمد بن المقتدى بامر الله
ابى القاسم عبد الله بن محمد بن القائم بامر الله ابى جعفر عبد الله بن القادر
بالله ابى العباس احمد بن اسحاق بن المقتدر ابى الفضل جعفر بن المعتضد
بالله ابى العباس احمد بن ولى العهد الموفق طلحة بن المتوكل على الله
ابى الفضل جعفر بن المعتصم بالله ابى اسحق محمد بن الرشيد ابى جعفر هرون

بن المهدی ابی عبد الله محمد بن المنصور ابی جعفر عبد الله بن محمد بن علی بن
حبر الامة و ترجمان القران عبد الله بن عم سید المرسلین القرشی بن عبد المطلب
بن هاشم المصطفی و لد قریش المصطفی من ولد اسمعیل الذبیح افضل ولد ابراهیم
خلیل الرحمان نسب کان علیه من شمس الضحی نورا و من فلق الصباح عمودا
مد الله فی اجله و ابقاه طویلا و ادامه علی رباع المسلمین ظلا ظلیلا ان
اجمع الاحادیث النبویة و الاثار الشریفة المرویة المتضمنة لمناقب اهل البیت
التی یحیی بنشرها کل ضعیف القلب و میت تنبیها للغافلین و تذکرة للموقنین
و تجدیدا للایمان فی قلوب المومنین فبادرت الی امتثاله لاعتقادی ان
ذلک قربة الی الله و رسوله و وسیلة الی النجاة من فزع یوم القیمة و شدة
هوله و استخرجت من الاحادیث الصحیحة الحسان و ما قاربها اربعین
حدیثا و سمیت هذا الاربعین بالاساس فی مناقب بنی العباس ازین عبارت
واضحست که سیوطی بنی عباس را از مصادیق عترت نبی و اهل بیت نبوی که تمسک
بایشان سبب عصمت امت از ضلالتست و ایشان مخصوص اند بمناقب شریفه
که احادیث صحیحه بران دلالت می کند می گرداند و باین سبب مفروض بودن محبت
بنی العباس بر جمیع خلق و نازل بودن وجوب محبت شان در کتاب عزیز که متلوست
در آسمان و زمین در محکم سور و مبین بودن کفر مبغض شان برزبان اطهر جناب خیر البشر
صلی الله علیه و آله ما اشرقت شمس و طلع قمر ظاهر می سازد و نیز تصریح می نماید باآنکه
حق تعالی خاص کرده بنی عباس را بمناقبیکه ملال حاصل نمیشود از تکرار آن
و نیز افاده کرده که حق تعالی گردانیده ست حب بنی العباس را بهتر ذخیره که اعداد

سیکنند نفوس مخلصه انرا برای روز معاد خود و نیز ظاهر فرموده که حق تعالی تعظیم کرده تاقلین آثار بنی عباس را در دنیا و آخرت بوزن مداد ایشان و ترجیح آن بر خون شهدا تا آنکه دوست می دارند چشمها که بنویسند آثار ایشانرا بسواد خود این سواد آثار شان برای دوستان شعار اتهمت ست و برای اعدا الباس حداد ست و نیز تصریح کرده بانکه حق تعالی مشرف ساخته بمراتب بنی عباس صدور اسره و اعواد منابر را و مجمل ساخته بمناقب ایشان وجوه طروس و السنه اقلام و افواه محابر را و حق تعالی عطا فرموده ایشانرا خلافتی که وارث شدند آنرا یک بزرگ از بزرگ دیگر بوعد صادق مصدوق و نیز از کلامش ظاهرست که اصل شهادت توحید محبت جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم ست و فرع آن محبت بنی العباس و نیز از فقره ما اهتزت الخ واضحست که اهتزاز می کنند اعواد منابر بسبب طرب بالقاب خلافت سعیده که مراد ازان خلافت عباسیه است و شعار اسود خلفاء عباسیه بجای جلیل و عظیم الشان ست که حکایت می کنند آنرا عیون مومنین محبین و وجوه حاسدین که بسبب تاریکی عناد و بغض و حسد غیر حمید ست و نیز ازان ظاهرست که امر شریف ابو العز عبد العزیز بن یعقوب که خلیفه وقت سیوطی بود و از اولاد هارون و مامون و متاخرین ایشان بمراتب کثیره و مدارج عدیده بمثابه عظیم المرتبه و جلیل الشان ست که حق تعالی فرض کرده بر جمیع عالمیان امتثال آن و رسم منیف او بحدی فخیم المنزلة و رفیع المکان ست که تمسک بآن موجب اعتصام از ضلال ست و نیز ابو العز مذکور سید اهل زمان سیوطی و مولای شان و امیر المومنین و عصمت مسلمین و ابن عم سید المرسلین و امام اهل دنیا و اهل دین و خلیفه رسول خدا

جواب تعظیم بنی العباس از سیوطی

مدح سواد بنی العباس از سیوطی

صلی الله علیه وآله وسلم بر عالمین و امام اهل اسلام ست و عروه وثقی که برای آن
انفصام نیست و سلالة اهل البیت که هرگاه استقرا آن کنند پس آن طاهرترین سلالهاست
و صاحب منصب شریف ست که هیچ عیبی دران نیست و صاحب آن می گوید حدثنی
ابی عن جدی عن صاحب الرسالة و نیز از آن ظاهر ست که این خلیفه و آبائی او
هیچ عیبی ندارند و برای اصول ایشان سبب محکم ست با انبیای مرسلین تاریکی جهل بذکر
ایشان محو می شود و ایشان بجمیع بزرگیها سزاوارند و نیز از آن واضح است که ثغر دنیا بامامت
ابو العز باسم گردیده و جمیع ایام خلافت او اعیاد و مراسم ست و منفرد شده است
در زمان خود بآنکه او زین بنی عبد مناف و زین بنی هاشم ست و برای امت مرحومه
بسبب او عصمة ایمان و امان حاصل شده و راضی شد امت محمدیه باو و برای امر خود
پس بیعت او کردند بتراضی و این بیعت بیعت رضوان بود و نیز از آن واضح است که ابو العز احق ست
بقول شاعر که حاصلش این است که آمد خلافت بسوی او در حالیکه انقیاد برای او می نمود
و جر او یال خود می کرد پس لائق نبود خلافت مگر برای او و لائق نبود او مگر برای خلافت
و اگر غیر او قصد خلافت کند زمین را زلزله در گیرد و اگر مردم اطاعت او بقلوب نکنند
حق تعالی اعمال ایشان را قبول نکند امام اعظم و خلیفه معظم و وارث مقام شریف نبوی ست
و نسب او که از مبادی آن هارون و منصور اند چنان نسب شریف ست که گویا بر آن نجوم زهری ست
از شمس ضحی عمودی ست از فلق صباح و نیز از آن واضح است که احادیث نبویه و آثار شریفه
که متضمن مناقب بنی العباس ست زنده می شود بنشر آن قلوب ضعیفه و نفوس هالکه
و سیوطی آنرا برای تنبیه غافلین و تذکره موقنین و تجدید ایمان در قلوب مومنین جمع
کرده و آنرا سبب تقرب بخدا و رسول و وسیله نجات از فزع روز قیامت و هول

شدید آن می‌نماید و از جملهٔ این احادیثیکه سیوطی درین رساله برای اثبات فضل بنی العباس
و تطییب خاطر خلیفهٔ وقت خود وارد کرده روایات عدیده هست که از آن بنهایت صراحت
حقیت خلافت بنی العباس ظاهرست و در بعض آن تصریح باسم سفاح و منصور مذکورست
قال السیوطی فی الاساس عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم
للعباس فیکم النبوة والمملکة رواه البزار والبیهقی وابو نعیم کلاهما فی
دلائل النبوة عن ثوبان قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم
رایت بنی مروان یتعاورون علی منبری فساءنی ذلک ورایت بنی العباس
یتعاورون علی منبری فسرّنی ذلک رواه الطبرانی عن ابی هریرة قال خرج
رسول الله صلی الله علیه وسلم فتلقّاه العباس فقال الا ابشرک یا
ابا الفضل قال بلی یا رسول الله قال انّ الله افتتح بی هذا الامر وبذریتک
یختمه رواه ابو نعیم فی الحلیة عن امّ الفضل قالت مررت بالنبی صلی الله
علیه وسلم فقال انک حامل بغلام فاذا ولدت فائتینی به فلما ولدت
اتیت النبی صلی الله علیه وسلم فاذّن فی اذنه الیمنی واقام فی اذنه
الیسری والباه من ریقه وسمّاه عبد الله وقال اذهبی بابی الخلفاء فاخبرت
العباس فذکر ذلک للنبی صلی الله علیه وسلم فقال هو ما اخبرتک هذا
ابو الخلفاء حتی یکون منهم السفاح حتی یکون منهم المهدی حتی یکون منهم
من یصلّی بعیسی بن مریم علیه السلام رواه ابو نعیم فی الدلائل عن امّ سلمة
عن النبی صلی الله علیه وسلم قال الخلافة فی ولد عمّی صنو ابی حتی یسلّموها
الی المسیح رواه الطبرانی فی الکبیر والدیلمی فی مسند الفردوس عن ابن عباس

قال دخلت علی النبی صلی اللہ علیہ وسلم فقال لی جبرئیل قد اوصی بک
وقال ان عبد اللہ من خیار ہذہ الامّۃ وانّ ولدہ یرزقون الخلافۃ
فی آخر الزمان ویرزقون حسن مشیۃ الدواب رواہ ابن عساکر فی تاریخہ
عن ابن عباس قال مررت بالنبی صلی اللہ علیہ وسلم واذا معہ جبرئیل وانا
اظنّہ دحیۃ الکلبی وعلیّ ثیاب بیض فقال جبرئیل للنبیّ صلی اللہ علیہ وسلم
انہ اوضح الثیاب وانّ ولدہ یلبسون السواد رواہ البیہقی وابونعیم کلاہما
فی دلائل النبوۃ عن ابی سعید الخدری قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
یخرج رجل من اہل بیتی عند انقطاع الزمان وظہور الفتن یقال لہ السفاح
یکون عطاؤہ المال حثیا رواہ الامام احمد فی مسندہ والبیہقی وابونعیم
فی الدلائل عن ابن عباسؓ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال منّا السفاح
والمنصور والمہدی رواہ البیہقی وابونعیم فی الدلائل عن جعفر بن
سلیمان قال دخلت علی المنصور فرأیت لہ جُمّۃ فجعلت انظر الی حسنہا
فقال کان لابی جمۃ وحدثنی انّ اباہ علی بن عبد اللہ کانت لہ جُمّۃ وحدّث
وحدثنی ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم کانت لہ جمۃ وکان للعباس جمۃ
ولہاشم جمۃ فقلت لابی انی لاعجب من حسنہا فقال ذاک نور الخلافۃ
قال حدثنی ابی عن ابیہ عن جدہ قال انّ اللہ اذا اراد ان یخلق خلقا للخلافۃ
مسح بیدہ علی ناصیتہ فلا یقع علیہ عین احد الّا احبّہ رواہ الحاکم
فی المستدرک مقام کمال تحیر واستغراب ست کہ اظہار حقیت خلافت بنی العباس
واثبات تبشیر بآن از حضرت بشیر ونذیر صلوات اللہ علیہ وآلہ اصحاب التطہیر وتشہیر

۱۲ اباہ ای ابا ابیہ علی بن عبد اللہ الجمۃ ... الراس ... المنکبین ۱۲ مجمع البحار

این همه روایات و اخبار که در حقیقت از قبیل خرافات اسمار است هرگز موجب استهزا و طعن و تشنیع و ظهور ناصبیت سیوطی مجدد دین سنیه در مائه تاسعه و دیگر ائمه و اساطین حاوین فضائل بارعه نگردد و صرف نسبت تشیع عام موافق افادات ائمه سنیه بعض بنی العباس سبب آن نمیه لوم و ملام بی قیاس گردد و نیز سیوطی در رساله انافه فی رتبة الخلافه اکثر این روایات که در رساله اساس وارد کرده مع بعض روایات دیگر که از آن هم حقیت خلافت بنی العباس ظاهر است وارد کرده و بآن استدلال بر اختصاص بنی العباس بخلافت نبویه نموده و نیز دران تصریح کرده که خلافت رکن عظیم ست از ارکان اسلام و نیز از کلامش ظاهر ست که بنی العباس را حق تعالی بخلافت جناب رسالتماب صلی الله علیه و آله و سلم وعده فرموده و ایشان معاذ الله طیبین و طاهرین اند و آل و عترت آنحضرت اند قال السیوطی فی الانافة

الحمد لله الذی اوجد النبی صلی الله علیه و سلم رحمة لخلیقته و جعل سعادة الدارین مقرونة ببعثته و استخلف من بعده خلفاء یقومون فی امته و وعد بذلک الطیبین الطاهرین من آله و عترته صلی الله علیه و سلم و علی آله و اصحابه و بعد فقد ورد علی بعض فضلاء العجم دار البحث بینی و بینه فی اشیاء فکان مما سألنی عنه الخلافة هل لها اصل فی الشرع و وردت بها الاحادیث او هی امر عرفی اصطلح علیه الناس فقلت سبحان الله و مثل هذا یحتمل حتی یسأل عنه الخلافة رکن عظیم من ارکان الاسلام اخبر بها الشرع و وردت بها الاحادیث و الاخبار فسألنی ان اجمع له ما ورد من ذلک فجمعت له هذا الکتاب و سمیته بالانافة فی رتبة الخلافة و هو مختصر فی فصلین احدهما فی الاحادیث الواردة

الخلافة رکن عظیم من ارکان الاسلام

[illegible]

واختصاص الخلافة بقريش والثانى فى الاحاديث الواردة فى اختصاص
بنى العباس بها الى ان قال بعد ذكر روايات الفصل الاول الفصل الثانى اخرج
البزار فى مسنده وابو نعيم والبيهقى كلاهما فى دلائل النبوة وابن عدى
فى الكامل وابن عساكر فى تاريخ دمشق عن ابى هريرة قال قال رسول الله
صلى الله عليه وسلم للعباس فيكم النبوة والمملكة واخرج الترمذى عن
ابن عباس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لعباس اذا كان غداة
الاثنين فاتنى انت وولدك حتى ادعو لهم بدعوة ينفعك الله بها
وولدك فغدا وغدونا معه والبسنا كساء ثم قال اللهم اغفر للعباس
وولده مغفرة ظاهرة وباطنة لا تغادر ذنبا اللهم احفظه زاد رزين
العبدى فى آخره واجعل الخلافة باقية فى عقبه واخرج الطبرانى عن
ثوبان قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم رايت بنى مروان
يتعاورون على منبرى فساءنى ذلك ورأيت بنى العباس يتعاورون
على منبرى فسرنى ذلك واخرج ابو نعيم فى الحلية عن ابى هريرة قال
خرج رسول الله صلى الله عليه وسلم فتلقاه العباس فقال الا ابشرك
يا ابا الفضل قال بلى يا رسول الله قال ان الله افتتح بى هذا الامر وبذريتك
يختمه واخرج ابن عساكر عن على ان رسول الله صلى الله عليه وسلم
قال للعباس ان الله فتح هذا الامر بى ويختمه بولدك واخرج الخطيب فى
تاريخ بغداد عن ابن عباس ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال للعباس
بكم يفتح هذا الامر وبكم يختم واخرج الخطيب من حديث عمار بن ياسر نحوه

واخرج ابو نعيم في الحلية عن جابر بن عبد الله قال قال رسول الله صلى الله
عليه وسلم يكون من بني العباس ملوك يكونون امراء امتي واخرج ابو نعيم
في دلائل النبوة عن ابن عباس قال حدثتني ام الفضل قالت مررت بالنبي
صلى الله عليه وسلم فقال انك حامل بغلام فاذا ولدت فائتيني به
فلما ولدت اتيت النبي صلى الله عليه وسلم فاذن في اذنه اليمنى واقام
في اذنه اليسرى والباه من ريقه وسماه عبد الله وقال اذهبي بابي
الخلفاء فاخبرت العباس فذكر ذلك لرسول الله صلى الله عليه وسلم
فقال هو ما اخبرتك هذا ابو الخلفاء حتى يكون منهم السفاح حتى يكون منهم
المهدي حتى يكون منهم من يصلي بعيسى بن مريم واخرج الديلمي في مسند
الفردوس عن عائشة مرفوعا سيكون لولد العباس راية ولن تخرج
من ايديهم ما اقاموا الحق واخرج البيهقي في دلائل النبوة عن ثوبان
قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يقتتل عند كنزكم هذا ثلاثة كلهم
ولد خليفة لا تصير الى واحد منهم فتقبل الرايات السود من خراسان
فيقتلونكم مقتلة عظيمة لم ير مثلها واخرج البيهقي وابو نعيم كلاهما
في دلائل النبوة عن ابي هريرة ان النبي صلى الله عليه وسلم قال
تخرج رايات سود من خراسان لا يردها شيء حتى تنصب بايلياء واخرج
البيهقي عن ابان بن الوليد قال قدم ابن عباس على معاوية وانا حاضر
فقال له معاوية هل يكون لكم دولة قال نعم قال فمن انصاركم قال
اهل خراسان وبنو امية وبنو هاشم واخرج الحاكم في المستدرك وابو نعيم

جواب مبنی برانی مال فتح نصیر

في دلائل النبوة عن ابن مسعود ان النبي صلى الله عليه وسلم قال ان
اهلبيتي سيلقون بعدي تطريدا وتشريدا حتى ياتي قوم من ههنا واومى بيده
نحو المشرق اصحاب رايات سود يسألون الحق فلا يعطونه فيقاتلون
فينصرون فيعطون ما سألوا حتى يدفعوها الى رجل من اهل بيتي فيملوها
عدلا كما ملئت ظلما واخرج البيهقي وابو نعيم كلاهما في دلائل النبوة
عن ابن عباس قال مررت بالنبي صلى الله عليه وسلم فاذا معه جبرئيل
وعلى ثياب بيض فقال جبرئيل للنبي انه وضح الثياب وان لده يلبسون
السواد واخرج الدارقطني في الافراد عن ابن عباس ان النبي صلى الله عليه
وسلم قال للعباس اذا سكن بنوك السواد ولبسوا السواد وكان شيعتهم
اهل خراسان لم يزل الامر فيهم حتى يدفعوا الى عيسى بن مريم واخرج
الطبراني في الكبير عن ام سلمة مرفوعا ان الخلافة في ولد عمي صنو ابي
حتى يسلموها الى المسيح واخرج الطبراني واحمد في مسنده والبيهقي وابو نعيم
كلاهما في دلائل النبوة عن ابي سعيد الخدري قال قال رسول الله صلى الله
عليه وسلم يخرج رجل من اهل بيتي عند انقطاع الزمان وظهور الفتن
يقال له السفاح فيكون عطاءه المال حثيا واخرج البيهقي وابو نعيم
عن ابن عباس ان النبي صلى الله عليه وسلم قال منا السفاح والمنصور
والمهدي واخرج البيهقي بسند صحيح عن ابن عباس قال يكون منا اهل البيت
سفاح ومنصور ومهدي وعلامه شيخ علاء الدين علي بن حسام الدين الهندي
الشهير بالمتقي در كنز العمال في سنن الاقوال والافعال تبويب جمع الجوامع سيوطي آورده

عن ابن عباس انهم ذکروا عنده اثنا عشر خلیفة ثم الامیر فقال واللہ

ان منا بعد ذلک السفاح والمنصور والمہدی یدفعہا الی عیسی بن مریم

نعیم بن حماد فی الفتن ونیز در کنز العمال مذکور ست عن عبد الملک بن حمید

قال کنا مع عبد الملک بن صالح بدمشق فاصاب کتابا فی دیوان دمشق

بسم اللہ الرحمن الرحیم من عبد اللہ بن عباس الی معاویة بن ابی سفین

سلام علیک فانی احمد اللہ الیک لا الہ الا ہو عصمنا اللہ وایاک بالتقوی

اما بعد فقد جاء نی کتابک فلم اسمع منہ الا خیرا وذکرت شان المودة

بیننا وانک لعمر اللہ لتود فی صدری من اهل المودة الخالصة والخاصة

وانی للخلة التی بیننا لراع ولصالحہا لحافظ ولا قوة الا باللہ اما بعد

فانک من ذوی النہی من قریش واهل الحلم والخلق الجمیل منہا فلیصدر

رایک بما فیہ النظر لنفسک والتقیة علی دینک والشفقة علی الاسلام

واهلہ فانہ خیر لک واوفر لحظک فی دنیاک وآخرتک وقد سمعتک

تذکر شان عثمان بن عفان فاعلم ان انبعاثک فی الطلب بدمہ فرقة

وسفک للدماء وانتہاک للمحارم وهذا لعمر اللہ ضرر علی الاسلام واهلہ

وان اللہ سیکفیک امر سافکی دم عثمان فتان فی امرک واتق اللہ ربک فقد

یقال انک ترید الامارة وان معک وصیة من النبی صلی اللہ علیہ وسلم

بذلک فقول نبی اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الحق فتان فی امرک ولقد سمعت

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول للعباس ان اللہ یستعمل من ولدک

اثنی عشر رجلا منہم السفاح والمنصور والمہدی والامین والموتمن

Margin notes:

جواب فقرهٔ یخرج اثنی عشر خلیفة

صفحہ ۱۲۲ تا ۲۵۵ ص
وقعة الصفین من فصل فی متفرقات الفتن من کتاب الفتن من قسم الافعال من حرف الفاء

سیں نامہ ابن عباس الی معاویة

قول ان اللہ یستعمل من ولدک اثنی عشر رجلا

[illegible]

واماء العصب فقال استعجل الوقت وانتظر قول رسول الله صلی الله علیه
وسلم وقوله الحق وما یرد الله من امر یکن ولو کره العالم ذلک وایم الله لو شاء
لوجدت متقدما واعوانا وانصارا ولکنی اکره لنفسی ما انهاک عنه فراقب الله
ربک واخلف محمدا فی امته خلافة صالحة فاما شان ابن عمک علی بن
ابی طالب فقد استقامت له عشیرته وله سابقته وحقه ویحق وله
علی الحق اعوان ونصحاء لک وله ولجماعة المسلمین والسلام علیک
ورحمة الله وبرکاته وکتب عکرمة لیلة البدر من صفر سنة ست

۱۵۸ نصف ثانی
ص ۴۵۵
ذکر العباس من الفصل الثالث فی ذکر الصحابة علی ترتیب حروف المعجم من الباب الثالث فی ذکر الصحابة من الکتاب الثالث وهو کتاب الفضائل من قسم الاقوال من حرف الفاء

وثلثین کر ونیز دران مذکورست لیکونن فی ولد العباس ملوک یکونون امراء امتی
یعز الله تعالی بهم الدین قط فی الافراد عن جابر ونیز دران مذکورست العباس
عمی وصنو ابی وبقیة آبائی اللهم اغفر له ذنبه وتقبل منه احسن ما عمل
وتجاوز عنه سیئ ما عمل واصلح له فی ذریته ابن عساکر عن عبد الله بن
ص نشان سابق
قیس عن عاصم عن ابیه ونیز دران مسطورست الا ابشرک یا عم ان بی فتح ربک
الاصفیاء ومن عترتک الخلفاء ومنک المهدی فی آخر الزمان به ینشر الله
الهدی وبه یطفی نیران الضلالة ان الله فتح بنا هذا الامر ویختم به بولدک
ص نشان سابق
الرافعی عن ابن عباس ونیز دران مذکورست الا ابشرک یا ابا الفضل ان الله
ص نشان سابق
عز وجل افتتح بی هذا الامر وبذریتک یختمه حل عن ابی هریرة ونیز دران
مذکورست اما من لم یحب العباس بن عبد المطلب واهلبیته فقد بری الله
ص نشان سابق
ورسوله منه قط فی الافراد وابن عساکر عن جابر ونیز دران مذکورست
الا ان الشام وبیت المقدس ستفتح ان شاء الله وتکون انت وولدک

من بعدك ائمة بها ان شاء الله طب و ابن عساكر عن محمد بن عبد الرحمن بن
شداد بن اوس عن ابيه عن جده و نیز دران مذکورست اللهم انصر العباس
و ولد العباس ثلاثا يا عم اما علمت ان المهدى من ولدك موفقا راضيا
الهيثم بن كليب و ابن عساكر عن عبد الله بن عباس عن ابيه و سند
رجاله ثقات و نیز دران مذکورست الخلافة فيكم والنبوة قاله للعباس
ابن عساكر عن ابى هريرة و نیز دران مذکورست فيكم النبوة والمملكة قاله
للعباس ابن عساكر عن ابى هريرة و نیز دران مذکورست لن يصلوا اليها ابدا
ولكنها فى ولد عمى و صنو ابى حتى يسلموها الى المسيح طب عن ام سلمة قالت
كنت عند النبى صلى الله عليه وسلم فتذاكروا الخلافة بعده
فقالوا ولد فاطمة قال فذكره و نیز دران مذکورست لن تزال الخلافة فى
ولد عمى صنو ابى حتى يسلموها الى الدجال الديلمى عن ام سلمة و نیز دران مذکورست
اللهم اغفر للعباس و ولد العباس و لمن احبهم الخطيب و ابن عساكر عن
ابى هريرة اللهم اغفر للعباس و ابناء العباس و ابناء ابناء العباس
طب عن سهل بن سعد اللهم اغفر للعباس ما اسر و ما اعلن و ما ابدى
و ما اخفى و ما كان و ما يكون منه و من ذريته الى يوم القيمة ابن
عساكر عن ابى هريرة و نیز دران مذکورست يا عباس انت عمى و صنو ابى و
خير من اخلف بعدى من اهلى اذا كانت سنة خمس و ثلاثين و مائة
فهى لك و لولدك منهم السفاح و منهم المنصور و منهم المهدى الخطيب
عن ابن عباس عن ام الفضل و نیز دران مذکورست عن عبد الله بن عمر

صفحہ ۱۵۸ فصل ۱ ص ۲۵۵ ذکر العباس بن الفضل الثالث فی ذکر الصحابة علی ترتیب حروف المعجم من الباب الثالث فی ذکر الصحابة من الکتاب الثالث و هو کتاب الفضائل من قسم الافعال من حرف الفاء

ص نشان سابق

نشان سابق

نشان سابق

نشان سابق

نشان سابق

صفحہ ۱۵۹ فصل ۱ ص ۲۵۴ نشان سابق

جواب بعض بعض از بنی مصیبت

قال یکون علی ہذہ الامۃ اثنا عشر خلیفۃ ابو بکر الصدیق اصبتم اسمہ
عمر الفاروق قرن من حدید اصبتم اسمہ عثمان بن عفان ذو النورین
قتل مظلوما اوتی کفلین من الرحمۃ ملک الارض المقدسۃ معاویۃ
وابنہ ثم یکون السفاح ومنصور وجابر والامین وسلام وامیر العصب
لا یری مثلہ ولا یدری مثلہ کلہم من بنی کعب بن لوی فیہم رجل
من قحطان منہم من لا یکون الا یومین منہم من یقال لہ لتبایعنا او لنقتلنک
فان لم یبایعہم قتلوہ نیز علامہ سیوطی در تاریخ الخلفا گفتہ اخرج ابن عساکر
عن عبد اللہ بن عمر قال ابو بکر الصدیق اصبتم اسمہ عمر الفاروق قرن من
حدید اصبتم اسمہ ابن عفان ذو النورین قتل مظلوما یوتی کفلین
من الرحمۃ معاویۃ وابنہ ملکا الارض المقدسۃ والسفاح وسلام و
منصور وجابر والمہدی والامین وامیر العصب کلہم من بنی کعب
بن لوی کلہم صالح لا یوجد مثلہ قال الذہبی لہ طرق عن ابن عمر
ولم یرفع احد و نیز سیوطی در تاریخ الخلفا گفتہ اخرج احمد فی مسندہ عن
ابی سعید الخدری ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال یخرج رجل
من اہل بیتی عند انقطاع من الزمان و ظہور من الفتن یقال لہ السفاح
فیکون اعطاؤہ المال حثیا وقال عبید اللہ العبسی قال ابی سمعت
الاشیاخ یقولون واللہ لقد افضت الخلافۃ الی بنی العباس وما
فی الارض احد اکثر قارئا للقران ولا افضل عابدا ولا ناسکا منہم
و نیز سیوطی در تاریخ الخلفا گفتہ قال ابن جریر الطبری کان بدؤ امر بنی العباس

ص ٥٤٣ / ٢١٠ ذکر خلافۃ یزید بن معاویۃ

تا ہمہ

ص ٥٤٣ / ٢٥٩ ذکر السفاح اول خلفاء بنی العباس

ص نشان سابق

ان رسول الله صلی الله علیه وسلم اعلم العباس عمه ان الخلافة تؤول
الی ولده فلم یزل ولده یتوقعون ذلک وعن رشدین بن کریب ان
ابا هاشم عبد الله بن محمد بن الحنفیة خرج الی الشام فلقی محمد بن علی
بن عبد الله بن عباس فقال یا ابن عم ان عندی علما ارید ان انبذه
الیک فلا تطلعن علیه احدا ان هذا الامر الذی یرتجیه الناس فیکم
قال قد علمته فلا یسمعنه منک احد وروی المدائنی عن جماعة
ان الامام محمد بن علی بن عبد الله بن عباس قال لنا ثلثة اوقات
موت یزید بن معویة ورأس المائة وفتق بافریقیة فعند ذلک
تدعو لنا دعاة ثم تقبل انصارنا من المشرق حتی ترد خیولهم المغرب
فلما قتل یزید بن ابی مسلم بافریقیة ونقضت البربر بعث محمد الامام
رجلا الی خراسان وامره ان یدعو الی الرضی من آل محمد صلی الله علیه
وسلم ولا یسمی احدا ثم وجه ابا مسلم الخراسانی وغیره وکتب الی
النقباء فقبلوا کتبه ثم لم ینشب ان مات محمد فعهد الی ابنه ابراهیم
فبلغ خبره مروان فسجنه ثم قتله فعهد الی اخیه عبد الله وهو السفاح
فاجتمع الیه شیعتهم وبویع بالخلافة بالکوفة فی ثالث ربیع الاول سنة
اثنتین ومائة وصلی بالناس الجمعة وقال فی الخطبة الحمد لله الذی
اصطفی الاسلام لنفسه فکرمه وشرفه وعظمه واختاره لنا وایده
بنا وجعلنا اهله وکهفه وحصنه والقوام به والذابین عنه ثم ذکر
قرابتهم فی آیات القرآن الی ان قال فلما قبض الله نبیه قام بالامر اصحابه

الی ان وثب بنو حرب و مروان فجاروا واستاثروا فاملی الله لهم حتی اسفوه فانتقم منهم بایدینا ورد علینا حقنا لیمن بنا علی الذین استضعفوا فی الارض وختم بنا کما افتتح بنا وما توفیقنا اهل البیت الا بالله یا اهل الکوفة انتم محل محبتنا ومنزل مودتنا لم تفتروا عن ذلک ولم یثنکم عنه تحامل اهل الجور فانتم اسعد الناس بنا واکرمهم علینا وقد زدت فی اعطیاتکم مائة مائة فاستعدوا وانا السفاح المبیح والثائر المبیر - نیز در تاریخ الخلفا گفته اخرج الخطیب وابن عساکر وغیرهما من طریق سعید بن جبیر عن ابن عباس قال منا السفاح ومنا المنصور ومنا المهدی قال الذهبی اسناده صالح واخرج ابن عساکر من طریق اسحق بن ابی اسرائیل عن محمد بن جابر عن الاعمش عن ابی الوداک عن ابی سعید الخدری رضی الله عنه قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول منا القائم ومنا المنصور ومنا السفاح ومنا المهدی فاما القائم فتاتیه الخلافة ولم یهرق فیها محجمة من دم واما المنصور فلا ترد له رایة واما السفاح فهو یسفح المال والدم واما المهدی فیملاها عدلا کما ملئت جورا وظلما وعن المنصور قال رایت کانی فی الحرم وکان رسول الله صلی الله علیه وسلم فی الکعبة وبابها مفتوح فنادی مناد این عبد الله فقام اخی ابو العباس حتی صار علی الدرجة فادخل فما لبث ان خرج ومعه قناة علیها لواء اسود قدر اربعة اذرع ثم نودی این عبد الله فقمت علی الدرجة فاصعدت واذا رسول الله صلی الله علیه وسلم وابو بکر وعمر وبلال فعقد لی

ص ٢٥١ ذکر خلافة المنصور

[illegible]

واوصانی بامتہ وعممنی بعمامۃ فکان کورہا ثلثۃ وقال خذہا الیک ابا
الخلفاء الی یوم القیمۃ ونیز جلال الدین سیوطی در کتاب لآلی مصنوعہ کہ نسخۂ آن کہ بانسخہ
مکتوبہ از اصل مصنف مقابلہ شدہ پیش حقیر حاضرست گفتہ الخطیب ثنا محمد بن احمد
بن رزق ثنا ابو بکر عمر بن عبد اللہ بن محمد بن ہارون البزار السامری
ثنا محمد بن محمد بن سلیمان الباغندی ثنا اسحاق بن ابراہیم بن سنین
الختلی ثنا محمد بن صالح بن النطاح ثنا محمد بن داود بن علی بن عبد اللہ
بن عباس ثنا ابی عن ابیہ عن ابن عباس ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم
قال للعباس و علی عندہ یکون الملک فی ولدک ثم التفت الی علی فقال
لا یملک احد من ولدک محمد بن صالح یروی المناکیر لا یحتج بافرادہ
قلت قال فی المیزان ہو اخباری علامۃ ذکرہ ابن حبان فی الثقات
واللہ اعلم ابن عدی ثنا عبد الملک محمد الدقیقی ثنا ابو الاحوص العکبری
ثنا سلیمان بن عبد الرحمن ثنا عثمان بن فائد ثنا اسحاق بن یحیی عن
عمہ موسی بن طلحۃ عن سعد بن ابی وقاص قال تذاکروا الامراء عند
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فتکلم علی فقال رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم انہا لیست لک ولا لاحد من ولدک لا یصح اسحاق متروک
وعثمان لا یحتج بہ قلت اسحاق روی لہ الترمذی وابن ماجۃ وقال
البخاری یتکلمون فی حفظہ وقال ابن حبان یخطی و یہم وادخلناہ فی الضعفاء
لما کان فیہ من الایہام ثم سبرت اخبارہ فاداہ الاجتہاد الی ان یترک
ما لم یتابع علیہ ویحتج بما وافق الثقات بعد ان استخرنا اللہ تعالی فیہ انتہی

اوعثمان بن ۹

ص ۱۴۹/۳۴۰

لہ الکعد بالفتح نوع من العیش وادا [illegible] [illegible] عطیۃ العلامۃ [illegible]

وللحدیث شواھد قال الطبرانی ثنا احمد بن داود المکی ثنا محمد بن اسمعیل بن ابی
النبیلی ثنا الحرث بن معویۃ بن الحارث حدثنی ابی عن جدہ ابی امہ انہ
کان یقول لما خرج زیدٌ اتیت خالتی فقلت لھا یا امّہ قد خرج زید فقالت
المسکین یقتل کما قتل آباؤہ کنت عند ام سلمۃ فتذاکروا الخلافۃ فقالت
ام سلمۃ کنت عند النبی صلی اللہ علیہ وسلم فتذاکروا الخلافۃ فقالوا
ولد فاطمۃ فقال رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم لن یصلوا الیھا ابدا
ولکن ولد عمّی صنوابی حتی یسلموھا الی المسیح وقال الطبرانی فی الاوسط ثنا
احمد بن القاسم ثنا شعیب بن ابی سلیمان ثنا یحیی بن اسمعیل بن سالم
عن الشعبی قال لمّا اراد الحسین بن علی الخروج الی العراق قال لہ ابن عمر
لا تخرج فانّ رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم خُیّر بین الدنیا والاخرۃ
وانک لن تنالھا انت ولا احد من ولدک واللہ اعلم الدارقطنی ثنا عبید اللہ
بن عبد الصمد بن المھدی ثنا محمد بن ھارون السعدی ثنا احمد بن ابراھیم
الانصاری عن ابی یعقوب بن سلیمان الھاشمی سمعت المنصور یقول
حدثنی ابی عن جدی عن ابن عباس مرفوعا اذا سکن بنوک السواد ولبسوا
السواد وکان شیعتھم اھل خراسان لم یزل الامر فیھم حتی یدفعوہ الی عیسیٰ بن
مریم احمد بن ابراھیم لیس بشئ وشیخہ مجھول قلت قال الخطیب انا ابو عمر
الحسن بن عثمان الواعظ انا جعفر بن محمد بن احمد بن الحکم الواسطی ثنا طلحۃ
بن عبید اللہ الطلحی ثنا ابو یعقوب بن سلیمان بن المنصور حدثتنا زینب
بنت سلیمان بن المنصور قالت حدثنی ابی عن ابیہ عن جدہ قال قال

جواب انکار رشید ناصبیت

ولد فاطمہ لن یصلوا الی الخلافۃ ولکن

علیہ

لا تخرج الی الخروج

قال ابن عمر للحسین انک لن تنالہا انت ولا احد من ولدک

ابن عباس يا بنى اذا افضى هذا الامر منهم الى ولد[illegible] السواد وكان
شيعتهم اهل خراسان لم يخرج هذا الامر منهم الا الى عيسى بن مريم قال
الخطيب سليمان بن ابى جعفر المنصور يكنى ابا ايوب حدث عن ابيه روى
عنه ابنته زينب وكان يسكن درب سليمان ببغداد واخرج ابن عساكر
فى تاريخه من طريق الخطيب قال الخطيب انا ابو عمر عبد الواحد بن محمد بن
عبد الله بن مهدى انا محمد بن مخلد الدورى ثنا احمد بن [illegible] ثنا
ثنا سعيد بن سليمان ثنا خالد بن [illegible] عن [illegible] عن ابراهيم عن
علقمة عن عمار بن ياسر قال بينما النبى صلى الله عليه وسلم [illegible] اذ
[illegible] التفاتة فاذا هو بالعباس فقال يا عم ان الله عز وجل فتح
هذا الامر بى وسيختمه بغلام من ولدك يملأها عدلا كما ملئت جورا
وهو الذى يصلى بعيسى عليه السلام والله اعلم الازهرى ثنا العباس بن
ابراهيم ثنا محمد بن ثواب ثنا حنان بن سدير عن عمرو بن قيس عن عبيدة عن
عبد الله مرفوعا اذا اقبلت الرايات السود من خراسان فاتوها فان فيها
خليفة الله المهدى لا اصل له عمرو لا شئ ولم يسمع من الحسن ولا سمع الحسن
من عبيدة قلت قال الحافظ ابن حجر فى القول المسدد لم يصب ابن الجوزى
فقد اخرجه احمد فى مسنده من حديث ثوبان وفى طريقه على بن زيد
بن جدعان وهو ضعيف لكنه لم يتعمد الكذب فيحكم على حديثه بالوضع
اذا انفرد فكيف وقد توبع من طريق اخرى رجاله غير رجال الاول والطريق
الاخر اخرجه احمد والبيهقى فى الدلائل من حديث ابى هريرة رفعه تجئ من

خراسان رايات سود وقد تقدم ما في خبر [illegible] وفي سنده رشدين
بن سعد وهو ضعيف انتهى وقد اخرج الحاكم في المستدرك حديث ابن مسعود
من طريق حنان بن سدير عن عمرو بن قيس الملائي عن الحكم عن ابراهيم عن
علقمة عن عبد الله قال اتينا رسول الله صلى الله عليه وسلم فخرج الينا
مستبشرا حتى مرت فتية فيهم الحسن والحسين فلما رآهم التزمهم ثم انهملت
عيناه فقلنا يا رسول الله ما نزل فقال انا اهل بيت اختار الله لنا الآخرة
على الدنيا وانه سيلقى اهل بيتي تطريدا وتشريدا حتى ترفع رايات سود
من المشرق فيسألون الحق فلا يعطونه فيقاتلون فينصرون فمن ادركه منكم
او من اعقابكم فليأت امام اهل بيتي ولو حبوا على الثلج فانها رايات هدى
يدفعونها الى رجل من اهل بيتي يواطئ اسمه اسمي واسم ابيه اسم ابي فيملأ الارض
قسطا وعدلا كما ملئت جورا وظلما عمرو بن قيس ثقة روى له مسلم
والاربعة وقال ابو الشيخ في الفتن ثنا عبدان ثنا ابن نمير ثنا ابو بكر بن
عياش عن يزيد بن ابي زياد عن ابراهيم بن علقمة عن عبد الله قال
قال رسول الله صلى الله عليه وسلم تخرج رايات سود من قبل المشرق
يسألون الناس الحق فلا يعطونه فيقاتلونهم فيظفرون بهم فيسألونهم
الذي سألوا فلا يعطونهم وقال ابن عساكر قرأت بخط ابي الحسين الرازي
اخبرني ابو الحسن احمد بن الحسين بن طلاب ثنا محمد بن الوزير ثنا عثمان
بن اسمعيل ثنا الوليد بن مسلم قال ذكرت لعبد الرحمن بن آدم امر الرايات
السود فقال سمعت عبد الرحمن بن الغاز بن ربيعة الجرشي يقول

انه سمع عمرو بن مرة الجهني صاحب رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول
لتخرجن من خراسان راية سوداء حتى تربط خيولها بهذا الزيتون الذي
بين بيت لهيا وحرستا قال عبد الرحمن بن الغاز فقلنا له والله
ما نرى بين هاتين القريتين زيتونة قائمة فقال عمرو بن مرة انه
ستنصب فيما بينهما حتى يجيء اهل تلك الراية فتنزل تحتها وتربط
بها خيولها قال عبد الرحمن بن آدم فحدثت بهذا الحديث بالاغبش
عبد الرحمن بن سلمان السلمي فقال انما يربطها اصحاب الراية السوداء
الثانية التي تخرج على الراية الاولى منهم فاذا نزلت تحت الزيتون خرج
عليهم خارج فيهزمهم قال ابن عساكر وقرأت بخط ابي الحسين محمد بن عبد الله
بن الجنيد الرازي ايضا اخبرني ابو علي بن عبد الله بن حبيب الاهوازي
ثنا ابراهيم بن ناصح السامري ثنا نعيم بن حماد ثنا الوليد بن مسلم عن يحيى
بن ابي العيزار حدثني عبد الرحمن بن آدم الاودي سمعت عبد الرحمن
بن الغاز بن ربيعة الجرشي فذكر معناه قال ابن عساكر وقرأت بخط ابي
الحسين الرازي حدثني محمد بن احمد بن غزوان ثنا احمد بن المعلى ثنا عثمان
بن اسمعيل الهذلي ثنا الوليد بن مسلم بن عبد الرحمن بن ادم قال سمعت
عبد الرحمن بن الغاز بن ربيعة الجرشي به وقال ابو الشيخ ثنا محمد بن
العباس بن ايوب ثنا علي بن احمد الرقي ثنا عمر بن راشد ثنا عبد الله
بن محمد عن ابيه عن جده عن ابي هريرة قال بعث رسول الله صلى الله
عليه وسلم الى عمه العباس والى علي بن ابي طالب فاتياه في منزل

ام سلمة فقال فيما قال فاذا غيّرت سنتي تخرج ناصرهم من ارض يقال لها
خراسان برايات سود فلا يلقاهم احد الا هزموه وغلبوا على ما في ايديهم
حتى تقرب راياتهم بيت المقدس والله اعلم وابو عبد الله محمد بن عبد الله المعروف
بالحاكم النيسابوري در كتاب مستدرك گفته حدثنا ابو بكر بن ابي دارم الحافظ
بالكوفة ثنا ابو اسحاق محمد بن هارون بن عيسى الهاشمي ثنا موسى بن
عبد الله بن موسى الهاشمي ثنا يعقوب بن جعفر بن سليمان قال سمعت
ابي يقول دخلت على ابي جعفر المنصور فرأيت له جمّة فجعلت انظر الى حسنها
فقال كان لابي محمد بن علي جمّة وحدثني انّ اباه علي بن عبد الله كانت له
جمّة وحدثني انّ اباه عبد الله بن عباس كانت له جمة وحدثني ابن
عباس انّ النبي صلى الله عليه وسلم كانت له جمة وكان لهاشم بن
عبد مناف جمة فقلت لابي اني لاعجب من حسنها فقال ذلك نور الخلافة
قال حدثني ابي عن ابيه عن جده قال انّ الله اذا اراد ان يخلق خلقا
للخلافة مسح يده على ناصيته فلا تقع عليه عين الا احبه رواة هذا الحديث
عن اخرهم كلهم هاشميون معروفون بشرف الاصل وابو علي يحيى بن عيسى بن
جزلة الحكيم البغدادي نيز بمختار مختصر كتاب تاريخ بغداد در ترجمه عبد الله بن عباس آورده
حكى ابو الحسن علي بن موسى قال حدثني ابي موسى بن جعفر عن ابيه جعفر بن محمد
عن ابيه محمد بن علي عن ابيه علي بن الحسين عن ابيه الحسين عن ابيه علي بن
ابي طالب قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم هبط علي جبرئيل
وعليه قباء اسود وعمامة سوداء فقلت ما هذه الصورة فانّي لم ارك

ص ۱۵۵ / ۵۹۵ نصف ثانی ذکر مناقب العباس بن عبد المطلب من کتاب معرفة الصحابة

جمة المنصور نور الخلافة

ص

هبطت علیّ فیها قطّ قال هذه صورة الملوك من ولد العباس عمك قلت انهم علی حق فقال جبرئیل نعم قال النبی صلی الله علیه وسلم اللّهم اغفر للعباس وولده حیث کانوا واین کانوا قال جبرئیل لیاتین علی امتك زمان یعزّ الله الاسلام بهذا السواد قلت یاسیّهم ممن قال من ولد العباس عمك قال قلت واتباعهم قال من اهل خراسان قلت وایّ شیء یملك ولد العباس قال یملکون الاصفر والاحمر والحجر والمدر والسریر والمنبر والدنیا الی المحشر ابو شجاع شیرویه بن شهردار بن شیرویه بن فناخسرو الهمدانی الدیلمی در فردوس الاخبار بماثور الخطاب المخرج علی کتاب الشهاب گفته انس اتانی جبرئیل وعلیه قباء اسود وعمامة سوداء فقلت یاجبرئیل ما هذه الصورة ما هبطت علیّ فی مثلها فقال یا محمد لیاتینّ علی امتك زمان یعزّ الله الاسلام بهذا السواد فقال یاجبرئیل یاسیّهم ممن یکون قال من ولد العبّاس قلت یاجبرئیل اتباعهم من یکون قال من اهل خراسان

اصحاب المناطق من وراء جیحون ابو شکور محمد بن عبد السعید بن شعیب الکشّی در کتاب تمهید فی بیان التوحید گفته القول الثامن فی تفویض الامر الی العباسیة قال اهل السنة والجماعة بان الخلافة لبنی العبّاس حق وامرهم نافذ وقالت الروافض بان الخلافة لاولاد علیّ رضی الله عنه لا غیر ولا یجوز لاحد ان یقبل الخلافة وهم یلعنون بنی العبّاس لاجل انهم قبلوا الخلافة ولا یجوّزون الصلوة بدون اللعن علی من خالف اولاد علیّ ویقولون بان اللعن علیهم واجب علی من تابع ووالاهم وهذا غیر صحیح لانّ الامامة لا تخلو اما ان تکون توریثا او تفویضا فان کانت توریثا فالعباس رضی الله عنه اولی بها لانه کان عم النبی علیه السلام وعلی رضی الله عنه کان ابن عمه وابن العم لا یرث مع العم وان کان تفویضا فقد فوضت الامامة

و باید دانست که علاوه برانکه کمال عظمت و جلالت و شرف و نبالت خلافت
که اساطین حضرات اهلسنت آنرا برای بنی العباس بکمال اهتمام و نهایت
جدّ وکد ثابت می سازند از کلام سیوطی در انا فه ظاهرست که او سوال را
از حال خلافت امر عجیب و غریب دانسته و تصریح کرده که خلافت رکن
عظیم ست از ارکان اسلام و اخبار کرده بآن شارع و وارد شده بآن اخبار
و آثار و از کلام ابن خلدون هم که سابقا گذشته واضحست که حقیقت خلافت
نظر در مصالح امت برای دین و دنیای ایشانست و خلیفه ولیّ امت و امین
برایشانست حسب افاده دیگر محققین ایشان اعظم منازل و ارفع فضائل
و اجمل مراتب و اجلّ مناقب و اسنای مناصب و ابهای مدارج و اعلای
معارج ست و بجمیع مصالح دین و دنیا بان متعلق و مربوط ست فخر الدین محمد
بن عمر رازی در نهایة العقول فی درایة الاصول گفته فی ابطال النصّ
الجلی المتواتر علی علیّ رضی الله عنه طرق ثلاثة الطریقة الاولی لو نصّ
الرسول علیه السلام علی امامة علیّ نصّا جلیا لکان ذلک اما ان یکون
بمشهد من اهل التواتر او لا یکون فان لم یکن بمشهد من اهل التواتر
فقد سقطت الحجة به وان کان بمشهد من اهل التواتر وجب اشتهاره
فی الامة وان یکون العلم به کسائر المتواترات و عدم اللازم یدل
علی عدم الملزوم و انما قلنا انه لو کان بمحضر من اهل التواتر لوجب
اشتهاره فی الامة لان تنصیص الرسول علیه السلام علی امامة
شخص معین امر عظیم و کل امر عظیم یقع بمشهد اهل التواتر

ص ۲۵۳ / ۲۶۳
المسئلة الثامنة فی نفی النصّ الجلی من الاصل العشرین فی الامامة
والقضاء والنیابة فی جمیع الاشغال والاعمال

فانه لابد وان یحصل العلم لسامعیه فهذه دعاوی ثلاثة متی صحت
حصل المطلوب وانما قلنا ان نص الرسول علی امامة شخص معین امر عظیم
لان اعظم الاشیاء عند الانسان الدین واعظم الناس الشارع فاذا استناب
الشارع انسانا علی دین امته ودنیاهم فلا شك فی کون تلك المنزلة
اعظم المنازل ازین عبارت ظاهرست که امامت وخلافت نهایت امر عظیم ست (ثبوت فقره اعظم المنازل)
زیرا که امامت وخلافت عبارتست از نیابت جناب رسالتمآب صلی الله
علیه وآله وسلم در دین امت ودنیای ایشان ونیابت در دین ودنیای امت
اعظم منازل ست ونیز فخر رازی در نهایة العقول از طرف اهل حق بجواب دلیلیکه
بر نفی نص تقریر کرده گفته ثم نقول لا نزاع فی شیء من المقدمات الا فی قولکم
الامر العظیم الواقع بمشهد الخلق العظیم لابد وان یتواتر فانا نقول لیس (ص ۲۵۳ / ۲۷۴ المسئلة الثامنة فی نفی النص الجلی من الاصل العشرین فی الامامة)
الامر کذلك فان انشقاق القمر وفتح مکة انه کان بالصلح او بالقهر وکون
بسم الله الرحمن الرحیم هل هو من کل سورة ام لا وکون الاقامة مثنی
او فرادی مع مشاهدة الصحابة لذلك مدة حیوة رسول الله صلی الله
علیه وسلم کل یوم خمس مرات وکذلك احکام الصلوة والزکوة مع مشاهدتهم
هذه الامور من النبی علیه السلام مدة حیاته کل ذلك امور عظیمة
وقعت بمشهد اکثر الائمة ثم انه لم ینتشر شیء منها ودر مقام جواب ازین کلام
گفته اما الانشقاق فقد منع الحلیمی وقوعه بجمل وانشق القمر علی انه ینشق (ص ۲۵۵ / ۲۷۴ نشان سابق)
وان سلمنا وقوعه فلعل المشاهدین ما کانوا فی حد التواتر لانه آیة
لیلیة واکثر الناس کانوا تحت السقوف فلذلك لم ینتشر وان فتح مکة

کان صلحا او عنوة فلیس ذلک من الامور الظاهرة لان کیفیة استخلاص
البلاد مما لا یظهره الاکابر لکل العسکر وایضا فلا فائدة فی معرفة ذلک
بخلاف النص علی علی رضی الله عنه فانه کان امرا جلیا وجمیع مصالح
الدین والدنیا کان متعلقا به ازین عبارت ظاهرست که نص خلافت امریست
بس عظیم که جمیع مصالح دین و دنیا بآن متعلق ست و نیز فخر الدین رازی در نهایة العقول
در وجوه نفی نص بر خلافت جناب امیر المومنین علیه السلام گفته الرابع عشر انکر اکثر
سادات اهل البیت هذا النص فان من المعلوم فرط حبهم لعلی رضی الله عنه
ومن کان کذلک استحال منه انکار اعظم فضیلة لمحبوبه ومعلوم ان
زید بن علی رضی الله عنهما مع کمال فضله ودینه وجمیع اتباعه انکروا ذلک
ازین عبارت ظاهرست که نص خلافت اعظم فضیلت ست پس خلافت ارفع
مدارج و اعلای مناقب باشد و نیز رازی در نهایة العقول بعد عبارت سابقه گفته
الخامس عشر وهو ان السید الحمیری قال ما لامیر المومنین فضیلة الا وله
فیها قصیدة والنص الجلی لو صح لکان اعظم من کل ما له من الفضائل وما کان
کذلک استحال من مادحه ان لا یذکره فی اکثر قصائده واشعاره لکن
لیس لهذا النص فی اشعار السید الحمیری ذکر فدل علی کونه مصنوعا مختلقا
ازین عبارت واضح ست که نص جلی اگر صحیح میشد عظیم تر از جمیع فضائل جناب امیر المومنین
علیه السلام می بود پس معلوم شد که خلافت نبویه در کمال جلالت و عظمت ست
که نص آن افضل ست از جمیع فضائل جلیله و کل مناقب عظیمه جناب امیر المومنین
علیه السلام که احصای آن عسیرست پس اگر حضرات اهلسنت اکتفا بمحض

جمیع مصالح الدین والدنیا کان متعلقا بالنص علی الخلافة

ص ۲۵۸ / ۲۷۴
المسئلة الثامنة فی نفی النص الجلی من الاصل العشرین فی الامامة

النص علی الخلافة اعظم فضیلة

ص
نشان سابق

النص علی الخلافة اعظم من الفضائل

اثبات خلافت برای منصور و هارون و مامون میکردند جمیع مناقب و محامد دینیه
برای ایشان ثابت می شد چه جا که علاوه بر اثبات خلافت شان تصریحا اثبات
فضائل بارده و مناقب ناصعه هم برای ایشان می کنند و نیز باید دانست که رضا
بامام باطل و نصب امام بغیر حق در کمال شناعت و فظاعت و قبح و سماجت ست
تا آنکه صاحب تمهید بتاکید تصریح کرده بکفر کسیکه راضی شود بامام باطل و نیز افاده
کرده که نصب امام بغیر حق کفرست پس فاضل رشید که در ایضاح و غیران بکرات و مرار
ببطلان خلافت بنی العباس می زند و نهایت طعن و تشنیع بر حمایت شان می نماید
در حقیقت کمال علوم رتبه اسلام و ایمان و ایقان ائمه کبار خود مثل شافعی و محمد بن الحسن
و ابو یوسف و یحیی بن اکثم و نووی و دمیری و ابن شاکر و ابن خلدون و سیوطی
و دیار بکری و امثال ایشان که خلافت برای بنی العباس ثابت می سازند بنهایت
وضوح می ساند و لله الحمد علی ذلک حمدا جمیلا ابو شکور محمد بن عبد السعید بن شعیب
الکشی السلمی الحنفی در تمهید فی بیان التوحید گفته و لو لم یصح خلافة ابی بکر رضی الله عنه
و لا یکون اماما حقا لکان لا یجوز السکوت به و الاغماض منه لان من
رضی بامام باطل فانه یکفر و نیز در تمهید گفته و اما من قال ان الامام لا یجوز
الا من اولاد الحسن و الحسین رضی الله عنهما و کان یتعلم من الله تعالی
او من جبرئیل علیه السلام قلنا هذا لا یصح لان الحسن و الحسین رضی الله عنهم
قد فوضا الامامة لمعاویة و بایعا معه و لو کان لا یجوز لغیرهما او لد و ن
اولادهما لکان ذلک خطاء او کفرا منهما لان نصب الامام من غیر حق یکون کفرا
و از طرائف امور این ست که فاضل رشید با این همه اغراق و انهماک در طعن و تشنیع

ص $\frac{۱۷۰}{۲۱۱}$ القول الثانی فی خلافة ابی بکر من الباب الحادی عشر من ابواب الکتاب

ص $\frac{۱۶۹}{۲۱۱}$ القول الاول فی الخلافة و الامارة من الباب الحادی عشر فی الخلافة من ابواب الکتاب

[illegible] رضا بامام باطل کفرست [illegible]

نصب امام بغیر حق کفرست

۳۲۲ / ص ۳۳۰
جواب قوله و این قدر هم که از خامه کثیر العثرات ریخته الخ از قسم سوم

برحمایت بنی العباس خود هم حقیت خلافت پنج کس از بنی العباس و صلاح ایشان از بعض
علمای اهلسنت نقل کرده و عدم ذکر این قول را سبب اتجاه طعن و تشنیع بر مخاطب خود
گمان برده چنانچه در ایضاح بجواب حدیث اثنا عشر خلیفه گفته و الحال که از ابطال خیال
مخاطب بالکمال فراغت حاصل شده بذکر اقوال دیگر که علمای اهلسنت در معنی این
احادیث گفته اند می پردازد تا بر عقلای صاحب نظر اظهر شود که انچه جناب مخاطب
قولی را منجمله اقوالی که علمای اهلسنت در معنی احادیث اثنا عشر خلیفه احتمالا ذکر کرده اند
بطرف علمای اهلسنت که بوقت اطلاق فرقه اعنی عدم تقییدان بکل و بعض جمهور
آن فرقه مستفاد میشود لکما مرّ غیر مرة فیما سبق نسبت کرده حیث قال فیما مر و نیز از دلائل
باهره ولای حضرات علمای اهلسنت باید شنید الخ دور از شان عقلای دقیق نظر و اذکیای
انصاف پرورست فضل بن روزبهان شیرازی قدس سره در کتاب ابطال الباطل
بجواب حدیث ثامن و عشرین از احادیثی که علامه حلی آنرا در کتاب خود دال بر امامت
بلافصل حضرت امیرالمومنین دانسته ذکر کرده و آن حدیث خاتمه احادیث مذکوره و همین
حدیث اثنا عشر خلیفه ست بعد ذکر قولی که جناب مخاطب نقل آن نموده اند میفرماید
وقال بعضهم ان عدد صلحاء الخلفاء من قریش اثنا عشر و هم الخلفاء الراشدون
وهم خمسة و عبدالله بن زبیر و عمر بن عبد العزیز و خمسة اخر من خلفاء
بنی العباس فیکون هذا اشارة الی الصلحاء من الخلفاء القرشیة واما
حمله علی الائمة الاثنی عشر فان ارید بالخلافة وراثة العلم والمعرفة وایضاح
الحجة والقیام باتمام منصب النبوة فلا مانع من الصحة ویجوز هذا الحمل
بل یحسن وان ارید به الزعامة الکبری والایالة العظمی فهذا امر لا یصح

لان من اثنی عشر اثنین کانا صاحبی الزعامة الکبری وهما علی والحسن و الباقون لم یتصدوا للزعامة الکبری انتهی از ملاحظه این عبارت ظاهرست که بعض علمای اهلسنت پنج کس را از بنی العباس از صلحاء خلفاء برحق و ائمه بالصدق و مقارن خلفاء راشدین و ائمه مهدیین می دانند و مرتبه عظیمه خلافت و امامت و زعامت کبری که خود ابن روزبهان باثبات آن برای ائمه اثنا عشر سوای جناب امیر المومنین و امام حسن علیهما السلام راضی نشده ثابت می سازند و فاضل رشید بذکر این قول شنیع و جسارت فظیع سر طعن و تشنیع دارد که چرا مخاطب او ذکر این قول نکرده و اقتصار بر خلاف آن نموده و ظاهرست که در مراد این بعض از پنج کس منصور و هارون و مامون بالضرور داخل اند که اکابر و اساطین ائمه سنیه این سه کس را بنسبت دیگر بنی العباس زیاده تر مدح می نمایند و نیز تبشیر بخلافت منصور بالخصوص بر زبان جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم بر تافته اند پس ممکن نیست که از صلحاء خلفاء بنی العباس منصور و مثل او خارج شوند و غیر ایشان داخل اما آنچه فاضل رشید گفته پس مقام حیرت ست که مامون و دیگر قائلین اهلبیت از شیعه باشند پس مقام حیرت ست که مامون و دیگر قائلین اهلبیت نزد سنیه خلفاء برحق و ائمه بالصدق باشند و ائمه سنیه ایشان را با امیر المومنین مخاطب سازند و اطاعت و انقیاد ایشان را عین فخر و سعادت دارین پندارند و مخالفت ایشان را خلاف دین و ایمان انگارند و فاضل رشید اظهار حیرت برین امور محیره عقول نکند بلکه غفواغ ذهول از آن اختیار نماید و بر محض نسبت صاحب مجالس تشیع عام بایشان حیرت اغاز نهد و تشنیع عظیم برپا کند و نداند که بمحض نسبت تشیع عام بکسی نجات و حقیت او لازم نمی آید

وخود صاحب مجالس درین کتاب کما سبق ضلال وکفر وعناد ومخالفت وعداوت متغلبین بنی عباس باهل بیت علیهم السلام مکرر اوکدا بیان فرموده ونیز در کتاب مصائب النواصب که فاضل رشید انها تفحص انم در همین کتاب ایضاح وغیر آن می نماید ضلال وهلاک بنی عباس بایضاح تمام بیان فرموده چنانچه در اوائل ان گفته المقدمة الخامسة فی بیان القدح الاجمالی علی احادیثهم لا یخفی ان اکثر الاحادیث المذکورة فی کتبهم الموسومة بالصحاح من قبیل تسمیة الشیء باسم ضده وانما هی من موضوعات عهد بنی امیة وبنی العباس الّذین هم من اضلّ الناس بیان ذلک انّ بنی امیة قد منعوا الناس فی ایام خلافتهم من نقل ما لا یوافق غرضهم من الاحادیث النبویة والسیرة المرضیة وامروا بوضع الاحادیث فی مناقبهم وعلی وفق مطالبهم سیما ابو هریرة وعمرو بن العاص الّذان کان لهما بدسومة طعام معاویة زیادة الاختصاص فالذین نشأوا فی دار النبی المختار واخذوا معالم الاسلام منه او من صحابته الاخیار قتلوا وطردوا وشردوا واتقوا تقیة الابرار واما البلاد البعیدة التی فتحت فی زمانهم او قریبا من اوانهم فقد حرم اهلها بالکلیة عن تحقیق سنة خیر البریة وکانوا یقتدون فی اعمالهم بتعلیم عمّالهم کمروان وزیاد وامثالهم ممن اشتهر قبائح افعالهم ومساوی اقوالهم الی ان قال واما بنو العباس فلانه قد اجتمع فی عهد المنصور علی مولانا جعفر بن محمد الصادق علیهما السلام اربعة الاف راوٍ یاخذون عنه المعارف الالهیة ویروون عنه الاحادیث النبویة منهم ابو حنیفة الکوفی ومالک

بن انس فلما راى المنصور اجتماع الناس عليه خاف ميل الناس اليه واخذ الملك
من بين يديه فاحتال لذلك بان طلب ابا حنيفة ومالك فادركهما
بانواع العطف والاحسان والماع الفضل والامتنان وامرهما باعتزالهما
صادقا واحداث ما يكون بخلاف مذهبه ناطقا اهانة لشانه العظيم
وصيانة للملك العقيم وقرّبهما ولمن تابعهما وقرّ عليهما ادرارات
وبنى لهم مدارس وعمارات ووقف عليهم قطائع وعقارات وابناء الدنيا
عبيد لجيفتها بعيد عن تذكّر العقبى وخيفتها تابعون لاهواء الحكّام
وسلوكهم والناس على دين ملوكهم فاعتزل ابو حنيفة لشدة حبّه في
تلك الجيفة والتذاذه بطعام الخليفة واحدث في فتواه ليطيب قلب
الخليفة الجائر العباسي وحفظا لنظام خلافته الفاسدة بان كل فاسق
جائر قابل للامامة ولا يشترط العدالة كما راها السلف من الصحابة
فضلا عن العصمة كما اشترطها علماء اهل البيت عليهم السلام وشيعتهم
وكذا افتى لهؤلاء الجائرين بانّ تقديم المفضول جائز وان البيعة واختيار
بعض الناس كاف في ثبوت الامامة ولا يختص بالائمة الاثنى عشر الى
غير ذلك مما اشتهر من مذاهبه السخيفة التى استهزأ بها ارباب الاذهان
اللطيفة فانه بنى اساسه على ما سنّه الشيطان وزيّنه له الاحسان
من القياس والراى والاستحسان ليتّسع له الامر في جواب كل سوال من
من غير تكلّف الاستنباط من الكتاب والسنة والاستدلال لئلا يفتضح
لدى الامثال عند ارادة الاستنباط والاستدلال بظهور قصوره عن

تلك الدرجة المتعال ویتاتیّ له ما امر به من المقابلة الظاهرة مع سلالة العترة الطاهرة وهکذا الحال فی مالك ومن بعده من الشافعی والحنبلی فی خوض المهالك فاستقرّت مذاهب الجمهور فی الفروع علی هذه المذاهب الاربعة الحادثة ایام المنصور ومن تلاه من اهل الجمهور والزور وبقیت الشیعة الامامیة علی ما کان علیه الرسول وعترته العلیّة وصحابته المرضیة قبل احداث تلك المذاهب التی عمّت بها البلیّة لعامة البریّة وهؤلاء کانوا فی ذلك مقتدین بالخلفاء الثلثة سیما عمر فانه کان اشد اهتماما فی اندراس سنن النبی صلی الله علیه وآله وسلم احداث سنن من عند نفسه قال بعض العلماء انّ سبب اندراس سنن نبیّهم التی غیّرها عمر ظهور سنن عمر تعصّب کثیر منهم علی اهل بیت نبیّهم وکون کثیر من البلاد فتح فی خلافة عمر وتلقّی اصحاب تلك البلاد سنن عمر فی خلافته من نوّابه رغبة ورهبة کما تلقّوا شهادة ان لا اله الا الله محمد رسول الله فنشأ علیها الصغیر ومات علیها الکبیر ولم یعتقد اصحاب البلاد التی فتحت انّ عمر یقدم علی تغییر شیٔ من سنن نبیّهم ولا ان احدًا من المسلمین یوافقه علی ذلك فاضلّ عمر نوّابه التابعین له واضلّ نوّابه من تبعهم فما اقرب وصفهم یوم القیامة مما تضمّنه کتابهم اذ تبرأ الذین اتّبعوا من الذین اتبعوا وتقطّعت بهم الاسباب وقال الذین اتّبعوا لو انّ لنا کرّة فنتبرّأ منهم کما تبرّؤا منّا کذلك یریهم الله اعمالهم حسرات علیهم وما هم بخارجین من النار ثم ایّ تغییر وخلاف اعظم من منع عمر الکتاب الذی اراد النبیّ

صلی الله علیه وآله وسلم ان یکتبه وحث علیه وکان مراده صلی الله علیه وآله وسلم ان یکتب وصیة لاهل بیته خصوصا امیر المومنین والذین اهتضموا من بعده ومنعوا عن حقوقهم وشردوا عن اوطانهم حتی قتل الحسین علیه السلام واولاده واصحابه وشهر حریم الرسول بین البر والفاجر وجری هذا الظلم والاهتضام الی آخر الزمان واصل جمیع هذه المفاسد الممتدة الرواق والفتن المشیدة النطاق المنتشرة فی الآفاق القائمة باهلها علی ساق تلک البیعة التی عقدها عمر بن الخطاب لابی بکر الخیاط الحطاب فی ذلک الحائل الذی حال بین المسلمین وبین ان یکتب النبی صلی الله علیه وسلم للمسلمین ذلک الکتاب المستطاب ولهذا دعت الحکمة الالهیة الی ظهور المهدی من اهل بیته برفع الظلم والعدوان الخ بالجمله کفر وضلال متغلبین بنی عباس ناحق شناس نزد اهل حق از قطعیات واجماعیات ست وخود صاحب مجالس جابجا بان مصرح ست وغرض صاحب مجالس از ذکر بنی عباس در مجالس ونسبت تشیع عام بایشان اثبات حقیت خلافت بلا فاصله جناب امیر المومنین علیه السلام ونفی خلافت ثلثه بر زبان کسانی ست که اساطین سنیه ایشانرا خلفائی برحق میدانستند وحلقه اطاعت وامتثال شان در گوش می انداختند وبامیر المومنین بایشان را ملقب می ساختند پس نسبت تشیع بایشان مثل اثبات خلافت جناب امیر المومنین علیه السلام بقول اول وثانی واحزاب ایشان ومثل احتجاج واستناد بر عقائد حقه ومسائل صحیحه باقوال ائمه واساطین سنیه هست وظاهر ست که مقبولیت اول وثانی ودیگر مقتدایان سنیه نزد اهل حق این احتجاج واستناد نزد هیچ عاقلی لازم نمی آید کو فاضل رشید بدید

جواب تصحیح رازی حدیث غدیر را

الزامی ہم در باب تفتازانی و جاحظ دست انداز و تمکن از حسن فہم و تحقیق انیقہ مہارت خود

در مناظرہ و تمییز تحقیق از الزام ظاہر سازد و نیز اثبات تشیع عباسیہ و دیگر سلاطین کہ

در مجالس ایشان ذکر کردہ مبطل مجازفت و اغراق ائمہ سنیہ در نفی اعتقاد بطلان خلافت

ثلثہ از سلاطین سابقین سمت تکرمی بینی کہ مرزا مخدوم شریفی در نواقض گفتہ لو کان الامر

ص
الدلیل التاسع من ادلة خلافة الثلثة

کما ابتدعہ الرافضة الغالیة لم لم یصرح بہ علی رضی اللہ عنہ فی زمان خلافتہ و

قدم مثل ذلک فلا نطول و لم لم تناد بہ فاطمة رضی اللہ عنہا و ای تقیة تتصور

فی شانہا و ہی ممن کانت تخاف و لمن کان علیہا سبیل و خصوصا قد بشرہا

النبی صلی اللہ علیہ و سلم بانک ستلحقین بی و ہی کانت تعلم قرب الموت بخبر

ابیہا الصادق علیہ السلام و یزول الخوف عن کل شیء جبن بعد تحقق الموت

فضلا عن مثلہا التی لم یکن قلبہا ضعیفا و مثل ذلک نقول فی کل ائمة

اہل البیت و لا سیما فی زمان بنی العباس ہم کانوا من بنی ہاشم لا من بنی تیم

و بنی عدی حتی یتعصبوا للشیخین علی الباطل بل لم لم ینص الخلفاء العباسیون

علی بطلان خلافة الثلثة و کان فیہ تقویة لبنی ہاشم و ان الخلافة

حقہم و ملخص الکلام ان البدعة و الرفض فی تلک الازمنة کانت ضعیفة

لقوة الاسلام و قرب الوحی و کثرة العلماء و العارفین المخلصین الذابین

عن حریم الدین و لذلک لم یوجد سلطان رافضی الی قرب زماننا ہذا مع

کثرة الدواعی الشیطانیة الشہوانیة علی ذلک و لما بعد الوحی قل العلم

و غلب حب الدنیا علی اہلہا فصار الامر کما تری نعوذ باللہ من شرور

العاجلة و الآجلة و ما یقال من رفض آل بویہ فلیس کما یقال بل کان

رفضهم الحکم بان الخلافة کانت حق علی لا ابی بکر ولکن لم یکونوا ینالون من الصحابة بل یرضون عنهم الخ ازین عبارت ظاهرست که صاحب نواقض اعتقاد بطلان خلافت ثلثه را از بنی عباس بصراحت تمام نفی می نماید وایشانرا از بدعت رفض بری می گرداند وافاده می نماید که در زمان شان قوت اسلام وقرب وحی وکثرت علما وعارفین مخلصین ذابین از حریم دین محقق بود که بسبب آن بدعت رفض ضعیف بود ونیز تصریح می نماید که تا قرب زمان او سلطان رافضی یافته نشد بلکه بسبب کمال اختلال دماغ رفض آل بویه راهم نفی می نماید وهذیان را بچنین بهتان وهذیان سراسر بطلان که کتب تواریخ برای تکذیبش وافی وکافی ست می آلاید پس صاحب مجالس برای ابطال چنین کذب صریح واغراق فضیح تشیع بنی عباس ودیگر سلاطین را ولو کان عاماً ثابت کرده بکمال انهماک اکابر حضرات سنیه در کذب ومباهته ومجادله ومکابره واضح ساخته اما آنچه فرموده وجاحظ معتزلی بیچاره باوجود مجاهر بودن او بعیب امیر المؤمنین بتالیف رساله غرا وپس عجب ست که فاضل رشید بر جاحظ معتزلی این همه رأفت وشفقت ولطف دارند واز شدت عداوت وناصبیت او خبری بر نمی دارند از خرافات وهفوات او در توجیه مطاعن بنفس رسول قطع نظر می سازند ونمی دانند که بناصبیت او جناب شاهصاحب تصریح کرده اند پس این همه تشنیعات واستهزاآت فاضل رشید متوجه بساحت علیای جناب شاهصاحب خواهد شد وتالیف رساله غرا جاحظ را وقتی مفید می افتاد که بر خلاف آن مرتکب تعصبات فاحشه در توجیه مطاعن بجناب امیر المؤمنین علیه السلام نمی گردید وعجب آنست که فاضل رشید بار بار بکمال افتخار احتجاج واستدلال برساله جاحظ که در مناقب جناب امیر المؤمنین علیه السلام

نوشته می نماید و نمی داند که این رساله بنیان مذهب حضرات اهلسنت را از بیخ می کند
زیرا که از آن افضلیت جناب امیر المومنین علیه السلام و حضرات اهلبیت علیهم السلام
بکمال وضوح و ظهور پیدا است حالانکه ائمه سنیه افضلیت جناب امیر علیه السلام را
معاذ الله عین بدعت و ضلال می دانند و آنرا مخالف آیات و روایات بسیار
می پندارند و بر معتقدین آن بنهایت طعن و تشنیع می زنند چنانچه از صدر تحفه و دیگر
مقامات آن و غیر آن توان دریافت پس غالب است که بعد ظهور حقیقت حال این همه
استبشار و افتخار فاضل رشید برساله جاحظ مبدل بکمال انزعاج و انضجار خواهد شد
و هر چند جواب تشبث رشید برساله جاحظ برای دفع ناصبیت او بوجوه عدیده قاطعه
و ادله متینه ساطعه گذشته لکن درین جا جواب آن بوجهی جدید که موجب مزید احتراق
و انزعاج و اختلاج حضرات باشد می نویسم پس باید دانست که شمس الائمه محمد بن عبد الستار
الکردری العمادی که از اکابر ائمه حنفیین و اجله اساطین دین ایشانست و علامه عبد القادر
بن محمد بن محمد بن نصر الله بن سالم محیی الدین ابو محمد بن ابی الوفا القرشی که مناقب و محامد او
از حسن المحاضره سیوطی و کتائب اعلام الاخیار محمود بن سلیمان کفوی ظاهر است
در کتاب الجواهر المضیه فی طبقات الحنفیه بترجمه او گفته محمد بن عبد الستار بن
محمد العمادی الکردری نسبة الی الجد المنتسب الیه البراتقینی من اهل براتقین
قصبة من قصبات کردر من اعمال جرجانیة خوارزم المنعوت شمس الدین
کنیته ابو الوجد کان استاذ الائمة علی الاطلاق والموفود الیه من الآفاق
قرأ بخوارزم علی الشیخ برهان الدین ناصر بن ابی المکارم عبد السید بن علی
المطرزی صاحب المغرب ثم رحل الی ما وراء النهر و تفقه بسمرقند علی

ص ۲۳۲ / ۳۷
و باب من اسمه محمد من حرف المیم
ترجمه کردری از جواهر مضیه

شیخ الاسلام برہان الدین ابی الحسن علی بن ابی بکر بن عبد الجلیل المرغینانی
صاحب الهداية والشيخ مجد الدين المهاری السمرقندی المعروف بامام زاده
وسمع الحديث منهما وتفقه بخاری علی العلامة بدر الدين عمر بن عبد الكريم
والشيخ شرف الدين ابی محمد عمر بن محمد بن عمر العقیلی والقاضی عماد الدين
ابی العلاء عمر بن ابی بکر بن محمد الزرنجری والزاهد زين الدين ابی القاسم
احمد بن محمد العتابی والشيخ نور الدين ابی محمد احمد بن محمود الصابونی البخاری
والامام فخر الدين ابی المحاسن الحسن بن منصور قاضی خان والشيخ قطب الدين
ابی الفتح محمد بن محمد بن عثمان السرخسی والشيخ عماد الدين ابی الحامد محمود بن احمد
بن الحسن الفارنامی والشيخ شمس الدين ابی الفضل اسمعيل بن محمد بن سليمان
السلفی وغيرهم وسمع التفسير والحديث منهم وبرع فی معرفة المذاهب
واحياء علم اصول الفقه بعد اندراسه من زمن القاضی ابی زيد الدبوسی
وشمس الائمة السرخسی تفقه عليه خلق كثير منهم العلامة بدر الدين محمد
بن محمود بن عبد الكريم الكردری عرف بخواهر زاده وهو ابن اخته وشيخ
الشيوخ سيف الدين ابی المعالی سعيد بن المطهر بن سعيد الباخرزی
والشيخ سراج الدين محمد بن احمد القرنی والشيخ سراج الدين محمد بن احمد بن
محمد الزاهدی والشيخ حميد الدين علی بن محمد بن محمد بن علی الرامشی الضرير و
الامام حافظ الدين ابو الفضل محمد بن محمد بن نصر مات ببخاری يوم الجمعة
تاسع محرم سنة اثنتين واربعين وستمائة ودفن بسبذمون عند
قبر الاستاذ ابی محمد عبد الله بن محمد بن يعقوب السبذمونی علی نصف فرسخ

من البلد وكان مولده ببرايقين فى ثامن عشر ذى القعدة سنة تسع وخمسين
وخمسمائة ومحمود بن سليمان كفوى در كتاب اعلام الاخيار گفته الشيخ الامام الموفود
اليه من الآفاق مرضى الشمائل جامع مكارم الاخلاق بدر الامة شمس الائمة
محمد بن عبد الستار بن محمد العمادى الكردرى البرايقينى بفتح الباء ثانى الحروف
والراء المهملة والالف والياء آخر الحروف ثم بكسر القاف والياء والنون قصبة
من قصبات كردر كجعفر ناحية من اعمال جرجانية خوارزم وفى القاموس
وكردر كجعفر ناحية بالعجم والمضبوط فى نسخ من القاموس ترافقين بالتاء
ثالث الحروف ثم بالراء والالف والفاء ايضا هى قرية ببلاد العجم وهى قصبة
كردر ولد فيها سنة تسع وتسعين وخمسمائة ونشأ بخوارزم وقرأ الادب
على الشيخ برهان الدين ناصر بن ابى المكارم صاحب المغرب تلميذ العلامة
الزمخشرى ثم طلب العلم والجد وله واجتهد فى تحصيل العز والعلى فصرف عنان عنه
الى مجالس الفضلاء واخذ عن كبار الفقهاء واعلام العلماء حتى قرن الله
مساعيه بالنجاح وجعل صيت الطيار موفور الجناح اخذ عن جمع كثير
لا يحيط بهما الحد ولا يضبطها العد كان قد وصل الى خدمة الرجال
من اصحاب الكتيبة التاسعة والعاشرة والحادية عشر واخذ عنهم
وسمع التفسير والحديث وبرع فى معرفة المذاهب وكان استاد الائمة
على الاطلاق وكانت الطلبة ترحل اليه من الآفاق رحل فى اول مرة
فى حال صغره الى سمرقند وقرأ من الفروع على الشيخ الامام ركن الاسلام
المفتى امام زاده صاحب كتاب الشرعة وسمع الحديث منه ثم قدم

ص ۱۶۳ / ۳۲۲ من الكتيبة الثانية عشر
ترجمہ کردری از کتاب کفوی

بخارا واخذ عن القاضی عماد الدین عمر بن ابی بکر الزرنجری الی ان قال مات
ببخارا یوم الجمعة تاسع المحرم سنة اثنتین واربعین وستمائة ودر کتاب مناقب
ابی حنیفة از کتاب منخول غزالی گفته الحمد لله رب العالمین والصلوة علی سید المرسلین
محمد وآله العالمین العاملین وبعد فانی ماکنت اسمع شفعویا یذم امام
الائمة وسراج الامة اباحنیفة رضی الله عنه ویطعن فیه ویسیئ القول
به ویلعنه بل راهم یتقربون الی اتباعه ویتوددون الی اشیاعه الا المعتزلة
منهم فانهم کانوا یبغضون لبدعتهم ویعادون لعداوتهم حتی دخلت
حلب طهرها الله عن البدع فسمعت بعد مدة ان علام المدرسین من
الشفعویة لعن اباحنیفة رحمه الله فانکرت علی الناقل وکذبته ثم توالی
علی سمعی من سکان مدارس الشفعویة من المتفقهة منهم انهم یسیئون القول
فی الحنفیین ویبغضونهم وفی ایدیهم کتاب مکتوب فیه مناظرة الشافعی رحمه الله تعالی
مع محمد بن الحسن الشیبانی یذکر فیه ان الشافعی رحمه الله ناظره فقطعه عند
هارون الرشید وکفره وهم یعتقدون صحة ذلک ویدرسونه فقلت سبحان الله
الشافعی کان تلمیذ محمد بن الحسن واستفاد منه علم ابی حنیفة رحمه الله واثنی
علیه فکیف یستجری ان یناظره وینظره ویحاجه ویحجه فضلا عن ان یقطعه
ویکفره مع علمه قبح ذلک فی الشریعة المطهرة فطلبت ذلک المکتوب
فاخفوه والان وقعت فی ایدی جزازة مکتوب فیها ان ابا محمد الغزالی الطوسی
احد رؤساء الشفعویة ذکر فی آخر کتابه الموسوم بالمنخول فی الاصول بابا
قدم فیه مذهب الشافعی علی سائر المذاهب وفضله علی سائر اصحاب

ص

علام المدرسین من الشافعیة لعن ابا حنیفه

المناصب مثل ابی حنیفة واحمد ومالك رحمهم الله وسلك لتصحیح دعواه ثلث
مسالك وطعن فیه وخص اباحنیفة رحمه الله بالتشنیع العظیم والتقبیح
العمیم ووصفه بما یشیر الی انه کان ملحدا لا مومنا نحو قوله فاما ابوحنیفة
فقد قلب الشریعة ظهرا لبطن وشوش مسلکها وخرم نظامها و
سنذکر تمامه فی موضعه من هذا الکتاب ان شاء الله تعالی فقلت لنفسی
لا اتیقن هذا مالم اطلع الموسوم بالمنخول فتوسلت بطریقة الی تحصیله فوجدته
بعد جهد جهید وزمان مدید فوجدته کما نسخ فی هذه الجزازة فاورد فی قلبی
وجدا وحزازة فباح لی ان تقربهم فی بلاد العجم الی اصحاب الامام المعظم کان تقیة
لما یرون من تقدمهم وقربهم وتعصبا لامرائهم وان تبغضهم بهم فی هذه وزرائهم
علیهم لقربهم من السلطان وصیله الیهم ولاح لی بدلالة واضحة وامارة لائحة
ان القوم یعرفون ان اباحنیفة رحمه الله هو الامام المقدم والحبر المعظم
والعالم التقی والزاهد النقی لکن یظهرون خلاف ما یضمرون طلبا للریاسة
الکلیة والشهوات النفسانیة والحظوظ الدنیویة ومصداق هذه الدعوی
وبرهانها ان خیارهم یاخذون الشفعة بالجوار وانه غصب وعدوان عندهم
ویتطهرون بماء الحمام ویغتسلون به وهو نجس عندهم والصلوة بتلک الطهارة
باطلة عندهم بناء علی ان رماد النجاسة المحرقة نجس عندهم وقد خلط
بالکلس فی الحمام بسلیطه وان النجاسة تحترق فی الاتون وان اجزاء رمادها
تقع فی مجری الحوض فیجری علیه الماء فیتنجس ویتعاملون فی السوق بالاخذ
والعطاء بدون قولهم بعت واشتریت فی المطعوم والمشروب والملبوس

وانہ باطل عندھم والمقبوض بناءً علی ذلک کالمقبوض بالغصب وکذا یبیعون
ویشترون علی ایدی صبیانھم وتصرفاتھم عندھم باطلۃ ویزارعون والمزارعۃ
عندھم فاسدۃ ویتزوجون بتزویج اولیاء فساق وتزویجھم فی مذھبھم
باطل وکذلک انکحتھم بحضرۃ الفساق فاسدۃ فیظھر بھذا ان انکحتھم فی الاکثر
باطلۃ ووطئھم بناءً علی تلک الانکحۃ زناء واولاد زناء وما یاکلون یشربون
ویلبسون حرام وکذا ما یجمعون بتلک الطرق فان قالوا اخذنا فی ھذہ المسائل
بمذھب ابی حنیفۃ رحمہ اللہ وانہ حق فما بالھم یطعنون علیہ ویلعنون
وان قالوا مذھبہ باطل ومذھبنا حق فما بالھم یلابسون المحظورات و
یقارفون المنھیات ویبارزون بالمعاصی لمالک الاوامر والنواھی وھم یعلمون
ذلک ولا یتناھون عنہ ولا یرجعون بل یتعاونون علی ذلک ویتظافرون
وعلی ذلک یموتون ولا یتوبون عن ذلک ولا یتذکرون ومما یؤید ھذا
ویوضحہ انک تری علمھم وازھدھم اذا تمکن من امیر او وزیر یعتقد انہ
ظالم غاشم یجری معہ فی ھواہ ویوافقہ فیما یھواہ فیمدحہ فی وجھہ
بما لیس فیہ حتی یعمہ ویعمیہ ومذھبہ انہ لا ولایۃ لھذا الامیر
والوزیر علی اولادہ الصغار تزویجا وعلی اموالھم بیعا وشراءً وعلی
تزویج بنتہ البکر البالغۃ فضلا عن ان یثبت لہ ولایۃ علی العوام و
اموال الایتام والاوقاف واموال بیت المال وان تولیتہ لا تصح وان
الانکحۃ بحضرۃ امثالہ لا تنعقد ومع ذلک یتقلد منہ القضاء والنظر
فی الاوقاف واموال الایتام مع اعتقادہ ان تولیتہ باطلۃ وتقلدہ فاسد

جواب طعن بر شافعیہ ... (حاشیہ)

طعن بر شافعیہ بر ابی حنیفہ

وهو فی مدحه ایّاه واعانته ظالم آثم ثم ربما تعدّی من ذلك الی الوزارة وجمع المال بالطرق المحرّمة ویظهر انّه له ناصح امین و شفیق مسکین وهو فی الحقیقة خائن مبین فیتلهّی بالرّجل حتی یصل الی اغراض فاسدة من التقدّم علی العوام وجمع الحطام وتخریب المدارس و الرّباطات حتی بتولیته من لا یصلح لها اذا علم انه یدخل معه فی هواه و یوافقه فیما یهواه و ترك الصالح للتدریس و الفتیا وعدم تمکینه من ذلك خوفا من ان یامر بالمعروف وینهی عن المنکر وینکر علیه افعاله ولا یحسّن احواله فلینظر العاقل المنصف انّ مَن هذه صفاته هل یصلح ان یعتمد علیه فی امور الدّین والدنیا ویؤتمن علیه فی المصالح و یفوّض الیه تدبیر المملکة فمن هذه صنعته لا یبعد منه ان یعتقد حقیّة مذهب الامام ابی حنیفة رحمه الله ثم یظهر خلافه لیحصل الی الریاسة الکلیّة از ملاحظه این عبارت ظاهرست که شمس الائمة کردری در حلب مرّة بعد اولی وکرّة بعد اخری استماع نمود که حضرات متفقهین شافعیه که سکّان آن زمین می باشند حنفیین را بد می گویند وایشان را دشمن میدارند ونیز در دست خود کتابی دارند که دران مناظره شافعی با محمد بن الحسن مکتوبست ودران مذکورست که شافعی مناظره کرد با محمد بن الحسن پس غالب آمد شافعی بر محمد بن الحسن و تکفیر کرد شافعی محمد بن الحسن را و حضرات متفقهین شافعیه اعتقاد صحت این کتاب دارند وآنرا درس می دهند ونیز شمس الائمه مطّلع کردید بر جزوی که دران نوشته بود که ابو محمد غزالی طوسی که یکی از رؤساء شافعیه است یعنی حجة الاسلام سفیان صاحب

احیاء العلوم ذکر کرده و در آخر کتاب خود که موسوم ست بمنخول فی الاصول بابی را
که تقدیم کرده دران مذهب شافعی را بر سائر مذاهب و تفضیل داده شافعی را
بر سائر اصحاب مذاهب مثل ابی حنیفه و احمد و مالک و سلوک کرده برای تصحیح دعاوی
خود مسلک طعن کرده درین کتاب و خاص نموده ابو حنیفه را بتشنیع عظیم و تقبیح
عمیم و وصف کرده ابو حنیفه را بانچه اشاره میکند بانکه ابو حنیفه ملحد بود نه مومن مثل
قول او لکن ابو حنیفه پس بدرستیکه او قلب کرده شریعت را ظهر آنرا بسوی بطن آن
و مشوش ساخته مسلک شریعت را و قطع کرد نظام آنرا و هرگاه شمس الائمة ابن جزله
ملاحظه کرد بنفس خود گفت که تیقن این معنی نمیکنم تا وقتیکه مطلع نشوم بر اصل منخول پس آخر
توسل کرد بطریقه بسوی تحصیل کتاب منخول و بعد جهد جهید و گذشتن زمان مدید اصل
منخول را یافت و هرگاه آنرا ملاحظه ساخت دران نقل ابن جزله مطابق واقع یافت
و این مطابقت التهاب و سوزش در قلب شمس الائمة انداخت پس هرگاه این سر
مکتوم منکشف گردید شمس الائمة یقین کرد بانکه تقرب حضرات شافعیه در بلاد عجم بسوی
اصحاب سواد اعظم تقیة بوده یعنی شافعیه چون در بلاد عجم تقدم و قوت حضرات حنفیه دیدند
پس مسالک تعظیم و تبجیل ایشان برای خوشامد امرای شان گردیدند و در حلب بسبب
حلب ضروع خلاف و بغض و تحقیر و ایذا رسیدند که سلطان حلب بحضرات شافعیه
میلی دارد و ایشان مقربان اویند پس هرگاه تقرب حضرات شافعیه بسوی حضرات
حنفیه محمول بر مصلحت و تقیه مقبول ارباب عقول و ائمه فحول سنیه نگردد تصنیف
جاحظ رساله مناقب را با وصف ظهور ناصبیت و عداوت شدیده او از دیگر
کلمات او چگونه او را از زمره هالکه نواصب برآرد و نیز از قول او دلالجی بدلالة واضحه

ظاهرست که بدلالت واضحه برای شمس الائمه ظاهر گردید که حضرات شافعیه می دانند که ابو حنیفه امام مقدم و حبر معظم و عالم تقی و زاهد نقی ست لکن اظهار می کنند حضرات شافعیه خلاف چیزی را که اعتقاد می کنند برای ریاست کلیه و شهوات نفسانیه و حظوظ دنیویه پس همچنین اگر جاحظ هم اظهار خلاف اعتقاد خود کرده باشد کدام مقام استغرابست عجب ست که شمس الائمه را علم بضمائر حضرات شافعیه بهم رسد و بر خلاف اظهار شان حکم کند که ایشان ابو حنیفه را امام مقدم و حبر معظم و عالم تقی و زاهد تقی می دانند و حضرت رشید اظهار قول را بخلافت عباس دلیل عداوت جاحظ نگردانند و گمان برد که عداوت امر قلبی ست اطلاع بر آن بدلالت قول نمی تواند شد ان هذا الشیء عجاب و نیز ازان ظاهرست که خیار حضرات شافعیه شفعه جوار می گیرند حالانکه اخذ شفعه جوار غصب و عدوان ست نزد ایشان و طهارت می کنند بآب حمام و غسل می نمایند بآن و آن نجس ست نزد ایشان و نماز باین طهارت نزد شان باطل ست و معامله می کنند در بازار باخذ و عطاء مطعومات و مشروبات و ملبوسات بدون قبول بعت و اشتریت حالانکه این معامله نزد شافعیه باطل ست و مقبوض باین معامله نزد شان مثل مغصوب ست و نیز شافعیه می فروشند و اشترا می کنند بر دست صبیان خود و تصرفات صبیان نزد شان باطل ست و مزارعت می کنند و مزارعت نزد شان باطل ست و تزویج می کنند بتزویج اولیاء فساق و تزویج فساق در مذهب شان باطل ست و نیز انکحه شان بحضرت فساق فاسد ست پس انکحه حضرات شافعیه در اکثر اوقات حسب مذهب خود شان حظی از صحت ندارد و وطی شان بنا بر این انکحه عین وطی فی نکاح ست و اولاد اینها اولاد حلال ست و نمی توانم که لفظ زنا و حرام مثل علامه کردری بر زبان آرم که

می‌ترسم که سفینه معاصرین بدامنم آویزند و غبار مخاصمت و عناد انگیزند که حقیر را درین
حکایت پر نکایت جرمی و قصوری و در نقل قول از قائل ان کان من کان چه جا از چنین
قائل ممدوح جلیل الشان لومی و محذوری نیست فوا فضیحتاه و وا سوأتاه که حقیقت
حال انکه اکثر حضرات شافعیه و اقدام و جسارت شان بر سنت عمر بر وطی حلال بودن
ازواج عفیفه شان موطوات قهر و مفروشات جهر و بودن اولاد امجاد شان اولاد
حلال بر زبان حقائق ترجمان علامه جلیل الشان و مدقق رفیع المکان و محقق دوران
و مستند آوان خود حضرت شمس الائمه کردری ظاهر و باهر گردید و نیز ازین عبارت
ظاهر است که ماکل و مشارب و ملابس حضرات شافعیه هم حرام محض است و شمس الائمه
بسبب مزید سوزش تاب ضبط درد جگر نیافته بر اظهار این همه فضائل و مناقب
شافعیه اکتفا و اقتصار نکرده افاده فرموده انچه حاصلش این است که تایید میکند
بیان سابق را و ایضاح می نماید آنرا این واقعه هائله که می بینی تو اعلم شافعیه و ازهد
ایشان را که هرگاه متمکن میشود از امیری یا وزیری که بالیقین او را ظالم و غاشم میداند
جاری میشود با او در هوای او و موافقت میکند با ان ظالم در انچه خواهش میکند
پس مدح می کند این اعلم شافعیه و ازهد ایشان در روی ان ظالم غاشم بانچه نیست
در او تا انکه کر و کور می سازد او را حالانکه مذهب این اعلم شافعیه و ازهد شان این است
که برای این امیر و وزیر ولایت بر اولاد صغار او نیست نه در باب تزویج شان و نه
در باب بیع اموال شان و نه شرای چیزی برای شان و نه او را ولایت هست بر تزویج
بنت بالغه خود تا انکه ثابت شود برای او ولایت بر عوام و اموال الیتام و اوقاف
و اموال بیت المال و نیز مذهب این حضرات انست که تولیت این امیر و وزیر صحیح نیست

وانکه که بحضرت امثال او واقع می شود منعقد نمی گردد و با این همه اعلم شافعیه و ازهد شان تقلد می کند ازین امیر و وزیر قضا و نظر را در اوقاف و اموال ایتام با وصف آنکه اعتقاد او آنست که تولیت این امیر و وزیر باطل ست و تقلد خودش ازین امیر و وزیر فاسد ست و خود این کس در مدح و اعانت این مبطل غاشم و جائر ظالم و عاصی آثم ست و این اعلم شافعیه و ازهد شان برین همه حیف و جور و تناقض و تهافت اکتفا نکرده پا را فراتر ازین می نهد و از انهماک در هوای نفس بے دید که ایشان را مزاید وزارت می نماید و جمع مال بطرق محرمه می فرماید و ظاهر کند برای آن امیر و وزیر غاشم که این کس ناصح امین و شفیق مسکین ست حالانکه او در حقیقت خائن مبین ست پس این اعلم شافعیه و ازهد شان تملق می نماید بان امیر و وزیر تا که برسد باغراض فاسده از تقدم بر عوام و جمع حطام و تخریب مدارس و رباطات و تضییع حقوق مصمونات باین طور که متولی این مدارس و رباطات می سازد کسی را که لائق آن نیست هرگاه می بیند که این غیر لائق در پیروی و هوس او داخل و در جور و حیف او موافق و مشایل خواهد شد و ترک می کند این اعلم شافعیه و ازهد شان کسی را که لائق تدریس و فتیا ست و متمکن نمی سازد آن لائق صالح را از منصب خودش بسبب آنکه می ترسد که این شخص ثقه و صالح امر بمعروف و نهی عن المنکر خواهد کرد و انکار خواهد کرد بر این اعلم شافعیه و ازهد ایشان افعال قبیحه او را و تحسین اعمال شنیعه او نخواهد نمود و شمس الائمه بعد این همه کد و کد و جهد و جد فی حد و کوشش و جوشش و خروش در ثنا خوانی حضرات شافعیه می فرماید که این باید که نظر کند عاقل منصف که بدرستیکه کسیکه این قبائح صفات او باشد آیا لائق این ست که اعتقاد کرده شود براو در امور دین و دنیا و ایتمان کرده شود براو در مصالح

وتفویض کرده شود بسوی او تدبیر مملکت و غیر شمس الائمه کردری فرمایند ثم قال شمس الائمه بعد العبارة السابقة فسألنی بعض اصحابی و احبابی ان اکشف عن تزویر هذا الطاعن و عن منصب الانصاف ظاعن و ابیّن بطلان ما ادعی و صدّ الکیلا یغترّ به الغرّ الغبی فیضلّ عن الصراط السوی فرأیت اجابته الیٰ ذلک واجبًا وحتمًا لازمًا فشرعت فی ذلک طالبًا من الله التوفیق للصّواب و العصمة عن الزلل و ما یوجب العقاب و جعلته علی ستة فصول فصل فی ذکر طعنه و بیان بطلانه و فصل فیما یفضی الیه طعنه من الرذائل و فصل فی دعواه و ما یبطلها و فصل فی بطلان مسالکه الثلثة و فصل فی ما یلزم المجتهد و غیره و فصل فی مناقب الامام ابی حنیفة رحمه الله فنقول و بالله التوفیق علی سواء الطریق

الفصل الاول فی ذکر طعنه و بیان بطلانه اما طعنه فانه قال فی المسلک الاول من مسالکه الثلاثة فابو حنیفة رزق حام ذهنه فی تصویر المسائل و تعقید المذاهب فکثر خبطه لذلک و لهذا استنکف ابو یوسف و محمد عن اتباعه فی ثلثی مذهبه لما رأوا فیه من کثرة التخبیط و التخلیط و التورّط فی المناقضات و قال فی المسلک الثالث فاما ابو حنیفة فقد قلب الشریعة ظهرًا لبطن و شوّش مسلکها و خرم نظامها و قال بعد هذا فی اثناء کلامه و لا یخفی فساد مذهب ابی حنیفة فی تفاصیل الصلوة و القول فی تفاصیلها یطول و ثمره خبطه بیّن فی ما عاد الیه اقل الصلوة عنده و اذا عرض اقل صلوته علی کل عامی جلف لکاع امتنع عن اتباعه فان

من النبيذ في مستنقع النبيذ وخرج في جلد كلب مدبوغ ولم ينو واحرم للصلوة مبتدئا بتكبيرة بترجمته تركياً كان او هندياً فاقتصر من القراءة على ترجمة قوله تعالى مدهامتان ثم يترك الركوع وينقر نقرتين لا قعود بينهما ولا يقرأ التشهد ثم يحدث عمداً في آخر صلوته بدلاً عن التسليم ولو سبقه حدث يعيد الوضوء في اثناء الصلوة ويحدث بعده عمداً لانه لم يكن قاصداً في حدثه الاول فيتحلل عن صلوته على الصحة والذي ينبغي ان يقطع به كل ذي دين ان مثل هذه الصلوة لم يبعث بها نبي ولا بعث محمد بن عبد الله صلى الله عليه وسلم بدعاء الناس اليها وقد زعم ان هذا القدر اقل الواجب وهي الصلوة التي بعث بها النبي محمد صلى الله عليه وسلم وما عداها سنن وآداب واما الصوم فقد استاصل ركنه ورده الى نصفه حيث لم يشترط تقديم النية واما الزكوة فقد قضى انها على التراخي فيجوز تاخيرها وان كانت الحاجات اليها ماسة واعين المساكين اليها ممتدة ثم تسقط بموته قبل ادائها وقد كان جاز له التاخير وهل هذا الا ابطال غرض الشرع من مراعاة غرض المساكين ثم عكس هذا في الحج الذي لا يرتبط به حاجة مسلم وزعم انه على الفور فهذا صنيعه في العبادات واما العقوبات فقد ابطل مقاصدها وخرم اصولها وقواعدها فان الذي أمّ الشرع من العقوبات عصمة الدماء والفروج والاموال فقد هدم قاعدة القصاص بالقتل بالمثقل فهذا التغريق والتحريق والتخنيق والقتل بانواع المثقلات ذريعة الى درء القصاص ثم زاد عليه حتى ناكر الحس والبداهة فقال لو قتله

قوله وهو شبه عمد وليت شعري كيف يجد العاقل من نفسه ان يعتقد
مثل هذا تقليدًا لولا فرط الغباوة وشدة الخذلان واما الفروج فانه مهد
قواعد اسقط الحد بها مثل الاجارة ونكاح الامهات وزعم انها دارئة للحد
ومن يبغ البغايا مومسة كيف يجترئ على استيجارها ثم دقق نظره فاوجب الحد
في مسئلة شهود الزوايا زاعمًا انه تفطن بدقيقة وهي تنزلهم على الزوايا
ثم قال لو شهد اربعة عدول بالزنا ثم اقر المشهود عليه بالزنا مرة واحدة
سقط عنه الحد ثم اوجب حد الشبهة اذا صادف اجنبية على فراشه فظنها امرأته
وواقعها واقل موجبات العقوبات ما محض تحريمه الذاهل المخطي لا يوصف
فعله بالتحريم واما الاموال فانه زعم ان الغصب فيها مع ادنى تغيير يملكه
فليغصب الحنطة وليطحنها واخذ يتكايس مفرقًا بين نصاب المناديل
يشقه طولًا او عرضًا ولم يوجب الحد بسرقة الاموال الرطبة وفيما ينتهي اليها
وان لم يكن رطبة حتى قال لو سرق اناء ذهب فيه قطرة ماء فلا حد فيه
ومن يشهد عليه حسه ان هذه الواقعة لو رفعت الى الصحابة لكانوا لا يرون
الحد بسبب قطرة من الماء في الاناء فاليأس من حسه وعقله وهذا صنيعه
في العقوبات ثم دقق نظره منعكسا على الاحتياط زاعمًا انه اذا شهد واحد
بسرقة بقرة بيضاء وآخر بسرقة بقرة سوداء يقطع يده لاحتمال ان
تكون البقرة مبرقشة اللون من بياض وسواد في نصفيها ثم اردف
جميع قواعد الشريعة باصل هدم به شرع محمد عليه الصلوة والسلام
فلتماحيث قال شهود الزور اذا شهدوا كاذبين على نكاح زوجة الغير

وقضى به القاضي ظاهرا حلت للمشهود له وان كان عالما بالتزوير وحرمت على
الاول فيما بينه وبين الله تعالى فلولا شدة الغباوة وقلة الدراية وتدرب
القلوب على اتباع التقليد المألوف لما اتسع هذا المتصرف في الشرع من سلم
حسه فضلا عمن يشتد نظره وعقله ومن هذا اشتد المطعن والمغمز
بما سلف من الائمة ائمة لا يروم خرم الشرع وهو الذي قطع به القاضي لقوله
في مسئلة المثقل من زعم ان القاتل لم يتعمد به القتل ان لم يعلم نقيضه
فليس من العقلاء وان علمه فقد رام خرم الدين فقد جمعت ما تبدد
من طعنه في امام الائمة وسراج الامة الامام ابي حنيفة رحمه الله تعالى
في مسلكه في تقديم مذهب الشافعي على سائر المذاهب وتفضيله على
ارباب المناصب من فقهاء المسلمين وعلماء الدين ليتامل في مجموعها
العاقل المنصف فيظهر له انه اراد بذلك تفسيقه او تكفيره لانه نص
على ان ابا حنيفة رحمه الله قلب الشريعة ظهرا لبطن وشوش مسلكها
وخرم نظامها واردف جميع قواعد الشريعة باصل هدم به شرع محمد
المصطفى عليه الصلاة والسلام ومن فعل شيئا من هذا مستحلا فقد
كفر ومن فعل غير مستحل فسق وتصديقه القاضي في قوله من زعم
ان القاتل بالمثقل لم يتعمد قتله به ان لم يعلم نقيضه فليس هو من
العقلاء وان علم فقد رام خرم الدين نفيه تردد ابي حنيفة رحمه الله
بين ان يكون جاهلا ومجنونا وبين كونه كافرا زنديقا فان من يروم
خرم الدين لا يكون الا كافرا مخلدا فهذا اعتقادهم في امام الائمة وسراج

الامة فکیف فی اتباعه ومقلدی مذهبه من الامراء والسلاطین وقواد
عساکر المسلمین والفقهاء والقضاة منهم والمدرسین واعتقادهم
فی اتباعه ما نص علیه من وصفهم به من شدة الغباوة وقلة الدرایة
وشدة الخذلان فان حواسهم فاسدة غیر سلیمة وعقولهم وانظارهم
غیر سدیدة ثم لا یستحیون یظهرون فی وجوه اتباعه من الامراء و
القضاة والولاة من الاطراء ما یزید علی مدح الصدیق وعمر الفاروق
هذه طریقتهم وسیرتهم فلیتامل العاقل فیها حتے یعلم دیانتهم وامانتهم
وصیانتهم وعقلهم ثم ان الله تعالی عز وجل اظهر کرامة ابی حنیفة
رحمه الله بان سلط علی هذا الطاعن فیه و فی اسماء مذهبه وعلمائهم
فقابلوه علی طعنه بان شهدوا علیه بالالحاد والزندقة والتزویر
والمخرقة عند السلطان سنجر وافتوا باباحة دمه ووجوب قتله فانکر
ذلک فاحتجوا علیه بکلمات التقطوها من تصانیفه وجمعوها فقال
السلطان سنجر انا رجل عامی لا اعرف احکام الشریعة فاشار وافیه الی
القاضی فخر الدین الرعابندی فشاوره فلم یستصوب قتله ازین عبارت
سراسر بشارت بنهایت وضوح و غایت ظهور لائح ست که شمس الائمه اولا بسبب
مزید اشتعال نوائر لهب وکمال قلق واضطراب و تغضب حجة الاسلام سفیان غزالی
بطاعن از منصب انصاف تعبیر کرده و نسبت تزویر باو کرده و دعوی ورا بسبب
اغترار ا غبیای ناتجربه کار و ضلال از صراط سوی هدایت شعار و انموده و بعد
این زور و شور افادات حجة الاسلام در تفضیح و تقبیح و تضلیل امام اعظم نبیل

وصف الغزالی الحنفیة بشدة الغباوة وقلة الدرایة

نقل الکردری ان الشافعیة یقعون فی ابی حنیفة ویزید علی مدح ابی بکر وعمر

شهادة الشافعیة علی الغزالی بالزندقة

تشنیع غزالی بر ابوحنیفه

که قلوب حضرات حنفیه را علی الخصوص کسانیکه اعتقاد جلالت و عظمت غزالی هم دارند
پاره پاره میگرداند و بملاحظه آن خوناب حسرت از چشمهای ایشان می بارد و نقل کرده
و بعد آن افاده کرده انچه حاصلش این ست که باید که تامل کند در مجموع آن عاقل منصف
پس ظاهر شود برای او که بدرستیکه غزالی اراده کرده باین طعن و تشنیع و تفسیق ابوحنیفه
با تکفیر او را زیرا که غزالی فهم کرده برانکه ابوحنیفه قلب کرده ست شریعت را و ظهر آنرا بطن
آن و مشوش ساخته ست مسلک شریعت را و قطع کرده ست نظام آنرا و ارداف
کرده جمیع قواعد شریعت را باصلی که هدم کرد بآن شرع محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم
شمس الائمه می فرماید که هر کسیکه نسبت کند چیزی را ازین امور که غزالی نسبت آن با بوحنیفه
نموده در حالیکه مستحل آن باشد پس او کافر می شود و کسیکه نسبت کند بعض این امور را بحالیکه
غیر مستحل آن باشد او فاسق می گردد و نیز شمس الائمه افاده می کند که غزالی تصدیق
کرده ست قاضی را در قول خود که هر کسیکه گمان کند که قاتل بمثقل قتل نکرده ست
قتل مقتول را بمثقل اگر نداند نقیض حکم خود را پس او از زمره عقلا نیست و اگر میداند
نقیض حکم خود را پس بدرستیکه او قصد کرده ست قطع دین را شمس الائمه می فرماید
پس مردود ساخته ست قاضی امر ابی حنیفه را در میان بودن ابوحنیفه جاهل و مجنون
و در میان بودن او کافر زندیق زیرا که کسیکه قصد قطع دین کند نمی باشد مگر کافر
مخلد فی النار شمس الائمه افاده می کند که این ست اعتقاد ایشان یعنی شافعیه در
امام الائمه و سراج الامة یعنی ابوحنیفه پس چگونه خواهد بود اعتقاد شان در باب
اتباع ابوحنیفه و مقلدین مذهب او از امرا و سلاطین و قواد عساکر مسلمین و فقها
و قضات و مدرسین یعنی هرگاه اعتقاد حضرات شافعیه که امام غزالی از جمله

اکابر و رؤسای ایشانست باین مثابه باشد که شنیدی اعتقاد شان در باب اتباع
و مقلدین مذهب ابی حنیفه افحش و اشنع و افظع خواهد بود که کسیکه از تفضیح و تقبیح
و تجهیل و تضلیل امام اعظم و مقتدای افخم نمی هراسد مقلدین و اتباع و اشیاع نزد
او در چه حساب اند و شمس الائمه برین اجمال و اثبات افحشیت اعتقاد حضرات شافعیه
در باب حنفیه اکتفا نکرده بلکه بمقتضای بلاغت اولا تخویف و تهویل تعظیم شان این
تشنیع باجمال و اثبات آن باولویت نموده باز بر سر تفصیل رسیده افاده کرده
که اعتقاد شافعیه در حق اتباع ابو حنیفه چیزی ست که نقض کرده است بران اعتقادی
یعنی وصف اتباع ابو حنیفه بشدت غباوت و قلت درایت و شدت خذلان
پس بدرستیکه حواس ایشان فاسد و غیر سلیم و عقول ایشان و انظار ایشان غیر
سدید ست و شمس الائمه بعد این همه زار نالی از دست حاوی مکارم معالی امام
غزالی و اتباع آن امام ملک تشیید بقای افاده می فرماید آنچه حاصلش این ست
که بعد ازین طعن و تشنیع بر امام اعظم و اشیاع او شرم نمی کنند حضرات شافعیه و اظهار
می کنند روبروی اتباع ابو حنیفه از امرا و قضات و ولات از اطرا آنچه زیاده باشد
بر مدح صدیق و عمر فاروق و این طریقه ایشانست و سیرت ایشان پس باید
که تامل کند عاقل درین تا بداند دیانت ایشان و امانت ایشان و صیانت ایشان
و عقل ایشان پس هرگاه حضرات شافعیه با وصف اعتقاد این همه فضائح و قبائح
فضیحه و فظائع قبیحه و معائب و مثالب عظیمه و مطاعن و مخازی فخیمه در حق ابو حنیفه
و اتباع و اشیاع او حسب افاده شمس الائمه ترک حیا و آزرم کرده بحدی مبالغه
در مدح و اطرا و تعظیم و ثنای قضات و ولات و امرای حنفیه نمایند که ایشان را پایه

بالاتر از خلیفهٔ اول و خلیفهٔ ثانی ... صدیق و فاروق سنیان را ... حنفیه ...

خود شان موصوف بشدت غباوت و قلت درایت و شدت خذلان و فساد حواس و عدم سلامت آن و غیر سدید بودن عقول و انظار هستند گردانند و عقل و دیانت و امانت و صیانت خود را باقصی المرتبه رسانند پس صدور خلاف اعتقاد از جاحظ شدید العناد کدام مقام استعجاب علمای امجاد ست و نیز می بینی که شمس الائمه شهادت روسای شافعیه را بالحاد و زندقه و تزویر و مخرقه غزالی نزد سلطان سنجر و افتا باباحت دم غزالی و وجوب قتل او و احتجاج و استدلال برای افحام و اسکات او بکلمات ملتقطه از تصانیف او بکمال ابتهاج و افتخار و نهایت سرور و استبشار ذکر می فرماید که افاده می نماید که حق تعالی اظهار کرامت ابی حنیفه کرد باین طور که مسلط کرد برین طاعن یعنی غزالی روسای مذهب او و علمای ایشان از پس مقابله کردند طعن او را باین که شهادت دادند بر غزالی بالحاد و زندقه و تزویر و مخرقه نزد سلطان سنجر و فتوی دادند باباحت دم غزالی و وجوب قتل او و هر گاه انکار کرد غزالی احتجاج کردند روسای مذهب غزالی و علمای شان بر غزالی بکلماتی که التقاط کردند جمع نمودند آنرا از تصانیف غزالی ثم قال شمس الائمة بعد العبارة السابقة بغیر فاصلة واما بیان بطلان طعنه فان جمیع ما صدر منه من التشنیع والکلام الفظیع فی حقه لاجل انه خالف مذهب الشافعی باجتهاده عنده وعند الشافعی کل مجتهد مصیب فی اجتهاده وفیما ادی الیه اجتهاده وانه حکم الله تعالی فی حق کل مجتهد وفی حق من یقلده فیصدان انقایلان بحجتین متضادتین بمنزلة رسولین جاء ابشریعتین مختلفتین فکانا ما جمیعا ... ابو حنیفه

فصل اول

رحمه الله لا شك في كونه مجتهدا فصار مصوبا اياه بعموم قوله كل مجتهد
مصيب ثم في تخطيته صار مناقضا في فتواه مخالفا مذهبه ومعتقدا
فان قال انا لا اخطئه دفعا للتناقض فقد صوبه لانه لا يخلو اما ان
يرى مذهبه حقا وصوابا او خطاء وباطلا فان راه صوابا فهو في
طعنه كاذب وعن طريق الحق ناكب وفي تشنيعه ملابس عدوانا
وظلما مكتسب اوزارا وآثاما قال الله تعالى والذين يؤذون المؤمنين
والمؤمنات بغير ما اكتسبوا فقد احتملوا بهتانا واثما مبينا وان راه خطاء
فهو مناقض في دعواه مخالف مذهبه وفتواه وخارق لاجماع
الامة في دعواه الخطاء قطعا لان الامة مجمعة على انه لا قطع في
المجتهدات ولا في مستندها فان حد الحكم المجتهد فيه كل حكم شرعي
لم يقم عليه دليل قطعي وكلما لم يقم عليه دليل قطعي ليس بقطعي بل هو
ظني ولهذا لم يجز التكفير والتضليل في المسائل الاجتهادية وجاز في
المسائل الاعتقادية فان قال ما ادعيت القطع فيه فقد نادى عليه
مقالته فانه قال في المسلك الثالث ان تشتبين هذا مذاهب الائمة تبين
على القطع تقدم مذهب الشافعي فاذا تقدم مذهبه على القطع تبين
تاخر مذهب ابي حنيفة رحمه الله على القطع فاذا تبين تاخره على القطع تبين
خطاؤه اذ لا معنى لتقديمه الا وجوب العمل به ولتاخره الا حرمة العمل
به وانه تفسير الخطاء ويؤيد هذا قوله في المسلك الثالث ثم اتى في
جميع قواعد الشريعة باصل هدم به شرع محمد عليه الصلوة والسلام

قطعا وكذا قوله لا يخفى فساد مذهبه فيما يرجع الى تفاصيل الصلوة
وكذا قوله فينبغي ان يقطع به كل ذي دين انه لو بعث بمثل هذه
الصلوة نبي فبجملة ما ذكرنا ظهر انه هو الخابط المتناقض في دعواه المخالف
مذهبه ومقتداه وخارق اجماع الامة لا ابو حنيفة رحمه الله
وقد قال الله تعالى في كتابه العزيز ويتبع غير سبيل المؤمنين نوله
ما تولى ونصله جهنم وقال عليه الصلوة والسلام من فارق الجماعة
قدر شبر فقد خلع ربقة الاسلام من عنقه وبهذا بان صدق دعوى
انهم يعتقدون ان ابا حنيفه رحمه الله محق ومذهبه حق لكنهم
يظهرون خلاف ما يضمرون طلبا للرياسه والشهوات الحاضرة وايثار
للدنيا على الآخرة فاذا ثبت ما ذكرنا ثبت كونه مبطلا في طعنه
وتشنيعه ودعواه تقديم مذهب الشافعي رحمه الله على غيره وظهر
ان ما سلكه في المسلك الثالث لتصحيح دعواه الباطلة باطل لاستحالة
ان يقوم دليل على الباطل ولهذا ان مدعي الالوهية لا يسمع منه
الدليل لانه مستحيل وان ظهرت خوارق العادة عقيب دعواه لا يلتفت
الى ذلك قال الله تعالى ومن يدع مع الله الها آخر لا برهان له به
وكذا مدعي النبوة في هذا الزمان عرفنا بطلان دعواه بدليل
قطعي وهو قوله تعالى وخاتم النبيين وهذا القدر يكفي للعاقل في
ابطال دعاويه كلها ودفع تشنيعاته ازين عبارت وضحست كه شمس الائمه
اولا تشمير ذيل در ابطال تشنيعات بليغه حجة الاسلام سفيان بر امام اعظم شان نموده

يقول الكردري ان الشافعية انهم يعتقدون ان ابا حنيفة محق لكنهم يظهرون خلاف ما يضمرون طلبا للرياسة

يعني مدعي الالوهية لا يسمع منه دليل وان ظهرت خوارق العادة عقيب دعواه

و در ضمن این بیان نهایت تضلیل و تجهیل و تحمیق و تسفیه غزالی نبیه بکار برده و در آخر آن گفته آنچه حاصلش این ست که باین بیان ظاهر شد صدق دعوی این معنی که شافعیه اعتقاد می‌کنند که ابو حنیفه محق ست و مذهب او حق ست لکن ایشان اظهار می‌کنند خلاف چیزی که اضمار آن می‌نمایند برای طلب ریاست و شهوات حاضره و ایثار دنیا بر آخره پس هرگاه بنابر افاده شمس الائمه کردری حجة الاسلام سفیان و دیگر حضرات شافعیه بسبب انهماک در حب ریاست و شهوات نفسانیه و ارتباک در وساوس و تخدیعات شیطانیه و ایثار دنیای فانیه بر عقبای باقیه در تناقض و تهافت میفتند و بخلاف اجماع امت بنص آلهی مستوجب جهنم و بنص نبوی خالع ربقه اسلام گردیده و خلاف اعتقاد خود ظاهر سازند پس صدور تناقض و تهافت و مخالفت اعتقاد خود از جاحظ جاحد که بی مبالاتی او طشتی ست از بام افتاده کدام مقام استعجاب ست و چرا فاضل رشید آنرا داخل مستحیلات و ممتنعات می‌پندارد و در حال پر اختلال الله بالکمال خود نظری نمی‌افکند و نیز از قول او الاستحالة ان یقوم دلیل علی الباطل الخ این هم ظاهر گشت که هرگاه امری قطعا ثابت باشد دلیلی که بر خلاف آن اقامت کنند قابل التفات نیست تا آنکه دلیلی از مدعی الوهیت با وصف ظهور خوارق بر دست او مسموع نشود پس همچنین هرگاه ناصبیت جاحظ قطعا و حتما از تصریح شاه صاحب و تصریحات خود جاحظ ثابت گردید حال شبهات فاضل رشید مثل دعاوی و دلائل مدعیان الوهیت غیر خدا و هفوات و شبهات مدعیان نبوت بعد جناب خاتم النبیین صلی الله علیه و آله اجمعین قابل آن نیست که مسموع گردد و جواب آن برد و ابطال آن باشد لاستحالة ان یقوم دلیل علی الباطل اما آنچه گفته

حدیث اول حدیث غدیر

محض بزعم جریان ارث در خلافت که بآن زعم هم علی ما صرح به القاضی بنا بر ارضای بعضی از ملوک شیعه زبانش آلوده شده باشد از اعادی حضرت امیر المؤمنین باشد پس مخدوش ست بچند وجه اول آنکه این کلام فاضل رشید بدان می ماند که کسی تعجب و حیرت از نسبت عداوت جناب رسالتماب صلی الله علیه و آله و سلم بمنکرین نبوت آنحضرت آغاز نهد و بگوید که مقام حیرت ست که این کفار با وصف اعتراف بفضائل و محامد سرور اخیار محض بزعم بطلان نبوت آنحضرت که بآن زعم هم علی ما صرح به اهل الاسلام بنا بر عصبیت مذهب آبائی زبان شان آلوده شده از اعادی آنحضرت باشند الجواب الجواب دوم آنکه از اغرب امور بلکه عجائب شرور است که حضرات اهلسنت بکمال جسارت و جلادت معاذ الله بحضرت ابی طالب نسبت کفر می نمایند و خرافات غریبه و اکاذیب شنیعه درین باب بر جناب رسالتماب صلی الله علیه و آله و سلم بر تافته و شیخین هم بعض آنرا در صحیحین ذکر ساخته بلکه طریق افترا نسبت که بسبب قائل بودن الحق باسلام آنحضرت طعن و تشنیع معکوس بر ایشان یاد می کنند و بنای آزرم و حیا می کنند پس مقام انصاف ست که نسبت کفر بحضرت ابی طالب با وصف ظهور آنهمه موازرت و مساعدت و تایید و معاونت حضرت ابی طالب برای جناب رسالتماب صلی الله علیه و آله و سلم و کمال اهتمام در ترویج امر آنجناب و صیانت و کلائت و حفظ از شرور کفار اوشاب و نظم اشعار دربار درین باب بکمال مدح و بیان فضائل جلیله آن عالی قباب معاذ الله داخل زمره کفار و مشرکین و قرین اعدا و معاندین جناب خاتم النبیین صلی الله علیه و آله اجمعین گردد و اصلا این واقعه هائله حیرت برای فاضل رشید نا انگیزد و هیچ عجبی از آن نخیزد

[illegible]

ونسبت عداوت بجاحظ که تسوید وجه بتالیف کتابی خاص در توجیه مطاعن نفس
رسول کرده سبب این همه حیرت و سراسیمگی و ازخود رفتگی برای فاضل رشید گردید سوم
آنکه زعم جریان ارث در خلافت دلیل صریح کمال ناصبیت و عداوت ست زیرا که
هرگاه ارث در خلافت جاری می‌شد و وارث خلافت عباس شد و بعد عباس
اولاد او خلافت جناب امیرالمؤمنین علیه السلام العیاذ بالله در مرتبه رابعه هم صحیح
نباشد و پناه بخدا جمیع تصرفات آنحضرت زائل بسوزد و بر خلاف حق گردد و این ناصبیت
شدیده و عداوت صریحه ست عجب ست که فاضل رشید چنین امر ظاهر را در نمی یابد
یا در می یابد لکن ابراز مکنونات خاطر والا ما نموده باین حیله می سازد و نیز ظاهر ست
که هرگاه ارث در خلافت جاری شد و وارث جناب رسالتماب صلی الله علیه و آله و سلم
عباس شد بعد عباس عباسیه وارث خلافت خواهند بود و پس خلافت عباسیه
عین حق و صواب خواهد بود و چون نزد فاضل رشید محض نسبت تشیع بعباسیه
دلیل ناصبیت و انحراف از ولای اهلبیت علیهم السلام ست اثبات خلافت ایشان
بهزار اولویت دلیل ناصبیت و معادات اهلبیت علیهم السلام خواهد بود و پس ثبوت
عداوت جاحظ بزعم جریان ارث در خلافت حسب افاده خود رشید هم ظاهر و واضح گشت
ولله الحمد علی ذلک حمدا جزیلا بلکه در حقیقت کمال ولای خود فاضل رشید هم که نفی
قبح از چنین امر قبیح و شنیع یعنی زعم جریان ارث در خلافت می نماید بکمال وضوح ظاهر و
میرسد چه این حمایت فاضل رشید مماثل آنست که کسی حمایت خوارج و نواصب
نماید و برای اعتقادات شنیعه ایشان تاویلات پیدا سازد و بگوید که نفی ایشان
حقیت جناب امیرالمؤمنین علیه السلام را و توجیه مطاعن عظیمه بآنحضرت حتی جسارت

بر تکفیر هم العیاذ بالله هرگز مثبت ناصبیت نواصب و معادات خوارج نیست و هرگاه که
حمایت نواصب و خوارج و آنهم باین مرتبه نماید بلاریب اهل اسلام حکم بناصبیت و عداوت او
خواهند کرد و خواهند گفت که هرگاه این شخص نفی قبیح از عقائد نواصب و خوارج کرد
و داد حمایت اینها داد پس لاریب این کس خود ناصبی و خارجی ست پس همچنین هرگاه
فاضل رشید تشمیر ذیل در حمایت جاحظ کرده و زعم او جریان ارث را در خلافت
شنیع و فظیع می انگارد و تاویل آن می نماید کمال ولای خود ثابت می فرماید
اما اینکه زبان جاحظ باین زعم بنا بر ارضای بعضی از ملوک شیعه آلوده شد پس
پر ظاهرست که مراد فاضل رشید از بعض ملوک شیعه مامون ست و چون مرافقی
که ائمه و اساطین سنیه در تبجیل و تعظیم و مدح و ستایش او انهماک تمام دارند و خلافت
نبویه برای او ثابت می سازند پس مامون از خلفاء سنیه باشد نه از ملوک شیعه آری صاحب
مجالس بنا بر تکذیب تفتازانی و صاحب نواقض و امثال شان تشیع مامون از افاده
ابن کثیر ثابت ساخته و در مجالس ذکر کرده پس بسبب نسبت تشیع عام و انهم برای
افحام و الزام خصام حمایت مامون و عدم شناعت امریکه برای ارضاء او از وی صادر شود
لازم نه آید و نیز از اثبات تشیع مامون و امثال او حقیت خلافت بی فاصله جناب
امیر المومنین و افضلیت آنحضرت و بطلان خلافت ثلثه و قوت مطاعن ایشان
بر زبان چنین کسانی ثابت می شود که اساطین سنیه خلافت نبویه برای ایشان ثابت
می سازند و اغراقات عظیمه در تعظیم و تکریم و ثنا و اطرای شان دارند پس غرض
از نسبت تشیع بمامون و امثال او تخجیل و الزام مخالفین و منکرین حق و صوابست
نه حمایت و رعایت عباسیه اقشاب که باجماع اهل حق ایشان با اهل بیت علیهم السلام

جواب انکار رشید ناصبیت جاحظ را

مایهٔ افضح و اظهر و عجب آنست که فاضل رشید بر ذکر هارون و مامون و امثال او در کتاب مجالس جواب تفضیل …
با وصف اظهار قبایح اعمال و افعال شان بسیار بر خود می پیچد و آنرا در کمال شناعت
و فظاعت می انداده می داند که اکابر ائمه و اساطین دین او بعض کفار مشرکین را در صحابه
ذکر کرده اند کما یظهر من ترجمة امیة بن ابی الصلت من الاصابة و غیرها پس ذکر عباسیه در مجالس
با وصف بیان هلاک و ضلال شان اهون و اسهل ست بمراتب بسیار از ذکر مشرکین کفار
در صحابهٔ اخیار که حضرات اهل سنت چها مناقب جلیله و محامد جمیله که برای ایشان همه را در قرآن
و سنت ثابت می سازند تا آنکه مبغض ایشان را کافر می گردانند آنا آنچه گفته فاعتبروا
یا اولی الالباب ان هذا الشیء عجاب اقول اعتبرنا ایها المتحذلق العات
فی الخطاب فعلمنا ان ترثرتك شیء عجاب وان تطاولك و مبالغتك
فی التشنیع علی اهل الحق الاطیاب عائد بالوبال و النکال علی ائمتك
الانجاب فاعتبروا یا اولی الالباب ان هذا الشیء عجاب آنا آنچه گفته و اگرچه
وجه بسط کلام درین مقام بذکر حال مودت جاحظ معتزلی و خدمت و نسبت
بکلام امیر المؤمنین علی در نظر جلی غیر جلی لیس مدعوست بانکه اثبات مودت جاحظ
ناصب در حقیقت علم تصدیق جناب شاه صاحب افراختن و بر ملا زبان عالیشان شان
رد و تشنیع نمودن ست که جناب شان مصرح اند بناصبیت جاحظ و تصریح می فرمایند
بانکه او کتابی تصنیف کرده که دران مطاعن جناب امیر المؤمنین علیه السلام درج
کرده پس این بسط کلام در حقیقت بسط کلام ست در رد مقتدی و استاد و امام خود
و نیز چون ناصبیت جاحظ از افادات اسکافی ثابت ست و هم از کتاب او
کالشمس فی رابعة النهار هویداست پس بسط کلام در اثبات مودت جاحظ

جواب ادعای مودت جاحظ با امیر المؤمنین علیه السلام … تصریح … بناصبیت جاحظ

در حقیقت اثبات بکمال دیانت و امانت خود ست پس چه این بسط کلام در نظر دقیق هم
غیر جلی ست چه جای نظر جلی و عجب تر آنست که فاضل رشید خدمت جاحظ را نسبت بکلام
جناب امیر المومنین علیه السلام هم بافع از نسبت ناصبیت باو می گرداند و بکمال خدمت
علمای اهل حق را نسبت کلام جناب امیر المومنین علیه السلام و سائر اهلبیت کرام علیهم الاف
التحیة من الملک العلام که افضلیت و ارجحیت اهل حق درین باب ظاهر ست کالشمس
فی رابعة النهار و از مزید وضوح مسلم موافق و مخالف شدید الانکار بافع نفی ولا از ایشان
کما اجترا علیه صاحب التحفة وقلده فی ذلک الرشید فی الایضاح والشوکة می سازد
اما آنچه گفته لکن فائده بس عمده در ضمن آن مطوی پس آری فائده بس عمده در ضمن آن
مطوی و نهایت غرابت و لطافت آن هم غیر مخفی زیرا که درین بسط کلام نهایت طعن
و تشنیع بر سناد و الاسقام یعنی جناب شما صاحب یس اعلام ست زیرا که جناب شان
تصریح بناصبیت جاحظ فرموده اند پس هر تشنیعیکه بران می زنند و هر مثالی که برای
تقبیح آن می آرند بساحت علیای آن سناد و الاسناد شما میکشند ازین داهیه عظمی و مصیبت
کبری خبردار باید بود و در باده تصریح و توضیح شاید سلب اساوت ادب و بورث
هیجان مزید غیظ و غضب باشد لهذا طی کشح ازان اولی و العاقل یکفیه الاشارة
والجاهل لا یجدیه الف عبارة اما آنچه گفته شرحش آنکه مثل جاحظ را که رساله غرا
در فضائل حضرت امیر دارد و مثل شریف رضی او را دلیل خود در شناخت کلام
امیر المومنین و ناقد این جوهر ثمین مے گوید پس کاش این شرح را در ضمن اجمال مطوی
می داشتند و خامه بدائع نگار را بتحریر آن در تعب نمی انداختند چه هیچ فائده جدیده
ازین بیان جز اعاده مستعجب و مستغرب منهدم البنیان ظاهر نشده آری در تکرار

طعن و تشنیع و انکار استهزاء و تقبیح بر نسبت ناصبیت بجاحظ مرتکب اسائت ادب جناب شاهصاحب ترقی پیکیرد مضاعف میشود هو المسک ما کررته یتضوع و نیز درین شرح اعاده دعوی بی دلیل بلکه ایجاد کذب و بهت غیر قابل التعویل فرموده اند یعنی تصریح فرموده باینکه شریف رضی جاحظ را دلیل خود در شناخت کلام امیر المؤمنین می گوید حالانکه هرگز کلام جناب سید رضی رضی الله عنه برین معنی ندارد که آنجناب جاحظ را دلیل خود در امری از امور گفته باشد چه جا دلیل خود در شناخت کلام حضرت امیر المؤمنین علیه السلام گفته باشد و از لطائف امور این ست که خاطر رشید ذکر حاصل کلام جناب سید رضی درباره جاحظ درین عبارت مختصر که یک ورق متوسط بیش نیست سه بار نموده و در هر بار لباسی جدید آنرا پوشانیده و رنگی تازه برای آن ریخته چه اولاً بعد نقل کلام سید رضی گفته و این کلام شریف رضی نص ست در دلیل ماهر و ناقد بودن عمرو بن بحر جاحظ بکلام حضرت امیر المؤمنین علیه السلام و ثانیاً بعد یک نیم سطر ازین کلام گفته پس شخصی را که در نقد کلام حضرت امیر المؤمنین مرتضی رضی دلیل را باشد الخ و درین کلام که آن تفریع ست بر بیان مدلول کلام سید رضی و گویا متصل باتست غفلت و تغافل از اصل کلام سید رضی و بیان خود فرموده دعوی این معنی آغاز نهاده که جاحظ دلیل جناب سید رضی ست حالانکه دلیل بودن جاحظ را سید رضی نه از کلام آنجناب ظاهرست و نه خود رشید در بیان مدلول آن در قول خود و این کلام شریف رضی نص ست در دلیل ماهر و ناقد بودن عمرو بن بحر جاحظ الخ ذکر فرموده و هرچند درین کلام ثالث دعوی این معنی آغاز نهاده که عمرو بن بحر جاحظ دلیل سید رضی ست لکن از نسبت گفتن این معنی بسید رضی طالب ثراه شرم کرده

لکن تا الثان بتصریح صریح ادعای این کذب تصحیح نموده یعنی افاده کرده که سید رضی جاحظ را
دلیل خود در شناخت کلام امیر المومنین می گوید حالانکه گفتن سید رضی جاحظ را
دلیل خود در شناخت کلام جناب امیر المومنین علیه السلام نه از کلام سید رضی علیه الرحمه
ظاهرست و نه خود رشید در بیان مدلول کلام سید رضی ابراز کرده و نه ادعای آن
در تفریع بر بیان این مدلول نموده پس این تخالف و تهافت فاضل رشید در بیان امری
جزئی در یک مقام با وصف عدم تخلل فواصل از غرائب محیره عقول ارباب فضائل ست
و قطع نظر ازین استناد و احتجاج سید رضی بکلام جاحظ برای الزام و افحام منکرین بنا بر ست
و معهذا اگر بنا بر تحقیق هم استناد بکلام او در امر حق کرده شود عیبی ندارد که بسبب قرینه
انتفای تهمت درین باب که مخالف مرتضی و انتساب ثابت ست صدق او درین تحقیق
ظاهرست و این استناد مثل استناد علمای نقاد سنت باشعار کفار و اعتماد بر مسائل
طبیه ماخوذه از ارباب الحاد و انکار جلال الدین سیوطی در تدریب الراوی بشرح تقریب
النواوی گفته و قال عز الدین بن عبد السلام فی جواب سوال کتبه الیه ابو محمد
بن عبد الحمید و اما الاعتماد علی کتب الفقه الصحیحة الموثوق بها فقد اتفق
العلماء فی هذا العصر علی جواز الاعتماد علیها و الاستناد الیها لان الثقة
قد حصلت بها کما تحصل بالروایة و لذلک اعتمد الناس علی الکتب المشهورة
فی النحو و اللغة و الطب و سائر العلوم لحصول الثقة بها و بعد التدلیس
و من زعم ان الناس اتفقوا علی الخطاء فی ذلک فهو اولی بالخطاء منهم
و لو لا جواز الاعتماد علی ذلک لتعطل کثیر من المصالح المتعلقة بها و قد
رجع الشارع الی قول الاطباء فی صور و لیست کتبهم ماخوذة فی الاصل

ص ۱۵۶
تمام من بیان ... اقسام الحدیث ... الکتاب

الا عن قول الكفار ولكن لما بعد فيها اعتمد عليها كما اعتمد في اللغة على اشعار
العرب وهم كفار بعد التدليس انتهى ازين عبارت ظاهرست كه شارح رجوع فرموده
بقول اطبا در مقامات عديده حالانكه كتب ايشان دراصل ماخوذ نيست مگر از قول كفار
ولكن چونكه بعيدست تدليس درين باب اعتماد كرده شد بران چنانچه اعتماد كرده شده
در لغت بر اشعار عرب حالانكه ايشان كفار اند واين اعتماد بر اشعار عرب كفار بسبب
بعد تدليس ست درين اشعار بالجمله وصف سيد رضى جاحظ را بخريت وناقد وماثله در مقام
الزام وافحام ست وشايع وذايع ست كه در مقام الزام كسانى را كه استناد بكلام
شان مى كنند مدح مى كنند وتبجيل وتعظيم شان موافق مزعومات جانب مخالف
مى نمايند وكسى جز فاضل رشيد اين مدح الزامى وثناى افحامى را حجت ودليل
بر مادح ملتزم نمى گرداند بلكه هر قدر مدح وثنا درين مقام زياده مى باشد همان قدر
پايه الزام وافحام بلند مى گردد ورنگ جانب مخالف باين مدح وثنا متغير مى گردد
تا آنكه ناكان در صدد تحقير وتعيير اساطين مشاهير خود بر مى آيند كما لا يخفى على ناظر
منهاج ابن تيمية وكتاب ابن روزبهان والصواعق والتحفة وامثالها ... قد عودوا
في اعدائهم الاسجاد وجرحهم بالسنة حداد وقطع نظر ازين در حديث مدح وتعظيم صلوة
وصوم خوارج وارد شده ست وآن دليل محض اسلام خوارج هم نمى شود بلكه همراه همين
تعظيم خروج ايشان از دين مذكورست پس وصف جاحظ بخريت وناقد وماثله وان
سلم كونه على سبيل التحقيق چگونه او را از مغاك ناصبيت والحاد برآرد ومحمد بن اسمعيل بخارى
در صحيح خود در باب علامات النبوة گفته حدثنا ابو اليمان انا شعيب عن الزهرى
اخبرنى ابو سلمة بن عبد الرحمن ان ابا سعيد الخدرى قال بينما نحن

ص ٥٠٩ / ١١٢٩
باب علامات النبوة في الاسلام

عند رسول الله صلی الله علیه وسلم وهو یقسم قسما اتاه ذو الخویصرة
وهو رجل من بنی تمیم فقال یا رسول الله اعدل فقال ویلك ومن یعدل
اذا لم اعدل قد خبت وخسرت ان لم اکن اعدل فقال عمر یا رسول الله ائذن
لی فیه اضرب عنقه فقال له دعه فان له اصحابا یحقر احدکم صلوته
مع صلوتهم وصیامه مع صیامهم یقرؤن القرآن لا یجاوز تراقیهم یمرقون
من الدین کما یمرق السهم من الرمیة ینظر الی نصله فلا یوجد فیه شیء ثم ینظر
الی رصافه فلا یوجد فیه شیء ثم ینظر الی نضیه وهو قدحه فلا یوجد فیه
شیء ثم ینظر الی قذذه فلا یوجد فیه شیء قد سبق الفرث والدم آیتهم رجل
اسود احدی عضدیه مثل ثدی المراة او مثل البضعة تدردر یخرجون
علی حین فرقة من الناس قال ابو سعید فاشهد انی سمعت هذا الحدیث
من رسول الله صلی الله علیه وسلم واشهد ان علی بن ابی طالب قاتلهم
وانا معه فامر بذلك الرجل فالتمس فاتی به حتی نظرت الیه علی نعت النبی
صلی الله علیه وسلم الذی نعته ونیز بخاری در صحیح خود در کتاب الادب گفته
حدثنا عبد الرحمن بن ابراهیم قال حدثنا الولید عن الاوزاعی عن
الزهری عن ابی سلمة والضحاك عن ابی سعید الخدری قال بینا النبی صلی الله
علیه وسلم یقسم ذات یوم قسما فقال ذو الخویصرة رجل من بنی تمیم
یا رسول الله اعدل فقال ویلك من یعدل اذا لم اعدل فقال عمر
ائذن لی فلاضرب عنقه قال لا ان له اصحابا یحقر احدکم
صلاته مع صلاتهم وصیامه مع صیامهم یمرقون من الدین کمروق

ص ۹۱۰ / ۱۱۲۹ باب ما جاء فی قول الرجل ویلك من کتاب الادب

قوله حین فرقة ای زمان افتراق الامة ۱۲

السهم من الرمية ينظر الى نصله فلا يوجد فيه شئ ثم ينظر الى رصافه فلا يوجد
فيه شئ ثم ينظر الى نضيه فلا يوجد فيه شئ ثم ينظر الى قذذه فلا يوجد
فيه شئ قد سبق الفرث والدم يخرجون على حين فرقة من الناس
آيتهم رجل احدى يديه مثل ثدي المرءة او مثل البضعة تدردر قال
ابو سعيد اشهد لسمعته من النبي صلى الله عليه وسلم واشهد انى كنت
مع علىّ حين قاتلهم فالتمس فى القتلى فاتى به على النعت الذى نعت
النبىّ صلى الله عليه وسلم ازين روايت صحيحه بخاری ظاهرست که جناب رسالتمآب
صلى الله عليه وآله وسلم نهايت جلالت وعظمت صلوة وصوم خوارج بيان فرموده
يعني بخطاب ابن خطاب ارشاد كرده كه تحقير خواهد كرد يكى از شما نماز خود را با نماز ايشان
وصيام خود را با صيام ايشان پس هرگاه صلوة وصوم خوارج باين مرتبه باشد
که صحابه کرام که افاضل امت جناب سید انام علیه وآله آلاف التحیة والسلام بودند
صلوة وصوم خود را بمقابله صلوة وصوم شان تحقیر کنند کمال عظمت وجلالت
صلوة وصوم خوارج ونهايت انهماک شان درين هر دو امر که از اصول عبادات
وراس سعادات واعظم مهمات ست ظاهر شد پس مبالغه تمام مدح وتعظيم عبادت
خوارج ونهايت تعبد وتهجد ايشان ثابت شد لكن هرگز اين مدح مفيد ايمان ومقبوليت
ايشان نمی شود بلکه همراه همين مدح مروق ايشان از دين مذکورست فالتشبث
بمدح الجاحظ الشقي المذكور في كلام السيد الرضي ان سلمنا كونه على سبيل التحقيق دون
الالزام من غاية الوهن على طرف الثمام ونيز بخاری در کتاب استتابة المرتدين گفته
حدثنا محمد بن المثنى قال حدثنا عبد الوهاب قال سمعت يحيى بن سعيد

ص ۱۰۲۴ / ۱۱۲۹ باب قتال الخوارج

قال اخبرنی محمد بن ابراهیم عن ابی سلمة وعطاء بن یسار انهما اتیا ابا سعید
الخدری فسالاه عن الحرورية اسمعت النبی صلی الله علیه وسلم قال لا ادری
ما الحرورية سمعت النبی صلی الله علیه وسلم یقول یخرج فی هذه الامة
ولم یقل منها قوم تحقرون صلوتکم مع صلوتهم یقرؤن القران لا یجاوز
حلوقهم او حناجرهم یمرقون من الدین کمروق السهم من الرمیة فینظر الرامی
الی سهمه الی نصله الی رصافه فیتماری فی الفوقة هل علق بها من الدم شیء
ازین روایت ظاہرست کہ جناب رسالتماب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بصحابہ بخطاب بصیغہ
جمع نمودہ ارشاد فرمودہ کہ خارج خواہد شد درین امت قومی کہ تحقیر خواہید کرد
صلوٰۃ خود را با صلوٰۃ ایشان ومسلم بن الحجاج در صحیح خود گفتہ حدثنا عبد بن حمید
قال نا عبد الرزاق بن همام قال نا عبد الملك بن ابی سلیمان قال نا سلمة
بن کهیل قال حدثنی زید بن وهب الجهنی انه کان فی الجیش الذین کانوا مع
علی الذین ساروا الی الخوارج فقال علی ایها الناس انی سمعت رسول الله
صلی الله علیه وسلم یقول یخرج قوم من امتی یقرؤن القرآن لیس قراءتکم
الی قراءتهم بشیء ولا صلاتکم الی صلاتهم بشیء ولا صیامکم الی صیامهم
بشیء یقرؤن القرآن یحسبون انه لهم وهو علیهم لا تجاوز صلاتهم
تراقیهم یمرقون من الاسلام کما یمرق السهم من الرمیة لو یعلم الجیش
الذین یصیبونهم ما قضی لهم علی لسان نبیهم صلی الله علیه وسلم لاتکلوا
عن العمل وآیة ذلك ان فیهم رجلا له عضد لیس له ذراع علی راس
عضده مثل حلمة الثدی علیه شعرات بیض فتذهبون الی معاویة

له قوله الفوقة بالضم موضع الوتر من السهم

ص ٣٤٣ نصف اول جلد ثانیه
٤٩٥
باب اعطاء المؤلفة ومن یخاف علی ایمانه ان لم یعط من کتاب الزکوة

واهل الشام وتترکون هولاء یخلفونکم فی ذراریکم واموالکم والله انی لارجوان یکونوا هؤلاء القوم فانهم قد سفکوا الدم الحرام واغاروا فی سرح الناس فسیروا علی اسم الله قال سلمة بن کهیل فنزلنی زید بن وهب منزلا حتی قال مررنا علی قنطرة فلما التقینا وعلی الخوارج یومئذ عبد الله بن وهب الراسبی فقال لهم القوا الرماح وسلوا سیوفکم من جفونها فانی اخاف ان یناشدوکم کما ناشدوکم یوم حروراء فرجعوا فوحشوا برماحهم وسلوا السیوف وشجرهم الناس برماحهم قال وقتل بعضهم علی بعض وما اصیب من الناس یومئذ الا رجلان فقال علی التمسوا فیهم المخدج فالتمسوه فلم یجدوه فقام علی بنفسه حتی اتی ناسا قد قتل بعضهم علی بعض قال اخروهم فوجدوه مما یلی الارض فکبر ثم قال صدق الله وبلغ رسوله قال فقام الیه عبیدة السلمانی فقال یا امیر المؤمنین الله الذی لا اله الا هو لسمعت هذا الحدیث من رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال ای والله الذی لا اله الا هو حتی استحلفه ثلاثا وهو یحلف له ازین روایت ظاهر ست کہ حسب ارشاد جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قرارت صحابہ بمقابلہ قرارت خوارج چیزی نیست وصلوۃ صحابہ ہم بمقابلہ صلوۃ خوارج چیزی نیست وصیام صحابہ ہم بمقابلہ صیام خوارج چیزی نیست واین نہایت مدح وتعظیم قرارت وصلوۃ وصوم خوارج ست کہ بمقابلہ آن قرارت وصلوۃ وصوم صحابہ کیا ہیچ ولاشی محض گردیدہ ومسلم روایت ابوسعید راکہ بخاری ذکر کردہ نیز اخراج کردہ حیث قال فی صحیحہ حدثنا محمد بن المثنی قال نا عبد الوهاب قال سمعت یحیی بن سعید یقول اخبرنی محمد بن ابراهیم

[Margin notes: ۱۔ قولہ فنزلنی زید بن وهب منزلا حتی قال مررنا علی قنطرة … ۲۔ قولہ فوحشوا … ۳۔ قولہ حتی اتی ناسا … قولہ وشجرهم … ص ۳۴۱ نصف اول ۲۹۵ باب اعطاء المولفة ومن یخاف علی ایمانه … کتاب الزکوة]

عن ابی سلمة و عطاء بن یسار انهما اتیا ابا سعید الخدری فسالاه عن الحروریة
هل سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یذکرها قال لا ادری من الحروریة
ولکنی سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یخرج فی هذه الامة ولم یقل
منها قوم تحقرون صلاتکم مع صلاتهم فیقرؤن القران لا یجاوز حلوقهم
او حناجرهم یمرقون من الدین مروق السهم من الرمیة فینظر الرامی الی سهمه
الی نصله الی رصافه فیتماری فی الفوقة هل علق بها من الدم شیء حدثنی ابو الطاهر
قال انا عبد الله بن وهب قال اخبرنی یونس عن ابن شهاب قال اخبرنی ابو سلمة
بن عبد الرحمن والضحاک الهمدانی ان ابا سعید الخدری قال بینا نحن عند
رسول الله صلی الله علیه وسلم وهو یقسم قسما اتاه ذو الخویصرة وهو
رجل من بنی تمیم فقال یا رسول الله اعدل قال رسول الله صلی الله علیه
وسلم ویلک ومن یعدل اذا لم اعدل قد خبت وخسرت ان لم اعدل فقال
عمر بن الخطاب یا رسول الله ائذن لی فیه اضرب عنقه قال رسول الله
صلی الله علیه وسلم دعه فان له اصحابا یحقر احدکم صلاته مع صلاتهم
وصیامه مع صیامهم یقرؤن القران لا یجاوز تراقیهم یمرقون من الاسلام
کما یمرق السهم من الرمیة ینظر الی نصله فلا یوجد فیه شیء ثم ینظر الی رصافه
فلا یوجد فیه شیء ثم ینظر الی نضیه فلا یوجد فیه شیء وهو القدح ثم
ینظر الی قذذه فلا یوجد فیه شیء سبق الفرث والدم آیتهم رجل اسود
احدی عضدیه مثل ثدی المراة او مثل البضعة تدردر یخرجون علی
حین فرقة من الناس قال ابو سعید فاشهد انی سمعت هذا من رسول الله

[illegible]

صلى الله عليه وسلم واشهد ان علي بن ابي طالب قاتلهم وانا معه فامر بذلك
الرجل فالتمس فوجد فاتي به حتى نظرت اليه على نعت رسول الله صلى الله
عليه وسلم الذي نعت ونيز اين روايت را از بخاری ومسلم علامه سيوطی هم در جمع
الجوامع نقل کرده چنانچه شيخ علاء الدين علی بن حسام الدين الهندی الشهير بالمتقی
در کنز العمال فی سنن الاقوال والافعال تبويب جمع الجوامع سيوطی می‌آرد

ص ۲۲۸ نصف ثانی الفصل الثالث من كتاب الفتن من الكتاب الثالث من حرف الفاء

فان له اصحابا يحقر احدكم صلاته مع صلاتهم وصيامه مع صيامهم يقرؤن القرآن
لا يجاوز تراقيهم يمرقون من الدين كما يمرق السهم من الرمية ينظر الى
نصله فلا يوجد فيه شيء ثم ينظر الى نضيه وهو قدحه فلا يوجد
فيه شيء ثم ينظر الى قذذه فلا يوجد فيه شيء قد سبق الفرث والدم
آيتهم رجل اسود احدى عضديه مثل ثدي المراة او مثل البضعة
تدردر يخرجون على حين فرقة من الناس خ م عن ابي سعيد وابو عبد الله
محمد بن يزيد بن ماجة القزويني در سنن خود گفته حدثنا ابو بكر بن ابي شيبة ثنا يزيد
بن هارون انبا محمد بن عمرو عن ابي سلمة قال قلت لابي سعيد الخدري هل
سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يذكر في الحرورية شيئا فقال سمعته
يذكر قوما يتعبدون يحقر احدكم صلاته مع صلاتهم وصومه مع صومهم
يمرقون من الدين كما يمرق السهم من الرمية اخذ سهمه فنظر في نصله فلم ير شيئا
فنظر في رصافه فلم ير شيئا فنظر في قدحه فلم ير شيئا فنظر في القذذ فتمارى
هل يرى شيئا ام لا وعماد الدين اسماعيل بن عمر الدمشقي المعروف بابن كثير الشافعي
در تاريخ خود گفته وقال احمد ثنا يزيد انبا محمد بن عمرو عن ابي سلمة قال جاء رجل

ص ۶۱ ج ۲۵ باب ذكر الخوارج

ص

الی ابی سعید فقال هل سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یذکر فی الحروریة شیئا قال یذکر قوما متعمقین فی الدین یحقر احدکم صلاته عند صلاتهم وصومه عند صومهم یمرقون من الدین کما یمرق السهم من الرمیة اخذ سهمه فنظر فی نصله فلم یر شیئا ثم نظر فی رصافه فلم یر شیئا ثم نظر فی القدذ فتماری هل یری شیئا ام لا رواه ابن ماجة عن ابی بکر بن ابی شیبة عن یزید بن هارون به ونیز در کنز العمال مسطور است ان فیکم قوما یعبدون ویدأبون حتی یعجبوا الناس وتعجبهم انفسهم یمرقون من الدین کما یمرق السهم من الرمیة حم عن انس قال ذکر ان النبی صلی الله علیه وسلم قال ولم اسمعه منه ازین روایت هم مدح عبادت خوارج ظاهر است چه ازان واضحست که حسب ارشاد جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم خوارج چندان اهتمام در عبادت خواهند کرد و کوشش دران خواهند نمود که مردم را بعجب خواهند آورد وظاهرست که این مدح اصلا نفعی بایشان نمی رساند بلکه شناعت حال شان دوبالا می گرداند همچنین وصف جاحظ بخوبیت و ناقد و ما ثله با وصف ظهور ناصبیت او نفعی باو نمی دهد و رونقی برای او نمی نهد و نیز در کنز العمال مسطورست یخرج قوم احداء اشداء ذلقة السنتهم بالقران یقرؤنه ینثرون نثر الدقل لا یجاوز تراقیهم فاذا رایتموهم فاقتلوهم والماجور من قتله هولاء طب عن ابی بکرة ازین روایت که آنرا ابن حجر عسقلانی هم در فتح الباری از طبری نقل کرده واضحست که جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم خوارج را با حداء و اشداء وصف کرده وظاهرست که لفظ اشداء از الفاظ نهایت مدح ست که در قرآن شریف

صـ ۵۵۴ الفصل الثالث من کتاب الفتن وهو الکتاب الثالث من حرف الفاء

در حق صحابه وارد شده قال الله تعالی محمد رسول الله نیز دربن روایت وصف ایشان بذلاقت لسان شان بقران واقع ست و پرظاهرست که این اوصاف ثلثه هرگز دلیل برائت خوارج ... ... اوصاف ثلثه جاحظ اعنی خریت و ناقد و بصیر دلیل برائت او از نصب و عداوت نیست کما هو ظاهر مستنیر و لا ینبئك مثل خبیر و ابن حجر عسقلانی در فتح الباری در شرح حدیث ابی سعید که در کتاب استتابة المرتدین مذکورست گفته قوله تحقرون بفتح اوله ای تستقلون قوله صلوتکم مع صلوتهم زاد فی روایة الزهری عن ابی سلمة کما فی الباب بعده و صیامکم مع صیامهم و فی روایة عاصم بن شمیخ عن ابی سعید تحقرون اعمالکم مع اعمالهم و وصف عاصم اصحاب نجدة الحروری بانهم یصومون النهار و یقومون اللیل و یاخذون الصدقات علی السنة اخرجه الطبری و مثله عنده من روایة یحیی بن ابی کثیر عن ابی سلمة و فی روایة محمد بن عمرو عن ابی سلمة عنده یتعبدون یحقر احدکم صلوته و صیامه مع صلوتهم و صیامهم و مثله من روایة انس عن ابی سعید و زاد فی روایة الاسود بن العلاء عن ابی سلمة و اعمالکم مع اعمالهم و فی روایة سلمة بن کهیل عن زید بن وهب عن علی لیست قراءتکم الی قراءتهم شیئا و لا صلوتکم الی صلوتهم شیئا اخرجه مسلم و الطبری و عنده من طریق سلیمان التیمی عن انس ذکر لی عن رسول الله صلی الله علیه و سلم قال ان فیکم قوما یدأبون و یعملون حتی یعجبوا الناس و تعجبهم انفسهم و من طریق حفص بن اخی انس عن عمه بلفظ یتعمقون فی الدین و فی حدیث

(حاشیه: والذین معه اشداء علی الکفار رحماء بینهم — ص ۲۸۰ / ۱۴۳ جلد دوازدهم)

قول ابن عباس فی الخوارج لم ار اشد اجتهادا منهم

ابن عباس عند الطبرانی فی قصة مناظرته للخوارج قال فاتيتهم فدخلت
علی قوم لم ار اشد اجتهادا منهم ایدیهم کانها ثفن الابل و وجوههم
معلمة من آثار السجود واخرج ابن ابی شیبة عن ابن عباس انه ذکر
عنده الخوارج واجتهادهم فی العبادة فقال لیسوا اشد اجتهادا من
الرهبان ازین عبارت ظاهرست که عاصم در وصف اصحاب نجده حروری گفته
که ایشان روزه می دارند بروز و قیام می کنند بشب و اخذ می نمایند صدقات را
بسنت و این هم مدح صریح و ثنای عظیمست و نیز ازین عبارت ظاهرست که در
روایت اسود بن العلا از ابی سلمه لفظ اعمالکم مع اعمالهم هم مذکورست و چون لفظ
اعمالکم جمع مضافست مفید عموم خواهد شد علی ما صرح به علماء الاصول
واعترف به الرشید عمدة الفحول کما سبق پس ازین روایت ثابت شد که
صحابه جمیع اعمال خود را تحقیر خواهند کرد بمقابله اعمال خوارج و هر چند بعد ثبوت تحقیر
صلوة و صوم صحابه تحقیر دیگر اعمال شان باولویت ثابت میشد لکن ازین روایت
هم باولویت و هم بمنطوق عموم ثابت می شود پس معلوم شد که جمیع اعمال خوارج
بالاتر از اعمال صحابه بود و این نهایت مدح و تعظیم ستو این روایت را که در ان
اعمالکم مع اعمالهم هم مذکورست مالک بن انس هم در موطا آورده است چنانچه
ابو السعادات مبارک بن محمد المعروف بابن الاثیر الجزری در جامع الاصول لاحادیث
الرسول بعد ذکر احادیث عدیده در باب خوارج گفته واخرج الموطا الروایة الاولی
من افراد البخاری و قال تحقرون صلاتکم مع صلاتهم و صیامکم
مع صیامهم واعمالکم مع اعمالهم و نیز ازین عبارت فتح الباری واضح است

۳۲۱
ص ۶۰۴
قصه ایجل من الفصل السادس
فی القتال الحادث بین الصحابة
والتابعین من الکتاب الثالث
من حرف الفاء

که ابن عباس در حق خوارج گفته که ندیدم کسی را که شدیدتر باشد از روی اجتهاد از ایشان
که دستهای شان مثل ثفن ابل بود و روهای شان نشان کرده شده بود از آثار سجود
(ثفنه کفته آنچه بر زمین رسد از شتر چون بخسپد یا بنشیند از زانو و سینه و دست و جز آن ۱۲)
و این هم نهایت مدح و تعظیم خوارج است لکن پر ظاهر است که اصلا نفعی بایشان
نمی رساند و هرگز ایشان را از مغاک ضلال و هلاک بر نمی آرد و نیز در حدیث در حق
خوارج وارد است که تلاوت خواهند کرد کتاب خدا در حالیکه تازه باشد و اینهم مدح
صریحست مسلم در صحیح خود گفته حدثنا قتیبة بن سعید قال نا عبد الواحد عن

۳۴۱ نصف اول ص ۲۹۵ باب اعطاء المؤلفة ومن یخاف علی ایمانه ان لم یعط من کتاب الزکوة

عمارة بن القعقاع قال نا عبد الرحمن بن ابی نعم قال سمعت ابا سعید
الخدری یقول بعث علی بن ابی طالب الی رسول الله صلی الله علیه وسلم
من الیمن بذهبة فی ادیم مقروظ لم تحصل من ترابها قال فقسمها بین
اربعة نفر بین عیینة بن بدر والاقرع بن حابس و زید الخیل والرابع
اما علقمة بن علاثة واما عامر بن الطفیل فقال رجل من اصحابه کنا
نحن احق بهذا من هؤلاء قال فبلغ ذلک النبی صلی الله علیه وسلم فقال
الا تأمنونی وانا امین من فی السماء یاتینی خبر السماء صباحا ومساء
قال فقام رجل غائر العینین مشرف الوجنتین ناشز الجبهة کث اللحیة
محلوق الراس مشمر الازار فقال یا رسول الله اتق الله فقال ویلک
اولست احق اهل الارض ان یتقی الله قال ثم ولی الرجل فقال خالد بن
الولید یا رسول الله الا اضرب عنقه فقال لا لعله ان یکون یصلی قال
خالد وکم من مصل یقول بلسانه ما لیس فی قلبه فقال رسول الله صلی الله
علیه وسلم انی لم اومر ان انقب عن قلوب الناس ولا اشق بطونهم قال ثم

ظر الیہ وھو مقفٍ فقال انہ یخرج من ضئضئ ھذا قوم یتلون کتاب اللہ رطبا
لا یجاوز حناجرھم یمرقون من الدین کما یمرق السھم من الرمیۃ قال اظنہ
قال لئن ادرکتھم لاقتلنھم قتل ثمود وحدثناہ عثمان بن ابی شیبۃ نا جریر
عن عمارۃ بن القعقاع بھذا الاسناد وقال وعلقمۃ بن علاثۃ ولم یذکر
عامر بن الطفیل وقال ناتی الجبھۃ ولم یقل ناشز وزاد فقام الیہ عمر بن الخطاب
فقال یا رسول اللہ الا اضرب عنقہ قال لا ثم ادبر فقام الیہ خالد سیف اللہ
فقال یا رسول اللہ الا اضرب عنقہ قال لا فقال انہ سیخرج من ضئضئ
ھذا قوم یتلون کتاب اللہ لینا رطبا وقال قال عمارۃ حسبتہ قال لئن
ادرکتھم لاقتلنھم قتل ثمود و ابو العباس احمد بن عمر بن ابراھیم القرطبی در مفھم لما اشکل
من تلخیص کتاب مسلم گفتہ قولہ یتلون کتاب اللہ رطبا فیہ ثلثۃ اقوال احدھا
انہ الحذق بالتلاوۃ والمعنی انھم یاتون بہ علی احسن احوالہ والثانی یواظبون
علی تلاوتہ فلا تزال السنتھم رطبۃ بہ والثالث ان یکون کنایۃ عن حسن الصوت
بالقراءۃ و ابن حجر عسقلانی در فتح الباری گفتہ ووقع فی روایۃ لمسلم یقرؤن
القران رطبا قیل المراد الحذق فی التلاوۃ ای یاتون بہ علی احسن
احوالہ وقیل المراد انھم یواظبون علی تلاوتہ فلا تزال السنتھم رطبۃ
بہ وقیل ھو کنایۃ عن حسن الصوت بہ حکاھا القرطبی ویرجح الاول
ما وقع فی روایۃ ابی الوداک عن ابی سعید عند مسدد یقرؤن القرآن
کاحسن ما یقرؤہ الناس و یؤید الاخر قولہ فی روایۃ مسلم عن ابی بکرۃ عن
ابیہ قوم اشداء احداء ذلقۃ السنتھم بالقران اخرجہ الطبرانی انتھی ازین

ص ۱۰۴ / ۳۰۳ ربع ثانی
من باب
الرضی بما قسم رسول اللہ
و بما حکم من کتاب الزکوۃ

ص ۱۴۵ / ۸۰ ج ۴
باب من ترک قتال الخوارج
للتالف لئلا ینفر الناس
عنہ من کتاب استتابۃ
المرتدین

هر دو عبارت ظاهرست که بعض شراح حدیث در تفسیر فقره یتلون کتاب الله رطبا
افاده کرده اند که مراد ازان حذق در تلاوت ست واین بعض بر مجرد اثبات حذق در
تلاوت اکتفا نکرده بلکه در تفسیر آن گفته یعنی بجا خواهند آورد خوارج کتاب خدا را
بر احسن احوال آن وفی هذا من المدح العظیم والثناء الجلیل ما لا یخفی وقعه
علی المتدبر النبیل ونیز وصف جاحظ بخریت وناقد ومثل آن ان سلم کونه
علی سبیل التحقیق مثل وصف شعر امیة بن ابی الصلت بایمان ست چه از احادیث
وغیر آن ظاهرست که جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم در حق امیه فرموده
آمن شعره وکفر قلبه پس هرگاه وصف جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم شعر امیه بن ابی
الصلت را بایمان مستلزم نجات امیه بن ابی الصلت ومثبت اسلام او نگردید بلکه همراه همان
وصف تصریح بکفر قلب او وارد باشد اثبات دلالت ونقد وبصارت جاحظ بسبب
اعتراف او بامر حق در تحقیق خطبه جناب امیر المؤمنین علیه السلام چگونه او را مبری
ومنزه از ناصبیت وعداوت خواهد کرد بلکه جاحظ مصداق آمن کلامه وکفر
قلبه خواهد شد هذا بالنظر الی کلامه الحق واما النظر الی کلامه الباطل
فکفره ظاهر مثل کفر قلبه ومحمد بن یوسف شامی در کتاب سبل الهدی والرشاد
فی سیرة خیر العباد گفته قال ابن اسحق وجلس رسول الله صلی الله علیه وسلم
یوما فیما بلغنی مع الولید بن المغیرة فی المسجد فجاء النضر بن الحارث
حتی جلس معهم وفی المجلس غیر واحد من قریش فتکلم رسول الله صلی الله
علیه وسلم فعرض له النضر فکلمه رسول الله صلی الله علیه وسلم حتی
[illegible] علیه وعلیهم [illegible] وما تعبدون من دون الله

جواب سعی ابن حجر [illegible]

ذکر [illegible]

صـ ۱۹۵ ج اول
باب [illegible]

جواب ابن الزبعری از قرآن مجید

من الاوثان حصب جهنم وقودها انتم لها واردون داخلون فيها ولو كان هؤلاء الاوثان آلهة كما زعمتم ما وردوها دخلوها وكل من العابدين والمعبودين فيها خالدون لا خلاص لهم عنها لهم للعابدين فيها زفير صياح وهم فيها لا يسمعون ثم قام رسول الله صلى الله عليه وسلم واقبل عبد الله بن الزبعرى بزاى فباء موحدة مكسورتين فعين مهملة ساكنة فراء فالف مقصورة واسلم بعد ذلك حتى جلس اليهم فقال الوليد بن المغيرة لعبد الله بن الزبعرى والله ما قام النضر بن الحارث لابن عبد المطلب انفا وما قعد وقد زعم محمد انا وما نعبد من الهتنا هذه حصب جهنم فقال عبد الله اما والله لو وجدته لخصمته فسلوا محمدا اكل ما يعبدون من دون الله في جهنم مع من عبده فنحن نعبد الملئكة واليهود تعبد عزيرا والنصارى تعبد عيسى بن مريم فعجب الوليد ومن كان معه في المجلس من قول عبد الله ورأوا انه قد احتج وخاصم فذكر ذلك لرسول الله صلى الله عليه وسلم كل من احب ان يعبد من دون الله فهو مع من عبده انهم انما يعبدون الشياطين وامرتهم بعبادته فانزل الله تعالى ان الذين سبقت لهم منا الحسنى وهي السعادة او التوفيق للطاعة او البشرى بالجنة وهم من ذكر اولئك عنها مبعدون لانهم يرفعون الى اعلا عليين لا يسمعون حسيسها صوتها وهم فيما اشتهت انفسهم من النعيم خالدون دائمون لا يحزنهم الفزع الاكبر وهو ان يؤمر بالعبد الى النار وتتلقاهم يستقبلهم

تقریر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم

الملائکة عند خروجهم من القبور ویقولون لهم هذا یومکم الذی
کنتم توعدون فی الدنیا تنبیه قال السهیلی لو تامل ابن الزبعری وغیره
من کفار قریش الآیة لرای ان اعتراضه غیر لازم من وجهین احدهما
انه خطاب متوجه علی الخصوص لقریش وعبدة الاصنام وقوله انا
نعبد الملائکة حیدة[۱] وانما وقع الخطاب والمحاجة فی اللات والعزی
وهبل وغیر ذلک من اصنامهم والثانی ان لفظ التلاوة انکم وما تعبدون
ولم یقل ومن تعبدون فکیف یلزم اعتراضه بالمسیح وعزیر والملائکة
وهم یعقلون والاصنام لا تعقل ومن ثم جاءت الآیة بلفظ ما الواقعة
علی ما لا یعقل انتهی وقال بعض العلماء ان ابن الزبعری من فصحاء العرب
لا یخفی علیه موضع من وما وانما ایراده من جهة القیاس بعموم المعنی
الذی یعمّ الحکم فیه لعموم علته ای ان کان کونه [illegible] یجب ان یکون
حصب جهنم فهذا المعنی موجود فی الملائکة [illegible] وعزیر اجیب بالفارق
من وجوه الاول ان الآیة المتقدمة لان عزیرا والمسیح ممن سبقت لهم الحسنی
فالتسویة بین الملائکة والانبیاء وبین الاصنام والشیاطین من جنس
التسویة بین البیع والربا وهو شان اهل الباطل یسوّون بین ما فرق
الشرع والعقل والفطرة بینه ویفرقون بین ما سوّی الله ورسوله
بینه الثانی الاوثان حجارة غیر مکلفة ولا ناطقة فاذا حصبت بها جهنم
اهانة لها ولعابدیها امکن فی ذلک تعذیب من یستحق العذاب
الثالث ان من عبد هؤلاء بزعمه فانهم لم یدعوا الی انفسهم وانما

[۱] الحیدة بفتح الحاء المهملة وسکون المثناة التحتیة ای العدول ۱۲

عبد المشرکون الشیاطین و توهموا ان العبادة لهؤلاء و قد برّا الله تعالی الملائکة والمسیح و عزیرًا من ذلک فما عبدوا الا الشیاطین و هذه کلها منتزعة من قوله تعالی ان الذین سبقت لهم منا الحسنی و اذا تأمل قوله وقودها الناس والحجارة خرج من کلامه ان معبودهم معهم المشتعل علیهم و هو ابلغ فی النکال و قطع الآمال ازین عبارت واضح است که بعض علما کلام سهیلی را که بافاده عدم تامل و فقدان تدبر ابن الزبعری کافر طریق تهجین و تشنیع بر او بیموده رد نموده و در صدد حمایت ابن الزبعری و مدح و ثنای او بر آمده و در حقیقت نقد و تحقیق و ثقوب نظر و حدت خاطر و اقفیت او بمدرک قیاس عقلی و عموم معنوی که از مباحث غامضه اصول است ثابت کرده و بتصریح تمام افاده کرده که ابن الزبعری از فصحای عرب است و مخفی نمی ماند بر او موضع یا من و بر ظاهر است که این همه مدح و ثنا و حمایت در مقام تحقیق و مقام تایید ردّ او بر قرآن و بر حضرت سید الانس والجان صلی الله علیه و آله و سلم است پس اگر مدح جاحظ در مقام الزام و مقام تایید او حق را کرده شود کدام مقام تعجب است و هرگاه مدح ابن الزبعری و این همه تایید او دلیل اسلام او نباشد چگونه مدح جاحظ او را حال علی سبیل التحقیق دلیل برائت او از ناصبیت کرده و نیز محمد بن یوسف شامی در سبل الهدی و الرشاد گفته روی الحاکم والبیهقی و ابو نعیم و قاسم بن ثابت عن علی رضی الله عنه قال لما امر الله عز وجل نبیه صلی الله علیه و سلم ان یعرض نفسه علی قبائل العرب خرج و انا معه فذکر الحدیث الی ان قال ثم دفعنا الی مجلس آخر علیهم السکینة والوقار فتقدم ابو بکر فسلم فقال من القوم قالوا من

۱۹۳ ربیع اول
ص ۳۳۷
الباب الثالث والثلاثون عرض النبی نفسه الکریمة علی القبائل من جماع ابواب بعض الامور الکائنة بعد بعثته
وصف کفار به سکینه و وقار از سبل الهدی

قال ابوبکر فی حق الکفار ہولاء غرر الناس

شيبان بن ثعلبة فالتفت ابو بكر الى رسول الله صلى الله عليه وسلم وقال
بابي وامي هؤلاء غرر الناس وفيهم مفروق بن عمرو وهانئ بن قبيصة والمثنى
بن حارثة والنعمان بن شريك وكان مفروق قد غلبهم لسانا وجمالا
وكانت له غديرتان تسقطان على تريبته وكان ادنى القوم مجلسا
من ابى بكر فقال ابو بكر كيف العدد فيكم فقال مفروق انا لنزيد على
الالف ولن تغلب الف من قلة فقال ابو بكر وكيف المنعة فيكم فقال
مفروق انا لاشد ما نكون غضبا حين نلقى واشد ما نكون لقاء حين
نغضب وانا لنؤثر الجياد على الاولاد والسلاح على اللقاح والنصر من
عند الله يديلنا مرة ويديل علينا اخرى لعلك اخو قريش فقال ابو بكر
ان كان بلغكم انه رسول الله صلى الله عليه وسلم فها هو ذا فقال مفروق
الى ما تدعوا يا اخا قريش فقال رسول الله صلى الله عليه ادعوكم الى شهادة
ان لا اله الا الله وحده لا شريك له وانى عبد الله ورسوله والى ان
تؤوونى وتنصرونى فان قريشا قد تظاهرت على الله وكذبت رسوله و
واستغنت بالباطل عن الحق والله هو الغنى الحميد فقال مفروق والى
ما تدعوا ايضا يا اخا قريش فوالله ما سمعت كلاما احسن من هذا
فتلا رسول الله صلى الله عليه وسلم قل تعالوا اتل ما حرم ربكم
عليكم ان لا تشركوا به شيئا وبالوالدين احسانا ولا تقتلوا اولادكم
من املاق نحن نرزقكم واياهم ولا تقربوا الفواحش ما ظهر منها
وما بطن ولا تقتلوا النفس التي حرم الله الا بالحق ذلكم وصاكم به لعلكم

مدح کفار کلام جناب رسالتمآب

تعقلون فقال مفروق دعوت والله الى مكارم الاخلاق ومحاسن الاعمال
ولقد افك قوم كذبوك وظاهروا عليك ثم رد الامر الى هانى بن قبيصة
فقال وهذا هانى شيخنا وصاحب ديننا فقال هانى قد سمعت مقالتك
يا اخا قريش وانى ارى تركنا ديننا واتباعنا دينك لمجلس جلسته الينا لا اول له
ولا آخر لذل فى الرأى وقلة نظر فى العاقبة ان الزلة مع العجلة وانا نكره ان نعقد
على من وراءنا عقدا ولكن نرجع وننظر ثم كانه احب ان يشركه المثنى بن
حارثة فقال هذا المثنى شيخنا وصاحب حربنا فقال المثنى واسلم بعد
ذلك قد سمعت مقالتك يا اخا قريش والجواب فيه جواب هانى
بن قبيصة فى تركنا ديننا ومتابعتنا دينك وانا انما نزلنا بين صريين
احدهما اليمامة والآخر السمامة فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم
ما هذان الصريان قال انهار كسرى ومياه العرب فاما ما كان من انهار كسرى
فذنب صاحبه غير مغفور وعذره غير مقبول وانا انما نزلنا على عهد
اخذه علينا كسرى ان لا نحدث حدثا ولا نؤوى محدثا وانى ارى هذا
الامر الذى تدعونا اليه يا اخا قريش مما تكرهه الملوك فان احببت ان
نؤويك وننصرك مما يلى مياه العرب فعلنا فقال رسول الله صلى الله عليه
وسلم ما اسأتم فى الرد اذ افصحتم بالصدق وان دين الله عز وجل لن
ينصره الا من حاطه من جميع جوانبه ارأيتم ان لم تلبثوا الا قليلا حتى يورثكم
الله تعالى ارضهم وديارهم واموالهم ويفرشكم نساءهم اتسبحون الله تعالى
وتقدسونه فقال النعمان اللهم فلك ذاك فتلا عليهم رسول الله صلى الله

علیه وسلم یا ایها النبی انا ارسلناک شاهداً ومبشراً ونذیراً وداعیاً الی الله باذنه
وسراجاً منیراً انتهی وصف رسول الله صلی الله علیه وسلم ازین روایت ظاهرست
که حضرت عتیق در حق کفار و مشرکین فرموده که ایشان اغمار ناس اند و ظاهرست که این مدح
صریح و تعظیم جلیل ست پس هرگاه بودن این قوم غمر ناس مخرج شان از کفر و شرک
نگردید ناقد و خریت و بصیر بودن جاحظ چگونه او را از نصب و عداوت بدر آرد
و نیز ازین روایت واضحست که هانی بن قبیصه بجواب دعوت جناب رسالتماب
صلی الله علیه و آله وسلم بسوی اسلام بتاکید و اهتمام العیاذ بالله قبح قبول دعوت
آنحضرت ظاهر کرده که ترک دین خود و اتباع دین آنحضرت را بسبب مجلس سراپا برکت
آنحضرت که آنرا بجلسه لا اول له ولا آخر اهانت نموده ذل فی الرای و قلت نظر در عاقبت
قرار داده و عجلت قبول اسلام را سبب زلت گمان برده و همین جواب سراسر
ناصواب را مثنی بن حارثه پسندیده و گفته والجواب فیه جواب هانی بن
قبیصة فی ترکنا دیننا ومتابعتنا دینک و عذر اخذ کسری عهد را از بهر آن
افزوده و بسبب کراهت ملوک دین آنحضرت را استنکاف خود از قبول آن ظاهر کرده
و با این همه استبداد و اصرار این کفار بر شرک و انکار جناب سرور کائنات علیه
و آله الاطهار آلاف التحیات من الملک الجبار نفی اسارت از ایشان در رد دعوت
آنحضرت فرموده و ایشان را بافصاح بالصدق وصف فرموده پس هرگاه وصف
کفار و مشرکین لئام و عبده اصنام بافصاح بالصدق و نفی اسارت در رد دعوت
جناب سرور انام صلی الله علیه و آله الکرام جائز گردد در وصف جاحظ بخریت
و ناقد بصیر کدام مقام استعجاب و نکیرست و نیز ظاهرست که نفی اسارت از کفار

جواب طعن [illegible]

اشرار در ردّ دعوت سرور مختار صلی الله علیه وآله الاطهار و هم وصف ایشان بصدق
گفتار در اظهار اعتذار از مخالفت و انکار آن سرور اخیار بمراتب شتی اهون ہست
از ذکر عباسیه بدکردار درکتاب مجالس و نسبت تشیع عام بایشان که اصلا مثبت تحجب
نیست و اگر بالفرض اهون نیست اقلا بلاشک و ریب وافع اعتراض و عیب ہست و نیز
ازین روایت فائده دیگر بس عمده واضح می گردد و بیانش آنکه ازان ظاہر ست که جناب
امیر المومنین علیه السلام اثبات سکینه و وقار برای این کفار فرموده حیث قال ثم دخلنا
الی مجلس آخر علیهم السکینة و الوقار پس ہرگاه اثبات سکینه و وقار برای مشرکین
وکفار جائز گردد اگر بالفرض در آیه فانزل الله سکینته علیه مرجع ضمیر حضرت عتیق
با توقیر باشد کدام مقام افتخار و استبشار برای مهتدین شهر ستطیر ست و بملاحظه
این ارشاد ہم بنای تمسک فاضل رشید بوصف جاحظ بخریت و ناقد که خود
بآب رسیده ست و از غرائب امور آنست که جناب شاہصاحب بعض نزاریه را
که ولد الزنا بودن او و انهماک او در زندقه و کفر و اسقاط جمیع تکالیف شرعیه و تحلیل
جمیع محرمات و کذب و افترا بر خالق کائنات بارسال امر غیب باین شناعات
ثابت فرموده اند بمدح بلیغ ستوده یعنی فرموده که او خیلی مرد عاقل و بلیغ و حاضر
جواب و خوش محاوره بود چنانچه در باب اول همین کتاب خود یعنی تحفه می فرمایند
ونزاریه را صباحیه و حمیریه نیز گویند و عنقریب وجه این تسمیه معلوم شود و نیز نزاریه را
مستقطیه و سقطیه نیز گویند زیراکه مذهب ایشان آنست که امام مکلف بفروع نیست
و او را میرسد که بعض تکالیف یا جمیع تکالیف را از مردم ساقط کند و از خرافات
ایشان آنست که حسن بن صباح حمیری در مصر آمد و با بعضے از زنان نزار که در دست

۱۱ لاحظ

تصریح شاہصاحب ببعض
نزاریه بکفر و الحاد و ولد الزنا بودن

ص ۳۶ / ۶۶۶
باب اول از ابواب تحفه

مدح شاه عبدالعزیز ولد الزنا و کافر را

برادرزاده خود محبوس بود ملاقی شد و یک طفل صغیر را از نزد آن زن بدست آورد و گفت که این طفل پسر نزار است او را گرفته بشهری رسانید و او را هادی نام کرد و بنام او دعوت آغاز نهاد و مردم گرد او فراهم آمدند و انبوه بسیار شد و بر قلعه الموت و دیگر قلاع طبرستان مستولی شد و اهل و عیال و اموال خود را در قلعه الموت همراه هادی نگاه میداشت تاآنکه مرگ او را در رسید و هنوز هادی طفل بود کیا نام شخصی را خلیفه خود ساخت و او را بتربیت هادی و اکرام و توقیر او وصیت بالغه نمود و چون کیا رام و اپسین شد پسر خود را که محمد بن کیا نام داشت نائب خود ساخت و او را بمعه حسن صباح بخدمت و توقیر هادی اهتمام تمام کرد روزی این هادی اشتیاق و فوط غلبه کرده بود زوجه ابن کیا را طلبیده وطی کرد زیراکه نزد ایشان جمیع محرمات برای امام حلال اند و او را میرسد که هرچه خواهد بکند لایسأل عما یفعل شان اوست اتفاقا زوجه ابن کیا از آن وطی بار دار شد و پسری آورد که او را حسن نام کردند و هادی درین اثنا درگذشته بود و اظهار زوجه ابن کیاست اکثر اتباع هادی این قبول داشتند و طائفه شک نمودند و گفتند که موطوءه هادی زن دیگر بود و زوجه ابن کیا نیز مقارن این حال از شوهر خود بار دار شده بود اتفاق ولادت هر دو زن در یک ساعت شد زوجه ابن کیا پسر آن زن را که نطفه هادی بود به پسر خود بدل کرد و او را حسن نام نهاد علی ای حال بعد از مردن ابن کیا حسن خود را از اولاد نزار وانمود و پسر هادی قرار داد و دعوی امامت آغاز نهاد و خیلی مرد عاقل و بلیغ و حاضر جواب و خوش محاوره بود و خطب بسیار میگفت و دران خطب همین مضمون را بتاکید و تقریر بیان میکرد که امام را میرسد که هرچه خواهد بکند و اسقاط تکالیف شرعیه نماید و مرا امر الهی چنین از غیب میرسد

شاه عبدالعزیز ... ولد الزنا را ... مدح کرده ... و بلیغ و حاضر جواب و خوش محاوره بوده

[illegible]

که از شما جمیع تکالیف شرعیه ساقط کنم و جمیع محرمات را مباح سازم هرچه خواهید کرده باشید بشرطیکه باهم تقاتل و تنازع نکنید و از اطاعت امام خود بیرون نروید انتهی از این عبارت سراسر بلاغت در کمال ظهور و وضوح ثابت ست که جناب شاهصاحب تولد این ناکس از زنا دادی مفضل که بازن محمد بن کیا که محسن و مربی او بوده با فحش طرق واقع ساخته ثابت فرموده اند و باز کفر و عناد و زندقه و الحاد و انهماک او در اسقاط تکالیف شرعیه واجبات و تحلیل محرمات و اباحت منهیات ثابت فرموده و مع ذلک او را خیلی عاقل گفته بمجرد اثبات عقل برای او اکتفا نکرده کمال عقل برای او ثابت فرموده و بدان هم اکتفا نموده بلاغت و حاضر جوابی و خوش محاوره بودن این ولد الزنا هم بیان کرده اند و هرگاه این همه مدح و ثنای جمیل این ولد الزنا که کافر ملحد و زندیق بحت بوده روا باشد و مانع از تکفیر و تضلیل و اثبات حرامزادگی او نگردد اوصاف جاحظ چرا او را از ناصبیت و الحاد بدر آرد و باید دانست که صفت عقل از عمده صفات جلیله و اجل محامد جمیله است که باثبات مجرد عقل برای حضرت ثانی فاضل رشید در شوکت می نازد و آنرا مانع از حمل کلام حضرتش بر سخافت و تناقض می گرداند پس شاهصاحب این ولد الزنا را باثبات کمال عقل برای او بمرتبه بالاتر از خلافتماب نشانیده اند و بدرجه عالیه تفضیل و ترجیح رسانیده اند

[illegible]

فاضل رشید در کتاب شوکت عمریه بجواب این قول وجه چهارم روایتی ست که شاه ولی الله محدث دهلوی والد فاضل معاصر شاه عبدالعزیز دهلوی در کتاب ازالة الخفا آورده و هذه عبارته علی ما نقل عنه بعض الثقات لاحمد بن حنبل عن جابر عن عبدالله تمتعنا مع رسول الله و مع ابی بکر فلما ولی

ص
فائده ثالثه از بارقه ضیغمیه

فاضل رشید ادعای عاقل برای ثانی نموده و اجمل کلامش مستلزم تناقض و انکار قرآن و رسول شده و
وشاه عبد العزیز ولد الزنا را کافر را خیلی عاقل گفته اند

عمر بن الخطاب للناس قال ان القرآن هو القرآن وان الرسول هو الرسول كانتا متعتان على عهد رسول الله احدهما متعة الحج والاخرى متعة النساء معناه ليستا بعده انتهى خلاصه ش آنکه من منکر قرآن و رسول نیستم لیکن رای من مقتضی تحریم متعتین و ظاهر این کلام و صریح قول او و لیستا بعده دلالت دارد برانیکه در زمان آنحضرت منسوخ نشده انتهی وعجب ترآنکه صاحب رساله خود در ترجمه قول حضرت عمر گفته که من منکر قرآن و رسول نیستم و بعد ازان در ترجمه جمله لیستا بعده افاده فرموده که لیکن رای من مقتضی تحریم متعه است انتهی واین ترجمه مستلزم تناقض و تهافت در کلام است چه منطوق کلام اول عدم انکار قرآن و رسول است و تحریم متعه بمقتضای رای خود بی آنکه خدا و رسول حرام کرده باشند ادعای منصب تشریع برای خود و آن مستلزم انکار قرآن منزل و خاتم الرسل است پس ترجمه که صاحب رساله بیان نموده بجهت استلزام تناقض و تهافت در کلام عاقل در نظر اولی الابصار ساقط از درجه اعتبار انتهی ازین عبارت ظاهر است که فاضل رشید بسبب آنکه حضرت ثانی را عاقل قرار داده بلا اثبات این وصف برای او نزد اهل حق زبان اعتراض می گشاید و اظهار عجب از ذکر ترجمه که مثبت تناقض و تهافت در کلام عمری باشد آغاز می نهد و شان خلافتمآب را بسبب ادعای عاقل بودن حضرتش بالاتر از ارتکاب تناقض و تهافت و جسارت بر امری که مستلزم انکار قرآن و جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم باشد گردانیده و شاه صاحب این ولد الزنا را خیلی عاقل گفته اند و ظاهر است که لفظ خیلی عاقل ابلغ است از لفظ محض عاقل که فاضل رشید آنرا برای خلافتمآب ثابت کرده پس هرگاه محض عاقل باین مرتبه جلیل و عظیم باشد از کمال

جلالت و عظمت خلیل عاقل چه می پرسی و کمال عجب اینست که فاضل رشید با این همه قرب و
اختصاص بشاهصاحب و ذب حریم شان و حمایت افادات تحفه باب اول آنرا هم
تفحص نفرمودند که بادعای محض عاقلیت خلیفه ثانی رفع نقیصه مناقضت از کلام شاهصاحب و صیانت
شان از تحریم حلال الهی خواستند و ندانستند که محض عاقلیت در چه حسابست کمال
عقل ابن ولد الزنا نزد شاهصاحب مانع از اثبات الحاد و کفر و زندقه و جسارت او
بر تحلیل جمیع محرمات و اسقاط کل واجبات نیست پس صرف عقل خلیفه ثانی چگونه مانع از
جسارت او بر تحریم حلال می تواند شد و ابو العباس احمد بن عمر القرطبی در مفهم شرح
صحیح مسلم در شرح حدیث سوال هرقل ملک روم از ابوسفیان حالات جناب رسالتمآب
صلی الله علیه و آله وسلم را که در ما بعد انشاء الله تعالی مذکور می شود گفته اذا تاملت
هذا الحدیث علمت فطنة هذا الرجل وجودة قریحته وحسن فکره وسیاسته
وتثبته وانه علم صحة نبوة نبینا محمد صلی الله علیه وسلم وصدقه
غیر انه ظهر منه بعد هذا ما یدل علی انه لم یؤمن ولم ینتفع بذلك
العلم الذی حصل له فانه هو الذی جیش الجیوش علی اصحاب رسول الله
صلی الله علیه وسلم وقاتلهم والب علیهم ولم یقصر فی تجهیز الجیوش
علیهم وارسالها الیهم الجموع العظیمة من الروم وغیرهم الکرة بعد الکرة
فیهزمهم الله ویهلکهم ولا یرجع الیهم منهم الا قلیلهم واستمر علی ذلك الی
ان مات وقد فتح الله علی المسلمین اکثر بلاد الشام ثم ولی ولده بعده وعلیه
فتحت جمیع البلاد الشامیة وبهلاکه هلکت المملکة الرومیة
ازین عبارت ظاهرست که قرطبی برای هرقل کافر فطنت و جودت قریحت و حسن فکر

ربیع ثانی ۲۷۴ ص ۳۰۳ الا من باب کتاب النبی صلی الله علیه وسلم الی هرقل من کتاب الجهاد

اثبات قرطبی فطنت هرقل کا و جودت قریحت و حسن فکر و سیاست و تثبت او

وسیاست و تثبت ثابت کرده پس چگونه اثبات دلالت و نقد و بصارت برای جاحظ بسبب اعتراف او بامر حق دلیل براءت او از نصب نمی تواند شد و نیز قرطبی در مفهم در شرح قول هرقل که بترجمان خود بعد طلب ابوسفیان و اصحاب او نزد خود گفته قل لهم انی سائل هذا عن الرجل الذی یزعم انه نبی فان کذبنی فکذبوه گفته کذبنی بفتح الذال وتخفیفها وبالنون یعنی انه ان کذب لی فاظهروا اکذبه وهو قد یتعدی بحرف الجر وبغیره یقال کذبته وکذبت له وکذبوه مشدد الذال ای عرفونی بکذبه واظهروا کذبه ولذلک اجلس اصحابه خلفه وانما سال عن اقربهم نسبا منه لانه اعلم بدخلة امر صاحبه فی غالب الحال وهذه کلها التفاتات من هرقل تدل علی قوة عقله ازین عبارت واضحست که این همه التفاتات هرقل دلائل قوت عقل اوست پس هرقل با آن کفر و شرک عاقل بلکه قوی العقل باشد و صفتیکه فاضل رشید برای خلیفه ثانی ثابت می سازد و بسبب آن تبریه او از تهافت و تناقض می نماید برای هرقل بقوت ثابت باشد پس در اثبات نقد و بصیرت و دلالت برای جاحظ بسبب تحقیق کلام جناب امیر المومنین با وصف ناصبیت و کفر او چه جای عجب ست و از عبارت سیر النبلا که در ما بعد مذکور خواهد شد ظاهرست که علامه ذهبی با وصف تفضیح و تقبیح جاحظ و اظهار بدع و ضلالات او و اثبات کذب و اختلاق و افترای و مجازفت او اولا یکبار بعلامه ذو فنون وصف کرده و مرة اخری تصریح کرده بآنکه او اخباری علامه صاحب فنون و ادب باهر و ذکاء بین ست پس هرگاه اثبات این مدائح عالیه در مقام تحقیق برای جاحظ مانع از تضلیل و تکذیب او نباشد و وصف

[illegible]

ص $\frac{۲۷۳}{۳۰۳}$

قال القرطبی هذه الالتفاتات من هرقل تدل علی قوة عقله

علامه ذهبی باوصف [illegible] جاحظ مدح او نموده

سید رضی طاب ثراه جاحظ را تخریج مثل آن ان سلم کونه علی سبیل التحقیق چگونه موجب
ابتهاج و استبشار حضرت رشید گردد و جاحظ را از مغاک ضلالت و بدعت ناصبیت
برآرد اندک انصاف باید کرد و از حق نباید گذشت و جواب تشبث فاضل رشید
بتالیف جاحظ رساله فضائل جناب امیر المومنین علیه السلام مکررا گذشته و
و باز درین مقام میگویم که تالیف جاحظ رساله در فضائل جناب امیر المومنین
علیه السلام مثل تالیف جمعی از اهل کتاب ست کتب عدیده در حمایت اهل اسلام
و اعتراف بفضائل جناب خیر الانام علیه و آله آلاف التحیة و السلام و بعض تراجم
این کتب درین زمان شائع ست نیز حال جاحظ مغرور مماثل ست با حال ابلیس مدحور که او
حسب افادات ائمه سنیه از اشرف ملائکه از ارباب اجنحه اربعه بود و از اشد ملائکه از روی
اجتهاد و اکثر ایشان از روی علم بود علامه سیوطی در تفسیر در منثور گفته اخرج ابن ابی
الدنیا فی مکاید الشیطان و ابن ابی حاتم و ابن الانباری فی کتاب الاضداد
و البیهقی فی الشعب عن ابن عباس قال کان ابلیس اسمه عزازیل و کان
من اشرف الملائکة من ذوی الاجنحة الاربعة ثم ابلس بعد و نیز در تفسیر
در منثور مذکورست و اخرج ابن اسحق فی المبتدأ و ابن جریر و ابن
الانباری عن ابن عباس قال کان ابلیس قبل ان یرکب المعصیة من الملائکة
اسمه عزازیل و کان من سکان الارض و کان من اشد الملائکة اجتهادا
و اکثرهم علما فذلک دعاه الی الکبر و کان من حی یسمون جنا و ظاهرست
که ابلیس با این همه شرفیت و سلطنت و علم و اجتهاد ابا و استکبار و اصرار بر انکار از امتثال
پروردگار ورزید و ملعون ابدی و مدحور سرمدی گردید پس جاحظ هم کو در فضائل

صه ۳۰۳ ثلث اول
و اذ قلنا للملائکة اسجدوا لادم
من سورة البقرة

جناب امیر المومنین علیه السلام رساله نوشته لکن چون وی خود تالیف کتابی در ایراد
مطاعن و مناقص هم سیاه کرده نفعی باو نرسد چنانچه شرف و جلالت و عظمت
و کثرت علم و عبادت ابلیس را نافع نشد بسبب ابا و استکبار آن بدکردار و نیز شیطان
بخطاب حضرت موسی اعتراف بفضائل آنحضرت نموده یعنی تصریح باصطفای حق تعالی
آنحضرت را برسالات خود و کلام خود با آنحضرت بوقت نبی ساختن آنحضرت کرده و درخواست
شفاعت خود نموده و نیز اقرار کرده بآنکه آنحضرت را براو احسان هست و بنا بر آن نصیح بآنحضرت
بیهوده و تحذیر از اهلاک خود در میان کرده سیوطی در تفسیر منثور گفته اخرج ابن ابی الدنیا
فی مکاید الشیطان عن ابن عمر قال لقی ابلیس موسی فقال یا موسی انت الذی
اصطفاک الله برسالته و کلمک تکلیما اذ تبت و انا ارید ان اتوب فاشفع
لی الی ربی ان یتوب علیّ قال موسی نعم فدعا موسی قد قضیت حاجتک
فلقی ابلیس قال قد امرت ان تسجد لقبر آدم و یتاب علیک فاستکبر
و غضب و قال لم اسجد له حیا اسجد له میتا ثم قال ابلیس یا موسی
ان لک علیّ حقا بما شفعت لی الی ربک فاذکرنی عند ثلث لا اهلکک
فیهن اذکرنی حین تغضب فانی اجری منک مجری الدم و اذکرنی
حین تلقی الزحف فانی اتی ابن آدم حین یلقی الزحف فاذکره ولده
و زوجته حتی یولی و ایاک ان تجالس امرأة لیست بذی محرم منک فانی
رسولها الیک و رسولک الیها ظاهر است که ابلیس با این همه اعتراف بفضائل
حضرت موسی و اظهار نصح الجناب از اعدای آنحضرت بود پس همچنین جاحظ هم با وصف
ذکر فضائل جناب امیر المومنین علیه السلام چون توجیه مطاعن معاذ الله بآنحضرت

حدیث ثلث اول
واذ قلنا للملائکة اسجدوا لآدم من سورة البقرة رکوع ۴

خواسته از اعدای آنحضرت باشد و نیز حال جاحظ متعصب شعار مماثل ست
با حال جمعی از مشرکین کفار و ملاحده اشرار که با وصف اعتراف و اقرار بفضائل
عالیه جناب سرور مختار صلی الله علیه وآله الاطهار انهماک تمام در رد و انکار و عداوت
و بغض ناهنجار داشتند از انجمله است عتبه بن ربیعه که با آنهمه کفر و تعصب و عناد
مدح و ثنای جناب سرور انبیای امجاد صلی الله علیه وآله وسلم بیان کرده نور الدین
علی بن برهان الدین الحلبی در انسان العیون فی سیرة الامین المامون گفته باب عرض
قریش علیه صلی الله علیه وسلم اشیاء من خوارق العادات وغیر العادات
لیکف عنهم لما رأوا المسلمین یزیدون ویکثرون وسؤالهم له اشیاء من خوارق
العادات مغیبات وغیر مغیبات وبعثهم الی احبار یهود بالمدینة
یسألونهم عن صفة النبی صلی الله علیه وسلم وعما جاء به حدیث
الولید ای وحدیث المستهزئین به صلی الله علیه وسلم ومن حدیثهم
حدیث الاراشی ومن قصد اذیته صلی الله علیه وسلم فرد خائبا حدث
محمد بن کعب القرظی قال حدثت ان عتبة بن ربیعة وکان سیدا مطاعا
فی قریش قال یوما وهو جالس فی نادی قریش ای متحدثهم والنبی صلی الله
علیه وسلم جالس فی المسجد وحده یا معشر قریش الا اقوم لمحمد
واکلمه واعرض علیه امورا لعله یقبل بعضها فنعطیه ایاها ویکف
عنا قالوا یا ابا الولید فقم الیه فکلمه قال وفی روایة ان نفرا من قریش اجتمعوا
وفی اخری اشراف قریش من کل قبیلة اجتمعوا وقالوا ابعثوا الی محمد حتی
نعذر فیه فقالوا انظروا اعلمکم بالسحر والکهانة والشعر فلیات هذا

عتبه بن ربیعه با وصف کفر مدح و ثنای جناب رسالتمآب صلعم نموده

ص ۲۴۳ جزء اول از اجزاء ثلاثه

الرجل الذی فرق جماعتنا و شتت امرنا و عاب دیننا فلیکلمہ و لینظر ماذا
یرید فقالوا لا نعلم احدا غیر عتبۃ بن ربیعۃ انتہی فقام عتبۃ حتی جلس
الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ و سلم فقال لہ یا ابن اخی انک منا حیث قد علمت
من البسطۃ فی العشیرۃ و المکان فی النسب من الوسط ای الخیار حسبا و نسبا
و انک قد اتیت قومک بامر عظیم فرقت بہ جماعتہم و سفہت بہ احلامہم
و عبت بہ آلہتہم و دینہم و کفرت بہ من مضی من آبائہم قال زاد بعضہم
انہ قال ایضا انت خیر ام عبد اللہ انت خیر ام عبد المطلب ای فسکت ان کنت
تزعم ان ہؤلاء خیر منک فقد عبدوا الآلہۃ التی عبت و ان کنت تزعم انک
خیر منہم فقل نسمع لقولک لقد افضحتنا فی العرب حتی طار فیہم ان فی
قریش ساحرا و ان فی قریش کاہنا ما ترید الا ان یقوم بعضنا لبعض بالسیوف
حتی نتفانا انتہی فاسمع منی اعرض علیک امورا تنظر فیہا لعلک تقبل منا
بعضہا فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ و سلم قل یا ابا الولید اسمع فقال
یا ابن اخی ان کنت انما ترید بما جئت بہ من ہذا الامر مالا جمعنا لک من اموالنا
حتی تکون اکثرنا مالا و ان کنت ترید شرفا سودناک علینا حتی لا نقطع
امرا دونک و ان کنت ترید ملکا ملکناک علینا ای فیصیر لک الامر و النہی
فہو اخص مما قبلہ و ان کان ہذا الذی یاتیک رئیا من الجن تراہ لا تستطیع
ردہ عن نفسک طلبنا لک الطب و بذلنا فیہ اموالنا حتی نبرئک منہ
فانہ ربما غلب التابع علی الرجل حتی یداوی حتی اذا فرغ عتبۃ و رسول اللہ
صلی اللہ علیہ و سلم یسمع منہ لقد فرغت یا ابا الولید قال نعم قال

فاسمع منی قال افعل قال بسم الله الرحمن الرحیم حم تنزیل من الرحمن الرحیم
کتاب فصلت آیاته قرآنا عربیا لقوم یعلمون بشیرا ونذیرا فاعرض اکثرهم
فهم لا یسمعون ثم مضی رسول الله صلی الله علیه وسلم فیها فقرأها علیه
وقد انصت عتبة لها والقی یدیه خلف ظهره معتمدا علیها یسمع منه
ثم انتهی رسول الله صلی الله علیه وسلم الی قوله تعالی فان اعرضوا فقل
انذرتکم صاعقة مثل صاعقة عاد وثمود فامسک عتبة علی فیه صلی الله علیه وسلم
وناشده الرحم ان یکف عن ذلک ثم انتهی الی السجدة فیها فسجد ثم قال صلی الله
علیه وسلم قد سمعت یا ابا الولید ما سمعت فانت وذاک فقام عتبة
الی اصحابه فقال بعضهم لبعض نحلف لقد جاءکم ابو الولید بغیر الوجه
الذی ذهب به فلما جلس الیهم قالوا ما وراءک یا ابا الولید قال ورائی
انی سمعت قولا والله ما سمعت مثله قط والله ما هو بالشعر ولا بالسحر
ولا بالکهانة یا معشر قریش اطیعونی فاجعلوها بی خلوا بین هذا الرجل
وبین ما هو فیه فاعتزلوه فوالله لیکونن لقوله الذی سمعت منه نبأ فان
تصبه العرب فقد کفیتموه بغیرکم وان یظهر علی العرب فملکه ملککم وعزه
عزکم وکنتم اسعد الناس به قالوا سحرک والله یا ابا الولید بلسانه قال هذا
رأیی فیه فاصنعوا ما بدا لکم قال وفی روایة ان عتبة لما قام من عند النبی
صلی الله علیه وسلم ابعد عنهم ولم یعد الیهم فقال ابو جهل والله یا معشر
قریش ما نری عتبة الا قد صبا الی محمد واعجبه کلامه فانطلقوا بنا الیه
فاتوه فقال ابو جهل والله یا عتبة ما جئناک الا انک قد صبوت الی محمد

صلی اللہ علیہ وسلم واعجبہ امرہ فقص علیہم القصۃ فقال واللہ الذی
نصبہا بنیتہ یعنی الکعبۃ ما فہمت شیئا مما قال غیر انہ انذرکم صاعقۃ
مثل صاعقۃ عاد وثمود فامسکت بفیہ فانشدتہ الرحم ان یکف وقد
علمت ان محمدا صلی اللہ علیہ وسلم اذا قال شیئا لم یکذب فخفت ان ینزل
علیکم العذاب فقالوا لہ ویلک یکلمک الرجل بالعربیۃ لا تدری ما قال قال
واللہ ما سمعت مثلہ واللہ ما ہو بالشعر الی اخر ما تقدم فقالوا واللہ
سحرک یا ابا الولید قال ہذا رایی فیکم فاصنعوا ما بدا لکم انتہی و علامہ محمد بن یوسف
شامی در کتاب سبل الہدی والرشاد فی سیرۃ خیر العباد گفتہ روی ابو یعلی بسند
جید عن جابر بن عبد اللہ رضی اللہ عنہما قال اجتمعت قریش للنبی صلی اللہ
علیہ وسلم یوما فقالوا انظروا ایکم اعلم بالسحر والکہانۃ والشعر فلیات
ہذا الرجل الذی فرق جماعتنا وشتت امرنا وعاب دیننا فلینظر الیہ
فلیکلمہ ولینظر ما یرد علیہ قالوا ما نعلم احدا غیر عتبۃ بن ربیعۃ
فقالوا انت یا ابا الولید الخ فقام عتبۃ حتی جلس الی رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم فقال یا ابن اخی انک منا حیث قد علمت من السطۃ فی العشیرۃ
والمکان فی النسب وانک قد اتیت قومک بامر عظیم فرقت جماعتہم
وسفہت احلامہم وعبت آلہتہم ودینہم وکفرت من مضی من آبائہم
یا محمد انت خیر ام عبد اللہ فسکت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال فان
کنت تزعم ان ہؤلاء خیر منک فقد عبدوا الآلہۃ وان کنت تزعم انک
خیر منہم فتکلم نسمع قولک انا واللہ ما راینا سخلۃ قط اشام علی قومہ

صفحہ ۱۴۹ نصف اول
الباب التاسع فی ارسال قریش عتبۃ بن ابی ربیعۃ لرسول اللہ لیعرض علیہ اشیاء من متاع الدنیا بعض الامور الکائنۃ بعد البعثۃ

منذ فرقت جماعتنا واستشتت امرنا وعبت دیننا وفضحتنا فی العرب
حتی طار فیهم ان فی قریش ساحرا وان فی قریش کاهنا والله ما ننتظر
الا مثل صیحة الحبلی ان یقوم بعضنا بعضا الیک بالسیوف حتی نتفانا
ایها الرجل فاسمع منی اعرض علیک امورا انظر فیها لعلک تقبل منا
بعضها فقال له رسول الله صلی الله علیه وسلم قل ابا الولید اسمع
قال یا ابن اخی انما ترید بما جئت به من هذا الامر مالا جمعنا لک
من اموالنا حتی تکون اکثرنا مالا وان کنت ترید به الشرف سودناک
علینا حتی لا نقطع امرا دونک وان کنت ترید ملکا ملکناک علینا
وان کان هذا الذی یاتیک رئیا لا تستطیع رده عن نفسک طلبنا لک
الطب وبذلنا فیه اموالنا حتی نبرئک منه فانه ربما غلب التابع
علی الرجل حتی یداوی منه او کما قال له حتی اذا فرغ عتبة ورسول الله
صلی الله علیه وسلم یسمع منه قال له اقد فرغت ابا الولید قال
نعم قال فاسمع منی قال افعل قال رسول الله صلی الله علیه وسلم بسم الله
الرحمن الرحیم حم الله اعلم بمراده به تنزیل من الرحمن الرحیم مبتدا
کتاب خبره فصلت ایاته بینت بالاحکام والقصص والمواعظ قرانا
عربیا حال من الکتاب او صفته لقوم یتعلق بفصلت یعلمون یفهمون
ذلک وهم العرب او اهل العلم والنظر وهو صفة اخری لقرانا بشیرا للعالمین
به ونذیرا للمخالفین له فاعرض اکثرهم عن تدبره وقبوله فهم لا یسمعون
سماع تامل وطاعة وقالوا للنبی صلی الله علیه وسلم قلوبنا فی اکنة مما تدعونا

اليه اغطية جمع كنان وفي آذاننا وقر صمم واصله الثقل ومن بيننا
وبينك حجاب خلاف في الدين فاعمل على دينك اننا عاملون على
ديننا ومضى رسول الله صلى الله عليه وسلم فيها يقرؤها عليه فلما
سمعه عتبة انصت لها والقى يديه خلف ظهره معتمدا عليها فسمع
الى ان بلغ فان اعرضوا اي كفار مكة عن هذا الايمان بعد هذا البيان
فقل انذرتكم خوفتكم صاعقة مثل صاعقة عاد وثمود منع من
الصرف للعلمية والتانيث لانه اريد به القبيلة اي عذابا
ولكم مثل ما اهلكهم فامسك عتبة على فيه وناشده الرحم ان
يكف عنه ثم انتهى رسول الله صلى الله عليه وسلم الى السجدة ثم فسجد
ثم قال قد سمعت ابا الوليد ما سمعت فانت وذاك فقال ما عندك
غير هذا فقام عتبة ولم يعد الى اصحابه واحتبس عنهم فقال ابو جهل
والله يا معشر قريش ما نرى عتبة الا قد صبا الى محمد واعجبه طعامه
وما ذاك الا من حاجة اصابته فانطلقوا بنا اليه فاتوه فقال ابو جهل
والله يا عتبة ما جئناك الا انك قد صبوت الى محمد واعجبك امره فان
كان لك حاجة جمعنا لك من اموالنا ما يغنيك من طعام محمد فغضب
واقسم لا يكلم محمدا ابدا وقال لقد علمت اني من اكثر قريش مالا ولكني
اتيته فقص عليهم القصة قالوا فما اجابك قال والذي نصبها
بنية ما فهمت شيئا مما قال غير انه انذركم صاعقة مثل صاعقة عاد
وثمود فامسكت بفيه وناشدته الرحم ان يكف وقد علمتم ان محمدا اذا

اذا قال شيئا لم يكذب فخفت ان ينزل عليكم العذاب قالوا ويلك يكلمك الرجل بالعربية لا تدري ما قال قال والله ما سمعت مثله والله ما هو بالشعر ولا بالسحر ولا بالكهانة يا معشر قريش اطيعوني واجعلوها لي خلوا بين الرجل وبين ما هو فيه فاعتزلوه فوالله ليكونن لقوله الذي سمعت نبأ فان تصبه العرب فقد كفيتموه بغيركم وان يظهر على العرب فملكه ملككم وعزه عزكم وكنتم اسعد الناس يا قوم اطيعوني في هذا الامر واعصوني بعده فوالله لقد سمعت من هذا الرجل كلاما ما سمعت اذناي كلاما مثله ما دريت ما ارد عليه قالوا سحرك والله يا ابا الوليد قال هذا رأيي فيه فاصنعوا ما بدا لكم ازین روایت ظاهرست که عتبة بن ربیعه با وصف ابتلا بفضائح شنیعه و قبائح فظیعه شرک و کفر مدح جناب رسالتماب صلی الله علیه وآله وسلم نموده که بلندی و ارجمندی مرتبه آنحضرت در عشیره و علو نسب آنحضرت بیان کرده و نیز عتبه بخطاب کفار بتصریح گفته که بدرستیکه دانسته اید شما که محمد هرگاه می گوید چیزی را دروغ نمی گوید و باین بیان صدق آنحضرت در تهدید کفار بنزول عذاب ظاهر کرده و نیز عتبه درباب قرآن گفته که قسم بخدا نشنیده ام مثل آن قسم بخدا که نیست آن شعر و نه سحر و نه کهانت و نیز قریش را حکم کرده بتخلیه جناب رسالتماب صلی الله علیه وآله وسلم و اعتزال آنحضرت یعنی ترک ایذا و معاندت آنحضرت و نیز گفته که قسم بخدا هر آینه خواهد بود برای قول او یعنی جناب رسالتماب صلی الله علیه وآله وسلم که شنیده ام آنرا خبری الحاصل عتبه چندان مدح و ثنای جناب رسالتماب صلی الله علیه وآله وسلم و تایید آنحضرت ظاهر کرده که کفار

قال عتبة بن ربيعة الكافر للكفار قد علمتم ان محمدا اذا قال شيئا لم يكذب

قال عتبة بن ربيعة [illegible] سمعت قولا يعني القرآن والله ما هو بالشعر ولا بالسحر ولا بالكهانة

در حق او گفتند که سحر کرد ترا قسم بخدا ای ابو الولید و ظاهرست که عتبه با این همه بیان فضل و شرف جناب رسالتمآب و تایید و تصدیق آنجناب اصرار بر کفر و شرک داشت و هرگز ایمان نیاورد تا آنکه بر حال کفر و انکار بدار البوار شتافت و از آنجمله است نضر بن الحارث که او هم با وصف کفر و شرک مدح و ثنای جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم نموده و علامه محمد بن یوسف شامی در سبل الهدی در ابواب امور کائنه بعد بعثت آنحضرت گفته الباب الحادی عشر فی امتحانهم ایاه باشیاء لا یعرفها الا نبی قال ابن اسحاق ان النضر بن الحارث کان من شیاطین قریش وکان ممن یؤذی رسول الله صلی الله علیه وسلم والصواب انه هلک ببدر وهو مشرک علی ید علی بن ابی طالب رضی الله عنه فقال یا معشر قریش والله لقد نزل بکم امر ما اتیتم له بحیلة بعد قد کان محمد صلی الله علیه وسلم فیکم غلاما حدثا ارضاکم فیکم واصدقکم حدیثا واعظمکم امانة حتی اذا رأیتم الشیب فی صدغیه وجاءکم بما جاءکم به قلتم ساحر لا والله ما هو بساحر قد رأینا السحرة ونفثهم وعقدهم وقلتم کاهن لا والله ما هو بکاهن قد رأینا الکهنة وتخالجهم وسمعنا سجعهم وقلتم شاعر لا والله ما هو بشاعر لقد روینا الشعر وسمعنا اصنافه کلها هزجه ورجزه وقلتم مجنون لا والله ما هو بمجنون لقد رأینا الجنون فما هو بخنقه ولا وسوسته ولا تخلیطه یا معشر قریش انظروا فی شأنکم فانه والله لقد نزل بکم امر عظیم وکان النضر قد قدم الحیرة وتعلم بها احادیث ملوک الفرس وکان اذا جلس رسول الله صلی الله علیه وسلم مجلسا فذکر فیه بالله وحذر قومه ما اصاب

ص ۹۹۵ نصف اول
الباب الحادی عشر فی امتحانهم ایاه باشیاء لا یعرفها الا نبی
من جامع ابواب بعض الامور الکائنة بعد بعثته

من قبلهم من الامم من نقمة الله عز وجل خلفه فی مجلسه اذا قام ثم قال
انا والله یا معشر قریش احسن حدیثا منه فهلم الیّ فانا احدثکم احسن
من حدیثه ثم یحدثهم عن ملوک فارس ثم یقول بماذا محمد احسن حدیثا
منی وما احادیثه الا اساطیر الاولین اکتتبها کما اکتتبتها قال ابن هشام وهو
الذی قال فیما بلغنی سانزل مثل ما انزل الله قال ابن اسحق وکان ابن عباس
یقول فیما بلغنی انه انزل فیه ثمانی ایات من القران قوله تعالی واذا تتلی
علیهم ایاتنا قال اساطیر الاولین وکل ما ذکر فیه الاساطیر من القرآن
فلما قال لهم ذلک النضر بن الحارث بعثوه وبعثوا معه عقبة بن ابی
معیط الی احبار یهود بالمدینة وقالوا لهما سلاهم عن محمد وصفا لهم
صفته واخبراهم بقوله فانهم اهل الکتاب الاول وعندهم علم ما لیس
عندنا من علم الانبیاء فخرجا حتی قدما المدینة فسالا احبار یهود
عن رسول الله صلی الله علیه وسلم ووصفا لهم امره واخبراهم ببعض
قوله وقالا انکم اهل التوریة وقد اتیناکم لتخبرونا عن صاحبنا هذا
فقال لهم احبار یهود سلوه عن ثلث نامرکم بهن فان اخبرکم بهن فهو نبی
مرسل وان لم یفعل فالرجل متقول فروا فیه رایکم سلوه عن فتیة ذهبوا
فی الدهر الاول ما کان امرهم فانه قد کان لهم حدیث عجیب وسلوه عن رجل
طواف قد بلغ مشارق الارض ومغاربها ما کان نباه وسلوه عن الروح
ما هی فاذا اخبرکم بذلک فاتبعوه فانه نبی وان لم یفعل فهو رجل متقول
فاصنعوا فی امره ما بدا لکم فاقبل النضر بن الحرث وعقبة بن ابی معیط

حتى قدما مكة على قريش فقالا قد جئناكم بفصل ما بينكم وبين محمد فقد
امرنا احبار يهود ان نسأله عن اشياء امرونا بها فان اخبركم عنها فهو نبي
وان لم يفعل فالرجل متقوّل فروا فيه رأيكم فجاؤا رسول الله صلى الله
عليه وسلم فسألوه عن تلك الاشياء فقال لهم اخبركم بما سألتم عنه غدا
ولم يستثن فانصرفوا عنه الخ ازين عبارت ظاهرست كه نضر بن الحارث كه
از شياطين قريش بود وجناب رسالتمآب صلى الله عليه وآله وسلم را ايذا مى داد
ودر روز بدر در حال شرك وكفر هلاك كرديد بخطاب قريش حكايت مدح وثناى جناب
رسالتمآب صلى الله عليه وآله وسلم بيان كرده ورد مطاعن آنحضرت كرده يعني
گفته بدرستيكه بود محمد در شما بحاليكه غلام حدث بود پسنديده ترين شما واصدق
شما از روى حديث واعظم شما از روى امانت تا آنكه ديديد شيب را در صدغين او
وآمد براى شما چيزيكه آورد گفتيد كه او ساحرست قسم بخدا نيست او ساحر بدرستيكه ديديم
ساحران را ونفث وعقد ايشان را وگفتيد شما كه كاهن ست قسم بخدا نيست او كاهن
بدرستيكه ديده ايم كاهنان را وتخالج ايشانرا وشنيديم سجع ايشانرا وگفتيد كه او شاعر
قسم بخدا نيست او شاعر بدرستيكه روايت كرديم شعر را وشنيديم اصناف آنرا همه
هزج آنرا ورجز آنرا وگفتيد كه او مجنون ست قسم بخدا نيست او مجنون بدرستيكه ديديم
جنون را پس نيست ان خنقه ونه وسوسه ونه تخليط اى معشر قريش بنگريد در شان خودها
پس بدرستيكه نازل شده بشما امرى عظيم ونضر بن الحارث با اين همه اعتراف حق واقرار
صدق اصرار واهتمام در رد وانكار داشت واسلام نياورد وازانجمله است مفروق كه
او هم كما ظهر من رواية الحاكم والبيهقي وابي نعيم وقاسم بن ثابت المنقولة

جواب قبیح ... [illegible]

خبر ابو عامر کافر که انتظار خروج جناب رسالتمآب میکرد و هرگاه آنجناب بمدینه تشریف آوردند انکار آنحضرت نمود

من سبل الهدی بجواب دعوت جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم گفته قسم بخدا
نشنیده‌ام کلامی بهتر ازین و نیز هرگاه آنجناب آیه قل تعالوا الخ تلاوت فرموده مفروق
بجواب آنحضرت گفته که دعوت کردی قسم بخدا بسوی مکارم اخلاق و محاسن اعمال و
هر آیینه مرتکب افک گردیدند قومی که تکذیب تو کردند و مظاهرت بر تو ورزیدند با این
اعتراف و اقرار بفضل و حقیت جناب سرور اخیار صلی الله علیه وآله الاطهار اسلام نیاورد
و دست از شرک و کفر نه برداشت فلیس بین حال الجاحظ وحال مفروق فرق
فارق کما لا یخفی علی من له تامل صادق و از انجمله است ابو عامر که با یهود مدینه
الف داشت و ایشان از دین اسلام سوال می کرد و یهود مدینه او را اخبار از صفات
سرور اخیار صلی الله علیه وآله وسلم می نمودند و بیان می کردند که مدینه دار هجرت
آنحضرت است بعد از آن ابو عامر بسوی یهود تیما رفت او شان هم مثل احبار یهود
مدینه خبر دادند بعد از آن بسوی شام رفت و نصاری را سوال کرد او شان هم اخبار
بصفت جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم کردند و بیان نمودند که جای هجرت
آنحضرت یثرب است پس ابو عامر بعد این تحقیق و استفسار از رهبان و احبار گشت
و می گفت که من بر دین حنیفیم و بحال ترهب اقامت ورزید و پلاس پوشید
و ظاهر کرد که او بر دین حضرت ابراهیم علی نبینا وآله و علیه السلام است و انتظار
خروج جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم می کند و با این همه اعتراف و اقرار
و اظهار انتظار هرگاه جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله الاطهار مدینه را بقدوم
میمنت لزوم خود مشرف فرمود ابو عامر حسد و بغی و نفاق آغاز ساخت و اعلام
کفر و شرک و عناد ولداد برافراشت علامه ابو نعیم احمد بن عبد الله الاصبهانی

در کتاب دلائل النبوة بعد ذکر حدیثی باین سند حدثنا عمر بن محمد بن جعفر ثنا ابراهیم السندی ثنا النضر بن سلمة الخ گفته و به قال ثنا النضر بن سلمة ثنا عبد الجبار بن سعید عن ابی بکر بن عبد الله العامری عن مسلم بن یسار عن عمارة بن خزیمة بن ثابت قال ما کان فی الاوس والخزرج رجل اوصف لمحمد صلی الله علیه وسلم منه یعنی عن ابی عامر کان یالف الیهود ویسائلهم عن الدین ویخبرونه بصفة رسول الله صلی الله علیه وسلم وان هذه دار هجرته ثم خرج الی یهود تیماء فاخبروه بمثل ذلک ثم خرج الی الشام فسال النصاری فاخبروه بصفة النبی صلی الله علیه وسلم وان مهاجره یثرب فرجع ابو عامر وهو یقول انا علی دین الحنیفیة فاقام مترهبا ولبس المسوح وزعم انه علی دین ابراهیم وانه ینتظر خروج النبی صلی الله علیه وسلم فلما ظهر رسول الله بمکة لم یخرج الیه واقام علی ما کان علیه فلما قدم النبی صلی الله علیه وسلم المدینة حسد وبغی ونافق فاتی النبی صلی الله علیه وسلم فقال یا محمد بم بعثت فقال النبی صلی الله علیه وسلم بالحنیفیة فقال تخلطها بغیرها فقال النبی صلی الله علیه وسلم اتیت بها بیضاء وما کان یخبرک الاحبار من الیهود والنصاری من صفتی فقال لست بالذی وصفوا فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم کذبت فقال ما کذبت فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم الکاذب اماته الله وحیدا طریدا قال امین ثم رجع الی مکة فکان مع قریش یتبع دینهم وترک ما کان علیه و از انجمله امیة بن ابی الصلت که با وصف آنکه

ص ۲۳۹ نسخه ۴۵ نصف اول الفصل الخامس من فصول الکتاب

ص ۶۹ ثلث اول ۲۱۹
القسم الثانی من حرف الالف

در کتب مقدسه سابقه نظر کرده و قراوت آن نموده و پلاس پوشیده و تعبد نموده و ذکر حضرت ابراهیم و اسمعیل و ملت حنیفیه آغاز نهاده و تحریم خمر بر خود کرده از عبادت اوثان و مشارکت ارباب کفر و عدوان اجتناب نموده لکن هرگاه جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم مبعوث شد حسد آنحضرت کرد و اسلام نیاورد و در رثای قتلای بدر که همه کفار اشرار بودند مرثیه گفت حافظ شهاب الدین ابو الفضل احمد بن علی المعروف بابن حجر العسقلانی در اصابه فی تمییز الصحابه گفته امیه بن ابی الصلت الثقفی الشاعر المشهور ذکره ابن السکن فی الصحابة وقال لم یدرکه الاسلام وقد صدّق النبیّ صلی الله علیه وسلم فی بعض شعره وقال کاد امیة ان یسلم ثم قص قصّة موته من طریق محمد بن اسمعیل بن طریح بن اسمعیل الثقفی عن ابیه عن جدّه ثم اخرج حدیث عکرمة عن ابن عباس ان النبی صلی الله علیه وسلم انشد قول امیة ؎ زحل و ثور تحت یمینه ؛؛ والنسر للاخری ولیث یرصد ؛؛ فقال صدق هذه صفة حملة العرش قلت وصح عن الشرید بن عمرو ان النبی صلی الله علیه وسلم استنشده من شعره فقال کاد ان یسلم و فی البخاری عن ابی هریرة مرفوعا فی حدیث وکاد امیّة بن ابی الصلت ان یسلم وامّ امیة رقیّة بنت عبد شمس بن عباد بن عبد مناف فلذلک رثی امیّة بن الصلت قتلی بدر بقصیدته المشهورة لانّ من رؤس من قتل بها عتبة وشیبة ابنی ربیعة بن عبد شمس وهما ابنا خالة وکان ابو الصلت والد امیّة شاعرا وکذا ابنه القاسم بن امیّة وسیاتی ان له صحبة وقال

ذکر امیه بن ابی الصلت که نظر در کتب مقدسه نموده متعبد اختیار کرده و هرگاه جناب رسالتمآب مبعوث شد حسد آنحضرت نمود

ابو عبيدة اتفقت العرب على ان امية اشعر ثقيف وقال الزبير بن
بكار حدثني عمي قال كان امية في الجاهلية نظر الكتب وقرأها ولبس
المسوح وتعبّد او لا يذكر ابراهيم و اسمعيل و الحنيفية و حرّم الخمر و تجنّب
الاوثان و طمع في النبوّة لانه قرأ في الكتب ان نبيا يبعث بالحجاز فرجا
ان يكون هو فلما بعث النبي صلى الله عليه وسلم حسده فلم يسلم وهو
الذي رثى قتلى بدر بالقصيدة التي اولها ماذا ببدر والعقنقل
من مرازبة جحاجح ؛ وذكر صاحب المرأة في ترجمته عن ابن هشام قال
كان امية آمن بالنبي صلى الله عليه وسلم فقدم الحجاز لياخذ ماله
من الطائف ويهاجر فلما نزل بدرا قيل له الى اين يا ابا عثمان فقال اريد
ان اتبع محمدا فقيل له هل تدري ما في هذا القليب قال لا قيل فيه شيبة
و ربيعة ابنا خالك وفلان وفلان فجدع انف ناقته وشق ثوبه وبكى
و ذهب الى الطائف فمات بها ذكر ذلك في حوادث السنة الثانية
والمعروف انه مات في التاسعة ولم يختلف اصحاب الاخبار انه مات
كافرا وصح انه عاش حتى رثى اهل بدر وقيل انه الذي نزل فيه قوله تعالى
الذي آتيناه آياتنا فانسلخ منها وقيل انه مات سنة تسع من الهجرة بالطائف
كافرا قبل ان يسلم الثقفيون وقال المرزباني اسم ابي الصلت عبد الله بن
ربيعة بن عون بن عبدة بن غيرة بن عوف بن ثقيف ويقال هو
ابو الصلت بن وهب بن علاج بن ابي سلمة يكنى ابا عثمان ويقال ابو القسم
مات ايام حصار الطائف بعد حنين و في الطبراني الكبير عن ابي سفيان

بن حرب قال خرجت تاجرا فی رفقة فیهم امیة بن ابی الصلت فذکر قصة
منها ان امیّة قال انّ نبیّا یبعث بالحجاز من قریش وانه کان یظن انه
هو الی ان تبیّن له انّه من قریش وانّه یبعث علی راس الاربعین وانه سأله
عن عتبة بن ربیعة فقال انه جاوزها قال فلما رجعت الی مکة وجدت
النبیّ صلی الله علیه وسلم قد بُعِثَ فلقیت امیّة فقال لی انه والله علی
الحق قلت فانت قال لولا الاستحیاء من نُسَیّات ثقیف انی کنت احدّثهم
انی هو ثم یرونی تابعا لغلام من بنی عبد مناف ومن شعر امیّة من
قصیدة ، کل دین یوم القیمة عند الله الا دین الحنیفیة زور ومن قصیدة
اخری یا رب لا تجعلنی کافرا ابدا ، واجعل سریرة قلبی الدهر ایمانا ، ومثل هذا
فی شعره کثیر ولذلک قال صلی الله علیه وسلم آمن شعره وکفر قلبه
وذکر ابن الاعرابی فی النوادر ان امیّة خرج فی سفرته فذکر قصة انه رای
شیخا من الجنّ فقال له انک متبوع فمن این یاتیک صاحبک قال من قبل
اذنی الیسری قال فبای لون تلبس قال السواد فقال هذا خطیب الجنّ کدت
ان تکون نبیّا فلم تکن انّ النبیّ یاتیه صاحبه من قبل الاذن الیمنی
ویامره بلبس البیاض وذکر عمر بن شبة بسند له عن الزهری قال دخل
امیّة علی اخته فقام علی سریر لها فاذا طائران فوقع احدهما علی صدره
فشقّه فاخرج قلبه فقال له الآخر وعی قال نعم قال فقبل قال ابی فرد
قلبه مکانه ثم نهض فاتبعه امیّة طرفه فقال لبیکما لبیکما هاانا ذا لدیکما
فعادا ففعلا مثل ذلک ثلاث مرّات ثم ذهبا وزاد فی الثالثة ان تغفر

اللهم تغفر جما ... وای عبد لک لا الما ثم انطبق السقف وقام امیة
یمسح صدره فقلت له یا اخی ماذا تجد قال لا شیء الا انی اجد حرارة
فی صدری وعن الزبیری عن عمه مصعب بن عثمان عن ثابت بن
الزبیر قال لما مرض امیة مرض الموت جعل یقول قد دنا اجلی وانا
اعلم ان الحنیفیة حق ولکن الشک یداخلنی فی محمد قال ولما دنت
وفاته اغمی علیه قلیلا ثم افاق وهو یقول لبیکما لبیکما فذکر نحو ما تقدم
وفیه ثم قضی نحبه ولم یؤمن بالنبی صلی الله علیه وسلم وابونعیم احمد
بن عبد الله الاصفهانی در کتاب دلائل النبوة که نسخه عتیقه آن از حدیده وقت
رجوع ارمغان خریدم گفته ثنا سلیمان ثنا بکر بن احمد بن مقبل ثنا عبد الله بن
شبیب ثنا یعقوب بن محمد الزهری ثنا مجاشع بن عمرو الاسدی ثنا لیث
بن سعد عن ابی الاسود محمد بن عبد الرحمن عن عروة بن الزبیر عن معویة
عن ابیه ان امیة بن ابی الصلت کان بغزة او قال بایلیاء فلما قفلنا
قال امیة یا ابا سفیان هل لک ان تقدم علی الرفقة فنتحدث قلت
نعم قال ففعلنا فقال لی یا ابا سفیان ایه عن عتبة بن ربیعة قال
کریم الطرفین ویجتنب المظالم والمحارم قلت نعم قال وشریف مسن قلت
وشریف مسن قال السن والشرف ازریا به فقلت له کذبت ما ازداد
سنا الا ازداد شرفا قال یا ابا سفیان انها لکلمة ما سمعت احدا یقولها
لی منذ تنصرت لا تعجل علیّ حتی اخبرک قال هات قال انی کنت اجد
فی کتبی نبیا یبعث من حرتنا هذه فکنت اظن بل کنت لا اشک انی

ص ۲۳۹ نسخه اول
من الفصل الخامس من فصول الکتاب

فلما دارست اهل العلم اذا هو من بنی عبد مناف فنظرت فی بنی عبد مناف فلم اجد احداً یصلح لهذا الامر غیر عتبة بن ربیعة فلما اخبرتنی بسنه عرفت انه لیس به حین جاوز الاربعین ما یوحی الیه قال ابو سفیان فضرب الدهر من ضربه واوحی الی رسول الله صلی الله علیه وسلم وخرجت فی رکب من قریش ارید الیمن فی تجارة فمررت بامیة فقلت له کالمستهزئ به یا امیة قد خرج النبی الذی کنت تنعته قال اما انه حق فاتبعه فقلت ما یمنعک من اتباعه قال ما یمنعنی الا الاستحیاء من نسیات ثقیف انی کنت احدثهن انی هو ثم یریننی تابعاً لغلام من بنی عبد مناف ثم قال امیة وکانی بک یا ابا سفیان ان خالفته قد ربطت کما یربط الجدی حتی یؤتی بک الیه فیحکم فیک ما یرید از ین روایت ظاهرست که امیه بن ابی الصلت بخطاب ابو سفیان که بطریق استهزاء ذکر جناب رسالتماب صلی الله علیه وآله وسلم کرده بود وگفته که بدرستیکه خارج شد آن نبی که نعت او می کردی اعتراف بحقیت جناب رسالتماب صلی الله علیه وآله وسلم نموده وابو سفیان را امر باتباع آنحضرت کرده وهرگاه ابو سفیان اعتراف واقرار امیه بحقیت جناب رسالتماب صلی الله علیه وآله وسلم وامر باتباع آنحضرت شنید از وسبب عدم اتباع خودش آنحضرت را پرسید امیه بجواب او عذر بدتر از گناه یعنی استحیا از نسوان ثقیف بیان کرد که امیه بایشان بیان می کرد که معاذ الله نبی مبعوث اوست پس شرم کرد که زنان ثقیف او را باین لاف وگزاف تابع غلامی باسن دوچه از بنی عبد مناف ببینند وباید دانست که کلام امیه ثم یریننی تابعاً لغلام من بنی

قال امیه لابی سفیان ان صاحبکم ... فیکم وانه ... الا استحیاء من نسوان ثقیف ...

عبد مناف کہ از ان استحقار سرور اخیار صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بحد اثبات سن ظاہر است
مثل استحقار جاحظ جناب حیدر کرار راہست پس معلوم شد کہ جاحظ درین
باب تابع و مقتدی امیہ و دیگر کفار اشرار است و ناصبیہ با شناعۃ بالا ہم شناعۃ
و از انجملہ است مغیرہ بن شعبہ کہ او ہم در حال کفر و شرک فضائل و محامد جناب رسالتمآب
بیان ساختہ ابونعیم در دلائل النبوۃ گفتہ ثنا محمد بن احمد بن الحسن ثنا الحسن بن الجہم
ثنا الحسین بن الفرج ثنا محمد بن عمر الواقدی حدثنی محمد بن سعید الثقفی
وعبد الرحمن بن عبد العزیز بن عبد اللہ بن عثمان بن سہل بن حنیف
وعبد الملک بن عیسی الثقفی وعبد اللہ بن عبد الرحمن بن یعلی بن
کعب الثقفی ومحمد بن یعقوب بن عتبۃ عن ابیہ وغیرہم کل قد حدثنی
من ہذا الحدیث بطائفۃ قال قال المغیرۃ بن شعبۃ رضی اللہ عنہ
فی خروجہ الی المقوقس مع بنی مالک وانہم لما دخلوا علی المقوقس
قال لہم کیف خلصتم الی من طائفکم ومحمد واصحابہ بینی وبینکم
قالوا الصقنا بالبحر وقد خفنا علی ذلک قال فکیف صنعتم فیما دعاکم
الیہ قالوا ما تبعہ منا رجل واحد قال ولم ذاک قالوا جاءنا بدین مجدد
لا یدین بہ الآباء ولا یدین بہ الملک ونحن علی ما کان علیہ آباؤنا
قال کیف صنع قومہ قالوا اتبعہ احداثہم وقد لاقاہ من خالفہ من
قومہ وغیرہم من العرب فی مواطن مرۃ یکون علیہم الدین ومرۃ
یکون لہ قال الا تخبرونی وتصدقونی الی ماذا یدعو قالوا یدعو الی
ان نعبد اللہ وحدہ لا شریک لہ ونخلع ما کان یعبد الآباء ویدعو

ص ۲۳۹ الفصل الخامس فی ذکر قصتھا خبرہ عند ملوک العجم وبشاراتھم من فصول الکتاب

الی الصلوة والزکوة قال وما الصلوة والزکوة الهما وقت یُعرف وعدد
ینتهی الیه قال یُصلّون فی الیوم واللیلة خمس صلوات کلها لمواقیت
وعدد قد سمّوه له ویؤدّون من کل ما بلغ عشرین مثقالا وابل
بلغت خمسًا شاة قال ثم اخبروه بصدقة الاموال کلها قال افرایتم
اذا اخذها این یضعها قال یردّها علی فقرائهم ویامر بصلة الرحم ووفاء
العهد ویحرم الزنا والربا والخمر ولا یاکل ما ذبح لغیر الله قال هو نبی
مرسل الی الناس کافّة ولو اصاب القبط والروم تبعوه وقد امرهم بذلک
عیسی بن مریم وهذا الذی تصفون منه بعثت به الانبیاء من قبله
وستکون له العاقبة حتی لا ینازعه احد ویظهر دینه الی منتهی
الخف والحافر ومنقطع البحور یوشک قومه یدافعونه بالرماح قال قلنا
لو دخل الناس کلهم معه ما دخلنا قال فانغض راسه وقال انتم فی
اللعب ثم قال کیف نسبه فی قومه قلنا هو اوسطهم نسبا قال کذلک
المسیح والانبیاء علیهم السلام تُبعث فی نسب قومها قال فکیف صدق
حدیثه قال قلنا ما یُسمّی الّا الامین من صدقه قال انظروا فی امرکم
ترونه یصدق فیما بینکم وبینه ویکذب علی الله تعالی قال فمن
اتّبعه قلنا الاحداث قال هم والمسیح اتباع الانبیاء قبله قال فما فعلت
یهود یثرب فهم اهل التورٰیة قلنا خالفوه فاوقع بهم فقتلهم وسباهم
وتفرّقوا فی کل وجه قال هم قوم حسّد حسدوه اما انهم یعرفون من امره
مثل ما نعرف قال المغیرة فقمنا من عنده وقد سمعنا کلاما ذلّلنا

محمد وخضعنا وقلنا ملوك العجم يصدقونه ويخافونه في بعد ارحامهم
منه ونحن اقرباؤه وجيرانه لم ندخل معه وقد جاءنا داعيا الى
منازلنا قال المغيرة فرجعنا الى منزلنا فاقمت بالاسكندرية لا ادع
كنيسة الا دخلتها وسالت اساقفها من قبطها ورومها عما يجدون
من صفة محمد صلى الله عليه وسلم وكان اسقف من القبط هو راس
كنيسة ابي يحنس كانوا ياتونه بمرضاهم فيدعو لهم لم ار احدا قط لا يصلي
الصلوة الخمس اشد اجتهادا منه فقلت اخبرني هل بقي احد من الانبياء
قال نعم وهو اخر الانبياء ليس بينه وبين عيسى احد وهو نبي قد امرنا
عيسى باتباعه وهو النبي الامي العربي اسمه احمد ليس بالطويل ولا
بالقصير في عينيه حمرة وليس بالابيض ولا بالآدم يعفي شعره
ويلبس ما غلظ من الثياب ويجتزئ بما لقي من الطعام سيفه على
عاتقه ولا يبالي من لاقى يباشر القتال بنفسه ومعه اصحابه يفدونه
بانفسهم هم له اشد حبا من اولادهم وآبائهم يخرج من ارض القرظ
ومن حرم ياتي والى حرم يهاجر الى ارض سباخ ونخل يدين بدين ابراهيم
قال المغيرة بن شعبة زدني في صفته قال ياتزر على وسطه ويغسل
اطرافه ويخص بما لا يخص به الانبياء قبله كان النبي يبعث الى قومه
ويبعث الى الناس كافة وجعلت له الارض مسجدا وطهورا اينما ادركته
الصلوة تيمم وصلى ومن كان قبله مشددا عليهم لا يصلون الا في الكنائس
والبيع قال المغيرة فوعيت ذلك كله من قوله وقول غيره وما سمعت

بیان جواهر العقدین حدیث غدیر

من ذلك فذكر الواقدی حدیثا طویلا فی رجوعه من عند المقوقس ومجیئه
الی النبی صلی الله علیه وسلم وقال فاسلمت ثم اخبرته صلی الله علیه وسلم عن
مخرجنا من الطائف وقدومنا الاسكندریة واخبرته بما قال الملك وبما
قالت الاساقفة الذین كنت اسائلهم واسمع منهم من روساء القبط
والروم فاعجب ذلك رسول الله صلی الله علیه وسلم واحب ان یسمعه
اصحابه وكنت احدثهم ذلك فی الیومین والثلاثة ومثله ذكره ابراهیم
بن محمد بن عبدالله البغدادی ثنا ابن شقیر النحوی ثنا احمد بن عبید بن ناصح
ثنا محمد بن عمر الواقدی و از انجمله است ابوسفیان كثیر العدوان كه او هم در حال كفر
ظاهری روبروی هرقل ملك روم بیان فضائل باهره و مآثر فاخره جناب رسالتمآب
صلی الله علیه وآله وسلم نموده محمد بن اسمعیل بخاری در صحیح خود گفته حدثنا ابوالیمان الحكم
بن نافع قال اخبرنا شعیب عن الزهری قال اخبرنی عبیدالله بن عبدالله
بن عتبة بن مسعود ان عبدالله بن عباس اخبره ان اباسفیان بن حرب
اخبره ان هرقل ارسل الیه فی ركب من قریش وكانوا تجارا بالشام فی المدة
التی كان رسول الله صلی الله علیه وسلم ماد فیها اباسفیان وكفار قریش
فاتوه وهم بایلیاء فدعاهم فی مجلسه وحوله عظماء الروم ثم دعاهم
ودعا ترجمانه فقال ایكم اقرب نسبا بهذا الرجل الذی یزعم انه نبی
قال ابوسفیان فقلت انا اقربهم نسبا فقال ادنوه منی وقربوا اصحابه
فاجعلوهم عند ظهره ثم قال لترجمانه قل لهم انی سائل هذا عن هذا
الرجل فان كذبنی فكذبوه فوالله لولا الحیاء من ان یاثروا علی كذبا

بیان اعترافات باطله ابوسفیان كه در حال كفر بفضل جناب رسالتمآب نموده

ص ۱۲۹ ج ۴ باب كیف كان بدو الوحی الی رسول الله صلی الله علیه وسلم

له اذا التقیان اوافتقا علی اجل الحرب ... ۱۲

لکذبت عنه ثم کان اول ما سالنی عنه ان قال کیف نسبه فیکم قلت
هو فینا ذو نسب قال فهل قال هذا القول منکم احد قط قبله قلت لا قال
فهل کان من آبائه من ملک قلت لا قال فاشراف الناس اتبعوه ام ضعفاؤهم
قلت بل ضعفاؤهم قال یزیدون ام ینقصون قلت بل یزیدون قال
فهل یرتد احد منهم سخطة لدینه بعد ان یدخل فیه قلت لا قال
فهل کنتم تتهمونه بالکذب قبل ان یقول ما قال قلت لا قال فهل یغدر
قلت لا ونحن منه فی مدة لا ندری ما هو فاعل فیها قال ولم یمکنی
کلمة ادخل فیها شیئا غیر هذه قال فهل قاتلتموه قلت نعم قال فکیف
کان قتالکم ایاه قلت الحرب بیننا وبینه سجال ینال منا وننال منه
قال ماذا یامرکم قلت یقول اعبدوا الله وحده ولا تشرکوا به شیئا
واترکوا ما یقول اباؤکم ویامرنا بالصلوة والصدق والعفاف والصلة
فقال للترجمان قل له سالتک عن نسبه فذکرت انه فیکم ذو نسب
وکذلک الرسل تبعث فی نسب قومها وسالتک هل قال احد منکم هذا
القول فذکرت ان لا قلت لو کان احد قال هذا القول قبله لقلت
رجل یأتسی بقول قیل قبله وسالتک هل کان من ابائه من
ملک فذکرت ان لا فقلت فلو کان من ابائه من ملک قلت رجل
یطلب ملک ابیه وسالتک هل کنتم تتهمونه بالکذب قبل ان یقول
ما قال فذکرت ان لا فقد اعرف انه لم یکن لیذر الکذب علی الناس
ویکذب علی الله وسالتک اشراف الناس اتبعوه ام ضعفاؤهم فذکرت

اعتراف ابوسفیان در حال کفر بفضل جناب رسالتمآب ص

ان ضعفاؤهم اتبعوه وهم اتباع الرسل وسالتك ايزيدون ام ينقصون
فذكرت انهم يزيدون وكذلك امر الايمان حتى يتم وسالتك ايرتد احد
سخطة لدينه بعد ان يدخل فيه فذكرت ان لا وكذلك الايمان حين
تخالط بشاشته القلوب وسالتك هل يغدر فذكرت ان لا وكذلك
الرسل لا تغدر وسالتك بما يامركم فذكرت انه يامركم ان تعبدوا الله
ولا تشركوا به شيئا وينهاكم عن عبادة الاوثان ويامركم بالصلوة
والصدق والعفاف فان كان ما تقول حقا فسيملك موضع قدمي
هاتين وقد كنت اعلم انه خارج ولم اكن اظن انه منكم فلو اني اعلم
اني اخلص اليه لتجشمت لقاءه ولو كنت عنده لغسلت عن قدميه
ثم دعا بكتاب رسول الله صلى الله عليه وسلم الذي بعث به دحية
الكلبي الى عظيم بصرى فدفعه عظيم بصرى الى هرقل فقرأه فاذا فيه
بسم الله الرحمن الرحيم من محمد عبد الله ورسوله الى هرقل عظيم الروم
سلام على من اتبع الهدى اما بعد فاني ادعوك بدعاية الاسلام
اسلم تسلم يؤتك الله اجرك مرتين فان توليت فان عليك اثم الاريسيين
ويا اهل الكتاب تعالوا الى كلمة سواء بيننا وبينكم ان لا نعبد الا الله ولا
نشرك به شيئا ولا يتخذ بعضنا بعضا اربابا من دون الله فان تولوا
فقولوا اشهدوا بانا مسلمون قال ابو سفيان فلما قال ما قال وفرغ
من قراءة الكتاب كثر عنده الصخب وارتفعت الاصوات واخرجنا
فقلت لاصحابي حين اخرجنا لقد امر امر ابن ابي كبشة انه يخافه

ملك بنى الاصفر فما زالت موقنا انه سيظهر حتى ادخل الله على الاسلام
وكان ابن الناطور صاحب ايلياء وهرقل سقفا على نصارى الشام يحدث
ان هرقل حين قدم ايلياء اصبح يوما خبيث النفس فقال بعض بطارقته
قد استنكرنا هيئتك قال ابن الناطور وكان هرقل حزاء ينظر فى النجوم فقال
لهم حين سالوه انى رايت الليلة حين نظرت فى النجوم ملك الختان
قد ظهر فمن يختتن من هذه الامة قالوا ليس يختتن الا اليهود فلا يهمنك
شانهم واكتب الى مدائن ملكك فليقتلوا من فيهم من اليهود فبينا هم على
امرهم اتى هرقل برجل ارسل به ملك غسان يخبر عن خبر رسول الله
صلى الله عليه وسلم فلما استخبره هرقل قال اذهبوا فانظروا امختتن
هو ام لا فنظروا اليه فحدثوه انه مختتن وساله عن العرب فقال هم
يختتنون فقال هرقل هذا ملك هذه الامة قد ظهر ثم كتب هرقل الى
صاحب له برومية وكان نظيره فى العلم وسار هرقل الى حمص فلم يرم حمص
حتى اتاه كتاب من صاحبه يوافق راى هرقل على خروج النبى صلى الله
عليه وسلم وانه نبى فاذن هرقل لعظماء الروم فى دسكرة له بحمص ثم
امر بابوابها فغلقت ثم اطلع فقال يا معشر الروم هل لكم فى الفلاح
والرشد وان يثبت ملككم فتبايعوا هذا النبى فحاصوا حيصة حمر الوحش
الى الابواب فوجدوها قد غلقت فلما راى هرقل نفرتهم وايس من الايمان
قال ردوهم على وقال انى قلت مقالتى انفا اختبر بها شدتكم على دينكم
فقد رايت فسجدوا له ورضوا عنه فكان ذلك آخر شان هرقل قال

[illegible]

صحیح مسلم ۹۷ نصف ثانی
صـ ۴۴
باب کتب النبی صلعم الی هرقل ملک الشام یدعوه الی الاسلام من کتاب الجهاد والسیر

ابو عبدالله رواه صالح بن کیسان و یونس و معمر عن الزهری و مسلم بن الحجاج
در صحیح خود گفته حدثنا اسحق بن ابراهیم الحنظلی و ابن ابی عمر و محمد بن رافع
و عبد بن حمید واللفظ لابن رافع قال ابن رافع و ابن ابی عمر نا وقال الآخران
انا عبدالرزاق قال نا معمر عن الزهری عن عبیدالله بن عبدالله بن عتبة
عن ابن عباس ان ابا سفیان اخبره من فیه الی فیه قال انطلقت فی
المدة التی کانت بینی و بین رسول الله صلی الله علیه وسلم قال فبینا
انا بالشام اذ جیء بکتاب من رسول الله صلی الله علیه وسلم الی هرقل
قال وکان دحیة الکلبی جاء به فدفعه الی عظیم بصری فدفعه عظیم
بصری الی هرقل فقال هرقل هل هاهنا احد من قوم هذا الرجل الذی
یزعم انه نبی قالوا نعم قال فدعیت فی نفر من قریش فدخلنا علی هرقل
فاجلسنا بین یدیه فقال ایکم اقرب نسبا من هذا الرجل الذی یزعم
انه نبی فقال ابو سفیان فقلت انا فاجلسونی بین یدیه واجلسوا اصحابی
خلفی ثم دعا بترجمانه فقال له قل لهم انی سائل هذا عن الرجل الذی
یزعم انه نبی فان کذبنی فکذبوه قال فقال ابو سفیان وایم الله لولا
مخافة ان یؤثر علی الکذب لکذبت ثم قال لترجمانه سله کیف حسبه فیکم
قال قلت هو فینا ذو حسب قال فهل کان من آبائه ملک قلت لا قال
فهل کنتم تتهمونه بالکذب قبل ان یقول ما قال قلت لا قال ومن یتبعه
اشراف الناس ام ضعفاؤهم قال قلت بل ضعفاؤهم قال ایزیدون ام
ینقصون قال قلت لا بل یزیدون قال هل یرتد احد منهم عن دینه

بعد ان یدخل فیه سخطة له قال قلت لا قال فهل قاتلتموه قلت نعم قال
فکیف کان قتالکم ایاه قال قلت یکون الحرب بیننا و بینه سجالا یصیب
منا و نصیب منه قال فهل یغدر قلت لا و نحن منه فی مدة لا ندری
ما هو صانع فیها قال فو الله ما امکننی من کلمة ادخل فیها شیئا غیر
هذه قال فهل قال هذا القول احد قبله قال قلت لا قال لترجمانه
قل له انی سالتک عن حسبه فزعمت انه فیکم ذو حسب و کذلک
الرسل تبعث فی احساب قومها و سالتک هل کان فی ابائه ملک فزعمت
ان لا فقلت لو کان من ابائه ملک قلت رجل یطلب ملک ابائه
و سالتک عن اتباعه اضعفاؤهم ام اشرافهم فقلت بل ضعفاؤهم
وهم اتباع الرسل و سالتک هل کنتم تتهمونه بالکذب قبل ان یقول
ما قال فزعمت ان لا فقد عرفت انه لم یکن لیدع الکذب علی الناس
ثم یذهب فیکذب علی الله و سالتک هل یرتد احد منهم عن دینه
بعد ان یدخل فیه سخطة له فزعمت ان لا و کذلک الایمان اذا خالط بشاشة
القلوب و سالتک هل یزیدون او ینقصون فزعمت انهم یزیدون و کذلک
الایمان حتی یتم و سالتک هل قاتلتموه فزعمت انکم قد قاتلتموه فیکون
الحرب بینکم و بینه سجالا ینال منکم و تنالون منه و کذلک الرسل
تبتلی ثم تکون لهم العاقبة و سالتک هل یغدر فزعمت انه لا یغدر
و کذلک الرسل لا تغدر و سالتک هل قال هذا القول احد قبله فزعمت
ان لا فقلت لو قال هذا القول احد قبله قلت رجل ائتم بقول قیل قبله

قال ثم قال بم یامرکم قلت یامرنا بالصلوٰة والزکوٰة والعفاف قال ان یکن
ما تقول فیه حقا فانه نبی وقد کنت اعلم انه خارج ولم اکن اظنه انه
منکم ولو انی اعلم انی اخلص الیه لاحببت لقاءه ولو کنت عنده لغسلت
عن قدمیه ولیبلغن ملکه ما تحت قدمی قال ثم دعا بکتاب
رسول الله صلی الله علیه وسلم فقراه فاذا فیه بسم الله الرحمٰن الرحیم
من محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم الی هرقل عظیم الروم سلام
علی من اتبع الهدی اما بعد فانی ادعوك بدعایة الاسلام اسلم
تسلم واسلم یؤتك الله اجرك مرتین وان تولیت فان علیك اثم
الاریسیین ویا اهل الکتاب تعالوا الی کلمة سواء بیننا وبینکم الا نعبد
الا الله ولا نشرك به شیئا الی قوله فقولوا اشهدوا بانا مسلمون فلما فرغ
من قراءة الکتاب ارتفعت الاصوات عنده وکثر اللغط وامر بنا فاخرجنا
قال فقلت لاصحابه حین خرجنا لقد امر امر ابن ابی کبشة انه لیخافه
ملك بنی الاصفر قال فما زلت موقنا بامر رسول الله صلی الله علیه وسلم
انه سیظهر حتی ادخل الله علی الاسلام و ابو العباس احمد بن عمر والقرطبی در مفهم
در شرح این حدیث گفته قوله لولا ان یؤثر علی الکذب لکذبت علیه یعنی لولا
ان یتحدث وینقل عنه الکذب وانما وقع له هذا فی ذلك الوقت لشدة
عداوته له وحسده وحرصه علی اطفاء نوره ویابی الله الا ان یتم
نوره وفیه ما یدل علی ان الکذب مذموم فی الجاهلیة والاسلام
وانه لیس من خلق الکرام والحسیب الشریف والحسیب من الرجال

صفحہ ۱۰۳ ربع ثانی
من باب کتاب النبی صلی الله علیه وسلم الی هرقل من کتاب الجهاد

هو الذی یحسب لنفسه آباء اشرافا ومآثر جمیلة وهو من الحساب
وهو العدد والسجال مصدر ساجله یساجله سجالا اذا باراه
وقاومه واصله من السجل وهو الدلو العظیم التی لا یستقل واحد
برفعها من البئر وقد فسر معناه بقوله تصیب منا ونصیب منه ونیز
قرطبی در مفهم گفته قوله والله ما امکننی من کلمة ادخل فیها شیئا غیر هذه الکلمة
یعنی انه کان یعلم من خلق رسول الله صلی الله علیه وسلم الوفاء والصدق
وانه یفی بما عاقدهم علیه لکن لما کان المستقبل غیر حاصل فی وقته
ذلک لبس بطریق الاحتمال تمویها بما یعلم خلافه ومحمد بن عمر واقدی
در کتاب المغازی بعد ذکر مقاتله حلفاء بنی امیه از کنانه با حلفاء جناب
رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم از خزاعه وسوال اینها اعانت را از آنحضرت
گفته فبلغ ابا سفیان الخبر وهو عند هرقل فی تجارة له فقال هرقل
یا ابا سفیان لقد کان یسرنی ان القی رجلا من اهل بلدک یخبرنی
عن هذا الرجل الذی خرج فیکم فقال ابو سفیان علی الخبیر سقطت
سلنی عما شئت من امره فقال هرقل حدثنی عنه انبی هو ام کذاب
فقال ابو سفیان هو کذاب فقال هرقل کیف یظهر علیکم اذا قاتلکم
قال والله ما ظهر علینا قط الا مرة واحدة وقعة بدر وانا یومئذ
غائب ثم غزوته بعد مرتین فاما مرة فاقتتلنا محمدا وقد کسرنا فاه
ووجهه واما الثانیة فامتنع منا بخندق خندقه علیه وعلی اصحابه
قال هرقل یا ابا سفیان ان هذا لیس بکذاب ان الکذاب اذا خرج انما

ص ۲۷۵ / ۳۰۲ من باب کتاب النبی صلی الله علیه وسلم الی هرقل من کتاب الجهاد

ص ۴۰۳ / ۳۳۹ قصه موته

هو كهيئة الحريق لا يظهر عليه احد حتى يملكه الله بمرة واحدة واسمع هذا
يظهر عليكم مرة وتظهرون عليه اخرى يا ابا سفيان ما الذي يامركم به وما
الذي ينهاكم عنه قال يامرنا ان نخنط في النهار كما تخنى النساء قال هرقل
هذه الصلوة وما خير قوم لا يصلون قال ويامرنا ان نعطيه خراجا
من اموالنا كل عام قال هرقل يا ابا سفيان هذه الزكاة قد امرنا ان
ناخذها ونعطيها قال وينهانا عن الميتة والدم قال هرقل وما خير
الميتة والدم اوليس قولكم ان تقذروهما اولم ينهكم عنهما قال هرقل
هذا رجل صالح يا ابا سفيان اتبعوه ولا تقاتلوه ولا تستنوا بسنة اليهود
فانهم فعل الناس لذلك ان يقاتلوا انبياءهم ولكن اخبرني هل يغدر
اذا واثق قال لا والله ما غدر قط فيما مضى واني لخائف ان يغدر هذه
المرة قال هرقل كيف يا ابا سفيان قال وادعناه سنتين بعضنا لبعض
اصّ فبلغني وانا عندك ان حلفائي قاتلوا حلفاءه فاعانت عشيرتي
خلفاءنا على حلفائه فبلغني ان حلفاءه سالوه النصر فهو يريد ان
يعين حلفاءه على قومي قال هرقل يا ابا سفيان ان يكن الحديث كما
حدثتني فانتم اولى بالغدر منه انتم استحللتم قتال حلفائه ولكن
اخبرني يا ابا سفيان كيف موضعه فيكم قال هو والله في الذروة
منا فضحك هرقل وقال ما اراك الا تخبرني بحقيقة امره ولقد وجدت
فيما نتحدث ان الله لم يبعث نبيا بعد لوط الا في ذروة قومه وذروتهم
قال ابو سفيان عند ذلك هرقل ما اراني الا راجعا فمضى لخبر قومنا الخ

ونیز حال جاحظ کنود مماثل ست باحال جمعی از یهود عنود که ایشان هم باوصف اعتراف بحقیت جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم وعلم بفضائل ومناقب آنحضرت واظهار سرور واستبشار بظهور آن عالی تبار واستفتاح ببعثت آنحضرت برکفار اشرار هرگاه آنحضرت مبعوث شد راه حسد وعداوت سپردند وطریق انکار وخلاف پیمودند ابونعیم احمد بن عبد الله الاصبهانی در دلائل النبوة گفته ثنا عمر بن محمد بن جعفر ثنا ابراهیم بن السندی ثنا النضر بن سلمة ثنا یحیی بن ابراهیم بن ابی قتیلة عن ابی القاسم بن الزناد عن ابن ابی حبیبة عن داود بن الحصین عن عکرمة عن ابن عباس عن اُبیّ بن کعب قال ماموّل الیهودی لتبّع وهو یومئذ اعلمهم ایها الملک انّ هذا بلد یکون الیه مهاجر نبی مولده مکة واسمه احمد وهذه دار هجرته وقال عکرمة عن ابن عباس قال کانت یهود قریظة والنضیر وفدک وخیبر یجدون صفة رسول الله صلی الله علیه وسلم عندهم قبل ان یبعث وان دار هجرته المدینة فلما وُلد رسول الله صلی الله علیه وسلم قالت احبار یهود ولد احمد اللیلة هذا الکوکب قد طلع فلما تنبّأ قالوا قد تنبأ احمد کانوا یعرفون ذلک ویُقرّون به ویصفونه رواه ابوبکر بن شقیر النحوی ثنا احمد بن عبید بن ناصح ثنا محمد بن عمر الواقدی حدثنی سلیمان بن داود بن الحصین عن ابیه عن عکرمة عن ابن عباس عن ابیّ بن کعب نحو قصة تبّع وزاد فقال تبّع ما الی هذه البلدة سبیل وما کان لیکون خرابها علی یدی فخرج تبّع منصرفا الی الیمن وخرجت معه

ص ۲۲۹ نصف اول
کتاب الفصل الخامس من فصل اول

احبار یهود عشرة ثنا عمر بن محمد بن جعفر ثنا ابراهیم بن السندی ثنا
النضر بن سلمة حدثنی یحیی بن ابراهیم بن ابی قتیلة عن صالح بن محمد
بن صالح عن ابیه عن عاصم بن عمر بن قتادة عن نملة بن ابی نملة
عن ابیه ابی نملة قال کان یهود بنی قریظة یدرسون ذکر رسول الله
صلی الله علیه وسلم فی کتبهم ویعلمون الولدان بصفته واسمه ومهاجره
الینا المدینة فلما ظهر رسول الله صلی الله علیه وسلم حسدوا وبغوا و
انکروا حدثنا عمر بن محمد بن جعفر ثنا ابراهیم بن السندی ثنا النضر بن
سلمة حدثنی عبد الجبار بن سعید المساحقی عن ابی بکر بن عبد الله
العامری عن سلیمان بن سحیم وربیح بن عبد الرحمن بن ابی سعید
الخدری عن ابیه قال سمعت ابی مالک بن سنان یقول جئت بنی
عبد الاشهل یوما لاتحدث فیهم ونحن یومئذ فی هدنة من الحرب
فسمعت یوشع الیهودی یقول اظل خروج نبی یقال له احمد یخرج
من الحرم فقال له خلیفة بن ثعلبة الاشهلی کالمستهزئ به ما صفته
قال رجل لیس بالقصیر ولا بالطویل فی عینیه حمرة یلبس الشملة
ویرکب الحمار سیفه علی عاتقه وهذا البلد مهاجره قال فرجعت
الی قومی بنی خدرة وانا یومئذ اتعجب مما یقول یوشع فاسمع رجلا
منا یقول ویوشع یقول هذا وحده کل یهود یثرب تقول هکذا
قال ابی مالک بن سنان فخرجت حتی جئت بنی قریظة فاخذوا جمیعا
فتذاکروا النبی صلی الله علیه وسلم فقال الزبیر بن باطا قد طلع الکوکب

الاحمر الذی لم یطلع الا بخروج نبی وظهوره ولم یبق احد الا احمد وهذه
مهاجره قال ابو سعید فلما قدم رسول الله صلی الله علیه وسلم المدینة
اخبره ابی هذا الخبر فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم لو اسلم الزبیر
وذووه من رؤساء یهود کلها انما هم له تبع ثنا عمر بن محمد ثنا ابراهیم
بن السندی ثنا النضر بن سلمة ثنا یحیی بن ابراهیم بن ابی قتیلة عن صالح
بن محمد بن صالح عن ابیه عن عاصم بن عمر بن قتادة عن محمود بن لبید
عن محمد بن مسلمة قال لم یکن فی بنی عبد الاشهل الا یهودی واحد یقال له
یوشع فسمعته وهو یقول وانی لغلام فی ازار قد اظلکم خروج نبی یبعث
من نحو هذا البیت ثم اشار بیده الی بیت الله فمن ادرکه فلیصدقه
فبعث رسول الله صلی الله علیه وسلم فاسلمنا وهو بین اظهرنا ولم یسلم
حسدا وبغیا ثنا عمر بن محمد بن جعفر ثنا ابراهیم بن السندی ثنا النضر بن
سلمة ثنا یحیی بن ابراهیم بن ابی قتیلة عن ابی القاسم بن ابی الزناد عن
اسحاق بن حازم عن عبید الله بن مقسم عن یوسف بن عبد الله بن
سلام عن ابیه عبد الله بن سلام قال لم یمت تبع حتی صدق بالنبی
صلی الله علیه وسلم لما کان یهود یثرب یخبرونه ان تبعا مات
مسلما وثنا عمر بن محمد ثنا ابراهیم بن السندی حدثنا النضر بن سلمة ثنا
اسماعیل بن قیس بن سلیمان بن زید بن ثابت عن ابراهیم بن یحیی
بن زید بن ثابت عن ام سعد بنت سعد بن الربیع قال سمعت زید بن
ثابت رضی الله عنه یقول کان احبار یهود بنی قریظة والنضیر یذکرون

صفة النبي صلى الله عليه وسلم فلما طلع الكوكب الاحمر اخبروا انه نبي وانه
لا نبي بعده اسمه احمد مهاجره الى يثرب فلما قدم رسول الله صلى الله
عليه وسلم المدينة ونزلها انكروه وحسدوا وبغوا به حدثنا النضر بن
سلمة ثنا ابو غزية محمد بن موسى عن القاسم بن زرعة بن عبد الله بن زياد
بن لبيد عن ابيه عن جده عن زياد بن لبيد رضي الله عنه انه حدث بانه
كان على اطم من اطام المدينة يا اهل يثرب يا اهل يثرب ففزعنا وفزع
الناس فقد ذهب والله نبوة بني اسرائيل هذا النجم طلع بمولد احمد
وهو نبي آخر الانبياء ومهاجره الى يثرب وبه ثنا ابو غزية محمد بن موسى
عن ابي حبيبة عن داود بن الحصين عن عبد الرحمن بن عبد الرحمن
عن الحارث بن حزمة رضي الله عنه قال كان يهود المدينة ويهود
خيبر ويهود فدك يخبرون بصفة النبي صلى الله عليه وسلم وانه خارج
وان مهاجره الى يثرب واسمه احمد وانه يقتلهم قتل الذر حتى يدخلهم
في دينه وانه ينزل عليه كتاب الله كما نزل على موسى التوراة ويخبرون
فلما نزل النبي صلى الله عليه وسلم انكروه وحسدوه ونيز در دلائل النبوة
ابو نعيم مسطور ست قال الشيخ ونعوته وصفاته صلى الله عليه وسلم
في الكتب المنزلة وعند الرهابنة والاساقفة والاحبار من اهل
الكتابين مستفيض وكانوا يرجعون في امر بعثته وارساله الى علم
متيقن كالضروري لتبشير الانبياء صلوات الله عليهم به وبارساله
وايصائهم اممهم بتصديقه ان ادركوه وما كانت في ايديهم من الكتب

لنسخه نسخه اول ص ٢٣٩
الفصل الخامس في ذكر اشتهار خبره عند ملوك العجم وبشارتهم من قبول الكتاب

والعهود المتقدمة المتوارثة عن اباءهم واسلافهم و نیز ابو نعیم در دلائل النبوة
بعد ذکر روایتی باین اسناد ثنا حبیب ثنا محمد ثنا احمد ثنا ابراهیم بن سعد
عن محمد بن اسحاق الخ گفته وبه عن محمد بن اسحاق انه قال بلغنی عن عکرمة
مولی ابن عباس او عن سعید بن جبیر عن ابن عباس ان یهود کانوا یستفتحون
علی الاوس والخزرج برسول الله صلی الله علیه وسلم قبل مبعثه فلما
بعثه الله من العرب کفروا به وجحدوا ما کانوا یقولون فیه فقال لهم
معاذ بن جبل وبشر بن البراء بن معرور واخو بنی سلمة یا معشر یهود اتقوا
الله واسلموا فقد کنتم تستفتحون علینا بمحمد صلی الله علیه وسلم ونحن
اهل شرک وتخبروننا بانه مبعوث وتصفونه لنا بصفته فقال سلام
بن مشکم ما هو بالذی کنا نذکر لکم ما جاءنا بشیء نعرفه فانزل الله تعالی
فی ذلک من قولهم ولما جاءهم کتاب من عند الله مصدق لما معهم
وکانوا یستفتحون الآیة و نیز حال جاحد مائل است با حال هرقل ملک روم
که او اثبات علامات و دلائل نبوت جناب رسالتمآب صلی الله علیه واله وسلم
از بیان ابو سفیان نموده و تمام تحقیقات آنحضرت نوشته چنانچه از روایت بخاری
و مسلم و واقدی که آنفا گذشته معلوم و از عبارات سابقه مفهوم و معهذا
اسلام نیاورده بلکه ارسال جیوش و عساکر برای حرب سید الاوائل والاواخر
علیه واله الاطاهر السلام الا انکی القاهر نموده و ابو نعیم در دلائل النبوة گفته
قال ابراهیم عن محمد بن اسحاق عن بعض اهل العلم ان هرقل قال لدحیة
الکلبی حین قدم علیه بکتاب رسول الله صلی الله علیه وسلم

جواب قدح بعض معاندین

ص ۲۳۹ / ۴۶ نصف اول
فصل الخامس فی ذکر استفتاح رعد(؟) الیهود وبشاراتهم من فصول الکتاب

مماثلت جاحد با حال هرقل در اثبات ... جناب رسالتمآب با وصف ... صلی الله علیه واله

... نسخه

ص ۲۳۹ / ۶۲
نشان سابق

ويحك انى لا علم ان صاحبك لنبى مرسل وانه الذى كنا ننتظره ونجده
فى كتبنا ولكنى اخاف الروم على نفسى ولولا ذالك لاتبعته فاذهب الى
ضغاطر الاسقف فاذكر له امره فهو والله فى الروم اعظم منى واجوز
عندهم قولا منى فانظر ماذا يقول قال فجاءه دحية الكلبى فاخبره
بما جاء به من رسول الله صلى الله عليه وسلم الى هرقل والى ما يدعوا اليه
قال فقال ضغاطر صاحبك والله نبى مرسل نعرفه بصفته ونجده
فى كتابنا باسمه قال ثم دخل فالقى ثيابا كانت عليه سودا ولبس
ثيابا بيضا ثم اخذ عصاه فخرج على الروم وهم فى الكنيسة فقال يا
معشر الروم انه قد جاءنا كتاب من احمد صلى الله عليه وسلم يدعونا
فيه الى الله وانى اشهد ان لا اله الا الله وان احمد عبده ورسوله
قال فوثبوا اليه وثبة رجل واحد فضربوه حتى قتلوه فلما رجع دحية
الى هرقل اخبره الخبر قال قد قلت لك انا نخافهم على انفسنا فضغاطر
والله كان اعظم عندهم واجوز قولا منى و نیز ابو نعیم در دلائل النبوۃ گفته
ثنا ابو محمد بن حبان ثنا ابو بكر بن ابى عاصم ثنا وهب بن بقية ثنا خالد
عن محمد بن عمرو عن ابى سلمة ويحيى بن عبد الرحمن بن حاطب عن اسامة
بن زيد قال قال زيد بن عمرو بن نفيل قال لى حبر من احبار الشام
قد خرج فى بلدك نبى او هو خارج قد خرج نجمه فارجع فصدقه
واتبعه وآمن به ثنا جعفر بن محمد بن عمرو ثنا ابو حصين محمد بن الحسين
ثنا يحيى بن عبد الحميد ثنا يحيى بن سلمة بن كهيل عن ابيه عن عبد الله

ہرقل ملک روم ایمان بجناب رسالتمآب ؐ نیاورد باوصف علم بحقیت آنحضرت ؐ

[illegible]

بن شداد بن الهاد عن دحیة الکلبی قال بعثنی النبی صلی الله علیه وسلم الی
قیصر صاحب الروم بکتاب فاستاذنت فقلت استاذنوا لرسول رسول الله
صلی الله علیه وسلم فاتی قیصر فقیل ان علی الباب رجلا یزعم انه رسول
رسول الله ففزعوا لذلك فقال ادخلوه فادخلت علیه وعنده
بطارقته فاعطیته الکتاب فقرئ علیه فاذا فیه بسم الله الرحمن الرحیم
من محمد رسول الله الی قیصر صاحب الروم فنخر ابن اخ له احمر ازرق سبط
الشعر فقال لا تقرأ الکتاب الیوم لانه بدأ بنفسه وکتب صاحب الروم
ولم یکتب ملك الروم فقرئ الکتاب حتی فرغ منه ثم امرهم قیصر فخرجوا
من عنده ثم بعث الیّ فدخلت الیه فسألنی فاخبرته فبعث الی
الاسقف فدخل علیه وکان صاحب امرهم یصدرون عن قوله فلما
قرأ الکتاب قال الاسقف هو والله الذی بشرنا به عیسی وموسی هو
والله الذی کنا ننتظره قال قیصر فما تامرنی قال الاسقف اما انا فانی
مصدقه ومتبعه فقال قیصر انی اعرف انه کذلك ولکن لا استطیع
ان افعل ان فعلت ذهب ملکی وقتلتنی الروم و علامه یحیی بن شرف نووی
در منهاج شرح صحیح بن مسلم بن حجاج در شرح روایت سابقه متضمن ارسال جناب
رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم کتاب را بهرقل گفته قوله لو اعلم انی اخلص
الیه لاحببت لقاءه هکذا هو فی مسلم ووقع فی البخاری لتجشمت لقاءه وهو
الاصح فی المعنی ومعناه لتکلفت الوصول الیه وارتکبت المشقة فی ذلك
ولکن اخاف ان اقتطع دونه ولا عذر له فی هذا لانه قد عرف صدق

منهاج ۹۸ نصف ثانی صفحہ ۲۲۳
باب کتاب النبی صلی الله علیه وآله الی هرقل ملک الشام یدعوه الی الاسلام من کتاب الجهاد والسیر

مماثلت حال جاحظ با حال معاویه و عمرو عاص که با وصف عداوت جناب امیر مدح آنحضرت میکردند

النبی صلی الله علیه وسلم وانما شح فی الملک ورغب فی الریاسة فاثرها علی نفسه
وقد جاء ذلک مصرحا به فی صحیح البخاری ولو اراد الله هدایته لوفقه
کما وفق النجاشی وما زالت عنه الریاسة ونسال الله توفیقه ونیز حال
جاحظ مماثل ست با حال معاویه که او هم با وصف نهایت عداوت و بغض و عناد
جناب امیر المومنین علیه السلام اعتراف بفضائل آنحضرت می کرد کما سمعت سابقا
و نیز معاویه بعد وفات آنحضرت بر آنحضرت گریسته و هرگاه زوجه او تعجب از گریستن
چنین عدو معاند و ملال چنین مبغض حاقد اغاز نمود بجوابش هم کمال فضل آنحضرت
بیان کرد حافظ عماد الدین اسمعیل بن عمر الدمشقی در تاریخ خود گفته وقال جریر
بن عبد الحمید عن مغیرة قال لما جاء خبر قتل علی الی معویة جعل یبکی
فقالت له امرأته اتبکیه وقد قاتلته فقال ویحک انک لا تدرین
ما فقد الناس من الفضل والفقه والعلم وفی روایة انها قالت له
بالامس تقاتله والیوم تبکیه ونیز حال جاحظ مماثل ست با حال عمرو عاص
که با وصف کمال انهماک آن ناحق شناس در عداوت و بغض وصی خیر الناس
صلی الله علیه و آله الکرام اشعار بلاغت شعار در نهایت مدح و ثنای آنحضرت
گفته و جواهر زواهر گفتار بمنقبت بیان سفته و معاویه با آنهمه مجانست و موافقت
ضبط نفس نتوانسته بسماع ان شعر و ملیحة شهدت له خصمائه و الفضل
ما شهدت به الاعداء خوانده که ازان ظاهر ست که فضل آنحضرت چندان
بمرتبه ظهور و وضوح رسیده که عمرو عاص با وصف عداوت جناب امیر المومنین
علیه السلام شهادت بفضل آنحضرت داده و فضل کامل همین ست که اعدا

بان شهادت می دهند جمال الدین محدث در تحفة الاحباء گفته و در بعضی کتب از تواریخ
هست که چون خبر شهادت یافتن امیر المومنین علیه السلام بشام رسید معویه گفت
الآن انقطع العداوة و در مجلسی که خواص و اشراف شام حاضر بودند و یک بدره
نزد پیش خود داشت گفت هر که برخی از صفات و فضائل و چندی از خواص
و مزایای علی بن ابیطالب درین محفل بیان کند مر او راست این بدره زر
عمرو عاص خود را از مکابره و معانده گذرانیده بمقتضای ان الکذوب قد
یصدق این ابیات را بدیهة بر منصه عرض جلوه داد و طمعا فی البدرة الموعودة
المشار الیها زبان بحق و صدق و راستی کشاده بآل محمد عرف الصواب
وفی ابیاتهم نزل الکتاب هم حجج الاله علی البرایا بهم و بجدهم لا یستراب
ولا سیما ابا حسن علیا له فی العلم مرتبة نصاب اذا نادت صوارمه
نفوسا فلیس لها سواهن جواب طعام المشرفی بهج الاعادی و فیض
دم الرقاب لها شراب و من لم یرضا من اعدا علی فلیس له النجاة و لا
ثواب امیر المومنین علی ذخری شفیع لی اذا قام الحساب هو الفردوس
لا یخفی علیکم هو الساقی علی الحوض الشراب هو النبأ العظیم و ذلک
نوح و باب الله و انقطع الخطاب معویه گفت و ملیحة شهدت لها ضرائرها
والفضل ما شهدت به الاعداء و نیز حال جاحظ مماثل ست بحال یزید
که آن عنید مرید با وصف جسارت بر قتل جناب امام حسین علیه السلام
الملک المجید اشعاری چند که بمقام عذر بدتر از گناه باهل مدینه نوشته مدح
و ثنای حضرت فاطمه علیها السلام نموده عماد الدین ادریس بن علی بن عبد الله

ص ۱۸۹ من الباب الثانی

در کنز الاخبار در سنہ تسع وستین ومائہ گفتہ وفیہا ظہر الحسین بن علی بن الحسن بن الحسن بن الحسن بن علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہم بالمدینۃ ودعا الی نفسہ فغلب علی المدینۃ وسار فی ثلثمائۃ عشر رجلا عدۃ اہل بدر فوافی الموسم وقد حج من بنی العباس تلک السنۃ العباس بن محمد وموسی بن عیسی ومحمد بن سلیمان وسلیمان بن ابی جعفر وغیرہم فی حشمہم وموالیہم فہم فی عدد کثیر وبسبب حضورہم امتنع کثیر ممن کان تابع الحسین من الخروج معہ فکان من خبرہ ومقتلہ بفخ وما ورد فیہ من الاثر النبوی ما ذکرناہ فی الباب الاول فی اخبار اہل البیت وعن بعضہم انہ دخل علی موسی بن عیسی عند منصرفہ من فخ فوجدہ خائفا یلتمس عذرا من قتل من قتل فقال اصلح اللہ الامیر انشدک شعرا کتب بہ یزید بن معویۃ یعتذر فیہ الی اہل المدینۃ من قتل الحسین قال انشدنی فانشدہ ؏ یا ایہا الراکب الغادی لطیبۃ ۞ علی عذافرۃ فی سیرہا قحم ابلغ قریشا علی شحط المزار بہا ۞ بینی وبین حسین اللہ والرحم ۞ وموقف بفناء البیت انشدہ ۞ عہد الالہ وما یرعی بہ الذمم ۞ عنفتم قومکم فخرا بامکم ۞ ام حصان لعمری برۃ کرم ۞ ہی التی لا یدانی فضلہا احد بنت الرسول وخیر الناس قد علموا ۞ وفضلہا لکم فضل وغیرکم ۞ من قومکم لہم من فضلہا قسم ۞ انی لاعلم او ظنا کعالمہ ۞ والظن یصدق احیانا وینتظم ۞ ان سوف یترککم ما تطلبون بہا ۞ قتلی تہاداکم العقبان والرخم یا قومنا لا تشبوا الحرب اذ خمدت ۞ وتمسکوا بحبال السلم واعتصموا ۞ قال

فنری عن موسی بعض ما کان فیه و نیز حال جاحظ مماثل ست با خوارج
که ایشان بنهایت انهماک در عبادت داشتند تا آنکه صلوة و صوم شان که از اصول
عبادات و سرمایه سعادات و عمده مبرات و زبده خیرات ست از صلوة و صیام
صحابه عظام بالاتر بود که حسب ارشاد نبوی صحابه بتحقیر صلوة و صوم خود مقابله
صلوة و صوم شان می کردند چنانچه عنقریب در حدیث ابو سعید وانهماک خوارج نفوس خود را
در عبادت وحدت و شدت شان و ذلاقت ایشان در قرارت قران و اهتمام
دران و سوال ایشان ظاهرست و با این همه عداوت ایشان با کتاب خدا هم
حدیث نبوی وارد [illegible] در کتاب کنز العمال گفته
ویلک و من یعدل اذا لم اعدل فعند من یلتمس العدل بعدی یوشک
ان یاتی قوم مثل هذا یسألون بکتاب الله وهم اعداؤه ویقرؤن
کتاب الله محلقة رؤسهم فاذا خرجوا فاضربوا رقابهم طب عن ابن عمر
پس بنابر مزعوم فاضل رشید و حسب تشدق و تعمق او در حمایت جاحظ ملحد را حق
که بگوید خوارج را با وصف انهماک شان در عبادت [illegible] باین حد که
عبادت صحابه عظام را [illegible] گردانیدند [illegible] ایشان در زمره با دین و
ایمان باید داخل [illegible] گنجانید [illegible] در دین داشتند
[illegible] کتاب الهی
[illegible] اسلام
اسلام ست و نیز حال جاحظ مماثل [illegible] که حسب افاده
جناب شاه صاحب بریاضات شاقه [illegible]

صـ ۲۵۵
الفصل الثالث فی ذکر الخوارج من الکتاب الثالث فی الفتن من قسم الاقوال من حرف الفاء

[illegible] حدیث ابی سعید [illegible]

[illegible]

تا اکثر مردم قزوین و طبریه و کوهستان فریب خورده معتقد او شدند بعد ازان مذهب
نزاریه که سراسر الحاد و زندقه است آشکار ساخت شاه صاحب در باب اول همین کتاب
تحفه می فرمایند تا آنکه حسن صباح حمیری بوسیله نسبت بپسر نزار که ادعا نمود از کوهستان
طبرستان و جبل خروج کرده و حصن الموت قرار گرفت و این قصه در حدود سنه چهار صد
هشتاد و سه بوقوع آمد بعد از تسلط بیرون حصن الموت صومعه ساخت و دران
بریاضات شاقه مشغول شد و کمال زهد و ورع بمردم وانمود تا اکثر مردم قزوین
و طبریه و کوهستان فریب خورده معتقد او شدند بعد ازان مذهب نزاریه آشکارا ساخت
و در پی ایذاء مسلمین اهل سنت و جماعت او فتاد و نیز حال جاحظ مماثل ست با حال
قدماء صمدویه و حمیریه که حسب افاده جناب شاه صاحب در باطن الحاد و زندقه
داشتند و بظاهر مبالغه در زهد و کثرت طاعات و اجراء احکام شریعت می نمودند
که قلوب مردم را استمالت نمایند و تکثیر سواد جیوش خود کنند در باب اول می فرمایند
و قدماء صمدویه در باطن الحاد و زندقه داشتند و بظاهر مبالغه در زهد و کثرت طاعات
و اجراء احکام شریعت مینمودند که قلوب مردم را استمالت نمایند و تکثیر سواد جیوش
خود کنند و بهمین اسلوب حمیریه نیز بعمل می آوردند اظهار زندقه و الحاد اول قرامطه
احداث نمودند و بر مقتدر عباسی خروج کردند و نیز حال جاحظ مماثل ست با حال جمعی
از صلحا و عبّاد سنیه که حسبةً لله وضع احادیث می کردند حالانکه وضع احادیث
از اکبر کبائر و افحش فواحش ست از انجمله ست ابو عصمه نوح بن ابی مریم جامع که
حسب افاده ابن حبان جامع جمیع فضائل و حائز کل مناقب بود مگر آنکه بهره از
صدق نداشت و همت بوضع احادیث و اخبار بر سید ابرار صلی الله علیه

مداثلت حال حافظ با جمعی از عباد و سنیه که وضع حدیث می کردند

واله الاظهار می کماشت جلال الدین عبد الرحمن بن کمال الدین سیوطی در تدریب الراوی بشرح تقریب النواوی گفته ومن امثلة من وضع حسبة ما رواه الحاکم بسنده الی ابی عمار المروزی انه قیل لابی عصمة نوح بن ابی مریم من این لك عن عکرمة هذا فقال انی رأیت الناس اعرضوا عن القران واشتغلوا بفقه ابی حنیفة ومغازی ابن اسحاق فوضعت هذا الحدیث حسبة وکان یقال لابی عصمة هذا نوح الجامع قال ابن حبان جمع کل شئ الا الصدق وشمس الدین ابو عبد الله محمد بن احمد الذهبی در میزان الاعتدال گفته نوح بن ابی مریم یزید بن عبد الله ابو عصمة المروزی عالم اهل مرو وهو نوح الجامع لانه اخذ الفقه عن ابی حنیفة وابن ابی لیلی والحدیث عن حجاج بن ارطاة والتفسیر عن الکلبی ومقاتل والمغازی عن ابن اسحاق وروی عن الزهری وابن المنکدر وعنه نعیم بن حماد وسعید بن نصیر وحبان بن موسی المروزی وآخرون وولی قضاء مرو فی خلافة المنصور وامتدت حیاته قال نعیم سئل ابن المبارك عنه فقال هو یقول لا اله الا الله وقال احمد لم یکن بذاك فی الحدیث وکان شدیدا علی الجهمیة وقال مسلم وغیره متروك الحدیث وقال الحاکم وضع ابو عصمة حدیث فضائل القران الطویل وقال البخاری منکر الحدیث وقال ابن عدی عامة ما اوردت له لا یتابع علیه وهو مع ضعفه یکتب حدیثه و ازین جمله است غلام خلیل که اهتمام او در عبادت پروردگار و هجر شهوات دنیای ناپایدار بغایت قصوی رسیده و اسواق بغداد بسبب موت او بند گردیده

تدریب الراوی
ص ۵۸ / ۱۴۹
النوع الحادی والعشرون الموضوع

میزان الاعتدال
ص ۱۹۸ / ۲۶۹ نصف ثانی
حرف النون

لکن با این جلالت وعظمت وضع حدیث می کرد سیوطی در تدریب گفته وکان
غلام خلیل یتزهد ویهجر شهوات الدنیا وغلقت اسواق بغداد لموته
ومع ذلک کان یضع الحدیث وعلامه ذهبی در میزان الاعتدال گفته
احمد بن محمد بن غالب الباهلی غلام خلیل عن اسماعیل بن ابی اویس وشیبان
وقرة بن حبیب وعنه ابو کامل وابن السماک وطائفة وکان من کبار الزهاد
ببغداد قال ابن عدی سمعت اباعبدالله النهاوندی یقول قلت لغلام
خلیل ماهذه الرقائق التی تحدث بها قال وضعناها لنرقق بها قلوب
العامة وقال ابوداود اخشی ان یکون دجال بغداد وقال الدارقطنی
متروک وقال الخطیب مات فی رجب سنة خمس وسبعین ومائتین وحمل
فی تابوت الی البصرة وبنیت علیه قبة وکان یحفظ علما کثیرا ویخضب
بالحناء ویقتات بالباقلا صرفا قال ابن عدی امره بین وازانجمله است
ابوبشر احمد بن محمد مروزی که هم مرتبه جلیله فقاهت فائز بود وهم مبالغه در ذب
حریم سنت نبویه وطلب ان می داشت ودر قمع مخالفین ومعاندین سنت اهتمام
بلیغ می ساخت وبا این همه فضائل جلیله دست از وضع احادیث برنمی داشت
سیوطی در تدریب گفته قال ابن حبان وکان ابوبشر احمد بن محمد الفقیه
المروزی من اصلب اهل زمانه فی السنة واذبهم عنها واقمعهم من خالفها
وکان مع هذا یضع الحدیث وازانجمله است ابوداود نخعی که حسب افاده
ابن حبان اطول از روی قیام لیل واکثرشان از روی صیام نهار بود ومع
ذلک وضع حدیث می کرد سیوطی در تدریب گفته قال ابن حبان وکان

ص ١٨٩ النوع الحادی والعشرون الموضوع

ص ١٨٩ النوع الحادی والعشرون

ابو داود النخعی اطول الناس قیاما بلیل واکثرهم صیاما بنهار وکان
یضع و ذهبی در میزان الاعتدال گفته قال ابو معمر اخذ بشر المریسی رای جهم
عن ابی داود النخعی وقال الحاکم لست اشک فی وضعه الحدیث علی
تقشفه وکثرة عبادته وقال ابو الولید سمعت شریکا یقول ما لقینا
من ابن عمنا یعنی سلیمان بن عمرو یکذب علی رسول الله صلی الله علیه وسلم
واز انجمله ست وهب بن حفص که حسب افاده ابن عدی از صالحین بود و صلاح
و زهد او بمرتبه رسیده که تا بیست سال با احدی کلام نکرد لکن مع ذلک مرتکب
کذب فاحش میگردید سیوطی در تدریب گفته وقال ابن عدی کان وهب
بن حفص من الصالحین مکث عشرین سنة لا یکلم احدا وکان یکذب
کذبا فاحشا اما انچه گفته از اعظم اعدای جناب ولایت مآب فرض کردن
اصطلاح بدیع امامیه است مثل آنکه اهل لغت صحرای مهلکه را مفازه نامند و
عرف عام اعمی را بصیر خوانند پس بحمد الله از مباحث سابقه دریافتی که ناصبیت
جاحظ بمثابه ظاهر و واضح ست که استاد و مولی و آقای فاضل رشید اعنی
جناب شاهصاحب بآن معترف اند و نیز بتصنیف او کتابی را که در ان مطاعن
حضرت امیر المؤمنین علیه السلام درج کرده مصرح اند پس هرگاه شاهصاحب
این اصطلاح بدیع را مرتکب شوند نسبت آن با لحق و فسوس و سخریه بران تیشه
بپای خود زدن و جد و جهد در رد امام و استاد خود بکار بردن ست
ولا یحیق المکر السیء الا باهله و تعجب آنست که فاضل رشید درین مقام در صدد
تقبیح و تشنیع این اصطلاح بوده و بازا آنرا مماثل ساختن باطلاق اهل لغت

تقریب التهذیب صـ ۱۴۳/۲۰۲ نصف اول ترجمه سلیمان بن عمرو ابو داود النخعی من حرف السین

صـ ۵۸/۱۳۹ النوع الحادی والعشرون الموضوع

ص ۳۳۰ ورق ۱۳۶
جواب قوله برای خدا از تعصب درگذشته انصاف فرمایند از قسم دوم کتاب

واهل عرف عام پس بنابرین یا این تخییل درست نباشد ویا اهل لغت واهل
عرف عام هم مورد طعن وتشنیع خواهند بود واستهزا وسخریه بایشان هم متوجه
خواهد شد وسد الحمد که بودن جاحظ از سفهای ناس وحمقای ناحق شناس از افاده
خود فاضل رشید هم ظاهرست زیراکه جناب او در ایضاح فرموده برای خدا
از تعصب درگذشته انصاف فرمایند که ایا مثالب متنازع فیه در حق شیخین رضی الله
عنهما که آنرا جناب مخاطب متواتر المعنی قرار داده اند زیاده تر مجموعه مثالبی
که سفهای ناس وحمقای ناحق شناس در حق انبیای کبار وائمه اطهار آن نقل نموده اند
وشریف مرتضی در تنزیه الانبیاء والائمه از علمای شیعه وصاحب تحفه در کتاب
خود وابن حزم در کتاب الفیصل وعامه مفسرین وشراح حدیث واکثر متکلمین در مولفات
خود بدفع آن پرداخته اند هست یا نه انتهی از ملاحظه این عبارت ظاهرست که
کسانیکه آن مثالب را ذکر کرده اند که سید مرتضی در تنزیه الانبیاء والائمه در دفعش
در کتاب خود دفع آن نموده اند از سفهای ناس وحمقای ناحق شناس اند وچون ظاهر
که این مثالب را که جناب سید مرتضی در مقام تنزیه جناب امیر المومنین علیه السلام
بدفع آن پرداخته وصاحب تحفه در آخر باب امامت ذکر کرده جاحظ ذکر کرده وازو
شیخ خود نظام انقل نموده پس بنص رشید ثابت شد که جاحظ از سفهای ناس
وحمقای ناحق شناس است واعتذار باینکه فاضل رشید نمی دانست که جاحظ این
مثالب را ذکر کرده پس با این سبب اطاله لسان در حق ذاکرین آن نموده مضحکه نیست
زیراکه از کلام رشید سفه وحمق وناحق شناسی ذاکر مطاعن کائنا من کان ظاهرست
اطلاع رشید وعدم اطلاع را درین باب دخلی نیست وحیرت بسوی خود متکلم

جواب انکار رشید ناصبیت جاحظ را

که فاضل رشید تا کجا زحمت حمایت جاحظ جاحد خواهد کشید که اکابر ائمه سنیه و افاخم
محققین علاوه بر ناصبیت او که شاه صاحب ثابت کرده اند و علامه اسکافی
بابلغ وجوه ظاهر کرده و حاجت اظهار چیست که خرافات او ابلغ شاهد و اجلای برهان
برین عدوان ست الحاد جاحظ بصراحت تمام بلا دخل تعریض و التزام ثابت
کرده اند و طریقه کشف اسرار و هتک استار او بیوده محمد طاهر گجراتی صاحب مجمع البحار
که از اجله کبار و اعاظم عالی فخار سنت و محیی الدین عبد القادر بن شیخ العیدروس
در کتاب النور السافر عن اخبار القرن العاشر بمدح او گفته استشهد الرجل الصالح
العلامة جمال الدین محمد طاهر الملقب بملک المحدثین الهندی رحمه الله
آمین علی یدی المبتدعة من فرقتی الرافضة السبابة والمهدویة
القتالة وسببه انه کان یناظرهم ویناظرهم ویریدهم یرجعون الی الحق
ویترکون ما هم علیه من الضلالة والزندقة وکان هذا دابه ابدا
وجری له معهم وقائع کثیرة وقهرهم فی مجالس عدیدة واظهر
فضائحهم وکشف خزعبلاتهم وردعهم وادحض حججهم وابطلها
وبالغ فی الرد علیهم والتحذیر عنهم حتی قال بکفرهم وجزم بخروجهم
من الدین والمنهج القویم وضلالهم عن الصراط المستقیم واراد اعدام
هذا المذهب القبیح راسا وسعی فی ذلک سعیا بلیغا واراد التوصل
الی سلطان الزمان لذلک فاحتالوا علیه حتی قتلوه قبل ان یصل
الی ذلک ولا حول ولا قوة الا بالله وهو الذی اشار الیه النبی صلی الله
علیه وسلم بالمزیة فی الرویا التی راها الشیخ علی المتقی السابقة

جواب قدح یافعی در حدیث غدیر

وناهيك بها من منقبة علية وكان على قدم من الصلاح والورع
والتبحر في العلم وكانت ولادته سنة ثلاث عشر وتسعمائة وحفظ
القرآن وهو لم يبلغ الحنث وجد في العلم ومكث كذلك نحو خمس
عشر سنة وبرع في فنون عديدة وفاق الاقران حتى لم يعلم ان
احدا من علماء گجرات بلغ مبلغه في فن الحديث كذا قاله بعض مشايخنا
وله تصانيف نافعة منها مجمع بحار الانوار في غرائب التنزيل ولطائف
الاخبار وشيوخه كثيرون لما حج اخذ عن الشيخ ابي الحسن البكري والشيخ
ابن حجر الهيتمي والشيخ علي بن عراق والشيخ علي المتقي الهندي المكي
والشيخ جار الله بن فهد واخذ عن جدي السيد عبد الله العيدروس
في التصوف بعد ان ورث عن ابيه مالا جزيلا فانفقه على
طلبة العلم الشريف وكان يرسل الى معلم الصبيان ويقول اي صبي
حسن ذكاؤه وجيد فهمه ارسله الي فيرسل اليه فيقول له كيف
حالك فان كان غنيا يقول له تعلم وان كان فقيرا يقول له تعلم
ولا تهتم من جهة معاشك انا اتعهد امرك وجميع عيالك على
قدر كفايتهم فكن فارغ البال واجتهد في تحصيل العلم فكان يفعل
ذلك بجميع من ياتيه من الضعفاء والفقراء ويعطيهم قدر ما وظف
لهم حتى صار منهم جماعة كثيرة علماء ذوي فنون كثيرة فانفق جميع
ماله في ذلك وحكي انه في ايام تحصيله قاسى من الطلبة وغيرهم
شدائد فنذر ان رزقه الله علما ليقومن بنشره ابتغاء لمرضات الله

فلما ترك له ذلك فعل كذلك وقام به احتسابا بالله فانتفع بتدبيره
عوالم لا نحصي رحمه الله واعاد علينا من بركاته امين انتهى ودر تذكرة الموضوعات
مي فرمايد في المقاصد اختلاف امتي رحمة البيهقي عن الضحاك عن ابن
عباس رفعه في حديث طويل بلفظ واختلاف اصحابي لكم رحمة
وكذا الطبراني والديلمي والضحاك عن ابن عباس منقطع وقال
العراقي مرسل ضعيف وقال شيخنا ان هذا الحديث مشهور على
الالسنة وقد اورده ابن الحاجب في المختصر في القياس وكثر السوال عنه
فزعم كثير من الائمة انه لا اصل له لكن ذكره الخطابي وقال اعترض
على الحديث رجلان احدهما ماجن والآخر ملحد وهما اسحاق
الموصلي والجاحظ وقالا لو كان الاختلاف رحمة لكان الاتفاق
عذابا ثم رد الخطابي عليهما انتهى ازين عبارت محمد طاهر بصراحت تمام
واضح گشت كه خطابي جاحظ را ملحد گفته بامر حق تصريح نموده فلله دره
وعليه اجره واعجباه كه علامه خطابي جاحظ را بسبب اعتراض بر حديث
اختلاف امتي رحمة بهم برآيد واورا مقارن فاسق ماجن اعني اسحق فاقد الخلاق
سازد بلكه اورا برتبه تقدم واستباق اندازد يعني مقام او را از فسق ومجون در گذراند
وبمحل عالي الحاد رساند واين جا هرگز فاضل رشيد واسلاف واخلاف او
حرف استعجاب واستغراب بميان نارند بلكه گردن اطاعت گذارند واگر علامه
حلي طاب ثراه ناصبيت وعداوت جاحظ كه طشتي ست از بام افتاده وعجوزه
شوهاست نقاب احتجاب از رخ كشاده ذكر فرمايد فاضل رشيد كشكش بالد

ص في فضل امته واجماعهم ... بينهم في كل مائة وتخفيف عذابهم يوم القيامة

قال الخطابي ان الجاحظ ملحد ...

وزار زار نالد و دست تاسف برهم ساید و از جا در اید و مضامین حیرت انگین بر زبان گهر فشان آرد و از تکذیب جناب شاهصاحب و رفع صراحت و معاندت بداهت هم باکی برندارد و اگر فاضل رشید را نظر انداختن بر تذکره محمد طاهر گجراتی بسبب قلت ممارست بکتب حدیث و متعلقات آن و مزید مشغولی بعلوم رسمیه نصیب نشده بود و کاش بصواقع کابلی که ماخذ کتاب استاد شانست و باوصف اشتغال بعلم کلام و اهتمام بمناظره خصام عدم عثور و عبور بران از غرائب دهورست بنظر بصیرت می دیدند و اهون ازچنین تساهل و تغافل و ادلال و املال می چیدند چه خواجه نصر اسد کابلی که پسر او ابو الحسن المدعو بعبید اسد الملقب بعلاء الدین در سواطع مشرقه شرح صواقع محرقه بمدح او گفته العارف الاکمل الاتم البحر الخضم والطود الاشم السید السند المحجاج الهمام افضل العلماء والعرفاء الکرام مجدد المائة الثانیة من بعد الالف بقیة السلف فی احیاء الدین وسنن سید المرسلین الشیخ الامام الامجد الوالد قدوة الافاضل والاماجد قرة عیون الانام خاتمة الفحول الاعلام الذی یشهد بوفور فضائله وکماله کتابه الذی لم ینسج ناسج علی منواله فرید الدهر وحید العصر المدعو بالکلمة الثانیة من سورة النصر المخاطب من الحق بناصر الحق اعنی ابا النصر نصر الدین محمد المشتهر بخواجه نصر الله انزل الله علیه شآبیب الرحمة وسحائب الغفران والبس الله له انوار التجلیات الذاتیة والایمان واسکنه الله تعالی فی اعلی فرادیس الجنان ابن السید القمقام والیلمعی اللوذعی الهمام امام اهل السنة والجماعة قاطع

قوله چه خواجه نصر اسد کابلی که ...

مدح عظیم نصر اسد کابلی از سواطع مشرقه پسراو

البدع والشناعة کشّاف اسرار الظواهر والبواطن مدقق غوامض
عوائص العلوم المعارف والمعانی استاد الجزء والکل ابو عبدالله خواجه
محمد سمیع المشتهر بالعالم الربانی ابن خواجه محمد باقر الحسنی الصدیقی
النقشبندی نوّر الله مضجعهم المنیع وسناء اسد بانی پتی در سیف مسلول گفته
درین باب عالم اجل و عارف اکمل فرید الدهر وحید العصر ابو النصر نصیر الدین محمد
المشتهر بخواجه نصر الله الحسنی المکی المدنی اصلا والکابلی وطنا کتابی نوشته است
در غایت حسن و جمال و براعت و کمال و آن بزرگ کتب و افضل را از تفسیر و حدیث و عقائد
و فقه و تاریخ بسیار ملاحظه فرموده و عمر عزیز خود دران صرف نموده اکثر اوله در
کتاب خود جهت ابطال مذهب خصم و اثبات مذهب خود از کتب معتبره عند الروافض
آورده است ابن فقیر هم بحکم ع وللارض من کاس الکرام نصیب روایات
کتب روافض را ازان کتاب اخذ نموده والمسئول من الله العصمة والسداد انتهی
در صواقع افاده خطابی را باحتجاج و استشهاد نقل میکند و بدل و جان قبولش مینماید
و از بیان بساط عمر مذهب اهل سنت و دلائل قاطعه ابطال مذهب روافض میگرداند
چنانچه در ذکر احادیث داله بر اینکه مذهب اهل سنت حق است و ماعدای آن
باطل میگوید الثامن ما رواه البیهقی فی المدخل عن ابن عباس رضی الله عنه ص ۳۱۹/۲۱۲
قال اختلاف اصحابی رحمة قال شیخ الاسلام شهاب الدین بن حجر المطلب الثانی من المقصد السابع
العسقلانی هو حدیث مشهور علی الالسنة وقال الخطابی فی غریب الحدیث
اعترض علی هذا الحدیث رجلان احدهما ماجن والآخر ملحد وهما اسحاق
الموصلی وعمرو بن بحر الجاحظ وقالا جمیعا لو کان الاختلاف رحمة لکان

جواب قدح ثانی در حدیث غدیر

لاتفاق عذابا الخ و شیخ محیی الدین یحیی بن شرف بن مری بن حسن الشافعی النووی
در شرح حدیث قرطاس که هادم اساس مذهب اتباع اول من قاس و سبب انتباه عقلاء
ناس ست از خطابی تقریری مشتمل بر کمال ترویق و تزویر نقل کرده که دران برای
استصواب مخالفت عمر با جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم متمسک بحدیث
اختلاف امتی رحمة گردیده و بعد ازان بجوش و خروش آمده در منهک ناموس
و ثلب و عیب عمرو بن الجاحظ و اسحق موصلی که اعتراض برین روایت کرده اند
مبالغه فرموده قال النووی فی المنهاج شرح صحیح مسلم بن الحجاج قال الخطابی
ولا یجوز ان یحمل قول عمر علی انه توهم الغلط علی رسول الله صلی الله
علیه وسلم او ظن به غیر ذلک مما لا یلیق به بحال لکنه لما رای
ما غلب علی رسول الله صلی الله علیه وسلم من الوجع وقرب الوفاة
مع ما اعتراه من الکرب خاف ان یکون ذلک القول مما یقوله المریض
مما لا عزیمة له فیه فیجد المنافقون بذلک سبیلا الی الکلام فی الدین
وقد کان اصحابه صلی الله علیه وسلم یراجعونه فی بعض الامور
قبل ان یجزم فیها بتحتیم کما راجعوه یوم الحدیبیة فی الخلاف و فی کتاب
الصلح بینه وبین قریش فاما اذا امر بالشیء امر عزیمة فلا یراجعه فیه
احد منهم قال واکثر العلماء علی انه یجوز علیه الخطاء فیما لم ینزل
علیه وحی و اجمعوا کلهم علی انه لا یقر علیه قال ومعلوم انه
صلی الله علیه وسلم وان کان الله تعالی قد رفع درجته فوق الخلق
کلهم فلم ینزهه من سمات الحدث والعوارض البشریة وقد سها

ص ۴۴۲ نصف ثانی
باب ترک الوصیة لمن لیس له شیء یوصی فیه من کتاب الوصیة

فی الصلوة فلا ینکر ان یظن به حدوث بعض هذه الامور فی مرضه
فیتوقف فی مثل هذا الحال حتی یتبین حقیقته فلهذه المعانی
وشبهها راجعه عمر رضی الله عنه قال الخطابی رحمه الله وقد روی
عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال اختلاف امتی رحمة فاستصوب
عمر ما قاله وقد اعترض علی حدیث اختلاف امتی رحمة رجلان
احدهما مغموص علیه فی دینه وهو عمرو بن بحر الجاحظ والآخر
معروف بالسخف والخلاعة وهو اسحق بن ابراهیم الموصلی فانه
لما وضع کتابه فی الاغانی وامعن فی تلک الاباطیل لم یرض بما
تزوّد من اثمها حتی صدّر کتابه بذمّ اصحاب الحدیث وزعم انهم
یروون ما لا یدرون قال هو والجاحظ لو کان الاختلاف رحمة لکان
الاتفاق عذابا ثم زعم انه انما کان اختلاف الامة رحمة فی زمن النبی
صلی الله علیه وسلم خاصة فاذا اختلفوا سألوه فبیّن لهم والجواب
عن هذا الاعتراض الفاسد انه لا یلزم من کون الشیء رحمة ان یکون
ضدّه عذابا ولا یلزم هذا ولا یذکره الا جاهل او متجاهل وقد
قال الله تعالی ومن رحمته جعل لکم اللیل لتسکنوا فیه فسمی اللیل رحمة
ولم یلزم من ذلک ان یکون النهار عذابا وهو ظاهر لا شک فیه قال
الخطابی رحمه الله والاختلاف فی الدین ثلثة اقسام احدها فی اثبات
الصانع ووحدانیته وانکار ذلک کفر والثانی فی صفاته ومشیته
فی احکام الفروع ونحوها فهذا جعله الله رحمة وکرامة للعلماء

قال الخطابی ان عمرو بن بحر الجاحظ مغموص علیه فی دینه واسحق بن ابراهیم الموصلی معروف بالسخف والخلاعة

جواب قدح ثانی در حدیث غدیر

وهو المراد بحدیث اختلاف امتی رحمة وهذا اخر کلام الخطابی ازین
عبارت ظاهرست که خطابی تصریح فرموده بانکه جاحظ مغموص علیه در دین خود بوده
یعنی ائمه نقاد بر دین او طعن کرده اند و از اهل ایقان و ایمان برآورده بزمرهٔ مخالفین
دین انداخته و نیز ازان ظاهرست که کلام جاحظ که متحدست با کلام اسحق بن ابراهیم
موصلی کلامی ست که ذکر آن کند آنرا مگر جاهل یا متجاهل و کلامی ست مخالف
قرآن و موجب و مثبت اعتراض بر ایزد منان و فضائل و محامد و مناقب
و مدائح علامه خطابی که الحاد و زندقه عمرو بن جاحظ و بی دینی و جهل یا تجاهل
و مخالفت او با قرآن ظاهر کرده خود معروف و مشهور و مسلم اکابر ائمه صدور ست
لکن بنا بر تنبیه ناواقفین و سد باب تشکیک معاندین بعض عبارات ناصّه
بر جلائل فضائل او نوشته میشود حافظ ابو سعد عبد الکریم بن محمد المروزی الشافعی
در انساب گفته ابو سلیمان احمد بن محمد بن ابراهیم بن الخطاب البستی
الخطابی امام فاضل کبیر الشان جلیل القدر صاحب التصانیف
الحسنة مثل اعلام الحدیث فی شرح صحیح البخاری و معالم السنن
فی شرح الاحادیث التی فی السنن وکتاب غریب الحدیث والعزلة
وغیرها سمع ابا سعید بن الاعرابی بمکة وابا بکر محمد بن بکر بن داسة
التمار بالبصرة واسمعیل بن محمد الصفار ببغداد وغیرهم روی عنه
الحاکم ابو عبد الله الحافظ وابو الحسین عبد الغافر بن محمد الفارسی
وجماعة کثیرة وذکره الحاکم ابو عبد الله فی التاریخ فقال الفقیه
الادیب البستی ابو سلیمان الخطابی اقام عندنا بنیسابور سنین

ص ۲۹۴ / ۹۰۴
نسبة الخطابی من باب الخاء والطاء
محامد خطابی از انساب سمعانی

وحدث بها وكثرت الفوائد من علومه و توفى فى سنة ثمان و ثمانين
و ثلثمائة ببست و قاضى شمس الدين ابو العباس احمد بن محمد المعروف بابن
خلكان البرمكى الاربلى الشافعى در وفيات الاعيان فى انباء ابناء الزمان گفته
ابو سليمان احمد بن محمد بن ابراهيم بن الخطاب الخطابى البستى كان فقيها
اديبا محدثا له التصانيف البديعة منها غريب الحديث و معالم
السنن فى شرح سنن ابى داود و اعلام السنن فى شرح البخارى و كتاب
الشحاج وكتاب شان الدعاء وكتاب اصلاح غلط المحدثين وغير
ذلك سمع بالعراق ابا على الصفار و ابا جعفر الرزاز وغيرهما و روى
عنه الحاكم ابو عبد الله بن البيع النيسابورى و عبد الغافر الفارسى
و ابو القاسم عبد الوهاب بن ابى سهل الخطابى وغيرهم و حافظ شمس الدين
ابو عبد الله محمد بن احمد الذهبى در عبر فى خبر من غبر در وقائع سنه ثمان و ثمانين
و ثلثمائة گفته ابو سليمان الخطابى حمد بن محمد بن ابراهيم بن خطاب
البستى الفقيه الاديب صاحب معالم السنن و غريب الحديث و الغنية
عن الكلام و شرح الاسماء الحسنى و غير ذلك رحل و سمع ابا سعيد بن
الاعرابى و اسماعيل الصفار و الاصم و طبقتهم و سكن بنيسابور مدة
توفى ببست فى ربيع الآخر و كان علامة محققا و ابو محمد عبد الله بن
اسعد بن على اليمنى المعروف باليافعى در مرآة الجنان در وقائع سنه ثمان و ثمانين
و ثلثمائة گفته الامام الكبير الحبر الشهير ابو سليمان الخطابى حمد بن
محمد بن ابراهيم بن الخطاب البستى الشافعى كان فقيها اديبا محدثا

۱۱۳ / ۱۳۹۹ حرف الحاء — ترجمۂ خطابی از وفیات ابن خلکان

۱۸۲ صـ — ترجمۂ خطابی از عبر ذہبی

۱۸۱ صـ — ترجمۂ خطابی از مرآۃ الجنان یافعی

التصانیف البدیعة منها اعلام السنن فی شرح البخاری و معالم السنن فی شرح سنن ابی داود و غریب الحدیث و کتاب اصلاح غلط المحدثین و کتاب العجاج و کتاب بیان الدعاء و غیر ذلک سمع بالعراق ابا علی الصفار و ابا جعفر البزاز و غیرهما و روی عنه الحاکم ابو عبد الله بن البیع النیسابوری عبد الغافر بن محمد الفارسی و ابو القاسم عبد الوهاب بن ابی سهل الخطابی الخ و صلاح الدین خلیل بن ایبک الصفدی در وافی بالوفیات گفته احمد بن محمد بن ابراهیم بن الخطاب الخطابی ابو سلیمان من ولد زید بن الخطاب قال السلفی و ذکر الجم الغفیر و العدد الکثیر ان اسمه حمد و هو الصواب و علیه الاعتماد و ذکره یاقوت فی معجم الادباء فی باب احمد و قال ان الثعالبی و ابا عبید الهروی کانا معاصریه و تلمیذیه سمیاه احمد و قد سماه الحاکم بن البیع فی کتاب نیسابور حمد و جعله فی باب من اسمه حمد و ذکر ابو سعید السمعانی فی کتاب و سئل ابو سلیمان عن اسمه فقال الذی سمیت به حمد لکن الناس کتبوه احمد فترکته علیه الی ان قال بعد ذکر مرثیته + قال السمعانی کان الخطابی حجة صدوقا رحل الی العراق و الحجاز و جال فی خراسان فخرج الی ما وراء النهر و کان یتجر و ینفق علی الصلحاء من اخوانه و قال الثعالبی کان یشبه فی زماننا بابی عبید القاسم بن سلام و قد طوف و الف فی فنون من العلم و اخذ الفقه عن ابی بکر القفال الشاشی و ابی علی بن ابی هریرة و نظرائهما من اصحاب الشافعی و من تصانیفه معالم السنن شرح السنن لابی داود

کتاب غریب الحدیث وفیه مالم یذکره ابن قتیبة ولا ابوعبید فی کتابیهما وهو کتاب ممتع کتاب تفسیر اسماء الرب عزوجل کتاب شرح الادعیة المأثورة کتاب شرح البخاری کتاب العزلة کتاب اصلاح الغلط کتاب العروس کتاب اعلام الحدیث کتاب الغنیة عن الکلام کتاب شرح دعوات لابن خزیمة الخ وجمال الدین عبدالرحیم بن الحسن بن علی الاسنوی در طبقات شافعیه گفته ابوسلیمان حمد بفتح الحاء وسکون المیم بن محمد بن ابراهیم بن خطاب البستی المعروف بالخطابی کان فقیهاً راساً فی علم العربیة والادب وغیر ذلک واخذ الفقه عن القفال الشاشی وابن ابی هریرة وغیرهما وصنف التصانیف النافعة المشهورة وله شعر حسن وتقی الدین ابوبکر بن احمد بن قاضی شهبة الدمشقی الاسدی در طبقات فقهای شافعیه گفته حمد بفتح الحاء وسکون المیم وقیل اسمه احمد بن محمد بن ابراهیم بن الخطاب ابوسلیمان البستی المعروف بالخطابی قیل انه من ولد زید بن الخطاب بن نفیل العدوی قال الذهبی ولم یثبت کان راساً فی علم العربیة والفقه والادب وغیر ذلک اخذ الفقه عن ابی علی بن ابی هریرة وابی بکر القفال وغیرهما واخذ اللغة عن ابی عمر الزاهد وصنف التصانیف النافعة المشهورة منها معالم السنن تکلم فیها علی سنن ابی داود واعلام البخاری وغریب الحدیث وشرح اسماء الله الحسنی وکتاب الغنیة عن الکلام واهله وکتاب العزلة وله شعر حسن نقل عنه النووی فی التهذیب اشیاء فی اللغة ثم قال وهو من العلم

طبقات شافعیه

ص ۹۴ ورق ۱۲۳
الفصل الاول من باب الخاء المعجمه

محامد خطابی از طبقات شافعیه

ص ۱۶۹ / ۱۹
الطبقة السابعة

محامد خطابی از طبقات ابن قاضی شهبه

مطلقا ومن اللغة خصوصا الغاية توفی ببست فی ربیع الآخر سنة
ثمان وثمانین وثلثمائة وجلال الدین عبد الرحمن بن ابی بکر السیوطی در طبقات
الحفاظ که آنرا از طبقات الحفاظ ذهبی ملخص نموده گفته الخطابی الامام العلامة
المفید المحدث الرحال ابو سلیمان محمد بن محمد بن ابراهیم بن خطاب
البستی صاحب التصانیف سمع ابا سعید بن الاعرابی وابا بکر بن داسة
والاصم وعنه الحاکم وصنف شرح البخاری ومعالم السنن وغریب الحدیث
وشرح الاسماء الحسنی والقراءة وغیر ذلك وکان ثقة ثبتا من
اوعیة العلم اخذ اللغة عن ابی عمر الزاهد والفقه عن القفال وابن ابی هریرة
ووهم من سماه احمد وله شعر جید مات ببست فی ربیع الآخر سنة
ونیز جلال الدین سیوطی در بغیة الوعاة فی طبقات اللغویین والنحاة گفته حمد
بن محمد بن ابراهیم بن الخطاب ابو سلیمان الخطابی من ولد زید بن
الخطاب قال السلفی ذکر الجم الغفیر ان اسمه حمد بفتح الحاء وهو الصواب
وقیل اسمه احمد وقال السمعانی سئل عن اسمه فقال هو حمد لکن الناس
کتبوه احمد فترکته علیه قال الثعالبی فی الیتیمة کان یشبه فی
زمانه ابا عبید القاسم بن سلام قال السمعانی کان حجة صدوقا
رحل الی العراق والحجاز وجال خراسان وخرج الی ما وراء النهر وتفقه
بالقفال الشاشی وغیره واخذ الادب عن ابی عمر الزاهد واسمعیل
الصفار والمهنی فی فنون روی عنه ابو عبد الله الحاکم وخلق وله
من التصانیف غریب الحدیث شرح البخاری شرح ابی داود العزلة

ص ۱۱۰ / ۱۵۱
الطبقة الثالثة عشر
محامد خطابی از طبقات الحفاظ سیوطی

ص ۱۴۳ / ۲۷۴
حرف الحاء المهملة
محامد خطابی از بغیة سیوطی

وغیر ذلک مولده فی رجب سنة تسع عشرة وثلثمائة ومات سنة
ثمان وثمانین وقیل یوم السبت سادس ربیع الآخر سنة ست وثمانین
ووقع فی المنتظم لابن الجوزی سنة تسع واربعین وهو غلط ومحمد بن محمد
بن احمد السنهوری الشافعی در حاشیه فتح المغیث شرح الفیة الحدیث تصنیف حافظ
زین الدین عبد الرحیم بن الحسین العراقی گفته قوله قال الخطابی هو العلامة
الحافظ ابو سلیمان حمد بن محمد بن ابراهیم بن خطاب البستی ووهم من
سماه احمد وکان صاحب فقه وحدیث ومعان وغریب وغیرها توفی
فی شهر ربیع الآخر سنة ثمان وثمانین وثلثمائة وعبد الحق دهلوی در رجال
مشکوة گفته الخطابی هو ابو سلیمان احمد بن محمد بن ابراهیم بن الخطاب
بن خطاب بن عبد الرحمن الخطابی البستی المشار الیه فی عصره والعلامة
فرید دهره فی الفقه والحدیث والادب ومعرفة الغریب له التصانیف
المشهورة والتالیفات العجیبة مثل معالم السنن وغریب الحدیث
وغیر ذلک مات سنة ثمان وثمانین وثلثمائة وجناب شاهصاحب
در رسالهٔ اصول حدیث افاده فرموده اند اینقدر باید دانست که در شرح
وتوجیه احادیث کلام گوناگون ورطب ویابس بسیار بوقوع آمده حال اشخاص
که درین باب محل اعتماد اند باید شناخت واز کتب وتصانیف اینها بهره باید
برداشت امام نووی ومحیی السنة البغوی وابو سلیمان خطابی از جملهٔ علماء
شافعیه خیلی معتمد علیه وسخن ایشان متین ومضبوط واقع است وخواجه نصر اسد کابلی بجواب
طعن منع عمر از مغالات مهور گفته وهو باطل لان عمر انما نهی عن المغالاة

صـ ١٥٦ / ٤
غایة المغیث فی شرح الفیة الحدیث

صـ ٣٩٩ / ٣٨٤

صـ ٣٦ / ٢٥
آخر فصل اول

صـ ٣٨٣ / ٢٦٥
الطعن الخامس من المطلب
السابع فی جواب مطاعن عمر
من المقصد الرابع

استناد کابلی در صواقع بخطابی

لان النبی صلی الله علیه وسلم امر بتیسیر الصداق روی الحافظ الخطابی فی غریب الحدیث
ان النبی صلی الله علیه وسلم قال تیاسروا فی الصداق فان الرجل
لیعطی المرأة حتی یبقی فی نفسه حسیکة الخ وشاهصاحب بجواب
این طعن گفته اند جواب ازین طعن آنکه سکوت عمر از جواب آن زن نه بنابر
عجز اوست از جواب باصواب تا ثبوت خطا او فی الواقع لازم آید بلکه بنابر
کمال ادب ست با کتاب الله که در مقابله آن چون وچرا نمودن و فنون دانشمندی
و توجیه وتخریج کردن مناسب حال اعاظم اهل ایمان نیست و ایشان را غیر
از تسلیم و انقیاد بظاهر الفاظ هیچ راست نمی آید والا اگر مقصود آن زن از
تلاوت این آیه اثبات رضای الهی بمغالات مهور بود پس صریح خلاف فهم پیغمبر ست
زیراکه در احادیث صحیحه نهی واقع ست از ان روی الخطابی فی غریب الحدیث
عن النبی تیاسروا فی الصداق فان الرجل لیعطی المرأة حتی یبقی فی نفسه
حسیکة الخ و فاضل معاصر حیدر علی در منتهی الکلام گفته و درین ایام خجسته آغاز
فرخنده انجام چندی دیگر از مجلدات شروح صحیح بخاری که در صحت و اعتبار
آن هرگز ریبی پیرامون خواطر محدثین نمی گردد خاصة مجلدی از
شرح کرمانی بمحض تایید آسمانی بهم رسید که از نظر شارح
مؤلف جزاه الله خیر الجزاء و اوصله الی احسن ما تمناه
گذشته و بسیاری از محدثین ثقات بر ان علامات توثیق
نوشته اند هرگاه بمطالعه آن مشرف شدم معلوم شد
که شارح کرمانی در شرح این حدیث جابجا تحقیق علامه

ص ۵۹۱/۶۶۶
جواب طعن هفتم از مطاعن عمر از باب دهم

استناد شاه عبد العزیز بخطابی

ص ۲۷۵/۳۰ مسلک اول
جواب قوله کما نص علیه ابن الاثیر

خطابی را که شرح او مسمی باعلام السنن بتصریح صاحب کشف الظنون بر دو یکی شرح
مقدم است و وفاتش در سنه سه صد و هشتاد و هشت اتفاق افتاده مطمح نظر او
و در مقامات متعدده عبارات او را بطور سند می آرد انتهی و نیز جای دیگر
در منتهی الکلام می گوید اما قول باینکه یقین بتابید دخول ایشان در جهنم نیست
بلکه امید رحمت برای ایشان می توان داشت پس مؤید علامه خطابی و فاضل کرمانی
و امثال ایشان است انتهی و از لطائف امور این است که خود فخر رازی هم خطابی را بنهایت
مدح و ستایش و تعظیم و تبجیل و ثنا و اطرا نواخته است چنانچه در رساله مناقب
شافعی گفته و اما المتأخرون من المحدثین فاکثرهم علما و اقواهم قوة و اشدهم
تحقیقا فی علم الحدیث هؤلاء وهم ابو الحسن الدارقطنی والحاکم ابو عبد الله
الحافظ والشیخ ابو نعیم الاصفهانی والحافظ ابو بکر البیهقی
والامام ابو بکر عبد الله بن محمد بن زکریا الجوزقی صاحب
کتاب المتفق والامام الخطیب صاحب تاریخ بغداد والامام ابو سلیمان
الخطابی الذی کان بحرا فی علم الحدیث واللغة وقیل فی وصفه
جعل الحدیث لابی سلیمان کما جعل الحدید لابی سلیمان یعنون داود
النبی صلی الله علیه وسلم حیث قال تعالی فیه والنا له الحدید فهؤلاء
العلماء صدور هذا العلم بعد الشیخین وهم باسرهم متفقون علی
تعظیم الشافعی والمبالغة فی الثناء علیه ولکل واحد منهم تصنیف
مفرد فی مناقبه وفضائله ومآثره وکل ما ذکرناه یدل علی ان
علماء الحدیث قدیما وحدیثا کانوا معظمین للشافعی ومعترفین بتقدمه

مدح خطابی و استناد کرمانی بتحقیق او از منتهی الکلام مولوی حیدر علی

جواب قول برار باب انصاف مخفی نباشد که حیدر علی در ازاله

صفحه ۱۲
من القسم الثانی من اقسام الکتاب

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

ونفرده بکمال عجب ست که رازی با اینهمه جلالت شان و تبجح و ابتهاج بتدقیق و تشقیق و موشکافی بر الحاد جاحظ که حسب افاده علامه خطابی که خود بمدح و ثنای او رطب اللسان ست نظری نمی افکند و خود را و اتباع خود را از تفضیح تفضیح بتمسک بقدح و جرح چنین ملحد باز نمی دارد و بعد سماع این همه نصوص و افادات مصرحه بناصبیت و الحاد جاحظ از کتب متکلمین و محدثین رجوع باید کرد بکتب رجال و اینجا باید دریافت که ائمه فن چه قسم حق خدمتگذاری جاحظ ادا نموده اند و بچها فضائح و قوادح و قبائح و شنائع او را موصوف نموده

قدح جاحظ از مغنی ذهبی ص ۹۱/۱۶۵ حرف العین

شمس الدین ابو عبد الله محمد بن احمد بن عثمان الذهبی در مغنی گفته عمرو بن بحر الجاحظ المتکلم صاحب الکتب قال ثعلب لیس بثقة ولا مامون از ملاحظه این عبارت

قال ثعلب فی حق الجاحظ لیس بثقة ولا مامون

ظاهرست که ثعلب بتصریح تام نفی وثوق و امانت از جاحظ نموده و هر چند این عبارت مغنی برای تفضیح جاحظ و تقبیح تمسک رازی و توهین حمایت رشید الدین کافی ست لکن باید دانست که علامه ذهبی در کتاب میزان الاعتدال بعد نقل افاده ثعلب خود هم تصریح کرده بآنکه جاحظ از ائمه بدع بوده چنانچه گفته عمرو بن

ص ۲۵۹/۳۰۲ حرف العین قدح جاحظ از میزان ذهبی

بحر الجاحظ صاحب التصانیف روی عنه ابو بکر بن ابی داود فیما قیل قال ثعلب لیس بثقة ولا مامون قلت وکان من ائمة البدع

قال الذهبی فی حق الجاحظ انه من ائمة البدع

پس کاش فاضل رشید و دیگر اتباع رازی این عبارت میزان الاعتدال بمیزان اعتدال می سنجیدند و بامعان نظر آنرا می دیدند و غرق عرق انفعال و ندامت و مبتلای کمال تشویر و خجالت میگردیدند حیرانم که رازی چگونه هوس احتجاج بقول چنین مبغض ناصب و معاند کاذب در توجیه مطاعن بجناب امیر علیه السلام و حمایت

معاندان آنجناب کتابی تصنیف کرده و ملحد و زندیق بحت بوده و ثقه و مامون هم نبوده و در سر کرده و آنرا بمقابله شیعه پیش نموده ظاهر السورت تعصب و غلیان ماده عناد بجوشش و حواس باخته بی تدبر جوانب و اطراف آنچه خواسته نگاشته و مخفی نماند که ثعلب قادح و جارح جاحظ از اکابر اعلام مشهورین و اجلّه فخام معروفین و باوصف تبحر و تمهّر و امامت و ریاست فنون عربیّت و لغت و نحو و غریب و غیر آن در علم حدیث هم بارع و کامل بوده و از عبیدالله بن عمر قواریری صد هزار حدیث شنیده و بهمین سبب او را در حفاظ حدیث ذکر می کنند و خطیب لبیب تصریح فرموده بآنکه او ثقه و ثبت و حجت و صالح و مشهور بالحفظ بوده شیخ جلال الدین عبد الرحمن بن ابی بکر السیوطی در طبقات الحفاظ که مختصر از طبقات الحفاظ ذهبی ست گفته ثعلب الامام المحدث شیخ اللغة و العربیة ابو العباس احمد بن یحیی بن زید الشیبانی مولاهم البغدادی المقدم فی نحو الکوفیین ولد سنة ۲۰۰ و ابتدأ الطلب سنة ۲۱۶ حتی برع فی علم الحدیث و انما اخرجته فی هذا الکتاب لانه قال سمعت من عبیدالله بن عمر القواریری الف حدیث و قال الخطیب کان ثقة ثبتا حجة صالحا مشهورا بالحفظ مات فی جمادی الآخرة سنة ۲۹۱ و نیز شیخ جلال الدین سیوطی در بغیة الوعاة فی طبقات اللغویین و النحاة گفته احمد بن یحیی بن یسار الشیبانی مولاهم البغدادی الامام ابو العباس ثعلب امام الکوفیین فی النحو و اللغة ولد سنة مائتین و ابتدأ النظر فی العربیة و الشعر و اللغة سنة ست عشرة و حفظ کتب الفرّاء فلم یفته منها

ص ۳۰۸ / ۱۶۳ الطبقة العاشرة

ص ۲۷۴ / ۱۰۱ باب الاحمدین

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

حرف وعنى بالنحو اكثر من غيره فلما اتقنه اكب على الشعر والمعاني والغريب
ولازم ابن الاعرابي بضع عشرة سنة وسمع من محمد بن سلام الجمحي
وعلي بن المغيرة الاثرم وسلمة بن عاصم وعبيد الله بن عمر القواريري
وخلق وروى عنه محمد بن العباس اليزيدي والاخفش الاصغر ونفطويه
وابو عمر الزاهد وجمع قال بعضهم انما فضل ابو العباس اهل عصره
بالحفظ للعلوم التي تعلب كنت اسير الى الرياشي لاسمع منه فقال لي
يوما وقد قرئ عليه ما هو الحرب العوان مني بازل عامين صغير سني كيف
تقول بازل او بازل فقال اتقول لي هذا في العربية انما اقصد لمثل
هذا يروى بالرفع على الاستيناف والنصب على الحال والخفض على
الاتباع فاستحيى وامسك قال كان محمد بن عبد الله بن طاهر يكتب
الف درهم واحدة بالهاء فاذا مر به الف درهم واحد اصلحه واحدة
وكان كتابه يهابون ان يكلموه في ذلك فقال لي يوما اتدري لم عمل
الفراء كتاب الهاء قلت لا قال لعبد الله بن ابي بكر طاهر جدي قلت ليس
انه قد عمل له كتبا منها كتاب المذكر والمؤنث قال وما فيه قلت
مثل الف درهم واحد ولا يجوز واحدة فتنبه وامتنع قال ابو الطيب
اللغوي كان ثعلب يعتمد على ابن الاعرابي في اللغة وعلى سلمة بن عاصم
في النحو ويروي عن ابن نجدة كتب ابي زيد وعن الاثرم كتب ابي عبيدة
وعن ابي نصر كتب الاصمعي وعن عمرو بن ابي عمرو كتب ابيه وكان ثقة متقنا
يستغنى بشهرته عن نعته الى ان قال قال ابو بكر بن مجاهد قال لي ثعلب

الفصيح على الصحة وقال

السيوطي ١٢

يا ابا بكر اشتغل اصحاب القرآن بالقرآن ففازوا واصحاب الحديث بالحديث
ففازوا واصحاب الفقه بالفقه ففازوا واشتغلت انا بزيد وعمرو
فليت شعري ماذا يكون حالي فانصرفت من عنده فرايت
النبي صلى الله عليه وسلم تلك الليلة فقال لي اقرأ ابا العباس مني
السلام وقل له انت صاحب العلم المستطيل وقال ابو عمر الزاهد سئل
ثعلب عن شيء فقال لا ادري فقال السائل تقول لا ادري واليك
تضرب اكباد الابل من كل بلد فقال لو كان لامك بعدد ما لا ادري
بعر لاستغنت صنف المصون في النحو اختلاف النحويين معاني القرآن
معاني الشعر القراآت التصغير الوقف والابتداء الهجاء الامالي
غريب القرآن الفصيح وقيل هو للحسن بن داود الرقي وقيل ليعقوب
بن السكيت وله اشياء اخر وثقل سمعه باخرة ثم صم فانصرف
يوم الجمعة من الجامع بعد العصر واذا بدابة فلم يسمع صوت حافرها
فصدمت فسقط على راسه في هوة من الطريق فلم يقدر على القيام
فحمل الى منزله ومات منه يوم السبت لعشر خلون وقيل لثلاث عشرة
بقيت من جمادى الاولى سنة احدى وتسعين ومائتين وخلف
كتبا تساوي الفي دينار واحدا وعشرين الف درهم ودكاكين
تساوي ثلاثة الاف دينار فرد ماله الى بنت ورثاه بعضهم بقوله
مات ابن يحيى فماتت دولة الادب ... ومات احمد انحى العجم والعرب
فان تولى ابو العباس مفتقدا ... فلم يمت ذكره في الناس والكتب وذكره الداني

جواب قدح ابن ... در حديث غدير

في طبقات القراء فقال روى القراءة عن سلمة بن عاصم عن ابي الحارث
عن الكسائي وعن الفراء وله كتاب حسن فيما روى القراءة عنه ابن مجاهد
وابن الانباري في غيرهما وقاضي شمس الدين ابو العباس احمد بن محمد المعروف بابن
خلكان البرمكي الاربلي الشافعي در وفيات الاعيان في انباء ابناء الزمان گفته
ابو العباس احمد بن يحيى بن زيد بن سيار النحوي الشيباني بالولاء المعروف
بثعلب كان مولى معن بن زائدة الشيباني الآتي ذكره ان شاء الله تعالى
في حرف الميم كان امام الكوفيين في النحو واللغة سمع ابن الاعرابي والزبير بن
بكار روى عنه الاخفش الاصغر وابو بكر بن الانباري وابو عمر الزاهد
وغيرهم وكان ثقة حجة صالحا مشهورا بالحفظ وصدق اللهجة
والمعرفة بالعربية ورواية الشعر القديم مقدما عند الشيوخ منذ
هو حدث فكان ابن الاعرابي اذا شك في شيء قال له ما تقول يا ابا العباس
في هذا ثقة بغزارة حفظه وكان يقول ابتدأت في طلب العربية واللغة
في سنة ست عشرة ومائتين ونظرت في حدود الفراء وسني ثماني
عشرة سنة وبلغت خمسا وعشرين سنة وما بقي علي مسألة للفراء
الا وانا احفظها وقال ابو بكر بن مجاهد المقرئ قال لي ثعلب يا ابا بكر
اشتغل اصحاب القرآن بالقرآن ففازوا واشتغل اصحاب الحديث
بالحديث ففازوا واشتغل اصحاب الفقه بالفقه ففازوا واشتغلت
انا بزيد وعمرو فليت شعري ماذا يكون حالي في الآخرة فانصرفت من
عنده فرأيت النبي صلى الله عليه وسلم تلك الليلة في المنام فقال

ص ۱۳۱ ج ۱
حرف الالف
محامد ثعلب از وفيات ابن خلكان

اقرأ ابا العباس عنّی السلام وقل له انت صاحب العلم المستطیل قال ابو عبد الله
الروذباری العبد الصالح اراد ان الکلام به یکمل والخطاب یجمل وان
جمیع العلوم مفتقرة الیه وقال ابو عمر الزاهد المعروف بالمطرز کنت
فی مجلس ابی العباس ثعلب فسأله سائل عن شیء فقال له لا ادری فقال له
تقول لا ادری والیک تضرب اکباد الابل والیک الرحلة من کل
بلد فقال له ابو العباس لو کان لامّك بعدد ما لا ادری بعر
لاستغنت وصنف کتاب الفصیح وهو صغیر الحجم کثیر الفائدة
وکان له شعر وقال ابو بکر بن القاسم الانباری فی بعض اما لیه
انشدنی ثعلب لا ادری هل هی لها و لغیره اذا کنت قوت النفس ثم هجرتها
فلم تلبث النفس التی انت قوتها. ستبقی بقاء الضب فی الماء اوکما. یبقی
لدی دیمومة البیت حوتها الخ وشیخ ابو محمد عبد الله بن اسعد بن علی الیمنی
المعروف بالیافعی در مرآة الجنان وعبرة الیقظان در سنه احدی وتسعین
ومائتین گفته و فی السنة المذکورة توفی الامام العلامة الادیب ابو العباس
المشهور بثعلب احمد بن یحیی الشیبانی مولاهم الکوفی النحوی صاحب
التصانیف المفیدة انتهت الیه ریاسة الادب فی زمانه قال ابن
خلکان فی تاریخه قال ابو بکر بن المجاهد المقری قال لی ثعلب یا ابا بکر
اشتغل اصحاب القرآن بالقرآن ففازوا واشتغل اصحاب الحدیث بالحدیث ففازوا
واشتغل اصحاب الفقه بالفقه ففازوا واشتغلت انا بزید وعمرو فلیت
شعری ماذا یکون حالی فی الآخرة قال فانصرفت من عنده فرایت

جواب ابن اثیر ... ثعلب (marginal note)
ص ۱۳۸ / ۲۴ تاریخ یافعی مرآة الجنان
یافعی (marginal note)

النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی تلک اللیلة فی المنام فقال لی اقرأ ابا العباس
عنی السلام وقل لہ انت صاحب العلم المستطیل و قال العبد الصالح ابو عبد اللہ
الرودباری اراد ان الکلام بہ یکمل والخطاب بہ یجمل وان جمیع العلوم
مفتقرة الیہ صنف کتاب الفصیح وھو صغیر الحجم کثیر الفائدة وکتاب
القرآت وکتاب اعراب القرآن وکتاب حد النحو وکتاب معانی الشعر
وغیر ذلک وھی بضعة عشر مصنفا وکان امام الکوفة فی النحو و
اللغة سمع من ابن الاعرابی والزبیر بن بکار وروی عنہ الاخفش
الاصغر وابن الانباری وابو عمر الزاھد وغیرھم وکان ثقة صالحا
مشہورا بالحفظ وصدق اللھجة والمعرفة بالعربیة وروایة الشعر
القدیم مقدما عند الشیوخ منذ ھو حدث وکان ابن الاعرابی اذا شک
فی شیء قال لہ ما تقول یا ابا العباس فی ھذا الغزارة حفظہ قال ابن الانباری
انشدنی ثعلب اذا کنت قوت النفس ثم ہجرتہا، فلم تلبث النفس التی انت
قوتہا، ستبقی بقاء الضب فی الماء او کما، یعیش لدی دیمومة البید حوتہا
قلت ھکذا حکاہ عنہ ابن خلکان والذی نعرفہ او کما یعیش ببیداء
المفا و زحوتہا وکان سبب وفاتہ انہ خرج یوم الجمعة من الجامع
بعد العصر وکان قد لحقہ صمم لا یسمع الا بعد تعب شدید فکان
فی یدہ کتاب ینظر فیہ فی الطریق فصدمتہ فرس فالقتہ فی ھوة
فاخرج منہا وھو کالمختلط فحمل الی منزلہ وھو علی تلک الحال وھو یتأوہ
من رأسہ فمات ثانی یوم والشیبانی نسبة الی شیبان حی من بنی بکر بن وائل

وحافظ شمس الدین ابو عبد الله محمد بن احمد الذهبی در عبر فی خبر من غبر در سنه احدی
وتسعین و مائتین گفته وفیها توفی ثعلب العلامة ابو العباس احمد بن یحیی
الشیبانی مولاهم الکوفی النحوی صاحب التصانیف فی جمادی الاولی
ببغداد وله احدی وتسعون سنة قرأ العربیة علی ابن الاعرابی وغیره
وسمع من عبید الله القواریری وطائفة وانتهت الیه ریاسة الادب فی
زمانه و عمر بن مظفر بن عمر بن محمد بن ابی الفوارس بن علی زین الدین ابو حفص
المعری الحلبی الشهیر بابن الوردی در تتمة المختصر فی اخبار البشر در وقائع سنه احدی
وتسعین و مائتین گفته وفیها ببغداد توفی ابو العباس احمد بن یحیی بن زید
المعروف بثعلب امام الکوفیین فی النحو واللغة ثقة حجة صالح ومولده
اول سنة مائتین قلت قال ابو بکر بن مجاهد المقرئ قال لی ثعلب
یا ابا بکر اشتغل اصحاب القرآن بالقرآن ففازوا واصحاب الحدیث
بالحدیث ففازوا واشتغل اصحاب الفقه بالفقه ففازوا واشتغلت
انا بزید وعمرو فلیت شعری ماذا یکون حالی فی الآخرة فانصرفت من
عنده فرأیت النبی صلی الله علیه وسلم تلک اللیلة فی المنام فقال اقرأ
ابا العباس عنی السلام وقل له انت صاحب العلم المستطیل قال ابو عبد الله
الروذباری العبد الصالح اراد صلی الله علیه وسلم ان الکلام به
یکمل والخطاب به یجمل وان جمیع العلوم مفتقرة الیه والله اعلم
محیی الدین ابو زکریا یحیی بن شرف بن مری النووی در تهذیب الاسماء واللغات
گفته ثعلب مذکور فی باب الوقف من المهذب وفی الوسیط وهو الامام

ص ۱۱۶
ص ۱۵۱ / ۳۱۱
حرف الثاء المثلثة من النوع الثالث فی الاسماء ... القبائل ونحوها من القسم الاول من قسمی الکتاب

المجمع على امامته وكثرة علومه وجلالته ابو العباس احمد بن يحيى بن
زيد بن يسار الشامي مولاهم امام الكوفيين في عصره لغة ونحوا وثعلب
لقب له قال الامام ابو منصور الازهري في خطبة كتابه تهذيب
اللغة اجمع اهل هذه الصناعة من العراقيين انه لم يكن في زمن
ابي العباس احمد بن يحيى ثعلب وابي العباس محمد بن يزيد المبرد مثلهما
وكان احمد بن يحيى اعلم الرجلين واورعهما وارويهما للغات والغريب
واوجزهما كلاما واقلهما فضولا وكان محمد بن يزيد اعذب الرجلين
بيانا واحفظهما للشعر المحدث والاخبار الفصيحة واعلمهما بمذاهب
البصريين في النحو ومقاييسه وكان احمد بن يحيى حافظا لمذاهب العراقيين
اعني الكسائي والفراء والاحمر وكان متقدما في صناعته عفيفا عن
الاطماع الدنية ورعا عن المكاسب الخبيثة قال غير الازهري سمع ثعلب
ابن الاعرابي والاثرم والزبير بن بكار واخذ عنه ابن الانباري وابو عمر
الزاهد وغيرهما وكان ثقة دينا صالحا ورعا حكي عن صاحبه
ابي عمر الزاهد قال كنت في مجلس ابي العباس ثعلب فساله سائل عن شيء
فقال لا ادري فقال اتقول لا ادري واليك تضرب اكباد الابل
واليك الرحلة من كل بلد فقال له ثعلب لو كان لامك بعدد ما لا
ادري بعر لاستغنت ولد ثعلب رحمه الله سنة مائتين وتوفي
ببغداد يوم السبت لثلاث عشرة بقيت من جمادى الاولى سنة
احدى وتسعين ومائتين قال الخطيب البغدادي ودفن بمقبرة

باب الشام رحمہ اللہ تعالیٰ علامہ ذہبی در کتاب سیر النبلاء بنسبت میزان الاعتدال زیادہ تر اہتمام در تفضیح و تقبیح جاحظ و نقل معائب و مثالب او نمودہ براہل حق وایقان بار نہایت امتنان گذاشتہ و رازہی و اتباع او را کہ تشبث بخرافات جاحظ می کنند بسان کباب گداختہ ارباب باطل را در مضیق افتضاح و تعب ندامت انداختہ و بکمال انزعاج و قلق مبتلا ساختہ یخربون بیوتھم بایدیھم قال الذهبی فی سیر النبلاء الجاحظ العلامة المتبحر ذو الفنون ابو عثمان عمرو بن بحر بن محبوب البصری المعتزلی صاحب التصانیف اخذ عن النظام وروی عن ابی یوسف القاضی وثمامة بن اشرس روی عنه ابو العیناء ویموت بن المزرع ابن اخته وکان احد الاذکیاء قال ثعلب ما هو بثقة وقال قال یموت کان جده جمالا اسود وعن الجاحظ نسیت نسبی ثلاثة ایام حتی عرفنی اهلی قلت کان ماجنا قلیل الدین له نوادر قال المبرد دخلت علیه فقلت کیف انت قال کیف من نصفه مفلوج ونصفه الاخر منقوس لو طار علیه ذباب لآلمه والآفة فی هذا انی جزت التسعین وقیل طلبه المتوکل فقال وما یصنع امیر المومنین بشق مائل ولعاب سائل قال ابن زبر مات سنة خمسین ومائتین قال الصولی مات سنة خمس وخمسین ومائتین قلت کان من بحور العلم وتصانیفه کثیرة جدا قیل لم یقع بیده کتاب قط الا استوفی قراءته حتی انه کان یکتری دکاکین الکتبیین ویبیت فیها للمطالعة وکان باقعة فی قوة الحفظ وقیل

قدح جاحظ از سیر النبلاء ذہبی

ص ۲۶۰ ۱۷۹ جلد سابع
الطبقة الثالثة عشر

کان ماجنا قلیل الدین قال الذہبی فی حق الجاحظ

كان الجاحظ ينوب عن ابراهيم بن العباس الصولى مدة فى ديوان الرسائل
وقال فى مرضه للطبيب اصطلحت الاضداد على جسدى ان اكلت باردا
اخذ برجلى وان اكلت حارا اخذ براسى ومن كلام الجاحظ الى محمد بن عبد الملك
المنفعة توجب المحبة والمضرة توجب البغضة والمضادة عداوة و
الامانة طمانينة وخلاف الهوى يوجب الاستثقال ومتابعته توجب
الالفة العدل يوجب اجتماع القلوب والجور يوجب الفرقة حسن الخلق
انس والانقباض وحشة التكبر مقت والتواضع مقة الجود يوجب الحمد
والبخل يوجب الذم التوانى يوجب الحسرة والحزم يوجب السرور والتغرير
ندامة ولكل واحدة من هذه افراط وتقصير وانما يصح نتائجها اذا اقيمت
حدودها فان الافراط فى الجود تبذير والافراط فى التواضع مذلة
والافراط فى العذر يدعو الى ان لا يثق باحد والافراط فى المؤانسة يجلب
خلطاء السوء وله وما كان حقى وانا واضع هذين الكتابين فى خلق
القرآن وهو المعنى الذى يكثره امير المؤمنين ويعزه وفى فضل ما بين
بنى هاشم وعبد شمس ومخزوم الا ان اقعد فوق السماكين بل فوق العيوق
او اتجر فى الكبريت الاحمر واقود العنقاء بزمام الى الملك الاكبر وله كتاب الحيوان
سبع مجلدات واضاف اليه كتاب النساء وهو فرق ما بين الذكر والانثى
وكتاب البغال وقد اضيف اليه كتاب سموه كتاب الجمال ليس من كلام
الجاحظ ولا يقاربه قال رجل للجاحظ الك بالبصرة ضيعة قال فتبسم
وقال انما انا وجارية ومن يخدمها وحمار وخادم اهديت كتاب الحيوان

الى ابن الزيات فاعطاني الفي دينار واهديت الى فلان فذكر نحوا من
ذلك يعني انه في خير وثروة قال يموت بن المزرع سمعت خالي يقول
امليت على انسان مرة انا عمرو فاستملى انا بشر وكتب انا زيد قلت يظهر من
شمائل الجاحظ انه يختلق قال اسمعيل بن الصفار انا ابو العيناء قال انا
والجاحظ وضعنا حديث فدك فادخلناه على الشيوخ ببغداد فقبلوه
الا ابن شيبة العلوي فانه قال لا يشبه آخر هذا الحديث اوله وابى قال الصفار
كان ابو العيناء يحدث بهذا بعد ما تاب قيل للجاحظ كيف حالك قال يتكلم الوزير
برأيي وصلات الخليفة متواترة الي وآكل من الطير اسمنها والبس من الثياب
ألينها وانا صابر حتى ياتي الله بالفرج قيل بل الفرج ما انت فيه قال بل
احب ان الي الخلافة ويختلف الي محمد بن عبد الله يعني الوزير فهو
سقام الحرص ليس له دواء وداء الجهل ليس له طبيب وقال الجاحظ اهديت الى
محمد بن عبد الملك كتاب الحيوان فاعطاني خمسة آلاف دينار واهديت
كتاب البيان والتبيين الى احمد بن ابي داود فاعطاني كذلك واهديت
كتاب الزرع والنخل الى ابراهيم الصولي فاعطاني مثلها فرجعت الى البصرة
ومعي ضيعة لا تحتاج الى تجديد ولا الى تسميد وقد روى عنه ابن
ابي داود حديثا واحدا وتصانيف الجاحظ كثيرة جدا منها الرد على
اصحاب الالهام والرد على المشبهة والرد على النصارى الطفيلية فضائل
الترك الرد على اليهود الوعيد الحجة والنبوة المعلمين البلدان
حانوت عطار ذم الزناء واشياء اخبرنا احمد بن سلامة كتابة

عن احمد بن طارق انبانا السلفی انبا المبارك بن الطیوری انبا محمد بن علی
الصوری املاء انبا خلف بن محمد الحافظ بصور انبا ابو سلیمان بن
زبر ثنا ابو بکر بن ابی داود قال اتیت الجاحظ فاستاذنت علیه فاطلع
علی من کوة فی داره فقال من انت فقلت رجل من اصحاب الحدیث
فقال او ما علمت انی لا اقول بالحشویة فقلت انی ابن ابی داود فقال
مرحبا بك وبابیك ادخل فلما دخلت قال لی ما ترید فقلت حدثنی
بحدیث واحد فقال اکتب انبا حجاج بن المنهال انبا حماد بن سلمة عن
ثابت عن انس ان النبی صلی الله علیه وسلم صلی علی طنفسة فقلت
زدنی حدیثا آخر فقال ما ینبغی لابن ابی داود ان یکذب قلت کفانا
الجاحظ المؤنة فما روی من الحدیث الا النزر الیسیر ولا هو بمتهم فی الحدیث
بلی فی النفس من حکایاته ولهجته فربما جازف وتلطخه بغیر السنة امر
واضح ولکنه اخباری علامة صاحب فنون وادب باهر وذکاء بین
عفا الله تعالی عنه از ملاحظه این عبارت ظاهر ست که علامه ذهبی از ثعلب
نقل کرده که او در حق جاحظ گفته که او ثقه نیست وخود ذهبی در حق او فرموده
که او ماجن یعنی بی باك بوده ونیز تصریح کرده بانکه او قلیل الدین بوده ونیز ذهبی
بعد ذکر بعض حکایات از جاحظ تصریح فرموده بانکه ظاهر میشود از شمائل جاحظ
بدرستیکه او اختلاق می کند یعنی وضع اکذوبات وافتعال مفتریات می نماید
ونیز از حکایتی که ذهبی از احمد بن سلامه نقل کرده واضحست که هرگاه ابن ابی داود
نزد جاحظ رفت واستیذان خواست جاحظ سر از دریچه برآورد وگفت که

قال الذهبی کفانا الجاحظ المؤنة فما روی من الحدیث الا النزر الیسیر

قال الذهبی ان تلطخ الجاحظ بغیر السنة امر واضح

بگریستن ابن ابی داود و عرض نمود که من مردی ام از اصحاب حدیث جاحظ بجواب
ابن ابی داود گفت که آیا ندانستی بدرستیکه من قائل هستم بحشویه و این کلام دلالت
صریحه دارد برانکه جاحظ ارباب حدیث را حشویه می دانست و توهین و تهجین شان میکرد
و نیز علامه ذهبی تقلیل جاحظ را در روایت حدیث و اکتفای او بر تزیین تعیین
سنت و احسان او می داند که آنرا بکفایت مؤنت تعبیر میکند و این تصریحست بانکه
اگر جاحظ اکثار نقل روایات و اخبار می ساخت اهل اسلام را در بلا و آفت
می انداخت و نیز ذهبی بقول خود بلی فی النفس من حکایاته و لهجته اشیاء افاده کرده
بانکه ذهبی او را در لهجه و سمر و حکایات معتمد و معتبر نمیداند و بقول خود فیما بلغنا
تصریح فرموده بانکه جاحظ مخالفت می نمود و نیز از قول ذهبی و تلقیه بغیر سبقه
امر واضح و لائح است که جاحظ ببدعات متعدده متلطخ و بدنس تعلقات متنوعه
متوسخ بوده و شیخ شهاب الدین ابو الفضل احمد بن علی بن محمد بن محمد بن علی بن احمد
الکنانی العسقلانی المعروف بابن حجر در کتاب لسان المیزان که نسخه آن بعنایت
رب منان بدست این کثیر العصیان بعد مساعی فراوان افتاده گفته عمرو بن
بحر الجاحظ صاحب التصانیف روی عنه ابو بکر بن ابی داود فیما قیل
قال ثعلب لیس بثقة و لا مأمون قلت و کان من ائمة البدع انتهی
قال الجاحظ فی کتاب البیان لما قرأ المامون کتبی فی الامامة فوجدها
علی ما امر به و صرت الیه و قد کان امر الیزیدی بالنظر فیها لیخبره
عنها قال لی قد کان بعض من یرتضی و یصدق خبره خبرنا عن
هذه الکتب باحکام الصنعة و کثرة الفائدة فقلنا قد یربی الصفة

قدح جاحظ از لسان ابن حجر عسقلانی

جواب قدح جاحظ در حدیث غدیر

على العيان فلما رايتها رايت العيان فدلّ ذلك على الصفة فلما فليتها ادرى الفلى على العيان وهذا كتاب لا يحتاج الى حضور صاحبه ولا يفتقر الى المحتجين وقد جمع استقصاء المعانى واستيفاء جميع الحقوق مع اللفظ الجزل والمخرج السهل فهو سوقى ملوكى وعامى خاصى قلت وهذه والله صفة كتب الجاحظ كلها فسبحان من اضله على علم قال المسعودى وفى سنة خمس وخمسين وقيل سنة ست وخمسين مات الجاحظ بالبصرة ولا يعلم احد من الرواة واهل العلم اكثر كتبا منه وحكى يموت بن المزرع عن الجاحظ وكان خاله انه دخل اليه ناس وهو عليل فسالوه عن حاله فقال عليل من مكانين من الافلاس والدين ثم قال انا فى علل متناقضة يتخوف من بعضها التلف واعظمها على نيف وتسعون يعنى عمره قال ابو العيناء قال الجاحظ كان الاصمعى منانيا فقال له العباس بن سهل لا والله ما كان منانيا ولكن تذكر حين جلست اليه تسأله فجعل يأخذ نعله بيده وهى مخصوفة عن يده ويقول نعم متاع القدرى نعم متاع القدرى فعلمت انه يعنيك فقمت وتركته وروى الجاحظ عن حجاج الاعور وابى يوسف القاضى وخلق كثير وروايته عنهم فى اثناء كتابه فى الحيوان وحكى ابن خزيمة انه دخل عليه هو وابراهيم بن محمود وذكر قصة وحكى الخطيب بسنده له انه كان لا يصلى وقال الصولى مات سنة خمسين ومائتين وقال اسمعيل بن محمد الصفار سمعت ابا العيناء يقول انا والجاحظ

ترک الصلاة جاحظ الاثیم

وضعنا حدیث فدک وادخلناه علی الشیوخ ببغداد فقبلوه الا ابن شیبه
العلوی فانه اباه وقال هذا کذب سمعها الحاکم من عبد العزیز بن
عبد الملک الاعور قلت ما علمت ما اراد بحدیث فدک وقال
الخطابی هو مغموص فی دینه وذکر ابو الفرج الاصبهانی انه کان یرمی
بالزندقة وانشد فی ذلک اشعارا وقد وقفت علی روایة ابن
ابی داود عنه ذکرتها فی غیر هذا الموضع وهو فی الطیوریات قال
ابن قتیبة فی اختلاف الحدیث ثم نصیر الی الجاحظ وهو احسنهم
للحجة استنارة واشدهم تلطفا لتعظیم الصغیر حتی یعظم وتصغیر
العظیم حتی یصغر ویکمل الشیء وینقصه فتجده مرة یحتج للعثمانیة علی
الرافضة ومرة للزنادقة علی السنة ومرة یفضل علیا ومرة یؤخره
ویقول قال رسول الله صلی الله علیه وسلم کذا ویتبعه اقوال المجان
ویذکر من الفواحش ما یجل رسول الله صلی الله علیه وسلم ان یذکر
فی کتاب ذکر احد منهم فیه فکیف فی ورقة او بعد سطر او سطرین
ویعمل کتابا یذکر فیه حجج النصاری علی المسلمین فاذا صار الی الرد
علیهم تجوز الحجة کانه انما اراد تنبیههم علی ما لا یعرفون وتشکیک
الضعفة ویستهزء بالحدیث استهزاء لا یخفی علی اهل العلم وذکر
الحجر الاسود وانه کان ابیض فسوده المشرکون قال وقد کان یجب
ان یبیضه المسلمون حین اسلموه واشیاء من احادیث اهل الکتاب
وهو مع هذا اکذب الامة واوضعهم للحدیث وانصرهم للباطل

ہو ابن قتیبہ یقول ان جاحظ
ہو ابن قتیبہ کا بیان ہے کہ جاحظ حجج النصاری اور رسول اللہ
اور ہو للعثمانیہ علی الرافضہ
وحمایت للعثمانیہ والیہود
والنصاری

مرة یؤخره

استہزاء جاحظ بالحدیث

وقال الندیم قال المبرّد ما رایت احرص علی العلم من ثلثة الجاحظ واسمعیل القاضی والفتح بن خاقان و قال الندیم لما حکی قول الجاحظ لما قرأ المأمون کتبی قال هی کتب لا یحتاج الی تحضیر صاحبها عندی ان الجاحظ حسّن هذا اللفظ تعظیماً لنفسه وتفخیما لتالیفه والّا فالمامون لا یقول ذلک وحکی عن میمون بن هرون انه قال لی الجاحظ اهدیت کتاب الحیوان لابن الزیات فاعطانی خمسة الاف دینار واهدیت کتاب البیان والتبیین لابن ابی داود فاعطانی خمسة الاف دینار واهدیت کتاب النخل والزرع لابراهیم الصولی فقبله واعطانی خمسة الاف دینار قال فلست احتاج الی شراء ضیعة ولا غیرها وسرد الندیم کتبه وهی مائة ونیف وسبعون کتابا فی فنون مختلفة وقال ابن حزم فی الملل والنحل کان احد المجّان الضلّال علیه قول الهزل و مع ذلک فانّا ما رایناله فی کتبه تعمّد کذبة یوردها مثبتا لها وان کان کثیر الایراد لکذب غیره وقال ابو منصور الازهری فی مقدمة تهذیب اللغة وممن تکلّم فی اللغات بما حصره لسانه وروی عن الثقات ما لیس من کلامهم الجاحظ وکان اوتی بسطة فی القول وبیانا عذبا فی الخطاب ومجالا فی الفنون غیر ان اهل العلم ذمّوه وعن الصدق دفعوه وقال ثعلب کان کذّابا علی الله وعلی رسوله وعلی الناس انتهی ملاحظه این عبارت سراپا نکایت کالنور علی قلل الطور در کمال وضوح وظهور ست که حاوی ملکات انسانی علامه نحریر معدوم النظیر حضرت عسقلانی در قدح وجرح وعیب ولوم جاحظ قصبات

جواب قدح رازی در حدیث غدیر
قدح ندیم در جاحظ
قال ابن حزم کان الجاحظ احد المجان الضلال غلب علیه الهزل
قال الازهری روی الجاحظ عن الثقات ما لیس من کلامهم واهل العلم ذموه وعن الصدق دفعوه
قال ثعلب کان الجاحظ کذابا علی الله ورسوله

سبق دیوده آن ناصبی بغیض و ملحی معاند را ضحکه عالم نموده که بعد نقل عبارت میزان
الاعتدال مشتمل بر قدح و جرح آن اسوه اهل ضلال از ثعلب باکمال و تصریح خود
بانکه او از ائمه بدع بوده در کتاب لسان المیزان لسان اهل عدوان را مقطوع و
تشکیکات اهل شنئان را اسامردوع و مدفوع ساخته از خطیب لبیب آورده که او
بسند خود نقل کرده که جاحظ نماز نمی خواند پس هرگاه جسارت و اقدام جاحظ
رئیس اللئام بر ترک صلوة که اجماع اهل اسلام بر وجوب آن متحقق و ترک آن از
افحش کبائر و اعظم جرائر ست ثابت شد تنها که دیگر محارم و ارتکاب دیگر عظائم از او
چه ذکرست و از اسمعیل بن محمد صفار آورده که او از ابو العینا نقل کرده که او گفته ما
و جاحظ وضع کردیم حدیث فدک را و از خطابی نقل فرموده که او تصریح فرموده
بانکه جاحظ مغموص ست در دین خود یعنی مطعون ست و از ابو الفرج اصفهانی
نقل کرده که او تصریح کرده بانکه جاحظ رمی کرده میشد بزندقه و انشا کرده ابو الفرج
اصفهانی در رمی جاحظ بزندقه چند شعر را و از ابن قتیبه نقل کرده که او در کتاب
اختلاف حدیث جاحظ را در زمره کسانیکه طاعن بر حدیث اند ذکر کرده و
افاده کرده که او مبالغه می کند در تعظیم صغیر تا که عظیم شود و مبالغه می نماید در
تصغیر عظیم تا که صغیر شود و نیز افاده کرده که جاحظ یک شیء را گاهی کامل می کند
و گاهی نقص آن می نماید و این اثبات قلت مبالات او و بصدق و ورع انها
در غایت مجون و تهافت و تناقض ست و ابن قتیبه برین اجمال اکتفا نکرده بشان آن
بیان فرموده یعنی افاده کرده که می یابی جاحظ را که گاهی احتجاج می کند برای
عثمانیه بر رافضه و گاهی احتجاج می کند برای زنادقه بر اهل سنت و گاهی تفضیل

می کند علی علیه السلام را و گاهی تاخیر می کند آنحضرت را و تعجب نماند که مراد از عثمانیه
طاعنین و مبغضین جناب امیرالمؤمنین علیه السلام اند شهاب الدین ابو الفضل
احمد بن علی بن حجر العسقلانی در فتح الباری در شرح حدیث حدثنا عبد العزیز
بن عبد الله ثنا سلیمان عن یحیی بن سعید عن نافع عن ابن عمر قال کنا
نخیر بین الناس فی زمان رسول الله صلی الله علیه وسلم فنخیر ابا بکر
ثم عمر بن الخطاب ثم عثمان بن عفان گفته قد طعن فیه ابن عبد البر و
استند الی ما حکاه عن هرون بن اسحاق قال سمعت ابن معین یقول من
قال ابو بکر و عمر و عثمان و علی و عرف لعلی سابقته و فضله فهو
صاحب سنة قال فذکرت له من یقول ابو بکر و عمر و عثمان و یسکتون
فتکلم فیهم بکلام غلیظ و تعقب بان ابن معین انکر رأی قوم و هم العثمانیة
الذین یغلون فی حب عثمان و ینتقصون علیا و لا شك فان من اقتصر علی
ذلك و لم یعرف لعلی فضله فهو مذموم پس احتجاج جاحظ برای عثمانیه
دلیل صریح بر ناصبیت اوست و اشاره ابن قتیبه باحتجاج او برای عثمانیه بکتاب
عثمانیه جاحظ است که در آن داد اهانت و ازراء و ناصبیت داده و اسکافی
جواب آن نوشته و هرگاه ازین افاده ابن قتیبه ظاهر شد که جاحظ گاهی تقدیم می کند
جناب امیرالمؤمنین علیه السلام را و گاهی تاخیر می کند آنحضرت را پس استعجاب
و استغراب شدید عاقل نصاب از نسبت ناصبیت بجاحظ و یکباره بکمال وضوح
مندفع شد و تشبث او برساله جاحظ برای دفع ناصبیت او ساقط گردید چه
ظاهرست که جاحظ تقدیم جناب امیرالمؤمنین علیه السلام درین رساله

قوادح فی قدح در حدیث غدیر

بیان معنای عثمانیه که جاحظ در حمایت شان کتابی تصنیف کرده

۵۵ جلد هفتم
ص ۳۶۶
باب فضل ابی بکر بعد النبی صلی الله علیه وسلم من کتاب المناقب

العثمانیة یغلون فی حب عثمان و ینتقصون علیا عن فتح الباری

که فاضل رشید تشبث بآن می نماید پس هرگاه بر خلاف این رساله جسارت
بر تاخیر آنحضرت هم کرده باشد ارتیاب که جاحظ در تناقض و تهافت واضح گردیده
و مساعی برای دفع ناصبیت او برساله مذکور نماند و نیز ابن قتیبه افاده کرده که
جاحظ می گوید قال رسول الله صلی الله علیه وسلم و بعد نقل قول جناب
رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم اتباع آن بذکر اقوال اهل خلاعت و مجون
می نماید و چنان اهل مجون و فحش را ذکر می کند که شان جناب سرور انس و جان
صلی الله علیه وآله وسلم بالاتر از آنست که آنحضرت را ذکر کنند در کتابیکه ذکر
یکی ازین اهل مجون و فحش در آن کرده شود چه جا که در یک ورق یا بعد یک سطر
یا دو سطر از ذکر سرور انبیای اخیار ذکر این فساق فجار و ماجنین اشرار کرده شود
و نیز از افاده ابن قتیبه ظاهرست که جاحظ می سازد کتابی را که ذکر می کند
در آن حجج نصاری بر مسلمین و هرگاه میرسد بمقام رد بر نصاری براه اقتصار
و اختصار می رود و گویا اراده نکرده مگر تنبیه نصاری بر آنچه نمی شناختند
و نخواسته است مگر تشکیک ضعفاء اهل اسلام و نیز از ارشاد ابن قتیبه ظاهرست
که جاحظ استهزا می کند بحدیث استهزائیکه مخفی نیست بر اهل علم و از شواهد این
دعوی آنست که ذکر کرده حدیث وارد را در باب حجر اسود که حاصلش این ست
که حجر اسود سفید بود پس سیاه کردند او را مشرکین و بعد ذکر این مضمون صدق
مشحون که ارشاد جناب امین مامون صلی الله علیه وآله وسلم است جاحظ گفته و
بارستیکه واجب بود که سفید می کردند مسلمین حجر اسود را هرگاه اسلام آوردند
و توهین او ازین کلام شامت نظام استهزاء و سخریه و فسوس بر ارشاد سرور

جواب قدح معاندین در حدیث غدیر

اهل خصوص در ردّ و اعتراض و ابطال حدیث خیر اخیار صلی الله علیه وآله الاطهار ست
و نیز از افاده ابن قتیبه ظاهرست که جاحظ علاوه طعن بر حدیث حجر اسود اشیائی دیگر
از احادیث اهل الکتاب ذکر می کند یعنی اشیای مخالف اعتقادات اهل اسلام و الا
ذکر این معنی در مقام قدح و جرح جاحظ مصرفی نداشت و نیز ابن قتیبه فرموده که جاحظ
با این یعنی با این همه فضائح و قبائح که مذکور شد اکذب امت و اوضع شان برای
حدیث و انصر شان برای باطل ست و بعد سماع این اوصاف ثلثه که از عمده
اوصاف و رأس محامد آن کثیر الجزاف ست احتیاج بذکر فضائل و مناقب او
نیست و ندیم هم کذب و افترائی جاحظ در دعوی او که هرگاه خواند مامون کتب
مرا گفت که این کتبی ست که احتیاج نیست با حضار صاحبان آن نزد من ظاهر کرده
که ارشاد کرده که جاحظ تحسین کرده این لفظ را برای تعظیم نفس خود و تفخیم تالیفات
خود و رنه مامون نمیگوید این را و از افاده ابن حزم در ملل و نحل ظاهرست که جاحظ یکی
از مجّان ضلّال بود که غالب بود بر او قول هزل و نیز ابن حزم با وصف تبریه
جاحظ از تعمد کذب که مبطل آن افادات دیگر حضرات ست کثرت ایراد اکاذیب
دیگر مردم در کتب خود برای جاحظ ثابت کرده و آنهم برای تفضیح او کافی ست و
ابو منصور ازهری در نصرت حق زاهر و ذمّ و لوم و ثلب جاحظ جائر سعی جمیل بکار
برده بقدم کدّ و جدّ طریق تفضیح آن معاند جائر سپرده که در مقدمه تهذیب اللغه
بکلم جاحظ بخرافات در لغات و روایت او اکاذیب مفتریات و موضوعات مختلقات
از اعلام ثقات و فخام اثبات ثابت کرده بنهایت جسارت و خسارت و غایت
وقاحت و خلاعت او ظاهر نموده و نیز ازهری ارشاد کرده که اهل علم ذمّ جاحظ

گروه اند و از صدق او رافع نموده اند و ثعلب بئس المفتدین از جملهٔ قادحین و جارحین که حق مسابقت نموده تصریح فرموده بانکه جاحظ کذاب بود بر خدا و بر رسول او و بر مردم و تعجب نمایند که محامد فاخره و مناقب باهره ازهری ظاهرتر از انست که محتاج بیان باشد لکن بعض عبارات مشتمله بر مدح و ثنا و تبجیل و تعظیم او درینجا باید شنید شمس الدین ابو العباس احمد بن محمد بن ابراهیم بن ابی بکر بن خلکان الشافعی در وفیات الاعیان و انباء ابناء الزمان گفته ابو منصور محمد بن احمد بن الازهر بن طلحة بن نوح بن ازهر الازهری الهروی اللغوی الامام المشهور فی اللغة کان فقیها شافعی المذهب غلبت علیه اللغة فاشتهر بها وکان متفقا علی فضله وثقته ودرایته وورعه وروی عن ابی الفضل محمد بن جعفر المنذری اللغوی عن ابی العباس ثعلب وغیره ودخل بغداد وادرک بها ابا بکر بن درید ولم یرو عنه شیئا واخذ عن ابی عبد الله ابراهیم بن عرفة الملقب بنفطویه المقدم ذکره وعن ابی بکر محمد بن السری المعروف بابن السراج النحوی وسیاتی ذکره ان شاء الله تعالی وقیل انه لم یاخذ عنه شیئا وکان قد رحل وطاف فی ارض العرب فی طلب اللغة وحکی بعض الافاضل انه رای بخطه قال امتحنت بالاسر سنة عارضت القرامطة الحاج بالهبیر وکان القوم الذین وقعت فی سهمهم عربا نشؤا فی البادیة یتتبعون مساقط الغیث ایام النجع ویرجعون الی اعداد المیاه فی محاضرهم زمان القیظ ویرعون النعم ویعیشون بالبانها ویتکلمون بطباعهم

ص ۳۲۶ / ۱۳۶ فی حرف المیم
محامد ازهری از وفیات ابن خلکان

البادیة ولا یکاد یوجد فی منطقهم لحن او خطأ فاحش فبقیت فی اسارهم دهرا
طویلا وکنا نتشتی بالدهناء ونربع بالصمان ونقیظ بالستارین واستفدت
من محاورتهم ومخاطبة بعضهم بعضا الفاظا جمة ونوادر کثیرة اوقعت
اکثرها فی کتابی یعنی التهذیب وستراها فی مواضعها وذکر فی تضاعیف
کلامه انه اقام بالصمان شتوتین وکان ابو منصور المذکور جامعا
لشتات اللغات مطلعا علی اسرارها ودقائقها وصنف فی اللغة
کتاب التهذیب وهو من الکتب المختارة ویکون اکثر من عشر مجلدات
وله تصنیف فی غریب الالفاظ التی تستعملها الفقهاء فی مجلد
واحد وهو عمدة الفقهاء فی تفسیر ما یشکل علیهم من اللغة
المتعلقة بالفقه وکتاب التفسیر وکانت ولادته سنة اثنتین
وثمانین ومائتین وتوفی سنة سبعین وثلثمائة فی اواخرها وقیل
سنة احدی وسبعین بمدینة هراة رحمه الله تعالی والازهری بفتح
الهمزة وسکون الزاء وفتح الهاء وبعدها راء هذه النسبة الی جده
ازهر المذکور انتهی؛ عبد الوهاب بن علی بن عبد الکافی بن علی بن تمام السبکی
ابو نصر تاج الدین بن تقی الدین در طبقات شافعیه گفته محمد بن احمد بن الازهر
بن طلحة ابو منصور الازهری الهروی اللغوی صاحب تهذیب اللغة
ولد سنة اثنتین وثمانین ومائتین وسمع بهراة من الحسین بن
ادریس ومحمد بن عبد الرحمن الشامی وطائفة ثم رحل الی بغداد فسمع
ابا القاسم البغوی وابا بکر بن ابی داود وابراهیم بن عرفة نفطویه

۱۲۵ ... ۳۰۰
محامد ازہری از طبقات الشافعیۃ للسبکی

وابن السراج وابا الفضل المنذری وعبد الله بن عروة وغيرهم روى
عنه ابو يعقوب القراب وابو ذر عبد بن احمد وابو عثمان سعيد القرشی
والحسين علي بن احمد بن حمدويه وغيرهم وكان اماماً في اللغة بصيرا
بالفقه عارفا بالمذهب عالي الاسناد ثخين الورع كثير العبادة والمراقبة
شديد الانتصار لالفاظ الشافعي متحريا في دينه ادرك ابن دريد و
امتنع ان ياخذ عنه اللغة عن الازهري جماعة منهم ابو عبيد الهروي
صاحب الغريب ومن مصنفات الازهري التهذيب عشر مجلدات وكتاب
الغريب في التفسير وكتاب تفسير الفاظ المزني وكتاب علل القراءة وكتاب
الروح وما ورد فيها من الكتاب والسنة وكتاب تفسير الاسماء الحسنى
وتفسير اصلاح المنطق وتفسير السبع المطول وتفسير ديوان
ابي تمام واسرته اسرته القرامطة فحكى عن نفسه انه وقع في اسر
عرب نشأوا في البادية يتتبعون مساقط الغيث ايام النجع ويرجعون
الى اعداد المياه في محاضرهم زمن القيظ ويتكلمون بطباعهم البدوية
ولا يكاد يوجد في منطقهم لحن وخطأ فاحش قال فبقيت في اسرهم
دهراً طويلاً واستفدت منهم الفاظاً جمة توفي في شهر ربيع الآخر
سنة سبعين وثلثمائة وشمس الدين ابو عبد الله محمد بن احمد الذهبي در عبر
في خبر من غبر گفته والازهري العلامة ابو منصور محمد بن احمد بن الازهر
الهروي اللغوي النحوي الشافعي صاحب تهذيب اللغة وغيره من المصنفات
الكبار الجليلة المقدار بهراة في ربيع الآخر وله ثمان وثمانون سنة و

ابو عبید ہروی

ابو منصور ازہری

ص ۱۶۳ / ۳۳۵

سنة احدى وسبعين وثلاثمائة

محامد ازہری از عبر ذہبی

عن المبرد ونفطویه وابی بکر بن السراج وترك الاخذ عن ابن درید تورعا
لانه راه سکران وقد بقی الازهری فی اسر القرامطة مدة طویلة قال ابو محمد عبد الله
بن اسعد بن علی الیمنی الیافعی الشافعی در مراة الجنان وعبرة الیقظان در سنة سبعین
وثلاثمائة گفته وفیها الامام العلامة صاحب المصنفات الکبار الجلیلة
المفیدة کتهذیب اللغة وغیره اللغوی النحوی الشافعی ابو منصور محمد
بن احمد بن الازهر الهروی الازهری بقی فی اسر القرامطة مدة طویلة و
کان متفقا علی فضله وثقته ودرایته وورعه وروی عن ابی
العباس ثعلب وغیره وادرك ابن درید ولم یرو عنه شیئا واخذ
عن نفطویه وعن ابن السراج النحوی وکان قد رحل وطاف فی ارض
العرب وطلب اللغة فخالط قوما یتکلمون بطباعهم البدویة ولا یکاد
یوجد فی منطقهم لحن او خطاء فاحش فاستفاد من محاورتهم ومخاطبة
بعضهم بعضا الفاظا ونوادر کثیرة اوقع اکثرها فی کتابه التهذیب
وسبب مخالطته لهم انه کان قد اسرته القرامطة وکان القوم الذین
وقع فی سهمهم عربا نشأوا فی البادیة یتبعون مساقط الغیث ویرعون
النعم ویعیشون بالبانها وکان جامعا لاشتات اللغات مطلعا علی
اسرارها ودقائقها وتهذیبه المذکور اکثر من عشر مجلدات الخ وشیخ
جلال الدین عبد الرحمن بن کمال الدین ابی بکر السیوطی در بغیة الوعاة فی طبقات
اللغویین والنحاة گفته محمد بن احمد الازهر بن طلحة بن نوح الازهری اللغوی
الادیب الهروی الشافعی ابو منصور ولد سنة اثنتین وثمانین ومائتین

ص ١٤٣
مقامات ازهری از مراة الجنان یافعی

ص ٥
باب المحمدین
مقامات ازهری از بغیة سیوطی

واخذ عن الربيع بن سليمان و نفطويه وابن السراج وادرك ابن دريد ولم يرو عنه وورد بغداد واسرته القرامطة فبقى فيهم دهراً طويلاً وكان راساً فى اللغة اخذ عنه الهروى صاحب الغريبين وله من التصانيف التهذيب فى اللغة تفسير الفاظ مختصر المزنى التقريب فى التفسير شرح شعر ابى تمام الادوات وغير ذلك وكان عارفاً عالماً بالحديث عالى الاسناد كثير الورع مات فى ربيع الآخر سنة سبعين وثلثمائة وشيخ ابو الوفا ابراهيم بن محمد بن خليل الطرابلسى سبط ابن العجمى المعروف بالبرهان الحلبى كه از اجله محدثين حفاظ واكابر منقدين ايقاظ است وشيخ جلال الدين عبد الرحمن بن ابى بكر السيوطى در طبقات الحفاظ بمدح او گفته البرهان الحلبى الحافظ ابو الوفا ابراهيم بن محمد بن خليل الطرابلسى سبط ابن العجمى ويعرف بالقوف ولد سنة ۷۵۳ وسمع جماعة من اصحاب الفخر وغيرهم وتخرج فى الفن بالحافظ ابى الفضل العراقى وصار شيخ البلاد الحلبية بلا مدافع وخرج له صاحبنا الحافظ ابو القاسم عمر بن محمد معجماً وله تصانيف منها شرح البخارى وشرح الشفا مات سنة ۸۴۱ وسخاوى در ضوء لامع ترجمه مبسوطه در چهار ورق طولانی براى او ذكر كرده وجاحظ را در جمله واضعين حديث ذكر كرده وحكايت ابى العيناء را نقلاً عن كتاب ابن الجوزى بسند آورده چنانچه در كتاب الكشف الحثيث عمن رمى بوضع الحديث كه سخاوى در ضوء لامع آنرا از مصنفات سبط ابن العجمى شمرده وبالطاف نامتناهيه الهيه نسخه عتيقه آن كه مزين است باجازه مصنف حيث كتب فى آخره بلغ الشيخ المحدث الفاضل نجم الدين محمد المدعو عمر

ص ۱۵۰ / ۱۵۱ الطبقة الرابعة والعشرون
مدائح ابراهيم سبط ابن العجمى از طبقات الحفاظ سيوطى

بن الشیخ الامام الفاضل تقی الدین محمد بن فهد الهاشمی المکی رده الله الی بلده بخیر و عافیة قراءة علی من اول هذا المولف الی آخره و مع عبد الله ابنی من اول حرف الدال المهملة الی اول حرف الطاء المهملة وقد اجزت لهما ما یجوز لی و عنی روایته و صح ذلک و ثبت فی مجالس آخرها یوم الجمعة الرابع من صفر النازل من سنة ثمان و ثلاثین و ثمانمائة بالمدرسة الشرقیه بحلب و اجزت ایضا لهما جمیع ما رویته و الفته قاله ابراهیم بن محمد بن خلیل سبط ابن العجمی الحلبی و صلی الله علی سیدنا محمد و آله و صحبه و سلم بحمد الله پس فقیر حقیر حاضرست گفته عمرو بن بحر الجاحظ ذکره الذهبی فی میزانه و لم یذکره بالوضع و قد رایت فی خطبة الموضوعات لابن الجوزی ذکر باسناده عن المحاملی قال سمعت ابا العیناء یقول انا و الجاحظ وضعنا حدیث فدک و ادخلناه علی الشیوخ ببغداد فقبلوه الا ابن شیبة العلوی الی آخر کلامه و فیه قال اسمعیل یعنی ابن محمد النحوی المذکور فی سند ابن الجوزی هذا عن المحاملی و کان ابو العیناء یحدث بهذا بعد ما تاب انتهی و علامه جلال الدین عبد الرحمن سیوطی در تدریب الراوی شرح تقریب النواوی گفته و قال الحاکم کان محمد بن القاسم الطالکانی من رؤس المرجئة و کان یضع الاحادیث علی مذهبهم ثم روی بسنده عن المحاملی قال سمعت ابا العیناء یقول انا و الجاحظ وضعنا حدیث فدک و ادخلناه علی الشیوخ ببغداد فقبلوه الا ابن شیبة العلوی فانه قال لا یشبه آخر هذا الحدیث اوله و ابی ان یقبله

صـ
حرف العین
صـ ۱۳۹
النوع الحادی والعشرون
الموضوع

ومنهم قوم وضعوا الحديث هوىً يدعون الناس اليه فمنهم من تاب عنه واقرّ على نفسه قال شيخ من شيوخ الخوارج بعد ان تاب انّ هذه الاحاديث دين فانظروا ممّن تاخذون دينكم فانّا كنّا اذا هوينا امراً صيّرناه حديثاً وقال ابو العيناء وضعت انا والجاحظ حديث فدك وادخلناه على الشيوخ ببغداد فقبلوه الا ابن شيبة العلوي فانه قال لا يشبه آخر هذا الحديث اوله وابى ان يقبله ومولوی حیدر علی فیض آبادی صاحب منتهی الکلام که معاصرین سنیه بر افادت بدیعه اش بسیار می نازند و بر خود می بالند بلکه بملاحظه آن برقص و طرب می آیند نیز عبارت جامع الاصول متضمن وضع جاحظ حدیث فدک را در ازالة الغین نقل کرده در تفضیح حضرت رازی که بقول چنین کاذب مفتری تشبث می کند کوشیده وهم ملازمان فاضل رشید را که حمایت جاحظ در سر دارد کما ینبغی تخجیل نموده و عجب که با وصف آنکه از افاده ابن حجر عسقلانی در لسان کما سمعت ظاهر است که حضرت اوندانسته که مراد از حدیث فدک که جاحظ وابو العیناء وضع آن کردند چیست بار حدیث فدک را که ذکر آن در عبارت جامع الاصول آمده بر حدیث مروی در صحیحین فرود آورده هتک ناموس صحیحین نموده طریقه روافض که اهانت صحاح سنیه است پیش گرفته اندراج خبر موضوع و مکذوب جاحظ ملحد وابو العیناء در صحیحین و دیگر صحاح سنیه ثابت ساخته و کمال اغفال مشایخ بخاری و مسلم و دیگر ائمه که حدیث مکذوب جاحظ را قبول کردند در اکناف عالم مشهور ساخته و علامه ابو الفتح محمد بن عبد الکریم الشهرستانی در کتاب ملل ونحل گفته و هذه

الفرع الثالث من الفصل الثاني من الباب الثالث في بيان اصول الحديث من الركن الاول من اركان الكتاب

ثبوت وضع جاحظ حدیث فدک را ... ازالة الغین ...

الصفدي في الوافي بالوفيات ... ابو العيناء محمد بن القسم بن خلاد ... الهاشمي مولى ابي جعفر المنصور ... الاخباري ... ولد سنة احدى وتسعين ومائة وتوفي سنة اثنتين وثمانين ومائتين وكان قبل العمى احول قال ياقوت ... [illegible] ... سمعت ابا العيناء يقول انا والجاحظ وضعنا حديث فدك وادخلناه على الشيوخ ببغداد ... [illegible]

الجاحظ هو بعینه مذهب الفلاسفة الا ان المیل منه ومن اصحابه الی الطبعیین منهم اکثر منه الی الالهیین و علامه عمر بن مظفر المعروف بابن الوردی هم بکثرت هزل جاحظ را تصریح کرده چنانچه در کتاب تتمة المختصر فی اخبار البشر در سنه خمس و خمسین و مائتین گفته وفیها ابو عثمان عمرو بن بحر الجاحظ العینین کثیر التصانیف کثیر الهزل له النوادر نادم الخلفاء واخذ العلم عن النظام المتکلم و علاوه برین همه فضائح و قبائح و قوادح فاحشه جاحظ سماع غنا و طنبور که از افضح فسق و فجور واشنع لهو و زور است می شود و بمزید وقاحت و صفاقت و نهایت بی باکی و خلاعت خود آنرا نقل میکرد قاضی شمس الدین ابو العباس احمد بن محمد بن ابراهیم بن ابی بکر بن خلکان الشافعی در وفیات الاعیان ترجمه عمرو بن بحر الجاحظ گفته ومن جملة اخباره انه قال ذکرت للمتوکل لتادیب بعض ولده فلما رآنی استبشع منظری فامر لی بعشرة الاف درهم و صرفنی فخرجت من عنده فلقیت محمد بن ابراهیم وهو یرید الانصراف الی مدینة السلام فعرض علی الخروج معه والانحدار فی حراقته وکان بسر من رأی فرکبنا فی الحراقة فلما انتهینا الی فم نهر القاطول نصب ستارة وامر بالغناء فاندفعت عوادة فغنت کل یوم قطیعة و عتاب ینقضی دهرنا ونحن غضاب ؛ لیت شعری انا خصصت بهذا دون ذا الخلق ام کذا الاحباب ؛ وسکتت فامر الطنبوریة فغنت وارحمتا للعاشقینا ؛ ما ان اری لهم معینا ؛ کم یهجرون و یصرمون ویقطعون ویصبرونا ؛ قال فقالت له العوادة فیصنعون ماذا قالت

(حاشیه بین سطور: قاطول کعصفور ... موضعی است ...)

(حاشیه کنار صفحه:)
۶۰ از فقره اولی از سبعة بقیه
قوله مذهب الجاحظ بعینه مذهب الفلاسفة
من الملل والنحل للشهرستانی
ص ۲۳۳ / ۳۸۶ نصف اول
سنه خمس و خمسین و مائتین
کثیر الهزل بودن جاحظ از تتمة المختصر ابن الوردی
ص ۱۴۰ ...
سماع جاحظ غنا و طنبور را از وفیات ابن خلکان

هكذا يصنعون ثم ضربت بيدها الى الستارة فهتكتها وبرزت كانها فلقة
القمر فالقت نفسها في الماء وعلى راس محمد غلام يضاهيها في الجمال و
بيده مذبة فاتى الموضع ونظر اليها وهي تمر بين الماء فانشد انت
التي غرقتني بعد القضا لو تعلمينا فالقى نفسه في اثرها فادار الملاح
الحراقة فاذا بهما معتنقان ثم غاصا فلم يريا فاستعظم محمد ذلك وهاله
امره ثم قال يا عمرو لتحدثني حديثا يسليني عن فعل هذين والا الحقتك
بهما قال فحضرني حديث ابن عبد الملك وقد قعد للمظالم وعرضت
عليه القصص فمرت به قصة فيها ان رأى امير المؤمنين ان يخرج
الي جاريته فلانة حتى تغنيني ثلاثة اصوات فعل فاغتاظ يزيد
من ذلك وامر من يخرج اليه ويأتيه براسه ثم اتبع الرسول برسول
آخر يأمره ان يدخل اليه الرجل فادخله فلما وقف بين يديه
قال له ما الذي حملك على ما صنعت قال الثقة بحلمك والاتكال
على عفوك قال فامره بالجلوس حتى لم يبق احد من بني امية الا خرج
ثم امر فاخرجت الجارية ومعها عودها فقال لها الفتى غني
افاطم مهلا بعض هذا التدلل وان كنت قد ازمعت صرمي فاجملي فغنته فقال له
يزيد قل قال غني تألق البرق نجديا فقلت له يا ايها البرق اني عنك
مشغول فغنته فقال له يزيد قل قال تامر لي برطل شراب فامر به
فما استتم شرابه حتى وثب وصعد على اعلى قبة ليزيد فرمى نفسه
على دماغه فمات فقال يزيد انا لله وانا اليه راجعون اتراه الاحمق

الجاهل ظن ان اخرج اليه جاريتي وارّدها الى ملكي يا غلمان خذوها
بيدها واحملوها الى اهله ان كان له اهل والا فبيعوها وتصدقوا
بثمنها عنه فانطلقوا بها الى اهله فلما توسطت الدار نظرت الى حفيرة
في وسط دار يزيد قد اعدت للمطر فجذبت نفسها من ايديهم وقالت
من مات عشقا فليمت هكذا ؛ لا خير في عشق بلا موت ؛ والقت نفسها
في الحفيرة على دماغها فماتت فسرّى عن محمد واجزل صلتي الخ و عبد الله
بن اسعد اليافعي بترجمه جاحظ گفته ومن جملة اخباره انه قال ذكرت
للمتوكل لتاديب بعض ولده فلما رآني استبشع منظري فامر لي بعشرة
الاف درهم وصرفني فخرجت من عنده ولقيت محمد بن ابراهيم يعني
ابراهيم بن المهدي وهو يريد الانصراف الى مدينة السلام فعرض
على الخروج معه والانحدار في حراقته وكان بسر من راى فركبنا في
الحراقة فلما انتهينا الى فم نهر القاطول نصب ستارة وامر بالغناء فاندفعت
عوادة فغنت ؛ كل يوم قطيعة وعتاب ؛ ينقضي دهرنا ونحن غضاب
ليت شعري انا خصصت بهذا ؛ دون ذا الخلق ام كذا الاحباب ؛ وسكتت
فامر الطنبورية فغنت ؛ وارحمتا للعاشقينا ؛ ما ان ارى لهم معينا
كم يهجرون ويصرمونا ؛ ويقطعون ويضربونا ؛ فقالت لها العوادة
فيصنعون ماذا قالت هكذا يصنعون وضربت بيدها الى الستارة
فهتكتها وبرزت كانها فلقة قمر فالقت نفسها في الماء وعلى رأس
محمد غلام يضاهيها في الجمال وبيده مذبة فاتى الموضع ونظر

اليها وهي تمر بين الماء فانشد ء انت التي عرفتني بعد القضا لو تعلمينا
والقى نفسه في الماء فاتبعها فادار الملاح الحراقة فاذا بهما معتنقين
ثم غاصا فلم يريا فاستعظم محمد ذلك وهاله امره ثم قال يا عمرو لتحدثني
ما يسليني عن فعل هذين والا الحقتك بهما قال فحضرني حديث يزيد
بن عبد الملك وقد قعد للمظالم يوما وعرضت عليه القصص
فمرت به قصة فيها ان راى امير المومنين ان يخرج الى جاريته
حتى تغنيني ثلثة اصوات فعل فاغتاظ يزيد من ذلك وامر من
يخرج اليه ويأتيه براسه ثم اتبع الرسول رسولا آخر يامره ان يدخل
اليه الرجل فادخله فلما وقف بين يديه قال له ما الذى حملك
على ما صنعت قال الثقة بحلمك والاتكال على عفوك فامره بالجلوس
حتى لم يبق احد من بنى امية الا خرج ثم امر بالجارية فاخرجت ومعها
عودها فقال لها الفتى غنيني ء افاطم مهلا بعد هذا التدلل فان
كنت قد ازمعت صرمي فاجملي فغنته فقال له يزيد قل فقال غنيني
تألق البرق نجديا فقلت له ء يا ايها البرق اني عنك مشغول فغنته فقال
له يزيد قل قال تامر لي برطل شراب فامر له به فما استتم شرابه حتى
وثب وصعد على اعلى قبة ليزيد فرمى نفسه على دماغه فمات
فقال يزيد انا لله وانا اليه راجعون اتراه الاحمق الجاهل ظن انى اخرج
اليه جاريتي واردها الى ملكي يا غلمان خذوا بيدها واحملوها
الى اهله ان كان له اهل والا فبيعوها وتصدقوا بثمنها عنه فانطلقوا

الی اهله فلما توسطت الدار نظرت الی حفیرة فی وسط دار زید قد
اعدت للمطر فجذبت نفسها من ایدیهم وانشدت ؎ من مات
عشقا فلیمت هکذا، لاخیر فی عشق بلا موت، فالقت نفسها فی
الحفیرة علی دماغها فماتت فسری عن محمد واجزل صلتها الخ
ازین هر دو عبارت واضحست که جاحظ سماع غنا و آنهم از زن اجنبیه و آنهم
با عود و طنبور که کمال شناعت و قبح آن بغایت ظاهر و مشهور نموده و از غایت
جسارت و قلت مبالات خود آنرا نقل فرموده و بطریق انموذج بعض معائب
غنا درین جا نقل می شود ابو العباس شهاب الدین احمد بن حجر الانصاری
المکی الهیثمی در شروع رساله تشنیف الاسماع بحکم السماع گفته الحمد لله الذی حفظ
مواطن الهوی علی عباده وخلص من ریبه وشبهه المصطفین لقربه ووداده
لما امتن به علیهم فعزّ فهو دسائس النفوس المانعة من فهم حکمه ومراده وکشف
لهم عن تسویلات الشیطان لاسیما علی قوم زعموا التصوف والعرفان بل
البطالات والسعی فی جلب فسقة العامة الی مجالسهم لینالوا من
حطامهم وخسائسهم الجالبة لهم الی القطیعة لعدم علمهم بما قاله
ائمة الحقیقة والشریعة فحذار اللهم ان وفقتنا لرد سقطاتهم
الشنیعة ونقولاتهم القطیعة واشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک
له شهادة انجو بها من مکاید الشیطان وموالاته ومن حمل احد
من الخاصة او العامة علی سماع مزامیره الموجب لسروره وظفره
انهم بغایة مراداته واشهد ان سیدنا محمدا عبده ورسوله وصفیه

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

قدح غنا از رساله تشنیف الاسماع ابن حجر مکی

۱ وغفلوا عن
قول اعظم الصادقین
بعد الانبیاء والمرسلین
من الشیطان
المزامیر
فی بیت رسول الله
صلی الله علیه وسلم
وشرفه وکرم لما غلب علیهم
من الشهوات ومحبتهم

وخليله الذى ارسله الله قاصمًا لاعدائه بواضح براهينه وبيّناته صلى الله عليه وسلم وعلى آله واصحابه وتابعيهم المبرئين من سفساف اهل الحظوظ والشهوات والموفقين لصرف جميع الاوقات فى مهمات العبادات لاسيما انفع المسلمين بتمهيد قواعد الدين والرد على المبطلين الذين ضلّوا سواء السبيل واتخذوا مزامير الشيطان شفاء للعليل زاعمين زيادة معارفهم بذلك وما دروا الاشقياء ان اقدامهم زلّت عن سنن المسالك واقلامهم سجّلت عليهم باعظم المهالك لانّهم سنّوا سنّة سيئة مصحوبة بالالحاد والعناد فباؤا بوزرها ووزر من يعمل بها الى يوم يرون جزاء ذلك على رؤس الاشهاد اعاذنا الله من امثال هذه القواطع وجعلنا ممن ذبّ عن شريعته الغراء الواضحة البيضاء بالبراهين القواطع وادام علينا رضاه فى هذه الدار الى ان نلقاه انه الجواد الكريم الرؤف الرحيم اما بعد فانى اثناء شهر ربيع سنة ثمان وخمسين وتسعمائة دعيت الى سبيكة لبعض الاصدقاء فوقع السوال عن فروع تتعلق بالسماع فاغلظت فى الجواب عنها وفى الرد على من زل فهمه او قلمه فيها فقيل لى عن كتاب لبعض المصريين بلد التونسيين محتد المالكيين معتقد المتصوفين ملتحدا بالغ فى حل ذلك بتاليف سمّاه فرح الاسماع برخص السماع فبالغت فى الرد عليه فى ذلك المجلس فبعد مدة ارسل لى بعض رؤساء مكة الكتاب وطلب منى كتابة عليه حتى يتبين ما فيه ويظهر زيغه الذى اشتمل عليه قوادمه

وخوا فيه وأكد في ذلك فعزمت على اجابته لا فوز باجر هذا الامر ومثوبته
لعلمي ان ابناء الزمان الذين غلب عليهم الخسار والهوان عكفوا على
كتابة ذلك الكتاب واتخذوه لسماع تلك المحرمات اعظم الاسباب
وظنوا انه الحق الواضح وان مؤلفه المرشد الناصح جهلا منهم بالحقائق
واصغاء لكل ناعق وناهق فتجاهروا بها بين الملا فضلا عن السر
والخلاء حتى كسرت من آلاتهم بيدي عدة عديدة ولزمت خلك
معهم مدة عديدة ورفعت اقواما منهم الى حكام الشريعة تارة
والسياسة اخرى بحسب جرائم الفاعلين الموجبة لخزيهم في الدنيا
والاخرى وشددت عليهم الى ان عاقبوهم بما يناسب جرائمهم
واشهروا وعزروهم في الاسواق لتعلو سرائرهم بمحمد والحمد لله تعالى
عن ذلك ولزموا التحفظ عن ان يحوموا حوم تلك المسالك فتمادى بي
الاشتغال في هذه السنة بشرح المنهاج عن اكثر المهمات لظني انه
الاهم وان كل شافعي اليه محتاج الى ثالث يوم من شهر رجب شهر الله
الاصب فبعث الي سلطان الاسلام والمسلمين وسلالة الملوك وملوك
العلماء العاملين وخليفتهم في اسباغ ضوا في العدل على رعاياه
واجماع اهل الحل والعقد على كثرة مآثره ومزاياه مولانا الملك
المظفر محمود شاه ادام الله عليه غرر الفضائل واسباغ الفواضل
ولازال ممنوحا من ربه بدوام الظفر والفتح المبين وقطع دابر الكفرة
والملحدين وموفقا لما لم يوفق اليه سلطان من تلك الجهات

و در قول رازی در حدیث غدیر

لب لباب
جامع کل عجاب
منتهی الارب

غيرة جنى على اهل الحرمين بره وصبره وخيره فاعلنوا له بالادعية الصالحة
في مواطن القبول واملوا من ربهم ان يحقق له ببركة ادعيتهم كل مامول
ومسئول امين ووقع بين وزرائه العلماء الاماثل والمحققين الافاضل
مسائل في حكم السماع في مجلسه السامي وبحر علمه وجوده الطامي
فاجاب بالحرمة فيها مولانا عبد العزيز آصفخان القرشي العمري اعظم
وزرائه علوما وقدرا واعرفهم بمصالح المسلمين دنيا واخرى
واكملهم ادبا وعبادة كما شاهدناه منه رحمه الله مما نجوله به الحسنى
وزيادة بل لم نر احدا اقدم علينا الى مكة المطهرة من سائر الاقطار
يحاكيه او يقاربه او يدانيه في فراغ الوسع في العبادات وملازمة
الجماعات وافادات العلوم العديدة والاحسان العام في تلك البلدة
المديدة لا يمل من شيء من ذلك بل لا يزداد الا ترقيا باهرا في تلك
الكمالات وفي المسالك فهنيئا لمولانا السلطان اذا استاثر بوزارة السلطان
وقلده قلائد مملكته ليتصرف فيها بطبق ما عليه من احوال الخلفاء
الراشدين لما انه جمع بين العلوم والعمل وكرم الحسب والنسب وقصر الامل
فجزاه الله عن المسلمين خير ما يرتضيه وادام عليه عواطف معاليه
واعطاه من فضله كل ما يبتغيه امين فحينئذ سمعت عنه ذلك
تحركت الى ان اجيب ما طلبه ذلك الرئيس بتاليف كتاب منقح نفيس
يرد ما في ذلك الكتاب مما حاد عن جادة الصواب ويبين ما فيه
من الزلل والخطا والخطل ويكشف القناع ويحقق مواطن الخلاف

والجماع ويرد كل فائدة الى مثلها وناڈة الى محلها وسميته تشنيف الاسماع
بحكم السماع وانا اسأل الله ان يعين على اتمامه واكماله وان يديم
على سوابغ افضاله وان يسهل فيه توخى الصواب وايضاح الاحكام
والادلة مع الاستيعاب انه بكل خير كفيل وهو حسبى ونعم الوكيل
ورتبته على مقدمة واقسام اما المقدمة ففى ذم المعازف والغناء
والمزامير والاوتار عن ابى امامة رضى الله عنه قال قال رسول الله
صلى الله عليه وسلم ان الله عز وجل بعثنى هدى ورحمة للعالمين وامرنى
بمحق المعازف والمزامير والاوتار والصليب وامر الجاهلية وحلف ربى
بعزته وجلاله لا يشرب عبد من عبادى جرعة من خمر متعمدا فى الدنيا
الا سقيته مكانها من الصديد يوم القيمة مغفورا له او معذبا
ولا يتركها من مخافتى الا سقيته اياها فى حظيرة القدس لا يحل
بيعهن ولا شراؤهن ولا التجارة فيهن وثمنهن حرام رواه ابو داود
الطيالسى واللفظ له واحمد بن منيع واحمد بن حنبل والحارث
بن ابى اسامة بلفظ ان الله بعثنى رحمة وهدى للعالمين وامرنى
ان امحق المزامير والمعازف والخمور والاوثان التى تعبد فى الجاهلية
واقسم ربى بعزته لا يشرب عبد الخمر فى الدنيا الا سقيته من حميم
جهنم معذبا او مغفورا له ولا يدعها عبد من عبيدى تحرجا عنها
الا سقيتها اياه فى حظيرة القدس وقال رسول الله صلى الله
عليه وسلم لكل شئ اقبال وادبار وان من اقبال هذا الدين ما بعثنى الله

به حتى ان القبيلة لتتفقه كلها من عند آخرها حتى لا يبقى الا الفاسق و
الفاسقات فهما مقهوران مقموعان ذليلان ان تكلما او نطقا قمعا وقهرا
واضطهدا ثم ذكر من ادبار هذا الدين ان تجفو القبيلة كلها من عند
آخرها حتى لا يبقى فيها الا الفقيه او الفقيهان فهما مقهوران مقموعان
ذليلان ان تكلما او نطقا قمعا او قهرا واضطهدا وقيل لهما أتطغيان علينا
حتى يشرب الخمر في ناديهم ومجالسهم واسواقهم وتنحل الخمر غير اسمها
حتى يلعن آخر هذه الامة اولها الا حلت عليهم اللعنة ويقولون
لا باس بهذا الشراب يشرب الرجل منهم ما بدا له ثم يكف عنه حتى تمر المرأة
فيقوم اليها بعضهم فيرفع ذيلها فينكحها وهم ينظرون كما يرفع
ذنب النعجة وكما ارفع ثوبي هذا ورفع رسول الله صلى الله عليه وسلم
ثوبا عليه من هذه السحولية فيقول القائل منهم لو نحيتموها عن الطريق
فذلك فيهم كابي بكر وعمر فمن ادرك ذلك الزمان وامر بالمعروف ونهى
عن المنكر فله اجر خمسين ممن صحبني وآمن بي وصدقني ومدار حديث
ابي امامة هذا على يزيد الالهاني وهو ضعيف لكن له شاهد من حديث
ابن مسعود وغيره ومنه عن ابن عباس رضي الله عنهما قال الكوبة
حرام والدف حرام والمعازف حرام والمزامير حرام رواه مسدد
والبيهقي في سننه الكبرى موقوفا ورواه البزار مرفوعا ولفظه عن
ابن عباس عن النبي صلى الله عليه وسلم انه حرم الميتة والميسر والكوبة
يعني الطبل وقال كل مسكر حرام وعن ابي هريرة رضي الله عنه ان رسول الله

ابطال ازالۂ حدیث غدیر

صلی اللہ علیہ وسلم قال یمسخ قوم من امتی فی آخر الزمان قردۃ وخنازیر قالوا یا رسول اللہ أمسلمین هم قال نعم یشهدون ان لا الہ الا اللہ وانی رسول اللہ ویصومون ویصلون قال فما بالهم یا رسول اللہ قال اتخذوا المعازف والقینات والدفوف وشربوا هذہ الاشربۃ فباتوا علی شرابهم ولهوهم فاصبحوا وقد مسخوا رواہ مسدد وابن حبان ولفظہ قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا تقوم الساعۃ حتی یکون وعن سهل بن سعد رضی اللہ عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یکون فی هذہ الامۃ خسف ومسخ وقذف قیل ومتی ذلک یا رسول اللہ قال اذا ظهرت القینات والمعازف واستحلت الخمر رواہ عبد بن حمید واللفظ لہ وابن ماجۃ مختصرا ومدار مسانیدهما علی عبد الرحمن بن زید بن اسلم وهو ضعیف وصح من طرق خلافا لما وهم فیہ ابن حزم فقد علقہ البخاری ووصلہ الاسماعیلی واحمد وابن ماجۃ وابو نعیم وابو داود باسانید صحیحۃ لا مطعن فیها وصححہ جماعۃ آخرون من الائمۃ کما قالہ بعض الحفاظ انہ صلی اللہ علیہ وسلم قال لیکونن فی امتی اقوام یستحلون الخز والحریر والخمر والمعازف وهذا ظاهر فی تحریم جمیع آلات اللهو المطربۃ وعن علی رضی اللہ عنہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال اذا فعلت امتی خمسۃ عشر خصلۃ حل بها البلاء اذا کان المغنم دولا والامانۃ مغنما والزکوۃ مغرما واطاع الرجل زوجتہ وعق امہ وبر صدیقہ وجفا اباہ وارتفعت الاصوات

فی المساجد وکان زعیم القوم ارذلهم واکرم الرجل مخافة شره و
شربت الخمر ولبس الحریر واتخذت القینات والمعازف ولعن آخر هذه
الامة اولها فارتقبوا عند ذلک ریحا احمرا وخسفا او مسخا رواه الترمذی
وعن ابن عباس رضی الله عنهما ان النبی صلی الله علیه وسلم قال
امرت بهدم الطبل والمزمار اخرجه الدیلمی وعن ابن مسعود رضی الله
عنهما ان النبی صلی الله علیه وسلم قال الغناء ینبت النفاق فی القلب
کما ینبت الماء الزرع رواه البیهقی وابن ابی الدنیا وکذا ابو داود ولکن
بدون التشبیه ایضا موقوفا وفی الباب عن ابی هریرة ایضا رواه
ابن عدی واعلم ان بعض الصوفیة الذین لا یعرفون
مواقع الالفاظ ومد لولاتها قال المراد بالغناء
هنا غنی المال وکانه لم یفرق بین الغناء الممدود والمقصور
اذ الروایة انما هی الغناء بالمد واما غنی المال فهو مقصور لا غیر ذکره
الائمة واستدل له شیخ الاسلام الحافظ العسقلانی بحدیث ابن
مسعود الموقوف فان فیه والذکر ینبت الایمان فی القلب کما ینبت
الماء البقل الا تراه جعل ذکر الله مقابلا للغناء لکونه ذکر الشیطان کما قابل
الایمان بالنفاق انتهی وسیاتی ان ذلک حدیث مرفوع ایضا ولعل الحافظ
لم یستحضره وقت کتابته ذلک وعن ابی هریرة رضی الله عنه ان النبی
صلی الله علیه وسلم قال حب الغناء ینبت النفاق فی القلب کما ینبت
الماء العشب اخرجه الدیلمی وعن ابن مسعود رضی الله عنه ان النبی

صلی الله علیه وسلم قال ایاکم واستماع المعازف والغنا فانهما ینبتان
النفاق فی القلب کما ینبت الماء البقل رواه ابن ابی صصری فی اماليه واخرج
الدیلمی انه صلی الله علیه وسلم قال الغنا واللهو ینبتان النفاق فی القلب
کما ینبت الماء العشب والذی نفسی بیده ان القران والذکر لینبتان
الایمان فی القلب کما ینبت الماء العشب وعن جابر رضی الله عنه ان النبی
صلی الله علیه وسلم قال الغنا ینبت النفاق فی القلب کما ینبت الماء
الزرع وعن ابی موسی رضی الله عنه ان النبی صلی الله علیه وسلم قال
من استمع الی صوت غناء لم یوذن له ان یستمع الی صوت الروحانیین
فی الجنة رواه الحکیم الترمذی وعن انس وعائشة رضی الله عنهما
عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال صوتان ملعونان فی الدنیا
والاخرة مزمار عند نغمة ورنة عند مصیبة رواه البزار وابن
مردویه والبیهقی وعن ابن عمر رضی الله عنهما ان النبی صلی الله علیه
وسلم نهی عن الغناء والاستماع الی الغنا وعن الغیبة والاستماع الی الغیبة
ونهی عن النمیمة والاستماع الی النمیمة رواه الطبرانی والخطابی وعن
ابن مسعود رضی الله عنه انه سئل عن قوله تعالی ومن الناس
من یشتری لهو الحدیث قال الغنا والذی لا اله غیره رواه ابن ابی الدنیا
باسناد صحیح واخرجه الحاکم وصححه البیهقی وعن علی کرم الله وجهه
ان رسول الله صلی الله علیه وسلم نهی عن ضرب الدف ولعب الصنج
وضرب الزمارة واخرجه الخطابی وعن انس رضی الله عنه ان رسول الله

صلى الله عليه وسلم قال من قعد الى قينة ليستمع منها صب الله في اذنيه الآنك يوم القيمة رواه ابن صصرى في اماليه وابن عساكر في تاريخه وعن صفوان بن امية ان عمرو بن قرة قال يا رسول الله كتبت على الشقوة فلا ادرى ارزق الا من دفي فاتاذن لى في الغناء من غير فاحشة فقال له رسول الله صلى الله عليه لا آذن لك ولا كرامة ولا نعمة عين كذبت اى عدو الله لقد رزقك الله حلالا طيبا واخترت ما حرم الله عليك من رزقه مكان ما احل الله لك من حلاله ولو كنت تقدمت اليك اى بالنهى قبل الان لفعلت بك قم عنى وتب الى اما انك لو فعلت بعد التقدمة شيئا اى لو فعلت ما نهيتك عنه بعد الان ضربتك ضربا وجيعا وجعلت راسك مثلة ونفيتك عن اهلك واحللت سلبك نهبة لفتيان المدينة هولاء العصاة اى الذين يفعلون مثل فعل عمرو وهذا من مات منهم بغير توبة حشره الله تعالى يوم القيمة كما كان في الدنيا مخنثا عريانا لا يستتر من الناس بهدبة كلما قام صرع رواه البيهقى والطبرانى ورواه الديلمى الى قوله وتب الى الله واوسع على نفسك وعيالك حلالا فان ذلك جهاد في سبيل الله واعلم ان عون الله مع صالحى التجار وعن على رضى الله عنه ان النبى صلى الله عليه وسلم قال من مات وله قينة فلا تصلوا عليه رواه الحاكم في تاريخه والديلمى وسنده ضعيف وعن السائب بن يزيد ان النبى صلى الله عليه وسلم قال لعائشة

وقد دخلت الیها قینة مغنّیة یا عائشة تعرفین هذه هذه قینة
بنی فلان اتحبّین ان تغنیك قالت نعم فغنّتها فقال لقد نفخ الشیطان
فی منخریها رواه احمد والطبرانی وعن ابن عباس رضی الله عنهما
انّ النبی صلی الله علیه وسلم قال انّ الله حرّم علی امّتی الخمر والمیسر والكوبة
فی اشیاء عدّدها رواه احمد وابوداود وابن حبّان زاد البیهقی ورای
الكوبة الطبل ورواه ابوداود من حدیث ابن عمر وزاد
والغبیراء وزاد احمد فیه والمزر ورواه احمد ایضا
من حدیث قیس بن سعد بن عبادة رضی الله عنهما ونیز در رساله
تشنیف الاسماع مذکورست وعن ابن عباس رضی الله عنهما
ان النبی صلی الله علیه وسلم قال اذا كان یوم القیمة قال الله عزوجل
این الذین كانوا ینزّهون اسماعهم وابصارهم عن مزامیر الشیطان
میّزوهم فیمیزوهم فی كثب المسك والعنبر ثم یقول للملئكة اسمعوهم
تسبیحی وتحمیدی فیسمعون باصوات لم یسمع السامعون مثلها اخرجه
الدیلمی الحال با خود حضرات اهلسنت را حکم کردیم که بعد ملاحظه افادات ائمه خود
در حق جاحظ آنچه خواهند درباره استناد رازی بقول واهی چنین ناصبی مارق
و زندیق فاسق حکم فرمایند که ما هم بآن رضا خواهیم داد و قطع نظر ازین همه
فضائح و مثالب جاحظ بلاشبه از محدثین نیست پس استناد رازی بکلام او
درباب حدیث وانهم بر خلاف تحقیقات و افادات ائمه محدثین از غرائب
امور و عجائب و هو رست علامه امیر ابو عبد الله محمد بن ابراهیم بن علی بن المرتضی

ومنها قدح حافظ قادح حدیث

بن الهادی بن یحیی بن الحسین بن القسم ترجمان ابراهیم بن اسمعیل بن ابراهیم بن الحسن
بن الحسن بن علی بن ابی طالب الحسنی الیمانی الصنعانی که از اکابر واجله علمای محققین
سنیه است وعلامه شمس الدین محمد بن عبد الرحمن السخاوی در ضوء اللامع بترجمه او گفته
محمد بن ابراهیم بن علی بن المرتضی بن الهادی بن یحیی بن الحسین بن القسم
بن ابراهیم بن اسمعیل بن ابراهیم بن الحسن بن الحسن بن علی بن ابی طالب
ابو عبد الله الحسنی الیمانی الصنعانی اخو الهادی الآتی ولد تقریباً سنة
خمس وستين وسبعمائة وتعانى النظم فبرع فيه وصنف الروض الباسم
عن سنة ابی القسم وغيره ذكره التقی بن فهد فی معجمه وانشد عنه قوله
العلم ميراث النبی كذا اتى ؛ فی النص والعلماء هم وراثه ؛ فاذا اردت
حقيقة تدری لمن ؛ وراثه فكيف ما ميراثه ؛ ما ورث المختار غير
حديثه ؛ فينا وذاك متاعه واثاثه ؛ فلنا الحديث وراثة نبوية ؛
ولكل محدث بدعة احداثه وكان لقيه بمنزله من صنعا سنة ست عشر
ومات فی المحرم سنة اربعين بصنعاء اليمن وله ذكر فی اخيه الهادی
من ابناء شيخنا فانه قال وله اخ يقال له محمد مقبل على الاشتغال
بالحديث شديد الميل الى السنة بخلاف اهل بيته رحمه الله در كتاب
روض الباسم فی الذب عن سنة ابی القاسم که در ان رد بر رساله علی بن محمد بن ابی
القاسم الهادوی الزیدی نموده وتشنیع بلیغ در حمایت کتب حدیث در ان فرموده
وتشنیع تقلیدیان در سنت وتشدید ونمامه نوشته شده واز فطر علما گشته
وتصحیح شان هر دو سنت ابن حجر در حدیث پرندگان مراجعت از ج خمسه دوم گفته

۱۹۲ ذاشه
ص ۳۰۰
ذکر من اسمه محمد بن
حرف المیم

قال والذي يذهب اليه علماؤنا ويجري على اصولهم ان في اخبار هذه
الكتب الصحيح والمعلول والمردود والمقبول فاقول الجواب ان حديث
هذه الكتب ينقسم الى اقسام احدها ما بينوا انه صحيح واجمعوا على صحته
وهذا القسم العمل بمقتضاه واجب بلا خلاف بينهم وانما اختلفوا في
انه هل يفيد العلم القاطع او الظن الراجح على ما مضى ومن نازع الاجماع
فلمدعي الاجماع ان يجيب عنه باحد تلك الوجوه المتقدمة وهذا
القسم هو ارفع اقسام الصحيح السبعة على ما بينه العلماء في كتب علوم
الحديث القسم الثاني ما اختلفوا في صحته من احاديث هذه الكتب
فيرجع فيه الى كتب الجرح والتعديل ثم يردون عند التعارض بميزان
الترجيح القسم الثالث ما نص علماء الحديث او احدهم على ضعفه
ولم يعارضهم من يقول بصحته فهذا لا يؤخذ به في الاحكام ويؤخذ به
في الفضائل فلا يخلو المعترض اما ان يريد ان المردود والمعلول في
القسمين الآخرين فذلك مسلم ولا خلاف فيه او يريد انه في القسم
الاول فذلك ممنوع لان المخالف اما ان يقر بورود التعبد باخبار الاحاد
او لا ان لم يقر بذلك فليس ينبغي ان يراجع في هذا المقام لانه فرع
لذلك الاصل ومن جحد الاصل لم يراجع في الفرع وان اقر بورود
التعبد باخبار الاحاد والعمل فيها باقوى الظنون فلا يخلو اما ان
يقر ان اهل كل فن اعرف به وان المرجع في كل فن الى اهله او لا ان
لم يعترف بذلك فهو معاند غير مستحق المناظرة لان المعلوم من العرف

تمہ بیت اول در بیت الاول

در قدح حافظ قادح حدیث نبویہ

بن الهادی بن یحیی بن الحسین بن القسم بن ابراہیم بن اسمعیل بن ابراہیم بن الحسن
بن الحسن بن علی بن ابی طالب الحسنی الیمانی الصنعانی که از اکابر و اجلۂ علمای محققین
سفیہ سنت وعلامہ شمس الدین محمد بن عبد الرحمن السخاوی در ضوء اللامع بترجمۂ او گفتہ
محمد بن ابراهیم بن علی بن المرتضی بن الهادی بن یحیی بن الحسین بن القسم
بن ابراهیم بن اسمعیل بن ابراهیم بن الحسن بن الحسن بن علی بن ابی طالب
ابو عبد الله الحسنی الیمانی الصنعانی اخو الهادی الآتی ولد تقریبا سنة
خمس وستین وسبعمائة وتعانی النظم فبرع فیه وصنف الروض الباسم
عن سنة ابی القسم وغیره ذکره التقی بن فهد فی معجمه وانشد عنه قوله
العلم میراث النبی کذا اتی ؛ فی النص والعلماء هم وراثه ؛ فاذا اردت
حقیقة تدری لمن ؛ وراثه فکیف ما میراثه ؛ ما ورث المختار غیر
حدیثه ؛ فینا وذاك متاعه واثاثه ؛ فلنا الحدیث وراثة نبویة
ولكل محدث بدعة احداثه وكان لقيه بمنزله من صنعاء سنة ثلث عشر
ومات فی المحرم سنة اربعین بصنعاء الیمن وله ذکر فی اخیه الهادی
من ابناء شیخنا فانه قال وله اخ یقال له محمد مقبل علی الاشتغال
بالحدیث شدید المیل الی السنة بخلاف اهل بیته رحمه الله و در کتاب
روض باسم فی الذب عن سنة ابی القاسم که در ان فرمایه العلی بن محمد بن ابی
القاسم الهادوی الزیدی نموده و تشمیر ذیل در حمایت کتب احادیث در ان فرموده
در تشفیه عقلیه آن کہ در سنه بست و سبعین و ثمانمائة نوشته شده و از فحول علما گذشته
بتصحیح شأن مرزن ست ابن حجر و عبد اللهمان مراجعت از جج خیر بدم گفته

صح ۱۹۲ اشہ
ص ۱۳
ذکره من اسمه محمد من
حرف المیم

ذیل قادح جاحظ قادح حدیث غدیر

قال والذی یذهب الیه علماؤنا ویجری علی اصولهم ان فی اخبار هذه الکتب الصحیح والمعلول والمردود والمقبول فاقول الجواب ان حدیث هذه الکتب ینقسم الی اقسام احدها ما بیّنوا انه صحیح واجمعوا علی صحته وهذا القسم العمل بمقتضاه واجب بلا خلاف بینهم وانما اختلفوا فی انه هل یفید العلم القاطع والظن الراجح علی ما مضی ومن نازع الاجماع فلنا علی الاجماع ان نجیب عنه باحد تلک الوجوه المتقدمة وهذا القسم هو انواع اقسام الصحیح السبعة علی ما بیّنه العلماء فی کتب علوم الحدیث القسم الثانی ما اختلفوا فی صحته من احادیث هذه الکتب فیرجع فیه الی کتب الجرح والتعدیل ثم یوزن عند التعارض بمیزان الترجیح القسم الثالث ما نص علماء الحدیث او اهلهم علی ضعفه ولم یعارضهم من یقول بصحته فهذا لا یؤخذ به فی الاحکام ویؤخذ فی الفضائل فلا یخلو المعترض اما ان یرید ان المردود والمعلول فی القسمین الاخرین فذلک مسلم ولا خلاف فیه او یرید انه فی القسم الاول فذلک ممنوع لان المخالف اما ان یقر بورود التعبد باخبار الاحاد او لا ان لم یقر بذلک فلیس ینبغی ان یراجع فی هذا المقام لانه فرع لذلک الاصل ومن جحد الاصل لم یراجع فی الفرع وان اقر بورود التعبد باخبار الاحاد والعمل فیها باقوی الظنون فلا یخلو اما ان یقر ان اهل کل فن اعرف به وان المرجع فی کل فن الی اهله او لا ان لم یعترف بذلک فهو معاند غیر مستحق المناظرة لان المعلوم من الفرق

بروضۃ الباسم صفحہ ۱۳۱ جلد ۱ / ۱۳۲

الاسلامیة علی اختلاف طبقاتهم الاحتجاج فی کل فن بکلام اهله
ولو لم یرجعوا الی ذلک لبطلت العلوم لان غیر اهل الفن اما ان لا یتکلموا
فیه بشیء البتة او یتکلموا فیه بما لا یکفی ولا یشفی الا تری انک لو رجعت
فی تفسیر غریب القران والسنة الی القراء وفی القراءات الی اهل اللغة
وفی المعانی والبیان والنحو الی اهل الحدیث وفی علم الاسناد وعلل
الحدیث الی المتکلمین وامثال ذلک لبطلت العلوم وانطمست منها المعالم
والرسوم وعکسنا المعقول وخالفنا ما علیه اهل الاسلام ازین عبارت
ظاهرست که فرق اسلامیه با وصف اختلاف طبقات وافتراق درجات اجماع
دارند برانکه احتجاج در هر فن بکلام اهل ان فن باید کرد واگر عکس موضوع وقلب
مشروع نمایند علوم دینیه باطل ومندرس ومعالم ورسوم یقینیه مضمحل ومنطمس
گردد ومضادت عقول وافهام ومخالفت اهل اسلام روشن گردد پس حضرت
رازی هم در احتجاج بکلام جاحظ در رد حدیث غدیر ابطال علوم دینیه وطمس
معالم ورسوم حقه قصد کرده وغایت مخالفت عقول ومضادت فحول ومعاندت
اهل اسلام ومشاقت علمای کرام آغاز نهاده وفلله الحمد علی اتمام الحجة وایضاح
المحجة وعجب نماند که علاوه بر ظهور کمال حذق وتحقیق ونهایت مهارت واطلاع
وطول باع فخر رازی بسبب استناد واحتجاج بکلام جاحظ وظهور جلالت شان ابن
روزبهان وفاضل رشید بسبب حمایت جاحظ وانکار رد وتاصیبت او
اشکالی بس عظیم ممتنع الجواب والانحلال واعضالی بنهایت فخیم غیر ممکن التفصی
والانفصال بر سر حضرات اهلسنت برپا شود که موجب ابتلای شان بشدت غیظ

وغضب و اقتحام حاوی عطب و تعجب و مثیر توحش و تغیر و اضطراب و مهیج نوائر احتراق
و اشتعال و التهاب و باعث انسداد ابواب سرور و اقتحام در مضایق
شرور و سبب ارتعاد فرائص و اضطرام صدور و زیادت بلبال بال و توجه اصناف
نکال و وبال و انفتاق جراحات مهلکات و انسکاب عیون و انهار و مای دموع
و انشقاق جیوب و ظهور عیوب و وضوح فضائح و فشو قبائح و بدو فظائع و انکشاف
شنائع و انتهاک استار و انهتاک اسرار و فضوح قرائح و جمود غوائر و رکود
رجائح متصلفات و خمود قعاقع متعنتات و انقطاع سلاسل استکبار و انبتات
وسائل استبشار و انهدام اساس افتخار و انجذام اصول تصاول و انخرام حبل تطاول
و فرار از مضمار مقابله و نزال و انحیاز از حلبات مناظره و جدال و ظهور جهل مکاید
و وضوح راس متمایه و انحلال عقده هر تمرد و ابرام و انغماس در گرداب تشویر برای
حضرات اهلسنت گردد و قطعا و حتما بلا اختلاف داد دیوانگی و دادگی و
بیخودی و سراسیمگی خواهند داد و بمزید انزعاج و اختلاج رو بقفار و صحاری
و جبال و براری خواهند نهاد و سرهای نازنین خود را بلطم شدید خواهند شگافت
و نمک شور بر جراحتهای مزمنه خود خواهند پاشید و نعره های واویلاه و واثبوراه
و وافضیحتاه و واسوأتاه خواهند برداشت و مدة العمر با وصف استغاثه های
فراوان خلاص از آن نخواهند یافت خوناب حسرت از مژگان حیرت خواهند بارید
و روز روشن در انظار شان تیره و تاریک خواهد گردید و داهیه دهیا و سانحه
شوها و مصیبت عظمی بل قیامت کبری بر ایشان قائم خواهد شد بیانش آنکه ابراهیم
بن سیار نظام که استاذ و ملاذ و ملجا و مأوی و متبوع و مقتدای همین جاحظ است

که فاضل رشید انتساب بنفس شریف در حمایت او همی فرماید و بر نسبت ناصبیت باو
وقدح و جرح او همی خروشد و تشنیعات شنیعه و تهجینات فظیعه برانتساب او همی انگیزد
و در رنگ کمال تزویق و تزیین و اقصای تحذیر و تدقیق که مفضی بتهافت خواهد ماکه
نگردیده در رد عداوت و ناصبیت او می پرد و فضل بن روزبهان هم مبالغه در
حمایت او کرده و اثبات محبت او با جناب امیر المومنین علیه السلام نموده باوصف
انهمه تعصب بی قیاس و تصلب و سواس و انهماک تمام در عناد و ولوع بی انتها بجحود
ولداد باجحای حق تصریح صریح بواقعه هائله اسقاط ملازمان ثانی نموده چنانچه صلاح الدین
خلیل بن ایبک الصفدی در وافی بالوفیات گفته ابراهیم بن سیار بن هانی
البصری المعروف بالنظام بالظاء المعجمة المشددة قالت المعتزلة انما لقب
بذلك لحسن كلامه نظما ونثرا وقال غيرهم انما سمي بذلك لانه كان
ينظم الخرز بسوق البصرة ويبيعها وكان ابن اخت ابي الهذيل العلاف
شيخ المعتزلة وكان ابراهيم هذا شديد الذكاء حكي انطلق ابو الهذيل
العلاف الى صالح بن عبد القدوس وقد مات له ولد وهو شديد التحرق
عليه ومعه النظام وهو حدث فقال له ابو الهذيل لا اعرف لتحرقك
وجها اذ كان الناس عندك كالزرع فقال انما اجزع عليه لانه لم يقرأ
كتاب الشكوك فقال وما هو قال كتاب وضعته من قرأه شك فيما كان
حتى يتوهم فيما كان انه لم يكن وفيما لم يكن حتى يظن انه كان فقال النظام
فشك انت في موت ابنك واعمل على انه لم يمت او انه عاش وقرأ
هذا الكتاب ولم يمت الا بعد ذلك فبهت صالح وسكت ويحكي عنه

ایضا انه اتی به الی الخلیل بن احمد فیما اظن لیتعلم البلاغة فقال له الخلیل
هذه النخلة فذمها یا حسن کلام فقال مدحها فمدحها یا حسن کلام
فقال ذهب فما لک الی التعلیم من حاجة الی ان قال فی ذکر مقالاته
ومنها ان القران لیس اعجازه من جهة فصاحته وانما اعجازه بالنظر
الی الاخبار عن الامور الماضیة والمستقبلة قلت وهذا لیس بشئ
لان الله تعالی امره ان یتحدی العرب بسورة من مثله وغالب
السور لیس فیها اخبار عن ماض ولا مستقبل فدل علی ان العجز کان
عن الفصاحة ومنها انه قال الاجماع لیس بحجة فی الشرع وکذلک
القیاس لیس بحجة وانما الحجة قول الامام المعصوم ومنها میله الی
الرفض ووقوعه فی اکابر الصحابة رضی الله عنهم وقال نص النبی
صلی الله علیه وسلم علی ان الامام علی وعینه وعرفت الصحابة
ذلک ولکن کتمه عمر لاجل ابی بکر رضی الله عنهما وقال ان عمر
ضرب بطن فاطمة یوم البیعة حتی القت المحسن من بطنها ووقع فی
جمیع الصحابة فیما حکموا فیه بالاجتهاد فقال لا یخلوا اما ان جهلوا
فلا یحل لهم او انهم ارادوا ان یکونوا ارباب مذاهب فهو نفاق
وعنده الجاهل باحکام الدین کافر والمنافق فاسق وکافر وکلاهما
یوجب الخلود فی النار الخ واز اغرب غرائب واعجب عجائب انست که فاضل رشید
با این همه عرق ریزی وجان فشانی وصرف همت واهتمام در حمایت جاحظ
رئیس النواصب اللئام بسبب نهایت تهافت در شبهات ودر انکار بعض

قال النظام ان النبی نص علی الامام علی وعینه وعرفت الصحابة ذلک ولکن کتمه عمر لاجل ابی بکر
الوافی للصفدی

قال النظام ان عمر ضرب بطن فاطمة حتی القت المحسن من بطنها
الوافی بالوفیات للصفدی

مقامات ذو الفقاریه ذکر افاده نظام استاد جاحظ بنهایت استهزاء و سخریه آغاز نهاده
و آنرا در کمال شناعت و فظاعت پنداشته عجب است که فاضل رشید بسبب
ذکر قول نظام متضمن اسقاط حضرت محسن از بی خودی و سراسیمگی دهاده چندین گره
سر که بر جبین مبین بالد و از جا در آید و بهم آید و بانچه نشاید زبان حقائق ترجمان بیالاید
حالانکه بنهایت ظاهر و واضح و بغایت مشهور و معروفست که نظام معتزلی
استاد و شیخ جاحظ است و جاحظ تلمیذ و تابع و سالک طریق ابراهیم بن سیار نظام
پس با وصف حمایت و ذب حریم جاحظ باین مثابه طعن و تشنیع و استهزاء و سخریه بر ذکر
مقاله نظام از غرائب عجیبه افهام است و تلمذ جاحظ از نظام از عبارت
علامه ابن خلکان و یافعی و ابن الوردی ظاهر است و از افاده جناب شاه صاحب
در حاشیه دلیل ششم از دلائل عقلیه امامت جناب امیر المؤمنین علیه السلام که سابقا
مذکور شد ظاهر است که اکثر روایت جاحظ در کتابیکه در ان معاذ الله ایراد مطاعن
بر جناب علیه السلام نموده از نظام است پس ثابت شد که جاحظ در ایراد مطاعن بر
حضرت امیر المؤمنین علیه السلام اعتبار و اعتماد بر نظام استاد کرده است پس
با این همه حمایت جاحظ افاده نظام را در باب اسقاط ساقط از اعتبار کردن
موجب تحیر افکار است چه این افاده بر جاحظ حجت است که شیخ و استاد و ملاذ و ماوای
او که بخرافاتش در ایراد مطاعن بر جناب امیر المؤمنین علیه السلام متمسک و متشبث
معتقد بان است و چون فاضل رشید حمایت جاحظ بتقلید ابن روزبهان بدرجه
قصوی نموده اند افاده استاد و محیی مرعی شان که داد حمایت و ذب حریم او داده
و اورا مورد نهایت شفقت و رافت و تعطف و تلطف خود گردانیده بر فاضل رشید

حجت باشد و دلیل و ما لهم رحمهم الله الی الخلاص من هذا الاشکال سبیل و نیز هرگاه رازی
بمزید کاوش رازی بمقابله اهل حق احتجاج بقول جاحظ نماید و قدح و جرح او را در حدیث غدیر
بکمال جسارت پیش سازد پس اگر اهل حق برای اسکات و افحام رازی و اتباع او قول
استاد جاحظ را پیش نمایند چرا گریه و زاری و فزع و بی قراری آغاز می نهند و مثل
مشهور که خود کرده را درمانی نیست بیاد نمی آرند چه هرگاه رازی قول جاحظ را
با این همه فضائح و قبائح رو بروی اهل حق پیش کند حالانکه قول جاحظ قابل ذکر
بمقابله اهل حق نبود اگرچه جاحظ نزد سنیه از همه معائب سالم و مصون و بهمه مناقب و مدائح
متصف و مقرون بودی پس احتجاج و استدلال اهل حق بقول استاد جاحظ بعهد
اولویت از وصمت بطلان سلیم بلکه بغایت صحیح و مستقیم باشد و نیز جناب شاه صاحب
بتقلید ابن حزم ناصبی بعض اکاذیب صریحه و افترائات واضحه که جاحظ از استاد
خود نظام و بشر بن خالد نقل کرده احتجاج و استدلال نموده اند و آن را مثبت
کذب بر مؤمن الطاق رضی الله عنه گردانیده چنانچه در حاشیه هفوه پانزدهم
از هفوات خود که در باب یازدهم تحفه وارد کرده اند می فرمایند ذکر عمرو بن
بحر الجاحظ اخبرنی ابو اسحاق النظام و بشر بن خالد انهما قالا لمحمد بن
جعفر الرافضی المعروف بشیطان الطاق ویحك اما استحییت من الله
ان تقول فی کتابك فی الامامة ان الله تعالی لم یقل قط فی القرآن ثانی
اثنین اذ هما فی الغار اذ یقول لصاحبه لا تحزن ان الله معنا قالا
فضحك والله شیطان الطاق ضحکا طویلا حتی کأنا نحن الذین فعلنا
۱۲ ملل و نحل ابن حزم از این عبارت ظاهر ست که ابن حزم برای کذب و بهتان

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

حجیت قول نظام بر سنیه بسبب احتجاج رازی بقول جاحظ تلمیذ نظام

استناد ابن حزم بافترای نظام بر مؤمن الطاق و تمسک شاه عبد العزیز بآن

صـ ۴۲۵

هفوه پانزدهم از فصل سوم در هفوات از باب یازدهم

صریح الوهن والهوان که جاحظ از شیخ خود نظّام و بشر بن خالد غیر راشد نقل کرده سست
می‌ندارند و بران اعتماد و اعتبار می‌کنند و جناب شاهصاحب هم آنرا با ابتهاج کلام بشار
نقل می‌نمایند و از انجاه اعضالات عظیمه که سیلاب فنا بمذهب سنیه سر می‌دهد و نظر به
رکاکت آن از افاده خود شان در حاشیه باب امامت که سابقا گذشته و از ان ثابت
جاحظ و نظّام هر دو واضح ست پروای ندارند و هرگاه نظّام معتمد علیه و مستند
مثل ابن حزم باشد و باین استناد ابن حزم جناب شاهصاحب هم استناد سازند
و دل خوش کنند پس اگر در کتاب ذو الفقار بجواب جناب شاهصاحب استناد
بافاده نظّام کرده شود عین حق و صواب ست نه سبب انجاه طعن و تشنیع شدید علمای
نصاب و هرگاه فاضل رشید جاحظ را بسبب احتجاج سید رضی بکلام او در تحقیق
کلام جناب امیر المؤمنین بمقام رد بر منکرین و جاحدین لئام که قرینه صریحه بر الزام ست
صریح رضی بلکه دلیل آنجناب گردانند بلاریب نظّام مرضی ابن حزم و جناب شاهصاحب
بلکه دلیل ایشان بصد اولویت باشد که احتجاج شاهصاحب و ابن حزم محمول
بر الزام نمی‌تواند شد فلله الحمد که قصه سقاط بتصریح مرضی جناب شاهصاحب
و ابن حزم و دلیل ایشان ثابت شد فماذا بعد الحق الا الضلال و نیز علامه شهاب الدین
ابو الفضل احمد بن علی المعروف بابن حجر العسقلانی در هتک ناموس حضرت ابی یوسف
که تلمیذ رشید امام اعظم سنیه حضرت ابی حنیفه ست و حنفیه جانهای نازنین خود
در حمایت او می‌بازند و انواع فضائل جمیله و مناقب جلیله برای او اختراع
می‌سازند باشعار بلاغت نظام دست انداخته و آنرا در زمره افادات دیگر
اساطین در جرح و قدح این امام بالتمکین ذکر ساخته چنانچه در لسان المیزان گفته

یعقوب بن ابراهیم القاضی عن عطاء بن السائب وهشام بن عروة وقال
الفلاس صدوق کثیر الخطاء وقال البخاری ترکوه وقال عمرو
الناقد صاحب سنة وقال ابو حاتم یکتب حدیثه وقال المزنی
هو واسع الحدیث وقال محمود بن غیلان قلت لیزید
بن هارون ما تقول فی ابی یوسف فقال لا اروی عنه وقال ابن
راهویه حدثنا یحیی بن ادم قال شهد ابو یوسف عند شریک فرده
وقال لا اقبل من یزعم ان الصلوة لیست من الایمان وقد روی عن ابن
معین تلیین ابی یوسف واما الطحاوی فقال سمعت ابراهیم بن ابی داود
البرلسی یقول سمعت یحیی بن معین یقول لیس فی اصحاب الرای اکثر حدیثا
ولا اثبت من ابی یوسف وقال ابن عدی لیس فی اصحاب الرای اکثر حدیثا منه
الا انه یروی عن الضعفاء مثل الحسن بن عمارة وغیره وکثیرا ما یخالف
اصحابه ویتبع الاثر واذا روی عنه ثقة وروی هو عن ثقة فلا باس
به انتهی وقال النسائی فی کتاب الضعفاء لما ذکر اصحاب ابی حنیفة ابو یوسف
ثقة وذکره ابن حبان فی الثقات وقال کان شیخا متقنا لم یسلک مسلک (یعنی فی المیزان للذهبی)
صاحبیه الا فی الفروع وکان باینهما فی الایمان والقران ونقل عن محمد بن
الصباح کان ابو یوسف یسلک مسلک صاحبیه الا فی الفروع وکان رجلا
صالحا وکان یسرد الصوم وذکر العقیلی بسند صحیح عن ابن المبارک انه
وهاه وعن یزید بن هارون لا تحل الروایة عنه کان یعطی اموال الیتامی
مضاربة ویجعل الربح لنفسه یعنی انه کان یقترضها علی ذمته وعن الفضل

قال البخاری فی ابی یوسف ترکوه وذکره الذهبی فی المیزان

رد شریک شهادة ابی یوسف

روی عن ابن معین تلیین ابی یوسف

وهاه ابن المبارک ابا یوسف

قال یزید بن هارون لا تحل الروایة عن ابی یوسف کان یعطی اموال الیتامی مضاربة ویجعل الربح لنفسه

بن عیاش وقیل له ما تقول فی علم ابی یوسف فقال لی علم هو [illegible] الشیرازی
فی الالقاب سمعت عبد الملک بن محمد التوالی یقول لما دفن ابو یوسف
وقف النظام علی قبره فقال شعر سقی جدثاً به یعقوب امسی * من الوسمی
منبجس رکام * تلطف فی القیاس لنا فاضحی * حلالاً بعد حرمتها المدام * ولولا
ان مدته تقضت * وعاجله بمنیته الحمام * لاعمل فی القیاس الفکر حتی
یحل لنا الخریدة والغلام * انتهی ولا یخفی علی اولی الافهام ما فی هذه الاشعار
اللطیفة النظام من غایة الذم والملام علی هذا الامام الهمام والمجتهد
القمقام بحیث عزی النظام فیها الی ابی یوسف تحلیل المدام ورجا منه
لو طالت حیاته تحلیل الزناء باطایب النساء [illegible] الاجسام ولواطة
الصباح الملاح رغماً لاهل الاسلام وهل هذا الا اخراج له من ملة ینبوع
الکلام والحاقه فی الملاحدة الطغام والزنادقة الاغتام [illegible]
وسعة الاعتصام وهو الصائن الحافظ من زلل الاقدام وعثرة الافهام
واگر غیرتمندی بجواب مقاله نظام دست اندازد وبفضائح وقبائح آن رئیس الاقوام
وافادات علمای اعلام در تفضیح وتضلیل وتکفیر آن قدوة اللئام پیش [illegible]
که این مسلک قویم [illegible] بود که اکابر شمار کردن بخرافاتش تشبث کردند واحتجاج واستدلال
بهفواتش نمودند وداد حمایت جاحظ که تلمیذ نار شیدآن زندیق عنید است
وعیاذاً بالله مطاعن عظیمه وقوادح صریحه درحق جناب امیرالمؤمنین علیه السلام
ازو نقل کرده می دادند و معهذا هر قدر در تفضیح وتقبیح وتضلیل وتکفیر نظام خواهند
کوشید همه آن وبال ونکال برای رازی وابن روزبهان وصاحب تحفه وفاضل رشید

خواهد شد و لهذا اما خود بعض فضائح نظام درین مقام نقل می کنیم پس باید دانست که
حافظ ابو سعد عبد الکریم بن محمد المروزی الشافعی در انساب گفته النظامی بفتح النون
وتشدید الظاء المعجمة وفی آخرها المیم هذه النسبة الی النظام طائفة من
المعتزلة یقال لهم النظامیة وهم اصحاب ابراهیم بن سیار المعروف بالنظام
وما فی القدریة اجمع منه لانواع الکفر وکان عاشر فی شبابه قوما
من الثنویة وقوما من الدهریة القائلین بتکافؤ الادلة وشرذمة
من الفلاسفة فاخذ قوله بالجزء لا یتجزی من ملحدة الفلاسفة وقوله
بان فاعل العدل لا یقدر علی الظلم من الثنویة واخذ قوله بان الالوان
والطعوم والروائح والاصوات اجسام من الهشامیة ودلس مذاهب
الثنویة والفلاسفة فی دین المسلمین ومع زیغه وضلالته کان
افسق خلق الله یشرب الخمر یغدو ویروح علی السکر ولذلک قال
فی شعره ــ ما زلت اخدم روح الزق فی لطف * واستبیح دما من غیر
مجروح * حتی اشیب لی روحان فی جسدی * والزق مطروح جسم بلا روح *
و حافظ شهاب الدین ابو الفضل احمد بن علی بن حجر العسقلانی در لسان المیزان گفته
ابراهیم بن سیار بن هانی النظام ابو اسحق البصری مولی بنی بحیر بن
الحرث بن عباد الضبعی من رؤس المعتزلة متهم بالزندقة وکان
شاعرا ادیبا وله کتب کثیرة فی الاعتزال والفلسفة ذکرها الندیم
قال ابن قتیبة فی اختلاف الحدیث له کان شاطرا من الشطار مشهورا
بالفسق ثم ذکر من مفرداته انه کان یزعم ان الله یحدث الدنیا

جواب فقره ثانی از حدیث ثانی
ص ۹۰۴
باب النون والظاء
فضائح نظام از انساب سمعانی
وما فی القدریة اجمع من النظام لانواع الکفر قاله السمعانی فی الانساب
کان النظام یشرب الخمر
قال ابن قتیبة کان النظام شاطرا من الشطار مشهورا بالفسق
ذکره العسقلانی فی اللسان

ذیل قدح جاحظ

و ما فیہا فی کل حین من غیر ان یغیرہا و جوّز ان یجتمع المسلمون علی الخطاء
و ان النبی صلی اللہ علیہ و سلم لم یختص بانہ بعث الی الناس بل کل نبی
قبلہ بعث الی جمیع الخلائق لان معجزۃ النبی صلی اللہ علیہ و سلم تبلغ آفاق
الارض فیجب علی کل من سمعہا تصدیقہ و اتباعہ و ان جمیع کنایات الطلاق
لا یقع بہا طلاق سواء نوی او لم ینو و ان النوم لا ینقض الوضوء و ان السبب
فی اطباق الناس علی وجوب الوضوء علی النائم ان العادۃ جرت ان نائم
اللیل اذا قام بادر الی التخلی و ربما کان بعینہ رمص فلما رأوا اوائلہم
اذا انتبہوا توضّؤا ظنوا ان ذلک لاجل النوم و عاب علی ابی بکر و عمر و علی
و ابن مسعود الفتوی بالرای مع ثبوت النقل عنہم فی ذم القول بالرای
و قال عبد الجبار المعتزلی فی طبقات المعتزلۃ کان امیا لا یکتب و قال
ابو العباس ابن القاص فی کتاب الانتصار کان اشد الناس ازراء علی
اہل الحدیث الخ و صلاح الدین خلیل بن ایبک الصفدی در وافی بالوفیات
ترجمہ نظام بعد ذکر مقالات او گفتہ نعوذ باللہ من ہوی مُقبل و عقل مُدبر
الی التدین بہذہ العقائد الفاسدۃ و ذہب جماعۃ من العلماء الی ان
النظام کان فی الباطن علی مذہب البراہمۃ الذین ینکرون النبوۃ و انہ
لم یُظہر ذلک خوفا من السیف فکفّرہ معظم العلماء و کفّرہ جماعۃ من
المعتزلۃ حتی ابو الہذیل و الاسکافی و جعفر بن حرب کل منہم صنف
کتابا فی تکفیرہ و کان مع ذلک فاسقا مدمنا علی الخمر و کان آخر کلامہ
ان القدح کان فی یدہ و ہو سکران فقال و ہو فی علیۃ لیشرب فیہما

اشرب على طرف فى قل لمهددهون ؛ عليك يكون ما هو كائن ؛ فلما فرغ
من كلامه سقط من العلية فمات من ساعته فى سنة ثلاثين ومائتين
تقريباً انتهى فاضل رشيد در شبهات خود بر بعض افادات ذو الفقار و تمسك
صاحب ازالة الغين بتقليد او در رد مقاله نظام بآنكه او معتزلى بوده بيش ضحكهٔ بيش
نيست زيراكه خود ائمه سنيه بافادات معتزله جابجا متمسك مى شوند و در مباحث
اصول فقه اساطين حضرات سنيه مقلد معتزله و كاسه ليس ايشان اند از افاده شاه
ولى الله والد ماجد شاه صاحب كه حسب اعتراف شان آيتى از آيات الهى و معجزه
از معجزات جناب رسالت پناهى مى باشند ظاهر است كه اين محاورات جدليه كه در
مبسوط سرخسى و هدايه و تبيين وغيران مذكور و مبين ست از ايجادات معتزله است
كه ايشان مرتكب اظهار آن و متقدمين سنيه گرويدند و متاخرين آن از توسعا و تشحيذا
لاذهان الطالبين يا بغيران پسنديدند و بسمع قبول شنيدند حالانكه بناى مذهب
بران نيست كه بعض سنيه بسبب عدم ادراك حقيقت حال اين گمان بناى اصل دارند
واين محاورات جدليه را عين تحقيقات نفيسه پندارند قال ولى الله فى رسالة
الانصاف فى بيان سبب الاختلاف وجدت بعضهم يزعم ان بناء المذهب
على هذه المحاورات الجدلية المذكورة فى مبسوط السرخسى والهداية
والتبيين ونحو ذلك ولا يعلم ان اول من اظهر ذلك فيهم المعتزلة وليس
عليه بناء مذهبهم ثم استطاب ذلك المتاخرون توسعا وتشحيذا
لاذهان الطالبين او لغير ذلك والله اعلم هرگاه اكابر و اساطين ائمه مثل
سرخسى صاحب مبسوط و صاحب هدايه و مولف تبيين حسب افاده جناب شاه ولى الله

اتباع و کاسه لیسی معتزله اختیار سازند و طوق تقلید غیر سدید شان را در اعناق فخیم
خود اندازند و این محاورات جدلیه و تعلیلات عقلیه که آنرا معتقدین این مولفین
از اجلّ مآثر و افضل مفاخر می پندارند و آنرا عین تحقیقات ناصعه و تدقیقات بارعه
می شمارند و داد افتخار و استبشار بران می دهند و آنرا در اعلی مرتبه حذق و مهارت
و کمال تحدیق و بصارت می نهند ماخوذ از معتزله باشد اگر اهل حق باقوال معتزله بر
حضرات احتجاج و استدلال نمایند چگونه این استدلال جای قیل و قال باشد
و صلاح الدین خلیل بن ایبک الصفدی در وافی بالوفیات گفته محمد بن علی
بن الطیب ابو الحسین البصری المعتزلی صاحب المصنفات کان من فحول
المعتزلة فصیحا متفننا حلو العبارة بلیغا صنف المعتمد فی اصول الفقه
وهو کبیر و کتاب تصفح الادلة فی مجلدین و غرر الادلة فی مجلد و شرح الاصول
الخمسة و کتاب الامامة و کتابا فی اصول الدین اعتزالا و تنبه الفضلاء
بکتبه و اعترفوا بحذقه و فطانته قال الخطیب کان یروی حدیثا واحدا
حدثنیه من حفظه قال انا هلال بن محمد انا الغلابی و ابو مسلم الکجی
و محمد بن احمد بن خالد الزریقی و محمد بن حبان المازنی و ابو خلیفة قالوا
ثنا القعنبی حدیث اذا لم تستحی فاصنع ما شئت قلت و هذا الحدیث کان
من خواص المعتزلة فان جماعة من کبارهم لم یکن عندهم روایة حدیث
غیره و قد تقدم منهم و قال ابن خلکان ان الامام فخر الدین اخذ کتابه
المحصول فی الفقه من کتاب المعتمد لابی الحسین قلت و قد سمعت الشیخ الامام
العلامة تقی الدین احمد بن تیمیة غیر مرة یقول اصول فقه المعتزلة

خیر من اصول فقه الاشاعرة واصول دين الاشاعرة خير من اصول دين المعتزلة وتوفى سنة ست وثلثين واربعمائة وصلى عليه القاضى ابو عبد الله الصيمرى ودفن فى مقبرة الشونيزى ازين عبارت واضحست که امام فخر الدين رازی کتاب محصول خود را که در مبحث عظیم از مباحث دینیه است از کتاب معتمد ابو الحسين معتزلی اخذ کرده پس هرگاه جلالت معتزله باین مثابه باشد که کتاب مذهب شان را امام رازی ماخذ خود گردانده و کاسه لیسی آن اختیار نماید و اساس کتاب محصول که مایه فخار این حضرات ست بران گذارد چگونه اهل حق را استدلال بافادات معتزله بر اهلسنت روا نباشد و نیز ازین عبارت ظاهرست که حسب افاده ابن تیمیه اصول فقه معتزله بهترست از اصول فقه اشاعره پس اگر اهل حق استناد و استدلال نمایند بافادات معتزله که افضل و ارجح اند از حضرات اشاعره در علم اصول فقه که از اجل علوم دینیه و از افضل مباحث شرعیه ست چرا ورد طعن و تشنیع و تشهیر کردند و نگران پیمر که حضرات اهلسنت در محض فروع در اصول فقه کاسه لیسی معتزله می نمایند بلکه در اصول دین هم طریقه تقلید شان می پیمایند شیخ تقی الدین احمد بن عبد الحلیم المعروف بابن تیمیه در منهاج السنه بعد نقل نافیین جسم از حق تعالی میگوید وهذا الكلام وان كان اصله من المعتزلة فقد دخل فى كلام المثبتين للصفات حتى فى كلام المنتسبين الى السنة الخاصة المنتسبين الى الحديث والسنة وهو موجود فى كلام كثير من اصحاب مالك والشافعى واحمد وابى حنيفة وغيرهم وهذا من الكلام الذى بقى على الاشعرى من بقايا كلام المعتزلة فانه خالف المعتزلة لما رجع عن مذهبهم فى اصولهم

قال ابن تیمیه اصول فقه المعتزلة خیر من اصول فقه الاشاعره

ص ۲۳۴ نصف اول
الوجه الخامس من الکلام علی الوجه الاول من الفصل الثانی

التى اشتهر وافيها مخالفة السنة كاثبات الصفات والروية وان القران
غير مخلوق واثبات القدر وغير ذلك من مقالات اهل السنة والحديث
وذكر فى كتابه المقالات انه يقول بما ذكره عن اهل السنة والحديث
وذكر فى الابانة انه يأتم بقول الامام احمد وقال فانه الامام الكامل
والرئيس الفاضل الذى ابان الله به الحق واوضح به المنهاج وقمع به بدع
المبتدعين وزيغ الزائغين وشك الشاكين فان قال قائل قد انكرتم قول
الجهمية والمعتزلة والمرجئة واحتج فى ضمن ذلك بمقدمات سلمها
المعتزلة مثل هذا الكلام فصارت المعتزلة وغيرهم من اهل الكلام
يقولون انه متناقض فى ذلك وكذلك سائر اهل السنة والحديث
يقولون ان هذا تناقض وان هذا بقية بقيت عليه من كلام المعتزلة
واصل ذلك هو هذا الكلام وهو موجود فى كلام كثير من اصحاب احمد
والشافعى ومالك وكثير من هولاء يخالف الاشعرى فى مسائل وقد
وافقه على الاصل الذى يرجع اليه تلك المسائل فيقول الناس فى تناقض
كما قالوه فى تناقض الاشعرى وكما قالوه فى تناقض المعتزلة وتناقض
الفلاسفة فما من طائفة فيها نوع يسير من مخالفة السنة المحضة والحديث
الا ويوجد فى كلامها من التناقض بحسب ذلك واعظمهم تناقضا ابعدهم
عن السنة كالفلاسفة ثم المعتزلة والرافضة فلما اعتقد هولاء انهم
اثبتوا بهذا الدليل حدوث الجسم لزم انتفاء ذلك عن الله تعالى لان الله
قديم ليس محدث فقالت المعتزلة اذا قامت به الصفات فهو جسم لان

ذیل تصحیح جاحظ

الصفات اعراض والعرض لا یقوم الا بجسم فنفت الصفات ونفت ایضا
قیام الافعال الاختیاریة به لانها اعراض ولانها حوادث فقالت القرآن
مخلوق لان القرآن کلام وهو عرض ولانه یفتقر الی الحرکة وهی حادثة
فلا تقوم الا بجسم وقالت ایضا انه لا یری فی الآخرة لان العین لا ترى
الا جسما او قائما بجسم وقالت لیس هو فوق العالم لان ذلک مکان والمکان
لا یکون به الا جسم او ما یقوم بجسم وهذا هو المذهب الذی ذکره هذا
الامامی. ازین عبارت واضح است که بسیاری از اصحاب ائمه اربعه در استدلال بر نفی جسمیت
حق تعالی تقلید و اتباع معتزله می‌نمایند و مژده باد حضرات اشاعره را که امام اعظم
سفینه یعنی ابن تیمیه در پوستین امام الاشاعره ابوالحسن اشعری هم افتاده زبان به توهین
و تهجین او کشاده و تناقض و تهافت و مخالفت سنت محضه و حدیث بر فتراک او بسته
و او را هم از اتباع و مقلدین و کاسه‌لیسان معتزله قرار داده فلیضحکوا قلیلا ولیبکوا
کثیرا و هرگاه ابوالحسن اشعری و دیگر اتباع ائمه اربعه در اصول دین اتباع و تقلید
معتزله نمایند اگر اهل حق احتجاج و استدلال بافادات معتزله در کشف حقیقت حال
اصحاب باکمال نمایند چرا مقام انکار و اضجار برای این حضرات عالی تبار باشد
و خود جناب شاهصاحب در باب دوم همین کتاب تحفه فرموده اند کید چهل و پنجم آنکه
در میان ایشان شائع و ذائع و در کتب ایشان مسطور و محرر است که سب خلفای راشدین
و ازواج مطهرات سید المرسلین که عائشه صدیقه و حفصه معظمه اند افضل العبادات
و اکمل القربات است و سب عمر افضل است من ذکر الله الاکبر و سفهاء و حمقاء ایشان
باین عقیده خود فریب خورده بسیاری از عبادات مفروضه را ترک کنند و برین

ص ۱۱۴
کید چهل و چهارم از فصل دوم از باب دوم

افضل العبادات مداومت نمایند و لعن ابلیس را در هیچ شریعتی و ملتی قربت نه گفته اند
و از عبادات نه شمرده چه جای آنکه سالها حق صحبت خیر البشر دارند و علاقه‌ها که
از مصاهرت و قرابت با آنجناب ایشان را متحکم است و جمعی کثیر از مسلمین که اهل سنت و
جماعت اند بلکه غیر ایشان از فرق اسلامیه نیز مثل معتزله و کرامیه و نجاریه همیشه تعظیم
و توقیر این بزرگواران نموده اند و حال اهل سنت معلوم است که ایشان همیشه اکثر فرق
اسلامیه بوده اند و در زمره ایشان جماعتی گذشته نقاد احوال رجال و جهابذه جرح
ممدوح و قادح مقدوح و محتاط در نقل احادیث نبویه و اذهان ثاقبه و افهام سلیمه
ایشان ضرب المثل است چنانچه شاهد آن خوض ایشان است در فلسفیات و مسائل ریاضیات
و طبعیات و الهیات بوجهی که اگر واضعین این علوم موشکافی های ایشان می دیدند منت‌ها
بر خود می کشیدند و علوم بسیاری مثل علوم اصول و فنون ادبیه همه مخترع و مستخرج ایشان است
این قسم جماعه که در مدح اشخاص چند و در تعظیم و توقیر انها اجماع نمایند لا اقل شبهه در حسن
و قدح ایشان پیدا میشود و جرأت بر امر ذی جهتین کار عاقل نیست انتهی از این عبارت
ظاهر است که جناب شاه صاحب بتعظیم و توقیر معتزله خلفای ثلثه را احتجاج و استدلال
می نمایند بلکه ذکر معتزله در مقام ترقی از ذکر اهل سنت می فرمایند پس هرگاه شاه صاحب
تشبث و تمسک بتعظیم و توقیر معتزله این بزرگواران را نمایند لاجرم التمسک و تشبث
باقوال معتزله در کشف حقیقت حال این بزرگواران چاره نباشد و نیز باید دانست
که جاحظ با این همه تعصب و تصلب و ناصبیت رساله در تفضیل بنی هاشم بر غیر
ایشان تصنیف کرده که از آن بکمال صراحت افضلیت جناب امیر المؤمنین علیه السلام
و بطلان جمیع خرافات و هفوات خودش که در کتاب عثمانیه وارد کرده ظا

و واضح ست و این همان رساله است که فاضل رشید بسبب آن تبریهٔ جاحظ از نصب
و عداوت خواسته و ابن روزبهان هم بآن تمسک کرده پس نهایت طریف ست که از
استدلال بقول جاحظ در قدح و جرح حدیث غدیر با وصف اتصاف و بابن فضایح
و قبایح کثیره و انهتاک ستر دین او نزد هر کبیر و صغیر می نماید و بلاحظه کلمات حقهٔ جاحظ
که بالجاء حق و انطاق منطق کل شئ بر زبان آورده همت ملی گمارد و اعتنا بآن
نموده خود را از مبالغه و اغراق در تفضیل حضرات ثلثه بر نفس رسول هر از محمد بن معتمد خان
بدخشی که حسب افادهٔ فاضل رشید در ایضاح لطافة المقال از عظمای اهلسنت ست
در کتاب مفتاح النجا فی مناقب آل العبا گفته وقد طالعت رسالة فی مناقب
اهل البیت من کلام ابی عثمان عمرو بن بحر الجاحظ فی بعض الکتب فانقلها
ههنا قبل الشروع بالمقصد باختصار بعض الفاظها و هی هذه اعلم
ان الله تعالی لو اراد ان یسوّی بین بنی هاشم و بین الناس لما ابان منهم
ذوی القربی و لما قال وَ أَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ و قال تعالی و انه لذکر لک
و لقومک و اذا کان لقومه فی ذلک ما لیس لغیرهم فکل من کان اقرب
کان ارفع و لو سوّاهم بالناس لما حرّم علیهم الصدقة و ما هذا التحریم الا
لاکرامهم و لذلک قال للعباس حین طلب ولایة الصدقات لا اولیک
غسالات خطایا الناس و اوزارهم بل اولیک سقایة الحجّ و الانفاق
علی زوّار الله و لهذا کان رباه اول ربا وضع و دم ابن ربیعة بن الحارث
اوّل دم هدر لانهما القدوة فی النفس و المال و لهذا قال علی علی منبر
الجماعة نحن اهل بیت لا یقاس بنا احد من الناس و صدق کرّم الله

ص ۲۲۹
مقدمة الکتاب

ذیل قدح جاحظ

افضل العبادات مداومت نمایند و لعن ابلیس را در هیچ شریعتی و ملتی قربت نگفته اند
و آن عبادات نشمرده چه جای آنکه سالها حق صحبت خیر البشر دارند و علاقه های نیکو
از مصاهرت و قرابت با آنجناب ایشان را مستحکم ست و جمعی کثیر از مسلمین که اهل سنت
و جماعت اند بلکه غیر ایشان از فرق اسلامیه نیز مثل معتزله و کرامیه و نجاریه همیشه تعظیم
و توقیر این بزرگواران نموده اند و حال اهل سنت معلوم ست که ایشان همیشه اکثر فرق
اسلامیه بوده اند و در زمره ایشان جماعتی گذشته نقاد احوال رجال و تمییز صحیح
ممدوح و قدح مقدوح و محتاط در نقل احادیث نبویه و اذهان ثاقبه و افهام سلیمه
ایشان ضرب المثل ست چنانچه شاهد آن خوض ایشان ست در فلسفیات و مسائل ریاضیات
و طبعیات و الهیات بوجهی که اگر واضعین این علوم موشکافی های ایشان می دیدند منت
بر خود می کشیدند و علوم بسیاری مثل علم اصول و فنون ادبیه همه مخترع و مستخرج ایشان ست
این قسم جماعه که در باب اشخاص چند در تعظیم و توقیر انها اجماع نمایند البته از نقل معایب و مطاعن
و قدح ایشان پیدا نشود و جرات بر امر ذی شان کار عاقل نیست انتهی از این عبارت
ظاهرست که جناب شاه صاحب بتعظیم و توقیر معتزله خلفای ثلاثه را احتجاج و استدلال
می نمایند بلکه ذکر معتزله در مقام ترقی از ذکر اهلسنت می فرمایند پس بکمال استعجاب
تشبث و تمسک بتعظیم و توقیر معتزله این بزرگواران را نمایند الحق استکشاف
باقوال معتزله در کشف حقیقت حال این بزرگواران چرا روا نباشد و نیز باید دانست
که جاحظ با این همه تعصب و تصلب و ناصبیت رساله در تفضیل بنی هاشم بر غیر
ایشان تصنیف کرده که از آن بکمال صراحت افضلیت جناب امیر المومنین علیه السلام
و بطلان جمیع خرافات و هفوات خودش که در کتاب عثمانیه وارد کرده ظا

و واضح ست و این همان رساله ست که فاضل رشید بسبب آن تبریهٔ جاحظ از نصب
و عداوت خواسته و ابن روزبهان هم بآن تمسک کرده پس نهایت طریف ست که از
استدلال بقول جاحظ در قدح و جرح حدیث غدیر با وصف اتصاف او باین فضائح
و قبائح کثیر و انهتاک ستر دین او نزد هر کبیر و صغیر می نماید و بملاحظهٔ کلمات حقّهٔ جاحظ
که بانجاء حق و انطاق منطق کل شئی بر زبان آورده همّت ملی گمارد و اعتنا بآن
ننموده خود را از مبالغه و اغراق در تفضیل حضرات ثلثه بر نفس رسول مرزا محمد بن معتمد خان
بدخشی که حسب افادهٔ فاضل رشید در ایضاح لطافة المقال از اعاظم اهلسنت ست
در کتاب مفتاح النجا فی مناقب آل العبا گفته وقد طالعت رسالة فی مناقب
اهل البیت من کلام ابی عثمان عمرو بن بحر الجاحظ فی بعض الکتب فانقلها
ههنا قبل الشروع بالمقصد باختصار بعض الفاظها و هی هذه اعلم
ان الله تعالی لو اراد ان یسوّی بین بنی هاشم و بین الناس لما ابانهم
بذوی القربی و لما قال وانذر عشیرتک الاقربین و قال تعالی وانه لذکر لک
ولقومک و اذا کان لقومه فی ذلک ما لیس لغیرهم فکل من کان اقرب
کان ارفع ولو سوّاهم بالناس لما حرّم علیهم الصدقة وما هذا التحریم الا
لاکرامهم و لذلک قال للعباس حین طلب ولایة الصدقات لا اولیک
غسالات خطایا الناس و اوزارهم بل اولیک سقایة الحجّ والانفاق
علی زوّار الله و لهذا کان رباه اول ربا وضع و دم ابن ربیعة بن الحارث
اوّل دم هدر لانهما القدوة فی النفس والمال و لهذا قال علی علی منبر
الجماعة نحن اهل بیت لا یقاس بنا احد من الناس فصدق کرّم الله

ص ۲۲۶
مقدمة الکتاب

وجهه كيف يقاس بقوم منهم رسول الله والاطيبان علي وفاطمة
والسبطان الحسن والحسين والشهيدان اسد الله حمزة وذو الجناحين
جعفر وسيدا الوادي عبد المطلب وساقي الحجيج العباس والنجدة والخير فيهم
والانصار انصارهم والمهاجرين من هاجر اليهم ومعهم والصديق من صدقهم
والفاروق من فرق بين الحق والباطل فيهم والحواري حواريهم
وذو الشهادتين لانه شهد لهم ولا خير الا فيهم ولهم ومنهم ومعهم
وقال انى تارك فيكم الخليفتين احدهما اكبر من الآخر كتاب الله حبل
ممدود من السماء الى الارض وعترتي اهل بيتي نبأني اللطيف الخبير
انهما لن يفترقا حتى يردا علي الحوض ولو كانوا كغيرهم لما قال عمر حين
طلب مصاهرته انى سمعت رسول الله يقول كل سبب ونسب منقطع
يوم القيمة الا سببي ونسبي ولما كتبوا الدواوين وقدم ذكره انكر ذلك
وقال ابدأوا برسول الله وضعوا آل الخطاب حيث وضعهم الله
قالوا فانت امير المومنين فابى الا تقديم بني هاشم وتاخير نفسه
فلم ينكر عليه منكر وصوبوا رأيه وعدوا ذلك من مناقبه فالحمد لله
الذي جعلنا لا نفرق بين انبيائه ورسله ونحكم لجميع المرسلين
بالتصديق ولجميع السلف بالولاية ونخص كل واحد منهم بما خصه الله ونحل
كل من محله من المنزلة فاما علي بن ابي طالب فلو افردنا لايامه
الشريفة ومقاماته الكريمة ومناقبه السنية لافنينا في ذلك
الطوامير الطوال العرق صحيح والمنشأ كريم والشأن عظيم والعمل جسيم

جواب فقره دوم از حديث غدير

والعلم كثير والشأن عجيب واللسان خطيب والصدر رحيب فأخلاقه
وفق أعراقه وحديثه يشهد لقديمه وليس التدبير في وصف مثله
إلا ذكر جمل قدره وأما استقصاء جميع حقه فإذا كان كتابنا لا يحتمل
تفسير أمره ففي هذه الجملة بلاغ لمن أراد معرفة فضله وأما الحسن والحسين
رضي الله عنهما فمثلهما مثل الشمس والقمر فمن أعطي ما في الشمس والقمر
من المنافع العامة والنعم التامة ولو لم يكونا ابني علي من فاطمة ورفعت
عنهما كل رواية وكل سبب توجبه القرابة لكنت لا تقرن بهما أحدا
من أولاد المهاجرين والصحابة إلا أراك فيهما بالانصاف من
تصديق قول النبي أنهما سيدا شباب أهل الجنة وجميع من فيها سادة
سادة والجنة لا تدخل إلا بالصدق والصبر وإلا بالعلم والحلم وإلا
بالطهارة والزهد وإلا بالطاعة الكثيرة والأعمال الشريفة والاجتهاد
والعبادة والإخلاص في النية فدل على أن حظهما في الأعمال المرضية
والمذاهب الزكية فوق كل ذي حظ وأما محمد بن الحنفية رضي الله عنه
فقد أقر الصادر والوارد والحاضر والبادي أنه كان واحد دهره ورجل
عصره وكان أتم الناس تماما وكمالا وأما علي بن الحسين فالناس على
اختلاف مذاهبهم مجمعون عليه لا يمتري أحد في تدبيره ولا يشك
أحد في تقدمه وكان أهل الحجاز يقولون لم نر ثلاثة في دهر يرجعون
إلى أب قريب كلهم يسمى عليا وكلهم يصلح للخلافة لتكامل خصال
الخير فيهم يعنون علي بن الحسين بن علي وعلي بن عبد الله بن جعفر

تفضيل الجاحظ الحسنين على من سواهما لحديث انهما سيدا شباب اهل الجنة

مدح الجاحظ علي بن الحسين

حدیث اول حدیث غدیر

وعلى بن عبد الله بن العباس رض ولو عرضنا بكتابنا هذا ترتيبهم لذكرنا
رجال ولاد على لصلبه وولد الحسين على بن الحسين ومحمد بن على بن
عبد الله بن جعفر ومحمد بن على بن عبد الله بن العباس الا انا ذكرنا
جملة من القول فيهم فاقتصرنا من الكثير على القليل فاما النجدة
فقد علم اصحاب الاخبار وحمال الآثار انهم لم يسمعوا بمثل نجدة على
بن ابيطالب وحمزة ولا بصبر جعفر الطيار رض وليس في الارض
قوم اثبت جنانا ولا اكثر مقتولا تحت ظلال السيوف من بني هاشم
ولذلك قال دغفل حين وصفهم انجاد امجاد ذو والسنة حداد
ولذلك قال على رض حين سئل عن بني هاشم وبني امية نحن انجد وامجد
واجود وهم انكر وامكر واغدر وقال ايضا نحن اطعم للطعام واضرب
للهام وقد عرفت جفاء المكيين وطيش المدنيين واعراق بني هاشم
مكية ومناسبهم مدنية ثم ليس في الارض احسن اخلاقا ولا اظهر
بشرا ولا ادوم دماثة ولا الين عريكة ولا اطيب عشرة ولا ابعد
من كبر منهم فعلم انهم اتم الناس فضلا واقلهم نقصانا وحسن الخلق
في البخيل اسرع وفي الذليل اوجد فيهم مع فرط جودهم وظهور عزهم
من البشر الحسن والاحتمال وكرم التفاضل ما لا يوجد مع البخيل الموسر
والذليل المكثر الذين يجعلان البشر وقاية دون المال وليست في الارض
خصلة تدعوا الى الطغيان والتهاون بالامور وتفسد العقول وتورث
السكر الا وهي نعتريهم دون غيرهم اذ قد جمعوا مع الشرف العالي

والغرس الكريم العز والمنعة مع ابقاء الناس عليهم وهم في كل اوقاتهم
وجميع اعصارهم فوق من هم على مثل ميلادهم في الهيئة الحسنة والمروة
الظاهرة والاخلاق المرضية ثم لا تجد عند افسدهم شيئاً من المنكر الا رايت
في غيره من الناس اكثر منه من مشايخ القبائل وجمهور العشائر واذا كان
فاضلهم فوق كل فاضل وناقصهم انقص نقصاناً من كل ناقص فاي دليل
واي برهان اوضح مما قلنا وقد علمت ان الرجل منهم يبعث بالتعظيم
والرواية في دخول الجنة بغير حساب ويتأول القرآن له ويزاد في
طمعه بكل حيلة وينقص من خوفه ويحتج له بان النار لا تمسه وانه
ليشفع من مثل ربيعة ومضر وانت تجدهم مع ذلك العدد الكثير
من الصوام والمصلين والتالين لا يجاريهم احد ولا يقاربهم كان ابو سفيان
بن الحارث بن عبد المطلب يصلي في كل ليلة الف ركعة وكذا علي بن
الحسين بن علي وعلي بن عبد الله بن جعفر وعلي بن عبد الله بن العباس رض
مع الحلم والعلم وكظم الغيظ والصفح الجميل والاجتهاد المبرز فلو ان
خصلة من هذه الخصال وداعية من هذه الدواعي عرضت
لغيرهم لهلك واهلك واعلم انهم لم يمتحنوا بهذه المحن ولم يحملوا هذه
البلوى الا لما قدموا من العزائم التامة ولم يكن الله ليزيدهم في
المحنة الا وهم يزدادون على شدة المحن صبراً وجملة اخرى مما لعلي
بن ابيطالب خاصة الاب ابو طالب بن عبد المطلب بن هاشم والام
فاطمة بنت اسد بن هاشم والزوجة بنت رسول الله سيدة نساء

اهل الجنة والولد الحسن والحسين رض سيدا شباب اهل الجنة والاخ جعفر
الطيار في الجنة والعم حمزة سيد الشهداء والعمة صفية بنت عبد المطلب و
ابن العم رسول الله وكان ولد ابي طالب اول هاشمي بين هاشميين
والاعمال التي يستحق بها الخير اربعة التقدم في الاسلام والذب
عن رسول الله وعن الدين والفقه في الحلال والحرام والزهد في الدنيا
وهي مجتمعة في علي بن ابي طالب رض متفرقة في الصحابة واما الجود
فليس على ظهر الارض جواد جاهلي ولا اسلامي ولا عربي ولا عجمي
الا وجوده يكاد يصير بخلا اذا ذكر جود علي بن ابي طالب رض وعبد الله بن
جعفر وعبيد الله بن العباس رض والمذكورون بالجود منهم كثير لكنا
اقتصرنا ثم ليس في الارض قوم انطق خطيبا ولا اكثر بليغا من غير
تكلف ولا تكسب من بني هاشم وقال ابو سفيان بن الحارث ~ لقد
علمت قريش غير فخر . بانا نحن اجودهم حصانا . واكثرهم دروعا سابغات
وامضاهم اذا طعنوا سنانا . وادفعهم عن الضراء فيهم . وابينهم اذا نطقوا
لسانا . ومما انظر الى جملة القول في فضل علي بن ابي طالب انه اطاع الله
قبلهم ومعهم وبعدهم وامتحن بما لم يمتحن ذو عزم وابتلى بما لم يبتل
ذو صبر واما المنطق والخطب فقد علم الناس كيف كان علي بن
ابي طالب رض عند التفكير والتحبير وعند الارتجال والبديهة وعند
الاطناب والايجاز في وقتيهما وكيف كان كلامه قاعدا وقائما
وفي الجماعات ومنفردا مع الخبرة بالاحكام والعلم بالحلال والحرام

حدیث اول حدیث غدیر

وکیف کان عبدالله بن عباس الذی یقال له البحر والحبر ومثل عمر بن
الخطاب رض یقول له غص یا غواص ولو لم یکن لجماعتهم الا لسان زید
بن علی بن الحسین ومعاویة بن عبدالله بن جعفر رض لقرعوا بهما جمیع
البلغاء ولذلک قالوا اجواد امجاد ذو والسنة حداد وقد القیت
الیک جملا من ذکر آل الرسول لتستدل بالقلیل علی الکثیر وبالبعض
علی الکل والبغیة فی ذکرهم انک متی عرفت منازلهم ومنازل طاعتهم
ومراتب اعمالهم واقدار افعالهم وشدة محنتهم واضفت ذلک
الی حق القرابة کان ادنی ما یجب علینا وعلیک الاحتجاج لهم والرد
علی من اضاف الیهم ما لا یلیق بهم تمت رسالة ابی عثمان الجاحظ ثم
رایت بعد فی کتاب کشف الغمة هذه الرسالة باختلاف یسیر
وتقدیم وتاخیر بحمد والمنه که ازین رساله افضلیت جناب امیر المومنین علیه السلام
وسائر اهلبیت از دیگر مردم بنهایت وضوح ظاهر ست و نیز بوجوه عدیده ازان
بطلان هفوات و خرافات خود جاحظ که در کتاب عثمانیه سرابیده روشن و مبرهن
پس هرگاه فخر رازی بکلام جاحظ احتجاج نمود و نیز ابن روزبهان و فاضل رشید
باین رساله تمسک نمودند در تبریه جاحظ از نصب و عداوت بحمد الله و حسن توفیقه
نهایت متانت احتجاج و استدلال اهل حق باین رساله بر افضلیت اهلبیت و جناب
امیر المومنین علیه السلام از سائر ناس واضح شد و نیز کمال انهماک حضرت رازی و
ابن روزبهان در انصاف و مراعات حق ظاهر گردید که چرا باین افادات شریفه
جاحظ ایمان نمی آرند حالانکه رازی خود دست بکلام جاحظ که در مقام رد حق

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

صلی الله علیه و آله و سلم

قال الجاحظ ادنی ما یجب علینا وعلیک الاحتجاج لآل الرسول والرد علی من اضاف الیهم ما لا یلیق بهم

سر زده استناد میکنند و ابن روزبهان بالخصوص بهمین رساله تمسک و استناد می نماید
و زیاده تر عجب از فاضل رشید است که این رساله را رساله غرامی نامد و بنهایت
استعجاب از اعمال اغماض از تصنیف این رساله ظاهر می سازد و باز خودش
اعمال اغماض ازان مے نماید که برخلاف آن قلاده اعتقاد و تعظیم و تبجیل مفضلین اغیار
بر صاحب ذو الفقار در گردن مے اندازد و نیز باید دانست که فاضل رشید در مقامات
دیگر نیز باین رساله جاحظ احتجاج و استناد نموده و در حقیقت منت عظیم بر اهل حق
گذاشته که متانت احتجاج و استدلال ایشان باین رساله ظاهر ساخته پس بدانکه
فاضل رشید در ایضاح در بیان قسم دوم از قسم دوم فضیلت بد انسب گفته
قسم دوم ازین فضیلت آنکه در هر فرد از افراد منتسبان مثل افراد سابقه یافته
شود باین طریق که فضیلت واقعیه ابویه محدث فضیلت واقعیه در ابنا شود اعم من
ان یکون الفضیلة التالیة تساوی الفضیلة السابقة او تزید علیها او تنقص منها
مثل آنکه در بعضی اقوام فصاحت لسان و جرأت جنان و در بعضی دیگر خلاف آن
و هم چنین در بعضی حمیت و عزت فراوان کما قال صاحب النواقض فی الهاشمیة
توجد اشد الحمیة و العزة و در بعضی آخر عکس آن و قس علیها غیرها من الصفات
متوارثة پس این قسم فضیلت واقعیه آبا محدث فضیلت واقعیه در ابنا میشود
و همین فضیلت نزد اولی الابصار در شرف نسبی عموما عقلا و عرفا اعتبار ولذا
یقال الاخلاق متوارثة و قال ابو عثمان الجاحظ فی رسالة مناقب امیر المؤمنین
علیه السلام فاخلاقه وفق اعراقه و حدیثه یشهد لقدیمه و قال
السید محمد پارسا فی فصل الخطاب فبرز ولد اسمعیل علیه الصلوة

ص ۳۳ / ۱۳
جواب قوله در اولاد صلبیش فضیلتی بجهت نسب بوده از قسم اول از اقسام ثلاثه گذشت

والسلام وهم العرب على سائر الناس بما منحهم الله تعالى من اخلاقه
وقال كعب بن زهير صاحب قصيدة بانت سعاد في قصيدة مدح
فيها الانصار الامجاد ورثوا المكارم كابرا عن كابر ان الخيار هم بنو الاخيار
وكذا يقال فعال من تلك الكرام كريمة وكذا يقال عادات السادات
سادات العادات وكذا يدل عليه المثل السائر على الالسنة الاكابر
تميم مرة وقيس اخرى و نيز در ایضاح گفته قوله وآن اینکه فضیلت اباء که در ابناء
محدث فضیلت می افتد دو قسم ست الخ اقول اگرچه ابطال واقعیت فضیلت
حادثه در ابنا بجهت فضل مختص بالآباء در اوائل این رساله و مواضع دیگر مفصلا گذشته
لیکن بسباط این مقام را نیز از تکرار مطالب آبدار و مآرب مستجمع انظار معرا نمیدارد
و بمعرض عرض می آرد که ارشاد جناب جودت آثار بوجوه بسیار مقام استعجاب
اولی الابصار ست ازانجمله آنکه حصر حدوث فضیلت در ابنا بجهت فضل بالاباء
درین دو قسم فضیلت دون غیرهما من اقسامه التی تشارکهما فی الاختصاص بذی
الفضیلة ترجیح بلا مرجح و ادعای محض ست و تعجب که جناب مخاطب در قول
تالی این قول عدم حصول فضیلت ذاتی را بمجتهد زاده بجهت اجتهاد پدر که نزد
عقلا در کمال ظهور و انجلاست و معهذا تنویرش در قول آتی جلوه آرا ادعای
محض فرموده اند و خود ادعای حدوث فضیلت در ابناء باین دو قسم فضل الاباء
دون غیرهما من اقسامه التی تشارک فی الاختصاص بذی الفضیلة که هوش
ربای اذکیا ست فرموده اند و تلفظ بشبه استدلال هم برین مطلب موهوم
نموده اند فضلا عن اقامة حجة ینظر الیها النظار شاید آنرا از قبیل قضایا قیاساتها

معها انگاشته مقصدی دعوی مجرد گشته درگذشته اند و از انجمله است آنکه نفس شرافت نسبیه سوای صفات ذاتیه خلقیه نیست بلکه از متعلقات صفات خلقیه است کما بیّنّاه فی اوائل هذه الرسالة و اشرنا الیه آنفا و همچنین از صفات ذاتیه نسبیه که محل ترتب اثر مشی غیر باشد لزوما نیست بلکه محل ترتب اثر مشی لزوما ذات شریف است پس بجهت عدم لزوم بودن شرافت از صفات ذاتیه نسبیه که محل ترتب اثر مشی غیر باشد می باید که فضل ابا و محدث فضل بر ابناء نیفتد و از انجمله است آنکه در آثار امامیه بروایت آثار و اقوال علمای مشتهر فی الاقطار نسبت افتخار بطرف اشخاص عالی تبار بجهت انتساب شان بسوی بعضی کبار باعتبار اتصاف شان بفضائل مغایره هر دو قسم فضیلت ذکر کرده جناب والا واقع است مثل آنکه ابن شیر خدا در بیشه کربلا بوقت مزاحمت کلاب کلاب بعذاب مخلد و لعنة نار موبد در رجزی که انشاد نموده اند فرموده اند ؎ وعمی یدعی ذا الجناحین جعفر و ابو عثمان جاحظ در رساله مناقب حضرت امیر المؤمنین علیه السلام میگوید والاخ جعفر الطیار فی الجنة و العم حمزة سید الشهداء انتهی و مخفی نماند که هرگاه افضلیت جناب امیر المؤمنین علیه السلام از افادات جاحظ مبرهن گردید قدح و جرح او در حدیث غدیر که در کتاب مروانیه حکایت عثمانیه جسارت بران نموده نیز باطل گردید چه هر کسیکه قائل با فضلیت جناب امیر المؤمنین علیه السلام است قائل است بصحت حدیث غدیر و منکر صحت آن نیست مگر بعض منکرین افضلیت آنحضرت و هرگاه افضلیت آنحضرت از تصریحات جاحظ ثابت شد صحت حدیث غدیر کفلق النهار محقق شد و الا خرق اجماع مرکب اهل اسلام که مورد کمال طعن و تشنیع

حدیث اول حدیث غدیر

و ملام نیست لازم آید فلله الحمد که صحت حدیث غدیر بکلام خود جاحظ شریر روشن
و مستنیر گشت و نیز جاحظ رساله دیگر در تفضیل جناب امیر المومنین علیه السلام تصنیف
کرده که دران زیاده تر توضیح و تفصیل در تفضیل نموده و نیز دران باحقیت آنحضرت
بامامت تصریح کرده و بکتاب و سنت و اجماع امت استدلال بران کرده چنانچه
عالم نحریر و وزیر کبیر علی بن عیسی الاربلی طاب ثراه که محمد بن شاکر بن احمد الخازن در
فوات الوفیات در مدح و ستایش آنجناب گفته علی بن عیسی بن ابی الفتح
الصاحب بهاء الدین بن الامیر فخر الدین الاربلی المنشی الکاتب البارع
له شعر و ترسل کان رئیسا کتب للمتولی اربل بن صلایا ثم خدم
ببغداد فی دیوان الانشاء ایام علاء الدین صاحب الدیوان ثم انه
تراجع بعدهم وسلم ولم ینکب الی ان مات سنة اثنتین وتسعین
وستمائة وکان صاحب تجمل وحشمة ومکارم وفیه تشیع وکان
ابوه والیا باربل ولبهاء الدین مصنفات ادبیة مثل المقامات
الاربع ورسالة الطیف المشهورة وغیر ذلک وخلف لما مات
ترکة عظیمة نحو الفی الف درهم تسلمها ابنه ابو الفتح ومات
صعلوکا و در کشف الغمة فی معرفة الائمة بعد نقل رساله سابقه فرموده ووقع
الی رسالة اخری من کلامه ایضا فی التفضیل اثبتها ایضا مختصرا
الفاظها وترجمتها رسالة ابی عثمان عمرو بن بحر الجاحظ فی الترجیح و
التفضیل نسخ من مجموع الامیر ابی محمد الحسن بن عیسی بن المقتدر
بالله قال هذا کتاب من اعتزل الشک والظن والدعوی والاهواء

صه ۲۲۶ حرف العین

صه ۱۰ ۳۰۳ فصل قبل الشروع فی ذکر علی و اولاده و بعد ذکر ما یتعلق بفضل بنی هاشم الخ

واخذ باليقين والثقة بالاراء من طاعة الله وطاعة رسول الله
صلى الله عليه وآله وباجماع الامة بعد نبيها عليه السلام مما تضمنه
الكتاب والسنة وترك القول بالاراء فانها تخطى وتصيب لان الامة
اجمعت ان النبي صلى الله عليه وآله شاور اصحابه في الاسرى ببدر
واتفق رايهم على قبول الفداء منهم فانزل الله تعالى ما كان لنبي ان يكون
له اسرى حتى يثخن في الارض الاية فقد بان لك ان الراى يخطى ويصيب
ولا يعطي اليقين وانما الحجة الطاعة لله ولرسوله وما اجمعت عليه
الامة من كتاب الله وسنة نبيها ونحن لم ندرك النبي ولا احدا
من اصحابه الذين اختلف الامة في حقهم فنعلم ايهم اولى فنكون معهم
كما قال تعالى وكونوا مع الصادقين ونعلم ايهم على الباطل فنجتنبهم
كما قال تعالى والله اخرجكم من بطون امهاتكم لا تعلمون شيئا حتى
ادركنا العلم فطلبنا معرفة الدين واهله واهل الصدق فوجدنا
الناس مختلفين يبرأ بعضهم من بعض ويجمعهم في حال اختلافهم
فريقان احدهما قالوا ان النبي عليه السلام مات ولم يستخلف احدا
وجعل ذلك الى المسلمين يختارونه فاختاروا ابا بكر والآخرون قالوا
ان النبي صلى الله عليه وآله استخلف عليا فجعله للمسلمين بعده وادعى
كل فريق منهم الحق فلما راينا ذلك وقفنا الفريقين للبحث في نعلم المحق
من المبطل فسألناهم جميعا هل للناس بد من والٍ يقيم اعيادهم و
يجبي زكوتهم ويفرقها على مستحقها ويقضي بينهم وياخذ لضعيفهم

من قولهم ويقيم حدودهم فقالوا لابد من ذلك فقلنا هل لاحد ان
يختار احدا فيوليه بغير نظر في كتاب الله وسنة نبيه فقالوا لا يجوز ذلك
الا بالنظر فسألناهم جميعا عن الاسلام الذي امر الله به فقالوا انه الشهادة
والاقرار بما جاء به من عند الله والصلوة والصوم والحج بشرط الاستطاعة
والعمل بالقرآن يحل حلاله ويحرم حرامه فقبلنا ذلك منهم ثم سألناهم
هل لله خيرة من خلقه اصطفاهم واختارهم فقالوا نعم فقلنا
ما برهانكم فقالوا قوله تعالى وربك يخلق ما يشاء ويختار فسألناهم
من الخيرة فقالوا هم المتقون فقلنا ما برهانكم فقالوا قوله تعالى ان اكرمكم
عند الله اتقاكم فقلنا هل لله خيرة من المتقين فقالوا نعم المجاهدون
بدليل قوله تعالى فضل الله المجاهدين باموالهم وانفسهم على القاعدين
درجة فقلنا هل لله خيرة من المجاهدين قالوا جميعا نعم السابقون
من المهاجرين الى الجهاد بدليل قوله لا يستوي منكم من انفق من قبل
الفتح وقاتل الاية فقبلنا ذلك منهم لاجماعهم عليه وعلمنا ان خيرة
الله من خلقه المجاهدون السابقون الى الجهاد ثم قلنا هل لله خيرة
منهم قالوا نعم قلنا من هم قالوا اكثرهم عناء في الجهاد وطعنا وضربا
وقتلا في سبيل الله بدليل قوله تعالى من يعمل مثقال ذرة خيرا يره
وما تقدموا لانفسكم من خير تجدوه عند الله فقبلنا ذلك وعلمناه
وعرفنا ان خيرة الخيرة اكثرهم في الجهاد عناء وابذلهم لنفسه في طاعة الله
واقتلهم لعدوه فسألناهم عن هذين الرجلين علي بن ابي طالب عليه السلام

وابی بکر ایهما کان اکثر عناء فی الحرب واحسن بلاء فی سبیل الله فاجمع الفریقان
علی امیر المومنین علی بن ابی طالب علیه السلام انه کان اکثر طعنا
وضربا واشد قتالا واذب عن دین الله و رسوله صلی الله علیه وآله
فثبت بما ذکرناه من اجماع الفریقین ودلالة الکتاب والسنة ان علیا
علیه السلام افضل و سالناهم ثانیا عن خیرته من المتقین فقالوا
هم الخاشون بدلیل قوله تعالی وازلفت الجنة للمتقین غیر بعید
الی قوله من خشی الرحمن بالغیب وقال تعالی واعدت للمتقین الذین یخشون
ربهم ثم سالناهم جمیعا من اعلم الناس قالوا اعلمهم بالعدل واهداهم
الی الحق واحقهم ان یکون متبوعا ولا یکون تابعا بدلیل قوله تعالی
یحکم به ذوا عدل منکم فجعل الحکومة الی اهل العدل
فقبلنا ذلک منهم ثم سالناهم عن اعلم الناس بالعدل من هو قالوا ادلهم
علیه قلنا من ادل الناس علیه قالوا اهداهم الی الحق واحقهم ان یکون
متبوعا ولا یکون تابعا بدلیل قوله تعالی افمن یهدی الی الحق الآیة فدل
کتاب الله وسنة نبیه علیه السلام والاجماع ان افضل الامة بعد
نبیها امیر المومنین علی بن ابیطالب علیه السلام لانه کان اکثرهم
جهادا واذا کان اکثرهم جهادا کان اتقاهم واذا کان اتقاهم کان اخشاهم
واذا کان اخشاهم کان اعلمهم واذا کان اعلم کان ادل علی العدل واذا کان
ادل کان اهدی الامة الی الحق واذا کان اهدی کان اولی ان یکون متبوعا
وان یکون حاکما لا تابعا ولا محکوما علیه واجتمعت الامة بعد نبیها انه

جواب فقرہ ثانی حدیث غدیر

خلف كتاب الله تعالى ذكره وامرهم بالرجوع اليه اذا نابهم امر والى سنة
نبيه صلى الله عليه وآله وسلم فيتدبرونهما ويستنبطون منهما ما يزول به
الاشتباه واذا قرأ قارئهم وربك يخلق ما يشاء ويختار فيقال له اثبتها
ثم يقرأ ان اكرمكم عند الله اتقكم وفي قراءة ابن مسعود ان خيركم عند الله
اتقكم ثم يقرأ وازلفت الجنة للمتقين غير بعيد هذا ما توعدون لكل اوّاب
حفيظ من خشي الرحمن بالغيب فدلت الاية على ان المتقين هم الخاشون
ثم يقرأ حتى اذا بلغ الى قوله تعالى انما يخشى الله من عباده العلماء فيقال
اقرأ حتى ننظر هل العلماء افضل من غيرهم ام لا حتى اذا بلغ الى قوله تعالى
قل هل يستوي الذين يعلمون والذين لا يعلمون علم ان العلماء افضل من غيرهم
ثم يقال اقرأ فاذا بلغ الى قوله تعالى يرفع الله الذين امنوا منكم والذين
اوتوا العلم درجات قيل قد دلت هذه الاية على ان الله قد اختار
العلماء وفضلهم ورفعهم درجات وقد اجمعت الامة على ان العلماء
من اصحاب رسول الله صلى الله عليه واله الذين يوخذ منهم العلم
كانوا اربعة على بن ابى طالب عليه السلام وعبد الله بن عباس
وابن مسعود وزيد بن ثابت رحمهم الله وقالت طائفة
عمر بن الخطاب فسالنا الامة من اولى بالتقدم اذا حضرت الصلوة
فقالوا ان النبى صلى الله عليه واله قال يؤم بالقوم اقرأهم ثم اجمعوا
على ان الاربعة كانوا اقرأ لكتاب الله تعالى من عمر فسقط ثم سالنا
الامة اى هؤلاء الاربعة اقرأ لكتاب الله وافقه لدينه فاختلفوا

وقفنا هم حتی نعلم ایهم اولی بالامامة فاجمعوا علی ان النبی صلی الله
علیه وآله وسلم قال الائمة من قریش فسقط ابن مسعود وزید بن ثابت
وبقی علی بن ابی طالب وابن عباس فسألنا ایهما اولی بالامامة فقالوا
ان النبی صلی الله علیه وآله وسلم قال اذا کانا عالمین فقیهین قرشیین
فاکبرهما سنا واقدمهما هجرة فسقط عبد الله بن عباس رضی الله عنه وبقی
امیر المومنین علی ابن ابی طالب صلوات الله علیه احق بالامامة لما
اجمعت علیه الامة ولدلالة الکتاب والسنة علیه هذا اخر رسالة
ابی عثمان عمرو بن بحر الجاحظ وعجب تر آنکه جاحظ بمحض اظهار حق در فضلیت
جناب امیر المومنین علیه السلام اکتفا و اقتصار نکرده بلکه در کتاب عباسیه داد اظهار
کمال عدل و انصاف حضرت ابی بکر در منع فدک و موافقت امام رشید بجهیه ایشان هم
بلیغ نموده قلع اساس مذهب حضرات سنیه کما ینبغی نموده تزویقات شان را در پی
باب بآب رسانیده و با خاک سیاه برابر ساخته کمال عجب است که رازی عناد جاحظ
در قدح حدیث غدیر و از افادات متینه او در هتک ستر حضرت ابی بکر غض بصر
و قطع نظر سازد و جناب سید مرتضی طاب ثراه که بعض فضائل جمیله و مناقب
جلیله او بزبان ائمه قوم آنفا شنیدی و فاضل رشید هم تعظیم و تبجیل جناب او
می نماید در کتاب شافی فرموده فان قیل اذا کان ابو بکر قد حکم بخطاء
فی دفع فاطمة علیها السلام عن المیراث واحتج بخبر لا حجة فیه
فما بال الامة اقرته علی هذا الحکم ولم تنکر علیه وفی رضائها
وامساکها دلیل علی صوابه قلنا قد مضی ان ترک النکیر لا یکون دلیل

الرضى الا في الموضع الذي لا يكون له وجه سوى الرضى وبيّنا في الكلام
على امامة ابي بكر هذا الموضع بيانا شافيا وقد اجاب ابو عثمان الجاحظ
في كتاب العباسيّة عن هذا السؤال جوابا جيّد المعنى واللفظ نحن نذكره
على وجهه ليقابل بينه وبين كلامه في العثمانية وغيرها قال
وقد زعم اناس ان الدليل على صدق خبرهما يعني ابا بكر وعمر في منع
الميراث وبراءة ساحتهما ترك اصحاب رسول الله النكير عليهما ثم قال
فيقال لهم لئن كان ترك النكير دليلا على صدقهما ليكونن ترك النكير
على المتظلّمين منهما والمحتجّين عليهما والمطالبين لهما دليلا على صدق
دعواهم واستحسان مقالتهم لا سيما وقد طالت به المناجاة وكثرت
المراجعة والملاحاة وظهرت الشكيّة واشتدّت الموجدة وقد بلغ
ذلك من فاطمة حتى انّها اوصت ان لا يصلّي عليها ابو بكر ولقد كانت
قالت له حين اتته طالبة حقّها ومحتجّة برهطها من يرثك يا ابا بكر
اذا متّ قال اهلي وولدي قالت فما بالنا لا نرث النبي صلى الله عليه وآله
فلما منعها ميراثها وبخسها حقّها واعتلّ عليها وجلّح في امرها وعاينت
التهضّم وأيست من النزوع ووجدت نشوز الضعف وقلّة الناصر
قالت والله لادعوّن الله عليك قال والله لا اكلمك ابدا قال
والله لا اهجرك ابدا فان يكن ترك النكير على ابي بكر دليلا على صواب
منعها ان في ترك النكير على فاطمة دليلا على صواب طلبها وادنى
ما كان يجب عليهم في ذلك تعريفها ما جهلت وتذكيرها ما نسيت

وصرفها عن الخطاء ورفع قدرها عن البذاء وان تقول مُحِّر اَوتجوّز عادلًا

وتقطع واصلًا فاذا لم نجدهم انكروا على الخصمين جميعا فقد تكافأت

الامور واستوت الاسباب في الرجوع الى الاصل حكم الله في المواريث

اولى بنا وبكم واوجب علينا وعليكم وان قالوا كيف يظن بابي بكر

ظلمها والتعدّي عليها وكلما ازدادت فاطمة عليه غلظةً ازداد لها

لينًا ورقّة حيث تقول والله لا اكلمك ابدًا ثم تقول والله لادعونّ

الله عليك فيقول والله لادعون الله لك ولو كان كذلك لم يحتمل

هذا الكلام الغليظ والقول الشديد في دار الخلافة بحضرة قريش

والصحابة مع حاجة الخلافة الى البهاء والرفعة وما يجب لها من

التنزيه والهيبة ثم لم يمنعه ذلك ان قال معتذرا ومتقربا بكلام

المعظّم لحقها المكرم لمقامها والصائن لوجهها والمتحنن عليها ما احد اعزّ

عليّ منك فقرا ولا احب اليّ منك غنى ولكن سمعت رسول الله صلى الله

عليه وسلم يقول انا معشر الانبياء لا نرث ولا نورث ما تركناه صدقة

قيل لهم ليس ذلك بدليل على البراءة من الظلم والسلامة من العمد

وقد يبلغ من مكر الظالم ودهاء الماكر اذا كان اريبا وللخصومة

معتادا ان يظهر كلام المظلوم وذلة المنتصف وحدب الوامق

ومقة المحق وكيف جعلتم ترك النكير حجة قاطعة ودلالة واضحة

وقد زعمتم ان عمر قال على منبره متعتان كانتا على عهد رسول الله

متعة النساء ومتعة الحج وانا انهى عنهما واعاقب عليهما فما وجدتم

احد انکر قوله ولا استشنع مخرج خبره ولا خطاه فی معناه ولا تعجب منه ولا استفهمه وکیف تقضون بترک النکیر وقد شهد عمر یوم السقیفة وبعد ذلک ان النبی صلی الله علیه وسلم قال الائمة من قریش ثم قال فی شکاته لو کان سالم حیاً ما تخالجنی فیه شک حین اظهر الشک فی استحقاق کل واحد من الستة الذین جعلهم شوری وسالم عبد لامرأة من الانصار وهی اعتقته وحازت میراثه ثم لم ینکر ذلک من قوله منکر ولا قابل انسان بین خبریه ولا تعجب منه وانما یکون ترک النکیر علی من لا رغبة له ولا رهبة عنده دلیلاً علی صدق قوله وصواب عمله فاما ترک النکیر علی من یملک الضعة والرفعة والامر والنهی والقتل والاستحیاء والحبس والاطلاق فلیس بحجة تشفی ولا دلالة تضی قال وقال بعضهم بل الدلیل علی صدق قولهما وصواب عملهما امساک الصحابة عن خلعهما والخروج علیهما وهم الذین وثبوا علی عثمان فی ایسر من جحد التنزیل ورد المنصوص ولو کانا کما یقولون وما یصفون ما کان سبیل الامة فیهما الا کسبیلهم فیه وعثمان کان اعز نفراً واشرف رهطاً واکثر عدداً وثروة واقوی عدة قلنا انهما لم یجحدا التنزیل ولم ینکرا المنصوص ولکنهما بعد اقرارهما بحکم المیراث وما علیه الظاهر من الشریعة ادعیا روایة وتحدثا بحدیث لم یکن محال کذبه ولا یمتنع فی حجج العقول مجیئه وشهد لهما علیه من علته مثل علتهما فیه ولعل بعضهم کان یری التصدیق للرجل

اذا كان عدلاً فى رهطه مامونًا فى ظاهره ولم يكن قبل ذلك عرف بفجرة
ولا جرّب عليه غدرة فيكون تصديقه له على جهة حسن الظنّ وتعديل
الشاهد ولانه لم يكن كثير منهم يعرف حقائق الحجج والّذى يقطع
بشهادته على الغيب وكان ذلك شبهة على اكثرهم فلذلك قلّ
النكير وتواكل الناس واشتبه الامر فصار لا يتخلّص الى معرفة حق
ذلك من باطله الا العالم المتقدّم والمؤيّد المسترشد ولانه لم يكن
فى عثمن فى صدور العوام وفى قلوب السفلة والطغام ما كان لهما
من الهيبة والمحبّة ولانهما كانا اقل استيثارًا بالفئ واقلّ تفكّها
بمال الله منه ومن شان الناس اهمال السلطان ما وفّر عليهم اموالهم
ولم يستاثر بخراجهم ولم يعطّل ثغورهم ولان الّذى صنع ابوبكر من منع
العترة حقّها والعمومة ميراثها قد كان موافقا لجلّة القريش وكبراء
العرب ولان عثمان ايضا كان مضعوفا فى نفسه ومستخفّا بقدره
لا يمنع ضيما ولا يقمع عدوًّا ولقد وثب ناس على عثمان بالشتم
والقلح والقذف بالتشنيع والنكير لامور لو اتى عمر اضعافها وبلغ
اقصاها لما اجترأوا على اغتيابه فضلا عن مبادأته والاغراء به
ومواجهته كما اغلظ عيينة بن حصين له فقال له اما انه لو كان
عمر لقمعك ومنعك فقال عيينة ان عمر كان خيرا لى منك ارهبنى
فاتقانى ثم قال والعجب انا وجدنا جميع من خالفنا فى الميراث على اختلافهم
فى التشبيه والقدر والوعيد يردّ كل صنف منهم من احاديث مخالفيه

[interlinear gloss above «ومواجهته»: وشخصے اشکار کردن ۱۲]

[right margin gloss, partly legible: ...]

وخصوصه ما هو اقرب اسنادا واصح رجالا واحسن اتصالا حتی اذا صاروا
الی القول فی میراث النبی نسخوا الکتاب وخصوا الخبر العام بما لا یدانی بعض
ما ردوه واکذبوا ناقلیه وذلک ان کل انسان منهم انما یجری الی هواه
ویصدق ما وافق رضاه مضی ما اردنا حکایته من کلام الجاحظ
از ملاحظهٔ این عبارت بلیغه و مقاله فصیحه و افاده رشیقه و ابانه انیقه و تمهید بارع
و تهجین ناصع و خطاب فاصل و جواب فاصل و کلام متین و مقال رزین و بیان
رصین و تبیان مستبین و توضیح وافی و تشریح کافی و تدقیق صافی و تحقیق شافی
بر ارباب الباب ذاکیه و اصحاب عقول صافیه و اذهان وقاده و خواطر نقاده
و قرائح منقحه و غرائز منتقده [illegible]
فخر رازی بر مزید کاوتازی و سقیفه سازی بکمال وقاحت [illegible] حدیث دست
می اندازد و اورا صدر المتبوعین خود میسازد کشف قناع و سلک استار
اسرار و ابداء عوار از قضیهٔ نامرضیه غصب حق اطهار و تصاول و تطاول شیخین
بجائی مقدار بسبب قول زهرا افاده کبد سرور مختار صلی الله علیه وآله الابرار می نماید
وکالشمس فی رابعة النهار والصبح المشرق البادی الاسفار هویدا و آشکار
میسازد که جناب شیخین در خبر خود در نفی میراث از مرتبه صدق فرسخها دور
افترا و کذب مستقطع بودند و حضرات اهلبیت اخیار از ایشان متظلم بودند و بر ایشان
احتجاج و استدلال می کردند و مطالبه حق خود از ایشان می نمودند باطاله منازعات
واکثار مراجعت تا اینکه ناخوشی و شکوی و شکایت و غضب و
ایشان شدید گردید و غضب حضرت فاطمه علیها السلام بمرتبه رسید که

فرمود که ابوبکر بر آنحضرت نماز نخواند و از قول جاحظ فلما منعها حقها الخ ظاهرست
که اولین و ساده آرای خلافت منع میراث حضرت فاطمه فرموده و منع حق آنحضرت
و بخس حق آنحضرت نموده و اعتلال کرده بر آنحضرت و تجلیح در امر آنحضرت بکار برد
و حضرت فاطمه از خلافتماب معاینه تهضم نمودند و آنحضرت را یاس از رجوع
و نزوع خلافتماب از اصرار بر اضرار اهلبیت اطهار علیهم السلام حاصل شد
و مس ضعف و قلت ناصر ادراک فرموده و بخطاب خلیفه اول فرموده که قسم
بخدا دعا خواهم کرد خدا را بر تو و نیز آنحضرت ارشاد فرمود که قسم بخدا که کلام نخواهم
کرد ترا همیشه و نیز از قول او و ان قالوا کیف یظن بابی بکر ظلمها الخ بکمال وضوح
ظاهرست که حضرت ابی بکر دست عدل و انصاف بر حضرت فاطمه علیها السلام
دراز در باب مراعات حق و احسان و صله آنجناب باز فرموده قول او
و قیل لهم لیس ذلک بدلیل علی البراءة من الظلم الخ صریحست در آنکه در اظهار
حضرت ابی بکر لین مقال و رقت بال و شفقت و تحنن و تعطف و رافت و
تحدب و تلطف دلیلی نیست بر برائت ساحت علیای شان از صفت عدل
و سلامت از تعمد انصاف چه بسیاست که بعض ظلمه ماکرین و دهات خادعین و
عقلای بالداد و معتادین محاجت و عناد اظهار کلام مظلوم و ذلت متصف
و صدب وامق و مقه محق می نمایند و ازین افاده هم اتصاف حضرت ابی بکر
باوصاف جمیله و محامد جلیله ظاهر می شود و همچنین از بقیه افاداتش حال
کمال فضل و اجلال حضرت شیخین بنهایت وضوح و ظهور می رسد و عاقل لبیبی را
می باید که در منافات صریحه این کلام جاحظ با خرافاتش در تعظیم و تبجیل ابی بکر

وتقدیم وترجیح وتفضیل او که در کتاب عثمانیه وارد کرده امعان بلیغ نماید که چسان
هر دو کلام بکمال صراحت متناقض ومتهافت ومتضاد ومتدافع ست پس همچنین
صدور اعتراف بمدائح ومناقب جناب امیر المومنین علیه السلام از جاحظ با وصف
عداوت آنحضرت عجب نیست ونیز جاحظ شعری لطیف انشاد کرده که دران وصف
طلحه وزبیر باشقین وتشبیه بس لطیف در حق حضرت عائشه یعنی تمثیل حضرت او
بهرّه که اراده کند اکل اولاد خود دراند کورست واز لطائف آنست که این شعر ظریف را
علامه جلال الدین سیوطی که مجدد دین سنیه در مائة تاسعه ست هم نقل فرموده چنانچه
در کتاب دیوان الحیوان که نسخه عتیقه ان بخط عرب پیش این کثیر العصیان بعنایت
رب منّان حاضرست در لغت هرّه گفته واذا جاعت الهرة اکلت اولادها
وقیل تفعل ذلک لمحبتهم انشد الجاحظ جاءت مع الاشقین فی هودج
تزجی الی البصرة اجنادها * کانها فی فعلها هرّة * ترید ان تاکل اولادها
اهری عجب تر ازین کمتر بگوش کسی خورده باشد که رازی جاحظ را در قدح حدیث غدیر
مقتدی ومتبوع خود میسازد وهم فکر ادعای جاحظ دلالت حدیث منزلت بر نفی امامت
جناب امیر المومنین علیه السلام بکمال جسارت روبروی اهلحق نماید بلکه بتقلید جاحظ علیه ما علیه
انکار [?] اسلام جناب امیر المومنین علیه السلام نیز نماید ونداند که ذکر این هفوات
شنیعه وخرافات فظیعه وترهات منحوسه وخزعبلات مرکوسه که خلاف افادات
ائمه اعلام ومضاد تحقیقات محققین اهل اسلام ست جز تفضیح وهتک ستر واظهار
حقیقت وعداوت وعناد اهلبیت علیهم السلام فائده ندارد واز ذکر نام جاحظ
بمقابله اهلحق شرم باید کرد که ائمه واساطین سنیه دنبال او گرفته بواجبی هتک حرمت او

او کرده اند و با این همه ارشادات و افادات و تحقیقات جاحظ که بمقدر رشته الهی از قلم او در تائید حق ریخته اعتنا نمی کنند و بملاحظه آن دم نخود نمی کشند و کاش ابن روزبهان و فاضل رشید که اهتمام تمام در حمایت جاحظ دارند این افادات جاحظ بنظر بصیرت می نگریستند و زار زار بر تعصبات ائمه کبار خود که خلاف این افادات صریحة الاعتبار می گریستند و لله الحمد و المنة که صحت احتجاج اهل حق و کمال متانت و رزانت استناد شان بکلام جاحظ و نظام که استاد جاحظ است بوجوه عدیده و اسباب سدیده ظاهر است اول آنکه فخر رازی بقدح و جرح جاحظ در حدیث غدیر احتجاج نموده پس هرگاه در باب قدح و جرح چنین حدیث شریف متواتر و مستفیض و شائع و مشهور قول جاحظ بمقابله اهل حق ثابت گردد [illegible] بیان اندازه افادات او در باب احقاق حق و کشف حقیقت حال در باب انصاف و قدح شیخین و منع فدک و اظهار افضلیت جناب امیر المؤمنین و افشای تفضیل [illegible] در حق حضرت عائشه و هم افاده نظام در باب اسقاط حضرت محسن و امثال آن بصد اولویت حجت و دلیل باشد چه ظاهر است که قول جاحظ بر اهل حق وجه حجیت نمی تواند شد گو بفرض غیر واقع با جماع سنیه مقبول و ممدوح بودی پس هرگاه جلالت شان و عظمت مرتبه جاحظ نزد رازی بمرتبه رسیده باشد که قول جاحظ را بمقابله اهل حق ذکر کند و آنهم درباره چنین حدیث متواتر حجیت قول جاحظ و استاد او نظام بر اهل سنت بصد اولویت ثابت خواهد شد دوم آنکه فخر رازی بقول جاحظ در [illegible] دلالت حدیث منزلت بر نفی امامت جناب امیر المؤمنین علیه السلام هم تمسک نموده و آنرا بلا محابا و بی خوف از داد کبار اهل اسلام بمقابله

اهلحق ذکر کرده کما ستطلع علیه فیما بعد پس هرگاه چنین قول شنیع جاحظ در رد
اهلحق مذکور گردد چگونه افادات حقه جاحظ و تحقیقات بارعه نظام استاد جاحظ بمقابله
اهلسنت مسطور نشود و کدام حیله و تدبیر برای دفع آن باقیست که دست بآن توانند زد
که حضرت رازی مرة بعد اخری سد ذرائع و قطع حیل و جزم وسائل و خرم علل
و قمع اعذار و دفع توجیهات دورازکار فرموده است و در پرده رد و نقض اهلحق
بنای مذهب حضرات سنیه بباد فنا داده سوم آنکه فاضل ابن روزبهان هم
بر اهانت جاحظ و نسبت ناصبیت باو دم شده و از جا رفته و محبت او برای
جناب امیر المؤمنین ثابت ساخته و بر نسبت بغض آنحضرت باو استهزا و سخریه
آغاز نهاده پس هرگاه ابن روزبهان در حمایت جاحظ کوشیده باشد چگونه
افادات جاحظ و استاد او بر ابن روزبهان حجت نگردد خصوصا افادات جاحظ
در مدح جناب امیر المؤمنین علیه السلام که تصدیق آن ابن روزبهان بتصریح
هم نموده لکن تامل دران نکرده که ازین افادات جاحظ افضلیت جناب امیر المؤمنین
علیه السلام بکمال صراحت واضحست و ثبوت افضلیت آنحضرت خلافت
خلفا را از بیخ بر می کند و خرافات سنیه همه هباء منثورا میگردد چهارم آنکه حضرت
رشید وحید بسبب کمال شدت اطناب و اسهاب درین باب هم حمایت جاحظ
راس الاوشاب بکار برده و نیز بکرر استناد برساله جاحظ در مدح جناب امیر المؤمنین
علیه السلام نموده پس احتجاج و استناد اهلحق بافادات جاحظ مطلقا و افادات او
درین رساله بالخصوص و هم افادات نظام استاد جاحظ بر فاضل رشید حجت
باشد و هیچ چاره و حیله و تزویر و تدبیر در جواب آن در دست این حضرات نیست

[illegible]

پنجم آنکه دانستی که جناب شاهصاحب بنقل جاحظ از نظام کذب واضح را متمسک می نمایند وداد انصاف وتحقق حق میدهند پس چگونه بر جناب شان افادات جاحظ ونظام حجت نباشد ششم آنکه بافادات جاحظ دیگر اکابر واساطین اهلسنت هم احتجاج می نمایند چنانچه شیخ تقی الدین احمد بن عبد الحلیم المعروف بابن تیمیه در کتاب منهاج السنه گفته وایضا فالمعانی الصحیحة التی توجد فی کلام علیّ موجودة فی کلام غیره ولکن صاحب نهج البلاغة وامثاله اخذوا کثیرا من کلام الناس فجعلوه من کلام علیّ ومنه ما یحکی عن علیّ انه تکلّم به وما هو کلام حق یلیق ان یتکلّم به لکن هو فی نفس الامر من کلام غیره لا من کلامه ومنه ما لا یجوز نسبته الی علیّ بل هو من ابرء الناس من لفظه ومعناه ولهذا یوجد فی البیان والتبیین للجاحظ وغیره من الکتب کلام منقول عن غیر علیّ وصاحب نهج البلاغة یجعله عن علیّ وهذه الخطب المنقولة فی کتاب نهج البلاغة لو کانت کلها عن علیّ من کلامه لکانت موجودة قبل هذا المصنّف منقولة عن علیّ بالاسانید وبغیر الاسانید فاذا عرف من له خبرة بالمنقولات ان کثیرا منها بل اکثرها لا یعرف قبل هذا علم ان هذا کذب والا فلیبین الناقل لها عن علیّ فی ای کتاب ذکر ذلک ومن الذی نقل ذلک عن علیّ وما اسناده والا فالدعوی لا یعجز عنها احد ومن کان له خبرة بمعرفة طریقة اهل الحدیث ومعرفة الآثار والمنقول بالاسانید وتمییز صدقها من کذبها علم ان هؤلاء الذین ینقلون مثل هذا عن علیّ

ص ۲۲۴ / ۳۶۲

جواب قوله واما علو الفصاحة فهو منبعه من الدليل الثالث من المنهج الرابع من الفصل الثالث

احتجاج ابن تیمیه بکتاب البیان والتبیین للجاحظ

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

من ابعد الناس عن معرفة المنقولات والتمييز بين صدقها وكذبها از
ملاحظه این عبارت ظاهرست که ابن تیمیه بسبب نقل جاحظ در کتاب بیان و تبیین
بعض کلمات را که در نهج البلاغه مذکورست غیر جناب امیر المؤمنین علیه السلام احتجاج
و استدلال می کند بر آنکه نسبت این کلمات بجناب امیر المؤمنین علیه السلام جائز
نیست و آنجناب ازان بری ست پس هرگاه جهالت و غفلت جاحظ در تحقیق
و تنقید باین مثابه نزد شیخ الاسلام سنیه باشد که بسبب نسبت او احتجاج و استدلال
بر تکذیب نسبت نهج البلاغه نماید چگونه افادات جاحظ و استناد او برابن تیمیه
و اخزاب او حجت نباشد مخفی نماند که جمعی از ائمه سنیه جاحظ را بمدح و ثنا یاد کرده اند

ص ۱۷۷ / ۹۰۹ — مدائح جاحظ از انساب سمعانی

ابو سعد عبد الكريم بن محمد المروزي الشافعي در انساب سمعانی گفته الجاحظي بفتح الجيم
بعدها الالف وكسر الحاء المهملة وفي آخرها الظاء المعجمة هذه النسبة
الى فرقة من المعتزلة يقال لهم الجاحظية وهم اصحاب ابي عثمان عمرو بن
بحر بن محبوب الجاحظ البصري صاحب التصانيف الحسنة وكان من
اهل البصرة واخذ عن شيوخ المعتزلة وكان حدث بشي يسير عن
حجاج بن محمد عن حماد بن سلمة وابي يوسف القاضي وغيرهما روى
عنه ابو بكر عبد الله بن ابي داود السجستاني وشمس الدين ابو عبد الله

ص ۹ / ۳۲۵ — در سنه خمسین و مائتین — مدائح جاحظ از عبر ذهبی

محمد بن احمد الذهبي در عبر في خبر من غبر در سنه خمسين و مائتين گفته وفيها عمرو بن
بحر الجاحظ ابو عثمان البصري صاحب التصانيف الكثيرة في الفنون
كان بحرا من بحور العلم راسا في الكلام والاعتزال وعاش تسعين سنة
وقيل بقي الى سنة خمس وخمسين اخذ عن القاضي ابي يوسف وثمامة

بن اشرس و ابی اسحاق النظام و قاضی شمس الدین ابو العباس احمد بن محمد بن ابراهیم
بن ابی بکر بن خلکان الشافعی در وفیات الاعیان فی انباء ابناء الزمان گفته
ابو عثمان عمرو بن بحر بن محبوب الکنانی اللیثی المعروف بالجاحظ البصری
العالم المشهور صاحب التصانیف فی کل فن له مقالة فی اصول الدین
والیه تنسب الفرقة المعروفة بالجاحظیة من المعتزلة وکان تلمیذ
ابی اسحق ابراهیم بن سیار البلخی المعروف بالنظام المتکلم المشهور و
هو خال یموت بن المزرع الآتی ذکره فی حرف الیاء ان شاء الله تعالی
ومن احسن تصانیفه وامتعها کتاب الحیوان فلقد جمع فیه کل غریبة
وکذلک کتاب البیان والتبیین وهی کثیرة جداً وکان مع فضائله
مشوه الخلق وانما قیل له الجاحظ لان عینیه کانتا جاحظتین
والجحوظ النتو وکان یقال له ایضاً الحدقی لذلک الخ و ابو محمد عبد الله
بن اسعد بن علی الیمنی المعروف بالیافعی در مرآة الجنان در وقایع سنه خمس
وخمسین ومائتین گفته وفیها ذو النوادر والغرائب والطرف والعجائب
من حوادث الزمان العوارض ابو عثمان عمرو بن بحر المعروف بالجاحظ
الکنانی اللیثی المعتزلی البصری العالم المشهور صاحب التصانیف
المفیدة فی فنون عدیدة له مقالة فی اصول الدین والیه ینسب
الفرقة المعروفة بالجاحظیة من المعتزلة وهو تلمیذ ابراهیم
بن سیار البلخی المتکلم المشهور ومن احسن تصانیفه واوسعها کتاب
الحیوان لقد جمع فیه کل غریبة وکذلک کتاب البیان والتبیین وکان

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

مع فضائله مشتهرة الخلق الخ اما نسبت رازی قدح حدیث غدیر را بابن
ابی داود پس مخدوش ست و مردود بچند وجه اول آنکه دلیلی برین نسبت وارد نکرده
ومحض ادّعا و انهم بمقابله الحق و اتهم درچنین مقام چگونه قابل اعتنا و لائق
اصغا تواند شد دوم آنکه از افاده جناب سید مرتضی طاب ثراه که اکابر ائمه
و اساطین سنیه مادح آنجناب می باشند واضح ست که بعض علما گفته اند که
ابن ابی داود انکار حدیث غدیر نکرده و از نسبت محمد بن جریر طبری این انکار را
باو تبری اغار نهاده در شافی بعد ذکر تواتر حدیث غدیر فرموده فان قیل
الیس قد حکی عن ابن ابی داود السجستانی فی دفع الخبر وحکی عن الخوارج
مثله وطعن الجاحظ فی کتاب العثمانیة فیه ایضا قیل له اول ما نقوله
ان لا معتبر فی باب الاجماع بشذوذ کل شاذ عنه بل الواجب ان
یعلم ان الذی خرج عنه ممن یعتبر قوله فی الاجماع ثم یعلم ان الاجماع
لم یتقدم خلافه فان ابن ابی داود والجاحظ لو صرحا بالخلاف لسقط
خلافهما بما ذکرناه من الاجماع خصوصاً بالذی لا شبهة فیه من
تقدم الاجماع وفقد الخلاف وقد سبقهما ثم تاخر عنهما علی انه
قد قیل ان ابن ابی داود لم ینکر الخبر والتبری مما قرفه به محمد بن جریر
الطبری واما الجاحظ فلم یتجاسر ایضا علی التصریح بدفع الخبر وانما
طعن علی بعض رواته وادّعی اختلاف ما نقل من لفظه ولو صرح
الجاحظ والسجستانی ایضا بالخلاف لم یکن قادحا لما قدمناه
سوم آنکه اگر ابن ابی داود واقعا قدح در حدیث غدیر کرده باشد و تبری

ص ۱۲۸ / ۲۸۲
جواب قول صاحب الکتاب دلیل

ازقدح آن هم ظاهر نموده باشد بازهم چگونه قول او را بمقابله اهل حق ذکر توان کرد وقول اهل نحله خود را بمقابله خصم ذکر کردن داد اظهار کمال دانشمندی و رعایت قانون مناظره دادن ست وابواب مواخذه وملام اعلام بر روی خود کشادن واگر اقوال همشربان وهمذهبان خود بر خصم حجت گردد چه خرابیها که پیش نه آید وچه مصائب که برپا نشود **چهارم** آنکه اگر قول ابن ابی داود لائق تمسک گردد چرا اقوال وتصریحات اکابر اعلام واساطین اهل حق حجت نباشد که ایشان خلفا عن سلف تصریحات صریحه بتواتر وصحت حدیث غدیر می نمایند واجماع واتفاق بران دارند **پنجم** آنکه عدم جواز احتجاج بقول ابن ابی داود وامثال او از افاده جناب شاه صاحب هم ظاهر ست که در صدر تحفه فرموده اند و درین رساله التزام کرده شد که در نقل مذهب شیعه وبیان اصول ایشان والزامی که عائد بایشان می شود غیر از کتب معتبره ایشان منقول عنه نباشد والزامی که عائد باهل سنت می شود می باید که موافق روایات اهل سنت باشد والا هر یک را از طرفین تهمت وتعصب وعناد لاحق ست وبا یکدیگر اعتماد ووثوق غیر واقع **ششم** آنکه عدم جواز احتجاج بقول ابن ابی داود وامثال او از افاده منیفه جناب شاه ولی الله والد ماجد جناب مخاطب هم در غایت ظهور ووضوح ست که در کتاب قرة العینین بعد اتمام نفس مرام اثبات افضلیت شیخین بوجوهات وافتراآت گفته است تقریر آنچه درین رساله از دلیل نقلی عقلی بر تفضیل شیخین اقامت نموده ایم بقیة الکلام در دفع شبهات مخالفین ست ومارا درین رساله باجوبه امامیه وزیدیه کار نیست مناظره ایشان بطور دیگر می باید نه باحادیث صحیحین ومانند آن انتهی هرگاه در مناظره امامیه

شروع کتاب

آخر رساله از دلائل عقلیه بر افضلیت شیخین

جواب قدح رازی در حدیث غدیر

بلکه زیدیه هم احادیث صحیحین و مانند آن بجوی ندارند و تعصبات و هفوات ابن ابی داود
و امثال او کسے بکار می آید و تخلیص اعناق حضرات از الزام بروایات شان
می نماید هفتم آنکه اگر رازی بهره از انصاف و تدبر و قسطی از تثبت و تامل می داشت
بعلم الیقین مے دریافت که قدح حدیث غدیر متواتر در حقیقت قدح دین و ایمان
و جرح معرفت و ایقان خود ست و شناعت و فظاعت آن نهایت ظاهر و واضح
پس اگر کسی از متعصبین جسارت بران کرده باشد در زوایای ستر و اخفا باید انداخت
نه آنکه بکمال جلادت و جسارت آنرا شائع نموده مزید تعصب و تصلب خود
در رد حق در اکناف و اطراف عالم ذائع باید ساخت هشتم آنکه تصریحات
و افادات ائمه اکابر و اساطین ذوی المفاخر و محققین اوائل و اواخر سنیه که
اسمای متبرکه بعض از ایشان شنیدی رد و ابطال این خرافت بکمال صراحت
می کند که از ان تواتر این حدیث شریف و صحت نهم آنکه فحول منقدین و اکابر ناقدین
نحاریر و محققین مشاهیر و اماثل اعلام و اجله فخام سنیه که از ان صحت این حدیث
واضح ست نیز بکمال ظهور و وضوح ابطال این هفوه و تخطئه و قلع اساس این
خرافت شنیعه می کند دهم آنکه از غرائب لطائف ادبیه و عجائب عنایات ائمه
آنست که والد ماجد این بزرگ یعنی حضرت ابو داود این حدیث شریف
را روایت کرده و بر نواصی منکرین و جاحدین نیل تفضیح و تقبیح گذاشته
پس هرگاه حدیث شریف به روایت والد ماجد این بزرگ ثابت اگر این خلف
بے شبهه عقوق والد ماجد خود اختیار کرده قدح و جرح درین حدیث شریف نماید
چگونه مستثنی و منصفی بان اعتنا تواند کرد اما روایت کردن ابو داود حدیث

تعدید اپس بلا حفظ کتاب خصائص احمد بن علی بن شعیب بن علی بن سنان بن بحر نسائی که جناب شاه صاحب آنرا در باب دوم مباهلة ذکر کرده اند حیث قال نسائی که از عمده محدثین اهلسنت ست بجهت تحریر رساله مناقب امیر المومنین از دوستان اهل شام شربت شهادت چشید انتهی و صحت قال النسآئی فی الخصائص اخبرنی ابو داود قال حدثنا ابو نعیم قال حدثنا عبد الملك بن ابی عیینة قال اخبرنا الحکم عن سعید بن جبیر عن ابن عباس عن بریدة قال خرجت مع علی رضی الله عنه الی الیمن فرأیت منه جفوة فقدمت علی النبی صلی الله علیه وسلم فذکرت علیا رضی الله عنه فتنقصته فجعل رسول الله صلی الله علیه وسلم یتغیر وجهه فقال یا بریدة الست اولی بالمومنین من انفسهم قلت بلی یا رسول الله قال من کنت مولاه فعلی مولاه و عجب که تبعی ابن مغفلین بلا تامل و تدبر و بغیر تحقیق و مراجعت بی محابا تعلیه رازی نسبت قدح این حدیث بابوداود سجستانی کرده اند و از حقیقت حال خبری بر نداشته چنانچه ابن حجر مکی در صواعق و جهرمی در براهین قاطعه ترجمه صواعق و نور الدین علی بن برهان الدین حلبی در انسان العیون و شیخ عبد الحق در شرح مشکوة و مولوی حسام الدین مع مرافض السنه خود را باین نسبت بی اصل آلوده اند و بالفرض اگر ابوداود سجستانی مثل فرزند ارجمند خود جسارت بر قدح و جرح حدیث غدیر کرده باشد این قدح و جرح دلیل قدح و جرح خود آن رئیس المحدثین الانجاب و انهماک در موافقت طریقه مبغضین نصاب و مبطلین فضائل جناب ولایتمآب ست و علاوه برین همه حال ابن ابی داود هم قریب بحال جاحظ عنود ست و چسان چنین نباشد

١٢٩٣ / ٢٢ صفر

که او تلمیذ جاحظ و خوشه چین از خرمن او بوده و قدح و جرح او از افادات والد ماجد این بزرگ یعنی ابو داود سجستانی صاحب سنن مشهور و یحیی بن صاعد و ابراهیم الحربی و ابو القاسم بغوی و محمد بن الضحاک بن عمرو بن ابی عاصم و محمد بن یحیی بن منده و محمد بن العباس الاخرم و احمد بن علی الجارود و محمد بن عبد الله القطان و محمد بن جریر الطبری و ابن الفرات رئیس بغداد و عیسی بن علی الوزیر و غیر ایشان ظاهر است و در آن قوادح و فضائح او آنست که او هم مثل جاحظ استاد مبتلای بغض و عناد جناب امام الائمة الامجاد صلوات الله و سلامه علیه الی یوم التناد بوده شمس الدین ابو عبد الله محمد بن احمد ذهبی در کتاب سیر النبلا که بعنایت حق تعالی بعض مجلدات آن عاریة از بعض فضلا بدست این اقل العباد علما و عملا و اکثرهم زللا افتاده گفته ابو بکر عبد الله بن سلیمان بن الاشعث الامام العلامة الحافظ شیخ بغداد ابو بکر السجستانی صاحب التصانیف ولد بسجستان فی سنة ثلاثین و مائتین و سافر به ابوه و هو صبی فکان یقول رأیت جنازة اسحاق بن راهویه قلت و کانت فی سنة ثمان و ثلثین و مائتین فی شعبان فاول شیخ سمع منه محمد بن اسلم الطوسی و سر ابوه بذلک لجلالة محمد بن اسلم روی عن ابیه و عمه و عیسی بن حماد زغبة و احمد بن صالح و محمد بن یحیی الزمانی و ابی الطاهر بن السرح و علی بن خشرم و محمد بن بشار و نصر بن علی و عمرو بن عثمان الحمصی و کثیر بن عبید و موسی بن عامر المری و محمود بن خالد و محمد بن سلمة المرادی و هرون بن اسحاق و محمد بن یحیی الحرانی و ابی سعید الاشج و هارون بن سعید الایلی و محمد

تحقیق قدح ابن ابی داود در حدیث غدیر ... ابن ابی داود

ص ۹۰ / ۱۰۱ الطبقة الخامسة عشر ترجمه ابن ابی داود از سیر النبلاء ذهبی

بن خشيش واسحاق الكوسج والحسن بن احمد بن ابي شعيب وعمرو بن علي الفلاس
وهشام بن خالد الدمشقي والحسن بن محمد الزعفراني وزياد بن ايوب
والحسن بن عرفة ومحمد بن يحيى الذهلي واسحاق بن ابراهيم شاذان
ويوسف بن موسى القطان وعباد بن يعقوب الرواجني وخلق كثير
بخراسان والحجاز والعراق ومصر والشام واصبهان وفارس وكان من
بحور العلم بحيث ان بعضهم فضله على ابيه صنف السنن والمصاحف
وشريعة القاري والناسخ والمنسوخ والبعث واشياء حدث عنه خلق
كثير منهم ابن حبان وابو احمد الحاكم وابو عمر بن حيويه وابن المظفر وابو حفص
بن شاهين وابو الحسن الدارقطني وعيسى بن علي الوزير وابن المقرى
وابو القاسم بن حبابة وابو طاهر المخلص ومحمد بن عمر بن زنبور الوراق
وابو مسلم محمد بن احمد الكاتب وآخرون وكان يقول دخلت كوفة ومعي درهم
واحد فاشتريت به ثلاثين مدّا باقلى فكنت آكل منه واكتب عن ابي سعيد
الاشج فما فرغ الباقلى حتى كتبت عنه ثلاثين الف حديث ما بين مقطوع
ومرسل قال ابو بكر بن شاذان قدم ابو بكر بن ابي داود سجستان فسألوه
ان يحدثهم فقال ما معي اصل فقالوا ابن ابي داود واصل قال فاثاروني
فامليت عليهم من حفظي ثلاثين الف حديث فلما قدمت بغداد قال
البغداديون مضى الى سجستان ليكتب لهم النسخة فكتبت وجيء بها وعرضت
على الحفاظ فخطؤوني في ستة احاديث منها ثلاثة احاديث
كما حدثت وثلاثة اخطأت فيها هكذا واما ابو القاسم الازهري عن

ابن شاذان ورواها غيره فذكر ان ذلك كان باصبهان وكذا روى ابو عبد
الله النيسابوري الحافظ عن ابن ابي داود فالازهري واهم قال الحاكم ابو عبد الله
سمعت ابا علي الحافظ سمعت ابن ابي داود يقول حدثت من حفظي باصبهان
بستة وثلاثين الفا الزموني الوهم فيها في سبعة احاديث فلما انصرفت
وجدت في كتابي خمسة منها على ما كنت حدثتهم به قال الحافظ ابو محمد
الخلال كان ابن ابي داود امام اهل العراق ومن نصب له السلطان المنبر
وقد كان في وقته بالعراق مشايخ اسند منه ولم يبلغوا في الآلة
والاتقان ما بلغ هو ابو ذر الهروي انبا ابو حفص بن شاهين قال املى
علينا ابن ابي داود وما رأيت بيده كتابا انما كان يملي حفظا فكان
يقعد على المنبر بعد ما عمي ويقعد دونه بدرجة ابنه ابو معمر بيده
كتاب فيقول له حديث كذا فيسرده من حفظه حتى ياتي على المجلس قرأ
علينا يوما حديث الفتون من حفظه فقام ابو تمام النرسي وقال لله
درك ما رأيت مثلك الا ان يكون ابراهيم الحربي فقال كلما كان يحفظ
ابراهيم فانا احفظه وانا اعرف النجوم وما كان هو يعرفها انبانا مسلم
بن محمد وغيره سمعوا ابا اليمن الكندي انبا ابو منصور الشيباني انبا ابو بكر
الخطيب قال عبد الله بن ابي داود رحل به ابوه من سجستان فطوف
به شرقا وغربا بخراسان والجبال واصبهان وفارس والبصرة وبغداد
والكوفة ومكة والمدينة والشام ومصر والجزيرة والثغور يسمع
ويكتب واستوطن بغداد وصنف المسند والسنن والتفسير والقراءات

والناسخ والمنسوخ وغير ذلك وكان فيهما عالما حافظا قلت وكان
رئيسا عزيز النفس مدلا بنفسه سامحه الله قال ابو حفص بن شاهين
اراد الوزير علي بن عيسى ان يصلح بين ابن ابي داود وابن صاعد فجمعهما
وحضر ابو عمر القاضي فقال الوزير يا ابا بكر ابو محمد اكبر منك فلو قمت اليه
فقال لا افعل فقال الوزير انت شيخ زيف فقال الشيخ الزيف الكذاب
على رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال الوزير من الكذاب قال هذا
ثم قام وقال تتوهم اني اذل لك لاجل رزق وانه يصل على يدك
والله لا آخذ من يدك شيئا قال فكان الخليفة المقتدر يزن رزقه
بيده ويبعث به في طبق على يد الخادم قال ابو احمد الحاكم سمعت ابا بكر
يقول قلت لابي زرعة الرازي ألق علي حديثا غريبا من حديث مالك
فالقى علي حديث وهب بن كيسان عن اسماء لا تحصي فيحصى عليك رواه
عن عبد الرحمن بن شيبة وهو ضعيف فقلت يجب ان نكتبه عن احمد
بن صالح عن عبد الله بن نافع عن مالك فغضب ابو زرعة وشكاني
الى ابي وقال انظر ما يقول لي ابو بكر ويروى باسناد منقطع ان احمد بن
صالح كان يمنع المرد من حضور مجلسه فاحب ابو داود ان يسمع ابنه
منه فشد على وجهه لحية وحضر فعرف الشيخ فقال امثلي يعمل معه
هذا فقال ابو داود لا تنكر علي واجمع ابني مع الكبار فان لم يقاومهم
بالمعرفة فاحرمه السماع حدثنا ابو القاسم بن السمرقندي حدثنا
يوسف بن الحسن التفكري سمعت الحسن بن علي بن بندار الزنجاني

جواب قدح ابن ابی داود در حدیث غدیر

قال كان احمد بن صالح يمنع المرد من التحديث تنزها فذكرها وزادوا فجمع
طائفة فغلبهم الا ابن يفهمه ولم يروله احمد بعدها شيئا وحصل الجزء
الاول فانا ارويه قلت بل اكثر عنه قال ابو عبد الرحمن السلمي سالت
الدارقطني عن ابن ابي داود فقال ثقة كثير الخطاء في الكلام على الحديث
وقد ذكر ابو احمد بن عدي ابا بكر في كامله وقال لولا انا شرطنا ان كل
من تكلم فيه ذكرناه لما ذكرت ابن ابي داود قال وقد تكلم فيه ابوه و
ابراهيم بن اورمة ونسب في الابتداء الى شيء من النصب ونفاه ابن
الفرات من بغداد الى واسط ثم رده الوزير علي بن عيسى فحدث واظهر
فضائل علي رضي الله عنه ثم تحنبل فصار شيخا فيهم وهو مقبول
عند اصحاب الحديث واما كلام ابيه فيه فلا ادري ايش تبين له
منه وسمعت عبدان يقول سمعت ابا داود يقول من البلاء ان
عبد الله يطلب القضاء ابن عدي انبا علي بن عبد الله الداهري سمعت
احمد بن محمد بن عمرو كركرة سمعت علي بن الحسين بن الجنيد سمعت
ابا داود يقول ابني عبد الله كذاب قال ابن صاعد كفانا ما قال فيه
ابوه ابن عدي سمعت موسى بن القاسم بن الاشيب يقول حدثني ابو بكر
سمعت ابراهيم الاصبهاني يقول ابو بكر بن ابي داود كذاب ابن عدي
سمعت ابا القاسم البغوي وقد كتب اليه ابو بكر ابن ابي داود رقعة
يسأله عن لفظ حديث لجده فلما قرأ رقعته قال انت عندي والله
منسلخ من العلم قال وسمعت محمد بن الضحاك بن عمرو بن ابي عاصم يقول

١ ذكر ابن عدي ابن ابي داود در كتاب الضعفاء

٢ قال ابو داود من البلاء ان عبد الله يطلب القضاء

٣ قال ابو داود ان ابنه عبد الله كذاب

٤ قال ابراهيم الاصبهاني ان ابا بكر بن ابي داود كذاب

٥ قال ابو القاسم البغوي لابن ابي داود انت عندي منسلخ من العلم

اشهد على محمد بن يحيى بن منده بين يدى الله تعالى انه قال اشهد
على ابى بكر بن ابى داود بين يدى الله انه قال روى الزهرى عن عروة
قال حفيت اظافير فلان من كثرة ما كان يتسلق على ازواج النبى صلى الله
عليه وسلم قلت هذا باطل وافك مبين واين اسناده الى الزهرى ثم
هو مرسل ثم لا يسمع قول العدو فى عدوه وما اعتقد ان هذا صدر
من عروة اصلا وابن ابى داود ان كان حكى هذا فهو خفيف الرأس
ولقد بقى بينه وبين ضرب العنق شبر لكونه تفوه بمثل هذا البهتان
فقام معه وشد منه رئيس اصبهان محمد بن عبد الله بن حفص الهمدانى
الذكوانى وخلصه من ابى ليلى امير اصبهان وكان انتدب له بعض العلوية
خصما ونسب الى ابى بكر المقالة واقام عليه الشهادة محمد بن يحيى بن منده
الحافظ ومحمد بن العباس الاخرم واحمد بن على بن الجارود واشتد
الخطب وامر ابو ليلى بقتله فوثب الذكوانى وجرح الشهود مع جلالتهم
فنسب ابن منده الى العقوق ونسب احمد الى انه ياكل الربا وتكلم فى
الآخر وكان الهمدانى الذكوانى كبير الشان فقام واخذ بيد ابى بكر وخرج
به من الموت فكان ابو بكر يدعو له طول حيوته ويدعو على اولئك
الشهود حكاها ابو نعيم الحافظ ثم قال فاستجيب له فيهم منهم من
احترق ومنهم من خلط وفقد عقله قال احمد بن يوسف الازرق
سمعت ابا بكر ابن ابى داود يقول كل الناس منى فى حل الا من رمانى
ببغض على رضى الله عنه قال الحافظ ابن عدى كان فى الابتداء ينسب

الى شيء من النصب فنفاه ابن الفرات من بغداد فردّه ابن عيسى فحدث
واظهر فضائل من تحنبل فصار شيخا فيهم قلت كان شهما قوي النفس وقع
بينه وبين ابن جرير وابن صاعد وبين الوزير بن عيسى الذي قرّبه
از ملاحظه این عبارت ظاهرست که ذهبی تصریح فرموده بآنکه ابن ابی داود مدلّ
بنفسه بود یعنی ناز بنفس اماره خود می نمود وطریق عجب وخودپسندی می پیمود
وذهبی بنابر استشهاد برین دعوی خود حکایت قصه پرغصّه او با ابن صاعد
معارج فضل وکمال وعارج معارج علو واجلال ست نقل کرده که حاصلش اینست
که وزیر علی بن عیسی اراده کرد که اصلاح کند درمیان ابن ابی داود وابن صاعد پس
جمع کرد هر دو را وقاضی ابو عمر هم حاضر شد پس وزیر بابو بکر گفت که ای ابو بکر
ابو محمد یعنی ابن صاعد بزرگترست پس اگر برمی خاستی بسوی او پس ابو بکر بسبب
مزید کبر وخودپسندی ابا از قیام واستنکاف از تواضع برای ابن صاعد عمدة الفخام
نمود تا آنکه وزیر نحریر ازین کبر وتصلّف وتمطّی وتعسّف بدل رنجید وبکلمه لا فقیه
انت شیخ زیّف متکلم گردید پس ابو بکر بن ابی داود بجواب ارشاد باسداد وزیر
کبیر گفت که شیخ زیف کسی ست که کذاب ست بر رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم
وهرگاه وزیر پرسید که کیست کذاب گفت که این ست یعنی ابن صاعد وبعد این گفت
ابن ابی داود برخاست پس ازین افاده تحقق چند صفت جمیله در ابن ابی داود ظاهر
یکی از ان عجب وادلال دوم کبر وتعلّی ونخوت جاه سوم حسد وعداوت
وبغض بعض ائمه باکمال چهارم جسارت برکذب عظیم در ادعای بودن یحیی بن
صاعد کذاب بر خدای ذو الجلال وظاهرست که کذب وکبر وحسد وبغض وعجب

۱ ميل ابن ابی داود الى شیء من النصب
۲ نفاه ابن الفرات من بغداد
۳ وقوع العداوة بين ابن ابی داود وبين ابن جرير

واذلال محض بدیع وضلال و مخالفت ارشادات رسول خدای تعالی و مورث
انواع وبال و نکال و موجب نهایت بعد از درجه اهل فضل و کمال و انحطاط از مرتبه
المیه متورعین اقبال و فضایح و شنائع این صفات مهلکات بالاتر از آنست که
استیعاب توان کرد اما قبائح عجب پس حجة الاسلام سنیان حضرت ابو حامد محمد بن محمد
غزالی در احیاء العلوم در کتاب ذم الکبر والعجب از ربع مهلکات گفته الشطر الثانی
من الکتاب فی العجب وفیه بیان ذم العجب وآفاته وبیان حقیقة العجب
والادلال وحدهما وبیان علاج العجب علی الجملة وبیان اقسام ما به
العجب وتفصیل علاجه بیان ذم العجب وآفاته اعلم ان العجب مذموم
فی کتاب الله تعالی وسنة رسوله صلی الله علیه وسلم قال تعالی
ویوم حنین اذ اعجبتکم کثرتکم فلم تغن عنکم شیئا ذکر ذلک فی معرض
الانکار وقال عز وجل فظنوا انهم مانعتهم حصونهم من الله فاتاهم الله
من حیث لم یحتسبوا فرد علی الکفار فی اعجابهم بحصونهم وشوکتهم
وقال تعالی وهم یحسبون انهم یحسنون صنعا وهذا ایضا یرجع الی
العجب بالعمل وقد یعجب الانسان بعمل هو مخطئ فیه کما یعجب بعمل هو
مصیب فیه وقال صلی الله علیه وسلم ثلاث مهلکات شح مطاع
وهوی متبع واعجاب المرء بنفسه وقال لابی ثعلبة حیث ذکر آخر
هذه الامة فقال اذا رأیت شحا مطاعا وهوی متبعا واعجاب کل
ذی رأی برأیه فعلیک نفسک وقال ابن مسعود الهلاک فی
اثنتین القنوط والعجب وانما جمع بینهما لان السعادة لا تنال الا بالسعی

۱۹۸ ربع ثالث
ص ۲۲۵
کتاب ذم الکبر والعجب وهو الکتاب التاسع من ربع المهلکات وهو الربع الثالث

والطلب والجد والتشمر والقانط لا يسعى ولا يطلب والمعجب يعتقد انه
قد سعد وقد ظفر بمراده فلا يسعى فالموجود لا يطلب والمحال لا يطلب
والسعادة في اعتقاد المعجب حاصلة له ومستحيلة في اعتقاد القانط
فمن ههنا جمع بينهما وقد قال تعالى فلا تزكوا انفسكم قال ابن جريج
معناه اذا عملت خيرا فلا تقل عملت وقال زيد بن اسلم لا تبروها اى
لا تعتقدوا انها بارة وهو معنى العجب ووقى طلحة رسول الله صلى الله
عليه وسلم يوم احد بنفسه فاكب عليه حتى اصيبت كفه فكانه
اعجبه فعله العظيم اذ فداه بروحه حتى جرح فتفرس ذلك عمر فيه
فقال ما زال يعرف في طلحة نأو منذ اصيبت اصبعه مع رسول الله
صلى الله عليه وسلم والنأو هو العجب في اللغة الا انه لم ينقل فيه
انه اظهره واحتقر مسلما ولما كان وقت الشورى قال ابن عباس اين
انت من طلحة قال ذلك رجل فيه نخوة فاذا كان لا يتخلص من
العجب امثالهم فكيف يتخلص الضعفاء ان لم ياخذوا حذرهم قال
مطرف لان ابيت نائما واصبح نادما احب الى من ان ابيت قائما
واصبح معجبا وقال صلى الله عليه وسلم لو لم تذنبوا لخشيت عليكم
ما هو اكبر من ذلك العجب العجب فجعل العجب اكبر من الذنوب وكان
بشر بن منصور من الذين اذا رءوا ذكر الله تعالى والدار الآخرة
لمواظبته على العبادة فاطال الصلوة يوما ورجل خلفه ينظر ففطن له
بشر فلما انصرف عن الصلاة قال له لا يعجبنك ما رأيت مني فان

ابلیس لعنه الله قد عبد الله تعالی مع الملائکة سنة طویلة ثم صار
الی ما صار الیه وقیل لعائشة رضی الله عنها متی یکون الرجل مسیئا
قالت اذا ظنّ انه محسن وقال تعالی لا تبطلوا صدقاتکم بالمنّ والاذی
والمن نتیجة استعظام العمل هو العجب فظهر بهذا انّ العجب مذموم جدّا
ونیز در احیاء العلوم گفته بیان آفة العجب اعلم انّ آفات العجب کثیرة
فانّ العجب یدعو الی الکبر لانّه احد اسبابه کما ذکرناه فیتولد من العجب
الکبر ومن الکبر الآفات الکثیرة التی لا تخفی هذا مع العباد واما
مع الله تعالی فالعجب یدعو الی نسیان الذنوب واهمالها فبعض ذنوبه
لا یذکرها ولا یتفقدها لظنّه انه مستغن عن تفقدها فینساها
وما یتذکر منها فیستصغرها ولا یستعظمها فلا یجتهد فی تدارکها
وتلافیها بل یظن انها تغفر له واما العبادات والاعمال فانه یستعظمها
ویتبجح بها ویمنّ علی الله بفعلها وینسی نعمة الله علیه بالتوفیق
والتمکین منها ثم اذا اعجب بها عمی عن آفاتها ومن لم یتفقد آفات
الاعمال کان اکثر سعیه ضائعا فانّ الاعمال الظاهرة اذا لم تکن
خالصة نقیة عن الشوائب قلما تنفع وانما یتفقد من یغلب علیه
الاشفاق والخوف دون العجب والمعجب یغترّ بنفسه وبربّه ویامن
مکر الله وعذابه ویظنّ انه عند الله بمکان وانّ له عند الله منة
وحقّا باعماله التی هی نعمة من نعمه وعطیة من عطایاه ویخرجه
العجب الی ان یثنی علی نفسه ویحمدها ویزکیها وان اعجب برأیه وعمله

۱۹۸
۲۲۵
کتاب ذم الکبر والعجب ... الربع الثالث

وعقله منع ذلك من الاستفادة ومن الاستشارة والسوال فيستبد
بنفسه ورأيه ويستنكف من سوال من هو اعلم منه وربما يعجب بالراى
الخطأ الذى خطر له فيفرح بكونه من خواطره ولا يفرح بخاطر غيره فيصر
عليه ولا يسمع نصح ناصح ولا وعظ واعظ بل ينظر الى غيره بعين
الاستجهال ويصر على خطاياه فان كان رايه فى امر دنيوى فيحقق فيه
وان كان فى امر دينى لا سيما فيما يتعلق باصول العقائد فيهلك به
ولو اتهم نفسه ولم يثق برائه واستضاء بنور القران واستعان بعلماء الدين
وواظب على مدارسة العلم وتابع سوال اهل البصيرة لكان ذلك
يوصله الى الحق فهذا وامثاله من آفات العجب فلذلك كان من المهلكات
ومن اعظم آفاته ان يفتر فى السعى لظنه انه قد فاز وانه قد استغنى
وهو الهلاك الصريح الذى لا شبهة فيه نسال الله تعالى العظيم
حسن التوفيق لطاعته اما شنائع کبر پس انهم از ملاحظه افادات غزالی ظاهر است
در احیاء العلوم گفته بیان ذم الكبر قد ذم الله الكبر فى مواضع من كتابه
وذم كل جبار متكبر فقال تعالى ساصرف عن آياتى الذين يتكبرون
فى الارض بغير الحق وقال عز وجل كذلك يطبع الله على قلب كل متكبر
جبار وقال تعالى واستفتحوا وخاب كل جبار عنيد وقال تعالى انه
لا يحب المستكبرين وقال تعالى لقد استكبروا فى انفسهم وعتوا عتوا
كبيرا وقال ان الذين يستكبرون عن عبادتى سيدخلون جهنم
داخرين وذم الكبر فى القران كثير وقد قال رسول الله صلى الله

عليه وسلم لا يدخل الجنة من كان في قلبه مثقال حبة من خردل
من كبر ولا يدخل النار من كان في قلبه حبة من خردل من ايمان
وقال ابو هريرة رضي الله عنه قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
يقول الله تعالى الكبرياء ردائي والعظمة ازاري فمن نازعني واحدا منهما
القيته في جهنم ولا ابالي وعن ابي سلمة بن عبد الرحمن قال التقى
عبد الله بن عمرو وعبد الله بن عمر على المروة فتواقفا فمضى ابن عمرو وبقي ابن عمر يبكي
فقالوا ما يبكيك يا ابا عبد الرحمن فقال هذا يعني عبد الله بن عمرو زعم
انه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول من كان في قلبه
مثقال حبة من خردل من كبر اكبه الله في النار على وجهه وقال
رسول الله صلى الله عليه وسلم لا يزال الرجل يذهب بنفسه حتى
يكتب في الجبارين فيصيبه ما اصابهم من العذاب وقال سليمان
بن داود عليهما السلام يوما للطير والانس والجن والبهائم
اخرجوا فخرجوا في مائتي الف من الانس ومائتي الف من الجن فرفع
حتى سمع زجل الملائكة بالتسبيح في السموات ثم خفض حتى مست
اقدامه البحر فسمع صوتا لو كان في قلب صاحبكم مثقال ذرة من
كبر لخسفت به ابعد مما رفعته وقال صلى الله عليه وسلم
يخرج من النار عنق له اذنان تسمعان وعينان تبصران ولسان
ينطق يقول وكلت بثلاثة بكل جبار عنيد وبكل من دعا مع الله
الها آخر وبالمصورين وقال صلى الله عليه وسلم لا يدخل الجنة

الخیل ولا جبار ولا سیئ الملکة وقال صلی اللہ علیہ وسلم تحاجت
الجنة والنار فقالت النار اوثرت بالمتکبرین والمتجبرین وقالت الجنة مالی
لا یدخلنی الا ضعفاء الناس وسقاطهم وعجزتهم فقال اللہ للجنة انما انت
رحمتی ارحم بک من اشاء من عبادی وقال للنار انما انت عذابی
اعذب بک من اشاء ولکل واحدة منکما ملؤها وقال صلی اللہ
علیہ وسلم بئس العبد عبد تجبر واعتدی ونسی الجبار الاعلی بئس
العبد عبد تجبر واختال ونسی الکبیر المتعال بئس العبد عبد سها
ولها ونسی المقابر والبلی بئس العبد عبد عتا وبغی ونسی المبدأ
والمنتهی وعن ثابت انہ قال بلغنا انہ قیل یا رسول اللہ ما اعظم کبر
فلان فقال الیس بعدہ الموت وقال عبد اللہ بن عمرو ان رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم قال ان نوحا علیہ السلام لما حضرتہ الوفاة
دعا ابنیہ وقال انی آمرکما باثنتین وانهاکما عن اثنتین عن الشرک
والکبر وآمرکما بلا الہ الا اللہ فان السموات والارضین وما فیهن
لو وضعت فی کفة المیزان ووضعت لا الہ الا اللہ فی الکفة الاخری
کانت ارجح منهما ولو ان السموات والارضین وما فیهن کانتا حلقة
فوضعت لا الہ الا اللہ علیها لفصمتها وآمرکما بسبحان اللہ وبحمدہ
فانها صلاة کل شیء وبها یرزق کل شیء وقال المسیح علیہ السلام
طوبی لمن علمہ اللہ کتابہ ثم لم یمت جبارا وقال صلی اللہ علیہ وسلم
اهل النار کل جعظری جواظ مستکبر جماع مناع واهل الجنة الضعفاء

لا یدخلنی الا الضعفاء الناس وسقاطهم وعجزتهم

ملحق المقلون

الجعظری الفظ الغلیظ ... المتکبر ... جموع منوع ... الاختیال ... القصیر البطین

المتفلّون وقال صلی الله علیه وسلم انّ احبّکم الینا واقربکم منّا فی
الآخرة احاسنکم اخلاقا وانّ ابغضکم الینا وابعدکم منّا الثرثارون
المتشدّقون المتفیهقون قالوا یا رسول الله قد علمنا الثرثارون
والمتشدّقون فما المتفیهقون قال المتکبرون وقال صلی الله علیه
وسلم یحشر المتکبرون یوم القیامة ذرًّا فی مثل صور الرجال تطاهم
الناس یعلوهم کل شیٔ من الصغار ثم یساقون الی سجن فی جهنم یقال له
بولس یعلوهم نار الانیار یسقون من طین الخبال عصارة اهل النار
وقال ابو هریرة قال النبی صلی الله علیه وسلم یحشر الجبارون
والمتکبرون یوم القیامة فی صور الذر تطاهم الناس لهوانهم
علی الله تعالی وعن محمد بن واسع قال دخلت علی بلال بن ابی بردة
فقلت یا بلال انّ اباك حدثنی عن ابیه عن النبی صلی الله علیه وسلم
انه قال انّ فی جهنم وادیا یقال له هبهب حق علی الله ان یسکنه کل
جبّار فایاك یا بلال ان تکون ممن یسکنه وقال صلی الله علیه وسلم
انّ فی النار قصرا یجعل فیه المتکبرون ویطبق علیهم وقال صلی الله
علیه وسلم اللهم اعوذبك من نفخة الکبریاء وقال من فارق
روحه جسده وهو بری من ثلاث دخل الجنة الکبر والدَّین
والغلول الآثار قال ابو بکر الصدیق رضی الله عنه لا یحقرن احد
احدا من المسلمین فان صغیر المسلمین عند الله کبیر وقال وهب لما
خلق الله جنة عدن نظر الیها فقال انت حرام علی کل متکبر وکان

الاحنف بن قیس یجلس مع مصعب بن الزبیر علی سریرہ فجاء یوما و
مصعب ماد رجلیہ فلم یقبضهما وقعد الاحنف فزحمہ بعض الزحمۃ
فرأی اثر ذلک فی وجهه فقال عجبا لابن ادم یتکبر وقد خرج من مجری
البول مرتین وقال الحسن العجب من ابن ادم یغسل الخرا بیدہ کل یوم
مرۃ او مرتین ثم یتکبر یعارض جبار السموات والارض وقد قیل
وفی انفسکم افلا تبصرون هو سبیل الغائط والبول وقال محمد بن حسین
بن علی ما دخل قلب امرئ شیء من الکبر قط الا نقص من عقلہ بقدر
ما دخل من ذلک قل او کثر وسئل سلمان عن السیئة التی لا تنفع معها
حسنة فقال الکبر وقال النعمان بن بشیر علی المنبر ان للشیطان مصالی
وفخوخا وان من مصالی الشیطان وفخوخه البطر بانعم اللہ والفخر
باعطاء اللہ والکبر علی عباد اللہ واتباع الهوی فی غیر ذات اللہ
نسال اللہ تعالی العفو والعافیة فی الدنیا والاخرۃ بمنه وکرمه
در احیاء العلوم گفته بیان المتکبر علیه ودرجاته واقسامه وثمرات
الکبر فیه اعلم ان المتکبر علیه هو اللہ تعالی او رسله او سائر خلقه
وقد خلق الانسان ظلوما جهولا فتارۃ یتکبر علی الخلق وتارۃ یتکبر
علی الخالق فاذا التکبر باعتبار المتکبر علیه ثلثة اقسام الاول
التکبر علی اللہ وذلک هو افحش انواع الکبر ولا مثار له الا الجهل
المحض والطغیان مثل ما کان من نمرود فانه کان یحدث نفسه
بان یقاتل رب السماء وکما یحکی عن جماعة من الجهلة بل ما یحکی

عن كل من ادّعى الربوبيّة مثل فرعون وغيره فانّه لتكبره قال
انا ربكم الاعلى اذا استنكف ان يكون عبداً لله ولذلك قال تعالى
انّ الذين يستكبرون عن عبادتي سيدخلون جهنم داخرين
وقال تعالى لن يستنكف المسيح ان يكون عبداً لله والملائكة
المقربون ومن يستنكف عن عبادته ويستكبر الاية فقال تعالى
واذا قيل لهم اسجدوا للرحمن قالوا وما الرحمن انسجد لما تامرنا وزادهم
نفورا القسم الثاني التكبّر على الرسل من حيث تعزز النفس وترفعها
عن الانقياد لبشر مثل سائر الناس وذلك تارة يصرف عن الفكر
والاستبصار فيبقى في ظلمة الجهل بكبره فيمتنع عن الانقياد وهو
ظانّ انّه محقّ فيه وتارة يمتنع مع المعرفة ولكن لا تطاوعه نفسه
للانقياد للحق والتواضع للرسل كما حكى الله عن قولهم انؤمن لبشرين
مثلنا وقولهم ان انتم الّا بشر مثلنا ولئن اطعتم بشرا مثلكم انكم اذا
لخاسرون وقال الذين لا يرجون لقاءنا لولا انزل علينا الملائكة
او نرى ربّنا لقد استكبروا في انفسهم وقالوا لولا انزل عليه ملك
وقال فرعون فيما اخبر الله عنه او جاء معه الملائكة مقترنين
وقال الله تعالى واستكبر هو وجنوده في الارض بغير الحق فتكبّر
هو على الله وعلى رسله جميعا قال وهب قال له موسى عليه السلام
آمن ولك ملكك قال حتى اشاور هامان فشاور هامان فقال هامان
بينما انت ربّ تُعبَد اذ صرت عبداً تَعبُد فاستنكف عن عبوديته

جواب قدح ابن ابی احمد بن عبد

وعن اتباع موسى عليه السلام وقالت قريش فيما اخبر الله تعالى
عنهم لولا نزل هذا القران على رجل من القريتين عظيم قال قتادة هو
الوليد بن المغيرة وابو مسعود الثقفي طلبوا من هو اعظم رياسة من النبي
صلى الله عليه وسلم اذ قالوا غلام يتيم كيف بعثه الله الينا فقال تعالى
اهم يقسمون رحمة ربك وقال الله تعالى ليقولوا اهؤلاء من الله عليهم
من بيننا اى استحقارا لهم واستبعادا لتقدمهم وقالت قريش لرسول الله
صلى الله عليه وسلم كيف نجلس اليك وعندك هؤلاء اشاروا الى
فقراء المسلمين فازدروهم باعينهم وتكبروا عن مجالستهم فانزل الله تعالى
ولا تطرد الذين يدعون ربهم بالغداة والعشي الاية وقال تعالى
واصبر نفسك مع الذين يدعون ربهم بالغداة والعشي يريدون
وجهه ولا تعد عيناك عنهم تريد زينة الحيوة الدنيا ثم اخبر الله
تعالى عن تعجبهم حين دخلوا جهنم اذ لم يروا الذين ازدروهم فقالوا ما لنا
لا نرى رجالا كنا نعدهم من الاشرار قيل يعنون عمارا وبلالا وصهيبا
والمقداد رضي الله عنهم ثم كان منهم من منعه الكبر عن الفكر
والمعرفة فجهل كونه صلى الله عليه وسلم محقا ومنهم من عرف
ومنعه الكبر عن الاعتراف قال الله تعالى مخبرا عنهم فلما جاءهم
ما عرفوا كفروا به وقال وجحدوا بها واستيقنتها انفسهم ظلما
وعلوا وهذا الكبر قريب من التكبر على الله عز وجل وان كان دونه
ولكنه تكبر على قبول امر الله والتواضع لرسوله القسم الثالث

التكبر على العباد وذلك بان يستعظم نفسه ويستحقر غيره فتابى
نفسه عن الانقياد لهم وتدعوه الى الترفع عليهم فيزدريهم ويستصغرهم
ويأنف من مساواتهم وهذا وان كان دون الاول والثاني فهو
ايضا عظيم من وجهين احدهما ان الكبر والعز والعظمة والعلاء لا يليق
الا بالملك القادر فاما العبد المملوك والضعيف العاجز الذي
لا يقدر على شئ فمن اين يليق بحاله الكبر فمهما تكبر العبد فقد
نازع الله تعالى في صفة لا تليق الا بجلاله ومثاله ان ياخذ
الغلام قلنسوة الملك فيضعها على راسه ويجلس على سريره
فما اعظم استحقاقه للمقت وما اعظم تهدفه للخزي والنكال
وما اشد استجراءه على مولاه وما اقبح ما تعاطاه والى هذا المعنى
الاشارة بقوله تعالى العظمة ازاري والكبرياء ردائي فمن نازعني
فيهما قصمته اي انه خاص صفتي ولا يليق الا بي والمنازع فيه
منازع في صفة من صفاتي واذا كان الكبر على عباده لا يليق الا به
فمن تكبر على عباده فقد جنى عليه اذ الذي يسترذل خواص
غلمان الملك ويستخدمهم ويترفع عليهم ويستأثر بما حق الملك
ان يستأثر به منهم فهو منازع له في بعض امره وان لم تبلغ درجته
درجة من اراد الجلوس على سريره والاستبداد بملكه والخلق
كلهم عباد الله وله العظمة والكبرياء عليهم فمن تكبر على عبد
من عباد الله فقد نازع الله في حقه نعم الفرق بين هذه المنازعة

وبين منازعة نمرود وفرعون ماهو الفرق بين منازعة الملك
في استصغار بعض عبيده واستخدامهم وبين منازعته في اصل الملك
الوجه الثاني الذي تعظم به رذيلة الكبر انه يدعو الى مخالفة الله تعالى
في اوامره لان المتكبر اذا سمع الحق من عبد من عباد الله استنكف
عن قبوله وتشمر لجحده ولذلك ترى المناظرين في مسائل الدين يزعمون
انهم يتباحثون عن اسرار الدين ثم انهم يتجاحدون تجاحد المتكبرين
ومهما اتضح الحق على لسان واحد منهم انف الآخر من قبوله وتشمر لجحده
واحتال لدفعه بما يقدر عليه من التلبيس وذلك من اخلاق
الكافرين والمنافقين اذ وصفهم الله تعالى فقال وقال الذين
كفروا لا تسمعوا لهذا القرآن والغوا فيه لعلكم تغلبون فكل من يناظر
للغلبة والافحام لا ليغتنم الحق اذا ظفر به فقد شاركهم في هذا
الخلق وكذلك يحمل ذلك على الانفة من قبول الوعظ قال الله تعالى
واذا قيل له اتق الله اخذته العزة بالاثم وروي عن عمر رضي الله
عنه انه قرأها فقال انا لله وانا اليه راجعون قام رجل فامر
بالمعروف فقتل فقام آخر فقال تقتلون الذين يامرون بالقسط
من الناس فقتل المتكبر الذي خالفه والذي امره كبرا وقال ابن مسعود
كفى بالرجل اثما اذا قيل له اتق الله قال عليك نفسك وقال صلى الله
عليه وسلم لرجل كل بيمينك قال لا استطيع فقال النبي صلى الله
عليه وسلم لا استطعت فما منعه الا الكبر قال فما رفعها بعد ذلك

اي عظمت يده فاذا تكبره على الخلق عظيم لانه سيدعوه الى التكبر
على امر الله وانما ضرب ابليس مثلا لهذا وما حكاه من احواله الا ليعتبر
به فانه قال انا خير منه وهذا الكبر بالنسب لانه قال انا خير منه
خلقتني من نار وخلقته من طين فحمله ذلك على ان يمتنع من السجود
الذي امره الله تعالى به وكان مبدؤه الكبر على آدم والحسد له
فجره ذلك الى التكبر على امر الله تعالى فكان ذلك سبب هلاكه ابد
الآباد فهذه آفة من آفات الكبر على العباد عظيمة ولذلك شرح
رسول الله صلى الله عليه وسلم الكبر بهاتين الآفتين اذ سأله ثابت
بن قيس بن الشماس فقال يا رسول الله اني امرؤ حبب الي من الجمال ما ترى
افمن الكبر هو فقال صلى الله عليه وسلم لا ولكن الكبر من بطر الحق و
غمص الناس وفي حديث آخر من سفه الحق وقوله وغمص الناس اي
ازدراهم واستحقرهم وهم عباد الله امثاله او خير منه وهذه الآفة
الاولى وقوله سفه الحق هو رده وهي الآفة الثانية فكل من رأى انه
خير من اخيه واحتقر اخاه وازدراه ونظر اليه بعين الاستصغار
او رد الحق وهو يعرفه فقد تكبر فيما بينه وبين الخلق ومن انف
ان يخضع لله تعالى ويتواضع لله بطاعته واتباع رسله فقد تكبر
فيما بينه وبين الله تعالى ورسله وما على شئ در كنز العمال گفته ان الله
يبغض البذخين الفرحين المرحين وعن معاذ بن جبل ان الله
يبغض ابن سبعين في اهله ابن عشرين في مشيته ومنظره طس

صفحه ۳۲۳ الفصل الثالث من الباب الثاني من الكتاب الثاني في الاخلاق من حرف الالف

قدح ابن ابی داود

عن انس ان الله یحب ابن عشرین اذا کان شبه ابن الثمانین و یبغض
ابن الستین اذا کان شبه ابن عشرین **فر** عن عثمان ایاکم والکبر فان
ابلیس حمله الکبر علی ان لا یسجد لادم و ایاکم والحرص فان آدم
حمله الحرص علی ان اکل من الشجرة و ایاکم والحسد فان ابنی ادم انما
قتل احدهما صاحبه حسدًا فهن اصل کل خطیئة **ابن عساکر**
عن ابن مسعود ایاکم والکبر فان الکبر یکون فی الرجل وان علیه
العباءة **طس** عن ابن عمرو نیز وران سطور ست براءة من الکبر لبوس
الصوف و مجالسة فقراء المومنین و رکوب الحمار و اعتقال البعیر
حل هب عن ابی هریرة من حمل سلعته فقد بری من الکبر
هب عن ابی امامة سیصیب امتی داء الامم الاشر والبطر
والتکاثر والتشاجر فی الدنیا والتباغض والتحاسد حتی یکون البغی
ك عن ابی هریرة الفخر و الخیلاء فی اهل الابل والسکینة و الوقار
فی اهل الغنم **حم** عن ابی سعید قال الله تعالی الکبریاء ردائی
والعظمة ازاری فمن نازعنی واحدًا قذفته فی النار **حم د** عن
ابی هریرة عن ابن عباس قال الله تعالی الکبریاء ردائی والعز ازاری
من نازعنی فی شیء منهما عذبته **سمویه** عن ابی سعید وابو هریرة
کلکم بنو آدم و آدم خلق من تراب لینتهین قوم یفتخرون بآبائهم
اولیکونن اهون علی الله من الجعل **البزار** عن حذیفة من انتسب
الی تسعة آباء کفار یرید بهم عزا و کرما کان عاشرهم فی النار **حم**

ابو نعیم فی الحلیة

الحاکم فی المستدرک ۱۲

احمد بن حنبل فی المسند ۱۲

۶۹ ابو داود

صحیح ابن ابی داود

عن ابی ریحانة ان الله قد اذهب عنکم عیبة الجاهلیة وفخرها
بالآباء مومن تقی وفاجر شقی انتم بنو آدم وآدم من تراب لیدعن
رجال فخرهم باقوام انما هم فحم من فحوم جهنم اولیکونن اهون علی الله
من الجعلان التی تدفع بانفها النتن حم د عن ابی هریرة لینتهین
اقوام یفتخرون بآبائهم الذین ماتوا انما هم فحم جهنم اولیکونن
اهون علی الله من الجعل الذی یدهده الخراء بانفه ان الله تعالی
اذهب عنکم عیبة الجاهلیة وفخرها بالآباء انما هو مومن تقی
وفاجر شقی الناس کلهم بنو آدم وآدم خلق من تراب ت عن ابی هریرة
الترمذی
ونیز در کنز العمال مسطور ست مامن رجل یتعاظم فی نفسه ویختال
فی مشیته الا لقی الله تعالی وهو علیه غضبان حم خد ک عن ابن عمر
البخاری فی الادب
لا یدخل الجنة من کان فی قلبه مثقال ذرة من کبر قیل ان
الرجل یحب ان یکون ثوبه حسنا ونعله حسنة قال ان الله جمیل
یحب الجمال الکبر بطر الحق وغمط الناس م عن ابن مسعود لا یدخل
مسلم صحیح
النار احد فی قلبه مثقال حبة من خردل من کبریاء م د ت ه عن
ابن مسعود لا یزال الرجل یتکبر ویذهب بنفسه حتی یکتب فی الجبارین
فیصیبه ما اصابهم ت عن سلمة بن الاکوع ونیز دران مسطور ست
بینما رجل یجر ازاره من الخیلاء انخسف الله به فهو یتجلجل فی الارض
الی یوم القیمة حم خ ن عن ابن عمر بینما رجل یمشی فی حلة تعجبه
البخاری
نفسه مرجل جمته اذ خسف الله به الارض فهو یتجلجل فیها الی یوم القیمة

فصل الثالث من الباب الثانی
من الکتاب الثانی فی الاخلاق
من حرف الهمزة

حم ق عن ابی هریرة لا ینظر الله الی من جر ثوبه خیلاء ن ت عن ابن عمر من جر ثوبه خیلاء لم ینظر الله الیه یوم القیمة حم ق عن ابن عمر من وطی علی ازار خیلاء وطئه فی النار حم عن حبیب ان الناس لا یرفعون شیئا الا وضعه الله هب عن سعید بن المسیب مرسلا ما علی الارض من رجل یموت و فی قلبه من الکبر مثقال حبة من خردل الا جعله الله فی النار فقال رجل یا رسول الله انی احب ان اتجمل بحمالة سیفی وبغسل ثیابی من الدرن وبحسن الشراك والنعلین فقال لیس ذاك اعنی الکبر من سفه الحق وغمص الناس قیل یا رسول الله ما سفه الحق وغمص الناس قال هو الذی یمشی شامخا بانفه فاذا رای ضعفاء الناس وفقراءهم لم یسلم علیهم محقرة لهم فذاك الذی یغمص الناس من رفع الثوب وخصف النعل ورکب الحمار وعاد المملوك وحلب الشاة فقد بری من العظمة ابن صصری فی امالیه عن ابن عباس من کان فی قلبه مثقال حبة من خردل من کبر کبه الله فی النار علی وجهه قط فی الافراد وابن النجار عن ابن عمر ان لله عز وجل ثلاثة اثواب اتزر العزة وتسربل الرحمة وارتدی الکبریاء فمن تعزز بغیر ما اعزه الله فذاك الذی یقال له ذق انك انت العزیز الکریم ومن رحم الناس رحمه الله فذاك الذی تسربل بسرباله الذی ینبغی له ومن تکبر فقد نازع الله رداءه الذی ینبغی له فان الله تعالی یقول لا ینبغی لمن نازعنی

ان ادخله الجنة لك والديلمي عن ابي هريرة اذا جمع الناس في صعيد
واحد يوم القيمة اقبلت النار يركب بعضها بعضا وخزنتها يكفونها
وهي تقول وعزة ربي لتخلن بيني وبين ازواجي ولاغشين الناس
عنقا واحدا فيقولون ومن ازواجك فتقول كل متكبر جبار
فتخرج لسانها فتلقطهم به من بين ظهراني الناس فتقذفهم
في جوفها ثم تستاخر ثم تقبل ويركب بعضها بعضا وخزنتها يكفونها
وهي تقول وعزة ربي لتخلن بيني وبين ازواجي ولاغشين الناس
عنقا واحدا فيقولون ومن ازواجك فتقول كل فخور فتلقطهم
بلسانها من بين ظهراني الناس فتقذفهم في جوفها ثم تستاخر
ويقضي الله بين العباد ع ص عن ابي سعيد ويح ابن آدم كيف
يزهو وانما هو جيفة تؤذي من مر به ابن آدم من التراب خلق
واليه يصير الديلمي عن ابي هريرة من جر ثوبه خيلاء لم ينظر الله
اليه في حلال ولا حرام طب عن ابن مسعود اياكم والغلو والزهو
فان بني اسرائيل قد غلا كثير منهم حتى كانت المراة القصيرة
تتخذ خفين من خشب فتحشوهما ثم تولج فيهما رجليها ثم تقوم
الى جنب المرأة الطويلة فتمشي معها واذا هي قد تساوت بها
وكانت اطول منها طب عن سمرة من احب ان يمثل له الرجال
قياما وجبت له النار ابن جرير عن معاوية ونيز دران مسطور ست
من لبس الصوف وانتعل المخصوف وركب حماره وحلب شاته

واكل معه عياله فقد نحى الله عنه الكبر انا عبد ابن عبد اجلس
جلسة العبد واكل اكل العبد انى قد اوحى الى ان تواضعوا ولا يبغي
احد على احد ان يد الله مبسوطة في خلقه فمن رفع نفسه وضعه الله
ومن وضع نفسه رفعه الله ولا يمشي امرء على الارض شبرا يبتغي به
سلطان الله الا كبه الله تمام وابن عساكر عن ابن عمر انتسب رجلان
من بني اسرائيل على عهد موسى مسلم والاخر مشرك فانتسب المشرك
فقال انا فلان بن فلان حتى عد تسعة آباء ثم قال لصاحبه انتسب
لا ام لك فقال انا فلان بن فلان وانا برئ مما وراء ذلك فنادى
موسى في الناس فجمعهم ثم قال قد قضى بينكما اما انت الذي انتسب
الى تسعة آباء فانت توفيهم العاشر في النار واما انت الذي انتسب
الى ابويك فانت امرء من اهل الاسلام طب عن معاذ انا قباح...
... القول في ذم الحسد وفي حقيقته
واسبابه ومعالجته وغاية الواجب في ازالته بيان ذم الحسد
اعلم ان الحسد ايضا من نتائج الحقد والحقد من نتائج الغضب
فهو فرع فرعه والغضب اصل اصله ثم للحسد من الفروع الذميمة
ما لا يكاد يحصى وقد ورد في ذم الحسد خاصة اخبار كثيرة
قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الحسد ياكل الحسنات
كما تاكل النار الحطب وقال صلى الله عليه وسلم في النهي عن الحسد
واسبابه وثمراته لا تحاسدوا ولا تقاطعوا ولا تباغضوا و

٩٥ ربع ثالث
٢٢٥
كتاب ذم الغضب والحقد والحسد وهو الكتاب الخامس من المهلكات وهو الربع الثالث

لا تدابروا وکونوا عباد الله وقال انس کنّا یوما جلوسًا عند
رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال یطلع علیکم الآن من هذا
الفجّ رجل من اهل الجنة قال فطلع رجل من الانصار ینطف لحیته
من وضوئه قد علّق نعلیه فی یده الشمال فسلّم فلما کان الغد قال
صلی الله علیه وسلم مثل ذلک فطلع ذلک الرجل وقاله فی
الیوم الثالث فطلع ذلک الرجل فلما قام النبی صلی الله علیه وسلم
تبعه عبد الله بن عمرو بن العاص فقال انی لاحیت ابی فاقسمت
ان لا ادخل علیه ثلاثا فان رایت ان تؤوینی الیک حتی تمضی
الثلاث فعلت فقال نعم فبات عنده ثلاث لیال فلم یره یقوم
من اللیل شیئا غیر انه اذا تقلّب علی فراشه ذکر الله تعالی ولم یقم
حتی یقوم لصلوة الفجر قال غیر انی ما سمعته یقول الا خیرا فلما مضت
الثلاث وکدت ان احقر عمله قلت یا عبد الله لم یکن بینی و بین
والدی غضب ولا هجرة ولکنی سمعت رسول الله صلی الله علیه
وسلم یقول کذا وکذا فاردت ان اعرف عملک فلم ارک تعمل عملا
کثیرا فما الذی بلغ بک ذلک فقال ما هو الّا ما رایت فلما ولّیت
دعانی فقال ما هو الّا ما رایت غیر انی لا اجد علی احد من المسلمین
فی نفسی غشّا ولا احسد احدا علی خیر اعطاه الله ایاه قال عبد الله
فقلت له هی التی بلغت بک وهی التی لا نطیق وقال صلی الله علیه
وسلم ثلاث لا ینجو منهن احد الظن والطیرة والحسد وساحدثکم

حدیث ... غیبت

کوشش عبد الله بن عمرو بن العاص بمعلوم کردن عمل رجل بشره رسول الله بالجنة

بالمخرج من ذلك اذا ظننت فلا تحقق واذا تطيرت فامض واذا حسدت
فلا تبغ وفي رواية ثلاثة لا ينجو منهن احد وقل من ينجو منهن فاثبت
في هذه الرواية امكان النجاة وقال صلى الله عليه وسلم دب اليكم
داء الامم قبلكم الحسد والبغضاء والبغضة هي الحالقة لا اقول
حالقة الشعر ولكن حالقة الدين والذي نفس محمد بيده لا تدخلون
الجنة حتى تؤمنوا ولن تؤمنوا حتى تحابوا الا انبئكم بما يثبت
ذلك لكم افشوا السلام بينكم وقال صلى الله عليه وسلم كاد الفقر
ان يكون كفرا وكاد الحسد ان يغلب القدر وقال صلى الله عليه وسلم
انه سيصيب امتي داء الامم قالوا وما داء الامم قال الاشر والبطر
والتكاثر والتنافس في الدنيا والتباعد والتحاسد حتى يكون البغي ثم
يكون الهرج وقال صلى الله عليه وسلم لا تظهر الشماتة لاخيك
فيعافيه الله ويبتليك وروي ان موسى عليه السلام لما تعجل
الى ربه تعالى راى في ظل العرش رجلا فغبطه بمكانه فقال ان هذا
لكريم على ربه فسال ربه تعالى ان يخبره باسمه فلم يخبره باسمه
وقال احدثك من عمله بثلاث كان لا يحسد الناس على ما آتاهم الله
من فضله وكان لا يعق والديه ولا يمشي بالنميمة وقال زكريا
عليه السلام قال الله تعالى الحاسد عدو لنعمتي متسخط لقضائي
غير راض بقسمتي التي قسمت بين عبادي وقال صلى الله عليه وسلم
اخوف ما اخاف على امتي ان يكثر لهم المال فيتحاسدون ويقتتلون

وقال صلى الله عليه وسلم استعينوا على قضاء الحوائج بالكتمان فان كل
ذى نعمة محسود وقال صلى الله عليه وسلم ان لنعم الله اعداء فقيل
ومن هم فقال الذين يحسدون الناس على ما آتاهم الله من فضله
وقال صلى الله عليه وسلم ستة يدخلون النار قبل الحساب بسنة قيل يا رسول الله
من هم قال الامراء بالجور والعرب بالعصبية والدهاقين بالتكبر
والتجار بالخيانة واهل الرستاق بالجهالة والعلماء بالحسد الآثار
قال بعض السلف ان اول خطيئة كانت هى الحسد حسد ابليس ادم
عليه السلام على رتبته فابى ان يسجد له فحمله الحسد على المعصية
وحكى ان عون بن عبد الله دخل على الفضل بن المهلب وكان يومئذ
على واسط فقال انى اريد ان اعظك بشئ فقال وما هو قال اياك والكبر
فانه اول ذنب عصى الله به ثم قرأ واذ قلنا للملائكة اسجدوا لادم
فسجدوا الا ابليس الآية واياك والحرص فانه اخرج آدم من الجنة
امكنه الله سبحانه من جنة عرضها السموات والارض يأكل منها
الا شجرة واحدة نهاه الله عنها فاكل منها فاخرجه الله تعالى منها ثم
قرأ اهبطوا منها الى آخر الآية واياك والحسد فانه قتل ابن ادم اخاه
حين حسده ثم قرأ واتل عليهم نبأ ابنى ادم بالحق الآيات واذا ذكر
اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم فاسكت واذا ذكر القدر فاسكت
واذا ذكرت النجوم فاسكت وقال بكر بن عبد الله كان رجل يغشى بعض
الملوك فيقوم بحذاء الملك فيقول احسن الى المحسن باحسانه فان المسى

سیکفیکه اساءته فحسده رجل علی ذلك المقام والكلام فسعی به
الی الملك فقال ان هذا الذی یقوم بحذائك ویقول ما یقول زعم
ان الملك ابخر فقال له الملك وكیف یصح ذلك عندی قال تدعوه
الیك فانه اذا دنا منك وضع یده علی انفه لئلا یشم ریح البخر
فقال له انصرف حتی انظر فخرج من عند الملك فدعا الرجل الی منزله فاطعمه
طعاما فیه ثوم فخرج الرجل من عنده وقام بحذاء الملك علی عادته
فقال احسن الی المحسن باحسانه فان المسیء سیكفیكه اساءته فقال له
الملك ادن منی فدنا منه فوضع یده علی فیه مخافة ان یشم الملك
منه رائحة الثوم فقال الملك فی نفسه ما اری فلانا الا قد صدق
قال وكان الملك لا یكتب بخطه الا بجائزة او صلة فكتب له كتابا
بخطه الی عامل من عماله اذا اتاك حامل كتابی هذا فاذبحه واسلخه
واحش جلده تبنا وابعث به الی فاخذ الكتاب وخرج فلقیه الرجل
الذی سعی به فقال ما هذا الكتاب قال خط الملك امر لی بصلة
فقال هبه لی فقال هو لك فاخذه ومضی به الی العامل فقال
العامل فی كتابك ان اذبحك واسلخك قال ان الكتاب لیس هو لی
فالله الله فی امری حتی اراجع الملك فقال لیس لكتاب الملك مراجعة
فذبحه وسلخه وحشا جلده تبنا وبعث به ثم عاد الرجل الی الملك
كعادته وقال مثل قوله فعجب الملك وقال ما فعل الكتاب فقال لقینی
فلان فاستوهبه منی فوهبته له قال الملك انه ذكر لی انك تزعم

انی اجد قال ما قلت ذلك قال فلم وضعت یدك علی انفك قال كان
اطعمنی طعاما فیه ثوم فكرهت ان تشمه قال صدقت ارجع الی مكانك
فقد كفاك المسیٔ اساءته وقال ابن سیرین رحمه الله ما حسدت احدا
علی شیٔ من امر الدنیا لانه ان كان من اهل الجنة فكیف احسده
علی الدنیا وهی حقیرة فی الجنة وان كان من اهل النار فكیف احسده
علی امر الدنیا وهو یصیر الی النار وقال رجل للحسن هل یحسد المؤمن قال
ما انساك بنی یعقوب نعم ولكن غمّه فی صدرك فانه لا یضرك ما لم
تعد به یدا ولا لسانا وقال ابو الدرداء ما اكثر عبد ذكر الموت الا قلّ
فرحه وقل حسده وقال معاویة كل الناس اقدر علی ان ارضیه الا حاسد
نعمة فانه لا یرضیه الا زوالها ولذلك قیل ع كل العداوة قد ترجی
اماتتها الا عداوة من عاداك من حسد وقال بعض الحكماء الحسد جرح
لا یبرأ وحسب الحسود ما یلقی وقال اعرابی ما رایت ظالما اشبه
بمظلوم من حاسد انه یری النعمة علیك نقمة علیه وقال الحسن یا ابن
آدم لم تحسد اخاك فان كان الذی اعطاه الله لكرامته علیه فلم تحسد
من مصیره الی النار وقال بعضهم الحاسد لا ینال من المجالس الا مذمة
وذلا ولا ینال من الملائكة الا لعنة وبغضا ولا ینال من الخلق
الا جزعا وغما ولا ینال عند النزع الا شدة وهولا ولا ینال عند الموقف
الا فضیحة ونكالا واما قبائح بغض وعداوت پس در كنز العمال مسطور است الحقد
والشحناء والاحنة ان الله تعالی یطلع علی عباده فی لیلة النصف من

ص ۲۲۳
من الفصل الثالث من الباب الثانی من الكتاب الثانی فی الاخلاق [illegible]

شعبان فیغفر للمستغفرین ویرحم المسترحمین ویوخر اهل الحقد کما هم
علیه هب عن عائشة اذا کان لیلة النصف من شعبان اطلع الله
الی خلقه فیغفر للمومنین ویملی للکافرین ویدع اهل الحقد بحقدهم
حتی یدعوه هب عن ابی ثعلبة الخشنی تعرض اعمال الناس فی کل
جمعة مرتین یوم الاثنین ویوم الخمیس فیغفر لکل عبد مومن الا عبدا
بینه وبین اخیه شحناء فیقال اترکوا هذین حتی یفیئا م عن ابی هریرة
تفتح ابواب الجنة یوم الاثنین ویوم الخمیس فیغفر فیهما لکل عبد لا یشرک
شیئا الا رجل کانت بینه وبین اخیه شحناء فیقال انظروا هذین
حتی یصطلحا خ د م ت ونیز دران مسطور است ینزل الله تعالی الی السماء
الدنیا لیلة النصف من شعبان فیغفر لکل شیء الا رجل مشرک
او رجل فی قلبه شحناء ابن زنجویه والبزار وحسنه قط عد هب
عن القاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق عن ابیه وعن عمه عن جده ونیز
دران مسطور است عن ابی هریرة قال ینسخ دیوان اهل الارض فی دیوان
اهل السماء کل یوم اثنین وخمیس یغفر لکل عبد لا یشرک بالله الا عبدا
بینه وبین اخیه احنة ابن زنجویه اما بیان شنائع کذب پس در احیاء العلوم
الآفة الرابعة عشر الکذب فی القول والیمین وهو من قبائح الذنوب
وفواحش العیوب قال اسماعیل بن واسط سمعت ابا بکر الصدیق رضی الله عنه
یخطب بعد وفاة رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال قام فینا
رسول الله صلی الله علیه وسلم مقامی هذا عام اول ثم بکی وقال

ص ۲۲۵ کتاب آفات اللسان ... الرابع

ایاکم والکذب فانه مع الفجور وهما فی النار وقال ابو امامة قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان الکذب باب من ابواب النفاق وقال الحسن کان یقال ان من النفاق اختلاف السر والعلانیة والقول والعمل والمدخل والمخرج وان الاصل الذی بنی علیه النفاق الکذب وقال علیه السلام کبرت خیانة ان تحدث اخاك حدیثا هو لك به مصدق وانت له به کاذب وقال ابن مسعود قال النبی صلی الله علیه وسلم لا یزال العبد یکذب ویتحری الکذب حتی یکتب عند الله کذابا ومر رسول الله صلی الله علیه وسلم برجلین یتبایعان شاة ویتحالفان یقول احدهما والله لا انقصك من کذا وکذا ویقول الآخر والله لا ازیدك علی کذا وکذا فمر بالشاة وقد اشتراها احدهما فقال وجب احدهما بالاثم والکفارة وقال علیه السلام الکذب ینقص الرزق وقال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان التجار هم الفجار فقیل یا رسول الله الیس قد احل الله البیع قال نعم ولکنهم یحلفون فیأثمون ویحدثون فیکذبون وقال صلی الله علیه وسلم ثلثة نفر لا یکلمهم الله یوم القیمة ولا ینظر الیهم المنان بعطیته والمنفق سلعته بالحلف الفاجر والمسبل ازاره وقال صلی الله علیه وسلم ما حلف حالف بالله فادخل فیها مثل جناح بعوضة الا کانت نکتة فی قلبه الی یوم القیمة وقال ابو ذر قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ثلثة یحبهم الله رجل کان فی فئة فنصب نحره حتی یقتل او یفتح الله علیه وعلی اصحابه ورجل کان له جار سوء یؤذیه فصبر

ی اذا لا یفرق بینہما موت او ظعن و رجل کان معہ قوم فی سفر او سریۃ
طالوا السری حتی اعجبہم ان یمسوا الارض فنزلوا فتنحی یصلی حتی یوقظ
صحابہ للرحیل وثلثۃ یشنأہم اللہ التاجر او البیاع الحلاف والفقیر
مختال والبخیل المنان و قال صلی اللہ علیہ وسلم ویل للذی یحدث
یکذب لیضحک بہ القوم ویل لہ ویل لہ وقال صلی اللہ علیہ وسلم
ایت کان رجلا جاءنی فقال لی قم فقمت معہ فاذا انا برجلین
حدہما قائم والاخر جالس بید القائم کلوب من حدید یلقمہ
فی شدق الجالس فیجذبہ حتی یبلغ کاہلہ ثم یجذبہ فیلقمہ الجانب
الاخر فیمدہ فاذا مدہ رجع الاخر کما کان فقلت للذی اقامنی ما ہذا
قال رجل کذاب یعذب فی قبرہ الی یوم القیمۃ وعن عبد اللہ بن جراد
قال سالت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقلت یا رسول اللہ
ہل یزنی المومن قال قد یکون ذلک قال یا نبی اللہ ہل یکذب المومن
قال لا ثم اتبعہا صلی اللہ علیہ وسلم ہذہ الکلمۃ انما یفتری الکذب
الذین لا یومنون بایات اللہ وقال ابو سعید الخدری سمعت رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم یدعو فیقول فی دعائہ اللہم طہر قلبی من
النفاق وفرجی من الزنا ولسانی من الکذب و قال صلی اللہ علیہ وسلم
ثلثۃ لا یکلمہم اللہ ولا ینظر الیہم ولا یزکیہم ولہم عذاب الیم شیخ
زان و ملک کذاب و عائل مستکبر وقال عبد اللہ بن عامر جاء رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم الی بیتنا وانا صبی صغیر فذہبت لالعب فقالت

امی یا عبد اللہ تعال حتی اعطیک فقال صلی اللہ علیہ وسلم ما اردت
ان تعطیہ قالت تمرا فقال اما انک لو لم تفعلی لکتبت علیک کذبۃ و
قال صلی اللہ علیہ وسلم لو افاء اللہ علی نعما عدد ھذا الحصی لقسمتھا
بینکم ثم لا تجدونی بخیلا ولا کذابا ولا جبانا وقال صلی اللہ علیہ
وسلم وکان متکئا الا انبئکم باکبر الکبائر الاشراک باللہ وعقوق
الوالدین ثم قعد وقال الزور وقال ابن عمر قال رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم ان العبد لیکذب الکذبۃ فیتباعد الملک عنہ مسیرۃ
میل من نتن ما جاء بہ وقال انس قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم
تقبلوا الی بست اتقبل لکم بالجنۃ قالوا وما ھن قال اذا حدث
احدکم فلا یکذب واذا وعد فلا یخلف واذا ائتمن فلا یخن وغضوا
ابصارکم وکفوا ایدیکم واحفظوا فروجکم وقال صلی اللہ علیہ وسلم
ان للشیطان کحلا ولعوقا ونشوقا اما لعوقہ فالکذب واما نشوقہ
فالغضب واما کحلہ فالنوم وخطب عمر رضی اللہ عنہ یوما فقال قام
فینا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کقیامی ھذا فیکم فقال احسنوا
الی اصحابی ثم الذین یلونھم ثم یفشو الکذب حتی یحلف الرجل علی الیمین
ولم یستحلف ویشھد ولم یستشھد وقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم
من حدث عنی بحدیث وھو یری انہ کذب فھو احد الکاذبین وقال
صلی اللہ علیہ وسلم من حلف علی یمین باثم لیقتطع بھا مال امرئ
مسلم بغیر حق لقی اللہ عز وجل وھو علیہ غضبان وروی عن النبی

اطلاع رسول الله صلعم
على كذبات اهل الصحابة

صلى الله عليه وسلم انه رد شهادة رجل في كذبة كذبها وقال
صلى الله عليه وسلم كل خصلة يطبع او يطوى عليها المؤمن الا الخيانة
والكذب وقالت عائشة رضي الله عنها ما كان من خلق اشد على اصحاب
رسول الله صلى الله عليه وسلم من الكذب ولقد كان رسول الله صلى الله
عليه وسلم يطلع على الرجل من اصحابه على الكذبة فما ينحل من صدره
حتى يعلم انه قد احدث توبة لله عز وجل منها وقال موسى عليه السلام
يا رب اي عبادك خير لك عملا قال من لا يكذب لسانه ولا يفجر قلبه
ولا يزني فرجه وقال لقمان لابنه يا بني اياك والكذب فانه شهي كلحم
العصفور عما قليل يقلاه صاحبه وقال عليه السلام في مدح الصدق
اربع اذا كن فيك فلا يضرك ما فاتك من الدنيا صدق حديث وحفظ
امانة وحسن خلق وعفة طعمة وقال ابو بكر رضي الله عنه في خطبته
بعد وفاة رسول الله صلى الله عليه وسلم قام فينا رسول الله صلى الله
عليه وسلم مثل مقامي هذا عام اول ثم بكى وقال عليكم بالصدق
فانه مع البر وهما في الجنة وقال معاذ قال لي صلى الله عليه وسلم
اوصيك بتقوى الله وصدق الحديث واداء الامانة والوفاء
بالعهد وبذل الطعام وخفض الجناح واما الآثار فقد قال علي
رضي الله عنه اعظم الخطايا عند الله اللسان الكذوب وشر الندامة
ندامة يوم القيمة وقال عمر بن عبد العزيز رحمة الله عليه ما كذبت
كذبة منذ شددت علي ازاري وقال عمر رضي الله عنه احبكم الينا

ما لم نركم احسنكم اسماً فاذا رأيناكم فاحبكم الينا احسنكم خلقاً فاذا اختبرناكم فاحبكم الينا اصدقكم حديثاً واعظمكم امانة وعن ميمون بن ابي شبيب قال كتبت يوماً كتاباً فاتيت على حرف ان انا كتبته زينت الكتاب وكنت قد كذبت فعزمت على تركه فنوديت من جانب البيت يثبت الله الذين امنوا بالقول الثابت في الحيوة الدنيا وفي الاخرة وقال الشعبي ما ادري ايهما ابعد غوراً في النار الكذب او البخل وقال ابن السماك ما اراني اوجر على ترك الكذب لاني انما ادعه انفة وقيل لخالد بن صبيح ايسمى الرجل كاذباً بكذبة واحدة قال نعم وقال مالك بن دينار قرأت في بعض الكتب ما من خطيب الا وتعرض خطبته على عمله فان كان صادقاً صدق وان كان كاذباً قرضت شفتاه بمقاريض من نار كلما قرضتا نبتتا وقال مالك بن دينار الصدق والكذب يعتركان في القلب حتى يخرج احدهما صاحبه وكلم عمر بن عبد العزيز الوليد بن عبد الملك في شيء فقال له كذبت فقال عمر والله ما كذبت منذ علمت ان الكذب يشين صاحبه

ومخفی نماند که حکایت قصه ابن ابی داود را با ابن صاعد علامه سیوطی هم در تاریخ الخلفا برای اثبات فضل مقتدر ذکر کرده چنانچه گفته ومن محاسن المقتدر ما حكاه ابن شاهين ان وزيره علي بن عيسى اراد ان يصلح بين ابن صاعد وبين ابي بكر بن ابي داود السجستاني فقال الوزير يا ابا بكر ابو محمد اكبر منك فلو قمت اليه قال لا افعل فقال الوزير انت شيخ زيف

ص ۳۹۴ / ۵۴۳ ذکر المقتدر بالله

جواب قدح دوم در حدیث غدیر

فقال ابن ابی داود. الشیخ الزیف الکذاب علی رسول الله صلی الله علیه وسلم قال الوزیر من الکذاب فقال هذا ثم قام ابن ابی داود وقال تتوهم انی اذل لك لاجل ان رزقی یصل الیّ علی یدك والله لا اخذت من یدك شیئاً ابدا فبلغ المقتدر ذلك فصار یرزقه بیده ویبعث به فی طبق علی ید الخادم و نیز سیوطی در طبقات الحفاظ بترجمه ابن ابی داود گفته اراد علی بن عیسی الوزیر ان یصلح بینه وبین ابن صاعد فجمعهما فقال الوزیر یا ابابکر ابو محمد اکبر منك فلو قمت الیه فقال لا افعل فقال الوزیر انت شیخ زیف فقال الشیخ الزیف الکذاب علی رسول الله صلی الله علیه وسلم قال الوزیر من الکذاب قال هذا ثم قام وقال تتوهم انی اذل لك لاجل رزق وانه یصل علی یدك والله لا اخذت من یدك شیئاً فکان المقتدر یزن رزقه بیده ویبعث به فی طبق علی ید الخادم و چنانچه ابن ابی داود با یحیی بن صاعد عداوت و بغض داشت و بهر حقد و عناد او را شیخ زیف و کذاب علی رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم نام می گذاشت همچنان علم بغض و عداوت محمد بن جریر طبری می افراشت و آن امام جلیل و رکن نبیل را هم کذباً و بهتاناً ببدعت منسوب می ساخت علامه ذهبی در میزان الاعتدال بترجمه ابن ابی داود گفته قد قام ابن ابی داود واصحابه وکانوا خلقا کثیرا علی ابن جریر ونسبوه الی بدعة اللفظ فصنف الرجل معتقدا حسنا سمعناه یتنصل فیه مما قیل عنه وتألم لذلك ازین عبارت ظاهرست که ابن ابی داود و اصحاب او که خلقی کثیر بودند برای عداوت و بغض محمد بن

ص ۱۸۰ / ۳۰۸ الطبقة العاشرة

عداوت ابن ابی داود با ابن جریر طبری

ص ۲۲ / ۲۷۹ المجلد الاول حرف العین

جریر طبری بر ناسزا ... و او را به بدعت نسبت ... [illegible] ... ابن جریر طبری

ساخته ... [illegible] ... حسن التالیف کرد و ... و کذب ابن ابی داود و ...

او ... نسبت ... [illegible] ... از حد و از ... طغیان ... [illegible] ... ظاهر است

پس هرگاه مبالغه در فرط ابن ابی داود در کذب و افترا و بغض و عناد و ...

... اساطین ... [illegible] ... انکار ...

[illegible]

صلی الله علیه و آله و سلم قرار ... محمد بن جریر طبری مجازفة ... و او را ... به

بدعت ... و ... خلقی کثیر ... اتباع و اشیاع او ... نیز ...

و بهتان ... بغض ... شان طبری و ... و فسق و فجور و کذب و زور ...

ظاهر شد بغایت وضوح و ظهور و من لم یجعل الله له نورا فما له من نور و عجب

که امام رازی ... او ... اساطین ... تصحیح ... [illegible] ...

[illegible]

[illegible]

المحدثین دارقطنی ... [illegible] ... کرده ... [illegible]

ابی داود کثیر الخطا است ... [illegible] ... ابن ابی داود ...

... [illegible] ... کثیر الخطا ... [illegible] ...

و میزان الاعتدال ... [illegible] ... ابن ابی داود ... [illegible]

عبدالله بن سلیمان بن الاشعث السجستانی ابو بکر الحافظ الثقة صاحب

التصانیف و ثقه الدارقطنی فقال ثقة الا انه کثیر الخطا ... [illegible]

و نیز از عبارت ذهبی در سیر النبلاء ظاهر است که ابو احمد بن عدی ابن ابی داود را در
کتاب کامل ذکر کرده و افاده کرده که اگر ما شرط نمیکردیم که ذکر کنیم هر کسی را که تکلم کرده در او
ذکر نمی کردیم او را یعنی ابن ابی داود را و بعد از تمهید این اعتذار عجیب اولیای [illegible]
طریق کشف اسرار و هتک استار و اظهار عوار آن عمدة الکبار پیموده و تصریح نموده باآنکه
تکلم کرده است در او پدر او یعنی ابو داود صاحب سنن و نیز از کلامش ظاهر است که تکلم
کرده است در ابن ابی داود ابن صاعد و نیز افاده کرده که منسوب شده ابن ابی داود در ابتدای
به چیزی از نصب یعنی بغض و عداوت جناب امیر المؤمنین علیه السلام که افحش ضلالات
و اقبح جهالات است و نیز از افاده صاحب کامل ظاهر است که ابن الفرات نفی و اجلا
کرده ابن ابی داود را از بغداد یعنی ابن الفرات چون مطلع بر خبث عقیدت و فساد
سریرت او گردیده او را لائق اقامت دار اسلام و بلده علمای کرام ندانسته او را [illegible]
بغداد اجلا کرده و در ایذا و ایلام او [illegible] نهایت جانب [illegible]
کوشیده و نیز ابن عدی [illegible] نقل کرده که او گفت که شنیدم ابو داود را که میگفت
[illegible] و نیز ابن عدی باسناد خود نقل
از علی بن الحسین بن الجنید نقل کرده که او گفت که شنیدم من ابو داود را که میگفت
که پسر من عبد الله [illegible] و ابن صاعد [illegible] کرده که کافی است ما را آنچه گفته است
در باب او پدر او و فضائل زاهره و مناقب باهره و معالی مفاخر و عوالی محامد یحیی بن
صاعد [illegible] که محتاج [illegible] باشد [illegible] در طبقات الحفاظ گفته
یحیی بن محمد بن صاعد بن کاتب مولی ابی جعفر المنصور الحافظ الامام
الثقة ابو محمد الهاشمی البغدادی ولد سنة ۲۲۸ و سمع ابن منیع و [illegible]

جواب قدح دوم ابن ابی داود [illegible]

۱۸۱
۳۰۸
الطبقة العاشرة

الدارقطنی وابو القاسم البغوی قال الدارقطنی ثقة ثبت حافظ وقال
احمد بن عبدان الشیرازی هو اکثر حدیثا من الباغندی ولا یتقدمه
احد فی الروایة وقال ابو علی النیسابوری لم یکن بالعراق من اقرانه
فی فهمه والفهم عندنا اجلّ من الحفظ وهو فوق ابن ابی داود فی الفهم
والحفظ وسئل محمد بن عمر الجعابی هل کان ابن صاعد یحفظ فتبسّم وقال
لا ان ابا محمد یحفظ کان یدری وله کلام متینٌ فی الرجال والعلل یدل علی
تبحره وله تصانیف فی السنن والاحکام مات فی ذی القعدة سنة ۳۱۸
وشمس الدین ابو عبد الله محمد بن احمد الذهبی در عبر فی خبر من غبر در وقائع سنة
ثمان عشرة وثلاثمائة گفته وفیها یحیی بن محمد بن صاعد الحافظ الحجة
ابو محمد البغدادی مولی بنی هاشم فی ذی القعدة وله تسعون سنة
عنی بالاثر وجمع وصنف وارتحل الی الشام والعراق ومصر والحجاز وروی
عن لوین وطبقته قال ابو علی النیسابوری لم یکن بالعراق فی اقران ابن
صاعد احد فی فهمه والفهم عندنا اجلّ من الحفظ وهو فوق ابی بکر بن
ابی داود فی الفهم والحفظ ونیز ذهبی در دول الاسلام در وقائع سنة ثمان عشر
وثلاثمائة گفته وحافظ بغداد یحیی بن محمد بن صاعد وله تسعون سنة
قال ابو علی النیسابوری هو عندنا فوق ابن ابی داود فی الفهم والحفظ و
ابو محمد عبد الله بن اسعد الیافعی الیمنی در مرآة الجنان در وقائع سنة ثمان عشر وثلاثمائة
گفته فیها توفی الحافظ الحجة محمد بن یحیی بن صاعد البغدادی مولی
بنی هاشم قال ابو علی النیسابوری لم یکن بالعراق فی اقران ابن صاعد

ص ۱۳۴/۲۲۵ عبر فی خبر من غبر ذهبی

ص ۱۲۶/۳۳۹ دول الاسلام ذهبی

ص ۱۹۴/۲۶۳ مرآة الجنان یافعی

احد اجلّ فی الفهم والحفظ من ابن صاعد وهو فوق ابی بکر بن ابی داود فهما
وابراهیم اصبهانی هم حسب نقل مخاطب صاحب کامل موافقت آثار نصفت شعار والد بزرگوار
این فرزند ارجمند تصریح بکذاب بودن او فرموده وابراهیم اصبهانی هم از اجلّهٔ اکابر اساطین
ذوی المهارة سنّیه است حافظ ابو سعد عبد الکریم بن محمد المروزی الشافعی در انساب گفته اما ابو
اسحاق ابراهیم بن اورمة بن ساوس بن فروخ الحافظ الاصبهانی من
اهل اصبهان کان حافظا مکثرا من الحدیث وکان یجلس ببغداد
لسماع الحدیث الی ان مات روی عنه ابو داود سلیمان بن الاشعث السجستانی
واسمعیل بن محمد الصفار ومحمد بن مخلد وغیرهم وتوفی ببغداد سنة
ست وستین ومائتین وابو عبد الله محمد بن احمد الذهبی در عبر در وقائع سنه ست
وستین ومائتین گفته وفیها مات ابراهیم بن اورمة ابو اسحاق الاصبهانی
الحافظ احد اذکیاء المحدثین فی ذی الحجة ببغداد روی عن عباس العنبری
وطبقته ومات قبل اوان الروایة وشمس الدین ذهبی در سیر النبلاء گفته ابراهیم
بن اورمة الامام الحافظ البارع ابو اسحاق الاصبهانی مفید الجماعة
ببغداد حدث عن محمد بن بکار بن الریان وصالح بن حاتم بن وردان
وحامد بن یحیی وعبید الله بن معاذ وعباس العنبری وعمرو بن العلاء
الفلاس وطبقتهم روی عنه ابو بکر بن ابی الدنیا ومحمد بن یحیی بن منده
وابو بکر بن الباغندی وآخرون قال الدارقطنی هو ثقة حافظ نبیل
وقال الخطیب کان من المذکورین بالفهم الموصوفین بالحفظ وکان
یتفقه علی مذهب ابی ثور قال ابو نعیم الحافظ فاق ابراهیم بن اورمة

قدائح ابن ابی داود

اهل عصره في المعرفة والحفظ واقام بالعراق يكتبون مدة بقلمه قلت
لم ينتشر حديثه لانه مات قبل محل الرواية عاش خمسا وخمسين سنة
قال ابن المنادي مات في آخر سنة ست وستين ومائتين رحمه الله تعالى
اخبرنا عمر بن المنعم انا ابن الحرستاني انا ابن المسلم انا ابن الطلاب انا ابن جميع
ثنا طاهر بن محمد بالبصرة ثنا الحسن بن علي السراج ثنا ابراهيم بن ورمة
ثنا عبيد الله بن معاذ ثنا ابي ثنا شعبة عن عبد العزيز بن صهيب
عن انس رضي الله عنه ان النبي صلى الله عليه وسلم نهى عن الوصال
وعلامه جلال الدين عبد الرحمن بن كمال الدين ابی بکر سیوطی در طبقات الحفاظ گفته
ابراهيم بن اورمة الحافظ البارع ابو اسحاق الاصبهاني فقيه بغداد
في زمانه قال الدارقطني ثقة حافظ نبيل وقال ابن المنادي ما رأينا
في معناه مثله وقال ابو نعيم فاق اهل عصره في المعرفة والحفظ
التام مات سنة ۲۶۶ عن ۵۵ وابو محمد عبد الله بن اسعد اليافعي اليمني در مرآة
الجنان در وقائع سنه ست وستين ومائتين گفته فيها توفي الحافظ احد اذكياء
المحدثين ابو اسحاق ابراهيم بن اورمة الاصبهاني وابو القاسم بغوی که ابو بکر
بن ابی داود را بدو نوشته واز بعض الفاظ حدیث جدا وسوال کرده خواند ارشاد کرده
که تو قسم بخدا نزد من مسلخ هستی از علم وابو القاسم بغوی از اعاظم محدثین نقاد واماثل
محققین امجاد اهل سنت ست ابو سعد عبد الکریم بن محمد المروزی در انساب گفته ابو القاسم
عبد الله بن محمد بن عبد العزیز بن المرزبان بن سابور بن شاهنشاه البغوی
ابن بنت احمد بن منیع البغوی وانما قیل له البغوی لان جده احمد بن منیع

ص ۱۵۶ / ۳۰۹ الطبقة العاشرة
مدائح ابراهیم اصبهانی از طبقات الحفاظ

ص ۱۶۹
مدائح ابراهیم اصبهانی از مرآة یافعی

ص ۹۰
نسبة البغوی
مدائح ابو القاسم بغوی از انساب

اصله من بغ وهو ولد ببغداد وبها نشأ وكان محدث العراق في عصره عمر العمر
الطويل حتى رحل الناس اليه وكتب عنه الاجداد والاحفاد والآباء
والاولاد وكان ثقة مكثرا فهما عارفا بالحديث وكان يورق اولا
ثم جمع وصنف المعجم الكبير للصحابة وجمع حديث علي بن الجعد وغيره
سمع احمد بن حنبل وعلي بن المديني وعلي بن الجعد وخلف بن هشام
ومحمد بن عبد الوهاب الحارثي وابا النضر التمار وداود بن عمرو الضبي
وداود بن رشيد وشيبان بن فروخ وابا بكر بن ابي شيبة ويحيى بن
عبد الحميد الحماني وخلقا يطول ذكرهم من شيوخ البخاري ومسلم
سوى هؤلاء روى عنه يحيى بن محمد بن صاعد وعلي بن اسحاق
البحري المادرائي وعبد الباقي بن قانع وحبيب بن الحسن القزاز وابو بكر
محمد بن عمر بن الجعابي وابو حاتم بن حبان البستي وابو احمد بن عدي
الحافظ وابو بكر الاسمعيلي وابو القاسم سليمان بن احمد الطبراني وابو بكر
بن المقرئ وابو الحسن الدارقطني ومحمد بن المظفر وخلق كثير سوى
هؤلاء وحكى احمد بن عبدان الشيرازي قال اجتاز ابو القاسم البغوي
بنهر طابق على باب مسجد فسمع صوت مستمل فقال من هذا فقالوا ابن
صاعد فقال ذاك الصبي فقالوا نعم قال والله لا ابرح من موضعي حتى
املي هاهنا قال فصعد الدكة وجلس فرآه اصحاب الحديث فقاموا
وتركوا ابن صاعد ثم قال حدثنا ابو عبد الله احمد بن حنبل الشيباني
قبل ان يولد المحدثون وحدثنا طالوت بن عباد قبل ان يولد

ابن ابي ... محدث عزيز

المحدثون حدثنا ابو نصر التمار قبل ان یولد المحدثون فاملی ستة عشر
حدیثا عن ستة عشر شیخا ما کان فی الدنیا من یروی عنهم غیره قال
ابو الحسن الدارقطنی کان ابو القاسم بن منیع قل ما یتکلم علی الحدیث
فاذا تکلم کان کلامه کالمسمار فی الساج وکانت ولادته سنة ثلث
عشرة ومائتین ومات فی لیلة الفطر من سنة سبع عشرة وثلاثمائة و[illegible]
[illegible]
وفیها البغوی ابو القاسم عبد الله بن محمد بن عبد العزیز لیلة عید الفطر
ببغداد وله مائة وثلاث سنین وشهر وکان محدث العراق فی عصره
انتهی الیه علو الاسناد فی الدنیا فانه سمع فی الصغر [illegible]
احمد بن منیع [illegible]
الکثیر عن علی بن الجعد [illegible] وابی نصر التمار وعلی بن المدینی
وخلق واول ما کتب الحدیث سنة خمس وعشرین ومائتین وکان ناسخا
ملیح الخط نسخ الکثیر لنفسه ولجده وعمه وکان یبیع اصول نفسه
[illegible] الاسلام [illegible] وفیها مات مسند الدنیا المعمر الحافظ المصنف
ابو القاسم عبد الله بن محمد البغوی ببغداد لیلة الفطر عن مائة واربع سنین
وفی طبقات الحفاظ للعلامة جلال الدین عبد الرحمن بن کمال الدین ابی بکر السیوطی
البغوی الحافظ الکبیر الثقة مسند العالم ابو القاسم عبد الله بن محمد بن
عبد العزیز بن المرزبان البغوی الاصل البغدادی ابن بنت احمد بن منیع
ولد فی رمضان سنة ٢١٣ وسمع ابن الجعد واحمد وابن المدینی وخلقا

وصنّف معجم الصحابة والجعديات وطال عمره وتفرّد في الدنيا قال
ابن ابي حاتم قال القاسم يدخل في الصحيح وقال الدارقطني كان قلّ ان
يتكلم على الحديث فاذا تكلم كان كلامه كالمسمار في الساج ثقة جليل
امام اقل المشايخ خطأً وقال الخطيب حافظا عارفا توفي ليلة عيد الفطر
سنة ۳۱۷ عن مائة وثلث سنين ومحمد بن ضحاك بن عمرو بن ابی عاصم
بتاکید وتشدید لازم یعنی ادای شهادت بر محمد بن یحیی بن منده رد وبروی حق تعالی
نقل کرده که او هم بهمین تاکید وتشدید ومبالغه یعنی ادای شهادت برابی بکر
بن ابی داود رد وبروی حق تعالی نقل کرده که ابوبکر بن ابی داود گفته که زهری
از عروه روایت کرده که او گفت حفیت اظافیر فلان من کثرة ما کان
یتسلق علی ازواج النبی صلی الله علیه وسلم ومراد آن ناصبی معاند ومبغض
حاقد از فلان العیاذ بالله جناب امیر المومنین علی بن ابی طالب علیه السلام ست
وذهبی بعد نقل این مقاله شنیعه نهایت فظاعت آن ظاهر کرده که آنرا احتمال باطل
وافک مبین نامیده ونیز ارشاد کرده که ابن ابی داود اگر حکایت کرده باشد این را
پس او خفیف الراس ست یعنی کم عقل وسبک مغز وبی تمیز وفاقد التثبت بوده
ونیز ذهبی تصریح کرده بآنکه بدرستیکه باقی مانده بود درمیان ابن ابی داود ودرمیان
ضرب عنق یک شبر یعنی فاصله یک شبر در گردن زدن او باقی بود بسبب آنکه تفوه
کرده بود ابن ابی داود بمثل این بهتان ونیز ازان ظاهرست که بعض علویه مخاصمت
ابن ابی داود درین باب کرده بود یعنی بحکایت ونصرت باب مدینه علم وابی الائمه
الکرام برخواسته ونسبت این مقاله شنیعه بابن ابی داود کرده وانتقام ازان نحس

باطل او احصب الانام خواسته و محمد بن یحیی بن منده حافظ و محمد بن العباس الاخرم و احمد
بن علی بن الجارود و اقامت شهادت بر تفوه ابن ابی داود باین مقاله نمودند
و ثبت او خطاب و داود و هرچند تصریح علامه ذهبی بجلالت ابن شهود و ثناهای ستین
لکن باید دانست که محمد بن یحیی بن منده جد حافظ کبیر محمد بن اسحق بن منده است
و محدث جلیل الشان ابو الشیخ عمدة الاعیان تصریح کرده بانکه او استاد شیوخ و امام
شان بوده و از افادات دیگر ائمه ظاهرست که او از ثقات معظمین و حفاظ متقنین ست
علامه ذهبی در عبر در سنه احدی و ثلثمائة گفته و فیها محمد بن یحیی بن منده
الحافظ الامام ابو عبد الله الاصبهانی جد الحافظ الکبیر محمد بن اسحاق
بن منده روی عن لوین و ابی کریب و خلق قال ابو الشیخ کان استاد
شیوخنا و امامهم و قیل انه کان یجاری احمد بن الفرات الرازی بیازعه
و ابو محمد عبد الله بن اسعد بن علی الیافعی در کتاب مرآة الجنان در سنه احدی و ثلثمائة
گفته و فیها الحافظ محمد بن یحیی بن منده الاصبهانی جد الحافظ الکبیر
محمد بن اسحاق بن منده و صلاح الدین خلیل بن ایبک الصفدی در وافی
بالوفیات گفته محمد بن یحیی بن منده الحافظ المشهور ابو عبد الله صاحب
تاریخ اصبهان کان احد الحفاظ الثقات و هو من اهل بیت کبیر
خرج منهم جماعة من العلماء لم یکونوا عبدیین و انما ام الحافظ ابی عبد الله
المذکور کانت من بنی عبد یالیل و اسمها برة بنت محمد فنسب الحافظ
الی اخواله ذکر ذلک الحافظ ابو موسی الاصبهانی فی کتاب زیادات
الانساب توفی الحافظ ابو عبد الله بن منده سنة احدی و ثلثمائة

ص ۱۴۳ / ۳۳۳ مدائح محمد بن یحیی ابن منده از عبر ذهبی

ص ۱۴۲ / ۳۶۰ مدائح ابن منده از مرآة یافعی

و شیخ جلال الدین عبد الرحمن بن ابی بکر السیوطی در طبقات الحفاظ گفته ابن منده الحافظ الرجال ابو عبد الله محمد بن یحیی بن منده و اسمه ابراهیم بن الولید بن منده بن بطه العبدی مولاهم الاصبهانی قال ابو الشیخ استاد شیوخنا و امامهم مات فی رجب سنة ۳۰۱ و محمد بن العباس بن الاخرم نیز از اجله حفاظ و اکابر ثقات ایقاظ و اعاظم ایمه عالی شان و افاخم محدثین اعیان ست علامه جلال الدین عبد الرحمن بن ابی بکر کمال الدین سیوطی در طبقات الحفاظ گفته ابن الاخرم الحافظ الامام ابو جعفر محمد بن العباس بن ایوب الاصبهانی ثقة محدث حافظ مات فی سنة ۳۰۱ و شمس الدین ابو عبد الله محمد بن احمد ذهبی در کتاب العبر فی خبر من غبر در سنه احدی و ثلثمائه گفته و فیها الحافظ ابو جعفر محمد بن العباس بن الاخرم الاصبهانی الفقیه روی عن ابی کریب و خلق و چنانچه ناصبیت ابن ابی داود از افادات این حضرات ظاهرست همچنان ناصبیت او از افاده ابن جریر طبری و اضح است چنانچه ذهبی در میزان الاعتدال گفته و قال محمد بن عبد الله القطان کنت عند محمد بن جریر فقال رجل ابن ابی داود یقرأ علی الناس فضائل علی رضی الله عنه فقال ابن جریر تکبیرة من حارس انتهی ازین عبارت ظاهرست که ابن جریر طبری خواندن ابن ابی داود فضائل و مناقب جناب امیر المومنین علیه السلام را به مردم از باب مکر و تزویر و تدلیس و تخدیع و تلمیع دانسته و بکلمه بلیغه خود نفاق آن سراسر شقاق و ناصبیت و بغض او با امام آفاق ثابت کرده و واضح ساخته که او بدل معتقد فضائل آنحضرت نیست بلکه بسبب مزید بغض و لداد و نهایت انهماک در عناد اعتقاد

مدح ابو الشیخ ابن منده ... الماشر
مدح ابن منده از طبقات الحفاظ سیوطی

مدح ابن الاخرم از طبقات الحفاظ

صـ

صـ ۱۲۳ / ۳۳۸
مدح ابن الاخرم از عبر ذهبی

بر ناصبیت ابن ابی داود از افاده ابن جریر طبری

صـ ۲۲۰ / ۲۶۹ از نصف اول
ترجمة عبد الله بن سلیمان بن الاشعث السجستانی من حرف العین

فضائل آنحضرت نداده و آنرا تصحیح و واقعی بی انکار دارد برای جلب حطام و
تخدیع عوام و تمویه و مکر و تلبیس و تدلیس امر بر سفهاء الاحلام قرائت فضائل میکند
تا از دست ایشان خلاص یابد و از دنیای شان حظ بردارد و علامه ذهبی این افاده
جریر را در سیر النبلاء هم نقل کرده لکن بر خلاف میزان الاعتدال بعد نقل آن حرکت
مذبوحی بعمل آورده اظهار غیر مسموع بودن این افاده متینه نموده چنانچه گفته
قال محمد بن عبد الله القطان کنت عند ابن جریر فقیل ان ابن ابی داود
یقرأ علی الناس فضائل الامام علی فقال ابن جریر تکبیرة من حارس
قلت لا یسمع هذا من ابن جریر للعداوة الواقعة بین الشیخین محتجب نماند
که ابن جریر طبری از جمله اساطین دین و اعاظم معتمدین حضرات متسننین ست تا آنکه
ابن تیمیه بمزید جسارت معاذ الله او را بر حضرت عسکریین علیهما السلام ترجیح داده
کما سمعت سابقا پس استدلال و احتجاج اهل حق بافاده ابن جریر طبری نهایت
متین و رزین ست و بعد ثبوت ثقت و ارتفاع وقوع عداوت و نزاع موجب
عدم سماع نمی تواند شد و معهذا خود علامه ذهبی بکلام همین ابن جریر طبری
و یحیی بن صاعد در باب نفی ولادت حضرت صاحب الزمان علیه السلام احتجاج
و استدلال نموده چنانچه در سیر النبلاء گفته فاما محمد بن الحسن هذا فنقل
ابو محمد بن حزم ان الحسن مات عن غیر عقب قال و ثبت جمهور الرافضة علی ان
للحسن ابنا اخفاه و قیل بل ولد له بعد موته من امة اسمها نرجس او سوسن
والاظهر عندهم انها صیقل و ادعت الحمل بعد سیدها فاوقف میراثه
لذلک سبع سنین و نازعها فی ذلک اخوه جعفر بن علی فتعصب لها

ج ۱۳ جزء سابع ص ۱۶۹ ترجمة المنتظر ابو القاسم محمد بن الحسن العسکری من الطبقة الثالثة عشر

جماعة وله آخرون ثم فتش خدمه الحمل وبطل فأخذ ميراث الحسن اخوه جعفر ولا خلف له وكان موت الحسن سنة ستين ومائتين الى ان قال وزادت فتنة الرافضة بصقيل وبدعواها الى ان حبسها المعتضد بعد نيف وعشرين سنة من موت سيدها وجعلت في قصره الى ان ماتت في دولة المقتدر قلت ويزعمون ان محمدا دخل سردابا في بيت ابيه وامه تنظر اليه فلم يخرج الى الساعة منه وكان ابن تسع سنين وقيل دون ذلك وقال ابن خلكان وقيل بل دخل وله سبع عشرة سنة في سنة خمس وسبعين ومائتين وقيل بل في سنة خمس وستين وانه حي نعوذ بالله من زوال العقل فلو فرضنا وقوع ذلك في سالف الدهر فمن الذي رآه ومن الذي نثق به اخبر بحياته ومن الذي نص لنا على عصمته وانه يعلم كل شيء هذا هوس بين ان سلطناه على العقول ضلت وتحيرت بل جوزت كل باطل اعاذنا الله واياكم من الاحتجاج بالمحال والكذب او رد الحق الصحيح كما هو ديدن الامامية ثم قال الحسن العسكري لم يعقب قاله محمد بن جرير الطبري ويحيى بن صاعد وناهيك بهما معرفة وثقة انتهى

ازین عبارت ظاهرست که ذهبی بقول ابن جریر طبری ویحیی بن صاعد در عقب نگذاشتن حضرت امام حسن عسکری علیه السلام احتجاج نموده واز ذکر معرفت وثقت ایشان راکافی دانسته وظاهرست که قدح وجرح ابن ابی داود از کلام همین هر دو بزرگ حسب اعتراف خود ذهبی ثابت ومتحقق ست کمال عجب ست که ذهبی کلام ابن جریر ویحیی بن صاعد را در نفی ولادت حضرت صاحب العصر

علق نفیس انکار و حجیت دلیل پندارد و صرف بزبان شانرا بانکه شهادت علی النفی هست
و آنهم بمقابله تواتر الحق و شهادت مثبته جمعی از ثقات اساطین سنیه کافی و وافی
برای اضلال همج رعاع گرداند و در قدح و جرح ابن ابی داود کلام این پدر
بزرگ را بسمع اصغا جا نداده و لائق استماع ندانسته و بر خلاف افادات شان
سر تبرئه و تنزیه چنین ناصبی کاذب سفیه مارق داده تا آنکه کلام پدر بزرگوار او را که یحیی
بن صاعد آنرا کافی دانسته تاویل کردن خواهد چنانچه در سیر النبلاء بعد ایراد آن گفته
قال ابو بکر الخطیب سمعت الحافظ ابا محمد الخلال یقول کان ابو بکر احفظ
من ابیه ابی داود وروی الامام ابو بکر النقاش المفسر لیس بمعتمد ان
ابا بکر ابن ابی داود یقول ان فی تفسیره مائة الف وعشرین الف حدیث
قال صالح بن احمد الهمدانی الحافظ کان ابن ابی داود امام العراق وکان
فی وقته ببغداد مشایخ اسند منه ولم یبلغوا فی الآلة والاتقان ما بلغ
قلت لعل قول ابیه فیه ان صح اراد الکذب فی لهجته لا فی الحدیث فانه
حجة فیما ینقله او کان یکذب ویوری فی کلامه ومن زعم انه لا یکذب
ابداً فهو ارعن نسأل الله تعالی السلامة من عثرة الشباب ثم انه شاخ
وارعوی ولزم الصدق والتقی قال محمد بن عبید الله بن الشخیر کان ابن ابی داود
زاهداً ناسکا صلی علیه یوم مات نحو من ثلثمائة الف انسان واکثر قال مات
فی ذی الحجة سنة ست عشرة وثلثمائة وخلف ثلاثة بنین عبد الاعلی
ومحمداً وابا معمر عبید الله وخمس بنات وعاش سبعا وثمانین سنة
وصلی علیه ثمانین مرة نقل هذا ابو بکر الخطیب ستر نماند که تشکیک علامه ذهبی

جواب شبهه قدح ابن ابی داود ... صفحه ۲۲۰ / ۲۰۹

در ثبوت قول ابو داود در حق پسرش مدفوع است بآنکه از افاده خود ذهبی در میزان الاعتدال
ظاهر است که ابن عدی این قول را قطعا وحتما ثابت می داند وهمچنین ابن صاعد قال
فی المیزان عبد الله بن سلیمان بن الاشعث السجستانی ابو بکر الحافظ الثقة
صاحب التصانیف وثقه الدارقطنی فقال ثقة الا انه کثیر الخطأ فی
الکلام علی الحدیث وذکره ابن عدی وقال لولا ما شرطنا والا لما ذکرته
الی ان قال وهو معروف بالطلب وعامة ما کتب مع ابیه وهو مقبول
عند اصحاب الحدیث واما کلام ابیه فیه فلا ادری ایش تبین له
منه ثنا علی بن عبد الله الداهری سمعت احمد بن محمد بن عمرو کرکره
سمعت علی بن الحسین بن الجنید سمعت ابا داود یقول ابنی عبد الله
کذاب قال ابن صاعد کفانا ما قال ابوه فیه ازین عبارت ظاهر ست که
حضرت ابن عدی قطعا وجزما نسبت این کلام حق نظام بحضرت ابو داود نموده
که او گفته واما کلام ابیه فیه فلا ادری ایش تبین له منه وبعد از آن
افاده ابو داود متضمن اثبات کذابیت ابن خود او نقل کرده ویحیی بن صاعد هم
قطعا وحتما این افاده ابو داود را ثابت دانسته وفرموده وکفانا ما قال ابوه فیه
پس هرگاه بشهادت مثل ابن عدی وابن صاعد قول ابو داود در حق پسر خودش
قطعا وحتما ثابت باشد تشکیک ذهبی قابل اصغا ولائق اعتنا نخواهد بود واما اینکه
شاید اراده کرده باشد ابو داود کذب فی اللهجة لا فی الحدیث پس قطع نظر آنکه برای
اراده این معنی قرینه وسندی در کار است ثبوت کثرت کذب در لهجه هم برای جرح
وقدح کافی ست چه یکه کذب بسیار دروغ گو در غیر حدیث باشد در فسق وفجور او

ریبی نیست و فاسق و فاجر خود مردود القول است اما اینکه ابن ابی داود دروغ می‌گفت و توریه می‌کرد پس اگر مراد از توریه توریهٔ جائز است پس تعبیر از آن بکذابیت در کلام ابو داود وجهی ندارد که مرتکب امر جائز را کذاب گفتن خود کذب واضح است و نیز ذهبی هم چرا تعبیر از آن بکذب کرده و اگر مراد از توریه توریهٔ غیر جائز است پس این تاویل اصلا فائده بحال ابن ابی داود نمی‌رساند که غرض قدح و جرح ابن ابی داود است و آن در صورت صدور امر غیر جائز از او و آنهم بکثرت ظاهر خواه آن را بکذب مسمی سازند و خواه بتوریه و خواه بتقیه و خواه بنفاق و سخریه اذ لا مشاحة فی الاصطلاح و از طرائف امور آنست که علامه ذهبی بعد ذکر این همه تاویلات علیله و توجیهات غیر جمیله سر بدامن خجالت و اعتراف فرو برده کلمهٔ حق و انصاف بر زبان گوهرفشان آورده یعنی افاده کرده که کسی گمان کند که ابن ابی داود دروغ نمی‌گوید قطعا پس او احمق است و این افادهٔ متینه و مقالهٔ رزینه صریح است در آنکه بلا ریب و ارتیاب قطعا و حتما ابن ابی داود مرتکب کذب و افترا می‌کرد و ثبوت کذب و افترای ابن ابی داود بحدی ظاهر و باهر است که کسی که نفی آن علی الاطلاق نماید او کسی خارج از زمرهٔ عقلا و داخل جماعت حمقا و سفها و کل الصید فی جوف الفرا اما اینکه ابن ابی داود و شیخ شد باز آمد یعنی از کذب و ملازم شد صدق و تقی را پس اولا آنکه این کلام هم دلالت صریحه دارد بر آنکه ابن ابی داود اول امر مرتکب کذب باشد و در حالت شیخوخت از آن باز آمده ملازمت صدق و تقوی نمود پس این افاده هم مثل افادهٔ سابقه مثبت ثبوت کذب ابن ابی داود و مزیل تشکیک مردود است و ثانیا ثبوت کذب ابن ابی داود قبل از شیخوخت و آنهم بکثرت خود مسقط احتجاج و استناد باقوال او که زمان صدور آن معلوم نباشد خواهد بود و چون معلوم نیست که قدح و جرح

حدیث غدیر در حال شیخوخت نمودہ یا قبل ازان پس لائق ذکر نباشد وثالثاً لزوم صدق
در حال شیخوخت از کجا ثابت کردہ کہ شخصیکہ در حالت عنفوان شباب رو حصول برکت
خدمت والد عمدۃ الاطیاب و استفادہ از برکات انفاس آن عالی جناب مرتکب کذب
بکثرت کردہ بحدیکہ والد ماجدش او را ملقب بکذاب سازد و ابراہیم اصبہانی ہم
تصریح بکذاب بودنش نماید و نیز کذب و افتراء او بر یحیی بن صاعد و محمد بن جریر طبری
ثابت باشد چگونہ بمجرد دعوی ذہبی کہ او بعد شیخوخت ملازمت صدق و تقوی
اختیار کردہ مقبول گردد و برای رد جمیع تاویلات و تسویلات ذہبی قول یحیی بن
صاعد کہ صاحب کامل بعد ذکر تصریح ابوداود بکذابیت پسرش نقل کردہ اعنی
کفانا ما قال ابوہ فیہ کافی و وافی ست چہ اگر این تاویلات را مساغی می بود کفایت
این ارشاد بہم می خورد فکفانا ما قال یحیی بن صاعد من کفایۃ قول ابیہ فیہ
و چون سخافت این توجیہات غیر وجیہہ و رکاکت این تاویلات کریہہ نہایت ظاہر
و واضح بود علامہ ذہبی بعد ذکر آن در کتاب میزان الاعتدال با وصف آنکہ موضوعش
نقد رجال ست استحیا کردہ چنانچہ تمام عبارت او این ست عبد اللہ بن سلیمان
بن الاشعث السجستانی ابوبکر الحافظ الثقۃ صاحب التصانیف وثقہ
الدار قطنی فقال ثقۃ الا انہ کثیر الخطاء فی الکلام علی الحدیث وذکرہ
ابن عدی فقال لولا ما شرطنا والا لما ذکرتہ الی ان قال وہو معروف
بالطلب وعامۃ ما کتب مع ابیہ وہو مقبول عند اصحاب الحدیث
واما کلام ابیہ فیہ فلا ادری ایش تبین لہ منہ ثنا علی بن عبد اللہ
الداہری سمعت احمد بن محمد بن عمرو کرکرۃ سمعت علی بن الحسین

ذہبی در میزان الاعتدال ...

١٩٣
ص ٢٠٢
حرف العین

بن الجنید سمعت ابا داود یقول ابنی عبدالله کذاب قال ابن صاعد کفانا
ماقال ابوه فیه ثم قال ابن عدی سمعت موسی بن القاسم بن الاسلت
یقول حدثنی ابو بکر یقول سمعت ابراهیم الاصبهانی یقول ابو بکر بن
ابی داود کذاب وسمعت ابا القسم البغوی وقد کتب الیه ابو بکر بن
ابی داود یسأله عن لفظ حدیث لجدة فلما قرأ رقعته قال انت والله عندی
منسلخ من العلم وسمعت عبدان سمعت ابا داود السجستانی یقول من
البلاء ان عبدالله یطلب القضاء وسمعت محمد بن الضحاک بن عمرو بن ابی
عاصم یقول اشهد علی محمد بن یحیی بن منده بین یدی الله سبحانه انه
قال اشهد علی ابی بکر بن ابی داود بین یدی الله تعالی قال روی الزهری
عن عروة قال حفیت اظافیر فلان من کثرة ماکان یتسلق علی ازواج النبی
صلی الله علیه وسلم قلت هذا لم یسنده ابو بکر الی الزهری فهو منقطع ثم
لایسمع قول الاعداء بعضهم فی بعض ولقد کاد ان یضرب عنق عبدالله
لکونه حکی عنه هذا فشدد عنه محمد بن عبدالله بن حفص الهمدانی
وخلصه من امیر اصبهان ابی لیلی وکان انتدب له بعض العلویة خصما
ونسب الی عبدالله المقالة واقام الشهادة علیه ابن منده المذکور
ومحمد بن العباس الاخرم واحمد بن علی بن الجارود فامر ابو لیلی بقتله
فاتی الهمدانی وجرح الشهود فنسب ابن منده الی العقوق ونسب احمد
الی انه یاکل الربا وتکلم فی الآخر وکان ذا جلالة عظیمة ثم قام واخذ بید
عبدالله وخرج من فلک الاسد فکان یدعو له طول حیوته ویدعو

قال ابو داود ابنی عبدالله کذاب

قال ابو القسم البغوی لابن ابی داود انت والله عندی منسلخ من العلم

القضاء

روی ابن ابی داود والطعن علی علی عن الزهری

کاد ان یضرب عنق ابن ابی داود

نسب بعض العلویة الی ابن ابی داود

علی الشہود حکاها ابو نعیم الحافظ قال فاستجیب له فیهم منهم من احترق
ومنهم من خلط وفقد عقله وقال احمد بن یوسف الازرق سمعت ابن ابی داود
یقول کل الناس فی حل الا من رمانی ببغض علی رضی الله عنه قال ابن عدی
کان فی الابتداء نسب الی شیء من النصب فنفاه ابن الفرات من بغداد فرده
علی بن عیسی فحدث فاظهر فضائل من تحنبل فصار شیخا فیهم قلت کان قوی
النفس وقع بینه وبین ابن صاعد وبین ابن جریر نسأل الله العافیة قال
ابن شاهین اراد الوزیر علی بن عیسی ان یصلح بین ابی بکر بن ابی داود وابن
صاعد فجمعهما وحضر القاضی ابو عمر فقال الوزیر لابی بکر ابو محمد بن صاعد اکبر
منك فلو قمت الیه فقال لا افعل فقال له انت شیخ زیف قال ابو بکر الشیخ
الزیف الکذاب علی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال الوزیر من الکذاب
علی رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ابو بکر هذا ثم قال انی اذل لاجل
رزق یصل لی علی یدك والله لا اخذت من یدك شیئا ابدا وعلی مائة
بدنة ان اخذت منك فکان المقتدر بعد یزن رزقه بیده ویبعثه علی ید
خادم وقال محمد بن عبد الله القطان کنت عند محمد بن جریر فقال رجل
ابن ابی داود یقرأ علی الناس فضائل علی رضی الله عنه فقال ابن جریر تکبیرة
من حارس قلت قد قام ابن ابی داود واصحابه وکانوا خلقا کثیرا علی
ابن جریر ونسبوه الی بدعة اللفظ فصنف الرجل معتقدا حسنا سمعناه
تنصل فیه مما قیل عنه وتألم لذلك وقد کان ابو بکر من کبار الحفاظ
والائمة الاعلام حتی قال الخطیب سمعت الحافظ ابا محمد الخلال یقول

جواب شیخ از تاریخ ...

نسبت ابن ابی داود الی النصب

وقوع التشاجر بین ابن ابی داود وابن صاعد

قال علی بن عیسی الوزیر لابن ابی داود وانت شیخ زیف

قال ابن ابی داود وابن صاعد الکذاب علی رسول الله

لما قرأ ابن ابی داود فضائل علی قال ابن جریر تکبیرة من حارس

نسبت ابن ابی داود واصحابه ابن جریر الی بدعة اللفظ فصنف ابن جریر کتابا فی رده

كان ابو بكر احفظ من ابيه ابى داود روى ابن شاهين عن ابى بكر انه كتب
فى شهر عن ابى سعيد الاشج ثلثين الفا وقال ابو بكر النقاش والعهدة عليه
سمعت ابا بكر بن ابى داود يقول ان تفسيره فيه مائة الف وعشرون
الف حديث قلت ولد سنة ثلثين ومائتين ورحل به ابوه فلقى الكبار
وسمع عيسى بن حماد صاحب الليث بن سعد وطبقته وانفرد عن طائفة
قال ابو بكر احمد بن ابراهيم بن شاذان ذهب ابو بكر الى سجستان فاجتمعوا
عليه وسالوا ان يحدثهم فقال ليس معى كتاب فقالوا ابن ابى داود
وكتاب قال فاثارونى فامليت عليهم من حفظى ثلثين الف حديث فلما
قدمت قال البغداديون لعب باهل سجستان ثم فيجوا فيجا اكتروه بستة
دنانير ليكتب لهم النسخة فكتبت وجئ بها فعرضت على الحفاظ فخطأونى
فى ستة احاديث منها ثلثة رويتها كما سمعت وقال الحافظ ابو على النيسابورى
سمعت ابن ابى داود يقول حدثت باصبهان من حفظى ستة وثلثين
الف حديث الزمونى الوهم فى سبعة احاديث فلما رجعت وجدت
فى كتابى منها خمسة على ما حدثتهم قال صالح بن احمد الحافظ ابو بكر بن
ابى داود امام اهل العراق كان فى وقته ببغداد مشايخ اسند منه ولم
يبلغوا فى الالة والاتقان ما بلغ وقال ابن شاهين املى علينا ابو بكر سنين
وما رايت بيده كتابا وبعد ما عمى كان ابنه ابو معمر يقعد تحته بدرجة
وبيده كتاب فيقول له حديث كذا فيقول من حفظه حتى ياتى على المجلس
ولقد قام ابو تمام الزينبى فقال لله درك ما رايت مثلك الا ان يكون

ابراهیم الحربی فقال ابو بکر کلما کان یحفظه ابراهیم فانا احفظه وانا اعرف
الطب والنجوم وما کان یعرف فرواها ابوذر عن ابن شاهین اخبرنا ابو المعالی
العراقی انا اکمل بن ابی الازهر انا سعید بن البنا انا محمد بن محمد الهاشمی انا
محمد بن عمر الوراق من اصله ثنا عبد الله بن ابی داود ثنا عیسی بن حماد
ثنا اللیث عن سعید المقبری عن ابیه عن ابی هریرة عن رسول الله صلی الله
علیه وسلم قال ان فی الجنة شجرة یسیر الراکب فی ظلها مائة سنة اخرجه
مسلم والنسائی عن قتیبة عن اللیث مات ابو بکر فی اخر سنة ست
عشرة وثلثمائة وصلی علیه زهاء ثلثمائة الف نفس وصلوا علیه ثمانین
مرة وخلف ثمانیة اولاد وما ذکرته الا لانه هو علامه ابن حجر عسقلانی
در لسان المیزان گفته عبد الله بن سلیمان بن اشعث السجستانی ابو بکر بن
ابی داود الحافظ الثقة صاحب التصانیف وثقه الدارقطنی فقال ثقة
الا انه کثیر الخطاء فی الکلام علی الحدیث وذکره ابن عدی وقال لولا ما
شرطنا لما ذکرته الی ان قال وهو معروف بالطلب وعامة ما کتب مع
ابیه مقبول عند اصحاب الحدیث واما کلام ابیه فما ادری ای شیء تبین له
فیه ثم قال ثنا علی بن عبد الله الداهری سمعت احمد بن محمد بن عمرو کرکرة
سمعت علی بن الحسین بن الجنید سمعت ابا داود یقول ابنی عبد الله
کذاب قال ابن صاعد کفانا ما قال ابوه فیه ثم قال ابن عدی سمعت موسی
بن القاسم بن الاشیب یقول حدثنی ابو بکر سمعت ابراهیم الاصبهانی یقول
ابو بکر بن ابی داود کذاب وسمعت ابا القاسم البغوی وقد کتب الیه ابو بکر

بن ابی داود در رقعة یسأل عن لفظ حدیث بحیدہ فلما قرأ رقعته قال انت
واللہ عندی منسلخ من العلم وسمعت عبدان یقول سمعت ابا داود
السجستانی یقول ومن البلاء ان عبداللہ یطلب القضاء وسمعت محمد بن
عمرو بن ابی عاصم یقول اشهد علی محمد بن یحیی بن منده بین یدی اللہ
انه قال اشهد علی ابی بکر بن ابی داود بین یدی اللہ انه قال روی الزهری
عن عروة قال حفیت اظافیر فلان من کثرة ما کان یتسلق علی ازواج النبی
صلی اللہ علیه وسلم قلت هذا لم یسنده ابوبکر الی الزهری فهو منقطع ثم
لا یسمع قول الاعداء بعضهم فی بعض ولقد کاد ان یضرب عنق عبداللہ بکونه
حکی هذا فشد منه محمد بن عبداللہ بن حفص الهمدانی وخلصه من امیر
اصبهان ابی لیلی وکان انتدب له بعض العلویة خصما ونسب الی عبداللہ
المقالة واقام الشهادة علیها ابن منده المذکور ومحمد بن العباس الاخرم
واحمد بن علی بن الجارود فقام ابو لیلی بقتله فاتی الهمدانی وجرح الشهود ونسب
ابن منده الی العقوق ونسب الهمدانی الی انه یاکل الربا وتکلم فی الآخر یعنی
ابن حفص وکان ذا جلالة عظیمة ثم قام واخذ بید عبداللہ وخرج به
من فلک الاسد فکان یدعو له طول حیاته ویدعو علی الشهود وحکاها ابو نعیم
الحافظ قال فاستجیب له فیهم فمنهم من احترق ومنهم من خلط وفقد عقله
قال محمد بن یوسف الازرق سمعت ابن ابی داود یقول کل الناس فی حل الا من
رمانی ببغض علی بن ابی طالب رضی اللہ عنه قال ابن عدی کان فی الابتداء نسب
الی شیء من النصب فنفاه ابن الفرات من بغداد فرده علی بن عیسی فحدث

واظهر فضائل علي ثم تحنبل فصار شيخا فيهم قلت كان في النفس وقع بينه
وبين ابن صاعد وبين ابن جرير نسأل الله العافية وقال ابن شاهين اراد
الوزير علي بن عيسى ان يصلح بين ابي بكر بن ابي داود وابن صاعد فجمعهما وحضر
القاضي ابو عمر فقال الوزير لابي بكر ابو محمد بن صاعد اكبر منك فلو قمت اليه
فقال لا افعل فقال له انت شيخ زيف قال ابو بكر الشيخ الزيف كذاب على
رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال الوزير من الكذاب على رسول الله
قال ابو بكر هذا ثم قال اتظن اني اذل لاجل رزق يصل الي على يدك والله
لا اخذت من يدك شيئا ابدا وعلي مائة بدنة ان اخذت منك شيئا
فكان المقتدر بعد يزن رزقه بيده ويبعثه على يد خادم وقال محمد
بن عبيد الله القطان كنت عند محمد بن جرير فقال له رجل ابن ابي داود
يقرأ على الناس فضائل علي رضي الله عنه فقال ابن جرير تكبيرة من
حارس قلت وقد قام ابن ابي داود واصحابه كانوا خلقا كثيرا على ابن جرير
ونسبوه الى بدعة اللفظ فصنف الرجل معتقدا حسنا سمعناه تنصل فيه
مما قيل عنه وتألم لذلك وقد كان ابو بكر من كبار الحفاظ والائمة الاعلام
حتى قال الخطيب سمعت الحافظ ابا محمد الخلال كان ابو بكر احفظ من ابيه
ابي داود وروى ابن شاهين عن ابي بكر انه كتب في شهر عن ابي سعيد الاشج
ثلاثين الفا وقال ابو بكر النقاش والعهدة عليه سمعت ابا بكر بن ابي داود
يقول ان تفسيره فيه مائة الف وعشرون الف حديث قلت ولد سنة ۲۳۵
ورحل به ابوه فلقي الكبار وسمع من عيسى بن حماد صاحب الليث بن سعد

وطبقته وانفرد عن طائفة قال ابوبکر احمد بن ابراهیم بن شاذان خرج ابوبکر
الی سجستان فاجتمعوا علیه وسألوه ان یحدثهم فقال لیس معی کتاب فقالوا
انت ابن ابی داود وکتاب قال فاثاروني فامليت عليهم من حفظي ثلاثين
الف حديث فلما قدمت قال البغداديون لعب باهل سجستان ثم فيجوا فيجا
اكتروه بستة دنانير ليكتب لهم النسخة فكتبت وجئ بها فعرضت على
الحفاظ فخطأوني في ستة احاديث منها ثلثة رويتها كما سمعت وقال الحافظ
ابو علي النيسابوري سمعت ابن ابي داود يقول حدثت باصبهان من حفظي ستة
وثلاثين الف حديث الزموني الوهم في سبعة احاديث فلما رجعت وجدت
في كتابي خمسة فيها على ما حدثتهم قال صالح بن احمد الحافظ ابوبكر بن ابي داود
امام العراق كان في وقته ببغداد مشايخ اسند منه ولم يبلغوا في الآلة
والاتقان ما بلغ وقال ابن شاهين املى علينا ابوبكر سنين وما رايت بيده
كتابا وبعد ما عمي كان ابنه ابو معمر يقعد تحته بدرجة كتاب فيقول حدث
كذا فيقول من حفظه حتى يأتي على المجلس ولقد قام ابو تمام الزينبي فقال له
لله درك ما رايت مثلك الا ان يكون ابراهيم الحربي فقال ابوبكر كلما كان
يحفظ ابراهيم فانا احفظه وانا اعرف النسب والنجوم وما كان يعرف واها
ابو ذر عن ابن شاهين اخبرنا ابو المعالي العراقي انا اكمل بن ابي الازهر انا سعيد بن
البناء انا محمد بن محمد الهاشمي انا محمد بن عمر الوراق من اصله ثنا عبد الله بن
ابي داود ثنا عيسى بن حماد ثنا الليث عن سعيد المقبري عن ابيه عن ابي
هريرة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ان في الجنة شجرة يسير الراكب

جواب طعن ابن [illegible]

فی ظلها مائة سنة اخرجه مسلم والنسائی عن قتیبة عن اللیث مات ابوبکر
فی آخر سنة ۳۱۶ وصلی علیه زهاء ثلاثمائة الف نفس وصلوا علیه ثمانین مرة
وخلف ثمانیة اولاد وانما ذکرته لانزهه انتهی وقال الخلیلی حافظ امام
وقته عالم متفق علیه احتج به من صنف الصحیح ابو علی النیسابوری وابن
حمزة الاصبهانی وکان یقال ائمة ثلاثة فی زمن واحد ابن ابی داود وابن
خزیمة وابن ابی حاتم انتهی واز لطائف امور این ست که علامه ذهبی گو درین عبارت
سیر النبلا برای تبریه وتنزیه وحمایت ابن ابی داود تشمیر ذیل اغار نهاده وداد اختراع
مهملات داده لکن بعد ازان درهمین کتاب سیر النبلا در اواخر ترجمه ابن ابی داود
بعد نقل بعض هفواتش دست از تایید وتصویب وحمایت او برداشته ناچار اعتراف
بشناعت خرافت او ساخته پس باید دانست که از تعصبات فاحشه واغراقات شنیعه
ابن ابی داود که دلالت صریحه دارد بر کثرت مجازفت وعدوان وفقدان تثبت
وعدم مراعات داب اسلام وایمان وانحراف او از جاده سویه اعتراف بفضائل
علویه وبعد او از مقام نقد وتحقیق احادیث نبویه آنست که بجواب علی بن عبد الله
الداهری که سوال از حدیث طیر کرده گفته که اگر صحیح باشد حدیث طیر پس نبوت نبی
صلی الله علیه وآله وسلم باطل ست زیرا که راوی حدیث طیر حکایت کرده از حاجب
نبی خیانت را وحاجب نبی خائن نمی باشد وشناعت وفظاعت این تجسر وتهور
وکمال سماجت این تقول وتکبر نهایت ظاهر وباهر ست وعلامه ذهبی بعد ذکر
این خرافت افاده کرده که این عبارت ردیه وکلام نحس ست چنانچه در سیر النبلا گفته
قال ابو احمد بن عدی سمعت علی بن عبد الله الداهری یقول سألت

ص ۶۲۰ [illegible] جلد سابع
ترجمه ابن ابی داود من الطبقة الخامسة عشر

ابن ابی داود عن حدیث الطیر فقال ان صحّ حدیث الطیر فنبوّة النبی صلی اللّه
علیه وسلم باطل لانه حکی عن حاجب النبی صلی الله علیه وسلم خیانة
یعنی انسا وحاجب النبی صلی الله علیه وسلم لا یکون خائنًا قلت هذه
عبارة ردیة وکلام نحس بل نبوّة محمد صلی الله علیه وسلم حق قطعی
ان صح خبر الطیر وان لم یصح وما وجه الارتباط هذا انس قد خدم النبی
صلی الله علیه وسلم قبل ان یحتلم وقبل جریان القلم فیجوز ان یکون
قصة الطائر فی تلك المدة فرضنا انه کان محتلما ما هو بمعصوم
من الخیانة بل فعل هذه الخیانة الخفیفة متاولا ثم انه حبس علیا
عن الدخول کما قیل فکان ماذا والدعوة النبویة قد نفذت واستجیبت
فلو حبسه اوردّه مرات ما بقی یتصور ان یدخل ویاکل مع المصطفی
سواه اللّهم الا ان یکون النبی صلی الله علیه وسلم قصد بقوله ائتنی
باحب خلقك الیك یاکل معی عددا من الخیار یصدق علی مجموعهم
انهم احب الناس الی الله کما یصح قولنا احب الخلق الی الله الصالحون فیقال
فمن احبّهم الی الله فنقول الصدیقون والانبیاء فیقال فمن احب الانبیاء
کلهم الی الله تعالی فنقول محمد وابراهیم وموسی والخطب فی ذلك یسیر
وابو لبابة مع جلالته بدت منه خیانة حیث اشار لبنی قریظة
الی خیانة وتاب الله علیه وحاطب بدت منه خیانة فکاتب قریشا
بامر یخفی به نبی الله صلی الله علیه وسلم من غزوهم وغفر الله لحاطب
مع عظم فعله رضی الله عنه وحدیث الطیر علی ضعفه فله طرق

قال ابن ابی داود ان صح حدیث الطیر فنبوة النبی باطل ... الذهبی بان هذه عبارة ردیة وکلام نحس

[illegible]

حجة وقد افردتها فی جزء ولم یثبت ولا انا بالمعتقد بطلانه وقد اخطأ
ابن ابی داود فی عبارته وقوله وله علی خطائه اجر واحد ولیس من
شرط الثقة ان لا یخطی ولا یغلط ولا یسهو والرجل فمن کبار علماء الاسلام
ومن اوثق الحفاظ رحمه الله تعالی قال ابنه عبد الاعلی توفی ابی وله ست
وثمانون سنة واشهر و از افادات دیگر ائمه کبار حضرات سنیه هم بوضوح می پیوندد
که ابن ابی داود از جمله کاذبان و مفتریان بر سرور انس و جان علیه و آله آلاف
التحیات من الرب المنان بوده و آیة واهیة اطم من ذلک تفصیلش آنکه ابن الجوزی
افاده کرده که ابن ابی داود حدیث موضوع را که در فضائل سور مرویست در کتاب
فضائل قرآن تفریق کرده و در اول هر سوره فضیلت آن ازین حدیث موضوع
و مکذوب آورده و باوصفیکه میدانست که این حدیث دروغ و بهتان ست لیکن
عادت جمهور همین ست که تنفیق احادیث خود میکنند اگرچه با کاذیب و اباطیل باشد
و اینمعنی قبیحست زیراکه جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم فرموده است
که هر که روایت کند از من حدیثی که او دانسته باشد که آن کذبست پس او یکی از
کاذبین ست قال ابن الجوزی فی کتاب الموضوعات بعد ذکره الحدیث
الطویل فی فضائل سور الفرقان وانما عجبت من ابی بکر بن ابی داود
کیف فرقه یعنی هذا الحدیث علی کتابه الذی صنفه فی فضائل القرآن
وهو یعلم انه حدیث محال ولکن شره بذلک جمهور المحدثین فان من
عادتهم تنفیق حدیثهم ولو بالبواطیل وهذا قبیح منهم لانه قد صح
عن رسول الله صلی الله علیه وسلم انه قال من حدث عنی بحدیث

ص ۳۳ جلد اول
119
باب فی فضائل السور من ابواب
متعلق بالقرآن من کتاب العلم

تعجب ابن الجوزی من ابن ابی داود و افاده
ان ابن ابی داود فرق الحدیث الموضوع
علی کتابه و ان هذا قبیح

افاد ابن الجوزی انه شره جمهور
المحدثین بتنفیق احادیثهم ولو
بالبواطیل

یری انه کذب فهو احد الکاذبین انتهی و عبد الرحمن بن کمال الدین سیوطی هم در لآلی
مصنوعه عبارت ابن الجوزی وارد کرده لیکن از غایت استحیا و حفظ ناموس ائمه خویش
عبارت اخیر را ساقط نموده که آن مصرحست باینکه جمهور محدثین بهمین بلیه گرفتارند
یعنی تنفیق احادیث خود باباطیل و اکاذیب میکنند و این فعل ایشان بغایت
قبیحست که موجب دخول ایشان در زمرهٔ ارباب کذب و افترا است کما هو منطوق الحدیث
عبارت سیوطی در لآلی مصنوعه نقلا عن ابن الجوزی انه قال و انما عجبت من ابی بکر
بن ابی داود کیف اورده فی کتابه الذی صنفه فی فضائل القرآن و هو
یعلم انه حدیث محال مصنوع بلا شك و لکن اما حمله علی ذلك الشره انتهی
و گو سیوطی آخر عبارت ابن الجوزی را که مشتمل بر تفضیح و تقبیح شان جمهور محدثین است
و منطوی است بر تصریح باینکه روایت نمودن ایشان موضوعات را موجب دخول
ایشان در زمرهٔ مفتریان است حذف کرده لیکن هر قدر که آورده آنهم در قدح و جرح
ابن ابی داود کافی است زیرا که از آن اینقدر ثابت میشود که ابن ابی داود با وصف
علم بوضع و اختلاق اینحدیث روایت آن کرده و در کتاب خود آنرا متفرق ساخته
و شناعت این فعل بر ادنی متتبع مستور نیست احتیاج بتصریح ابن الجوزی و اخفای
سیوطی نیست در بسیاری از احادیث مذمت و شناعت روایت اکاذیب وارد گردیده
و علمایان تصریح کرده اند مسلم در صحیح خود گفته و دلت السنة علی نفی روایة المنکر
من الاخبار کنحو دلالة القرآن علی نفی خبر الفاسق و هو الاثر المشهور عن
رسول الله صلی الله علیه و سلم من حدث عنی بحدیث یری انه کذب فهو
احد الکاذبین و ایضا فیه عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم

کتاب فضائل القرآن ص 340

شروع کتاب ص 9
من حدث عنی بحدیث یری انه کذب فهو احد الکاذبین

کفی بالمرء کذبا ان یحدث بکل ما سمع انتهی و یحیی بن شرف نووی در منهاج شرح صحیح مسلم بن الحجاج در بیان فوائد من کذب علی متعمدا فلیتبوا مقعده من النار گفته فیه تحریم روایة الحدیث الموضوع علی من عرف کونه موضوعا او غلب علی ظنه وضعه فمن روی حدیثا علم او ظن وضعه ولم یبین حال راویه او وضعه فهو داخل فی هذا الوعید مندرج فی جملة الکاذبین علی رسول الله صلی الله علیه وسلم ویدل علیه ایضا الحدیث السابق من حدث عنی بحدیث یری انه کذب فهو احد الکاذبین اما ع ز قدح حدیث الغدیر الی ابی حاتم فان ثبت ذلک بدلیل حاتم وبرهان جازم فهو دلیل علی ان اباحاتم فی جنب الله آثم وهو لاصل الحق خادم ولاس الورع جازم ولحبل التقی جاذم ولآثار النقد والانصاف راسم وفی فیافی العصبیة والعضیهة هائم وفی غیاهب العناد واللجاج نائم وعلی الانکار والبغض دائم ولاشاعة الکذب والبهت رائم وعلاوه برین افراط وتعنت ومبالغه وتشدد وتعمق ابی حاتم در جرح وقدح رجال معروف ومشهور ومسلم اکابر محققین واجله صدور ست چنانچه علامه ذهبی که تقی الدین ابو بکر بن احمد بن قاضی شهبه در طبقات شافعیه بترجمه او گفته محمد بن احمد بن عثمان بن قایماز الامام العلامة الحافظ المقرئ المورخ شیخ الاسلام ابو عبد الله الترکمانی الفارقی للدمشقی المعروف بالذهبی ولد فی ربیع الآخر سنة ثلث وسبعین بتقدیم السین وستمائة واجاز له طائفة وطلب وله ثمان عشرة سنة وسمع

ببلاد کثیرة من خلائق یزیدون علی الف وماتین واخذ الفقه عن المشایخ کمال الدین الزملکانی وبرهان الدین الفزاری قاضی شهبة وغیرهم وقرأ القرآت واتقنها وشارک فی بقیة العلوم واقبل علی صناعة الحدیث فاتقنها وتخرج به حفاظ العصر وصنف التصانیف الکثیرة المشهورة مع الدین المتین والورع والزهد وباشر مشیخة ام الصالح وغیرها واراد ان یلی بعد موت المزی دار الحدیث الاشرفیة فلم یمکن من ذلک لفقد شرط الوقف فی اعتقاد الشیخ فیه قال السبکی محدث العصر وخاتم الحفاظ القائم باعباء هذه الصناعة وحامل رایة اهل السنة والجماعة امام اهل عصره حفظا واتقانا وفرد الدهر الذی یذعن له اهل عصره ویقولون لا ننکر انک احفظنا واتقانا وشیخنا واستاذنا ومخرجنا وهو علی الخصوص شیخی ومعتمدی وله علی من الجمیل ما اجمل وجهی وملأ یدی جزاه الله عنی افضل الجزاء وجعل حظه من غرفات الجنان موفر الاجزاء توفی فی ذی القعدة سنة ثمان واربعین وسبعمائة ودفن بباب الصغیر و کتاب سیر النبلاء بترجمۂ ابو حاتم گفته اذا وثق ابو حاتم رجلا فتمسک بقوله فانه لا یوثق الا رجلا صحیح الحدیث واذا لین رجلا او قال فیه لا یحتج به فتوقف حتی تری ما قال غیره فیه فان وثقه احد فلا تبن علی تجریح ابی حاتم فانه متعنت فی الرجال قد قال فی طائفة من رجال الصحاح لیس بحجة لیس بقوی او نحو ذلک ازین عبارت ظاهرست که تلیین و تضعیف وقدح وجرح ابو حاتم قابل اعتبار و اعتماد ولائق رکون و استناد نیست که حضرت او متعنت فی الرجال

(حاشیہ: ص ۴۳۳ جلد ثانی ترجمۂ ابی حاتم محمد بن ادریس بن المنذر من الطبقة الخامسة عشرة)

وسفرط و مبالغ در قدح ارباب کمال ست که لسان طعن در طائفه از رجال صحاح کشوده
و در حقیقت خود را نزد اهل تحقیق و تنقید مطعون نموده و نیز ذهبی اکتفا بر اظهار بعد
ابی حاتم از تحقیق و تنقید و حرمان از توفیق و تسدید و ابتلای او بتعنّت و تشدید
بذکر این عبارت در ترجمهٔ ان محدّث وحید نکرده در مقام دیگر هم ازهمین کتاب
مستطاب عمدة الاحبار از اعتماد واعتبار نموده چنانچه در سیر النبلا بترجمهٔ ابو زرعه رازی
گفته یعجبنی کثیرا کلام ابی زرعة فی الجرح والتعدیل یبین علیه الورع
والخبرة بخلاف رفیقه ابی حاتم فانه جرّاح ازین عبارت واضح ست که ذهبی
ابی حاتم را در جرح و تعدیل بخلاف عدیل او ابی زرعه واهی نماید و کلام ابو حاتم درین باب
پسند نمی کند و قابل قبول و لائق التفات نمی داند بلکه آنرا از پایه ورع و خبرت ساقط
می گرداند و تصریح می نماید که ابو حاتم جرّاح ست یعنی کثیر الجراح ست بلا دلیل و نیز
ذهبی در میزان الاعتدال گفته ابراهیم بن خالد ابو ثور الکلبی احد الفقهاء
الاعلام وثقه النسائی والناس واما ابو حاتم فتعنّت وقال یتکلم بالرای
فیخطی ویصیب لیس محله محل المستمعین فی الحدیث فهذا غلو من ابی حاتم
سامحه الله وقد سمع ابو ثور من سفین بن عیینة وتفقّه علی الشافعی
وغیره وقد روی عن احمد بن حنبل قال هو عندی فی مسلاخ سفین
الثوری قلت مات سنة اربعین ومائتین ببغداد وقد شاخ وسابقا
شنیدی که حضرت ابو حاتم بخاری را بقدح و جرح فضیح نواخته ست و او را از جمله
ثقات ومعتمدین وعلماء متدینین خارج ساخته پس بکمال عجب ست که حضرت
رازی قدح ابو حاتم را در حدیث غدیر بکمال افتخار و ابتهاج روبروی اهل حق

ص ۵۵۹ / ۴۷۹ مجلد سابع
ترجمهٔ ابی زرعة الرازی

افاد الذهبی فی سیر النبلاء ان ابا حاتم جرّاح و هو بخلاف ابی زرعة الذی یبین علیه الورع والخبرة

ص ۴۰۳
حرف الالف

تصریح ذهبی در میزان بغلو ابی حاتم

سلاخ فی حدیث عائشة ما رأیت امرأة احبّ الیّ من ان اکون فی مسلاخها من سودة کانها تمنّت ان تکون فی مثل هدیها وطریقتها ومسلاخ الحیة جلدها ۱۲ نهایة اللغة

پیش می کند و قدح او را در بخاری بخیال آورده از ذکر بخاری بمقابله او هم استحیا
نمی نماید و نزد معتقدین بخاری قدح و جرح او و اسارت ادب او از اکبر کبائر فاحشه
و افحش شنائع عظیمه است تا آنکه ابو عمرو احمد خفاف بمزید اهانت و استخفاف
بر کسیکه چیزی در حق بخاری گوید هزار لعنت چه جای یک لعنت روان ساخته قادح
و جارح بخاری را بزمره ملاحده و کفار حسب افادات ائمه کبار سنیه انداخته
عبد الوهاب بن علی بن عبد الکافی بن علی بن تمام السبکی ابو نصر تاج الدین بن
تقی الدین در طبقات شافعیه گفته و قال ابو عمرو احمد بن نصر الخفاف محمد بن
اسمعیل اعلم بالحدیث من اسحاق بن راهویه و احمد بن حنبل و غیرهما
بعشرین درجة و من قال فیه شیئا فمنی علیه الف لعنة ثم قال ثنا
محمد بن اسمعیل التقی النقی العالم الذی لم ار مثله و نیز ابو حاتم جسارت بر قبح
شنیعه و خیانت فضیحه نموده کتاب تاریخ بخاری را بطرف خود منسوب ساخته
چنانچه علامه تاج الدین سبکی در طبقات شافعیه گفته و قال ابو حامد الحاکم
فی الکنی عبد الله ابن الدیلمی ابو بسر و قال البخاری و مسلم ابو بشر بشین
معجمة قال الحاکم و کلاهما اخطئا فی علمی انما هو ابو بسر و خلیق ان یکون
محمد بن اسمعیل مع جلالته و معرفته بالحدیث اشتبه علیه فلما نقله
مسلم من کتابه تابعه علی زلته و من تامل کتاب مسلم فی الاسماء و الکنی
علم انه منقول من کتاب محمد بن اسمعیل حذو القذة بالقذة حتی لا یزید
علیه فیه الا ما یسهل عده و تجلد فی نقله حق الجلادة اذ لم ینسبه الی قائله
و کتاب محمد بن اسمعیل فی التاریخ کتاب لم یسبق الیه و من الف بعده شیئا

ص ۱۸۴ نصف اول
۳۰۰
ترجمة محمد بن اسمعیل البخاری من المحدثین من الطبقة الثانیة

من التاریخ او الاسماء او الکنی لم یستغن عنه فمنهم من نسبه الی نفسه مثل
ابی زرعة وابی حاتم ومسلم ومنهم من حکاه عنه فالله یرحمه فانه الذی
اصّل الاصول وظاهرست که سرقه و خیانت و اخفای فضل محسن و معلّم خیر نهایت قبیح
وشنیع واثم عظیم وجرم فخیم ست علّامه سالم بن محمد السنهوری که از اجلّهٔ محدثین اعلام
واماثل فقهای فخام سنیه است و فضائل و محامد او از کتاب الاسانید علّامه ابومهدی عیسی
بن محمد المالکی و خلاصة الاثر محمد امین بن فضل الله محبّی ظاهرست در کتاب تیسیر الملک
الجلیل لجمع الشروح وحواشی الشیخ خلیل که نسخه آن بخط عرب پیش عبد ذلیل حاضرست
گفته والزم العزو غالبا الا فیما انقله من شروح الشیخ بهرام والتوضیح وابن
عبد السلام وابن عرفة فلا اعزوها غالبا الا ما کان غریبا او ذکره فی غیر
موضعه او لغرض من الاغراض وقد ذکر ابن جماعة الشافعی فی منسکه الکبیر
انه صحّ عن سفیان الثوری انه قال ان نسبة الفائدة الی مفیدها من الصدق
فی العلم وشکره فان السکوت عن ذلک من الکذب فی العلم وکفره ازین عبارت
سراسر افادت واضح است که حسب ارشاد سفیان ثوری نسبت فائده بمفید آن از جمله
صدق در علم و شکران ست و سکوت از نسبت فائده بمفید آن از جمله کذب در علم
وکفر علم ست پس هرگاه سکوت از نسبت فائده واحده هم بمفید آن کذب در علم
وکفر آن باشد استراق و انتحال تمام کتاب و نسبت آن بخود در افضح مراتب کذب
وکفر باشد و نیز باید دانست که سیوطی در اشباه و نظائر ذکر کرده که عضد الدین
استفتای بخدمت علمای عصر خود نوشته که صورتش این ست یا ادلاء الهدی
ومصابیح الدجی حیاکم الله وبیاکم والهمنا الحق بتحقیقه وایاکم ها انا من

ذکر السبکی فی الطبقات ان ابا زرعة وابا حاتم ومسلما انتهبوا کتاب البخاری فی التاریخ الی انفسهم

ص ۳۴ شرح خطبه

قال سفیان الثوری ان نسبة الفائدة الی مفیدها من الصدق فی العلم وشکره والسکوت عنه من الکذب فی العلم وکفره

استفتای عضد الدین از علمای عصر خود در باب ...

منور کم مقتبس من بضوء نارکم للهدی ملتمس تمکنتن بالقصور لا تمکنتن ذو غرور یلتشد باطلق لسان وارق جنان سوالا اقل لسکان وادی الحمی هنیئا لکم فی الجنان الخلود افیضوا علینا من الماء فیضا فنحن عطاش وانتم ورود فقد استبهم قول صاحب الکشاف افیضت علیه سجال الالطاف من مثله متعلق بسورة صفة لها ای بسورة کائنة من مثله والضمیر لما نزلنا اولعبدنا ویجوز ان یتعلق بقوله فاتوا والضمیر للعبد حیث جوز فی الوجه الاول کون الضمیر لما نزلنا تصریحا وحظره فی الوجه الثانی تلویحا فلیت شعری ما الفرق بین فاتوا بسورة کائنة من مثل ما نزلنا وفاتوا من مثل ما نزلنا بسورة وهل ثم حکمة خفیة او نکتة معنویة او هو تحکم بحت وهذا مستبعد من مثله فان رایتم کشف الریبة واماطة الشبهة والانعام بالجواب اثبتم باجزل الاجور والثواب و فخر الدین جاربردی جوابے معقد برای ان نوشته و عضد الدین بجواب آن گفته اقول واعوذ بالله من الخطاء والخطل واستعفیه عن العثار والزلل الکلام علی هذا الجواب من وجوه الاول انه کلام تمجه الاسماع وتنفر عنه الطباع ککلمات المبرسم غیر منظوم وکهذیان المحموم لیس له مفهوم کم عرض علی ذی طبع سلیم وذهن مستقیم فلم یفهم معناه ولم یعلم مؤداه وکفی دلیلا بینی وبینک کل من له حظ من العربیة وذکاء مامع الممارسة لشطر من الفنون الادبیة الثانی لما اجمل الاستفهام لشدة الابهام فسره بما لا یدل علیه بمطابقة ولا بتضمن ولا بالتزام وحاصله ان ثبوت احد الامرین ههنا محقق وانما التردد فی التعیین تحقیق بان یسئال بالهمزة مع ام دون هل مع او فانه سوال عن اصل الثبوت

حیث قال فی الوجه الثانی سجال الالطاف
من عضد الدین الایجی
ذکر سوال صاحب الکشاف
ذکر جواب عضد الدین الایجی بجواب جاربردی
بجواب سوال

و ابراهیم ولد فخر الدین جاربردی رسالهٔ بجواب عضد الدین نوشته که دران گفته قوله ان
قولك حاصله ان ثبوت احد الامرین ههنا متحقق وانما التردد فی التعیین فحقیق
ان یسأل فیه بالهمزة مع ام دون هل مع او فانه سوال عن اصل الثبوت
یوهم انك الذی استنبطت هذا المعنی من کلامه وفهمته منه ولیس
کذلك بل لما بلغك هذا الجواب فبقیت حائرا ملیًّا لا تفهم مراده ولا تعرف
معناه وکنت تعرضه علی من زعمت انهم کانوا ذا طبع سلیم و فهم
مستقیم فما فهموا معناه وما عثروا علی مراده فصرت ضحکة للضاحکین
وسخرة للساخرین فلما حال الحول وانتشر القول جاء ذلك الامام الالمعی
اعنی الشیخ امین الدین حاجی ددا وتمثل بین یدی والدی وقال کما قلت ؎
افیضوا علینا من الماء فیضا فنحن عطاش وانتم ورود فقرأ علیه قرأة
تحقیق واتقان وتدقیق فلما کشف الوالد له الغطاء ظهر له ان کلامك
کسراب بقیعة یحسبه الظمآن ماء فجاء الیك وافرغ فی صماخیك واقر
عینیك فکان من الواجب علیك ان تقول حاصله کذا علی ما فهمته
من بعض تلامذته لئلا یکون انتحالا فان ذلك خیانة والله لا یحب
الخائنین فان کابرت وجعلتنی من المدعین فقلت فأت به ان کنت
من الصادقین فقلت اما بالنسبة الی الآخرة فکفی بالله شهیدا بیننا
وبینکم واما بالنسبة الی الدنیا ففضلاء التبریزیین فانهم عالمون
بالحال عارفون بالامر علی هذا المنوال ولهذا ما وسعك ان تکتب هذه
الهذیانات وانت فی تبریز مخافة ان تصیر هزأة للساخرین وضحکة

للناظرین بل لما انتقلت الی اهل بلد لا یدرون ما الصحیح تکلمت بکل قبیح لکن وقعت
فیما خفت منه از این عبارت واضحست که پسر جاربردی بندای جهودی جار زده بانکه
بر عضد الدین واجب بود که در ذکر حاصل کلام جاربردی حواله ان ببعض تلامذه
او می کرد و بعدم نسبت عضد الدین این حواله را انتحال مذموم و خیانت ملوم و موجب نسبت
دخول در زمره خائنین غیر محبوبین و ولوج در جماعت مردودین درگاه رب العالمین
پس هرگاه عضد الدین بمحض آنکه در ذکر حاصل کلام جاربردی نسبت آن بمفید آن
ننموده مستحق این تشنیع شنیع و اهانت فظیع باشد بلا ریب ابو حاتم بسبب انتحال
تمام کتاب بخاری واصل اسفل درکات سعیر و مستحق کمال تشنیع و تعییر باشد
و علاوه برین همه عبد الرحمن پسر ابو حاتم که از اجله اساطین و اکابر محققین متقدمین سنیه است
و نبذی از فضائل عظیمه و مناقب فخیمه او سابقا شنیدی روایت کرده که آیه بلّغ
ما انزل الیک من ربک روز غدیر خم در باب جناب علی بن ابی طالب علیه السلام
نازل شده پس اگر ابو حاتم بالفرض جسارت برد و قدح حدیث غدیر کرده باشد خرافت او
بافاده فرزند ارجمندش مردود و نامقبول و مورد طعن و تشنیع ارباب عقول خواهد بود
و هرگاه این خرافتش را سلیل نبیل ابو حاتم بسمع اصغا جا نداده باشد دیگری چگونه
بآن التفات نماید علامه عبد الرحمن بن کمال الدین سیوطی در درّ منثور گفته اخرج
ابن ابی حاتم و ابن مردویه و ابن عساکر عن ابی سعید الخدری قال نزلت
هذه الآیة یا ایها الرسول بلغ ما انزل الیک من ربک علی رسول الله صلعم
یوم غدیر خم فی علی بن طالب پس از غرائب الطاف الهیه و تاییدات ربانیه
آنست که چنانچه قدح و جرح جاحظ و ابن ابی داود و ابو حاتم از افادات اساطین سنیه

ثابت گردانیدم همچنان بطلان قدح و جرح اینها در حدیث غدیر ان ثبت عنهم یا از خود بعض ایشان و یا از پدر بعض ایشان و یا از پسر بعض ایشان مبرهن نمودم ولله الحمد علی ذلک حمدا جمیلا و آخرین هم لطیفه تر آنست که رازی بعد این جد و جهد و کد و کاوش در رد این حدیث شریف من حیث لا یشعر خرافات سابقه خود را باطل نموده که اعتراف کرده بانکه مخالفین شیعه احتجاج بحدیث غدیر بر فضیلت جناب امیر المومنین علیه السلام می نمایند حیث قال ثم ان سلمنا صحة اصل الحدیث ولکن لا نسلم صحة تلک المقدمة وهی قوله علیه السلام اولی بکم من انفسکم بیانه ان الطرق التی ذکرتموها فی تصحیح اصل الحدیث لم یوجد فیها هذه المقدمة فان اکثر من یروی اصل الحدیث لم یرو تلک المقدمة فلا یمکن دعوی التواتر فیها ولا یمکن ایضا دعوی اطباق الامة علی قبولها لان من خالف الشیعة انما یروون اصل الحدیث للاحتجاج به علی فضیلة علی رضی الله عنه ولا یروون هذه المقدمة ازین عبارت ظاهرست که مخالفین شیعه اصل حدیث غدیر را برای احتجاج بر فضیلت جناب امیر المومنین علیه السلام روایت میکنند پس اعتماد مخالفین شیعه که مراد ازان حضرات اهلسنت اند بر حدیث غدیر و احتجاج و استدلال شان باین حدیث شریف بر فضیلت جناب امیر المومنین علیه السلام باعتراف خود رازی ثابت گردید و واضح شد که رد و ابطال این حدیث شریف که از ثلثه منحوسه نقل کرده حسب افاده خود رازی هم نزد اهلسنت باطل و واهی ست ولله الحمد علی ذلک و نیز رازی در نهایة العقول در ذکر حدیث غدیر گفته وتارة یصححونه من وجهین الاول ان الامة اجمعت علی صحة هذا الحدیث فیکون صحیحا وانما قلنا ان الامة اجمعت

نهایة العقول ص ۲۲۳/۲۷۴ الطریقة الثانیة لهم التمسک بقوله علیه السلام یوم الغدیر من المسئلة التاسعة فی الاعتراض علی النصوص الخفیة التی یتمسکون بها فی امامة امیر المومنین من الاصل العشرین فی الامامة من الکتاب

افاد الرازی ان من خالف الشیعة انما یروون حدیث الغدیر للاحتجاج به علی فضیلة علی

ص ۲۹۱/۲۷۴ نشان سابق

حديث اول حديث غدير

على صحته لان الشيعة يثبتون به امامته وسائر الفرق يثبتون به فضيلته وليس فى الامة احد انكره او رده واذا اثبته الامة باسرها وجب ان يكون صحيحا

در مقام جواب اين وجه گفته واما الوجه الاول مما استدلوا به فقول الامة اجمعت على جعله من اخبار الاحاد او اخبار التواتر وجعله من اخبار التواتر ممنوع فلم قلتم ان ذلك يدل على القطع بصحته بيانه ان اكثر الامة يجعلونه من اخبار الاحاد والمعنى بجعله من اخبار الاحاد انهم يعتقدون ان صحته مظنونة لا معلومة وليس كل ما لا تكون صحته يقينية للامة فانهم لا يقبلونها بل اكثر الاخبار التى قبلوها وعملوا بها واجتهدوا فى معرفة معانيها غير مقطوعة الصحة انتهى از اين عبارت ظاهر است كه اكثر امت حديث غدير را قبول كرده اند و اعتقاد صحت نكرده اند آنرا گو اين صحت مظنونه باشد و نيز اين خبر مثل اكثر اخبارست كه امت آنرا قبول كرده و عمل بآن نموده و اجتهاد در معرفت معانى آن بكار برده پس بحمد الله حسب افاده خود رازى بنهايت قريب است باين قادح جرح و قاصم ظهر متعنت عنادر و قدح و جرح ثلثه مردود و باطل و از حليه صحت عاطل باشد كه خلاف اعتقاد اكثر امت و اتباع غير سبيل مومنين و عين بدعت ست و نيز فخر رازى در اربعين فى اصول الدين گفته واما الشبهة الثانية عشر وهى التمسك بقوله عليه السلام من كنت مولاه فعلى مولاه فجوابها من وجوه الاول انه خبر واحد قوله الامة اتفقت على صحته لان منهم من تمسك به فى فضل على ومنهم من تمسك به فى امامته قلنا ندعى ان كل الامة قبلوه قبول القطع او قبول الظن الاول ممنوع وهو نفس المطلوب والثانى مسلم ولا ينفعكم فى مطلوبكم

نهاية العقول ص ٢٦٢

مفاد الرازى فى نهاية العقول ان اعتقاد اكثر الامة صحة حديث الغدير ويقبولهم له

ص الفصل الرابع فى اقامة الدلالة على الامام الحق بعد رسول الله من المسالة التاسعة والثلثين فى الامامة

تسليم الرازى فى الاربعين اتفاق الامة على صحة حديث الغدير وقبولهم له

[illegible]

اینہم بیان شد و صحت کہ فخر رازی قبول کردہ است بالاتفاق و الاجماع حدیث غدیر را
ولو کان القبول قبول ظن قبول کردہ و تکلم کردہ بہ چنین قدح و جرح این حدیث شریف کہ
بر ذکر آن در نہایة العقول از مزید غفول و ذہول جسارت کردہ حسب این افادہ اربعین
و ہم افادہ مکررہ نہایة العقول کہ قریب بہمین قدح و جرح در بحث واحد وارد کردہ
مردود و مقدوح باشد و نیز بعنایت الٰہی بطلان این قدح و جرح از افادہ خود رازی
تحریر در تفسیر کبیر ظاہر ست کہ نزول آیہ یا ایہا الرسول بلغ ما انزل الیک من ربک
در فضل جناب امیر المومنین علیہ السلام و ارشاد فرمودن جناب رسالتماب صلی اللہ
علیہ و آلہ وسلم حدیث غدیر را بعد نزول این آیہ کریمہ و تہنیت حضرت ابن خطاب جناب
امیر المومنین علیہ السلام را بولایت آنحضرت او را و ہر مومن و مومنہ نقل کردہ و تصریح
نمودہ کہ این قول ابن عباس و براء بن عازب و محمد بن علی یعنی حضرت امام محمد باقر
علیہ السلام ہست و ہذہ عبارة الرازی فی تعدید الاقوال فی شان نزول آیة
یا ایہا الرسول بلغ ما انزل الیک الآیة العاشر نزلت ہذہ الآیة فی فضل علی ع
ولما نزلت ہذہ الآیة اخذ بیدہ وقال من کنت مولاہ فعلی مولاہ اللہم وال
من والاہ و عاد من عاداہ فلقیہ عمر رض فقال ہنیئا لک یا ابن ابی طالب اصبحت
مولای و مولی کل مومن و مومنة و ہو قول ابن عباس و البراء بن عازب و محمد
بن علی ہرگاہ حسب افادہ رازی بقول ابن عباس و براء بن عازب و ارشاد حضرت
امام محمد باقر علیہ السلام حدیث غدیر ثابت گردد بلکہ نزول آیہ کریمہ ہم درین باب نزد این
حضرات محقق باشد و تہنیت خلافتماب بمولایت آنحضرت کہ ہم مثبت اصل حدیث
و ہم کاشف حجاب شبہات منکرین دلالت حدیث بر مطلوب ست با آن ضمیمہ گردد

ص
المسئلة ... فی ... الآیة من تفسیر سورة یا ایہا الرسول بلغ ما انزل الیک الآیة من سورة المائدة من الجزء السادس

افاد الرازی فی التفسیر ان نزول آیة بلغ ما انزل الیک فی واقعة الغدیر قول ابن عباس و البراء بن عازب و محمد بن علی یعنی الباقر علیہ السلام

کمال شناعت و فظاعت جسارت و خسارت رازی در ایراد این قدح و جرح ثابت شود
یخربون بیوتهم بایدیهم و از قدح و جرح حدیث غدیر عجیب تر است آنچه رازی در ذکر
استدلال بر ابطال آن از قادحین مقدوحین نقل کرده کاش صرف بر نقل قدح و جرح
اکتفا میفرمود که ناظرین غیر ماهرین را حقیقت حال منکشف نمیشد و گمان میکردند که
شاید در دست قادحین مقدوحین صورت دلیلی باشد که بسبب آن بر ابطال این حدیث
شریف جسارت کرده باشند لیکن از نقل وجه ابطال پرده از روی کار افتاد و زیاده
دانشمندی قادحین حدیث شریف ظاهر گردید که باوصف تعصب و ناحق کوشی از
زمره فضلا و علما بل عقلا هم خارج اند و از دیگران چندان تعجب نیست که کار ایشان محض سبت
که بجای خویش هفوات غریبه می زنند و خرافات عجیبه سر میدهند لیکن کمال
عجب از رازی است که با آن تبحر و امعان و علو مقام و رفعت شان چنین هفوات واهیه
در مقابله شیعه ذکر میکند و با آن دم مباهات میزند اما قدح اول پس بغایت لغو و واهی است
و ناشی از سر عناد و گمراهی اولا این حدیث مروی بطرق اهل سنت بر شیعه چه قسم حجت
خواهد شد می باید که اولا روایت نمودن شیعه این حدیث را بطریقیکه لائق التفات باشد
ثابت کنند بعد آن باستدلال از آن دست زنند و ثانیا آنفا شنیدی که از افاده جناب
شاهصاحب در صدر تحفه ظاهر است که هریک را از طرفین یعنی سنی و شیعه تهمت و تعصب
و عناد لاحق است و با یکدیگر اعتماد و وثوق غیر واقع و شیعه را برای اسکات سنیه نقل
از کتب سنیه باید کرد و سنیه را از کتب شیعه پس عدم جواز احتجاج باین خبر واهی از افاده
جناب شاهصاحب خود هم جابجا بر خلاف این افاده که در صدر کتاب آنرا از قبیل اصول
موضوعه قرار داده اند رفته اند ثالثا عدم جواز احتجاج باین روایت واهیه بمقابله

[illegible] ۲ [illegible]

[illegible]

شیعه از افاده سدیده شاه ولی الله هم ظاهر ست زیراکه سابقا شنیدی که از افاده شان
در قرة العینین واضحست که آن همه توجیهات و تسویلات شان که در قرة العینین بتلفیق
و تزویق آن مبادرت نموده اند بمقابله امامیه بلکه زیدیه هم بکار نمی آید که مناظره ایشان بطریق
دیگری باید نه باحادیث صحیحین و مانند آن در اینجا همان قدحیکه رازی و اتباع او در حدیث
غدیر پیش کرده بودند دنبال این حدیث میگذارد زیراکه این حدیث را هم بسیاری
از اکابر ناقدین و عظمای محققین روایت نکرده اند بلکه سایر ارباب صحاح هم باخراج
آن اتفاق نداشته اند بلکه مخصوص بشیخین یعنی بخاری و مسلم است که در جامع الاصول صرف
بایشان منسوب ساخته و اگر دیگر ارباب صحاح روایت آن میکردند حسب داب خود بایشان
هم نسبت میکرد و نیز اصل این روایت که از اخبار احادست بلکه در صحیحین سوای ابی هریره
از دیگری مروی نگردیده با چنین حدیث شریف که زیاده از صد صحابه روایت آن
کرده باشند و خود ابو هریره هم راوی آن باشد چگونه معارض و مقابل می تواند شد چه جا که
قدح دران کند و ابطال آن نماید اندک تامل باید کرد و گوش وا نمود و واقفیت بفن اصول حدیث بلکه
پاره از عقل و لو بالاستعاره هست باید آورد و باز باید گفت که این چنین روایت در
حدیث چگونه قادح میتواند شد اگر پنجاه صحابه هم مثل راوی این روایت میبودند معارض
حدیث غدیر نمیشد چه جا که حال آنست که و نیز سادسا حدیث غدیر را بجهر او و اقرار
خود ابو هریره ثابت و محقق است که هرگاه اصبغ بن نباته از ابو هریره پرسید که آیا شنیده
رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم را که می گفت روز غدیر خم در حق امیر المؤمنین من کنت
مولاه فعلی مولاه ابو هریره ملجا شده گفت ای والله بتحقیق که شنیدم آنحضرت را که
میگفت این را ابو المؤید موفق بن احمد المکی الخوارزمی که فضائل عالیه و مناقب سامیه او

انشاء الله تعالی در باب خواهی شنید و در کتاب مناقب جناب امیر المؤمنین علیه السلام که بعبارت
ربانی یک نسخه آن در عراق دیدم و یک نسخه لن بعد مساعی جمیله در هند وارسیدم گفته قال
الاصبغ دخلت علی معویة وهو جالس علی نطع من الادم متکیا علی وسادتین
خضراوین عن یمینه عمرو بن العاص وحوشب وذو الکلاع وعن یساره
وابن عامر وابن کریز والولید بن عقبة وعبد الرحمن بن خالد بن الولید
وشرحبیل بن السمط وبین یدیه ابو هریرة وابو الدرداء والنعمان بن بشیر
وابو امامة الباهلی فلما قرأ الکتاب قال ان علیا لا یدفع الینا قتلة عثمان
فقلت له یا معویة لا تعتل بدم عثمان فانک تطلب الملک والسلطان
ولو کنت اردت نصرته لنصرته حیا ولکنک تربصت به لتجعل ذلک سببا الی وصول
الی الملک فغضب فاردت ان ازید غضبه فقلت لابی هریرة یا صاحب رسول الله
انی احلفک بالله الذی لا اله الا هو عالم الغیب والشهادة وبحق حبیبه
المصطفی علیه السلام الا اخبرتنی اشهدت غدیر خم قال بلی شهدته قلت
فما سمعته یقول فی علی قال سمعته یقول من کنت مولاه فعلی مولاه اللهم
وال من والاه وعاد من عاداه وانصر من نصره واخذل من خذله قلت
له فاذن انت والیت عدوه وعادیت ولیه فتنفس ابو هریرة الصعداء
وقال انا لله وانا الیه راجعون فتغیر معویة عن حاله وغضب وقال کف
عن کلامک فلا تستطیع ان تخدع اهل الشام بالکلام عن طلب دم عثمان
فانه قتل مظلوما فی حرم رسول الله صلی الله علیه وسلم وعند صاحبک
قتلة اغراهم به حتی قتلوه فهم انصاره ویده وعضده وما کان عثمان بهدر

و هرگاه ابوهریره حدیث غدیر را بمقابله خصم خود روبروی معاویه غاویه و جمعی از
معاندین لئام بتاکید تمام اعنی بیمین و اقسام بنام رب منعام ثابت ساخته پس بمقتضای
قاعده اقرار العقلاء علی انفسهم مقبول و علی غیرهم مردود اگر ابوهریره بهمین اهتمام روایت
لیس لهم مولی دون الله و رسوله نقل میکرد قابل التفات و اصغا نبود چه جا که شائبه
از این اهتمام ندارد و سابقا حضرت ابوهریره اگرچه بزعم ارباب تعصب و غفول و اصحاب
عناد و ذهول بغایت مرتبه ممدوح و مقبول و داخل اجلهٔ اساطین عدول است تا آنکه
برای اثبات مزید فضل او می آرند که ابوایوب صحابی وامی نمود که تحدیث از ابوهریره
نزد او احب بود از تحدیث از جناب رسالتماب صلی الله علیه و آله و سلم کما فی المستدرک
للحاکم لکن بحمد الله و حسن توفیقه از افادات و تحقیقات ائمهٔ بارعین و مشایخ محققین
حضرات سنیه فسق و فجور و کذب و زور آن عمده صدور و رئیس اهل شرور در غایت
وضوح و ظهور است چنانچه اعلام کرام در مصنفات خود شرح داده اند که احاطه و احصای
قوادح حضرت ابی هریره دشوار است لکن بطریق انموذج درین جا بر بعض آن اکتفا میرود
پس از افحش قوادح او آنست که منحرف از جادهٔ مستقیمهٔ اطاعت و ولای جناب امیرالمؤمنین
علیه السلام و دشمن آنحضرت و موالی صدر و سرور کائنات علیه و آله آلاف التحیات بوده
و هرگاه اصبغ بن نباته که از اصحاب جناب امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام بوده
تنبیه ابوهریره بر این معنی بتنفس صعدا نموده و انا لله و انا الیه راجعون که مشعر از
عظمت مصیبت و شناعت فعل اوست خواند چنانچه آنفا شنیدی و هرگاه عداوت او
با حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام ثابت گردید در کفر و نفاق او و وصول او باسفل درکات
جحیم ریبی نماند که بدلالت آیات و آثار نبویه و اجماع اهل اسلام عداوت آنحضرت سبب

ہلاک ابدی و بوار سرمدی ست و نیز ابو ہریرہ شطرنج مے باخت و بقمار بازے
اشتغال می داشت و دین و دیانت خود می باخت و ورع وامانت را ضائع می ساخت
محمد بن عیسی الدمیری در حیوة الحیوان در لغت عقرب می فرماید و روی الصعلوکی تجویزه
ای الشطرنج عن عمر بن الخطاب وابی ھریرة والحسن البصری والقاسم بن محمد
وابی قلابة وابی مجلز وعطاء والزھری وربیعة بن عبد الرحمن وابی الزناد
رحمھم الله والمروی عن ابی ھریرة رض من اللعب به مشھور فی کتب الفقه انتھی
و در نہایہ ابو السعادات مبارک بن ابی الکرم محمد المعروف بابن الاثیر الجزری مسطور ست
وفی حدیث بعضھم قال رایت اباھریرة یلعب السدر السدر لعبة یقامر بھا
وتکسر سینھا وتضم وھی فارسیة معربة عن سه در یعنی ثلاثة ابواب انتھی
و در مجمع البحار محمد طاہر گجراتی مسطور ست وحدیث رایت اباھریرة یلعب السدر
لعبة یقامر بھا تکسر سینھا وتضم الخ حالا بعض تصریحات بر حرمت شطرنج و قمار
که کار این زمرہ اخیار بود باید شنید و بحقیقت تقدس و ورع و عدالت ائمہ خویش
باید رسید و اگر پای انصاف درمیان ست دست از لاف و گزاف درباره این بزرگان
باید کشید شیخ تقی الدین احمد بن عبد الحلیم المعروف بابن تیمیة الحنبلی در منہاج السنة النبویة فی
نقض کلام الشیعة والقدریة می گوید مذھب جمھور العلماء ان الشطرنج حرام وقد
ثبت عن علی بن ابی طالب انه مر بقوم یلعبون الشطرنج فقال ما ھذه التماثیل
التی انتم لھا عاکفون وکذلک النھی عنھا معروف عن ابی موسی وابن عباس وابن
عمر وغیرھم من الصحابة وتنازعوا فی ایھما اشد تحریما الشطرنج والنرد فقال
مالک الشطرنج اشد من النرد وھذا منقول عن ابن عمر وھذا لانھا تشغل

مر علی بقوم یلعبون الشطرنج فقال ما ھذه التماثیل التی انتم لھا عاکفون

القلب بالفکر الذی یصدّه عن ذکر الله وعن الصلوة اکثر من اللذة وقال ابو حنیفة
واحد الله داشته و حضرات صحابه جدول وائمه فحول سنیان بر ابو هریره اعتماد نداشتند
و همت بر رد و انکار بر او می گماشتند و حضرت او را متهم بوضع وافترا می ساختند و روایات
او را از اوج قبول بحضیض طرح می انداختند و حضرت عائشه در رد و انکار بر این عمدة الاجلة
از دیگر صحابه اخیار پا را فراتر می نهاد و داد توهین و تجهیل این حبر نبیل و صحابی جلیل می داد
تا آنکه ز ماندر و انکاران علامه روزگار دراز و ابواب انفعال و ندامت آن گربه
مسکین خوش اطوار باز کرده شاغل این تفضیح و تقبیح بمسامع موالف و مخالف و دوست
و دشمن رسید علامه ابو محمد عبد الله بن مسلم بن قتیبه در کتاب الرد علی من قال بتناقض الحدیث
علی ما نقل در جواب بعض طاعنین گفته فاما طعنه علی ابی هریرة بتکذیب عمر وعثمان
وعلی وعائشة فان اباهریرة صحب رسول الله صلی الله علیه وسلم نحوا من
ثلث سنین واکثر الروایة عنه وعمر بعده نحوا من خمسین سنة وکانت
وفاته سنة تسع وخمسین وفیها توفیت ام سلمة زوجة النبی صلی الله
علیه وسلم وتوفیت عائشة قبلها بسنة فلما اتی من الروایة عنه صلی الله
علیه وسلم بما لم یات بمثله من صحبه من جلة اصحابه والسابقین
الاولین الیه اتهموه وانکروا علیه وقالوا کیف سمعت هذا وحدک ومن
سمعه معک وکانت عائشة اشدهم انکارا علیه حتی تطاول الایام
بها وبه وکان عمر شدیدا علی من اکثر الروایة و سویات افاده ابن قتیبه در
دیگر کتب معتبره حضرات سنیه نیز بسیار است علامه شمس الدین محمد بن مظفر الدین
خلخالی در مفاتیح شرح مصابیح گفته قوله انکم تقولون الخطاب للصحابة

ذکر ابن قتیبه ... اصحاب ... انکروا علیه
ذکر ابن قتیبه ان عائشة اشد الصحابة انکارا علی ابی هریرة
کان عمر شدیدا ...
ص ۲۲۳ / ۲۲۰
فصل فی المعجزات من باب ...

مدح ابو هریره

اکثر ابو هریرة عن النبی ای اکثر الروایة عنه علیه السلام والله الموعد ای لقاء الله موعدنا یعنی مرجعنا یعنی به یوم القیمة فیظهر عنده صدق الصادق وکذب الکاذب لا محالة لان الاسرار تنکشف هنالك ازین عبارت پیداست که صحابه نسبت اکثار روایت بابو هریره میکردند و ظاهرست که مراد ازین اکثار نه اکثار روایات صحیحه است زیرا که این اکثار موجب اکثار مدح و ستایش ست نه موجب ذم و نکوهش و اگر این اکثار مراد بودی ابو هریره تنگ دل نمی شد بلکه خوش دل می شد و قول او والله الموعد دلیل واضح ست بر آنکه مراد حضرات صحابه ذم و ملام و تکذیب ابو هریره بود که که بجواب قول شان گفت که خدا موعد ماست یعنی مرجع ما روز قیامت ست پس ظاهر خواهد شد نزد خدای تعالی صدق صادق و کذب کاذب لا محاله زیرا که اسرار آنجا منکشف خواهد شد و بعض شراح چون در توجیه خطاب انکم تقولون بحضرات صحابه مزید تقیص ابو هریره یافته اند ازان سر تافته بحضرات تابعین این خطاب متوجه ساخته شیخ نور الدین علی بن سلطان محمد الهروی المعروف بالقاری در مرقاة شرح مشکوة گفته وعنه ای عن ابی هریرة قال انکم ای معشر التابعین وقیل الخطاب مع الصحابة المتاخرین تقولون اکثر ابو هریرة ای الروایة عن النبی صلی الله علیه وسلم والله الموعد ای موعدنا فیظهر عنده صدق الصادق وکذب الکاذب لان الاسرار تنکشف هنالك وقال الطیبی ای لقاء الله الموعد ای موعدنا یعنی به یوم القیمة فهو یحاسبنی علی ما ازید او انقص لا سیما علی رسول الله صلی الله علیه وسلم وقد قال من کذب علیّ متعمدا فلیتبوء مقعده من النار مخفی نماند که شاه صاحب در باب دوم تحفه تصریح فرموده اند بانکه صدق و صلاح تابعین بارشاد حضرت خاتم النبیین

قال ابو هریرة انکم تقولون اکثر ابو هریرة ... والله الموعد

الفصل الاول من باب فی المعجزات

کید شصت و پنجم از فصل دوم در مکاید ... از باب دوم

صلی الله علیه و آله اجمعین ثابت شده و افادات دیگر اکابر سنیه نیز مصدق آنست پس
تکذیب حضرات تابعین صادقین هم شل تکذیب حضرات صحابه عادلین کافیست و از افاده
طیبه طیبی که قاری نقل کرده نیز ظاهرست که مراد ازین اکثار ذم و نکوهش و تکذیب
ابو هریره است که ابو هریره بجواب آن گفت که لقاء خدا موعد ماست پس او تعالی حساب
من خواهد کرد و برانچه زیاده میکنم لاسیما جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم و حالانکه
آنحضرت ارشاد فرموده که من کذب علی متعمدًا فلیتبوء مقعده من النار و مسلم در صحیح
خود علی ما اورده ابو عبد محمد بن ابی نصر فی الجمع بین الصحیحین از ابی رزین روایت کرده قال
خرج الینا ابو هریرة فضرب بیده الی جبهته فقال الا انکم تحدثون انی اکذب
علی رسول الله لتهتدوا و اضل الخ و فی هذا دلیل واضح و برهان قاطع علی
ان ابا هریرة کان عند ابی رزین و من معه مفتریا علی رسول الله صلی الله
علیه و آله و سلم کاذبا و عن طریق الهدایة ضالا و عن نهج الاستقامة
ناکبا و انکار حضرت عائشه بر ابو هریره که زمانه آن بنا بر افاده ابن قتیبه ذیل
طویل گردید پس جا بجا در کتب حدیث حضرات سنیه مذکور و مسطورست از جمله آنکه هرگاه
ابو هریره روایت کرد که حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود که من لم یوتر
فلا صلوة له و جناب عائشه از شنید بابطال آن پرداخت و فرمود که کدام کس شنید
این از حضرت رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم نه عهد آنجناب بعید شده و نه نسیان
کردیم علامه جلال الدین عبد الرحمن بن کمال الدین سیوطی در رساله عین الاصابه فیما استدرکته
عائشة علی الصحابه گفته اخرج الطبرانی فی الاوسط عن ابی هریرة ان رسول الله
صلی الله علیه و سلم قال من لم یوتر فلا صلوة له فبلغ ذلک عائشة فقالت

ص ۳۴۶ الحدیث السادس و الستون بعد المائة من افراد مسلم من مسند ابی هریرة

خرج ابو هریرة و ضرب بیده علی جبهته فقال الا انکم تحدثون انی اکذب علی رسول الله

تجریح ابو ہریرہ

ومن سمع شیئاً ابن ابی القاسم فما بعد الحمد وما نسینا انما قال ابو القاسم من
جاء بالصلوات الخمس یوم القیمة حافظاً علی وضوئها ومواقیتها ورکوعها
وسجودها لم ینتقص منه شیئاً کان له عهد ان لا یعذبه ومن جاء وقد
انتقص منهن شیئاً فلیس له عهد عند الله ان شاء رحمه وان شاء عذبه

ونیز حضرت عائشه ابطال حدیث اذا استیقظ احدکم من نومه فلا یغمس یده
فی الاناء که از مرویات ابو ہریره است فرموده ودلیل عقلی بر بطلان آن قائم ساخته وابن
عباس ہم بر ین ابطال واستدلال اتباع جناب او اختیار نموده سالک این مسلک شنیع
این منہج گردیده ویا امر بالعکس بوده باشد عضد الدین عبدالرحمن بن احمد الایجی
در شرح مختصر ابن الحاجب بعد ذکر عدم جواز تقدیم قیاس بر خبر گفته فان قیل هذا
معارض بان ابن عباس خالف خبر ابی ہریرة وهو قوله توضؤا مما مسته النار
بالقیاس فقال الا نتوضأ بماء الحمیم فکیف نتوضأ بما عنه نتوضأ وبان
ابن عباس وعائشة خالفا خبره وهو انه قال قال علیه السلام اذا استیقظ
احدکم من نومه فلا یغمس یده فی الاناء فانه لا یدری این باتت یده
بالقیاس فقالا کیف نصنع بالمهراس اذا کان فیه ماء ولم یدخل فیه الید
فکیف نتوضأ الجواب انهما لم یخالفاه للقیاس بل لاستبعادهما له لظهور
خلافه ولذلک صرحا بما یدل علی ظهور خلافه فقالا کیف نصنع بالمهراس
ونیز حضرت عائشه بحکم ابو ہریره باینکه مراة قطع صلوة مے کند رد
کرده ومخالفت این حکم بافعل حضرت رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم
ظاهر نموده چنانچه سیوطی در عین الاصابه گفته اخرج ابو القاسم عبدالله بن محمد

۶۵ / ۱۹۶ صـ
ذکر عدم جواز تقدیم القیاس علی الخبر من بحث الخبر

[illegible]

نسخ [illegible]

صـ ۵ / ۵۵

البغوی من طریق ابی القاسم بن محمد بلغ عائشۃ ان ابا ھریرۃ یقول ان المرأۃ تقطع
الصلوۃ فقالت کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یصلی فیقع رجلی بین یدیہ
او بحذائہ فیصرفھا فاقبضھا واصلہ فی الصحیح و از جملہ مرویات ابی ہریرہ کہ حضرت
عائشہ رد و انکار آن نمودہ حدیث ان امرأۃ عذبت فی ھرۃ است سیوطی در عین الاصابۃ
گفتہ اخرج البزار عن علقمۃ قال قیل لعائشۃ ان ابا ھریرۃ یروی عن النبی صلی اللہ
علیہ وسلم ان امرأۃ عذبت فی ھرۃ فقالت عائشۃ ان المرأۃ کانت کافرۃ
قال ولا نعلم روی علقمۃ عن ابی ھریرۃ الا ھذا الحدیث و نیز سیوطی در عین الاصابۃ
گفتہ اخرج قاسم بن ثابت السرقسطی فی غریب الحدیث عن علقمۃ بن قیس قال کنا
عند عائشۃ ومعنا ابو ھریرۃ فقالت یا ابا ھریرۃ انت الذی تحدث عن
رسول اللہ علیہ وسلم ان امرأۃ عذبت من جراء ھرۃ لا ھی اطعمتھا ولا سقتھا
ولا ھی ترکتھا تاکل من خشاش الارض حتی ماتت قال ابو ھریرۃ سمعت من
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قالت عائشۃ المومن اکرم عند اللہ
من ان یعذبہ من جراء ھرۃ اما ان المرأۃ مع ذلک کانت کافرۃ یا ابا ھریرۃ
اذا حدثت عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فانظر کیف تحدث و نیز ابو ہریرہ
از جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم روایت کردہ ولد الزنا شر الثلاثۃ حالانکہ
نزد صاحب منتہی الکلام ہم از راہ کمال اطلاع بر کتب جرح ایمان خویش بحدیث امثال
آن اقرار بحث و کذب صریحست و حضرت عائشہ ہم بر بطلان آن استدلال بآیۃ قرآنیہ
فرمودہ چنانچہ شمس الائمہ محمد بن احمد السرخسی الحنفی در کتاب الاصول علی ما نقل
الفحول گفتہ وما سمعت ای عائشۃ ان ابا ھریرۃ یروی ان ولد الزنا شر الثلاثۃ

رد عائشہ بر ابو ہریرہ در قول تقطع مرأۃ صلوۃ را

رد عائشہ بر روایت ابی ہریرہ در باب تعذیب زنی بسبب گربہ
صفحہ

ا ا ا

فصل در حال الرواۃ

قال کیف یصح هذا وقد قال الله تعالی ولا تزر وازرة وزر اخری وحضرت ابن عمر
هم سه ابطال این حدیث داشتند که علی رغم انف ابی هریرة ارشاد میساختند که ولد الزنا
خیر الثلاثة غالبا درین تشمیر ذیل وکدّ وکاوش وکوشش وکشش رعایت نکته بس دقیق
ملحوظ نظر افادت اثر بوده باشد یعنی صیانت والد ماجد خود ودیگر اکابر صحابه که ائمه
این قضیات بودند از دخول در مصداق شر الثلاثة بخاطر دقت مآثر جا داشت
در کنز العمال ملا علی مذکورست عن میمون بن مهران انه شهد ابن عمر صلی علی ولد زنا
فقیل له ان ابا هریرة لم یصل علیه وقال هو شر الثلاثة فقال ابن عمر هو
خیر الثلاثة عیب و عائشه کذب بسیاری از احادیث ابو هریره ظاهر ساخته با بن
اخت خود ارشاد فرمود که آیا تعجب نمیکنی از کثرت روایت این مرد حالانکه جناب رسالتمآب
صلی الله علیه وآله وسلم ارشاد فرموده احادیثی که اگر کسی شمار آن کند احصای آن
می تواند کرد چنانچه در کتاب اصول شمس الائمه بعد عبارت سابقه علی ما نقل مذکورست
روی ان عائشة قالت لابن اختها الا تعجب من کثرة روایة هذا الرجل
ورسول الله صلی الله علیه وسلم حدث باحادیث لو عدها عاد لاحصاها
وحاکم در مستدرک گفته حدثنا علی بن حمشاد العدل ثنا الحسن بن علی بن شبیب
المعمری ثنا عبدالله بن صالح الازدی ثنا خالد بن سعید بن عمرو بن سعید
بن العاص عن ابیه عن عائشة انها دعت ابا هریرة فقالت له یا ابا هریرة
ما هذه الاحادیث التی تبلغنا انک تحدث بها عن النبی صلی الله علیه وسلم
هل سمعت الا ما سمعنا وهل رأیت الا ما رأینا قال یا اماه انه کان یشغلک
عن رسول الله صلی الله علیه وسلم المرآة والمکحلة والتصنع لرسول الله صلی الله

ص ۲۲۹ نصف اول ۲۲
الفرع الثالث فی ولد الزنا ما یتعلق به من الفصل الاول فی الزنا من کتاب الحدود من حرف الحاء
روی ابن عمر رد ابی هریره در قول او ولد الزنا شر الثلاثة ورق

علیه وسلم وانی والله ما کان یشغلنی عنه شئ و هذا حدیث صحیح الاسناد
ولم یخرجاه و نیز حضرت عائشه بر ابوهریره در روایت نهی از مشی در نعل واحد رد بلیغ فرموده
تا آنکه برای مزید اهانت و اضافت ابوهریره بصیغه تنکیر لفظیه که حسب افاده شاه ولی الله
در حجة الله البالغه از افعال شنیعه شیاطین ست که هرگاه انسان مرتکب آن میشود قلوب
مردم از ان متنفر می کند و جلوه ایشان را قشعریره در می گیرد و السنه ایشان بطعن و لعن
منطلق می گردد متلبس شده یعنی در یک نعل رفتار میکرد و می فرمود که هر آینه خواهم
ترسانید ابوهریره را چنانچه حافظ ابو زرعه ولی الدین احمد بن عبد الرحیم عراقی در شرح
احکام والد خود گفته و روی ابن ابی شیبة عن ابن عیینة عن عبد الرحمن بن القاسم
عن ابیه ان عائشة کانت تمشی فی خف واحد و تقول لاخیفن ابا هریرة
و اسناده صحیح و سیوطی در عین الاصابه گفته قال ابن ابی شیبة حدثنا ابن عیینة
عن عبد الرحمن بن القاسم عن ابیه ان عائشة کانت تمشی فی خف واحد و تقول
لاحیفن ابا هریرة و چون ابوهریره تصریح کرده بآنکه او از جناب رسالتمآب صلی الله
علیه و آله وسلم شنیده که آنحضرت نهی از مشی در نعل واحد میکرد پس رد حضرت عائشه
بر آن خبر تکذیب صریح دیگر دارد اما اینکه ابوهریره این را از آنحضرت شنیده پس در جمع
بین الصحیحین حمیدی مذکورست عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم
قال لا یمش احدکم فی نعل واحد لینعلهما جمیعا او لیحفهما جمیعا و فی روایة
مسلم من حدیث الاعمش عن ابی رزین قال خرج الینا ابو هریرة فضرب
بیده الی جبهته فقال الا انکم تحدثون انی اکذب علی رسول الله صلی الله
علیه وسلم لتهتدوا و اضل الا و انی اشهد لسمعت رسول الله صلی الله علیه

یقول اذا انقطع شسع احدکم فلا یمش فی الاخری حتی یصلحها اما اینکه رد بر مدعی سماع
تکذیب ست پس از افادات علامه نحریر و محقق شهیر محمد بن ابی بکر المعروف بابن القیم واضح ست
که او در کتاب زاد المعاد فی هدی خیر العباد گفته و معلوم قطعا ان تطرق الوهم والغلط
الی من اخبر عما فهمه هو من فعله وظنه کذلک اولی من تطرق التکذیب
الی من قال سمعته صلی الله علیه وسلم یقول کذا وکذا وانه لم یسمعه
فان هذا لا یتطرق الیه الا التکذیب بخلاف خبر من اخبر عما ظنه من فعله
وکان واهما فانه لا ینسب الی الکذب و لقد نزه الله علیا وانسا والبراء
وحفصة ان یقولوا سمعناه یقول کذا وکذا ولم یسمعوه انتهی ولیکن هذه
الافادة منک علی ذکر فانها تفید فائدة عظیمة فی مواقع شتی ثبت فیها
رد بعض الصحابة علی بعض فیما رووه من الاحادیث وادعوا سماعها
عن النبی صلی الله علیه واله وسلم و جناب عائشه در تفضیح و تشنیع و هتک ناموس
ابو هریره و اخراج او از جمله صحابه و ثقات و پندار که او از ارتکاب کذب و افترا بر جناب
خاتم النبیین صلی الله علیه و آله وسلم احتراز ندارد اهتمام تمام فرموده و نهایت خسارت
و جسارت او حیران از اوامر خدا ترسی نمودن و توبیخ خطابه کرده و کما ینبغی او را رسوا ساخته
که هرگاه بگوش حق نیوش او رسید که ابو هریره حدیث الشوم فی ثلث الفرس والمراة
والدار روایت میکند چندان غیظ و غضب بر جناب او مستولی گردید که یک پاره او قدحا
با سمان پرید و یک پاره و قطعه بزمین رسید و بعد از آن بزبان حق ترجمان ارشاد کرد که
دروغ گفته است یعنی ابو هریره و اکتفا برین تکذیب نکرده آنرا بقسم ایزد ذوالجلال موکد
و بنیان تفضیح ابو هریره را زیاده تر مشید ساخت حافظ ابو زرعه ولی الدین احمد

فصل فی احتراز الذین یعتقون [illegible]
صفة [illegible] صلی الله
علیه [illegible]

صفحہ ۳۵۶ / ۳۰
الفائدة الثالثة من فوائد الحدیث الثانی من ابواب الادب

بن الحافظ زین الدین عبد الرحیم العراقی در شرح احکام والد خود در شرح حدیث الشوم فی ثلاث الفرس والمرأة والدار میگوید اختلف الناس فی هذا الحدیث علی اقوال احدها انکاره وانه علیه الصلوة والسلام انما حکاه عن معتقد اهل الجاهلیة رواه ابن عبد البر فی التمهید عن عائشة رضی الله عنها انها اخبرت ان اباهریرة رضی الله عنه یحدث بذلک عن النبی صلی الله علیه وسلم فطارت شقة منها فی السماء وشقة فی الارض ثم قالت کذب والذی نزل الفرقان علی ابی القاسم من حدث عنه بهذا ولکن رسول الله صلی الله علیه وسلم کان یقول کان اهل الجاهلیة یقولون الطیرة فی المرأة والدار والدابة ثم قرأت عائشة ما اصاب من مصیبة فی الارض ولا فی انفسکم الا فی کتاب من قبل ان نبرءها ان ذلک علی الله یسیر فانظروا معاشر المتسننین صانکم الله عن التعصب المهین الی امکم الصدیقة التی ترون ان خاتم النبیین صلوات الله وسلامه علیه وآله اجمعین قد امر صحابته فضلاً عن غیرهم بان یاخذوا عنها شطر الدین وتزعمون ان الغاض منها والمعرض عنها والطاعن علیها من الهالکین المعاندین والخاسرین الجاحدین کیف القت جلباب الاستتار والخفاء عن انهماک ابی هریرة فی الکذب والافتراء حیث ابانت انه قد افتری علی رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم حدیث اهل الجاهلیة الفجار وعزی الیه صلی الله علیه وآله وسلم ما هو من مقولات الکفار وترهات الاشرار وصرحت رافعة عقیرتها بانه کذب وهل بعد ذلک التصریح الصریح مجال لدیبة مرتاب او فسحة لتاویل معاند کذّاب لا بل لو طاروا الی السماء

وغاروا فی الغبراء وقاموا وقعدوا وتغیّروا وتربّدوا ولما وجدوا حیلة ولما الفوا الی الخلاص وسیلة وما زادهم التعمق الا انزعاجا وما اورثهم الجد والجهد فی التبرئة الا اختلاجا وتکذیب حضرت عائشه ابوهریره را علامه عبدالله بن مسلم بن قتیبه هم روایت کرده چنانچه در کتاب الرد علی من قال بتناقض الحدیث علی ما نقل گفته حدثنی محمد بن یحیی القطیعی قال حدثنا عبد الاعلی بن سعید عن قتادة عن ابی حسان الاعرج ان رجلین دخلا علی عائشة رضی الله عنها فقالا ان اباهریرة یحدث عن رسول الله صلی الله علیه وسلم انه قال انما الطیرة فی المرأة و الدابة والدار فطارت شقعا ثم قالت کذب والذی نزل القران علی ابی القاسم من حدث بهذا عن رسول الله صلی الله علیه وسلم انما قال رسول الله صلی الله علیه وسلم کان اهل الجاهلیة یقولون ان الطیرة فی الدابة والدار والمرأة ثم قرأت ما اصاب من مصیبة فی الارض ولا فی انفسکم الا فی کتاب من قبل ان نبرأها واز طرائف روزگار است که ابن عبدالبر غیر بار بعد روایت تکذیب حضرت عائشه ابوهریره را در کتاب التمهید نصب کذب شدید و توطئه تعصب غیر سدید نموده یعنی تاویل عجیب برای این تکذیب اختراع کرده قال ابوزرعة فی شرح الاحکام بعد العبارة السابقة قال ابن عبدالبر وکذب فی کلامها بمعنی غلط انتهی مخفی نماند که تاویل کذب بغلط یا غلط صریح بلکه کذب فضیح است واختلال آن بچند وجه ظاهر اول آنکه برای این توجیه غیر وجیه و تاویل علیل شاهدی از قرآن یا حدیث یا استعمال عرب عربا یا تصریح ائمه لغویین فی اللغة ذکر نکرده و پیش جهابذه اطلاع بیت ثبات عجب که حمل مولی بر معنی اولی با آنکه حسب افادات و تصریحات اکابر رواة اعاظم محققین لغویین و اجله مفسرین ثابت است

لما ینکشف فیما بعد ان شاء الله تعالی رازی و کابلی و شاهصاحب و امثال شان انکار کنند بلکه
سخریه بران نشده در مقام صیانت امام امه خود بلا شاهد و دلیل اختراع معنای صریح الغلط
برای کذب نمایند و داد تهوّر و تجسّر دهند پس حسب افادات این حضرات اگر مجیء کذب بمعنی
غلط مثل لائل مجیء مولی بمعنی اولی هم ثابت می بود قابل قبول و لائق اصغا نبود بلکه مستحق رد
و ابطال و سزای سخریه و استهزا بود چه جا که اصلا دلیلی قابل اعتنا برای آن متحقق نباشد
دوم آنکه یقینی ست که معنی حقیقی لفظ کذب دروغ ست و متبادر از اطلاق آن همین معنی ست
پس اگر بالفرض مجیء کذب بمعنی غلط ثابت هم شود از معانی مجازیه خواهد بود و ترک حقیقت
و ارتکاب مجاز بی قرینه و دلیل غیر مجاز و چون قرینه برین معنی درین روایت موجود نیست
تا [illegible] از جواز ندارد سوم آنکه سیاق و سباق روایت مذکوره دلیل ساطع ست
بر آنکه لفظ کذب در آن محمول بر معنای حقیقی ست نه آنکه مراد از آن غلط ست زیرا که غلط
و خطاء مجتهدین معفو و موجب یک اجر و ثواب ست پس مخطی استحقاق غضب و سخط
ندارد و حضرت عائشه بسماع روایت ابی هریره غضب شدید فرموده و کما یدل علیه قوله
طارت شقة منها فی السماء و شقة فی الارض و این غیظ و غضب شدید دلیل ارتکاب کذب ست
چه از خطا و غلط و ذهول خود حضرت عائشه هم بری نبودند پس این همه غیظ و غضب
بر آن یعنی چه و از روایات امام احمد بن حنبل و ابن خزیمه و حاکم هم ظاهر ست که هرگاه
حضرت عائشه شنید که ابوهریره حدیث الطیرة فی الفرس و المرأة و الدار روایت میکند
غضب شدید فرموده و گفت که جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم این را نگفته
بلکه گفته بود که اهل جاهلیت تطیر از اشیاء مذکوره میکردند [illegible]
گفت روی احمد و ابن خزیمه و الحاکم من طریق قتادة عن ابی حسان ان رجلین

من بنی عامر دخلا علی عائشة فقالا ان ابا هریرة قال ان رسول الله صلی الله علیه
وسلم قال الطیرة فی الفرس والمرءة والدار فغضبت غضبا شدیدا وقالت
ما قاله وانما قال ان اهل الجاهلیة کانوا یتطیرون من ذلک انتهی و در صحیح مسلم
مسطور است حدثنا قتیبة بن مسلم بن سعید عن مالک بن انس فیما قرء
علیه عن عبدالله بن ابی بکر عن ابیه عن عمرة بنت عبدالرحمن انها اخبرته
انها سمعت عائشة وذکر لها ان عبدالله بن عمر یقول ان المیت لیعذب
ببکاء الحی فقالت عائشة یغفر الله لابی عبدالرحمن اما انه لم یکذب ولکنه
نسی او اخطأ انما مر رسول الله صلی الله علیه وسلم علی یهودیة یبکی علیها
فقال انهم لیبکون علیها وانها لتعذب فی قبرها ازین عبارت ظاهر است که حضرت
عائشه در مقام اظهار خطای حضرت ابن عمر اصلا غیظ و غضب نفرموده بلکه اولا برای تطییب
خاطر و تسلیه تمهید و توطیه دعای مغفرت برای شان فرموده و با نفی کذب از جناب او نموده
و بعد احتمال نسیان یا خطا را بر زبان آورده و این دلالت صریح دارد بر آنکه نزد حضرت عائشه
خاطی لایق غیظ و غضب و شکایت نبود بلکه مستحق شفقت و رافت و عنایت و نیز جناب شان خاطی را
اطلاق کذب نمی فرمودند بلکه نفی کذب از خاطی می کردند پس اگر ابوهریره هم مثل حضرت ابن
عمر خاطی و غالط می بودند نه متجاسر و عامد حضرت عائشه چگونه این همه غیظ و غضب روا
می داشتند و چسان اثبات کذب او بتاکید بلیغ می فرمودند چهارم آنکه
شاه صاحب در باب چهارم گفته اند باید دانست که آنچه پیشوایان این گروه
از حضرات ائمه روایت کرده اند و آنرا متمسک باقوال العترة الطاهره
و افعالهم قرار داده آنرا فرزندان ائمه و برادران ایشان شنیده

[illegible] صحیح مسلم [illegible] جزو ۳ نصف اول [illegible] ص ۲۹۵ [illegible] کتاب الجنائز

ص ۲۸۱ ذیل الفائده

علمای ایشان رد و تکذیب نموده اند و بر عاقل پوشیده نیست که اقوال و افعال شخص بر
فرزندان و برادران و اقارب و عشائر او قسمی که مکشوف می باشند بر دیگری که گاه
گاه بصحبت او رسد چرا خواهد بود و علی الخصوص که فرزندان و اقارب هم مشرب و مناسبت
در آیین و طریق هم باشند و این رد و تکذیب در کتب ایشان بروایات صحیحه موجود است
برای نمونه یک دو مسئله ذکر کنیم تا دلیل واضح باشد بر کذب روایات ایشان که زید شهید
علیه الرحمه که از جمله فرزندان حضرت امام سجاد علیه السلام بزهد و تقوی و علم و بزرگی
معروف و ممتاز است یاران امام سجاد را در روایات بسیار تکذیب نموده و در
مسائل بسیار تضلیل نموده مثل مسئله تفضیل ائمه بر انبیا علیهم السلام و مسئله سب
خلفای ثلثه و تبری از ایشان اما در اینجا مسئله امامت که راس المسائل این فرقه است
بیان نماییم زیرا که این مسئله نزد ایشان از متواترات و اجماعیات اهل بیت است و می باید
که علم این مسئله بر همه را ازین خاندان عالی شان بوجه اتم حاصل باشد روی الکلینی
عن ابان قال اخبرنی الاحول ان زید بن علی بعث الیه وهو مختف قال فاتیته
فقال یا ابا جعفر ما تقول ان طرقك طارق منا اتخرج معه فقلت له ان كان
هو اباك او اخاك خرجت معه فقال لی اريد ان اخرج فاجاهد هؤلاء القوم
فاخرج معی فقلت لا افعل جعلت فداك فقال اترغب بنفسك عن نفسی
فقلت انما هی نفس واحدة فان كان لله فی الارض حجة فالمتخلف عنك
والخارج معك سواء فقال يا ابا جعفر كنت اجلس مع ابی فی الخوان فيلقمنی
البضعة السمينة ويبرد لی اللقمة حتی تبرد شفقة علی ولم يشفق علی حر النار
اذا خبرك ولم يخبرنی فقلت خاف عليك ان لا تقبل فتدخل النار واخبرنی

فان قبلت شہوت وان لم اقبل لم ابال ان ادخل النار این روایت دلیل صریحست برانکہ
حضرت زید شہید احول را در تعین امامت محمد باقر تکذیب نمودہ انتہی ازین عبارت واضحست
کہ شاہ صاحب اعتراض زید شہید را کہ مومن الطاق دفع آن کردہ و بلا دفع آن دفع
درین روایت منقول نیست دلیل صریح تکذیب مومن الطاق قرار دادہ اند پس بنابرین
رد حضرت عائشہ بر حدیث شوم الاشیاء ثلثہ اگر بالتصریح بکذب ابی ہریرہ ہم مروی نشدہ
دلیل صریح کذب او می باید چہ جا کہ لفظ کذب صراحۃ مذکور باشد سیوم آنکہ علامہ سیوطی
کہ نبذی از جلائل مفاخر و محاسن مآثر او سابقا دریافتی در رسالۃ الدرج المنیفۃ فی الفرق
بین التمامۃ والقمامۃ گفتہ وقولک سمعت ان اعتقادک فیہا انہ علیہ السلام لیسوہ
ان یقال عنہ ان ابویہ فی النار جوابہ اما ان الاعتقاد علی ما تقدم من مسالک
الاخیار المعتمدۃ علی الایات القرانیۃ والاخبار واما ہذہ العلۃ فذکرہا السہیلی
وابن العربی حیث حکما علی قائل ذلک بالاخطار وقولک فیلزمک من ہذا انہ
یسرہ ان واحدا من امتہ یرتکب کبیرۃ الکذب جوابہ ان ہذا الزام من مختل العقل
مضطرب اما اولا فلانہ یتضمن ان الائمۃ الذین قالوا ذلک کذابون مرتکبون
الکبیرۃ وحاشاہم من ذلک اللہ اکبر من ہذہ الاقوال الشنیعۃ المبیرۃ واما ثانیا
فلان المسئلۃ اختلافیۃ لا یقال فی احد قولیہا انہ کذب لانہ قول ناش
عن دلیل ولا یطلق الکذب علی قول لہ دلیل او تاویل واما ثالثا فلان الکذب
مخالفۃ الخبر للواقع والواقع الی الان لم یعلم لانہ غیب والادلۃ فی ذلک متناقضۃ
والاحادیث متعارضۃ ولم یصح من احادیث ذلک الجانب الا القلیل وطرقہ
احتمال النسخ والتاویل فکیف یطلق علی القول المقابل لفظ الکذب مع التبدیل ما قال

هذا المقال المهمل احد قبلك ولا فهم هذا الفهم السقیم احد مثلك قد اخبر علیه الصلوة
والسلام فی احادیث الصحاح والموطا ان المجتهد اذا اخطأ فلم یسمه فی حال
خطائه کذابا ولا مرتکبا کبیرة ولا رتب علیه اثم المعصیة المبیرة بل سماه
مجتهدا و وعده اجرا مخلدا وقد قال ابن الزبیر فی النهایة قولا منضبطا الاجتهاد
لا یدخله الکذب وانما یدخله الخطاء ازین عبارت بکمال وضوح ظاهرست که اطلاق
کذب بر خطا و غلط در نهایت شناعت و فظاعت و غایت قبح و سماجت ست
و بطلان آن بنهایت صریح ست که مخالف احادیث صحاح و افادات علمای اعلام است
وکسیکه اطلاق کذب برامر اجتهادی نماید آن کس مختل العقل و فاقد النبل و عدیم الحیا
و مثیر فتنه عظیمة البلا است و قول او قول مهمل و سقیم و رای او ذمیم و حکم او موجب هلاک
و بوار و انجرار طعن و تشنیع عظیم بسوی علمای کبار است و حضرت ابن زبیر هم کذب
ابوهریره و اتهام بشان او بتکرار اظهار فرموده علامه نحریر و محدث شهیر عماد الدین
ابو الفدا اسمعیل بن عمر بن کثیر العبسی البصروی الشافعی در تاریخ خود که درین زمان جلد
ثالث آن بعنایت الهی بنهایت سهولت عاریة از بعض فضلای طرف ثانی بدست این هائم
غیابانی بیچمدانی افتاده گفته قال ابن خیثمة ثنا هرون بن معروف ثنا محمد بن ابی
سلمة ثنا محمد بن اسحاق عن عمر او عثمان بن عروة عن ابیه یعنی عروة
بن الزبیر بن العوام قال قال لی ابن الزبیر ادننی من هذا یعنی ابا هریرة فانه
یکثر الحدیث عن رسول الله صلی الله علیه وسلم قال فادنیته منه
فجعل ابوهریرة یحدث وجعل ابن الزبیر یقول صدق کذب قال قلت
یا ابت ما قولک صدق کذب قال یا بنی اما ان یکون سمع هذه الاحادیث

ص ۳۲۲/۳۲۹ جلد ثالث
ذکر وفاة ابی هریرة
من سنة تسع وخمسین

من رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فلا اشک ولکن منہا ما وضعہ علی مواضعہ
ومنہا ما وضعہ علی غیر مواضعہ ازین عبارت واضحست کہ حضرت ابن زبیر از اکثار
ابوہریرہ حدیث را منغص و مکدر بودہ تا آنکہ برای امتحان و اختبار این اکثار بیف زنبار
ارجمند اہل بود تا و تقریب بسوی آن محدث لبیب بود پس سلیل نبیل ممتثل امر جلیل گردید
و نوبت بدانات و موافات رسید و ہرگاہ ابوہریرہ بمعرض امتحان ذکر احادیث
از سرور انس و جان صلی اللہ علیہ والہ الکرام با اختلاف الملوان شروع کرد ابن زبیر حسیب
حکم بتصدیق و تکذیب آن علامہ اریب اغاز ساخت و ہرگاہ خود ملتمس بیان استفسار
از وجہ این ارشاد با سداد کہ دران تکذیب ابوہریرہ عمدۃ النقاد بود خود تکذیب ابوہریرہ را
معلل بحمل او بعض احادیث را بر غیر مواضع آن کردہ و این قدر ہم برای قدح و جرح کافی
و وافی ست و نیز جناب خلیفہ ثانی از کثرت اکاذیب ابوہریرہ بر جناب رسالتمآب
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم جان بتنگ آمدہ تہدیدش فرمودند و عیدش نمودند و فرمودند
کہ ترک روایت از جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بکن و الا ترا بجبال دوس
میرسانم یعنی با جلا و اخراج تو از مدینہ منورہ عبرت عالمت می گردانم ففی کتاب
الاصول لشمس الائمۃ السرخسی علی ما نقل ولما بلغ عمر ان ابا ہریرۃ یروی بعض ما لا یعرف
قال لتکفن عن ہذا او لالحقنک بجبال دوس وفی کنز العمال لعلی المتقی عن السائب
بن یزید قال سمعت عمر بن الخطاب یقول لابی ہریرۃ لتترکن الحدیث عن
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم او لالحقنک بارض دوس وقال لکعب
لتترکن الحدیث او لالحقنک بارض القردۃ کر واسمعیل بن عمر بن کثیر شافعی
ای رواہ ابن عساکر ۱۲
در تاریخ خود گفتہ وقال ابو زرعۃ الدمشقی حدثنی محمد بن زرعۃ الرعینی ثنا

مروان بن محمد ثنا سعید بن عبد العزیز عن اسمعیل بن عبد الله عن سائب بن یزید قال سمعت عمر بن الخطاب یقول لابی هریرة لتترکن الحدیث عن رسول الله صلی الله علیه و سلم او لالحقنک بارض دوس و قال لکعب الاحبار لتترکن الحدیث او بارض القردة قال ابو زرعة سمعت ابا مسهر یذکره عن سعید بن عبد العزیز نحوا منه و لم یسنده درنهایت ظهور و انجلاست که امر فرمودن جناب خلیفه ثانی ابو هریره را بترک روایت احادیث از جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم با تهدید و وعید بتعذیب شدید اعنی جلا و اخراج از مدینه طیبه و الحاق بجبال دوس کما است صریح و ایذاء عظیم و ایلام فظیع ست و دلیل صریحست بر آنکه ابو هریره در روایت باطل و احادیث کذب و دروغ شائع می ساخت و الا بکمال جور و ظلم و جفا و نهایت غلاظت و فظاظت و اعتدای جناب خلیفه ثانی قائل باید شد که چنین صحابی جلیل را که بحکم حدیث اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم مامور بالاقتدا و بنص آیات و روایات دیگر علی زعمهم صادق و راستگو و قابل اتباع و اقتفا باشد چنین تهدید شدید و ذلیل و رسوا نمودند و باتباع تلبیس ابلیس لعین منع از ترویج امر دین و اشاعت احادیث جناب خاتم النبیین صلوات الله علیه و آله اجمعین کردند فهذا هو الهرب من المطر و الوقوف تحت المیزاب کما لا یخفی علی اولی الافهام و الالباب و متعجب نماند که علامه ابن کثیر بعد ایراد این روایت تاویل عجیب و غریب برای آن بیان کرده که موجب حیرت افهام و دلیل صریح بر تعصب تام ست حیث قال فی التاریخ و هذا محمول من عمر علی انه خشی من الاحادیث التی یضعها الناس علی غیر مواضعها و انهم یتکلمون علی ما فیها من احادیث الرخص و ان الرجل اذا اکثر

ذکر ابن کثیر فی التاریخ ان عمر قال لکعب الاحبار لتترکن الحدیث او لالحقنک بارض القردة

۱۳۷۱ جلد سوم
صفحه ۲۰۹
ذکر وفاة ابی هریرة
من سنة تسع و خمسین

من الحدیث ربما وقع فی احادیثه بعض الغلط او الخطاء فیحملها الناس عنه
او نحو ذلک پر ظاهر ست که منع از نقل روایات و احادیث جناب رسالتمآب صلی الله
علیه وآله وسلم شخصی را که معتمد و معتبر بلکه بحکم حدیث نبوی قابل اقتدا و اخذ باشد و وعید
و تهدید بران مثل آنست که شخصی علما و فضلا را از تکلم بکلمه شهادتین و اظهار سائر
اصول و فروع دینیه و نشر آن در اقطار و امصار منع کند و تهدید و وعید بیان
نماید و بایشان بگوید که اگر امری از امور دینیه بر زبان خواهید آورد شما را از شهر بیرون
خواهم کرد پس بلا شبهه این منع را عقلا و اهل دین بنهایت شنیع و فظیع و خلاف دین
خواهند دانست و اصلا ایشان را نمی نخواهد شد تاویل این منع بانکه غرض از ان
منع از اکثار امور دینیه بر خلاف حکمت ست و نیز پس که جناب شاهصاحب در باب چهارم
همین کتاب خود منع را از تحدیث زنان باهتمام ایشان که قلیل الوقوع نادر الوجود
و هم تعلیل این منع در حدیث باتخاذ زنان انرا دکانداری و شغل صحبت ... مردم
از تعلیم واجبات دین کرده اند و آنرا در کمال شناعت و فظاعت دانسته بلکه معاذ الله
آنرا عین کفر قرار داده اند و از جمله قبائح و عیوب و کفریات شمرده پس هرگاه منع از
تحدیث حکم واحد قلیل الوقوع باین مثابه شنیع و فظیع باشد منع از تحدیث مطلق در چه
حساب خواهد بود و نیز ابن کثیر بعد ذکر این تاویل علیل توجیهی دیگر آورده یعنی دعوی اذن
حضرت عمر ابوهریره را در تحدیث بعد منع اثبات نموده و قال فی التاریخ بعد ما سبق
وقد جاء ان عمر اذن له بعد ذلک فقال مسدد ثنا خالد الطحان ثنا یحیی
بن عبید الله عن ابیه عن ابی هریرة قال بلغ عمر حدیثی فارسل الیّ فقال کنت
معنا یوم کنا مع رسول الله صلی الله علیه وسلم فی بیت فلان قال قلت

رد تاویل ابن کثیر ... ابوهریره ... حدیث از جناب رسالتمآب

صـ ۲۰۹

۱۸۱ جلد ۸ صـ ۶۹ ذکر وفاة ابی هریرة من سنة سبع وخمسین

نعم وقد علمت لم سألتني عن ذلك قال ولم سألتك قلت ان رسول الله صلى الله
عليه وسلم قال يومئذ من كذب علي متعمدا فليتبوأ مقعده من النار قال اما اذا
فاذهب فحدث و این روایت بعد تسلیم هرگز دلالت ندارد برانکه اذن عمر ابو هریره را
در تحدیث بعد منع ازان و وعید و تهدید بران بوده و ادعای دلالت بر اذن متاخر
کذب صریح و بهت بحت ست بلکه جائز ست که این اذن قبل این وعید و تهدید باشد
بلکه ظاهر همین ست که اولا خلافتمآب ابو هریره را بعد تذکیر او بسماع تهدید بر کذب
از جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم اجازت تحدیث داده و بعد ازان هرگاه
احادیث بی اصل ازو شنیده منع او و تاکید آن بتهدید و وعید فرموده و اگر این منع
و تهدید و وعید متقدم باشد و این قصه اذن متاخر لازم آید تخطیه جناب خلافتمآب
در تهدید و وعید ابو هریره که چرا همین معامله با ابو هریره اولا بجا نیاورده و چرا
باستفسار سماع حدیث من کذب علی از ابو هریره اذن تحدیث باو داده و چرا
باین وعید و تهدید شدید تفضیح او کرده و معهذا اکذب روایت اذن هم بحمد الله
خود ابن کثیر نقل کرده حیث قال فی التاریخ وقال صالح بن ابی الاخضر عن ابی
سلمة سمعت ابا هريرة يقول ما كنا نستطيع ان نقول قال رسول الله
صلى الله عليه وسلم حتى قبض عمر ازین روایت ظاهر ست که ابو هریره ارشاد
کرده که ما قدرت نداشتیم که بگوییم قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم تا آنکه قبض
کرده شد عمر پس معلوم شد که روایت اذن عمر به تحدیث کذب خبیث ست
و هم ازین روایت بطلان حمل منع بر صورت خاص ظاهر ست و هم ازان تایید
و تصدیق اصل منع عمر ابو هریره را از نقل روایات و احادیث جناب رسالتمآب

جواب قول ابن کثیر از اجازت عمر ابو هریره را ... و سلب تحدیث

ص ۳۲۱ / ۴۷۹ جلد ثالث
ذکر وفاة ابی هریرة
من سنة تسع وخمسین

ذکر ابن کثیر فی التاریخ عن ابی هریرة انه قال ما کنا نستطیع ان نقول قال رسول الله ... حتی قبض عمر

جواب ابطال حدیث غدیر بروایت ابی هریره

تفضیح ابو هریره

حدیث اول حدیث غدیر

صلی الله علیه وآله وسلم [illegible] ابن عبد ربه [illegible]

اعتقاد حقیت وصواب جناب او در باب اندیواو بر خیانت ابی هریره او را از عمالی بحرین معزول کردند و در هتک ناموس و تفضیح و تذلیل او بنهایت مرتبه کوشیدند و چندان در اظهار حق جوشیدند که بمشافهه او بزبان حق ترجمان براندند که تو دشمن خدا و رسول او هستی که سرقه کردی از مال خدا و هر چند ابو هریره بجواب این ارشاد دست پا زده وحیله و حواله پیش آورد لیکن هرگز سخن سازی و دروغ پردازی او جا گزین خاطر اقدس خلافت مآب نگردید و تبری او را از سرقه بغیر که هیچ دروغ دانستند و ده هزار درهم ازو مصادره و اغرام ازو گرفتند و آنرا در بیت المال انداختند اما آنکه ابن عبد ربه الاندلسی القرطبی که از علمای مشاهیر ائمه نحاریر است و مدائح جلیله و محامد جمیله او از اکمال ابن ماکولا و وفیات الاعیان ابن خلکان و عبر ذهبی و مرآة الجنان یافعی و بغیة الوعاة سیوطی ظاهر است و بالاتر از همه آنست که ابو العباس احمد بن محمد المقری که بجلالت و نبالت و ریاست و امامت و حذاقت او مشهور است و فضائل و محامد او از ریحانة الالباء شیخ احمد بن محمد بن عمر قاضی القضاة ملقب بشهاب الدین الخفاجی المصری و خلاصة الاثر محمد بن فضل الله بن محب الله المحبی واضح است در نفح الطیب عن غصن الاندلس الرطیب گفته

وقال يعني لسان الدين في ترجمة صاحب العقد الفقيه العالم ابي عمر احمد بن عبد ربه عالم ساد بالعلم ورأس واقتبس به من الحظوة ما اقتبس وشهر بالاندلس حتى سار الى المشرق ذكره واستطار بشرر الذكاء فكره وكانت له عناية بالعلم وثقة ورواية له متسقة واما الادب فهو كان حجته وبه غمرت الافهام لجته مع صيانة وورع وديانة ورد ماءها فكرع وله

ص ۱۹۳
القسم الثالث [illegible]

ص [illegible]
الباب الخامس في ايراد جملة من نثره ونظمه من القسم الثاني من الكتاب في التعريف بلسان الدين بن الخطيب

تصریح بثقت وصیانت وورع ودیانت ابن عبد ربه صاحب العقد از لسان الدین

التالیف المشهور الذی سماه بالعقد وحماه عن عثرات النقد لانه ابرزه مثقف

القناة مرهف الشباة تقصر عنه ثواقب الالباب وتبصر السحر منه فی کل باب وله شعر

انتهی ملتقطاً وتجاوز سماک الاحسان وسماه الخ در کتاب العقد که بتصریح ابن خلکان وارتقی

از کتب ممتعه ست وکمال مدح واطراء آن از لسان لسان الدین شنیدی که حسب افاده محفوظ ست

از عثرات نقد که مصنفش آنرا مثقف القناة ومرهف الشباة ظاهر کرده وقاصرست ازان

ثواقب الباب ملاحظه می شود ازان سحر در هر باب علی ما نقل بعض الاصحاب می گوید دعا

عمر بن الخطاب اباهریرة فقال له هل علمت انی استعملتک علی البحرین وانت

بلا نعلین ثم بلغنی انک ابتعت افراسا بالف دینار وستمائة دینار قال کانت

لنا افراس تناتجت وعطایا تلاحقت قال قد حسبت لک مؤنتک هذا

فضل فادّه قال لیس ذلک لک قال بلی والله اوجع ظهرک ثم قام الیه

بالدّرة حتی ادماه ثم قال ائت بها قال احتسبها عند الله قال ذلک

لو اخذتها من حلال وادّیتها طائعا اجئت من اقصی حجر بالبحرین تجبی

الناس لک لا لله ولا للمسلمین ما رجعت بک امیمة الا لرعیة الحمر وامیمة ام

ابی هریرة وفی حدیث ابی هریرة قال لما عزلنی عمر بن الخطاب عن البحرین

قال یا عدو الله وعدو کتابه سرقت مال الله قال قلت لست بعدو الله

وعدو کتابه ولکنی عدو من عاداهما قال فمن این اجتمعت لک عشرة

آلاف قال خیل تناتجت وعطایا تلاحقت وسهام تتابعت قال فقبضها

منی فلما صلیت الصبح استغفرت لامیر المومنین فقال لی بعد ذلک الا تعمل

قلت لا قال قد عمل من هو خیر منک یوسف علیه السلام قال قلت

مدح عظیم کتاب عقد ابن عبد ربه از لسان الدین و محفوظ بودن آن از عثرات نقد

صفحه ۳۵ / ۳۴۸ الجزء الثانی من کتاب العقد للاول

ذکر ابن عبد ربه فی العقد ان عمر قال لابی هریرة استعملتک علی البحرین وانت بلا نعلین ثم بلغنی انک ابتعت افراسا بالف دینار وستمائة دینار

ضرب عمر اباهریرة بالدرة حتی ادماه

قال عمر لابی هریرة ما رجعت بک امیمة وامیمة ام ابی هریرة

قال عمر لابی هریرة یا عدو الله وعدو کتابه سرقت مال الله ذکره ابن عبد ربه فی العقد

ان یوسف نبی وانا ابن امیمة اخشی ان یشتم عرضی ویضرب ظهری وینزع مالی

ازین عبارت سراسر بشارت ومقالت سراپا افادت لطائف عدیده وظرائف سدیده
که موجب کمال ابتهاج وسرور اهل ایمان وباعث نهایت انزعاج ارباب عدوان
در ضمیر می‌شود واضح اول آنکه خلافتمآب بخطاب ابوهریره ارشاد فرمودند که آیا میدانی
که من عامل کردم ترا بر بحرین وتو بغیر نعلین بودی یعنی مبتلای بلای نهایت فقر وافلاس
بودی بعد از آن خبر بمن رسید که خریدی تو فرسها بهزار دینار وشش صد دینار ودرین
کلام تفریع نظام بصراحت تمام اثبات خیانت واستراق آن امام آفاق ونهایت مرتبه
اهانت وتفضیح آن بئیس الحذاء است دوم آنکه هرگاه ابوهریره دعوی حصول این مال
بنتایج افراس وتلاحق عطایا نمود خلافتمآب این عذر بی اصل را که بدتر از گناه وضغث
علی اباله بود وبسمع اصغا جا نداد وباز حکم بادای فاضل از مؤنت فرمود واین
صریحست در آنکه این عذر محض کذب بی اصل وصریح افترا وهزل بود پس معلوم شد
که ابوهریره بمحض خیانت وسرقه اموال مسلمین اکتفا نفرموده کذب وافترا واحتیال
با سرقه اموال جمع فرموده وظاهرست که این کذب نهایت شنیع وفظیع بود چه
ارتکاب کذب مطلقا مذموم وملوم است چه جای ارتکاب کذب برای اتلاف حقوق مسلمین واخذ
[illegible] خلافتمآب که صریح اسائت ادب بآن عالی جناب هم است ونیز جامع کذب
[illegible] اموال مسروقه [illegible] است سوم آنکه کمال
[illegible] ابوهریره این است که با آنکه حضرت خلافتمآب
[illegible] ثابت فرمودند وتنبیه او برآن نمودند واقلاع ازین خیانت عظیمه
[illegible] بسیار [illegible] بلکه [illegible]

واصرار بر جحود و انکار ورزید و بار دیگر مرتکب کذب گردید که باسائت ادب خلافتمآب
کلمه لیس ذلک لک بر زبان آورد چهارم آنکه خلافتمآب هرگاه ملاحظه کرد که ابو هریره بمزید
وقاحت و رقاعت باوصف الزام بکذب خلافتمآب بسرقه و خیانت اعتراف بآن نمی کند
بلکه مکرر ارتکاب کذب می کند بمزید غیظ و غضب و التهاب قسم برب الارباب یاد کرده فرمود
که من ایجاع خواهم کرد ظهر ترا و این صریح ست که ابو هریره لائق اهانت و ضرب و ایلام
بود نه مستحق تعظیم و اجلال و اکرام پنجم آنکه خلافتمآب بر محض وعید و تهدید بضرب و ایجاع
ظهر آن امام عالی قدر اکتفا نفرموده قول را مطابق عمل نمودند یعنی بعد اشتعال ضرام
نار غضب ترک احترام و ادب فرموده به پا ایستاده بنفس نفیس مرتکب ضرب و ایجاع
آن سارق خسیس گردیدند یعنی او را زیر تازیانه تادیب کشیدند تا آنکه پشت او را خونین
ساختند و پرده از روی کار برانداختند ششم آنکه خلافتمآب بر این ایجاع و ادماء اقتصار
و اکتفا نفرموده باز همان سخن مطالبه و مصادره مطلوب آغاز نهادند و ارشاد کردند
که بیار آن اموال را و این هم صراحةً دلالت دارد بر آنکه ابو هریره نزد خلافتمآب سارق
و خائن و در انکار سرقه کاذب و مائن بود هفتم آنکه از آن ظاهر ست که ابو هریره هرگاه
مبتلای ضرب و ایجاع گردید چاره جز آن ندید که بکلمه احتسبها عند الله ظلم و جور
خلافتمآب ظاهر کرد و این جسارت بزعم سنیه کفر صریح و ضلال قبیح و نهایت
خسارت ست که به سرقه اموال و خیانت و کذب مکرر و افترای مزور و اتهام در بارگاه خلافت
و سرکار جلالت اکتفا نکرده هرگاه نوبت سزای سرقه اموال و جزای شنائع افعال خود
می یابد اجر آن از خدای ذو الجلال می خواهد و اظهار جور و ظلم حضرت ابن خطاب
که در حق برادر فیض پیرای شان نازل می شد آغاز می نماید و داد رفض و الحاد حسب زعم

اهل عناد می‌باشد هشتم آنکه هرگاه ابو هریره برین جسارت فضیحه و وقاحت قبیحه اقدام کرد حضرت ابن خطاب ردّان بابلغ وجوه فرمودند یعنی ارشاد کردند آنچه حاصلش اینست که اجرای حضرت وقتی خدا می داد که این اموال را از حلال میگرفتی یا ادامی کردی آنرا بطوع و رغبت و از این ارشاد بلیغ ظاهرست که ابو هریره این اموال را از حلال نگرفته بلکه بحرام جمع کرده و نیز ازان ظاهرست که ابو هریره در حبس آن و عدم ادای آن بطوع و رغبت مذموم ملوم و خودش جائر و ظالم بوده مقهور و مظلوم پس توقع اجر و احتساب از رب الارباب محض نقش بر آب و خدع سراب بلکه کذب فاحش نزد اولی الالباب ست و این جزع و زاری و فریاد و فغان مصداق کالقوس تنزی الصبایا و دای مرنان ست نهم آنکه خلافمآب برین همه تفضیح و تقبیح ابو هریره اکتفا نکرده بجلادت ایشان حکم را سرقه و خیانت ابو هریره بمبالغت تامه و نهایت حسن بیان ظاهر فرمودند دهم آنکه خلافمآب برین همه تفضیح و هتک استار اکتفا و اقتصار نکرده و از طعن و تشنیع عالمانه در گذشته حسب افاده رشیده در شوکت شدیده بلکه باولویت تامه ازان زبان را بسب و شتم جاهلانه هم کشودند یعنی ذکر مادر ابو هریره بزبان گهربار آوردند و از روایت آخرین ظاهرست که خلافمآب ابو هریره را عزل کرده و او را بلقب عدو الله و عدو کتاب او ملقب فرموده و شهادت صادق بسرقه او مال خدا را او نموده و ابو هریره خود این را حاکی ست و ایشان را لایق شاکی ست و نیز ازان ظاهرست که خلافمآب عذر ابو هریره را که مشتمل [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] سهام فی الظلام دانسته هرگز قبول نفرموده بلکه این بال فساد و آل [illegible] بیانا النکال والوبال را از ابو هریره بگرفت و تقبض آن انبساط خاطر ابو هریره مبدّل بانقباض ساخت

وحسب روایت فائق کما یجی در بیت المال انداخت و نیز ازان و اضحست که ابو هریره در مقام عذر ازاباء و استنکاف از قبول عمل که خلافتمآب بعد این همه تفضیح و تقبیح و سب و شتم و عزل و عول و ایلام و اغرام و افجاع و ایجاع دعوت بآن فرموده بود وجهش حسب حال خلافتمآب با کمال امتحان و اختبار ان عمدة الاحبار بود خوف شتم عرض و ضرب ظهر و اخذ مال خود بیان کرد و این دلالت صریحه دارد بر آنکه ابو هریره قبل ازین صدمات شتم عرض و ضرب ظهر و اخذ مال کشیده پس بمفاد من جرّب المجرب حلّت به الندامة بار دوم از قبول عمل خلافتمآب دم در کشید و عقوبات ثلثه سابقه را برای انزجار از اعتذار بدعوت ان مقتدای صغار و کبار کافی و وافی دید و هرگاه مثل حضرت ابو هریره که از اکابر صحابه و اجلّه و اعاظم و اماثل و افاخم ایشان هست و فضائل جلیله و مناقب عظیمه او کمتر از دیگر صحابه کبار نیست بلکه بالاتر از جمعی بسیار هست بتصریح جناب خلافتمآب عدوّ خدا و عدوّ قرآن یا عدوّ اهل اسلام و ایمان باشد و هم سرقه اموال که اکثر او باش انذال ازان استنکاف دارند نماید و هم مرتکب کذبات نکره و افتراآت مزوّره گردد پس در مطاعن دیگر اصحاب کدام مقام استبعاد و ارتیاب و چه جای انزعاج و اضطراب هست و نیز ازین جا بطلان اغراقات و مبالغات این حضرات در اثبات مناقب و محامد عامّه و خاصّه صحابه بتمسک آیات و روایات بنهایت وضوح می رسد و علامه ابو القاسم محمود بن عمر الزمخشری در کتاب فائق که ائمه سنیه تحقیقات و افادات آنرا بر سر و چشم می نهند و فتوی باتباع و تقلید آن می دهند و مصنفش را امام جلیل و محقق نبیل می دانند گفته ابو هریرة استعمله عمر على البحرين فلما قدم عليه قال يا عدو الله و عدو رسوله سرقت من

مال الله فقال لست بعدو الله ولا عدو رسوله ولکنی عدو من عاداهما
وما سرقت ولکنها سهام اجتمعت ونتاج خیل فاخذ منه عشرة الاف درهم
فالقاها فی بیت المال ثم دعاه الی العمل فابی فقال عمر فان یوسف قد
سأل العمل فقال ان یوسف منی بری وانا منه براء واخاف ثلاثا واثنتین
قال فلا تقول خمسا قال اخاف ان اقول بغیر حکم واقضی بغیر علم واخاف
ان یضرب ظهری ویشتم عرضی وان یوخذ مالی البراء البری والمراد بالبراءة
بعده عنه فی المقایسة لقوة یوسف علی الاستقلال باعباء الولایة و فی تنزهه
عنه واراد بالثلاث والاثنتین الخلال المذکورة وانما جعلها قسمین
لکون الثنتین وبالا علیه فی الاخرة والثلاث بلاء وضررا فی الدنیا
ازین روایت هم واضحست که ابوہریرہ نزد حضرت خلیفہ ثانی مستحق عزل ومصادره
واغرام ومستوجب اہانت وتذلیل وایلام وعدو خدا ورسول وظالم جائر مجهول
ولص سارق وفاجر فاسق ومعاند مارق مرتکب غش وخیانت وتارک
دیانت وامانت بوده پس محل انصافست وجای تدبر که کسی را که جناب
خلافت مآب حضرت عمر بن الخطاب عدو خدا ورسول گویند وشهادت صادقه
که مفید یقین ست علی مافی باب المطاعن من التحفة بر سرقه او از مال خدا ادا نمایند
ومصادره ده هزار درهم ازو گیرند آیا چنین کسی بلکه ناکسی قابل اعتقاد واعتماد هست
واعجباه که حضرات سنیه کلام صدق نظام جناب خلیفه ثانی هم بگوش اصغا
نمی شنوند و در تبجیل وتعظیم ابوہریرہ دست از اتباع واقتدای جناب خلافتمآب
بر می دارند و با وصف ثبوت غایت خیانت وبی دینی او که عدو خدا ورسول

بوده او را از اجلۂ اہل ایمان بلکہ مقتدای اہل ایمان می پندارند آری حضرات سنیہ را
ہمچنین مقتدایان کبار اند و این طائفہ سنیہ را چنین امامان اشرار ائمۃ یدعون
الی النار و شیخ ابو عبد اللہ یاقوت بن عبد اللہ الحموی البغدادی الرومی کہ نبذی از
فضائل و محامد ان عمدة الکبار بر زبان ابن النجار سابقا شنیدی ہم این روایت
پر شکایت و این حکایت سراسر شکایت کہ پرده از روی کار تابع و متبوع می گیرد
نقل کرده چنانچہ در کتاب معجم البلدان کہ بعنایت رب منان نسخۂ عتیقۂ آن بعد
مساعی فراوان بدست این کثیر العصیان افتاده گفتہ روی محمد بن سیرین عن
ابی ہریرة قال استعملنی عمر بن الخطاب علی البحرین فاجتمعت الی اثنا عشر
الفا فلما قدمت علی عمر قال لی یا عدو اللہ والمسلمین او قال عدو کتابہ
سرقت مال اللہ قال قلت لست بعدو اللہ ولا المسلمین او قال لکتابہ
ولکنی عدو من عاداہما قال فمن این اجتمعت لک ہذه الاموال قلت خیل لی
تناتجت وسہام اجتمعت قال فاخذ منی اثنی عشر الفا فلما صلیت الغداة
قلت اللہم اغفر لعمر قال وکان یاخذ منہم ویعطیہم افضل من ذلک حتی
اذا کان بعد ذلک قال الا تعمل یا ابا ہریرة قلت لا قال ولم وقد عمل من ہو
خیر منک یوسف قال اجعلنی علی خزائن الارض انی حفیظ علیم قلت یوسف
نبی ابن نبی وانا ابو ہریرة بن امیمة واخاف منکم ثلثا واثنتین فقال ہلا
قلت خمسا قلت اخشی ان تضربوا ظہری وتشتموا عرضی وتاخذوا مالی
واکره ان اقول بغیر علم این روایت ہم در دلالت بر مطاعن مثل روایت
سابق ست بلکہ آنچہ در عدول ... ہم ...

ص
لغت بحرین

... الحکم وافی لفہید

قدح ابو هریره

واز عجائب عنایات لطیف خبیر وغرائب تاییدات ایزد قدیر انست که علامهٔ نحریر وناقد بصیر ومحقق شهیر حضرت ابن کثیر با انهمه تعصّب کثیر بلکه جحود کبیر نیز روایت تصریح خلافتمآب باستیثار ابو هریره باموال خطیره وتلقیب آن صحابی مکثر الحدیث معدوم النظیر بلقب عدوّ الله وعدوّ کتابه که محیّر عقل هر صغیر وکبیر وموجب مزید استبصار واعتبار عاقل غیر غریرست باسناد متصل مشتمل بر کسانیکه ارباب صحاح ستّه بر تصحیح ان متفق اند بلا ردّ ونکیر بلکه در مقام احتجاج واستدلال بان بر مطلوب خود نقل فرموده چنانچه در تاریخ خود در ذکر ابو هریره گفته وقد استعمله عمر بن الخطاب علی البحرین وقاسمه مع جملة العمال قال عبد الرزاق ثنا معمر عن ایوب عن ابن سیرین ان عمر استعمل ابا هریرة علی البحرین فقدم بعشرة الاف فقال عمر استأثرت بهذه الاموال ای عدوّ الله وعدوّ کتابه فقال ابو هریرة لست بعدوّ الله ولا عدوّ کتابه ولکنّی عدوّ من عاداهما فقال من این هی لك قال خیل نتجت وغلة ورقیق وعطیّة تتابعت علیّ فنظروا فوجدوه کما قال فلما کان بعد ذلك دعاه عمر لیستعمله فابی ان یعمل له فقال له تکره العمل وقد طلبه من کان خیرا منك طلبه یوسف علیه السلام فقال ان یوسف نبی ابن نبی ابن نبی ابن نبی وانا ابو هریرة ابن امیمة واخشی ثلثا واثنین قال عمر فهلا قلت خمسة قال اخشی ان اقول بغیر علم واقضی بغیر حکم او یضرب ظهری وینتزع مالی ویشتم عرضی وذکر غیره ان عمر اغرمه فی العمالة الاولی اثنی عشر الف فلهذا امتنع فی الثانیة ازین روایت ظاهرست که هرگاه ابو هریره از بحرین با ده هزار تشریف فرما شد خلافتمآب این مال را

ص ۲۲۲ جلد ثالث
ذکر وفاة ابی هریرة
من سنة تسع وخمسین

مال مسروق و زائد از حد و قدر آن مرتکب شدن [illegible]
بخطاب آن سارق مهین فرمودند که تو استیثار کردی باین اموال و برین هم اکتفا
نفرموده فرمودند که ای عدو خدا و عدو کتاب او و هرگاه سرقه اموال مسلمین و عداوت
خدا و کتاب مبین در حق ابی هریره بارشاد باسداد جناب ابن خطاب ثابت گردد
دیگر چه حالت منتظره باقیست و کرا تاب و طاقت ست که علی رغم جناب بسر توثیق
و تعدیل و تعظیم و تبجیل ابوهریره برآرد و او را از حضیض نکیر و تعییر باوج قبول و توقیر
بردارد اما فقره فوجدوه کما قال پس آن صریح الوضع والافتعال ست کما لا یخفی
علی اهل الکمال و کافیست برای رد آن روایات سابقه که از آن بطلان این دعوی
حسب رد و ابطال حضرت خلافتمآب ظاهرست و ذکر اغرام (در صفحه ١١٩٦ و ١١٩٨ و ١١٩٩) که خود ابن کثیر در آخر
عبارت نموده هم تکذیب این ادعاست و قطع نظر ازان اگر این تصدیق صحیح و قرین
تحقیق باشد لازم آید که خلافتمآب در نسبت استیثار بان عمدة الاحبار هم تصریح
بعداوت او با خدا و کتاب جبار قهار کاذب و دروغ زن و جافی و جائر و رامی
بو هم و ظن باشد و بنای جلالت و عدالت تقدیری حضرت شان هم بآب رسد و چون
این مرام اقصی و مطلوب اسنی ست پس ما بقبول آن راضیم و قدح و جرح ابوهریره
باین سبب ثابت می کنیم کو بعد ثبوت جرح و قدح خلافتمآب ابوهریره در چه حسابست
قدح و جرح اکثر اصحاب خود بخود هم بجهت استلزام بوجوه کثیره و هم بجهت اجماع
مرکب ظاهر خواهد شد و هم اصل مطلوب که امامت بلا فاصله جناب امیرالمؤمنین
علیه السلام و بطلان خلافت متغلبین سست بنیان بر این تقدیر بلا کلفت تقریر واضح و مستنیر میگردد
و از غرائب امور بلکه عجائب شرور آنست که حضرت ابن حجر عسقلانی با آنهمه جلالت

تفضیح والامت وریاست ونبالت وحذاقت وتبحر و تمهر در اخفای تفضیح و تقبیح وهتک عرض ابوهریره وورع وامانت وصدق و دیانت خود رابر اقدام ابوهریره نثار کرده همین روایت عبدالرزاق راکه ابن کثیر نقل کرده تحریف ساخته که تصریح خلافتمآب رابعداوت ابوهریره با خدا وکتاب خدا از میان انداخته قال فی الاصابة بتمییز الصحابة قال عبد الرزاق انا معمر عن ایوب عن ابن سیرین ان عمر استعمل ابا هریرة علی البحرین فقدم بعشرة آلاف فقال له عمر استأثرت بهذه الاموال فمن این لك قال خیل نتجت واعطیة تتابعت وخراج رقیق لی فنظر فوجدها کما قال ثم دعاه لیستعمله فابی فقال قد طلب العمل من کان خیرا منك قال ان یوسف نبی الله ابن نبی الله وانا ابوهریرة ابن امیمة واخشی ثلاثا واثنتین ان اقول بغیر علم واقضی بغیر حکم ویضرب ظهری ویشتم عرضی وینزع مالی و هرچند درین روایت تصریح خلافتمآب بعداوت ابوهریره با خدا وکتاب اسقاط کرده لکن تصریح خلافتمآب باستیثار اموال ازان هم ظاهرست و نیز بیان ابوهریره خوف شتم عرض و ضرب ظهر و نزع مال در آخران مذکورست واین دلیل صریحست برآنکه این امور قبل این از خلافتمآب درحق آن مقهور واقع شده که خوف آن بار دیگر داشته و بفرض بعید اگر خوف شتم عرض ازوقوع آن از دیگر مردم بر گردانند ظاهرست که عامل خلیفه را وجهی برای خوف ضرب ظهر و نزع مال از دیگر رعایا نیست که احاد رعایا خصوص عمال سلطنت فظ غلیظ طاقت ارتکاب این جسارت عظیمه وآن هم درحق عامل و حاکم و صحابی عظیم الشان نداشتند آری خود خلیفه اگر ضرب ظهر و نزع مال عاملین خود کند می تواند پس قطعا این خوف از خود

ص ۲۶۱ / ۳۴۳ نصف ثانی
حرف الهاء من القسم الاول
من باب الکنی

تحریف ابن حجر العسقلانی فی الاصابة الروایة التی ذکرها ابن کثیر فی التاریخ حیث قطع منه تصریح عمر بعداوة ابی هریرة لله ولکتابه

خلافتها بابوده و اگر یار اول خلافتهای مرتکب آن نشد با تشار خوف آن از حضرت ثانی بهم
برسوء ظن و منافات ادب وانهماک در خبث باطن بیست و بعض روات بر ذکر صرف منع
ابو هریره از خوف ضرب ظهر و شتم عرض و اخذ مال بجواب دعوت خلافتها او را بسوی عمل
اکتفا کرده اند و شاه ولی الله صدر هم با وصف آنچه کف لسان و دروغ و غوام بحکایت اصحاب
اعیان ذکر این ماجرای محیر اذهان بغرض اثبات فضیلت خلیفه والاشان می نماید
چنانچه در ازالة الخفا گفته عن ابی هریرة قال استعملنی عمر علی البحرین ثم نزعنی
وغرمنی اثنی عشر الفا ثم دعانی بعد الی العمل فابیت فقال لم وقد سأل
یوسف العمل وکان خیرا منک فقلت ان یوسف نبی ابن نبی ابن نبی وانا ابن
امیمة وانا اخاف ان اقول بغیر علم وان افتی بغیر علم وان یضرب ظهری
ویشتم عرضی ویوخذ مالی و بعض روایت از ذکر عزل ابو هریره و ایلام آن
والامقام باخذ مال و اغرام هم استحیا کرده اند لکن در ذکر خوف ابو هریره از ضرب ظهر
و منع مال و شتم عرض که آنهم کاشف حقیقت حال و مضیق مجال قیل و قال است چه خوف ضرب ظهر
واخذ مال در استقبال بغیر وقوع آن در سابق حال از عاقل گویا محال و دلیل صریح بر اختباط و
اختلال است اطلاق عنان نموده و کف لسان از آن نفرموده علامه ابن کثیر در تاریخ خود گفته
وروی الطبرانی عن ابن سیرین عن ابی هریرة ان عمر بن الخطاب دعاه لیستعمله
فابی ان یعمل له فقال اتکره العمل وقد عمل من هو خیر منک قال فاخشی ثلثا و
اثنتین فقال عمر افلا قلت خمسا قال اخشی ان اقول بغیر علم واقضی بغیر حکم
وان یضرب ظهری وینزع مالی ویشتم عرضی نیز ابن کثیر در تاریخ خود می فرماید
وقال مسلم بن الحجاج ثنا عبد الله بن عبد الرحمن الدارمی ثنا مروان ثنا ... الدمشقی

صفحه ۴۲۹ / ۲۳۵ نصف اول
اواسط فصل ششم در عمومات قرآن تقریباً
آن که دلالت میکند بر صفات خلافت
خاصه بر خلافت خلفا و فضائل و سوابق
ایشان و آیاتیکه موافقا خلفا اند و آیاتیکه
سبب نزول آنها خلفا بوده اند از مقصد
اول

صفحه ۷۹ / ۲۲۳ جلد ثالث
ذکر وفاة ابی هریرة فی سنة
تسع وخمسین

ص
نشان و سابق

قدح ابو هریره

عن اللیث بن سعد حدثنی بکیر بن الاشج قال قال لنا بشر بن سعید اتقوا الله وتحفظوا من الحدیث فوالله لقد رایتنا نجالس ابا هریرة فیحدث حدیث رسول الله صلی الله علیه وسلم عن کعب و حدیث کعب عن رسول الله صلی الله علیه وسلم وفی روایة یجعل ما قاله کعب عن رسول الله صلی الله علیه وسلم وما قاله رسول الله صلی الله علیه وسلم عن کعب فاتقوا الله وتحفظوا فی الحدیث ازین عبارت واضحست که بشر بن سعید ارشاد کرده که ابو هریره حدیث جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم را از کعب نقل می کرد و حدیث کعب را معاذ الله بجناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله می بست و ذلک اسقاط له عن درجة الاعتماد وحط له عن اوج الاستناد وصریح فی انه کان هائما فی وادی الاختباط راکبا متن الاختلاط ونیز حضرت شعبه که برای ذکر شعبه از فضائل فاخره ومحامد زاهره او دفاتر طوال می تصریح فرموده بانکه ابو هریره تدلیس می کرد قال ابن کثیر فی تاریخه سمعت شعبة یقول ابو هریرة کان یدلس ای یروی ما سمعه من کعب و ما سمعه من رسول الله صلی الله علیه وسلم ولا یمیز هذا من هذا ذکره ابن عساکر وکان شعبة هذا یشیر الی حدیثه من اصبح جنبا فلا صیام له فانه لما حوقق قال اخبرنیه مخبر ولم اسمعه من رسول الله صلی الله علیه وسلم وابراهیم نخعی که از اجله اساطین واعاظم ائمه معروفین ست نیز قدح وجرح ابی هریره افاده کرده که ترک اصحاب خود حدیث ابی هریره را ذکر فرموده ونیز ارشاد کرده که اخذ نمی کردند از هر حدیث ابی هریره ونیز افاده کرده که می دیدند در احادیث ابی هریره چیزی یعنی احادیث او را معتمد و معتبر نمی دانستند واخذ نمی کردند از حدیث ابی هریره مگر آنچه می بود از حدیث

قال بشر بن سعید ان ابا هریرة کان یحدث عن رسول الله صلی الله علیه وسلم عن کعب ویحدث عن کعب عن رسول الله صلی الله علیه وسلم

ص ۷۷۳ جلد ثالث
ذکر وفاة ابی هریرة من سنة تسع و خمسین

قال شعبة کان ابو هریرة یدلس

صفت جنت یا نار یا حث بر عمل صالح یا نہی از چیزی که قرآن آنرا آورده باشد قال ابن کثیر
فی تاریخ وقال شریک عن مغیرة عن ابراهیم قال کان اصحابنا یدعون من حدیث
ابی هریرة وروی الاعمش عن ابراهیم قال ما کانوا یاخذون من کل حدیث
ابی هریرة قال الثوری عن منصور عن ابراهیم قال کانوا یرون فی احادیث
ابی هریرة شیاء وما کانوا یاخذون من حدیثه الا ما کان من حدیث صفة
جنة او نار او حث علی عمل صالح او نهی عن شیء جاء القران به ونیز ابن کثیر در
تاریخ خود بعد عبارت سابقه گفته وقد انتصر ابن عساکر لابی هریرة ورد هذا الذی
قاله ابراهیم النخعی وقد قال ما قاله ابراهیم طائفة من الکوفیین والجمهور
علی خلافهم وقد کان ابو هریرة من الصدق والحفظ والدیانة والعبادة
والزهادة والعمل الصالح علی جانب عظیم ازین عبارت که ابن کثیر بغرض حمایت
وصیانت ابوهریره ارشاد کرده ضعف علی ما لا یخفی ظاهر می گردد چه ازان وضحست که
مثل ارشاد ابراهیم نخعی طائفه از کوفیین هم ارشاد کرده اند یعنی بر جرح وقدح حضرت
ابی هریره اقدام نموده وعبدالله بن مسلم بن قتیبه در کتاب المعارف گفته روی عفان
عن حماد بن سلمة عن ثابت عن ابی رافع قال کان مروان ربما استخلف ابا هریرة
علی المدینة فیرکب حمارا قد شد علیه برذعة وفی راسه حبل من لیف فیسیر
فیلقی الرجل فیقول الطریق الطریق قد جاء الامیر وربما اتی الصبیان وهم
یلعبون باللیل لعبة الغراب فلا یشعرون حتی یلقی نفسه بینهم ویضرب
برجلیه فیفزع الصبیان فیفرقون وربما دعانی الی عشائه باللیل فیقول
دع العراق للامیر فانظر فاذا هو ثرید بزیت وابن کثیر در تاریخ خود

ص ۱۰۹ ذکر وفاة ابی هریرة فی سنة تسع وخمسین
۱ قال ابراهیم النخعی کان اصحابنا یدعون من حدیث ابی هریرة
۲ قال النخعی ما کانوا یاخذون من کل حدیث ابی هریرة
۳ قال النخعی ما کانوا یاخذون من حدیث ابی هریرة الا ما کان من حدیث صفة جنة او نار او حث او نهی
۴ قد قال ما قال النخعی طائفة من الکوفیین
ص ۱۳۳ ترجمة ابی هریرة
۵ یلقی ابو هریرة نفسه بین الصبیان

ذكر وفاة ابي هريرة سنة تسع وخمسين ص ٤٢٣

وقال حماد بن سلمة عن ثابت عن ابي رافع كان مروان ربما استخلف ابا هريرة على المدينة فيركب الحمار ويلقي الرحل فيقول الطريق قد جاء الامير يعني نفسه وكان يمرّ بالصبيان وهم يلعبون بالليل لعبة الغراب وهو امير فلا يشعرون به الا وقد القى نفسه بينهم ويضرب برجليه كانه مجنون يريد بذلك ان يضحكهم فيفزع الصبيان منه ويفرّون عنه هاهنا وهاهنا يتضاحكون

ازين عبارت ظاهرست كه حضرت ابو هريره در اوقات امارت خود هرگاه بر صبيان ميگذشت وايشان بشب بازي غراب مشغول مي بودند خود را بحاليكه صبيان شاعر نباشند در زمره ايشان مي افگند وپاهاي خود را مي زد گويا كه حضرت او مجنون است وغرض از اظهار اين حركت مجنونانه وصورت مخبطانه اضحاك صبيان وتطييب قلوب آن زمره والاشان بود پس خود را ضحكه صبيان وابلهان مي ساخت واصلا حيايي از جلالت امارت وریاست وصدارت ارباب نبالت نداشت وپر ظاهرست كه هرچند مجرد مزاح ومطايبه مذموم ومقدوح نيست لكن بلا شبهه اقدام وجسارت بر حركات مجنونانه وارتكاب چنين ملاعب طفلانه قادح مروت وجارح عدالت است ونيز شكم پرستي وچيره دستي حضرت ابو هريره بمرتبه رسيده كه چون مضيره حضرت او را نهايت مرغوب ومحبوب بود وبراي خوردن آن حاضر خوان معاويه خوان مي گرديد براي اظهار تورع وخداپرستي اداي صلوة خلف جناب امير المؤمنين عليه السلام مي كرد وهرگاه مردم براه استعجاب واستغراب سوال از وجه جمع بين الضدين مي نمود بلا محابا وبلا مبالات باظهار جبريره شره وقرم خود بضيمه آن خبيث الظاهر والسريره مي نمود ومي فرمود كه مضيره معاويه ادسم واطيب است وصلوة

١٨٧٦ ٢٢ اگست

خلف علی افضل ست بین مردم بسبب اعتراف خود آن بانصاف او را شیخ المضیرہ موسوم
و بسبب شرہ و قرم اکل او را موسوم ساختند علامہ ابو القاسم محمود بن عمر جار اللہ زمخشری
در کتاب ربیع الابرار و نصوص الاخبار گفتہ ابو رافع کان ابو ہریرۃ ربما دعانی الی
عشائہ فیقول ادع العراق للامیر فانظر فاذا ہو ثرید بزیت وکان یقول
اللہم امان من القولنج و شرب العسل علی الریق امان من الفالج واکل السفرجل یحسن
اللون والولد واکل الرمان یصلح الکبد والزبیب یشد العصب ویذہب
الوصب والنصب والکرفس یقوی المعدۃ ویطیب النکہۃ والعدس یرق القلب
ویذرف الدمعۃ والقرع یزید فی اللب ویرق البشرۃ واطیب اللحم الکتف وہوا
فقار الظہر وکان یدیم الہریسۃ والفالوذجۃ ویقول ہما مادۃ الولد وکان
یعجبہ المضیرۃ جدا فیاکلہا مع معویۃ واذا حضرت الصلوۃ صلی خلف
علی رضی اللہ عنہ فاذا قیل لہ قال مضیرۃ معویۃ ادسم واطیب والصلوۃ
خلف علی افضل فکان یقال لہ شیخ المضیرۃ و نیز علامہ زمخشری در کتاب ربیع الابرار
گفتہ کان ابو ہریرۃ یقول اللہم ارزقنی ضرسا طحونا و معدۃ ہضوما و دبرا
نثورا قطع نظر از سوال ضرس طحون و معدہ ہضوم کہ دلیل صریح بر شدت شرہ و قرم
آن رئیس القروم ست پر ظاہر ست کہ سوال دبر نثور از ایزد غفور بمراتب قاصیہ از
ادب دور و دلیل کمال جسارت و خلاعت و استہزای سراپا قصور ست و نیز از
لطائف و ظرائف تائیدات خالق ارض و سموات آنست کہ امام اعظم سنیہ حضرت
ابو حنیفہ ہم ابو ہریرہ را مطعون می دانست و تقلید او رافض و برین باب کردہ
از تقلید او دست بر میداشت و تحاشی خود از ان ظاہر ساخت علامہ علی بن یحیی

ص ۱۳۴ / ۲۱۷ الباب الرابع والاربعون فی الطعام والالوان والاطعمة والاکل الخ

۱ [illegible]

۲ [illegible]

نشان سابق

۳ کان ابو ہریرۃ یقول اللہم ارزقنی ضرسا طحونا ومعدۃ ہضوما ودبرا نثورا

۴ ترک ابو حنیفہ تقلید ابو ہریرہ را بسبب [illegible]

زند و قبتی در کتاب روضة العلماء که و تا نسخه عتیقه آن بنظر این کثیر الخطا رسیده گفته
واختلفوا ان تقلید قول الصحابة یجوز ام لا قال علماؤنا رحمهم الله فی ظاهر الاصل
ان اقاویل جمیع الصحابة حجة تقبل بغیر معرفة المعنی ویعمل به حتی روی عن
ابی حنیفة رضی الله تعالی عنه انه سئل فقیل له اذا قلت قولا وکتاب الله تعالی
یخالف قولک قال اترک قولی بکتاب الله فقیل له اذا کان الصحابی یخالف
قولک قال اترک قولی بقول الصحابی فقیل له اذا کان قول التابعی یخالف
قولک قال لا اترک قولی بقوله قال اذا کان التابعی رجلا فانا رجل ثم قال
اترک قولی بجمیع قول الصحابة الا ثلثة منهم ابو هریرة وانس بن مالک وسمرة
بن جندب قال رحمه الله قال الفقیه ابو جعفر الهندوانی رحمه الله انما
لم یترک قوله لقول هؤلاء الثلثة لانهم مطعونون اما ابو هریرة فانه روی
عن رسول الله صلی الله علیه وسلم انه قال من اصبح جنبا فلا صوم له قالت
عائشة رضی الله تعالی عنها اخطأ ابو هریرة کان رسول الله صلی الله علیه وسلم
یصبح جنبا من غیر احتلام ثم یتم صومه وذلک فی رمضان قال ابو هریرة
رضی الله تعالی عنه هی اعلم کنت سمعته من الفضل بن عباس والفضل کان
یومئذ میتا فقد احال خبره الی المیت فصار مطعونا الخ ومحمود بن سلیمان
کفوی در کتاب اعلام الاخیار من فقهاء مذهب النعمان المختار گفته قال الصدر
الشهید ایضا عن ابی حنیفة روایتان الاولی انه قال اقلد من کان من القضاة
المفتین من الصحابة رضی الله عنهم لقوله صلی الله علیه وسلم اقتدوا باللذین
من بعدی ابی بکر وعمر رضی الله عنهما وقد اجتمع فی فقههما القضاء والفتوی

فمن کان بمنابتهما مثل عثمان و علی والعبادلة الثلاثة وزید بن ثابت ومعاذ بن
جبل وغیرهم ممن کان فی معناهم فاقلدهم ولا استجیز خلافهم برایی و خرج
عن هذا جماعة منهم ابو امامة و سهل بن سعد الساعدی و ابو حمید الساعدی
والبراء بن عازب و غیرهم الثانی قال اقلد جمیع الصحابة ولا استجیز خلافهم
برایی الا ثلاثة نفر انس بن مالك وابو هریرة وسمرة بن جندب فقیل له فی
ذلك فقال اما انس فقد بلغنی انه اختلط عقله فی آخر عمره وکان یستفتی من
علقمة وانا لا اقلد علقمة فکیف اقلد من یستفتی من علقمة واما ابو هریرة
فکان یروی کلما بلغه وسمع من غیر تامل فی المعنی واما سمرة فما وجدت
فی نسخة ثم ظفرت فی روضة الزنا. و بستی فی الباب السابع والتسعین فی فضل
الصحابة قال فیه اختلفوا ان تقلید الصحابة یجوز ام لا قال علماؤنا فی ظاهر
الاصول یجوز واقاویل جمیع الصحابة حجة بغیر معرفة المعنی و نعلم هذا
روی عن ابی حنیفة انه سئل فقیل له اذا قلت قولا وکتاب الله یخالف
قولك قال اترك قولی بکتاب الله وقول الرسول فقیل اذا کان قول الصحابة
یخالف قولك قال اترك قولی بقول الصحابة فقیل اذا کان قول التابعین یخالف
قولك قال هم رجال ونحن رجال ثم قال ابو حنیفة اترك قولی بقول الصحابة
الا بقول ثلاثة منهم ابو هریرة وانس بن مالك وسمرة بن جندب قال
الفقیه ابو جعفر الهندوانی انما لم یترك یعنی ابا حنیفة قوله بقول هؤلاء
الثلثة لانهم مطعونون اما ابو هریرة فانه روی عن النبی صلی الله علیه وسلم
انه قال من اصبح جنبا فلا صوم له قالت عائشة رضی الله عنها اخطأ

ابوهريرة كان نبي الله صلى الله عليه وسلم يصبح جنبا من غير احتلام ثم يتم صومه
يومه ذلك وذلك في رمضان فقال ابو هريرة هو اعلم كنت سمعته من الفضل
بن عباس وكان الفضل ميتا فصار مطعونا الخ واحمد بن علي ابو بكر جصاص در كتاب
احكام القرآن گفته قد روى ابو هريرة خبرا عن النبي قال من اصبح جنبا فلا يصومن
يومه ذلك الا انه لما اخبر برواية عائشة وام سلمة عن النبي قال لا علم لي
بهذا اخبرني به الفضل بن العباس وهذا مما يوهن خبره لانه قال بديا ما
انا قلت ورب الكعبة من اصبح جنبا فقد افطر محمد قال ذلك ورب الكعبة
وافتى السائل عن ذلك بالافطار فلما اخبر برواية عائشة وام سلمة تبرء
من عهدته وقال لا علم لي بهذا انما اخبرني به الفضل وقد روي عن ابي هريرة
الرجوع عن فتياه بذلك حدثنا عبد الباقي قال حدثنا اسمعيل بن الفضل
قال حدثنا ابن شبابة ان اباهريرة رجع عن الذي كان يفتي من اصبح جنبا
فلا يصوم وعيسى بن ابان كه از اجله ائمه اعيان واكابر اساطين والا شان حنفيان است
هم از تقليد ابوهريره سر تافته او را از زمره معتبرين انداخته چنانچه زندويستي در روضة العلماء
گفته قال عيسى بن ابان اقلد اقاويل جميع الصحابة الا ثلاثة منهم ابوهريرة ووابصة
بن معبد وابو سنابل بن بعكك انتهى در حيرتم كه حضرات حنفيه اين زمان چرا از اقتداء
جناب امام اعظم ومرشد افخم دست برميدارند واين مطعون ومردود را مامون [illegible]
نميدانند غالبا باعث آن عدم عثور بر متروك ومطعون ساختن جناب امام اعظم
او را باشد والا ابعد است كه [illegible] با اين خيرخواهي وجان نثاري كوشش
بحرف امام خود نكنند وبر خلاف راي جنابش راي حسن ثقاهت بحديث ابي هريره

ص ۲۳۱ في بحث الصوم باب الغلام يبلغ والكافر يسلم في بعض رمضان

ص قال عيسى بن ابان اقلد جميع الصحابة [illegible]

زنهار ای حنفیه متقدمین اتباع امام اعظم می نمودند و در اظهار امر حق استحیا نمی فرمودند
و بصراحت تمام ابوهریره را بلوم و جرح و طعن و تخسیب تناول میکردند و تکذیب او می نمودند
ابن حزم که بعض فضائل حمیده اش سابقا شنیدی و فاضل معاصر ہم در مسلک اول
منتهی بافاده او استنادکرده در محلی در مسئله خیار میگوید اما احتجاج ابی حنیفة بحدیث
المصراة فطامة من طوام الدهر و هو اول مخالف له وزاری علیه وطاعن
فیه مخالف کل ما فیه فمرة یجعله ذو النورع منهم منسوخا بتحریم الربا
و کذب وافق ذلک ما للربا ههنا مدخل و مرة یجعلونه کذبا و یعرضون
بابی هریرة رضی الله عنه والله تعالی یجزیهم بذلک فی الدنیا والاخری
و هم اهل الکذب لا الفاضل البر ابوهریرة رضی الله عنه وعن جمیع الصحابة
و کب الطاعن علی احد منهم لوجهه انتهی نقلا عن نسخة عتیقة ازین عبارت واضحست
که علاوه برانکه حضرت امام اعظم بر حدیث مصراة که ابوهریره راوی آنست انکار فرموده
و مخالفت تمام بان کرده و طعن بران نموده و قصب السبق بر دیگر طاعنین و جاحدین
ربوده حضرات حنفیه این حدیث را کذب و دروغ میگردانند و تعریض بابوهریره
میکنند یعنی او را کاذب و مفتری این حدیث می دانند و ازین جاست که ابن حزم
در پوستین انحضرات فتاده زبان حقائق ترجمان بطعن و تشنیع و تکذیب ایشان
کشاده و بتضرع و زاری از جناب باری خواسته که این ائمه سنیه را در دنیا و آخرت جزاد
و پاداش کردار ایشان در کنار شان نهد یعنی در دنیا بکمال خیبت و فضیحت و عار
و شنار رسوا سازد و در آخرت بکب ایشان علی وجوههم و مناخرهم در جحیم شر پایان اندازد
و از افادات فخر الدین رازی هم ظاهرست که حضرات حنفیه ابوهریره را بالطعن بالملام

جواب ابطال اتباع ابی حنیفه ...

فی مسئلة الخیار من کتاب البیع

بجعل الحنفیة حدیث المصراة کذبا و تعریضهم بابی هریرة

سب ابن حزم حنفیه را و دعا ... او بقول شان در نار

تناول کرده مجروح و مقدوح ساخته اند و بتساهل در روایت او را معیوب و مذموم نموده خبر او را ساقط از اعتبار و اعتماد دانسته قال الرازی فی رسالة فضائل الشافعی واما اصحاب الرای فان امرهم فی باب الخبر والقیاس عجیب فتارة یرجحون القیاس علی الخبر وتارة بالعکس اما الاول فهو ان مذهبنا ان التصریة سبب مثبت للرد وعندهم لیس کذلک ودلیلنا ما اخرج فی الصحیحین عن ابی هریرة ان النبی صلی الله علیه وسلم قال لا تصروا الابل والغنم فمن ابتاعها فهو بخیر النظرین بعد ان یحلبها ثلاثا ان رضیها امسکها وان سخطها ردها ورد معها صاعا من تمر واعلم ان الخصوم لما لم یجدوا لهذا الخبر تاویلا البتة بسبب انه صریح فی محل الخلاف اضطروا الی ان یطعنوا فی ابی هریرة فقالوا انه کان متساهلا فی الروایة وما کان فقیها والقیاس علی خلاف هذا الخبر لانه یقتضی تقدیر خیار العیب بالثلث ویقتضی تقویم اللبن بصاع من تمر من غیر زیادة ولا نقصان ویقتضی اثبات عوض فی مقابلة لبن حادث بعد العقد وهذه الاحکام مخالفة للاصول فوجب رد ذلک الخبر لاجل القیاس الخ و ابن حجر عسقلانی هم طعن حضرات حنفیه در روایت مصراة بسبب آنکه از روایت ابوهریره است ذکر کرده بمقام جواب بجوش و خروش آمده بخذلان و بدعت و ضلالت این حضرات ثابت نموده چنانچه در فتح الباری در کتاب البیوع گفته قال الحنابلة واعتذر الحنفیة عن الاخذ بحدیث المصراة باعذار فمنهم من طعن فی الحدیث لکونه من روایة ابی هریرة ولم یکن کابن مسعود وغیره من فقهاء الصحابة فلا یؤخذ بما رواه مخالفا

ص ۱۴۸ / ۱۵۰ الفصل السابع من القسم الثالث

القياس الجلي، هو كلام اذى به قائله نفسه و في حكايته غنى عن تكلف الرد
عليه وقد ترك ابو حنيفة القياس الجلي لرواية ابي هريرة وامثاله كما في الوضوء
بنبيذ التمر ومن القهقهة في الصلوة وغير ذلك واظن ان هذه النكتة اورد
البخاري حديث ابن مسعود عقب حديث ابي هريرة اشارة منه الى ان ابن
مسعود قد افتى بوفق حديث ابي هريرة فلولا ان خبر ابي هريرة في ذلك ثابت
لما خالف ابن مسعود القياس الجلي في ذلك وقال ابن السمعاني في الاصطلام
التعرض الى جانب الصحابة علامة على خذلان فاعله بل هو بدعة و
ضلالة وقد اختص ابو هريرة بمزيد الحفظ لدعاء رسول الله صلى الله
عليه وسلم له يعني المتقدم في كتاب العلم وفي اول البيوع، ومحمد بن الحسن تلميذ رشيد
امام اعظم كه شافعي بنابر معادي قوم در وضع جرگه ايشان مبالغه تمام در مدح او
داشته تا آنكه بر طبق نقل صاحب منتهى مسالك اول گفته كه اگر اهل كتاب يهود
ونصارى تصانيف امام محمد را ببينند بي اختيار ايمان آرند. نيز از غايت انبساطي
بفضل ايشان ميگفت كه اگر بخواهم بگويم كه قرآن شريف البته بلغت محمد بن الحسن
نازل شده ميتوانم گفت بجهت فصاحت او. وشيخ عبد الحق دهلوي در رجال مشكاة
بترجمه محمد بن الحسن گفته كان اماما مجتهدا من الاذكياء الفصحاء وكتابه منقبة
قال الامام الشافعي لو اشاء ان اقول نزل القرآن بلغة محمد بن الحسن لقلت لفصاحته
وقد حملت عنه وقر بعير ونقل انه قال الحمد لله الذي اعانني في الفقه
بمحمد بن الحسن. وذكر الامام النووي نقلا عن الخطيب البغدادي ان الامام الشافعي
روى عن محمد بن الحسن وقال ما نظرت سمينا اولى من محمد بن الحسن انتهى ابو هريره را

قدح ابوهریره

مطعون و مجروح و قدح و جرح نمیده نسبت در روایت او را قابل اعتنا و اعتداد نیانگاشت ابن حزم
در محلی در مسئلهٔ احقیت بائع بمتاع المبتاع اذا افلس که حنفیین دران خلاف کرده اند گفته
روینا من طریق ابی عبید انه ناظر فی هذه المسئلة محمد بن الحسن فلم یجد عنده
اکثر من ان قال هذا من حدیث ابی هریرة قال ابو محمد نعم والله من حدیث ابی هریرة
البر الصادق لا من حدیث مثل محمد بن الحسن الذی قیل لعبد الله بن المبارک
من افقه ابو یوسف او محمد بن الحسن فقال قل ایهما اکذب انتهی ازین عبارت
مثل فلق صبح هویدا شد که محمد بن الحسن ابوهریره را مقدوح و مجروح میدانست و حدیث
او را از پایهٔ اعتماد و اعتبار ساقط می انگاشت [illegible] میان
[illegible] که ابوهریره را [illegible]
[illegible] روایات او [illegible] و بمساعی [illegible]
در تحریر [illegible] حرف تعدیل و توثیق او بمقابله
اهل حق [illegible] بر زبان نآرند و تا آنکه بخاری و مسلم حدیث ابوهریره را از سفیان
ثوری نقل کرده اند بخاری در صحیح خود گفته حدثنا ابو نعیم قال حدثنا سفیان عن سعد
بن ابراهیم عن عبد الرحمن بن هرمز عن ابی هریرة قال قال النبی صلی الله علیه
وسلم قریش والانصار وجهینة ومزینة واسلم وغفار واشجع موالی لیس لهم
مولی دون الله ورسوله و مسلم در صحیح خود فرموده حدثنا [illegible] بن عبد الله بن
نمیر حدثنا ابی حدثنا سفیان عن سعد بن ابراهیم عن عبد الرحمن بن هرمز
الاعرج عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم قریش والانصار
ومزینة وجهینة واسلم وغفار واشجع موالی لیس لهم مولی دون الله ورسوله

ص ۱۴۱ ربع دوم
آخر کتاب المداینات والتفلیس

[illegible]

[illegible]

ص ۴۹۱ / ۱۱۲۹
باب ذکر اسلم وغفار ومزینة وجهینة واشجع
من ابواب المناقب

ص ۳۰۶ نصف ثانی / ۴۲۲
باب فضائل غفار واسلم وجهینة [illegible]
من کتاب الفضائل

و هرچند سفیان نزد این حضرات از ائمه اعیان و اجلهٔ عالی الشان است لکن بحمد الله تعالی حقیقت
و جرح او بشانی ثابت می‌سازم که قفل سکوت بر لبهای حامیان سفیان زند و تیغ [illegible]
و عدالت او نزد همگنان بشکند پس باید دانست که سفیان ثوری با اهل بیت کرام علیهم آلاف
التحیة والسلام که مودت ایشان بنص کتاب و سنت جناب خیر الانام صلی الله علیه و آله
الکرام از فروض عینیه و واجبات یقینیه است و مبغض این حضرات بلا شبهه هالک و خاسر است
اخلاصی نداشت بلکه همت نالائق را با اعتراض و ایراد بر این حضرات می‌گماشت و افعال
ایشان را مورد طعن و ملام می‌انگاشت با وصفیکه خود مرتکب طریقه خدع و تلبیس فریبنده
و تلبیس بوده و [illegible] و همه تخدیع و تلبیس بوده چنانچه این معنی از افادات
خود حضرات اهل سنت ظاهر و باهر است شیخ ابو المواهب عبد الوهاب بن احمد الشعرانی
الشافعی که از مشایخ اجازه شاه صاحب و والد ماجد شان است در کتاب لواقح الانوار
فی طبقات السادة الاخیار که بعنایت پروردگار نسخه عتیقه آن بخط عرب علاوه
بر نسخه مطبوعه مصر نزد این خاکسار حاضر است بترجمه حضرت ابو عبد الله جعفر صادق
علیه السلام بعد نقل بعض جوامع کلم آنحضرت گفته ودخل علیه ای علی الصادق
علیه السلام الثوری رضی الله عنه فرأی علیه جبة من خز فقال له انکم
من بیت نبوة تلبسون هذا فقال ما تدری ادخل یدك فاذا تحته مسح
من شعر خشن ثم قال یا ثوری ارنی ما تحت جبتك فوجد تحتها قمیصا
ارق من بیاض البیض فخجل سفیان ثم قال یا ثوری لا تکثر الدخول علینا
تضرنا و نضرك انتهی از این عبارت ظاهر است که سفیان ثوری مثل ثور لا یعقل بجهت
ظاهر بینی و بی یقینی و کینه وری و تیره بختی بر حضرت امام جعفر صادق علیه السلام

صـ ۲۲ اوائل کتاب

اعتراض الثوری علی الصادق علیه السلام للبسه جبة خز و تخجیل الصادق ع الثوری بکشف تلبیسه و قول الصادق ع یا ثوری لا تکثر الدخول علینا تضرنا و نضرك ذکره الشعرانی فی لواقح الانوار

[illegible]

زبان اعتراض بکشود و پوشیدن آنحضرت بعض البسهٔ ناعمه را که مبنی بر مصالح کثیره
و حکم عدیده بوده منکر و معیوب دانست و آنرا منافی و مناقض صفات اهلبیت
پنداشت و از حقیقت حال خبری بر نداشت و آخر کار حضرت امام جعفر صادق
علیه السلام حقیقت امر را ظاهر فرمود که بملاحظهٔ آن تیره باطن در آورد که ظاهر
لباس آنجناب نازک و ناعم بود و لیکن اندرون آن درشت و خشن و غلیظ بوده و قربان
بر اعجاز نمائی آنحضرت که باظهار حال آن دجال که بغرض تخدیع عوام و جهال و رهزنی
نسوان و اطفال ظاهر را با باطن مخالف کرده که در اندرون قمیص نازک تر از بیاض بیض
پوشیده و در ظاهر لباس خشن بر نموده پرده خجلت و فضیحت آن معترض بیباک و معاند
خاندان مورد لولاک ظاهر ساخت که آخرها شرمنده و خجل و مثل خر در گل گردید و از
منع فرمودن آن امام برحق آن معادی مطلق را از حضور در خدمت سراپا برکت خویش
هم صراحةً واضح ست که آن تیره باطن لیاقت ادراک شرف حضور مجالس فیض مواطن
آنجناب نداشت و بمعهذا قول آنجناب تفرّنا و تفترک صریحست در آنکه آن ناصبی بالیقین
از معادیان و موذیان ائمهٔ معصومین و ضرر رسانندگان باهلبیت طاهرین صلوات الله
علیهم اجمعین بوده و بل بعد مثل هذه التصریحات مجال لریب المرتاب والله الهادی
الی الصواب فی کل باب حکایت اعتراض سفیان ثوری بر حضرت صادق علیه السلام
دیگر ائمهٔ معتمدین و اجلهٔ اساطین سنیه نیز روایت کرده اند حافظ ابو نعیم احمد بن عبد الله
الاصبهانی در کتاب حلیة الاولیاء در ترجمهٔ حضرت ابو عبد الله
جعفر بن محمد الصادق علیه السلام گفته حدثنا ابو احمد محمد بن احمد الغطریفی ثنا
محمد بن احمد بن مکرم الضبی ثنا علی بن عبد الحمید ثنا موسی بن مسعود ثنا

سفیان الثوری قال دخلت علی جعفر بن محمد وعلیه جبة خز وکساء خز اندجانی
فجعلت انظر الیه تعجبا فقال یا ثوری مالك تنظر الینا لعلك تعجبت مما تری قال
قلت یا ابن رسول الله لیس هذا من لباسك ولا لباس آبائك فقال لی یا ثوری
کان ذلك زمانا مقفرا مقترا وکانوا یعملون علی قدر اقفاره واقتاره وهذا
زمان قد اسبل کل شیء فیه عزالیه ثم حسر عن ردن جبته فاذا تحتها جبة
صوف بیضاء یقصر الذیل عن الذیل والردن عن الردن فقال لی یا ثوری
لبسنا هذا لله وهذا لکم فما کان لله تعالی اخفیناه وما کان لکم ابدیناه وشمس الدین
ابو عبد الله محمد بن احمد الذهبی در تذهیب التهذیب گفته قال موسی بن مسعود ثنا
سفیان الثوری قال دخلت علی جعفر بن محمد وعلیه جبة خز دکناء وکساء
خز اندجانی فجعلت انظر الیه تعجبا فقال لی یا ثوری مالك تنظر الینا لعلك
تعجب مما تری قلت یا ابن رسول الله لیس هذا من لباسك ولا لباس آبائك
قال کان ذلك زمانا مقترا مقفرا وکانوا یعملون علی قدر اقفاره واقتاره
وهذا زمان قد اسبل کل شیء فیه عزالیه ثم حسر عن ردن جبة فاذا فیها جبة
صوف قصیرة فقال یا ثوری لبسنا هذا لله وهذا لکم فما کان لله اخفیناه
وما کان لکم ابدیناه و ابو سالم محمد بن طلحة بن محمد القرشی النصیبی الملقب بکمال الدین
در مطالب السؤول فی مناقب آل الرسول گفته وقال سفیان دخلت علی جعفر بن محمد
وعلیه جبة خز دکناء وکساء خز فجعلت انظر الیه تعجبا فقال لی یا ثوری مالك
تنظر الینا لعلك تعجب مما تری قال فقلت له یا ابن رسول الله لیس هذا من لباسك
ولا لباس آبائك قال یا ثوری کان ذلك زمان اقفار واقتار وکانوا یعملون

ص ۸۹ ـ ۲۰۶ ربع اول
ترجمة جعفر بن محمد بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب ابو عبد الله الهاشمی المدنی

ص ۱۵۲
لباس الصادق ابی عبد الله جعفر الصادق

علی قدر اقتارہ واقتقارہ وهذا زمان قد اسبل کل شئ عزالیه ثم حسر ردن جبته فاذا تحتها جبة صوف بیضاء یقصر الذیل عن الذیل والردن عن الردن وقال یا ثوری لبسنا هذا لله وهذا لکم فما کان لله اخفیناه وما کان لکم ابدیناه

ونیز ابونعیم در حلیة الاولیا گفته حدثنا عبد الله بن محمد بن جعفر ثنا محمد بن العباس حدثنی محمد بن عبد الرحمن بن غزوان حدثنی مالک بن انس عن جعفر بن محمد بن علی بن الحسین قال لما قال له سفیان الثوری لا اقوم حتی تحدثنی قال جعفر اما انی احدثك وما کثرة الحدیث لك بخیر یا سفیان اذا انعم الله علیك بنعمة فاحببت بقاءها ودوامها فاکثر من الحمد والشکر علیها فان الله عز وجل قال فی کتابه لئن شکرتم لازیدنکم الخ ازین روایت ظاهر است که حضرت امام جعفر صادق علیه السلام از ارشاد احادیث بسفیان ثوری کراهت داشت وهرگاه سفیان عرض کرد که من نخواهم برخاست تا آنکه تحدیث کنی مرا آنحضرت ارشاد فرمود که کثرت حدیث برای تو بهتر نیست واین ارشاد دلالت صریحه دارد بر آنکه سفیان قابل ولائق اخذ احادیث آنحضرت نبود وشمس الدین ابو المظفر یوسف بن قزغلی سبط ابن الجوزی در تذکره خواص الامه گفته وذکر ابونعیم ایضا عن سفیان الثوری قال قال جعفر بن محمد یا سفیان اذا انعم الله علیك بنعمة فاحببت بقاءها ودوامها فاکثر من الحمد لله والشکر لله علیها فان الله تعالی یقول لئن شکرتم لازیدنکم واذا استبطأت الرزق فاکثر من الاستغفار فان الله تعالی یقول استغفروا ربکم الآیات ویجعل لکم جنات فی الآخرة ویجعل لکم انهارا یا سفیان اذا احزنك امر من سلطان او غیره فاکثر من قول لا حول ولا قوة

حلیة الاولیاء ابونعیم

صـ ۲۸۸ مجلد اول ترجمه جعفر الصادق علیه السلام

تذکره خواص الامه

صـ ۲۴۹ / ۲۶۹ فصل فی ذکر محمد بن جعفر فصل فی ذکر محمد الباقر من الباب الثانی عشر

الا باللہ العلی العظیم فانہ مفتاح الفرج وکنز من کنوز الجنۃ وقد روی ھذا
المعنی مرفوعا اخبرنا ابو الیمن اللغوی انبا القزاز انبا الخطیب انبا ابو بکر البرقانی
انبا احمد بن ابراھیم الاسمعیلی عن محمد بن ابی القاسم السمنانی عن الخلیل بن
محمد الثقفی عن عیسی بن جعفر القاضی عن ابی حازم المدنی قال کنت عند
جعفر بن محمد فجاء سفیان الثوری فقال لہ جعفر انت رجل یطلبک السلطان
وانا اتقی السلطان فقال سفیان حدثنی حتی اقوم فقال حدثنی ابی عن
جدی عن ابیہ عن علی قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من
انعم اللہ علیہ بنعمۃ فلیحمد اللہ ومن حزنہ امر فلیقل لا حول ولا قوۃ
الا باللہ العلی العظیم و علی بن محمد بن احمد بن عبد اللہ نور الدین الاسفاقسی
الغزی المکی المالکی الشہیر بابن الصباغ در فصول مہمہ لمعرفۃ الائمہ گفتہ قال
ابن ابی حازم کنت عند جعفر الصادق اذ جاء الاذن فقال سفیان الثوری
بالباب فقال ائذن لہ فدخل فقال لہ جعفر یا سفیان انک رجل یطلبک
السلطان فی اکثر الاحیان وتحضر عندہ وانا اتقی السلطان فاخرج عنی
غیر مطرود فقال سفیان حدثنی بحدیث اسمعہ منک واقوم فقال
جعفر حدثنی ابی عن جدی عن ابیہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
قال من انعم اللہ علیہ فلیحمد اللہ ومن استبطأ الرزق فلیستغفر ومن
احزنہ امر فلیقل لا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم فلما قام سفیان قال
جعفر خذھا یا سفیان ثلاثا وای ثلاث و شیخ بن عبد اللہ
شیخ بن عبد اللہ العیدروس در کتاب العقد النبوی والسر المصطفوی گفتہ

[illegible]

قال الصادق للثوری انت رجل یطلبک السلطان وانا اتقی السلطان ذکرہ سبط ابن الجوزی

ص ۲۱۳ / ۳۵۱ الفصل السادس فی ذکر جعفر الصادق ع من فصول الکتاب

قال الصادق ع للثوری انک رجل یطلبک السلطان فی اکثر الاحیان وتحضر عندہ وانا اتقی السلطان فاخرج عنی غیر مطرود ذکرہ ابن الصباغ فی الفصول المہمہ

قال ابن ابی حازم کنت عند جعفر الصادق یوما اذ اقبل سفیان الثوری
بالباب فقال ائذن له فدخل فقال جعفر یا سفیان انک رجل یطلبک السلطان
فی اکثر الاحیان وتحضر عنده وانا اتقی السلطان فاخرج عنی غیر مطرود
فقال سفیان حدثنی بحدیث اسمعه منک واقوم فقال حدثنی ابی عن
جدی عن ابیه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال من انعم الله علیه
نعمة فلیحمد الله ومن استبطأ الرزق فلیستغفر الله ومن احزنه امر فلیقل
لا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم فلما قام سفیان قال جعفر خذها
یا سفیان ثلاثا وای ثلث ازین روایت واضحست که حضرت صادق علیه السلام
بحضور سفیان ثوری در خدمت سراپا برکت خود راضی نبود و از حضور او نزد سلاطین
ومطلوب بودن او برای سلاطین زمان متغص بود که آنحضرت ذکر این معنی و خوف خود
از سلطان زمان خود بسفیان ثوری فرموده واورا از مجلس خود اخراج فرموده
و نیز سفیان ثوری در روایت احادیث تدلیس از ضعفا میکرد یعنی روایات را
از ضعفا نقل میکرد و در اخفای اسامی ایشان بغرض باطل ترویج احادیث خود
سعی بلیغ مینمود علامه شمس الدین ابو عبد الله محمد بن احمد ذهبی که حسب افاده شاهصاحب
امام اهل حدیث است در کتاب میزان الاعتدال گفته سفیان بن سعید الحجة
الثبت المتفق علیه مع انه کان یدلس عن الضعفاء ولکن کان له نقد
وذوق ولا عبرة بقول من قال کان یدلس ویکتب عن الکذابین انتهی
وشهاب الدین ابو الفضل احمد بن علی بن حجر العسقلانی در تهذیب التهذیب در ترجمه
سفیان ثوری گفته وقال ابن المبارک حدثته یعنی الثوری بحدیث فجئته وهو

[illegible]

یدلسه فلما رآنی استحیا وقال نرویه عنك ونیز ابن حجر در تقریب التهذیب گفته
سفیان بن سعید بن مسروق الثوری ابو عبد الله الکوفی ثقة حافظ فقیه
عابد امام حجة من رؤس الطبقة السابعة وکان ربما دلس مات سنة
احدی وستین وله اربع وستون وابراهیم بن محمد بن خلیل سبط ابن العجمی المکی الحلبی
در کتاب التبیین لاسماء المدلسین تصریح کرده بآنکه سفیان ثوری مشهور است بتدلیس
حیث قال سفیان الثوری مشهور ای بالتدلیس وشناعت تدلیس خصوصا تدلیس
از ضعفا حسب افادات ائمه این حضرات بغایت مرتبه ظاهر و واضح است
شیخ ابو الفرج عبد الرحمن بن علی المعروف بابن الجوزی در کتاب تلبیس ابلیس گفته
ومن تلبیس ابلیس علی علماء المحدثین روایة الحدیث الموضوع من غیر
ان یبینوا انه موضوع وهذا جنایة منهم علی الشرع ومقصودهم تنفیق
احادیثهم وکثرة روایاتهم وقد قال النبی صلی الله علیه وسلم من روی عنی
حدیثا یری انه کذب فهو احد الکاذبین ومن هذا الفن تدلیسهم فی الروایة
فتارة یقول احدهم فلان عن فلان او قال فلان عن فلان یوهم انه
سمع منه ولم یسمع وهذا قبیح لانه یجعل المنقطع فی مرتبة المتصل ومنهم
من یروی عن الضعیف والکذاب فیعمی اسمه فربما سماه وربما کناه وربما نسبه
الی جده لئلا یعرف وهذه خیانة للشرع المطهر لانه یثبت حکما بما لا
یثبت به ونیز ابن الجوزی در کتاب الموضوعات که بعنایت خالق کائنات نسخه عتیقه آن
بعد سامی جمیله یست این اضعف البریات افتاده در ذکر تدلیس گفته والقسم الثانی
ان یکون الراوی ستر ها بتسمیع الحدیث من بعض الضعفاء والکذابین

ص ۱۵۱ / ۲۸۳ حرف السین المهملة
۱ حدث ابن المبارك الثوری بحدیث فجاء وهو یدلسه فلما رآه استحیی وقال نرویه عنك ذکره ابن حجر العسقلانی فی تهذیب التهذیب
۲ تدلیس الثوری عن تقریب العسقلانی
۳ شهرة الثوری بالتدلیس ذکره سبط ابن العجمی فی التبیین
ص ۵۲ / ۲۱۴ ذکر تلبیسه علی اصحاب الحدیث من الباب السادس فی ذکر تلبیسه علی العلماء
۴ [illegible]
ص ۳۶ / ۳۳۶ الباب الثالث والاربعون فی اسناده رجال الخ

عن شیخ قد عاصره او سمع منه فیسقط اسم الذی سمعه منه ویدلس بذکر
الشیخ وقد کان جماعة یفعلون هذا منهم بقیة بن الولید قال ابو حاتم بن حبان
وکانت تلامذة بقیة یسوّون حدیثه ویُسقطون الضعفاء منه وربما
اوهم المدلّس السماع من شخص فقال عن فلان فیکون بینهما کذاب او ضعیف
مثل حدیث رواه عبد الله بن عطا عن عقبة بن عامر عن النبی صلی الله علیه
وسلم قال من توضأ فاحسن الوضوء دخل من ایّ ابواب الجنة شاء فقال
رجل لعبد الله حدّثنا به فقال عقبة بن عامر فقیل سمعته منه فقال
لا حدّثنی سعید بن ابراهیم فقیل لسعید فقال حدثنی زیاد بن مهران
فقیل لزیاد فقال حدثنی شهر بن حوشب عن ابی ریحانة ومثل هذا
انما یقع فی العنعنة وهو شرار جة المدلّسین وهو من اعظم الخیانات
علی الشریعة وابو زکریا یحیی بن شرف النووی در منهاج شرح صحیح مسلم
گفته التدلیس قسمان احدهما ان یروی عمن عاصره ما لم یسمع منه موهما
سماعه قائلا قال فلان او عن فلان او نحوه وربما لم یسقط شیخه واسقط
غیره ضعیفا او صغیرا تحسینا لصورة الحدیث وهذا القسم مکروه جدا
ذمه اکثر العلماء وکان شعبة من اشدهم ذما له وظاهر کلامه انه
حرام وتحریمه ظاهر فانه یوهم الاحتجاج بما لا یجوز الاحتجاج به ویتسبب
ایضا الی اسقاط العمل بروایات نفسه مع ما فیه من الغرور ثم ان مفسدته
دائمة وبعض هذا یکفی فی التحریم فکیف باجتماع هذه الامور وکرامتیه
تصریح کرده اند بآنکه تدلیس اسقاط افحش انواع تدلیس و بدترین انست و کسیکه

مرتکب آن شود او مقدوح است و عراقی و ابن حجر عسقلانی هم افاده نموده اند که این تدلیس موجب
قدح و جرح است یحیی بن شرف نووی در تقریب گفته النوع الثامن عشر فی التدلیس
وهو قسمان الاول تدلیس الاسناد یروی عمن عاصره ما لم یسمعه منه موهما
سماعه قائلا قال فلان او عن فلان ونحوه وربما لم یسقط شیخه واسقط
غیره ضعیفا او صغیرا تحسینا للحدیث وسیوطی در تدریب الراوی شرح
تقریب النواوی در شرح قوله وربما لم یسقط الخ گفته وهذا من زوائد المصنف علی
ابن الصلاح وهو قسم آخر من التدلیس یسمی تدلیس التسویة سماه بذلک
ابن القطان وهو شر اقسامه لان الثقة الاول قد لا یکون معروفا
بالتدلیس ویجده الواقف علی المسند کذلک بعد التسویة قد رواه
عن ثقة فیحکم له بالصحة وفیه غرور شدید الی ان قال بعد ذکر
ارتکاب بقیة بن الولید والولید بن مسلم هذا التدلیس قال الخطیب
وکان الاعمش وسفیان الثوری یفعلون مثل هذا قال العلائی وبالجملة
فهذا النوع افحش انواع التدلیس مطلقا وشرها قال العراقی وهو
قادح فیمن تعمد فعله وقال شیخ الاسلام لا شک انه جرح وان وصف
به الثوری والاعمش فلا اعتذار انهما لا یفعلانه الا فی حق من یکون
ثقة عندهما ضعیفا عند غیرهما ازین عبارت ظاهر است که تدلیس [illegible]
ضعفا بدترین اقسام تدلیس است و دران غرور شدید است و بنص عراقی و شیخ الاسلام
قادح و جارح است و بنص علائی افحش انواع تدلیس و بدترین آنست و سفیان ثوری
بتصریح خطیب مرتکب آن می شد و عذری که ابن حجر برای ثوری و اعمش ذکر کرده

ص ۱۵۱ / ۴۴
النوع الثامن عشر
من انواع الکتاب

[illegible]

از اسماء ذیر رایکه ست چه اگر ثوری این روات را ثقه میدانست حاجت تدلیس و اخفای
اسمائی ایشان چه بود و مصداق الاثم می آید که ارتکاب این تدلیس و حتی تا هیچ کس جرح
جرح و قدح نشود زیرا که هر کسیکه مرتکب آن شود محتمل ست که شخصیکه تدلیس راو
کرده شده او ثقه باشد و در شرح الشرح نخبة الفکر ملا علی قاری مذکورست قال الشیخ
شمس الدین محمد الجزری التدلیس قسمان تدلیس الاسناد وتدلیس الشیوخ
اما تدلیس الاسناد فهو ان یروی عمن لقیه او عاصره ما لم یسمعه منه
موهما انه سمعه منه ولا یقول اخبرنا وما فی معناه بل یقول قال فلان
او عن فلان او ان فلانا قال وما اشبه ذلك ثم قد یكون بینهما واحد
وقد یكون اكثر وربما لم یسقط المدلس شیخه لكن یسقط من بعده رجلا
ضعیفا او صغیر السن یحسن الحدیث بذلك وكان الاعمش والثوری
وابن عیینة وابن اسحاق وغیرهم یفعلون هذا النوع ومن ذلك ما حكی
ابن خشرم كنا یوما عند سفیان بن عیینة فقال عن الزهری فقیل له حدثك
الزهری فسكت ثم قال الزهری فقیل له سمعته من الزهری فقال حدثنی
عبد الرزاق عن معمر عن الزهری و حضرت شعبه مالک شعب تنقید درایت حامل
لوای اهلسنت و جماعت چندان در ذم و نکوهش و تهجین و تقبیح تدلیس مبالغه فرموده
که آنرا بدتر از زنا و برادر کذب و افترا گردانیده علامه سیوطی در تدریب بعد بیان
تقسیم تدلیس گفته اما القسم الاول فمكروه جدا ذمه اكثر العلماء وبالغ شعبة فی
ذمه فقال لان ازنی احب الی من ان ادلس وقال التدلیس اخو الكذب واما ارشاد
حضرت ابن صلاح که این قول شعبه افراط است و محمول بر زجر و تنفیر کما نقله السیوطی

القسم الثانی من اقسام المردود

التحریر پس اگر غرض ازان اینست که قول شعبه مثبت تحریم تدلیس نیست بلکه غرض ازان محض
زجر و تنفیر فهو محض الکذب والتزویر زیرا که الفاظ شعبه دلالت صریحه بر تحریم دارد چه
هرگاه تدلیس بدتر از زنا و بدتر از کذب باشد بی ریب در تحریم آن نمی ماند بار الها مگر آنکه زنا و کذب را ایضا
حرام ندانند و منع از ارتکاب آن محمول بر مجرد زجر و تنفیر سازند و معهذا برای صرف کلام از مدلول
آن دلیلی میباید ولیس الیه من سبیل و افاده [illegible] که علامه ابن الجوزی سبب تدلیس تلبیس
ابلیس دانسته و تصریح بقبیح بودنش نموده و نیز تدلیس ضعیف یا کذاب را خیانت شرع مطهر
نام گذاشته و رئیس المحققین ایشان حضرت نووی ارشاد نموده که تحریم تدلیس ظاهرست
و مفاسد آن بیان کرده و نیز نزد جمعی از فقهای محدثین اهلسنت ارتکاب تدلیس ولو کان
مرة واحدة موجب جرح و قدحست و روایت مرتکب آن مردودست کما فی الایضاح
لشرح نخبة الفکر قال فریق من المحدثین والفقهاء من عرف بارتکاب التدلیس
ولو مرة صار مجروحا مردود الروایة وان بیّن السماع واتی بصیغة صریحة
فی هذا الحدیث او فی غیره من احادیثه و محمد اکرم بن عبد الرحمن در امعان النظر
فی توضیح نخبة الفکر گفته قال فریق من المحدثین والفقهاء من عرف بارتکاب
التدلیس ولو مرة صار مجروحا مردودا وان بین السماع واتی بصیغة صریحة
فی هذا الحدیث او فی غیره من احادیثه و سیوطی در تدریب گفته ثم قال فریق
منهم من اهل الحدیث والفقهاء من عرف به یعنی بتدلیس الاسناد
صار مجروحا مردود الروایة مطلقا وان بیّن السماع و محمد بن ابراهیم بن سعد الله
بن جماعة الکنانی در منهل الروی فی علم اصول حدیث النبی گفته النوع الرابع التدلیس
وهو قسمان تدلیس الاسناد و تدلیس الشیوخ الاول تدلیس الاسناد وهو

ص ٢٥
من انواع الطرف الثانی من اطراف الکتاب

ان يروي عمن لقيه او عاصره ما لم يسمعه منه موهما انه سمعه منه ولا يقول اخبرنا وما في معناه ونحوه بل يقول قال فلان او عن فلان او ان فلانا قال وشبه ذلك ثم قد يكون بينهما واحد وقد يكون اكثر وهذا القسم من التدليس مكروه جدا وفاعله مذموم عند اكثر العلماء ومن عرف به مجروح عند قوم لا يقبل روايته بين السماع او لم يبينه و در شرح نزهة النظر لشرح نخبة الفكر تصنيف ملا علی قاری بعد عبارت سابقه آنفا گذشته مذکور است وهذا القسم من التدليس مكروه جدا فاعله مذموم عند اكثر العلماء من عرف به فهو مجروح عند جماعة لا تقبل روايته بين السماع او لم يبينه ازين بيانات واضح و لائح ميشود که نزد جمعی از فقها و محدثين اهل سنت سفيان ثوری ساقط الاعتبار و مقدوح و مجروح و مردود الرواية بوده و نزد اکثر علمای ايشان مذموم و مطعون و از طرائف آنست که حضرت شاه صاحب هم نسبت خبر مسموع را از شخصی به پدر يا جد او عين کذب و افترا ميدانند چنانچه در باب چهارم تحفه ميفرمايند و نيز اطلاق کنند بر خبر کاذب الاسناد که راوی سماع آن خبر از شخصی دارد و نسبت ميکند او را به پدر او يا جد او انتهى بعد ملاحظه اين افاده و ظهور تدليس سفيان ثوری در کاذب و مجروح و مقدوح بودن او نزد شاه صاحب هم ريبی باقی نمی ماند و کذب جمعی از اکابر ائمه سنيه مدلسين که اسمای شان بهيئت اجتماعی از کتاب التبيين لاسماء المدلسين واضح و مقدوح و مجروح و بی اعتبار بودن شان هم بنابرين افاده ثابت ميگردد و بيده الحمد على ذلك حمدا جميلا و مخفی نماند که بخاری روايت سفيان ثوری را بيعقوب بن ابراهيم هم نسبت کرده چنانچه در صحيح خود گفته حدثنا ابو نعيم قال حدثنا سفيان عن سعد

ح

القسم الثاني من اقسام المردود

ص ٢٣٤ شرح باب چهارم [illegible] اطلاق [illegible] رجال اسانيد آن

ص ١١٢٨ / ٩٨ باب [illegible] صحيح [illegible]

قال ابو عبد الله وقال یعقوب بن ابراهیم حدثنا ابی عن ابیه قال حدثنی
عبد الرحمن بن هرمز الاعرج عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه
وسلم قریش والانصار وجهینة ومزینة واسلم واشجع وغفار موالی لیس لهم مولی
دون الله ورسوله و علامه جلیل الشان و نحریر رفیع المکان ابو مسعود ابراهیم بن محمد
بن عبید الحافظ الدمشقی که از اکابر واجله محققین و اعاظم و افاخم منقدین ست این نسبت را
قبول نکرده وقدح ان نموده چنانچه در کتاب اطراف الصحیحین علی ما نقل افاده کرده که روایت
یعقوب مخالف روایت سفیان ست زیرا که یعقوب جز این نیست که روایت می کند از
از پدر خود از صالح بن کیسان از اعرج از ابی هریره بلفظ غفار واسلم و مزینة و من کان
من جهینة خیر عند الله من اسد و طی و غطفان کذا اخرجه مسلم و علاوه
برین ابراهیم بن سعد والد یعقوب مقدوح و مجروح ست که سماع غنا با عود و تجویز می کرد
و شنائع و فظائع غنا سابقا شنیدی و یحیی بن سعید هم ذکر ابراهیم بطور تضعیف می نمود
و ذکر ابن عدی فی الکامل عن عبد الله بن احمد سمعت ابی یعقوب یقول
ذکر عند یحیی بن سعید عقیل وابراهیم بن سعد فجعل کانه یضعفهما یقول
عقیل وابراهیم ثم قال ای ایش ینفع هذا هولاء ثقات لم یخبرهما یحیی و عن
ابی داود السجستانی سمعت احمد سئل عن حدیث ابراهیم بن سعد عن
ابیه عن انس مرفوعا الائمة من قریش فقال لیس هذا فی کتب ابراهیم
لا ینبغی ان یکون له اصل قلت رواه جماعة عن ابراهیم ونقل الخطیب ان
ابراهیم کان یجیز الغنا بالعود وولی قضاء المدینة وقال ابن عیینة کنت
عند ابن شهاب فجاء ابراهیم بن سعد فرفعه واکرمه وقال ان سعدا

ص ۳۴ / ۲۹۳ حرف الالف

اوصانی بابنه وسعد سعد وقال ابن عدی هو من ثقات المسلمین حدث
عنه جماعة من الائمة ولم یختلف احد فی الکتابة عنه وقول من تکلم فیه
تحامل وله احادیث صالحة مستقیمة عن الزهری وغیره والد ابراهیم
در نسب امام مالک که نجم الائمه سفیان ویکی از ارکان اربعهٔ اسلام ایشانست قدح کرده
پس حضرت مالک براو غضبناک شد وترک روایت ازو کرده پس کسیکه حضرت مالک
تارک روایات او باشد واورا مورد غضب وعتاب خود نماید حضرات سنیه بکدام رو روایت
او بمقابله اهل حق پیش توانند کرد علامه ابن حجر عسقلانی در تهذیب التهذیب بترجمه سعد
بن ابراهیم گفته وقال الساجی ثقة اجمع اهل العلم علی صدقه والروایة عنه
الا مالك وقد روی مالك عن عبد الله بن ادریس عن شعبة عن سعد بن
ابراهیم فصح باتفاقهم انه حجة ویقال ان سعدا وعظ مالکا فوجد علیه فلم یرو
عنه حدثنی احمد بن محمد سمعت احمد بن حنبل یقول سعد ثقة فقیل له ان
مالکا لا یحدث عنه فقال من یلتفت الی هذا سعد ثقة رجل صالح
ثنا احمد بن محمد سمعت المعیطی یقول لابن معین کان مالك یتکلم فی سعد
من سادات قریش ویروی عن ثور وداود بن الحصین خارجیین خبیثین
قال الساجی ومالك انما ترك الروایة عنه فاما ان یکون یتکلم فیه فلا احفظه
وقد روی عنه الثقات والائمة وکان دینا عفیفا وقال احمد بن البرقی
سألت یحیی عن قول بعض الناس فی سعد انه کان یری القدر وترك مالك
الروایة عنه فقال لم یکن یری القدر وانما ترك مالك الروایة عنه لانه تکلم فی
نسب مالك فکان مالك لا یروی عنه وهو ثبت لا شك فیه تا سعدا انکه شهاب الدین

ص ۳۵ / ۹۷ الشبهة الحادیة عشر من الفصل الخامس من الباب الاول

احمد بن محمد بن علی بن حجر الهیتمی المکی در صواعق محرقه گفته واما روایة ابن بریدة عنه
لا تقع یا بریدة فی علی فان علیا منی وانا منه وهو ولیکم بعدی ففی سندها
الاجلح وهو وان وثقه ابن معین لکن ضعفه غیره علی انه شیعی وعلی تقدیر
الصحة فیحتمل انه رواه بالمعنی بحسب عقیدته وعلی فرض انه رواه باللفظ
فیتعین تأویله علی ولایة خاصة نظیر قوله صلی الله علیه وسلم
اقضاکم علی الخ ازین عبارت ظاهرست که ابن حجر بجواب روایت خبر ولیکم بعدی
احتمال روایت کردن اجلح آنرا بالمعنی ذکر کرده وهرگاه ابن حجر را بلا شاهد وبینة وبلا ذکر
سند وقرینه بمحض تعصب وتخیل وبحت تهور وتقول روا شد که احتمال روایت کردن
اجلح این حدیث را بالمعنی ذکر کند وتخلیص گلوی خود از خناق الزام واحتجاج اهل الحق
نماید پس چگونه جائز نباشد که اهل حق احتمال مروی بودن این روایت بالمعنی ذکر
کنند پس جائزست که در اصل الفاظ لفظی مفید حصر نباشد لکن چون راوی از آن
خبر حصر بزعم خود فهمیده الفاظ حصر در نقل بالمعنی آورده خلاصه هر تقریری که در
نقل خبر ولیکم بعدی بالمعنی خواهد کرد همان تقریر بعینه درین جا جاریست وبر متتبعین
مخفی نیست که این خبر بطریق دیگر بلا الفاظ حصر منقول ست مسلم در صحیح خود گفته

ص ۲۰۶ / ۴۲۲ باب من فضائل غفار واسلم وجهینة واشجع ومزینة وتمیم من کتاب الفضائل

زهیر بن حرب نا یزید هو ابن هارون انا ابو مالک الاشجعی عن موسی بن
طلحة عن ابی ایوب قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم الانصار
ومزینة وجهینة وغفار واشجع ومن کان من بنی عبد الله موالی دون الناس
والله ورسوله مولاهم ودرین روایت والله ورسوله مولاهم مذکورست ولفظی
دال بر حصر مذکور نیست پس جائزست که درین روایت خود ابوهریره بسبب عدم

تدبرکه بعادت قدیمه شنیعه ذمیمه او بوده یا بعض روات دیگر فقره واسد ورسوله الخ را دلیل اختصاص گردانیده آنرا بطریق حصر نقل کرده باشد و این تحریف نقل بالمعنی گمان کرده حالانکه در واقع چنان نیست و هرگاه حمل روایت ولیکم کعبد بر نقل بالمعنی بحثی که آنرا جنس نصاح جائز باشد ذکر احتمال نقل این روایت بالمعنی بقرینه روایت ابی ایوب چرا جائز نباشد و نیز سابقا دانستیکه حضرت شاهصاحب بجواب تفسیر قرطبی در آیه لا اسألکم علیه اجرا الا المودة فی القربی بجناب امیر المؤمنین علیه السلام و حضرت فاطمه وحسنین علیهم السلام که اکابر و اعاظم اساطین سنیه مثل امام احمد بن حنبل و ابن ابی حاتم و حاکم و طبرانی و ثعلبی و واحدی و غیر ایشان آنرا روایت کرده اند و الفاظش این ست عن ابن عباس لما نزلت قل لا اسألکم علیه اجرا الا المودة فی القربی قالوا یا رسول الله من قرابتك هؤلاء الذین وجبت علینا مودتهم قال علی و فاطمه و ابناهما گفته و در سند این روایت بعضی شیعه غالی واقع اند و کسی که از محدثین آن شیعه غالی را وصف بصدق نموده بنابر ظاهر حال او نموده و از عقیده باطن او خبر نداشته و ثانی غالب آن ست که آن شیعه هم دروغ نگفته بلکه روایت بالمعنی نموده لفظ حدیث اهل بیتی خواهد بود آن شیعی اهل بیت را در همین چهار کس حصر نموده چنانکه بخاری از ابن عباس این روایت را مع عن آورده و در آن این واقع ست که القربی من بینه و بین النبی قرابة انتهى هرگاه نزد شاهصاحب بمحض وهم و تخمین و تخرص و تجسس رمی السهام فی الظلام جائز شد که این روایت را بر نقل بالمعنی حمل سازند و افاده نمایند که راوی آن بجای لفظ اهل بیتی لفظ علی و فاطمه و ابناهما آورده باشد حالانکه این تصرف از نقل بالمعنی بمراحل قاصیه بعید و دور بلکه بر تقدیر عدم ارشاد لکن معاذ الله محض کذب و زور

برسے گردد حمل روایت لیس لهم مولی دون الله ورسوله بقرینه روایت ابی هریره
که مسلم ذکر کرده چگونه جائز نباشد بلکه با ولویت تام این حمل جائز خواهد شد زیراکه
تغییری که بر تقدیر این حمل در روایت ابوهریره لازم می آید از این تغییر که شاهصاحب
تجویز آن کرده اند و این آهنگ خلاف قانون که شاهصاحب و فنون سراییده اند
ماخوذ از نغمه طنبور کابلی مغرور پر زور ست که او در صواعق در ذکر آیات واله بر امامت
جناب امیر المؤمنین علیه السلام گفته الثالث قوله تعالى لا اسألكم اجرا الا المودة
في القربى فانها لما نزلت قالوا یا رسول الله من قرابتك الذین وجبت علینا
مودتهم قال علي وفاطمة وابناهما وغیر علي من الصحابة لا یجب مودتهم
ووجوب المحبة یستلزم وجوب الطاعة فیكون هو الامام وهو باطل لان
الروایات اختلفت في المراد من الآیة فاخرج احمد والطبراني عن ابن عباس
نحو ما ذكر وهو ضعیف لان السورة باسرها مكیة ولم یكن ثمة الحسن
والحسین والاستثناء لم یثبت ولان في سنده شیعي غال وان قیل انه صدوق
ولعل من وثقه بالصدق لم یعثر على غلوه في دینه وانه من اهل البدعة
ویحتمل انه نقل الحدیث بالمعنى وكان لفظ الحدیث اهل بیتي وظن ان
اهل البیت هؤلاء الجلة پس حسب افاده این ائمه ثلثه اعنی صاحب صواعق ومؤلف
صواقع وحضرت مخاطب استدلال قادحین بروایت ابوهریره هباء منثورا می گردد و
هرگز بنا بر تطرق احتمال روایت بالمعنی حصر مولاییت در خدا و رسول ثابت نمیگردد
و معاشر احسنت عجب حضرات ائمه سنیه که در ابطال دلائل اهل حق و ایقان از خفائق علوم
ایشان هم غافل و ذاهل شده قواعد عجیبه و غریبه می تراشند ...

ص ۲۸۱ / ۳۸۳
الآية الثالثة من المطلب الثالث في ابطال استدلال الرافضة بالآيات على ان الامام بعد النبي صلى الله عليه وآله علي بن ابي طالب عليه السلام

که وقت استعمال تردد و نزاع قطعا و حتما متحقق الوقوع باشد و جائیکه تردد و نزاع حتما و انهم باتصال ثابت نشود استعمال حصر درانجا وجهی از صحت ندارد بلکه خلاف قاعده و محاوره است تفتازانی در وجوه جواب احتجاج الحق بآیة انما ولیکم الله الآیه در شرح مقاصد گفته و منها ان الحصر انما یکون نفیا لما وقع فیه تردد و نزاع و لا خفاء فان ذلك عند نزول الآیة لم یکن فی امامة الائمة الثلثة و قوشجی بتقلید تفتازانی در شرح تجرید در جواب این احتجاج می گوید علی ان الحصر انما یکون نفیا لما وقع فیه تردد و نزاع و لا خفاء فان ذلك عند نزول الآیة لم یکن فی امامة الائمة الثلثة و شاهصاحب در جواب این آیه گفته اند دوم آنکه لفظ ولی مشترک است در معانی بسیار المحب و الناصر و الصدیق و المتصرف فی الامر و از لفظ مشترک یک معنی معین مراد نمی تواند شد مگر بقرینه خارجیه و قرینه سباق یعنی ما سبق موید معنی ناصر است زیراکه کلام در تقویت قلوب و تسلیه مومنین و ازاله خوف ایشان از مرتدین است و قرینه سیاق یعنی ما بعد معین محب و صدیق است و هو قوله یا ایها الذین امنوا لا تتخذوا الذین اتخذوا دینکم هزوا و لعبا من الذین اوتوا الکتاب من قبلکم و الکفار اولیاء زیراکه یهود و نصاری و دیگر کفار از کسی امام خود نمیگرفتند با هم دیگر بعض بعض را امام میگرفتند و کلمه انما که مفید حصر است نیز همین معانی را می خواهد زیراکه حصر در جائی می شود که نزاعی و ترددی و اعتقاد شرکتی دران بوده باشد و بالاجماع وقت نزول آیه ترددی و نزاعی در امامت و ولایت تصرف نبود بلکه در نصرت و محبت بود انتهی مخفی نماند که بهر دلیلیکه نفی تردد و نزاع در خلافت و امامت وقت نزول آیه کریمه ثابت خواهند کرد بمثل آن دلیل یا بهتر از ان نفی تردد و نزاع

صفحه ۵۳۵

دلیل ششم از ادله مسلک الفصل الرابع فی الامامة

صفحه ۳۶۹ المقصد الخامس فی الامامة

صفحه ۲۲۶ و ۱۷۹ عبقات منهج اندا ولیکم دوا الامامة

در ولایت خدا و رسول برای این قبائل ثابت خواهد شد پس حسب افادات این حضرات
حصری که درین روایت مذکورست بی محل و خلاف قاعده و محاوره باشد و نا بیان هذا
و هو ما قصدنا بیانه هذا الحصر المنفی فی روایة ابا هم الجلی الظهر حادی عشر آنکه هرگاه این وجوه
عشره که مصداق ثلاث عشرة کاملة می باشد بحمد الله هر یکی ازان برای قلع بنیان
احتجاج صاحب الاقتلال اهل لجاج بحدیث ابی هریره بر ابطال حدیث غدیر کافی
و وافی است شنیدنی است که اهل الحق تمنی دیگر باید شنید که زیاده تر موجب تکلیف خصام عنید
و بلای تازه بر سر ایشان انگیز بیانش آنکه فخر الدین رازی بجواب احتجاج اهل حق بآیه
انما ولیکم الله الآیه گفته اما الوجه الذی عوّلوا علیه و هو ان الولایة المذکورة
فی الآیة غیر عامة والولایة بمعنی النصرة عامة فجوابه من وجهین الاول
لا نسلم ان الولایة المذکورة فی الآیة غیر عامة ولا نسلم ان کلمة انما للحصر
والدلیل علیه قوله تعالی انما مثل الحیوة الدنیا کماء انزلناه من السماء ولا شک
ان الحیوة الدنیا لها امثال اخری سوی هذا المثل وقال تعالی انما الحیوة الدنیا
لعب ولهو ولا شک ان اللعب واللهو قد یحصل فی غیرها انتهی ازین عبارت ظاهرست
که فخر رازی ابطال دلالت انما بر حصر باین سبب نموده که در قرآن شریف مذکورست
انما الحیوة الدنیا لهو و لعب و حال آنکه لعب و لهو حاصل می شود در غیر دنیا
همین وجه لازم آید که کلمه ما و الا هم مفید حصر نباشد زیراکه در قرآن شریف در سوره انعام
مذکورست و ما الحیوة الدنیا الا لعب و لهو و در سوره عنکبوت وارد است و ما هذه
الحیوة الدنیا الا لهو و لعب پس حسب هفوه رازیه که بجواب احتجاج اهل حق [illegible]
بالبداهة لازم آید که ما و الا هم افاده حصر نمی کند و هرگاه ما و الا مفید حصر نباشد

ص الرکوع الثانی عشر من الجزء السادس

لیس وہ دون ہم که در روایت لیس لهم مولی دون الله ورسوله مذکورست مفید حصر
نخواهد شد و هرگاه این ترکیب مفید حصر نباشد ابطال حدیث غدیر بآن غیر ممکن فلیضحک الرازی
قلیلا ولیبک کثیرا فانه ما کان بما یحتج من فیه خبیرا ثانی عشر آنکه اگر بر سبیل
تنزل و تفضلا روایت ابوهریره قبول هم کنیم و براه مساهله و مجامله رویم و در دلالت آن بر
حصر راز به را مانع هم نگردانیم باز هم بحمد الله و حسن توفیقه ضرری بجانبی نرسد زیرا که بر
فرض صحت این حدیث قابلیت آن برای معارضه حدیث غدیر که محض فرض باطل است
این روایت مقتضی بطلان حدیث غدیر باشد اصلا منافاتی در میان هر دو ثابت نشود
و لیس الا مدار کلام و عجیب است [illegible] رازی اشاره هم بوجه دلالت این حدیث
بر بطلان حدیث غدیر نکرده تفصیلا [illegible] و غایت این است که فقره اول اصلا
دلیل ابطال نیست که بودن این قبائل موالی حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم
بمعنی که باشد منافی ولی بودن جناب امیر المؤمنین علیه السلام نیست باقی ماند
فقره اخیر که ناصب [illegible] بسبب زعم ابطال حدیث کرده اند که چون حصر مولائیت
این قبائل در خدا و رسول ثابت شد دیگری مولای شان نباشد پس این هم ظاهر
البطلان ست زیرا که معلوم نیست که مراد از ولایت خدا و رسول صلعم چیست اگر ولای
معنای مرادف یا مستلزم امامت [illegible] گرفته اند پس تناقض بین الحدیثین
ثابت نباشد چه در حدیث غدیر بمعنی اولی بالتصرف یا متصرف فی الامور ست
و نه حصر مولائیت در خدا و رسول او بمعنی دیگر یافته شود و این حصر در واقع صحیح باشد
یا غلط لیکن با حدیث غدیر منافاتی ندارد و اگر غرض آنست که مولی بمعنی اولی
بالتصرف یا متصرف فی الامور منحصر ست در خدا و رسول پس جناب امیر المؤمنین علیه السلام

مولی نباشد وبرین تقدیر اگرچه ظاهر می شود که در حدیث غدیر لفظ مولی نزد قادحین متعین ست برای معنای که مفید امامت ست وفیه المطلوب لیکن لازم می آید که جناب امیر کاهی امام ومتصرف فی الامور نباشد ولو بعد عثمان وهو ظاهر البطلان واز جاحظ معاند که ناصبیت او در کمال وضوح وظهور ست کما سبق وابن ابی داود ومن ضاهاه چندان عجیب نیست که در رد وابطال حدیث غدیر استدلال کنند بطوریکه مستلزم نفی خلافت مطلقه جناب امیر المومنین علیه السلام باشد لکن کمال حیرت ست که رازی باادعاء اظهار سنیت چگونه باین استدلال صریح الاختلال واحتجاج واضح الاعوجاج رضا داده خلاف اجماع اهل اسلام را وقطع نظر از انکه این استدلال واهی مستلزم نفی خلافت مطلقه جناب امیر المومنین علیه السلام ست مصیبت عظمی وداهیه دهما وقیامت کبری بر سر حضرات اهلسنت بسبب این استدلال بر پا می شود یعنی بنابرین لازم می آید که خلفای ثلثه هم امام ومتصرف امور مسلمین نباشند پس اگر ازین حدیث نفی امامت جناب امیر المومنین علیه السلام ثابت خواهد شد بطلان خلافت ثلثه هم واضح خواهد گردید فیکون ضرره علی السنیة اکبر من نفعه ویفتق علیهم من ذلک ما لا یقدرون علی رتقه وحل تحقیقی این روایت بر تقدیر تسلیم این ست که محتمل ست که مراد ازان نفی مولاییت دیگرے در حیوة جناب رسالتمآب صلی الله علیه باشد ومولاییت جناب امیر المومنین علیه السلام که از حدیث غدیر ثابت ست محدود ما بعد جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم خواهد شد کما سیجیی شرحه فیما بعد ذلک انشاء الله تعالی پس منافات این روایت با حدیث غدیر هرگز متحقق نگردد تا احدی از ارباب عقل وفهم بسبب این روایت توهم ابطال حدیث غدیر تواند کرد وعجب که رازی بجواب احتجاجات متینه اهل حق خرافات

وانچه احتمالات رکیکه ذکر کرده تخلیص خود از مضیقه الزام خواسته درین جا بچنین احتمال
ظاهر الصحة که اصلا اشکالی بر استدلال نمی گردد التفات نکند و بلا تدبر و تامل زعم
منافات و تناقض و اختلاف در خبرین ممکن الاجتماع والائتلاف نماید و خود را مضحکه
ارباب تحقیق و نظر سازد اما قدح دوم پس بالاتر از اول است و چنین کلام لغو ناشی
نمی شود مگر از کسی که احدی از فضلای اعلام و علمای اساطین والا مقام ولو بالنقل والحکایة
زبان نمی کشاید [illegible] فضلا از ادعای الاعتقاد [illegible] الیه آنکه چنین عالم جلیل که ملقب
بامام باشد و از شیعه بودن [illegible] کما فی تذکرة الموضوعات [illegible] چنین کذب [illegible]
[illegible] و چنین مطالب [illegible]
[illegible] بر ذکر ابطال
حدیث غدیر که از نصوص قاطعه بر خلافت جناب امیر المؤمنین علیه السلام می باشد [illegible]
[illegible] باطل و سعی لاحاصل [illegible] یریدون لیطفئوا نور الله بافواههم والله
متم نوره ولو کره الکافرون این هم باطل [illegible] بیان شده
شده اند می بایست مثل [illegible] اعلام [illegible] ثابت نشود
نه آنکه آن را در اینجا [illegible] ذکر کردن [illegible] ابطال [illegible] شمردن بالجمله رجوع
جناب امیر علیه السلام از یمن [illegible] آنجناب [illegible] بخدمت رسالتمآب
صلی الله علیه و آله الاطیاب باحادیث صحیحه اهل سنت ثابت [illegible] گشته در صحیح
ابو عبدالله محمد بن اسماعیل البخاری مذکور است حدثنا الحسن بن علی الخلال
الهذلی قال حدثنا عبد الصمد قال حدثنا سلیم بن حیان قال سمعت مروان
الاصفر عن انس بن مالک قال قدم علی علی النبی صلی الله علیه و سلم من الیمن

۳۶
۱۱۲۹
باب من اهل فی زمن النبی
کاهلال النبی کتاب المناسک

فقال بما اهللت قال بما اهل به النبی صلی الله علیه وسلم فقال لولا ان معی الهدی
لاحللت ، ونیز در صحیح بخاری مذکورست حدثنا محمد بن المثنی حدثنا عبد الوهاب
بن عبد المجید عن حبیب المعلم عن عطاء ثنی جابر بن عبد الله ان النبی صلی الله
علیه وسلم اهل واصحابه بالحج ولیس مع احد منهم هدی غیر النبی صلی الله
علیه وسلم وطلحة وکان علی قدم من الیمن ومعه الهدی الخ ونیز در صحیح بخاری
مذکورست حدثنا مسدد قال حدثنا بشر بن المفضل عن حمید الطویل قال
حدثنا بکر انه ذکر لابن عمر ان انسا حدثهم ان النبی صلی الله علیه وسلم اهل
بعمرة وحجة فقال اهل النبی صلی الله علیه وسلم بالحج واهللنا به معه فلما
قدمنا مکة قال من لم یکن معه هدی فلیجعلها عمرة وکان مع النبی صلی الله
علیه وسلم هدی فقدم علینا علی بن ابی طالب من الیمن حاجا فقال النبی
صلی الله علیه وسلم بما اهللت فان معنا اهلک فقال اهللت بما اهل
به النبی صلی الله علیه وسلم فامسک فان معنا هدیا ، ودر صحیح حافظ ابو الحسین
مسلم بن الحجاج القشیری النیسابوری در روایتی طویل متضمن صفت حجة الوداع مذکورست
وقدم علی من الیمن ببدن للنبی صلی الله علیه وسلم فوجد فاطمة ممن حل
ولبست ثیابا صبیغا واکتحلت فانکر ذلک علیها فقالت ان ابی امرنی بهذا
قال وکان علی یقول بالعراق فذهبت الی رسول الله صلی الله علیه وسلم
محرشا علی فاطمة للذی صنعت مستفتیا لرسول الله فیما ذکرت عنه
فاخبرته انی انکرت ذلک علیها فقال صدقت صدقت ماذا قلت حین
فرضت الحج قال قلت اللهم انی اهل بما اهل به رسولک قال فان معی الهدی

صـ ۲۲۹/۱۱۲۹
باب عمرة التنعیم
من ابواب العمرة

صـ ۶۲۳/۱۱۲۹
باب بعث علی بن ابی طالب
وخالد بن الولید الی الیمن قبل
حجة الوداع من کتاب المغازی

فاطمہ علیہا السلام

درین روایات مروی گشت لیکن چون حضور آنجناب روز خم غدیر باحادیث مسکوره
غدیر ثابت بوده مدعی دعوی لم یکن علی مع النبی فی ذلک الوقت صورت دلیلی
هم چه جای دلیلی قابل قبول برین دعوی کاذبه اقامت نکرده لهذا قدح او قابلیت
التفات نداشت و محل تعجب نماند که اگر فرض کنیم که جناب امیر المومنین علیه السلام از یمن
رجوع نفرموده و در وقت ارشاد نمودن جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم
حدیث غدیر را حاضر نبوده پس این معنی قدح نمیکند در اصل حدیث غدیر آری منافی
آن طرق خواهد بود که دران حضور جناب امیر المومنین علیه السلام و گرفتن جناب رسالتمآب
صلی الله علیه وآله وسلم آنحضرت را همراه خود و ایستاده کردن منقول است و اصل
حدیث غدیر که بطرق متعدده منقول است و در بسیاری از ان این مضمون غیر وارد آنها
بحال خود سالم از طعن و قدح خواهد بود و بعدم قدح این معنی در اصل حدیث غدیر بعض
اساطین محققین سنیه تصریح کرده اند سید شریف علی بن محمد الجرجانی در شرح مواقف بجواب
حدیث غدیر گفته الجواب منع صحة الحدیث و دعوی الضرورة فی العلم بصحته
لکونه متواترا مکابرة کیف ولم ینقله اکثر اصحاب الحدیث کالبخاری و مسلم
واضرابهما وقد طعن بعضهم فیه کابی داود السجستانی وابی حاتم الرازی
وغیرهما من ائمة الحدیث ولان علیا لم یکن یوم الغدیر مع النبی صلی الله
علیه وسلم فانه کان بالیمن ورد هذا بان غیبته لا تنافی صحة الحدیث لانه
یروی هکذا اخذ بید علی واستحضره الخ پس ازین عبارت ظاهر است که قادحین جارحین
متعصبین مجروحین که تمسک باین خرافت گردیده اند واضح گردید که در حدیث
متواتر قطعی بامری قدح کردن میخواهند که کذب و بهتان محض است در تقدیر این قدح

المقصد الخامس من المرصد الثالث من الموقف السادس

و اصل حدیث نمیکند و باید دانست که بعض معاندین جاحدین چون کمال بطلان این جحد واهی که مخالف صحاح ستة است دریافتند و خود را از ابطال حق باز نداشتند بوجهی دیگر تشکیک رکیک اغاز نهاده اند که حاصلش این ست که رسیدن جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم بجحفه بتاریخ ثامن عشر ممکن نیست و علامه محمد بن اسمعیل الامیر در روضهٔ ندیه شرح تحفهٔ علویه در رد این هفوات تشنیع و تفضیح بلیغ نموده سعی بلیغ و اهتمام وافر بکار برده حیث قال تنبیه اعترض بعض من قصر نظره عن بلوغ مرتبة التحقیق فی حدیث الغدیر الذی رواه زید بن ارقم رضی الله عنه مشککا ذلک المعترض بقوله ان فی الروایة انه صلعم خطب بالجحفة یوم ثامن عشر فی شهر ذی الحجة وانه لا یمکن بلوغ الجحفة لمن خرج بعد الحج من مکة فی ذلک الیوم وجعله قادحا فی الحدیث واقول هذا تشکیک بلا دلیل وخبط جبان خال عن عدة الادلة ذلیل فقد ثبت انه علیه السلام خرج من مکة یوم الخمیس خامس عشر ذی الحجة راجعا الی المدینة وثبت ان الجحفة علی اثنین وثمانین میلا من مکة کما صرح به مجد الدین فی القاموس رحمه الله وثبت ان المرحلة العربیة اربعة برد کمن جدة الی مکة کما اخرجه البخاری تعلیقا من حدیث ابن عباس وابن عمر انهما کانا یقصران من مکة الی العرفات وثبت تقدیر الاربعة البرد بالمرحلة بما رواه الشافعی بسند صحیح انه قیل لابن عباس تقصر من مکة الی العرفات قال لا ولکن الی عسفان والی جدة والی الطائف وکل جهة من هذه مرحلة الی مکة فاذا کانت المرحلة اربعة برد والبرید اثنی عشر میلا یکون المرحلة ثمانیة واربعین میلا

ص ۱۶۱ شرح شعره ... تحت اشجار بها کان ایضا

س

القصر

عسفان

اذا عرفت هذا عرفت ان من مكة الى الجحفة لا يكون الا دون المرحلتين الكاملتين
لانها اثنان وثمانين ميلا واذا عرفت ان رسول الله صلعم خرج من مكة يوم
خامس عشر من ذي الحجة فيوم ثامن عشر رابع ايام سفره فعلم انه بات ليلة
ثامن عشر في الجحفة وصلى بها الظهر وخطب بعد الصلوة فيا للعجب ممن قصر
نظره عن البحث كيف يقدح فيما صح باتفاق الكل بامر يرجع الى المحسوس المشاهد
لقد نادى على نفسه بالبلاهة وسوء الظن وعدم الدراية ولا يقال انه
باعتبار هذه الازمنة لا يمكن لانا نقول ان اريد اسفار اهل الرفاهية
والمترفين والمرضى والزمناء فلا اعتبار به وان اريد اسفار الاعراب ففي هذا
الزمن يبلغ من مكة الى المدينة على الركاب في اربع واهل المدينة يسافرون
الحج في زمننا هذا يوم خامس او رابع ذي الحجة ويوافقون عرفات واما اهل
الرفاهية فلا اعتبار بهم وقد كان صلعم على نهج العرب وقد كان بلغ في دخوله
مكة في تلك الحجة في سبعة ايام او ثمانية على اختلاف الرواية وبالجملة
فالتشكيك بهذا نوع من الهذيان فقد عرفت بما قدمنا ان الحديث متواتر
والاسفار تختلف وليس محالا عادة وكلام فانه حديث الموالاة قد ثبت
باتفاق الفريقين فلا يسمع هذا التشكيك من قائله والله الموفق و عجب تر آنكه
چون تعصب رازی در رد حق و حمایت باطل باین مثابه رسیده که از رد و ابطال این حدیث
هم خود را باز نداشته و جسارت برین شنیعه عظمی ورزیده و داشته جزاء و سزای آن هم از شدید
الانتقام کما ینبغی یافته یعنی علاوه بر عذاب ناصب و عقاب واصب که حق تعالی در آخرت
برای منکرین و جاحدین اعداد فرموده در دنیا هم کما ینبغی رسوا شده یعنی اکابر ائمه

واساطین واجله متقدمین ومحققین سنیه که بهم مذهب او بیند مبالغه واهتمام در اشاعت
ناموس وکشف عوار وهتک اسرار آن امام عالی مقدار فرموده اند واصلا مبالاتی بجلالت
ونبالت وریاست وامامت وعظمت وشهرت او که بمحض تلمیع وتخدیع وتلبیس وتدلیس
حاصل کرده نفرمودند فلله درهم وعلیه اجرهم حیث کشفوا عن ساق الجد والاجتهاد
فی الفحص عن امام اهل العناد وفضحوه علی رؤوس الملاء وعلی اعین العباد وجعلوه
ضحکة ومثلة فی البلاد واخرجوه من ائمة الاسناد واصحاب الرشاد وجعلوه
فی الهالکین الزائغین الاوغاد والمبطلین الزائغین الموصومین بالالحاد علامه
شمس الدین محمد بن احمد ذهبی که پایه تحقیق وتنقید او در رجال بس بلندست وبتصریح
شاهصاحب بجواب حدیث طیر امام اهل حدیث ست رازی را بکمال تهجین وتنقیص ولوم
وجرح وذم وقدح یاد کرده ومعنی او را معیوب بایراد شبهات در دین اسلام که مورث
حیرت خواص وعوام ست وتصنیف کتابی در سحر که ضلال وحرامست نموده واسم
شریفش را هم بکمال بی ادبی یاد فرموده الفخر بن الخطیب صاحب التصانیف راس
فی الذکاء والعقلیات لکنه عری من الآثار وله تشکیکات علی مسائل
من دعائم الدین تورث حیرة نسال الله ان یثبت الایمان فی قلوبنا
وله کتاب السر المکتوم فی مخاطبة النجوم سحر صریح فلعله تاب من تالیفه
ان شاء الله وابن تیمیه که امام ائمه ومفتی اسد(?) اهل سنت وفاضل عثمانی وشیخ اسلام
دانسته او را امام وآخر مجتهدین وقامع مبتدعین ست کما فی فوات الوفیات وغیره او امام رازی
از جمله که فرقه ها که ضاله ست شمار کرده واگر باور نمی آید بمنهاج السنة النبویة فی نقض
کلام الشیعة والقدریة رو آرد وقدمیت حق تماشا کند که در آن ... المشتمل للمصنفات

الا

السداد

لکبس

ص ۱۴۳ نسخه ثانی
حرف الفا

ص ۱۴۳ نصف اول
جواب الوجه الاول من وجوه
کون مذهب الامامیة واجب الاتباع
من الفصل الثالث

منهم من يثبت الصفات المعلومة بالسمع كما يثبت الصفات المعلومة
بالعقل وهذا قول اهل السنة الخاصة اهل الحديث ومن وافقهم وهو قول ائمة
الفقهاء وقول ائمة الكلام من اهل الاثبات كابى محمد بن كلاب وابى العباس
القلانسى وابى الحسن الاشعرى وابى عبد الله بن مجاهد وابى الحسن الطبرى والقاضى
ابى بكر بن الباقلانى ولم يختلف فى ذلك قول الاشعرى وقدماء اصحابه لكن
المتاخرين من اتباعه كابى المعالى وغيره لا يثبتون الا الصفات العقلية واما
الخبرية فمنهم من ينفيها ومنهم من يتوقف فيها كالرازى والآمدى وغيرهما
ونفاة الصفات الخبرية منهم من يتاول نصوصها ومنهم من يفوض
معناها الى الله تعالى شيخ عبد الوهاب شعرانى در ارشاد الطالبين الى مراتب العلماء
العاملين گفته در اول آن گفته الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على اشرف
المرسلين محمد وآله وصحبه اجمعين واشهد ان لا اله الا الله واشهد ان
محمدا رسول الله وبعد فهذه رسالة مشتملة على امور نفيسة ينبغى لطالب
العلم ان لا يجهل شيئا منها لخصتها من كلام العارفين اصحاب الدوائر الكبرى
رضى الله عنهم اجمعين ... وقد طلب الشيخ فخر الدين الرازى الطريق الى الله
فقال له الشيخ نجم الدين الكبرى لا تطيق مفارقة صنمك الذى هو علمك
فقال يا سيدى لا بد ان شاء الله تعالى فادخله الشيخ الخلوة وسلبه جميع ما معه
من العلوم فصاح فى الخلوة باعلى صوته لا اطيق فاخرجه وقال الجنيد قد
... [illegible]
... [illegible]

تحفہ اثنا عشریہ نموده سنت بترجمہ جعفریہ او را بمدائح عظیمہ و محاسن فخیمہ یاد کرده حیث قال
فجاء بعون الله و فضله احسن من اصله وان کنت لقلة البضاعة و علة الاستطاعة
اوحد فی التامل الغوص مع ان تشتت الحال و تجمح البال من افول شمس الشموس
طبیب النفوس علامة الوری علم الهدی سراج الامة برهان الائمة حجة الاسلام
بهجة الانام حیاة العلوم والمعارف روح البر والعوارف شیخنا الامجد ابی العباس
عبد العلی محمد بن مولانا نظام الملة والدین محمد الانصاری قدس الله البادی
مثواهما فی دار القرار و نفس بهما فی منازل الابرار قد ابهض علی جنود الاحزان
و رکض الی خیول الحرمان فصدنی عما کنت اقتبس من انواره و صدنی لوصات لعست
باسراره و شغلنی عن الخیر و سوقنی الی الضیر الخ در فواتح الرحموت شرح مسلم الثبوت
در ذکر اجماع گفته واستدل ثانیا بقوله صلعم لا یجتمع امتی علی الضلالة فانه
یفید عصمة الامة عن الخطاء فانه متواتر المعنی فانه قد ورد بالفاظ مختلفة
یفید کلها العصمة و بلغت رواة تلک الالفاظ حد التواتر و تلک نحو ما راه
المسلمون حسنا فهو عند الله حسن و نحو من فارق الجماعة شبرا فقد خلع ربقة
الاسلام و نحو علیکم بالجماعة و نحو الزموا الجماعة و نحو من فارق الجماعة
مات میتة الجاهلیة و نحو علیکم بالسواد الاعظم و نحو لا یجتمع امتی
علی الخطاء و غیر ذلک من الالفاظ التی یطول الکلام بذکرها واستحسنه
ابن الحاجب فانه دلیل لا خفاء فیه بوجه ولا مساغ للارتیاب فیه واستبعد
الامام الرازی صاحب المحصول کما هو دابه من التشکیکات فی الامور الظاهرة
التواتر المعنوی علی حجیته و قال لا نسلم بلوغ مجموع هذه الاحاد حد التواتر

صہ ۲
شروع کتاب

صہ ۲۵۶
۲۱۶ نصف ثانی

المعنوي فان الرواة العشرين او الالف لا يبلغ حد التواتر ولا يكفي للتواتر المعنوي فانه
ليس بمستبعد في العرف اقدام عشرين على الكذب في واقعة معينة بعبارات
مختلفة ولو سلم فتواتره بالمعنى غير مسلم فان القدر المشترك هو ان الاجماع
حجة او ما يلزم من حجيته فقد ادعيتم ان حجية الاجماع متواترة من رسول الله
صلى الله عليه وسلم ويلزم ان يكون كغزوة بدر وهو باطل فانه لو كان كذلك
لم يقع الخلاف فيه [illegible] المثبتين يرجحون على دلالته على حجية الاجماع
[illegible] متواتر لافاد العلم ولغت تلك الاسولة
[illegible] هذه الاخبار تدل على عصمة الامة [illegible]
[illegible] الاجماع [illegible] بهذه العبارات مطنبة كما هو دابه وهذا الاستبعاد في
[illegible] كبرت كلمة تخرج من فيه فان القدر المشترك المفهوم من هذه
الاخبار قطعا هو عصمة الامة عن الخطاء ولا شك واجتماع عشرين من
العدول الاخيار بل ازيد على الكذب على رسول الله صلى الله عليه وسلم
مما لا يتوهم واما قوله لو كان لكان كغزوة بدر قلنا نعم انه كغزوة بدر
كيف وقد [illegible] انه متواتر في كل عصر من لدن رسول الله صلى الله
عليه وسلم الى [illegible] من تخطية المخالف للاجماع قطعا وهل هذا الا
تواتر حجيته وايضا يجوز ان تكون التواترات مختلفة بحيث قوم دون قوم
فهذا متواتر عند من طالع كتب الوقائع والاخبار وما قيل انه لو كان متواترا
لما وقع الخلاف فيه قلنا التواتر لا يوجب ان يكون الكل عالمين به الا ترى
ان اكثر العوام لا يعلمون غزوة البدر اصلا بل التواتر انما يكون متواترا عند

من وصل اليه اخبار تلك الجماعة وذلك بمطالعة الوقائع والاخبار والمخالفون
لم يطالعوا وايضاً الحق ان مخالفتهم كمخالفة السوفسطائية في القضايا
الضرورية الاولية فكما ان مخالفتهم لا تضر كونها اولية فكذا مخالفة المخالفين
لا تضر التواتر ازین عبارت ظاهرست که داب فخر رازی آنست که ایراد تشکیکات در امور
ظاهره می‌کند ونیز از قول او واضحست که او در رد حجیت اجماع عبارات مطنبه وارد نموده
لیکن در رد حق وتایید باطل بمحض اطناب واسهاب بی‌کار بکار برده واختصاصی باین
مقام ندارد بلکه داب عادت ذمیمه او همین ست ونیز از آن واضحست که این استبعاد رازی
نهایت بعید وبغایت غیر سدید ست که آخر یا عنان تاب طاقت را از کف [illegible]
نموده که بمزید غیظ وغضب در حق رازی کلمه کبرت کلمة تخرج من فيه بر زبان گهرفشان
آورده وتشریک رازی در تفوه هفوات وتقول باطلات با جماعه کفار وملاحده اشرار
ثابت کرده باقتباس از آیه که در حق کفار وارد ست این کلمه بلیغه در حق رازی ارشاد
کرده هرچند از اطلاق کذب صریح بر او کف لسان وکبح عنان فرموده لکن چون در آخر آیه
ان يقولون الا كذبا هم مسطور ست پس ایراد اقتباس صدر آیه در حق رازی کاشف ست
از استحقاق او برای این معنی که ذیل آیه کریمه هم در حق او خوانده شود وابن حجر عسقلانی
در لسان المیزان گفته الفخر بن الخطيب صاحب التصانيف رأس في الذكاء
والعقليات لكنه عري من الآثار وله تشكيكات على مسائل من
دعائم الدين تورث حيرة نسأل الله ان يثبت الايمان في قلوبنا
وله كتاب السر المكتوم في مخاطبة النجوم سحر صريح فلعله تاب من تاليفه
ان شاء الله تعالى انتهى وقد عاب التاج السبكي على المصنف ذكره

يعني في الميزان للذهبي

ص ۴۳۳ حرف الفاء
قلع فخر رازی از لسان المیزان عسقلانی

هذا الرجل فی هذا الکتاب وقال انه لیس من الرواة وقد تبرأ المصنف
من الهوی والعصبیة فی هذا الکتاب فکیف ذکر هذا وامثاله ممن
لا روایة لهم کالسیف الآمدی ثم اعتذر عنه بانه یری ان القدح
فی هؤلاء من الدیانة وهذا بعینه التعصب فی المعتقد والفخر کان من
ائمة الاصول وکتبه فی الاصلین شهیرة سائرة وله ما یقبل وما یرد وقد
ترجم له جماعة من الکبار بما ملخصه ان مولده سنة ٥٤٤ فی رمضان
واشتغل علی والده وکان من تلامذة البغوی ثم اشتغل علی الکمال
السمنانی ومهر فی عدة علوم وعقد مجلس الوعظ وکان اذا وعظ یحصل
له وجد زائد ثم اقبل علی التصنیف فصنف التفسیر الکبیر والمحصول فی اصول
الفقه والمعالم والمطالب العالیة والاربعین والخمسین والملخص
والمباحث المشرقیة وطریقة فی الخلاف ومناقب الشافعی وکان فی اول امره
فقیرا ثم اتفق انه صاهر تاجرا متمولا وله ولدان فزوجهما ابنتیه ومات
التاجر فتقلب الفخر فی ذلک المال وصار من رؤساء ذلک الزمان یقوم
علی رأسه خمسون مملوکا بمناطق الذهب وحکی الوشی قال ابن الربیب
فی تاریخه وکان قال للسلطان یوما نحن فی ظل سیفک فقال له
السلطان ونحن فی شمس علمک قال وکانت له اوراد من صلوة وصیام
لا یخل بها وکان مع تبحره فی الاصول یقول من التزم دین العجائز فهو الفائز
وکان یعاب بایراد الشبه الشدیدة ویقصر فی حلها حتی قال بعض
المغاربة یورد الشبهة نقدا ویحلها نسیئة وقد ذکره ابن دحیة فمدح

وشره وذکره ابن شامة تحکی عنه اشیاء ردیة وکانت وفاته بهراة یوم
عید الفطر سنة ۶۰۶ ورایت فی الاکسیر فی علم التفسیر للنجم الطوفی ما ملخصه
ما رایت فی التفاسیر اجمع لغالب علم التفسیر من القرطبی ومن تفسیر الامام
فخر الدین الا انه کثیر العیوب فحدثنی شرف الدین النصیبی عن شیخه
سراج الدین السرمساحی المغربی انه صنف کتاب المآخذ فی مجلدین بیّن
فیهما ما فی تفسیر الفخر من الزیف والبهرج وکان ینقم علیه کثیرا ویقول
یورد شبه المخالفین فی المذهب والدین علی غایة ما یکون من التحقیق
ثم یورد مذهب اهل السنة والحق علی غایة من الوهی قال الطوفی ولعمری
ان هذا دابه فی کتبه الکلامیة حتی اتهمه بعض الناس ولکنه خلاف ظاهر
حاله لانه لو کان اختار قولا او مذهبا ما کان عنده من یخاف عنه حتی یستتر
عنه ولعل سببه انه کان یستفرغ قواه فی تقریر دلیل الخصم فاذا انتهی الی
تقریر دلیل نفسه لا یبقی عنده شیء من القوی ولا شک ان القوی النفسانیة
تابعة للقوی البدنیة وقد صرح فی مقدمة نهایة العقول انه یقرر مذهب
خصمه تقریرا لو اراد خصمه ان یقرره لم یقدر علی الزیادة علی ذلک
وذکر ابن خلیل السکونی فی کتاب الرد علی الکشاف ان ابن الخطیب قال فی
کتبه فی الاصول ان مذهب الجبر هو المذهب الصحیح وقال بصحة بقاء
الاعراض وبنفی صفات الله الحقیقیة وزعم انها مجرد نسب واضافات
کقول الفلاسفة وسلک طریق ارسطو فی دلیل التمانع ونقل عن تلمیذه التاج
الارموی انه نظر کلامه فهجره الی مصر وهموا به فاستتر ونقلوا عنه انه

حکی ابن شامة عن الرازی اشیاء ردیة

صنف سراج الدین السرمساحی کتاب المآخذ بیّن فیهما ما فی تفسیر الرازی من الزیف والبهرج وکان ینقم علیه کثیرا

یورد الرازی شبه المخالفین علی غایة التحقیق ومذهب اهل السنة علی غایة الضعف

قال الرازی ان مذهب الجبر هو المذهب الصحیح

قال عندی کذا وکذا مائة شبهة علی القول بحدوث العالم ومنها ما قاله
شیخه ابن الخطیب فی اکثر الاربعین والمتکلم یستدل علی القدم بوجوب تاخر الفعل
ولزوم اوّلیته والفیلسوف یستدل علی قدمه باستحالة تعطل الفاعل عن
افعاله وقال فی شرح الاسماء الحسنی من اخّر عقاب الجانی مع علمه بانه
سیعاقبه فهو الحقود وقد تبیّن ان الحقود من اخّر مع العجز اما مع القدرة
فهو الحکیم والحقود انما یحمل فی حق المخلوق دون الخالق بالاجماع ثم اسند
عن ابن الطبّاخ ان الفخر کان شیعیّا یقدم محبة اهل البیت کمحبة الشیعة
حتی قال فی بعض تصانیفه وکان علی شجاعا بخلاف غیره وعاب علیه
تمویهه لتقریره مفاتیح الغیب ومختصره فی المنطق الآیات البینات وتقریره
السلام ه فی وصفه بانه الامام المجتبی استاذ الدنیا افضل العالم فخر
ذو حجة الله علی الخلق صدر صدور العرب والعجم هذا آخر کلامه

وقد مات الفخر یوم الاثنین سنة ست وخمسین وستمائة بمدینة هراة
واسمه محمد بن عمر بن الحسین واوصی بوصیة تدل علی انه حسن اعتقاده انتهی

ازین عبارت سراپا ہدایت و دلالت واضحة البشارة علاوه بر ما سبق من المیزان
فوائد عدیده ومطالب سدیده واضح وعیان ست که بر بعض ان تنبیه می شود
پس از انجمله آنست که فخر رازی عیب کرده می شود بایراد شبهات شدیده بر عقائد
سدیده وقاصر می شود در حل آن تا آنکه بعض مغاربه استغراب استعجاب را بغایت
رسانیده وافاده کرده که وارد می کند رازی شبهه را نقدا وحل می کند آنرا نسیة
و این وجیه که ماحی بساط تحقیق وارشاد وماحی آثار تشکیک وعناد مستجمع ابواب

لهذا سزاست با وصف مدح رازی خود را از قدح او فهم باز نداشته و ابن شامه شناعت فخر رازی کما ینبغی ظاهر کرده که اشیاء ردیه ازو حکایت کرده و نجم طوفی که نجم فضلاء و بدر علمای سنیه است برای طائفین بیت هدایت اقامت علمی منیر نموده یعنی ارشاد کرده که تفسیر فخر رازی کشف العیوب است و شیخ سراج الدین سرمساحی کتاب با خذ از رد و جابه تصنیف کرده و دران زیوف کاسده و مقالات فاسده را که در تفسیر رازی یافته می شود بیان کرده و نیز شیخ سراج الدین ارشاد می کرد آنچه حاصلش این است که فخر رازی وارد می کند شبهات مخالفین مذهب معاندین دین را بغایت تحقیق و نهایت تدقیق و بعد ازان وارد می کند مذهب اهل سنت را بر غایت ضعف و وهن و ابن خلیل سکونی هم براه خلت و نصیحت مستفیدین رفته برای سکون قلب شان از انزعاج و دفع تمویهات ارباب لجاج در کتاب رد کشاف انهماک رازی در تصحیح مذهب جبر افاده کرده و او را از هالکین و ضالین وانموده و نیز تقلید او فلاسفه ظاهر کرده و نیز ابن خلیل نبیل از تاج ارموی که تلمیذ رازی است نقل کرده که هرگاه او نظر کرد کلام رازی را حیران او اختیار کرد و بمصر تشریف برد یعنی رازی را بسبب مزید شناعت و فظاعت خرافات و سماجت کلمات او لائق ملاقات و قابل موافات ندید و از اقامت در شهری که رازی دران باشد کراهت ورزید که از شرور ان متمرد برسامان و از فتنه و فساد اتباع و اشیاع او با اطمینان باشد و نیز حضرت رازی در شرح اسماء حسنی بر جسارت بر حق تعالی بزبان اعتراض کشوده یعنی معاذ الله رب ودود را متهم بسبب تاخیر عقاب جانی با وصف علم خود بآنکه عقاب او خواهد کرد گمان کرده کمال ایمان خود ظاهر کرده و فی بعض ذلک

کفایة لاولی الدرایة والله ولی التوفیق والهدایة
والصائن عن شرور الغوایة